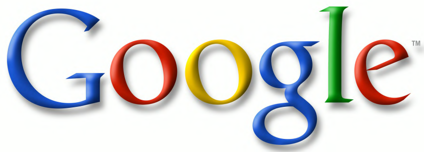
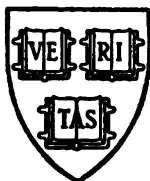

3 2044 057 044 232

VE RI
TAS

Hungary

A

HÁZASSÁGKÖTÉS

MAGYARORSZÁGON

EGYHÁZI ÉS POLGÁRI JOG SZERINT

TEKINTETTEL TÖRVÉNYHOZÁSUNK FELADATÁRA

KÖZÖNSÉGES EGYHÁZI ÉS HAZAI KÚTFŐK NYOMÁN

IRTA

KOVÁTS GYULA

JOGTUDOR, HITES ÜGYVÉD
A BUDAPESTI ÜGYVÉD-VIZSGÁLÓ-BIZOTTSÁG, A BUDAPESTI JOGTUDOMÁNYI ÉS
ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁGOK TAGJA

Ára 3 frt.

BUDAPEST 1883

KIADJA AZ EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS
(HOFFMANN ÉS MOLNÁR)

A HÁZASSÁGKÖTÉS MAGYARORSZÁGON EGYHÁZI ÉS POLGÁRI JOG SZERINT

TEKINTETTEL TÖRVÉNYHOZÁSUNK FELADATÁRA

KÖZÖNSÉGES EGYHÁZI ÉS HAZAI KÚTFŐK NYOMÁN

IRTA

KOVÁTS GYULA

JOGTUDOR, HITES ÜGYVÉD

A BUDAPESTI ÜGYVÉD-VIZSGÁLÓ-BIZOTTSÁG, A BUDAPESTI JOGTUDOMÁNYI ÉS ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁGOK TAGJA

BUDAPEST 1883

KIADJA AZ EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR)

Forty

K

Budapest, 1883. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

NAGYSÁGOS

Dr CHERNY JÓZSEF

ÚRNAK

BUDAPESTI EGYETEMI TANÁRNAK

EGYKOR AZ EGYETEMEN EGYHÁZJOGI OKTATÓMNAK

A házasságkötés kérdésének méltatása hazánkban a nálunk meghonosult, fejlődött jogi állapotok szerint értendő. A hazai jogi állapotok keretében házasság dolgában az elsőrendü fejlemény a közönséges egyházi jog, melyből aztán a protestánsok házassági joga vált ki. Ez utóbbi jog uralmának pedig rovására esik az ország területe legnagyobb részén a házasság dolgában intézkedő polgári jog rendje, a mint ez csonkán a Királyhágón innen csupán a protestánsokra nézve fentartatik. Ezen háromfajta jogi rend közelebbről való szemügyre vétele adja a kérdésünk feldolgozására szabott anyagot ugy, hogy az előtérben a közönséges egyházi és polgári jog állanak a protestáns házassági jog folytonos tekintetbe vételével, mely utóbbinak nálunk való kifejlése a feltett kérdésünkbe vágólag még önállóan is méltatva leend.

A kérdés a következőkben ugy adatik elő, a mint ezt a jogtörténeti fejlődés is megkivánja, a mitől még akkor sem lehetne eltérni, ha a házasságkötés egységes polgári törvényben lenne szabályozva. Ekkor is az egyházi kútfőkön kellene kezdeni, hogy a kérdést az alapjaiból ismerhessük meg. Nálunk természetesen az egyházi kútfőknek a kérdés körül még nagyobb az értelme. Ezek nálunk nemcsak anyagot adnak, de jórészt magát a kötelező jogot adják, mely mellett a polgári jogot igen szűk térre látjuk szoritva. De azért az utóbbinak nem kicsinylendő szerepe van, mint ezt már munkám czíme által is jelezni akartam. Nemcsak ugy tesz számot, mint külön, a saját maga terén elszigetelt jogi rendszer.

Az egyházi és a polgári jog rendjének a házasságra nézve egymással érintkezései vannak, melyek kiválólag a házasság megkötése kérdésében válnak fontosakká. Bátran elmondhatni, hogy még az egyházi kútfőkön sarkaló házasságkötést is akkor tanuljuk igazán megismerni a maga ereje, értelme szerint, ugy a formájára, mint a lényegére nézve, ha azt a polgári jogon alapuló házasságkötéssel való érintkezésében szemléljük és vesszük vizsgálat alá. Ezen érintkezéséhez a két külön jogi rendnek fűződ-

nek azon harczok is, melyek a hazai történelemben mint a josefinismus harczai emlékezetesek. Igaz, hogy a harczok már csak a josefinismus utóhatásai voltak a házassági jogban, de a II. József császár házassági patensének megismerésére nézve fontos adatokat szolgáltatnak.

A kérdésnek mélyére ható, a házasságkötésnek lényét, belső valóságát felderitő vizsgálódások pedig nálunk épen teljességgel hiányzanak. Azt, hogy az egyházi kútfők szerint végbemenő házasságkötés lényege a maga egyedi természete szerint mit jelentsen, ennek a felfejtését eddigelé meg sem is kisértettük. Pedig az e fajta házasságkötés a polgári jog szerint való házasságkötéssel szemben megkülömböztetendő s ezen megkülömböztetés hordereje még a vegyes házasságban is benne lappang, ebben is figyelembe veendő. Az egyházi kútfők szerint való házasság a dolog belső valóságát tekintve sem létesül ugy, mint a másik fajta házasság. A mikor az elsőre még nem mondhatjuk el, hogy teljesen létesült, a másik már mint tökéletesen perfekt házasság jön tekintetbe, a mi egyenesen arra mutat, hogy a felek törvényszabta akarata más az egyiknél, más a másiknál. Ebből a szempontból kell aztán azt tekinteni, hogy az egyiknél a házasság elhálása szükséges, a másiknál nem.

Látni való, hogy az egész kérdés a házassági jog egyik legfontosabb anyaga. Elmondhatni róla, hogy a mint abba a házassági jog intézményének az egésze bele játszik, úgy az egész intézmény csak általa méltányolható a maga teljességében. Nem is csodálhatjuk, hogy a házasságkötés körül a jogfejlődés mindenkor tevékeny volt, reája a jogfejlődés külön szakai behatottak.

Hazánkra nézve a kérdéssel való foglalkozás különös érdekü. Nálunk nemcsak képviselve vannak a jogfejlődés külön szakai a magok egymásutánjokban, de azok ma is egymás mellett állanak fen.

Nem csekély ösztönzésemre volt az, hogy az egyházi kútfők szerint való házasságkötésre nézve is hazai adatokat használhattam. Minő sikerrel tettem, az olvasó itéletére bizom. Annyit azonban talán mégis csak sikerül elérnem, hogy az olvasó látni fogja, ha csak egy kérdésnél is, hogy az egyházi jog müvelésénél a hazai adatokat nem kell parlagon hagyni. Megvallom, hogy ezen a téren aztán a régibb egyházjogi munkák inkább serkentettek, mint az ujabbak.

A hazai kútfőket, adatokat, tőlem telhetőleg használtam. Ilykép azok a kutatások, melyek a házasság megkötése iránt tétettek s melyek feldolgozva megirattak, a hazai adatok világánál állanak előttem. Ugyancsak ezek világánál tekintem a polgári házasság intézményét, melyre nézve

az adatok a hazai jogéletből szintén nem hiányzanak. Hogy ezek az adatok parlagon hagyattak, tanusitja a legjobban, hogy a polgári házasság intézményével eddigelé komolyan nem is foglalkoztunk, azt sem tudtuk igazában, hogy miről is van szó. Azon meggyőződésben élek, hogy a törvényhozás munkája dolgában is a hazai mult megismertetése csak jótékony hatással lehet oly kérdésnél, melynél talán a legjobban érezhetni azt, hogy a törvényhozónak nem szabad szerte kaladozni, de a maga édes otthonára kell tekintettel lenni. Azon irány mellett, melyet igazságügyi törvényhozásunk követ, csak üdvös hatással lehet, ha akad, ki történelmileg alakult jogi intézményeinkre figyelmeztet. Hisz erre maga a követett irány hiv fel a legjobban, s arra, a ki figyelmeztet talán ép akkor van legnagyobb szükség, midőn a sor a házassági jog rendezésére kerül. Bármennyire barátja legyek is a házassági jogra nézve a polgári törvényhozás müködésének, kénytelen vagyok annak az igazságát elismerni, mit Knauz Nándor hazai jogunk egyik ismerője Monumenta Ecclesiae Strigoniensis czimű gyüjteményének mindjárt a legelején elmondhatott, [1]) a nélkül, hogy bárki előtt is mindenkép tulzónak tünhetnék fel:

Nullo unquam tempore historia rectius ac magis accomode magistram vitae agere potuit, quam moderno, tam diversis et abnormibus passim molitionibus concitato aevo, ubi ex immoderato innovandi pruritu non raro et talia instituta, quae provida antecessorum cura invexit, et longus saeculorum usus probavit, brevi manu convelluntur; ubi dissitorum per immensa maria a nobis populorum mores et leges, non considerato genio et indigentia populi nostri et ac si historia nostra heri aut nudius tertius inchoaret, tamquam antidota universalia importantur; sicque e coeco exteros initandi studio vestigia patrum incauti derelinquimus, in avia devia serius ocyus prolapsuri . . .

Nunc ergo historia quam maxima nobis opus est, quae doceat nos qua môderatione, qua temperantia *instituta nostra reformemus;* quae ostendat nobis rectam, qua procedere debeamus, viam, ne cursu intempestivo aberrantes, in extrema discrimina praecipites agamur.

Él bennem a meggyőződés, hogy üdvös reformról a házassági jog rendezése körül csak addig lehet szó, a mig nem szakitunk teljesen a hazai intézményeinkkel. Csak ismerni kell őket.

---

[1]) Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Jussu et sumptu Joannis Cardinalis Simor Principis Primatis, Archiepiscopi Strigoniensis cet. cet. ordine chron. disposuit, dissertationibus et notis illustravit Fardinandus Knauz Eccl. Metrop. Strigon. Canonicus I. Strigonii 1874. II. Strigonii 1882.

A jelen könyv a maga sulyát természetesen a nálunk ma élő közönséges egyházi és polgári házassági intézmény megismerésére fekteti, melyet a házasságkötés joga szempontjából akar áttekinteni. A ma érvényes jog művelésének tekintete tartott csak vissza attól, hogy a házasságkötések jogi történetére Magyarországon egészen nem terjeszkedtem ki. E tekintetben lehetőleg tájékoztató vázlattal meg kellett elégednem s avval, hogy a házasságkötéseknek hazánkban folyt történetét több helyen a jegyzetekben figyelembe vettem.

A mit még kötelességemben áll megemliteni, az az, hogy e könyv első hét fejezetét a budapesti m. kir. tudományegyetem jogi karának birálata alá bocsájtottam arra a czélra, hogy az egyházi jogból magántanárrá képesittessem.

I. A házasságkötés módja a tridenti zsinat reformjáig.

A házasságkötésnek egyházi kútfők szerint való formája csak az idők folytában lett azzá a mi. Kezdetben ugy állott a dolog, hogy az egyház a sulyt inkább arra helyezte, hogy az általa vallott házassági akadályok tartassanak tiszteletben, meg hogy a házasélet az ő parancsolatjai szerint álljon fen. Ez volt és maradott az egyház álláspontja jórészt a tridenti zsinatig. Ezen a zsinaton is nem ép jó szántából, hanem világi befolyások unszolására tette meg azt, hogy a házasságkötésre bizonyos formát szabott elő.

Azok a házassági misék, melyek a legrégibb sacramentáriumok, a sacramentarium leonianum, gelasianum, és gregorianumból reánk maradtak s a melyekből az tünik ki, hogy azok folyamatával állott kapcsolatban a házasságkötés, nem voltak valamely jogi tétel kifolyásai, a mely a házasságkötést az egyház szine elé rendelte volna. Magának a jogi életnek ép az egyház szine előtt véghez menő házasságkötéssel nem volt köze, a mit igen szépen felvilágosit I. Miklós pápának a bolgárokhoz 866-ban intézett Gratian által is felhasznált (c. 8. C. XXX. qu. 5.) következő levele, melyet Mansi közöl hires zsinatgyüjteményében. [1])

Nostrates tam mares, quam feminae non ligaturam auream vel argenteam aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia foedera contrahunt, in capitibus deferunt; sed post sponsalia, quae futurarum sunt nuptiarum promissa foedera, quaeque consensu eorum qui haec contrahunt, et eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se anulo insignitum desponderit, dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri praesumatur, ambo ad nuptialia foedera perducuntur. Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus, quas offere debent Deo, per sacerdotis manum sta-

[1]) Mansi: Sacr. Concil. nova et ampl. collectio. Flor. 1759—1798. XV. 401. l.

tuuntur, sicque demum benedictionem et velamen coeleste suscipiunt ad exemplum videlicet quo Dominus primos homines in paradiso collocans benedixit eis dicens: crescite et multiplicamini etc. Siquidem et Tobias antequam conjugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur. — Post haec autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quae semper ecclesia ipsa sunt solitae reservari. Et ita festis nuptialibus celebratis ad ducendam individuam vitam Domino disponente de cetero diriguntur. §. 1. Haec sunt iura nuptiarum, haec sunt praeter alia quae nunc ad memoriam non occurrunt, pacta conjugorum solemnia: peccatum autem esse, si haec cuncta in nuptiali fœdere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Graecos vos astruere dicitis, praesertim cum tanta sölent arctare quosdam rerum inopia, ut ad haec praeparanda nullum his suffragetur auxilium; ac per hoc sufficiat secundum leges solum eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur.

Az utóbbi kijelentés oly jogállapot tanusága, a minek a léte általán elismert dolog. Nincs is arra szóló isteni vagy uj-testamentomi rendelés, a mely azt mondaná, hogy a keresztény házasság csak az egyház szine előtt létesülhet. Mindazáltal érdemesnek tartjuk a házasságkötéssel kapcsolatban állott legrégibb házassági misék egyikének főbb részeit, a mely a sacramentarium gregorianumban foglaltatik[1]) közölni, már azért is, mert az a Pray-codexben foglalt házassági misével, mely nálunk oly nagy szerepet játszott, rokon természetü:

Oratio ad sponsas benedicendas.

Exaudi nos, omnipotens et misericors Deus, ut quod nostro ministratur officio, tua benedictione potius impleatur. Per etc.

Super oblata.

Suscipe, quaesumus, Domine, pro sacra connubii lege munus oblatum, et cujus largitor es, operis esto dispositor. Per etc.

Praefatio.

Vere dignum et justum est, aequum et salutare. Qui foedera nuptiarum blando concordiae jugo et insolubili pacis vinculo nexuisti, ut multiplicandis adoptionum filii sanctorum connubiorum foecunditas pudica servaretur. Tua enim, Domine, providentia, tua gratia ineffabilibus modis utrumque dispensat, ut quod generatio ad mundi edit ornamentum, regeneratio ad ecclesiae perducat augmentum.

Hanc igitur oblationem famulorum tuorum, quam tibi offerunt pro famula tua (illa), quam perducere dignatus es ad statum mensurae et ad diem nuptiarum, pro qua majestati tuae fundimus supplices preces, ut eam propitius cum viro suo copulare digneris: quaesumus, Domine, ut placatus etc.

Antequam dicatur: Pax Domini, dicat hanc orationem.

Propitiare, Domine, supplicationibus nostris, et institutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinasti, benigne adsiste, ut quod te auctore jungitur, te auxiliante servetur. Per etc.

[1]) Daniel: Codex liturgicus eccl. romano-cathol. Lipsiae 1847 260. l.

Benedictio.

Deus, qui potestate virtutis tuae de nihilo cuncta fecisti: qui dispositis universitatis exordiis, homini, ad imaginem Dei facto, ideo inseparabile mulieris adjutorium condidisti, ut foemineo corpori de virili dares carne principium; docens, quod ex uno placuisset institui, nunquam licere disjungi: Deus, qui tam excellenti mysterio conjugalem copulam consecrasti, ut Christi et ecclesiae sacramentum praesignares in foedere nuptiarum: Deus, per quem mulier jungitur viro, et societas principaliter ordinata ea benedictione donatur, quae sola nec per originalis peccati poenam, nec per diluvii est abluta sententiam: respice propitius super hanc famulam tuam, quae maritali jungenda est consortio. Tua se expetit protectione muniri. Sit in ea jugum dilectionis et pacis. Fidelis et casta nubat in Christo; imitatrixque sanctarum permaneat foeminarum. Sit amabilis ut Rachel viro, sapiens ut Rebecca, longaeva et fidelis, ut Sara. Nihil in ea ex actibus suis ille auctor praevaricationis usurpet. Nexa fidei mandatisque permaneat un thoro juncta: contactus illicitos fugiat: muniat infirmitatem suam robore disciplinae Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis caelestibus erudita. Sit foecunda in sobole, sit probata et innocens; et ad beatorum requiem atque ad coelestia regna perveniat. Et videat filios filiorum suorum usque in tertiam et quartam progeniem, et ad optatam perveniat senectutem.

Ad complendum.

Quaesumus, omnipotens Deus, instituta providentiae tuae pio amore comitare, ut quos legitima societate connectis, longaeva pace custodias. Per etc.

Az itt közlött szövegbe egészen bele illő, a mint I. Miklós pápa a feleknek házasságkötésre az egyház szine elé mise folyama alatt való járulását leirja. A házassági misének legfőbb két mozzanata, az oblatio és a benedictio emelkednek ki Miklós pápa leirásában is. A consensusnak az egyház szine előtt való ünnepélyes nyilvánitásával sem a misében, sem a pápa leirásában nem találkozunk. Ha a pápa a leirása végén mégis emliti a consensust, ugy nem gondol ennek az ünnepélyes nyilvánitására, csak magára a consensusra, arra, hogy ez ne hiányozzék teszem erőszak és félelem következtében. [1]) Hogy a misében a consensus ünnepélyes nyilvánitásának hiányában sincs pusztán a házassági frigy megáldásáról, de magáról a házasságkötésről szó, azt a közölt misének figyelmes elolvasása mellett könnyen észre lehet venni (»famula.... quam perducere dignatus es ad diem nuptiarum«, »quod te auctore jungitur«, »famulam tuam, quae maritali jungenda est consortio). Az tünik ki, hogy nemcsak a házasságkötés után a házasélet megkezdése előtt járulnak a felek az egyház elé, de hogy ez maga a házasságkötés czéljára történik, csakhogy természetesen minden jogi kötelezettség nélkül.

Az, hogy az egyház magát a házasságkötést nem vonta volt maga elé s annak a szabályozásáról ugy, hogy a dolognak formát adtak volna, másrészről sem volt gondoskodva, azt eredményezte, hogy a házasságkötés formáját a népek szokásai határozták meg. Később, midőn a

[1]) Dieckhoff Die kirchliche Trauung. Rostock 1878. 51. l.

törvényhozók oly formaságról akartak gondoskodni, mely a házasságkötésre szolgáló legyen, ez is csak tökéletlenül ment végbe. Ezt még mi is elmondhatjuk, kiknek törvénye Kálmán király korából az első és a legnagyobb sulylyal, sanctioval biró valamennyi ismert középkori jogszabás sorában, melyek arra való voltak, hogy a házasságkötésnek bizonyos forma, kellő nyilvánosság adassék. Az egyház lényegileg csak a consensust nézte s ezt elegendőnek tartotta, a mi mellett aztán a házasságkötésnek az egyes népeknél divatozó formái érvényesülhettek, mely formákra az egyház is fektetett bizonyos sulyt [1]).

A jogállapot bonyodalmait csak az tette elviselhetővé, hogy a házasságkötés nyilvánossá váltáról az egyház gondoskodott azáltal, hogy a házaséletet az ő tanitása szerint, az ő részvéte mellett kellett megkezdeni. Az egyház részvétele a házasélet megkezdésére vonatkozó functiok végzésében állott. Ez aztán különösen később nemcsak a házasság megáldásában állott, de abban is, hogy a házasfelek egymásnak átadattak vagyis copuláltattak, s mielőtt mindez megtörtént, a XIII. század óta általán megkivántatott, hogy a házasság közhirré tétel által nyilvánossá legyen. A III. Incze pápa által 1215-ben tartott negyedik lateráni zsinat általános egyházi törvényül mondotta ki (c. 3. X. de cland. desp. 4. 3.) azt, hogy:

> Specialem quorumdam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando statuimus, ut quum matrimonia fuerint contrahenda, in eclesiis per presbyteros publice proponentur, competenti termino praefinito, ut infra illum qui voluerit et valuerit, legitimum impedimentum imponat et ipsi presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat.

Ez a hirdetés sem történt a házasságkötés czéljára, de azért, hogy

[1]) Miklós pápa, ugyanaz, ki a bolgárokhoz intézett levelében a házasságkötés módjáról ad felvilágositást, akkor, midőn II. Lothár Waldradával való házasságának a megvizsgálásába bocsájtkozott (860 körül) azt rendelte el, hogy tudassék ki, vajjon a házasság praemissis dotibus, coram testibus secundum legem et ritum quo nuptiae celebrari solent, per benedictionem scilicet sacerdotis jött-e létre. Tagadhatlan, hogy ezáltal a rendelés által a pápa a 9. századbeli frank jogi fejlődéshez alkalmazkodott, mely a törvényes házasságra nézve még a férfi részéről adandó dotatiot is szükségesnek tartotta. De következtethető-e azokból, a mikre nézve a vizsgálat elrendeltetett, az, hogy a megvizsgálni rendelt ténykörülmények valamennyien a házasság érvényességébe vágtak s nemcsak olyanoknak tekintettek, melyek a consensus kitudását hatalmasan elősegithették. Abból a felfogásból, hogy a biró a bizonyitást csak a lényeges körülményekre rendeli el, magában véve nem elégséges kiindulni. Lám a benedictio sacerdotis kitudása is elrendeltetett, pedig arról tudjuk, hogy az nem vágott a házasság érvényébe, már annálfogva sem, mivel annak második házasságoknál okvetlenül el kellett maradni. Dieckhoff (Die kirchliche Trauung 1878. 65. l. 92. jegyzet) ugy találja, hogy az egyház a házasságkötésre nézve egészen az egyes népek jogát ismerte el, a mi aztán igy lett volna a Gratian decre-

az egyház valahogy ne olyakat bocsásson be a házaséletbe, kik között bontó akadály derülhet ki. A házasságkötés, melyet a felek magok között is végezhettek, még mindig érvényes volt; igy tehát annak, hogy a házasságot hirdetni kell, ha a házasság már előbb létesült, csak az az értelme lehetett, hogy az egyház a házasfeleket addig nem bocsájtja a házaséletbe, az erre szolgáló áldást mindaddig megtagadja, a mig a hirdetés körüli szabályoknak meg nem feleltek s nem várták be azt az időt, melynek a hirdetés után el kellett telni a nélkül, hogy akadályt jelentettek volna.

Érdekes tudni, hogy az egyház miként érvényesitette a maga álláspontját s mikép ellensulyozta azt a mindenesetre bajos jogállapotot, hogy maga a házasságkötés a felek oly dolga volt, mit nem kellett az egyház részvétele mellett végezni.

A Gratian decretuma c. 1. C. XXX. qu. 5. arról, hogy clandestina conjugia fieri non debent, mint Evaristus pápa hires rendelését mondja:

> Aliter legitimum non fit conjugium, nisi ab his, qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur uxor petatur, et a parentibus et propinquioribus sponsetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum praecibus et oblationibus a sacerdote benedicetur .... §. 1. Ita peracta legitima scitote esse connubia; aliter vero praesumpta non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima conjugia esse, non dubitate, nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima.

A decretum idézett szövege maga eligazit bennünket. Ebben a házasság érvényessége nem támadtatik meg, hogy kimondatnék, hogy

---

tumáig. Én azt hiszem, hogy a házasságkötésre nézve a római jog befolyásánál fogva az egyház szemében lényegileg maga a consensus volt az irányadó s ez a szempont nemcsak Gratian által tört magának utat. Megerősit a hitemben az, hogy már Gratian előtt Kálmán magyar király nyomban ismertetendő házasságkötési törvénye ugy állitja elibénk a házasságkötést mint az egyház szine előtt végbemenő consensualis szerződést. Ha a consensualis szerződés szempontja a maga tisztaságában nem is érvényesült, mégis a consensust állitja az előtérbe, ugy, hogy nincs szó sem dotatio, sem benedictioról. Honnét vette volna Kálmán házasságkötési törvénye a saját álláspontját, ha nem az egyháznál már előbb is érvényesült felfogásból. Pedig hogy a dotatio nálunk nem volt ismeretlen, kitünik magának Kálmán királynak Rogerius siciliai fejedelem leánya Busillával való házasságkötéséből. V. ö. a jelen munka 28. lapján az 1. jegyzetet. A II. Lothár házassági ügyét igen érdekesen tárgyalja Dr. Max Sdralek: Hinkmar von Rheims canonistisches Gutachten über die Ehescheidung des Königs Lothar II. Freiburg i. B. 1881. Hinkmár a Lothár házasságkötése ügyének a római jog szerint való elbirálását állitotta az előtérbe, mi aztán a conseusus facit nuptias elvénél fogva Lothárra nézve is kedvező lehetett, ki Waldradával való házassága által azt akarta kimutatni, hogy későbbi, Theutbergával kötött házassága érvénytelen.

a házasság a forma hiányában nem áll meg. A decretum az egyház által való megáldásra nézve nem mond se többet mint azt, hogy ha az egyház által a házasélet megkezdésére előszabott ünnepélyesség meg nem tartatott, hát ekkor a tilos viszony gyanuja áll elő. És ez elég is volt. E miatt aztán a jogilag érvényes házasság is füstbe mehetett. Egy erős praesumtio van a házasság ellen intézve, melylyel szemközt, hogy a házasságukat megmenthessék, a feleknek magokat tisztázniok kellett. Oly fegyver volt ez az egyház kezében, mely ha a bajt közvetetten akarta is gyógyitani, a maga czélját bizonyára nem tévesztette el. [1])

Ez volt az egyház álláspontja, mely még nem vitte odáig, hogy magát a házasságkötést ugy szabályozta volna, hogy az az egyház részvételére szorul. Kálmán király törvénye de desponsatione conjugali in facie ecclesiae fienda (lib. 2. c. 15.) sokkal messzebb ment:

> De desponsatione conjugali placuit sanctae Synodo ut omnis conjugalis desponsatio, in conspectu Ecclesiae, praesente sacerdote; coram idoneis testibus, aliquo signo subarrhationis consensu utriusque fieret; aliter non conjugium, sed opus fornicationis reputetur.

Ez már magának a házasságkötésnek az egyház elé tartozandóságát illeti, s azt a bajt törekszik mellőzni, mely csak jóval később a tridenti zsinat által lesz egészében orvosolva. Annyival inkább figyelemre méltó körülmény, mivel Kálmán király törvénye (1100—1112.) még a Gratian decretumánál is (1141—1150), — melyből imént idéztünk — régibb eredetü. Annak találhatni ugyan nyomát, hogy a felek a pap elé vitték a házasságkötést, de ez a nótárius előtt is járta. [2]) Nem volt az egyház előtti házasságkötésre annak megfelelő parancs a nyugati egyháznak hódolt összes területeken, a mint a házasságkötést Kálmán szabályozta.

---

[1]) A decretum idézett szövege az álizidori gyüjteményből (Evaristus pápa c. 2.) eredő. Mint ilyet magyarázza a szövegben adott magyarázattal egyezően Scherer: Über das Eherecht bei Benedict Levita und Pseudoizidor. Graz, 1879. Máskép vélekedik Sohm, ki azt hiszi, hogy mielőtt az álizidori eredeti decretum Gratian által a gyüjteményébe felvétetett, az a rendelései mellőzéseivel kötött házasságot nem ismerte el érvényes házasságnak. Tehát a decretumban nem volna csupán a házasság ellen intézett vélelemről szó. A »nisi voluntas propria suffragaverit et vota succurrerint legitima« azt jelentené, hogy utólag kell a házasságot megkötni. Dove-Friedberg: Zeitschrift für Kirchenrecht, 1881. évi folyam I. füz. 172. l.

[2]) C. 3. X. de sponsa duorum. (4, 4): si inter virum et mulierem legitimus consensus sub ea solennitate, quae fieri solet, praesente scilicet sacerdote aut etiam notario sicut quibusdam locis ad huc observatur, coram idoneis testibus interveniat de praesenti ....

Az mindenesetre elvitázhatlan, hogy Kálmán jóval megelőzte a maga korát.

Mindenesetre tudni illik, hogy mit jelentsen az ellentét a Kálmán király törvénye és a korabeli egyházi rendelések között.

Avval a felelettel tehát nem elégedhetünk meg, a mit a Corpus Juris kiadói csak ugy általában fűznek a törvényhez ott, hol ez a törvénytárban található:

En clandestinum matrimonium ante tempora SS. Concilii Tridentini lege Regni prohibitum.

A bővebb magyarázatot eddigelé azok sem kisérlették meg, a kik egyházi jogot vagy magánjogot irtak. [1])

Mindenekelőtt a Kálmán király törvényének a gondolata, meg ezen törvényhozói parancsba foglalt gondolat sanctioja között kell külömbséget tenni. Maga a gondolatra nézve büszkén elmondhatjuk, hogy az olyan, mint a minő a tridenti határozatban foglaltatik, tudniillik magát a házasságkötést vinni az egyház, az egyház szolgája elé. Maga a gondolat mindkettőben meg van. Sőt a Kálmán király törvényében talán még erősebben mint a tridenti zsinat határozatában. A tridenti zsinat csak a pap (parochus) előtt tartja a házasságot megkötendőnek, a mi aztán az egyházon kivül is megtörténhet. Kálmán az egyház és pap (sacerdos) elé viszi a házassági kötést. Igy a gondolat mindenesetre valamivel erélyesebb.

A mi a Kálmán király törvényhozói parancsba foglalt gondolatának a sanctioját illeti, itt már külömbséget kell a király törvénye meg a tridenti zsinat határozata között tennünk.

A tridenti zsinat sanctioja az erősebb. Azt ugyan látni fogjuk, hogy ez a sanctio sem valami feltétlen, eltérést nem engedő. De szabály szerint azt mondja ki, hogy az ellenkező cselekvést érvénytelenséggel sujtja (c. 1. sess. 24. de matr. ref.):

Qui aliter, quam praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit prout eos praesento decreto irritos facit et annullet.

---

[1]) Ez jogi iróinkról általán elmondható, ha ugyan a Kálmán törvényére figyelemmel vannak. Még azok is, kik a jogunk történetének megirásához láttak, megelégedtek azzal, a mit a Corpus Jurisnak mond. Cziráky: Ordo hist. jur. civ. hung. 1794. 43. l. Markovich: Adumbratio hist. jur. hung. priv. 1826. 29. l. Hajnik: A magyar jogélet az Árpádok alatt 1872. méltatja ugyan a Kálmán törvényét, de óvakodik annak oly hatályt tulajdonitani, mint a tridenti zsinat határozatának.

A Kálmán király gondolata bármily erőteljes, a törvényhozói gondolat sanctioja messze a gondolat mögött marad. A sanctio a törvény szövege szerint abban áll, hogy a törvénynyel ellenkező cselekvés: »non conjugium, sed opus fornicationis reputetur.« A conjugium conjugiumnak ne vétessék, de fornicationak, bordélyságnak.[1]) Mit jelentsen ez?

Azt már láttuk, hogy az egyház a házaséletre való közreműködését régente hogyan érvényesitette. Azokat, kik a házasélet megkezdése előtt nem vették az egyház áldását, annak az alapos gyanuja alá helyezte, hogy ők házasságot nem is kötöttek, hanem tilos viszonyban élnek. Ha csak az egyik fél tagadta is meg a házasság megtörténtét, a baj fokozódott. Gyanu alatt állva, magokat tisztázniok kellett.

Ugyanilykép kell a Kálmán király törvényének a foganatát elképzelni. Mindenki, a ki nem az egyház előtt kötötte a házasságot, a tilos viszony gyanuja alá került. A törvény végső elemzésében tehát csak azt a szolgálatot tehette, a mit az a szabály, mely a benedictiot szabta elő. Mindegyikben külömböző dolgokról van ugyan szó, de mert egyiknek a sanctioja sem támadja meg a házasságot egyenesen a maga jogi lételében, az eredmény is hasonló. Hatályos fegyver volt ugyan mindkettő által az egyház kezébe adva azok ellen, kik házasságukat alattomban kötötték, de azért a bajt nem irthatta ki. A Kálmán király törvényének a becse nem is függő attól, hogy minő sanctioval lett ellátva, de abban keresendő a becse s azért egyik gyöngye ez a törvény az ő törvényhozásának, mivel azt a gondolatot, a mit az összegyház csak sokkal később, hosszú idő multán ragadott meg s látott el egyenesen a házasság érvényességébe fogalmilag belevágó sanctioval, ő már akkor foglalta törvénybe, midőn az összegyház a maga közreműködését a házasságra nézve nem abban találta, hogy már a házasságkötésnél résztvevő legyen s ahhoz kapcsolja a szükséges functiok végzését. A fogalmi külömbség az egyház részvételére nézve az egyház és a Kálmán törvényének álláspontja között meg van ugyan, de az eredmény mindkettő szerint egyértékes. A külömbségre nézve még csak az a kisebb-nagyobb szigor jöhet figyelembe, mely a Kálmán törvénye szerint már annálfogva nagyobb lehetett [2]), mert az egyház részvételét magá-

[1]) Czövek István tabuláris prokátor, ki Kelemen Imre hires magyar magánjogi munkáját hazai nyelvünkre által tette, a Kálmán király törvényét következőkép forditotta: Minden házasság fejében lejendő jegyváltás vagy elmátkásitás az egyház szeme láttára, alkalmatos tanuk előtt, a pap jelenlétében, valamely elzálogositás jegyével, mind a két fél megegyezéséből legyen, külömben nem házasság, hanem bordélyság vagy tisztátalanság munkájának tartassék. Magyar hazai törvényekről irt tanitások, melyeket néhai Kelemen Imre munkája szerint magyar nyelven készitett és kiadott. Czövek István. Pesten, 1822. I. 586. l.

[2]) Ha a bizonyitás nem ütött ki a vádlott fél javára, ugy kellett őt büntetni, mint a ki fornicatiot űzött. A fornicatiot a Szt.-István törvénye (lib. II. c. 26.) a követ-

hoz a házasságkötéshez fűzte. A jogi helyzet olyan lehetett, mint a minőről bennünket Tertullianus (De Pudicitia) tudósit: Ideo penes nos occultae quoque conjunctiones, hoc est non prius apud Ecclesiam professae juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur. [1]) Itt ugyan csak a házasságkötés elöleges bejelentéséről van szó, az ugynevezett professiok intézményéről, [2]) de az a sanctio, mi az elöleges bejelentés elmulasztására van szabva, megfelelő annak, a mi a Kálmán törvényében arra van mondva ha a házasság nem az egyház szine előtt köttetett. [3])

Kálmán király törvénye alig is jöhetett más értelemben létre, a mint azt gondolom. A törvény szavát »reputetur« a combinatiok is megerősitik.

A Kálmán törvénye az egyház jogi tételeivel szövődött össze. Igaz, ugyan, hogy Kálmán idejében nem lehet a kánoni jogról mint kifejlett jogi rendszerről szó. A kánoni jog (ius canonicum) szava sem járta. Még csak kánonok emlittetnek. De tagadhatlan az, hogy az a hely, melyet a kánoni jogot mint ilyet megalapitó decretumból (c. 1. C. XXX. qu. 5.) idéztünk, álizidori eredeténél fogva már előbb volt létező, hozzánk is elhathatott, a mint is a Kálmán király törvényének szövege a »reputetur« szó által

---

kezőleg büntette: »Si quis fornicaretur .... sciat se reum esse criminis, et pro eodem crimine imprimis decalvari, et depilari. Si vero secundo ... fornicatus fuerit iterum decalvetur, et depiletur. Si autem tertio, sit servus ... aut redimat se. A Kálmán törvényének a szigora valószinüleg nemcsak abban állott, mit a londoni zsinat 1102-ben rendelt: Canon XXII: Fides inter virum et mulierem, occulte et sine testibus de conjugio data, si ab alterutro negata fuerit, irrita habeatur. Palmieri: Tractatus de matrimonio christiano Romae 1880. 413. l.

[1]) Helyes érzékkel Tertullianus ezen mondása mellé állitja a Kálmán király házasságkötési törvényének rendelését Szvorényi: Jus privatum ecclesiae hungaricae I. 276. lap.

[2]) Friedberg i. m. 10. lap. A professiok intézményével összefüggő az, mit Nagy Károly császár 802-ben rendel: ut omnes omnino episcopos et presbyteros suos omni honore veneruntur in servitio et voluntate Dei, et ne incestis nuptiis et se ipsos maculare audeant conjunctionis facere non praesumant antequam episcopi presbyteri cum senioribus populi consanguinitatem diligenter exquirent et tunc cum benedictione junganter. A professiok intézménye annyiban nevezetes, hogy abból fejlődtek ki a hirdetések (banna ecclesiastica).

[3]) Igy aztán a Kálmán törvényénél fogva az alattomos házasság nálunk fogalmilag más volt, mint a Kálmán korabeli s még jó ideig az ez utáni közönséges felfogás szerinti. Nálunk nemcsak az a házasság volt alattomos, mely meg nem áldatott, de már az, mely nem az egyház szine előtt köttetett. Hogy az alattomos házasság értelme időnkint változáson ment át, igen természetes. Igy midőn a házasságkötésre nézve megkivántatott az, hogy hirdetve legyen, a kihirdetés elkerülésével kötött házasság alattomossá vált. Volt idő, midőn a szülői beleegyezés nélkül kötött házasság is alattomosnak neveztetett. Most már általán az neveztetik alattomos házasságnak, mely nem köttetik az illetékes pap előtt.

azt látszik kifejezni, a mit az álizidori eredetü decretum, tudniillik nem a házasság érvénytelenségét, de a házasság ellen intézett vélekedést, tehát vélelmet. A kánonok erős tekintélye mellett a Kálmán törvényének olyannak kellett lenni, hogy ez az egyes törvény a kánonokkal megférő legyen.[1]) Annyi legalább is bizonyosnak tekinthető, hogy ha a Kálmán király törvényének az az értelme lett volna is, hogy az elvileg a házasság érvényességét illeti, ennek a nemsokára Kálmán király után teljes erejében kifejlődött kanoni joggal ki kellett egyenlittetni ugy, hogy az általános kanoni felfogás érvényesüljön. Már a Gratian gyüjteménye semmi kétséget sem enged ahhoz férni, hogy a puszta consensus elegendő a házasságkötésben. Ezt tanúsitja, hogy Gratian a gyüjteményében átalános érvényre számitott módon kivonatolta I. Miklós pápának a bolgárokhoz intézett levelét (c. 3. C. XXVII. qu. 5.), mely avval végezi, hogy: sufficit secundum leges solum eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur. A merő consensus szüli a matrimonium ratumot s igy is megél a házasság, habár nem matrimonium legitimum, quod legali institutione vel provinciae moribus contrahitur. (Grat. ad c. 17. C. XXVIII. qu. 1.). Gratian tiszteli ugyan azt, a mit az egyes országok, tartományok szokása a házasságkötésre nézve megkövetel, de a szokásoknak a házasság érvényét nem áldozza fel. Még inkább igy volt ez később.[2])

Érdekes tudni, hogy a magyar zsinati végzemények érdemes gyüjtője Péterffy Károly[3]) minő megjegyzéssel kiséri a Kálmán király törvényét:

Multi ex hoc capite conjiciunt, matrimonia clandestina in Hungaria jam ante SS. Concil. Trident. prohibita fuisse: alii de ea causa canonem insertum dicunt, ut conjugia Christianorum cum paganis,

---

[1]) Sohm, ki az Evaristus pápa hires rendelését (c. 1. C. XXX. qu. 5.) ugy magyarázza, hogy az a házasság érvényességébe vágó, a Kálmán törvényét is ilykép becsülné meg. Ő I. Miklós pápának a bolgárokhoz intézett levelét (l. e munka 1. lapján) sem fogta ugy fel, hogy a szerint a házasuló felek consensusa elegendő. (Sohm i. m. 147.) Igaz, hogy ezt a nézetét visszavonta, de az Evaristus-féle rendelés általa vallott értelmezéséhez még mindig ragaszkodik. Zeitschrift für Kirchenrecht i. h.

[2]) A kanoni törvénytár c. 1. X. de sponsal. (4. 1.) a triburi zsinatnak azt a döntését tartalmazza, melyben oly házasság felett itéltek, melyet egy frank nemes egy szász nővel ennek a népjoga szerint kötött s a mely házasság ellen az a kifogás tétetett, hogy a házasságkötésére nézve a frank szokások nem tartattak meg. A döntés, ha ugy is értelmeztetnék helyesen, hogy az a házasságkötésben nem a puszta consensust nézte, hanem azt, hogy a szász népjog szokásai megtartattak a következő felirás (rubrika) fordul elő a corpus jurisban: Matrimonium solo consensu contrahitur, nec invalidatur, si consuetudo patriae non servetur.

[3]) Péterffy: Sacra concilia Eccl. Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata. Viennae, 1724. 51. l.

quorum non pauci in Hungaria, vivente Colomano, supererant, rescindentur.

Azok alatt, kik sokan vannak, bizonyára azokat érti, a kik a törvénynek oly hatályt tulajdonitottak, mint a tridenti zsinat illető határozatának s ezekkel ellentétbe teszi azokat, kik nem igy vélekedtek. Ezeknek a törvény ereje szempontjából közelebb meg nem határozott véleményét abban foglalja össze, hogy a törvény csak a pogányság, a keresztény és pogány közötti házasság elnyomására hozatott. A törvény hozatalának ezen indoka igen találónak látszik, mert mint tudva levő, az, hogy keresztény és nem-keresztény között házasság nem jöhet létre, csak szokáson alapszik, mely akkor tájban, a midőn Kálmán uralkodott, bizonyára nem fejlődött még ki egészen. Ez már abból is következik, hogy ő előtte Szt.-László még szükségesnek tartotta a keresztény és zsidó közötti házasságkötést eltiltani.

Ha tehát Kálmán király törvénye azon okon épült fel, hogy a keresztény és pogány közötti házasulásnak gátot vessen, ugy ezzel az a nézet könnyebben egyeztethető, hogy a törvény az ellenecselekvőket csak a tilos viszony gyanujába hozta s igy a törvény egész erejével ellenök volt fordítható. Tudjuk, hogy annak az ereje aztán arra vezethetett, hogy maga a házasság is veszendőbe mehetett (ut matrimonia ... rescindentur). Ugyis a mint meghozottnak látszik, elég erős volt az a törvény.[1]) A nélkül, hogy oly szabatos lett volna mint a tridenti zsinat határozata, megtette a maga szolgálatát. A szigorát csak az idő enyhithette, a mi aztán azt eszközöl-

[1]) Ha ugy kellett a tüzes vas próbája sem lehetett kizárva. A nagyváradi regestrum (Endlicher: Rerum hungaricarum monumenta Arpadiana Sangalli 1848. 640. s követk. lapok.) nem egy helyen tanusitja, hogy házassági ügyben is divatozott az, hogy a felek ad iudicium ferri candentis Váradra küldettek. A nagyváradi regestrum 29. sz. alatt a következőket mondja: Anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo decimo septimo in septimana factus est, iobagio Beli venit Uaradinum, probaturus sororem suam, iudicio candentis ferri non esse meretricem. et sigillata manu expectavit usque diem ueneris aduersarios suos, scilicet raptorem sororis sue nomine Nicolaum et paralimphum, uidelicet Karachinum alium, et alios sodales sponsi, videlicet: Tecam, Muchoriam, Urbanum, Porcan, Petu, Koch, Michedeum,Jacob, Michal Nican. sed aduersariri eius prenominati in predicto termino non uenerunt. iudex huius cause Teca uicearchidiaconus, pristaldus Hoth. A 262. szám alatt pedig a következő érdekes közlés foglaltatik: Georgius de uilla Buht, coadiuuante cum Simone sacerdote de uilla s. Martini. impeciit Micoum de uilla Catar, de uiolento raptu filie sue Margarethe, et hoc ipsum illa astruxit. Micou vero dixit illam uxorem suam legitime ductam esse, et habere nuncium mediatorem nomine Desc. qui cum fateretur se fuisse mediatorem et adduxisset super hoc et ipse quosdam testem, Oltuman archidiaconus de Zathmar, per pristaldum nomine Echireh misit Uaradinum, ut Desc portaret ferrum. ubi taliter conuenerunt, quod predicta mulier redderetur a patre suo domino Micou in uxorem, Desc satisfaceret iudici, Georgius pristaldo.

hette, hogy az alattomos házasságok is (clandestina matrimonia) mindinkább gyakoriakká váltak. A gyakorlati alkalmazás szigorán fordult meg az egész törvény. A mint az csökkent, csökkent avval együtt a törvény értelme elodáig, hogy Verbőczy már nem is emliti, a mint hogy Kálmán összes törvényeit hallgatással mellőzi. Ez a hallgatás ép a mi törvényünk felett oly törvénytudónál mint Verbőczy, be sem is következhetett volna, ha ez a törvény ugy létezett s lett volna felfogva, hogy annak a megsértése a házasság érvényességébe fogalmilag beleütközik. Ez sokkal nagyobb, erősebb emlékeket, nyomokat hagyott volna, sem hogy ezek Verbőczy koráig ne hatottak volna. Hisz ha annak a házasságkötésnek egyenesen érvénytelenség terhe alatt kellett volna az egyház, illetőleg a papja előtt végbemenni, a mint ezt most a tridenti zsinat határozata után oly könnyen elképzelhetjük, ugy az ezt megszabó törvény maga képes lett volna Kálmán többi törvényének az emlékét is ugy fenntartani, hogy ezekről aztán Verbőczy is tudott volna. Ha azt látjuk, hogy Magyarországon az alattomos házasságok virágzottak, ugy ebben annak is van része, hogy azokat Kálmán törvénye nem tette lehetetlenekké.

A Kálmán törvénye utáni időkben nem egyhamar találkozunk az alattomos házasságok tilalmával.

Mátyás király idejében, Dénes esztergomi érsek alatt 1460-ban Lőcsén egy megyei zsinat tartatott, melynek 18. kánonja a következőket mondja:

Et clandestina matrimonia fieri omnia prohibemus. Unde qui clandestina matrimonia contraxerint, non praemissis bannis, non in facie Ecclesiae in conspectu testium fide dignorum tales et quilibet ipsorum viginti libras caerae Ecclesiae cui subsunt, infra mensem solvere teneantur. Qui si moniti per Sacerdotem parochialem Ecclesiae solvere noluerint ex tunc eis per Plebanum ingressus ecclesiae interdicatur quousque praedictas viginti libras non solverint ad effectum.[1])

A can. 20 még a következőt is mondja, sulyosabban sujtván azokat, kik az alattomosan kötött házasságot már el is hálták:

Item quia nonnunquam sunt aliqui, qui clandestine matrimonium contraxerunt, et carnali copula consummaverunt, qui tamen solemniter, et in facie ecclesiae copulari non curarunt, statuimus: ut plebanus ipsorum, ipsos ab ingressu ecclesiae prohibeat nec ad aliqua divina admittat, nobisque et sedi nostrae, quantocius poterit, hoc notificat, donec vel soleniter copulati fuerint, vel aliud a nobis non habuerint: mandantes hoc sub poena suspensionis ab ingressu ecclesiae, per tres menses, et triginta librarum cerae ecclesiae nostrae persolvendarum.

---

[1]) Péterffy i. m. 192. l.

A II. Ulászló király uralkodása idején Hippolyt érsek alatt Esztergomban 1493-ban tartott tartományi zsinat rendelése az alattomos házasságokra vonatkozólag a következő:

Matrimonia igitur clandestine fieri prohibete; solemnitatem etiam et benedictionem matrimonii certis anni temporibus facere nolite, scilicet a prima Dominica Adventus, usque octavam Epiphaniae: haec autem octava non tantum ex canone, quantum ex consuetudine observatur. Item a septuagesima usque ad octavam Paschae inclusive: nec non a prima die Rogationum incipiendo per tres hebdomadas, et sic concluditur octava Pentecostes; post octavam tamen Pentecostes, matrimonia licite in facie Ecclesiae solemnizari, seu benedici possunt.

Tiltja ugyan az alattomos házassági kötést, a minek azonban nem ép az az értelme, hogy az egyház részvétele nélkül ne menjen végbe a házasságkötés. Az egyház részvételére nézve csak az derül ki, hogy az a házassági kötést ünnepélyesiti, megáldja. Igy aztán az alattomos házasságkötés fogalma is annak megfelelő, ha a felek az egyház által a házasságkötést nem ünnepélyesittették, nem áldatták meg.

Az I. Ferdinánd uralkodása s Oláh Miklós esztergomi érseksége alatt 1560-ban tartott nagyszombati zsinat a házasság kötésére nézve már csak a következőket (Péterffy i. m. II. 66. l.) mondja:

.... licet solo partium consensu matrimonium contrahatur, ad bonos tamen mores pertinet: ut non clandestine, sed consensu inprimis parentum id fiat, ac deinde in facie ecclesiae publicetur.

Solemnitates autem nuptiarum non celebrentur temporibus a jure prohibitis, sub poenis in canonibus decretis. Praecedant etiam edicta, seu trinae monitiones publicae: ne vel in gradibus a jure prohibitis matrimonium fiat: vel fraude, aut ignorantia quapiam crassa, secundas quispiam, impiasque nuptias appetat.

Már csak jó erkölcsök állanak utjában annak, hogy a házasságkötés ne essék meg alattomosan. Az, hogy a házasságkötés nem esik meg alattomosan, csak annyit jelent, hogy a felek azt szülői beleegyezéssel teszik s a tulajdonképi házasságkötés után frigyöket az egyház által kihirdettetik, minek megtörténtével járulnak csak az egyház szine elé. Bizonyára nem a Kálmán törvénye értelmében vétetett az alattomos házasságkötés, mit magyarul jól lopva menyegzésnek szokás nevezni.

A dolog ezen állása sem von le a Kálmán király törvénye becséből, érdeméből. Elégedjünk meg azzal, hogy a közönséges egyházi jog maga is később azt a gondolatot, melyet Kálmán már a XII. század elején törvényében vallott, elfogadta, s igy nálunk a Kálmán király törvénye uj életre ébredt. És ez magában is elegendő.

De ha nem is mondhatjuk el ép azt, hogy nálunk, a Kálmán király törvénye óta, az alattomos házasságkötés lehetetlenitve volt, ugy hogy aztán a tridenti zsinatot minden tekintetben majdnem öt századdal megelőztük volna, a mint ezt Kálmán törvényére hivatkozással 1779. évi február 20-án a rozsnyói püspök Andrássy Antal Rómába jelentette,[1]) hát bizony a Kálmán törvénye eleget tett az által, hogy a helyes gondolatot oly korán megjelölte. Már ez a nagy kezdés is elég a Kálmán király dicsőségére, kiről tudjuk, hogy a korabeli kanoni jognak nagy ismerője és igy tisztelője is volt.[2])

Még csak azt kell tudnunk, hogy a közönséges egyházi jogban az a lassan fejlődött nagy változás, mely a Kálmán király törvényhozói gondolatáig elvezetett, minő módokon át ment végbe. Ennek a történelmi fejlődésnek az ismerete adja csak az igazi mértéket arra, hogy a mi több század előtt lépdelő törvényünk horderejét egészen felismerhessük, hogy megtudjuk, hogy mit tett voltaképen Kálmán király.

Az egyház legeleinte a házasságot csak megáldja. Ebből az állásából lassanként visszanyul egészen a házasságkötésbe.

Abból kell kiindulni, hogy a házasságkötés eredetileg a nőnek valóságos áruba bocsájtása s megvétele volt. Hogy nálunk sem lehetett különben, legalább a pogány időkben, ezt a vőlegény (vevő legény) s az ara (ár) szavak tanusitják.[3]) De a törvényes hitbérünk (dos legalis) ma élő intézménye is a mellett szól, hogy a házasságkötés az adásvevéssel volt kapcsolatos.[4]) A törvényes hitbér a nőnek törvényileg meghatározott ára, mi már természetesen a tulajdonképi adásvevés kiküszöbölésére mutat, de egyben arra, hogy valaha a házasságkötés valóságos adásvevés lehetett. Ha a törvényes hitbér hozzánk a germánoktól vétetett is át s már csak akkor, midőn nálunk a házasságkötés rég megszünt adásvevés lenni: az a germánoknál a tulajdonképi adásvevésből fejlődött átmenetet képezett, mi még egykor adásvevési formákkal volt kapcsolatos.[5])

[1]) Olvasható a függelékben.

[2]) II. Orbán pápa 1096-ban a következőt irta Kálmán királynak: Retulit nobi- venerabilis filius noster Odilo S. Egidii Abbas, strenuitatem tuam praeter saecularem, qua praecellis, industriam, scripturis etiam ecclesiasticis, et, quod praecipue judiciariam condecet potestatem, sanctorum canonum pollere scientia.« Fejér: Codex Diplomaticus Regni Hungariae II. k. 13. l.

[3]) Ipolyi: Magyar Mythologia. Pest, 1854. 544. l.

[4]) Hajnik i. m. 297. l.

[5]) Sohm i. m. 23. l. Maga a gyürü is még az adásvevés idejéből való (Hoffmann Über den Verlobungs- und den Trauring Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Academie der Wissenschaften Wien 1870. 65. k. 838. l.) A házasságkötésnél adatni szokott pénz avagy érem szintén adásvevési reminiscentia. (Friedberg i. m. 96. l.) A Magyarország és Erdély képekben czimü gyüjteményes munka

A házasságkötést annak a részéről, ki felette atyai (gyámi) hatalommal birt, a nő átadásának (datio, traditio puellae, trauung [1]) kellett követni, a mitől kezdve számitott a házasság tényleges kezdődése. E miatt a házasságkötés után még az átadásra is szükség volt. Habár ezt az átadást nem az egyház joga tette kötelezővé, avval mindenesetre el kellett számolnia. A családi jogon át juthatott csak el magáig a házasságkötésig. És az egyház, mint mindig, ugy most is számot vetett a népek szokásaival. Igen tapintatosan járt el. Nem is tehette, hogy az átadás hatalmát, a tényleges hatalom átruházásának jogát a család köréből egyszerüen magához rántsa.

Eleinte ugy tett, hogy keresztül vitte azt, hogy a nő átadásánál jelen legyen. Tette ezt azért is, nehogy a felek csak akkor jőjjenek az egyház szine elé az áldásra, mikor már a házasságot el is hálták. Ha aztán a nő átadásánál jelen lehetett, ennél közreműködhetett, akkor ehhez mindjárt hozzákapcsolhatta az egyházi functiok végzését.

A dolog ezen állását megtestesitve láthatjuk abban a franczia ritusban, mely Rennesből való s körülbelől az 1000. évre esik. [2])

Incipit ordo ad sponsum et sponsam benedicendam.

In primis veniat sacerdos ante ostium ecclesiae indutus alba atque stola cum benedicta aqua; qua aspersa, interroget eos sapienter, utrum legaliter copulari velint, et quaerat quomodo parentes non sint, et doceat quomodo simul in lege Domini vivere debeant. Deinde faciat parentes sicuti mos est dare eam, atque sponsum dotalitium dividere, cunctisque audientibus legere, ipsumque suae sponsae libenter dare. Annulo quoque benedicto in nomine sanctae Trinitatis eam in dextra manu sponsare faciat atque honorare auro vel argento prout poterit sponsus. Postremo benedictionem inibi faciat, quae in libris continetur.

Quae finita intrando in ecclesiam, missam incipiat. Sponsus autem et sponsa candelas ardentes in manibus tenentes et offertorium missam audientes offerunt et antequam Pax Domini dicatur, ante altare sub

---

(1853. II. 136—137. l.) mint kalotaszegi házassági szokást emliti, hogy a legény tallér adásával szerzi meg a feleséget.

[1]) Sohm i. m. 60. l.: Trauen bedeutet Anvertrauen (commendare, tradere) d. h. auf Treue übergeben. Die Hingabe der Braut ist eine Übergabe auf Treue, weil sie eine Hingabe nicht blos in die Gewalt, sondern zugleich in den Schutz des Bräutigams, also eine den Empfänger nicht blos berechtigende, sondern ebenso verpflichtende Übergabe ist. Sohm nagy kanoni érdeme, hogy a germán házasságkötési jogot a forrásokból felderitette s azt a jogra nézve értékesitette.

[2]) Martene: De antiquis eccl. ritibus Antverpiae 1763. II. k. 127. l. Ex msc. missali Redonensi ab annis c. 700. scripto et in biblioth. S. Gatiani Turonensi asservato.

pallio vel alio quolibet opertorio, sicuti mos est, eos benedicat; ad ultimum praedictus sponsus pacem de presbytero accipiat suaeque sponsae ipse ferat.

Még mindig olyan az átadás, hogy azt nem az egyház teljesiti, de azok, kik a nő fölött a hatalmat birják; mi több, az átadás mint világias cselekvény, az egyházon kivül megy végbe.[1]) A tulajdonképi közremüködés az egyház részéről csak azután veszi kezdetét, a mikor már a házasok az egyházba, a templomba beléptek. Itt kapják csak az egyház valóságos áldását. De már az, hogy az egyház az átadásra magára is áldást adott, előre jelzi azt, hogy az átadás cselekvényét magához mindinkább közelebb akarja vonni. A kétrendbeli áldás közül az első azt jelentette, hogy az egyház a nő átadására, mit a szülők vagy más jogosultak végeztek, már rátette a kezét.

A mi a rennesi ritusban körülményesebben el van mondva, az lényileg a legfontosabb kútfő által is megerősittetik. Gratian ad c. 17. C. 28. qu. 1. a házasságokról szólva mondja:

Horum quaedam sunt legitima, veluti quum uxor a parentibus traditur, a sponso dotatur, et a sacerdote benedicitur.

Világosan külömbséget tesz az átadás és a megáldás cselekvénye között, de már az is sejdithető, hogy az átadás, a dotatio és megáldás egy huzamban végzendő cselekvények. Erre vall még a corpus juris canonici számos helye s egyéb kútfők is.[2])

Később azután az egyház ugy tett, hogy mandatariusnak, megbi-

---

[1]) Hason eljárást észlelhetünk egy körülbelül száz évvel későbbi ritus előirásában: Ante omnia veniant ad januas ecclesiae sub testimonio plurimorum, qui thoro mari tali conjungendi sunt: et requiratur consensus utriusque a sacerdote: et fiat recapitulatio de dote mulieris, et ponantur denarii aliqui in medium pauperibus dividendi et tunc demum detur femina a patre vel amicis suis, quam vir recipiat in fide Dei etc. Martene i. h. 128. l. Ex ms. Pontific. monast. Lyrensis ann. 600. Itt már arról van szó, hogy requiratur consensus utriusque a sacerdote, a mi a rennesi ritusban hiányzó. Ebben a consensus a pap bevezető szavai által (utrum legaliter copulari velint) csak jeleztetik s nincs a consensus kinyomozásáról szó. Csak később, midőn az egyház szine előtt való megjelenés valóságos házasságkötésre kezd válni, éretik az el, hogy a házassági kötés kijelentése és pedig szavak által való kijelentése az egyház szine előtt megkivántatik. Előbb a házasságkötésnek szavak ejtéséhez kötött formalitása az egyház szine előtt nem érvényesül, a mi mint látni fogjuk a Kálmán törvénye szerint is igy van, habár e szerint a törvény szerint az egyház szine előtt való megjelenés egyenesen a házasságkötés czéljára való megjelenést fejez ki.

[2]) Petrus Lombardus (Sententiae L. IV. D. XXVIII. §. 2.) a következőket mondja: In hujus sacramenti celebratione sicut in aliis, quaedam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti, ut consensus de praesenti: qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium; quaedam vero pertinentia ad decorem et solemnitatem sacramenti, ut parentum traditio, sacerdotum benedictio et hujusmodi.

zottnak állt be. Az átadás jogát magára ruháztatta. Lett belőle az, ki csak továbbadásra vállalkozik. [1]) Az, hogy az átadás joga az egyházra ment át, s ez azt saját nevében gyakorolta annak a során fejlődött, hogy a gyámi-hatalom elannyira csökkent, hogy a nő maga választhatta azt, ki őt átadja, a mikor már az átadás is összeadásra, copulatiora kezd változni. Ekkor már az egyház megkövetelte azt, hogy ő legyen a nő részéről kiszemelt átadó, illetőleg összeadó. A valóságos gyámi hatalommal szemközt még csak kíméletesen járt el. Azt már azonban nem engedte, hogy midőn a nő szabad választására került a sor, ez világi vagy akármiféle személyt tegyen az egyház elé. [2]) Az egyház a szabadválasztást eltiltotta, s ennek a helyébe azt irta elő, hogy csak neki van joga az összeadásra. Ettől kezdve a család átadó hatalmának is versenytársa lett.

Mindazáltal az összeadás a maga világias eredetét, mit a leány-átadás fejezett ki, még mindig őrzi, a mint ezt egy tizennegyedik századbeli roueni ritusban észlelhetjük [3]):

> Et si tunc aliquod impedimentum non intervenerit, det eam marito. Et primo inquirat nomen utriusque, nisi sciverit. Postea dicat verbis Gallicis, primo ad virum. Veux-tu avoir N. à femme et épousse, et la garder saine et enferme, et lui faire loyale partie de ton corps et de tes biens; ne pour pire ne pour meilleure tu ne la changeras tout le tems de sa vie. Tunc vir respondeat; Volo, aut Ouyl. Postea dicat viro: »Que lui baille-tu? Vir respondeat: Ma foy. Tunc pari forma quareat a muliere omnia et singula supra dicta et respondeat mulier sicut vir.

Az összeadás a pap által következően végeztetik:

---

[1]) Angliában még ma is az történik, hogy a pap előbb az atyjától, a hozzátartozóitól veszi át a nőt s csak akkor végezi az összeadást. Daniel i. m. III. 480. 481. l. Hason fejlődést mutat egy franczia arlesi ritus 1300 körül: Antequam dicatur pax domini, veniant illi qui conjungendi sunt, accedant ad sacerdotem juxta cancellos et veniant pater et mater puellae, tradant eam sacerdoti, deinde conjungat eos sacerdos ita, virum super scapulas, puellam super caput, et ponat jugalem super humeros eorum, dicendo: in nomine etc. Martene i. m. II. 130. l. Csakhogy itt az átadás a sub pallio véghez menő áldás végett történik s már csak a mise után.

[2]) Conc. Trevir. 1227-ben (Hartzheim: Concil. Germ. III. 529): prohibemus ne laici, quicunque authoritate sua sine sacerdote aliquos matrimonialiter audeant conjungere. C. Leod. 1287-ben a sacerdotes, a clerici ellen is szól, kik a templomon kivül járnának el. Hartzheim i. m. 669. l. Conc. Prag. 1355-ben i. m. IV. 397. l. Conc. Magdeburg. 1370-ben i. m. IV. 424. l. Hogy az egyház ezen tilalmakat nem azért adta ki, mintha polgári házassággal lett volna dolga, már abból következik, hogy a polgári házasság az állam és az egyház között oly viszonyt tételez fel, minőt az egész középkor nem ismert. Friedberg i. m. 30. l.

[3]) Martene i. h. 132. l.

Tunc sacerdos det eam viro dicens verbis latinis: Et ego conjungo vos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Egy Amiensből való franczia ritusban a középkor végéről olyan az összeadás, hogy nemcsak a nő adatik át a férfinak, de a férfi is átadatik a nőnek:

Jean voluez-vous cette femme, qui a nom Marie, par nom de baptesme à femme et à espouse? Sire, ouy. Marie voulez vous cet homme, qui a nom Jean par nom de baptesme, à mary et à espoux? Sire ouy. Jean je vous donne Marie, Marie je vous donne Jean. Et debet sacerdos manus viri et mulieris insimul jungere, dicendo: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen.[1])

Tudni kell azt, hogy már akkor, midőn a nő a férfinak átadatott, és sokkal inkább később, a mikor ennek az átadásnak a helyébe az össszeadás (copulatio) lépett, annak a bizonyságára, hogy a házasságkötés már előbb megtörtént, maga a házasságkötés mintegy ismételve lőn. Erre utal már a rennesi ritus is. Persze, hogy a házasságkötés elismétlése nem önmagáért a házasságkötésért, hanem csak annak a kedvéért történt, hogy valahogy ne olyanok adassanak át egymásnak, kik még házasságot sem kötöttek.[2]) Tudjuk, hogy a házasságkötés az átadást, az összeadást megelőző volt. Ezek és az előbbi között bizonyos időnek kellett eltelni. Ha tehát az átadással, az összeadással kapcsolatban a házasságkötésre emlékeztető eljárás folyt, ugy ennek önálló jelentőséget nem lehet tulajdonitani, hanem csak azt a jelentőséget, hogy az az eljárás csupán a házasságkötésnek recapitulatioja, elismétlése lehetett, a minek az kellett, hogy legyen a következése, hogy nem a felek kijelentése vitte a főszerepet, de az egyház közreműködése. Most már igen könnyen megtörténhetett az, hogy a viszony ugy alakuljon, hogy a felek kijelentései lépjenek az előtérbe, s azok olybá kezdjenek vétetni, mintha csak most először tétetnének. Igy aztán a viszony megfordítottá válhatott, s az egyház közremüködése a felek akaratkijelentése mellett másodrendűvé lehetett. Igy is történt. Az egyház közremüködése most már olyanná kezdett válni, mely mindenek fölött a felek akaratkijelentését fogadja el s mintegy jóváhagyja. Az »ego vos con-

---

[1]) Martene i. h. 134. l.

[2]) Seitdem 11. Jahrhundert finden wir die ganz allgemeine Sitte entwickelt, dass sich mit der Trauung der wiederholende Abschluss des Verlöbnisses verbindet. Es ist dieselbe Wiederholung des Eheconsenses, welche wir ganz ebenso im Mittelalter finden, um nach vollzogener Laientrauung eine nochmalige, nämlich die kirchliche Trauung zu empfangen .... Dies Verlöbniss ist nur eine Feierlichkeit und damit ein Bestandtheil der Trauungshandlung. Es ist eine (in rechtsnothwendiger Form erfolgende) Wiederholung des ursprünglichen Verlöbnisses zum Zweck der Trauung. Es soll vor Vollziehung des Eheschliessungwillens in rechtsgültiger Form das Dasein derselben constatiren. Sohm: Eheschliessung 101. l.

jungo« mint a felek házasságkötésének megerősitése tünik fel, mint melyben a pap a felek nyilatkozatára felel, s ez a nyilatkozás, meg a pap müködése egy egészszé lesz, egygyé válik, mire az átmenetet a közlött roueni, meg az Amiensből való ritus ábrázolhatják. [1]) Ettől kezdve az összeadás is egyházi cselekvény lesz, mely a hajdani traditio puellaera már semmiben sem emlékeztet. A fejlődés ezen, mondhatni önkénytelen menete, mely azonban még nem teremtett átalánosan kötelező jogot, a tridenti zsinat határozatán (c. 1. sess. 24. de ref. matr.) is meglátszik, mely a házasságkötésnek módját következőleg szabta elő:

Si nullum legitimum opponatur impedimentum ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et mulieri interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vel aliis utatur verbis, juxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.

Ez ma a házasságkötés rendes módja, melyből a puszta házasságkötés, mint a tridenti zsinat illető határozata (c. 1. sess. 24. de ref. matr.) mindjárt meg is mondja (Qui aliter quam), egészen kiválhat. Ennél a pap csak a tanu, a hallgató fél szerepét játsza. Ekkor csak a felek akaratkijelentésével találkozunk ugy, hogy a házasság házassággá lesz, még ha a pap akaratán kivül van is jelen. A házasságkötés ezen tiszta fogalmának felel meg a Kálmán király törvénye is, mely ugy állitja elibénk a házassági kötést, melynél az egyház, a pap jelenlétében mindent maguk a felek végeznek; semmiféle egyházi cselekvésről sem tétetik emlités.

Látni való volt, hogy Kálmán király a házasságkötés szabályozásánál nem ugy tett, mint a tridenti zsinat egy hosszu fejlődés mentén, hanem minden áthidalás nélkül látott feladata megoldásához, mely az volt, hogy a házasságkötés ténye ne hagyassék a legnagyobb bizonytalanságban, a miért hatályosan tenni aztán az idők folytán maga az egész egyház is kényszeritve volt. A Kálmán király törvénye mint uj eszme hirdetője lép fel s nem lassan fejlődött szokás eredménye. Olyan lehetett az a maga idején s ugy hathatott, mint nagy, reformáló gondolat. Jogunk van hozzá mindenesetre, hogy a jogtörténet megirása körül az eszme elsőségeért versenyre keljünk.

Nálunk az egyház előtt való házasságkötés nem a nő átadásából

[1]) A jogfejlés ezen áramlatában jövünk csak annak a nyomára, hogy az átalános jogfejlődés lassú menetéhez képest még elég korán a házasságkötés némely vidéken az egyház elé rendeltetik. Concil. Trevir. 1227. 1310. Olomuc. Kremsirben 1318. Argentinens. 1435. Bamberg 1491. Vesd össze Schulte: Handbuch des kath. Eherechtes. Giessen 1855. 42. l. Hasonlót szabott meg a herbipolisi zsinat 1298-ban: ne aliquae personae consentiant in matrimonium per verba de praesenti donec sint ante fores ecclesiae, quando debet sacerdotalis benedictio celebrari. Friedberg i. m. 12. l. Hasonlót rendelt a roueni zsinat 1242-ben, a bageuxi 1300-ban. Sohm i. m. 177. l.

(trauung) fejlődött ki. Nálunk legalább az egyház, a Kálmán király törvénye következtében létesült szerencsés helyzeténél fogva, nem ugy tett, hogy először is azon lett volna, hogy a nő átadásánál jelen lehessen s mikor ezt elérte, azt tette volna, hogy az átadást a maga kezére juttatva, a copulatiot létesitette volna. Az tagadhatlan, hogy a nő felett gyakorolt hatalom nálunk létezett, s a mi aztán nálunk is arra vezetett, hogy a nő a férfinak átadatott. De a nő feletti hatalommal az egyház nálunk nem volt kényszeritve egyezkedni. Még azt se tette, hogy oly egyházi formáról gondoskodott volna, mely által azt a hatalmat mintegy átvette volna. Arról szóló emlékeink nincsenek is, mely azt tanusitanák, hogy az egyház a nő feletti atyai hatalom révén jutott volna el ahhoz, hogy a házassági viszony kezdő szakában résztvevő legyen. Igy aztán sem azt nem látjuk, hogy az egyház azt parancsolta volna, hogy a házasságkötést követőleg a nő átadása ugy végeztessék, hogy ő arról megbizonyosodhassék, sem azt, hogy ő a nő átadásából a copulatiot fejlesztette volna. Hisz az egyház a Kálmán törvénye következtében azt követelhette, hogy ő már a házasságkötésnél legyen jelen ugy, hogy a felek a házasságkötés céljából a szine elé járuljanak. Az egyház nálunk magát a házasságkötést birta, a házassági viszonyt a gyökerénél fogva tarthatta kezében.

Hogy a nő felett való hatalom nálunk létezett, bizonyitja a Szt. István azon törvénye (lib. II. c. 24.), melyben ő az özvegygyé lett asszonyra nézve, bizonyára kivételkép, kimondotta, hogy ujból házasságra ne kényszerittessék (. . . a nemine iterum cogatur in conjugium), mely rendelést aztán nem kell a kényszerités mai fogalmának szempontjából nézni, hanem ugy, hogy az azon egész intézménynyel állott kapcsolatban, melyben nálunk a női élet a maga alárendeltségében mozoghatott. Az egyház azonban a nép jogi életét egészen ignorálhatta. Legfeljebb eltürte azt, hogy az atya a maga átadó hatalmát egészen az egyház tudtán kivül gyakorolhassa. Az első dolog természetesen az volt, hogy a házasuló felek a házasságkötésre az egyház elé jőjjenek. Ha ez már meg volt, az egyháznak nem volt oka a miatt törődni, hogy az atya a maga dolgát, az átadást is elvégzi, mi hogy szokásban volt, a bakonybéli apátság jószágainak és vagyonának 1086. való összeirásából is kitünik, hol az apátság szolganépéről az mondatik, »ut non possint nubere aliunde, neque tradere filias suas alienis, sed intra se ipsos nubant« s csak némelyeknek van az kivételesen mondva, hogy »nubunt undecunque, tradunt filias suas quocunque voluerint.« [1])

A Pray-codexben foglalt missa Sanctae Trinitatis super sponsum et sponsam a legrégibb rituális emlékünk, mely a házasságkötéssel áll kapcsolatban:

---

[1]) Wenzel: Árpádkori uj okmánytár I. 35. l.

Missa de S. Trinitate super sponsum et sponsam. Exaudi nos quaesumus omnipotens et misericors deus ut quod nostro ministratur officio tua benedictione pocius impleatur. Per Christum dominum nostrum etc. Ad Corinthios fratres. Nescitis quoniam corpora nostra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi et faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adheret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt inquit duo in carne una. Qui autem adheret domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunque fecérit homo extra corpus est. Qui autem fornicatur in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est quem habetis a deo et non estis vestri? Empti enim estis precio magno, glorificate et portate dominum in corpore vestro. Graduale. Benedictus est dominus. Alleluja. Honor. virtus. Secundum Lucam. In illo tempore Accesserunt ad Jesum pharisei temptantes eum, et dicentes. Licet homini dimittere uxorem quacunque ex causa? Qui respondens ait illis. Non legistis quia qui fecit ab inicio masculum et feminam fecit eos. Et dixit propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adherebit uxori sue et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo sed una caro. Quos ergo deus coniunxit, homo non separet. Dicunt ei illi. Quid ergo moyses mandavit nobis dare libellum repudii et dimittere? Ait illis. Quoniam Moyses ad duriciam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. Ab inicio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit suam nisi ob fornicationem et aliam duxerit mechatur. Dicunt ei illi. Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere. Qui dixit. Non omnes capiunt verbum istud sed et quibus datum est. Offertorium. Benedictus sit. Suscipe quaesumus domine pro sacra conubii lege munus oblatum Secreta. Et cuius largitor es operis esto dispositor. Per Christum Dominum. Prephatio. O eterne deus. Qui federa nupciarum blando concordie iugo et insolubili pacis vinculo nexuisti ut multiplicandis adoptionum filiis conubiorum, fecunditas pudica servaretur. Tua domine providentia tuaque gratia ineffabilibus modis utrumque dispensat ut quod generatio ad mundi edit ornamentum, regeneratio ad ecclesie perducat statum. Per Christum Dominum etc. Infra canonem. Hanc igitur oblacionem famulorum tuorum quam tibi offerimus domine pro famula tua quam perducere dignatus es ad statum mensure et ad diem nuptiarum pro qua tibi supplices preces fundimus, ut eam viro suo copulare digneris quos ut placatus accipias. Communio. Benedicite deum celi. Post communionem. Omnipotens sempiterne deus, instituta providencie tue pio amore comitare et quos legitima societate connectis longeva pace custodias. Per dominum nostrum. Benedictio super sponsum et sponsam. Miserere mei deus secundum misericordiam tuam. Gloria patri. Sicut erat. Kyrie eleyson Criste eleyson. Pater noster. Et ne nos inducas. Salvos fac servos tuos domine. Deus meus sperantes in te. Mitte eis domine auxilium de sancto. Et de Sion tuere eos. Esto eis domine turris fortitudinis. A facie inimici. Ex urge domine, adiuva nos. Et libera. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Deus qui potestate virtutis tue ex nichilo cuncta fecisti: qui dispositis universitatis exordiis, homini, ad ymaginem dei facto, ideo inseparabile mulieris adiutorium condidisti, ut femineo corpori de virili dares carne principium; doces quod ex uno placuisset institui, numquam liceret disiungi Deus qui tam excellenti mysterio coniugalem copulam consecrasti ut Christi Sacramentum praesignares in federe nuptiarum Per Christum. Deus per quem mulier iungitur viro et societas principaliter ordinata ea benedictione donatur, que sola nec per originalis peccati penam nec per diluvii ablata est sententiam: respice propicius super hanc famulam tuam, que maritali iungenda est consorcio. Tua se expetit protectione muniri. Sit in ea iugum dilectionis et pacis et fidelis et casta nubat in Christo, imitatrixque Sanctarum permaneat feminarum. Sit amabilis ut rachel viro, sapiens ut re-

becca, longeva et fidelis ut Sara. Nichil in ea ex actibus suis ille auctor prevaricationis usurpet, nexa fidei mandatisque permaneat uni thoro iuncta: contactus illicitos fugiat. Muniat infirmitatem suam robore discipline. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis. doctrinis celestibus erudita. Sit fecunda in sobole, sit probata et innocens et ad beatorum requiem atque ad celestia perveniat, et videat filios filiorum suorum usque in terciam et quartam progeniem et ad optatam perveniant senectutem. Per Christum. Ostende nobis domino misericordiam tuam. Et salutare tuum da nobis. Dominus vobisbum. Benedictio anuli. Creator et conservator generis humani. Dator eterne salutis deus tu mitte benedictionem tuam super hunc anulum. Amen. Benedic domine hunc anulum, quem nos in tuo nomine benedicimus, ut qui eum portaverit in tua pace consistat et in tua voluntate permaneat et in amore tuo vivat et senescat et multiplicetur in longitudine dierum per omnia saecula. Dum mittis anulum in manu dicas. Anulo sue fidei et sancte religionis subarret te dominus Jesus Christus Amen. Benedictio super utrosque, benedicti sitis a domino qui fecit mundum ex nichilo. Amen. Dein sequantur preces. Manda deus virtuti tue. Confirma hoc deus. Atemplo tuo in Jerusalem. Tibi offerent reges munera Increpa feras arundinis Kyrie eleyson, Christe eleyson. Kyrie eleyson. Pater noster. Et ne nos. Salvos fac Servos tuos, Domine deusmeus. Esto eis domine terra fortitudinis. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Benedictio super utrosque. Benedicat et custodiat vos deus pater ostendatque dominus faciem suam vobis et misereatur vestri convertatque dominus vultum suum ad vos et det vobis pacem impleatque vos omni benedictione spirituali in remissionem peccatorum ut habeatis vitam aeternam. Amen. Psalmus. Beati omnes qui timent dominum. Totum Psalmum cum gloria patri. Deus Abraham, deus Isaac, deus Jacop ipse vos coniungat, impleatque benedictione sua in vobis. Per Christum etc. Alia. Benedic Domine de celis hanc convencionem et sicut misisti angelum tuum Raphaelem ad Tobiam et Saram filiam raguelis ita digneris domine mittere benedictionem tuam super hos adolescentes ut in tua caritate consistant et in amore tuo vivant et senescant et multiplicentur in longitudine dierum. Per Christum etc. Alia. Deus Abraham, deus Isaac, deus Jacob benedic adolescentes istos et semina semen vite eterne in mentibus eorum ut quidquid pro utilitate didicerint hoc facere cupiant per Jesum Christum recuperatorem hominum filium tuum unigenitum. Qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti deus. Per omnia saecula saeculorum. Amen. Dominus vobiscum, et cum spiritu tuo. Benedicamus domino. Deo gratias. Benedictio dei omnipotentis patris et filii et spiritus sancti, descendat et maneat super vos. Amen. Benedictio thalami, Benedic domine thalamum istum et omnes quiescentes in eo, ut in tua pace consistant et in amore tuo vivant et senescant et multiplicentur in longitudine dierum. Per Christum etc. Alia Benedicat vos deus qui trinus est in numero et unus est in nomine. Qui vivit et regnat deus per omnia saecula saeculorum. [1])

Az iránt semmi kétség sem lehet, hogy az itt közlött misében rejlik maga a házasságkötés, ép az a házasságkötés, melyet Kálmán király szabott elő. Erre lehet következtetni már a mise eredetéből.

A házassági misék eredetéből kell kiindulnunk. Tudjuk, hogy már

[1]) Eredetben olvasható a nemzeti muzeum könyvtárában, hol a Pray-codex, ezen nagy nemzeti kincs őriztetik. A Pray-codex bő leirását adják a Döbrentey által szerkesztett Régi magyar nyelvemlékek. Kiadja a magyar tudós társaság. 1838. I. k. A közlött misére engem Csontosi János muzeumi segédőr ur tett figyelmessé, a miért neki köszönetem nyilvánitom.

a sacramentárium leonianum, gelasianum és gregorianum házassági miséi annak a czélnak szolgáltak, hogy a felek házasságkötésök okából az egyház szine elé járultak. [1]) Ezek a házassági misék az egész nyugaton elterjedtek [2]) s hozzánk is elhatottak. [3]) Természetes, hogy a nyugaton a házassági misék azon ritusokkal állottak kapcsolatban, melyek az egyházon kivül végeztettek. Ezek azonban már a házassági mise előtt végeztettek A misére már ugy került a sor, hogy a misének egész szabad folyása volt. Nem igen kellett a sacramentáriumok házassági miséjén változtatni, habár az egész házassági mise annálfogva, hogy a házasságkötés már a templomba menetel előtt végeztetett, tulajdonképi értelmét veszitette s a házassági frigyre vonatkozó hálaadó isteni tisztelet jelentőségét nyerte.

Ha a Pray-codex házassági miséjét a most mondottakkal összevetjük a mise összeállitása mindenesetre különösnek fog feltünni. Bizonyos egyházon kivül végzett cselekvények (benedictio anuli s egyéb áldások) a miséhez vannak a végén mint toldat felvéve, mit hajlandó vagyok a Kálmán törvényének de desponsatione conjugali in facie ecclesiae fienda tulajdonitani. A törvény ugy volt értve, hogy a házasságkötés teljesen egyházi dolog legyen.

Kálmán király a házasságkötést egészen egyházi értelemben szabályozta.[4]) Ekkor aztán az egyházon kivül való eljárásnak is el kellett esni, legalább ugy, a mint az az egyházon kivül folyt s a mi abból fen volt tartható annak az egyházon belől való eljáráshoz, a miséhez kellett toldatni. A házassági mise ezen összeállitása a legjobban mutatja, hogy nálunk a házasságkötésre nézve a nyugati házasságkötésektől egészen elütő fejlemény létesült, a minek pedig a Kálmán király törvénye a házasságkötésről egészen megfelel. Tehát az az összefüggés, melybe a Kálmán király törvényét a házasságkötésről, meg a Pray-codex házassági miséjét egymással hoztuk, igen is elképzelhető. Szabadjon a Pray-codex házassági miséjében a Kálmán házasságkötésről szóló törvényé-

---

[1]) Lásd e munka 1. lapját.

[2]) Benedictus Levita III. 179. : (si) nihil impedierit, tunc si virgo fuerit, cum benedictione sacerdotis sicut in sacramentario continetur, ducenda est uxor.

[3]) Azok a misés könyvek is, melyekkel Szt. István a pécsváradi monostort ajándékozta, bizonyára római eredetüek lehettek. Hogy a római szertartás hazánk földjén mily korán honosult meg, lásd Danko: Magyar szertartási régiségek. Esztergom, 1871. 18. lap.

[4]) Különben megjegyzendő, hogy a Kálmán király házasságkötési törvényének kifejezése: »in conspectu ecclesiae« (c. 13. X. de sponsal. 4. 1. c. 2. X. de clandest. desp. 4. 3. c. 1. X. de consang. 4. 14.) ép ugy mint a még a tridenti zsinat által is (c. 1. sess. XXIV. de ref. matr.) használt »in facie ecclesiae« kifejezés (c. 30. X. de sponsal. 4. 1. c. 2. X. de matrim. 4. 16. c. 11. 15. X. de convers. conjug. 3. 32.), az »ad valvas ecclesiae« kifejezéssel is (c. 28. X. de sponsal. 4. 1.) egyértékesnek volna vehető.

nek megtestesítését látni, a mitől az korántse riasszon bennünket vissza, hogy a mise oly házasságkötésre, mely valamelyik fél részéről özvegységében köttetett, nem volt alkalmazható. Elégedjünk meg azzal, hogy a Pray-codex házassági miséjében super sponsum et sponsam a Kálmán király házasságkötési törvényének rend szerint való érvényesülését lássuk.

Az sem riasszon bennünket vissza, hogy a Pray-codex, az ebben foglalt miséskönyv iratásának ideje nem a 12. századra tétetik[1]). Igaz, hogy annak semmi sulyt sem lehet tulajdonitani, hogy a Pray-codexben a Kálmán király törvénye is (de desponsatione conjugali in frae ecclesiae fienda) benfoglaltatik[2]). Tudjuk, hogy a Pray-codex egyveleges gyüjtemény[3]). De ha a miséskönyv a 13. századból való is, mit a szóban levő házassági misének a 13. századbeli Codex Victorinusban foglalt házassági misével való hasonlatossága is támogat,[4]) ez nem akadá-

---

[1]) Békési (Concilia) Emil: A halotti beszéd kora és hazája. Figyelő. Szerkeszti Abafi Lajos. Budapest, 1877. III. k. 321. l. Fejérpataky: Irodalmunk az Árpádok korában. Budapest, 1878. 16. l.

[2]) Placuit sanctae synodo, ut omnis conjugalis desponsatio in facie ecclesiae praesente sacerdote, coram idoneis testibus aliquo signo subarrationis et consensu utriusque fierit aliter non conjugium, sed opus fornicarium reputetur.

[3]) Régi magyar nyelvemlékek I. 102. lap: ... codexünk nem egymástól függő egész, hanem több szerző által nem egy időben s különböző tárgyakkal összezavart egyveleges gyüjtemény. Mert ha a kalendáriom, husvétmutató, a cyclus dionysianus, az aureus numerus s több ilynemü jegyzetek némely tekintetekből a misekönyvhöz tartozhattak is, másrészről a zsinati rendszabályok (canones), a krónika, a libellus in ordine romano czímü szakasz s egyéb forrásunk misekönyvünkkel semmi összefüggésben nincsenek.« A Kálmán idézett törvénye, mint zsinati kánon van a codexben felvéve.

[4]) Martene II. 129. l. ex ms. codice Victorino annorum 500. In sponsalibus inquirat sacerdos ne quid contra legem dei fiat. Benedictio anuli ad desponsandam mulierem viro suo. Benedic domine anulum hunc, quem in tuo nomine benedicimus, ut qui eum portaverit in tua pace consistat etc. Oratio. Creator et conservator humani generis etc. Primo legitur dotalitium. Deinde datur femina quae si puella est detecta manu, si vidua tecta. Et ponat primum anulum in pollice sacerdos dicens: In nomine patris, postea in indice, et Filii; deinceps in medium, et spiritus sancti. Amen. Et dicat sponsus: De isto anulo te sponso, et de isto auro te honoro et de ista dote te doto. Tunc procidat ad pedes ejus mulier et dicat sacerdos hunc psalmum: Manda deus virtuti tuae etc. Oratio Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob ipse coniungat vos etc. Alia. Respice Domine de coelo sancto tuo etc. Oratio. Deus Abraham, Deus Isaac. Deus Jacob benedic adolescentes istos etc. Oremus. Benedicere Domine hunc famulum et famulam tuam etc. Oremus. Omnipotens Deus qui primos parentes nostros etc. Benedictio. Benedicat et custodiat vos Deus Pater etc. Benedictio. Benedicti sitis vos semper a Domino coeli. Missa Benedicta sit sancta Trinitas. Exaudi nos omnipotens et misericors Deus, ut quod nostro ministratur officio etc. Lectio ad Corinthios. Fratres nescitis, quoniam corpora vestra menbra sunt Christi. Secundum Matheum. In illo tempore accesserunt ad Jesum Pharisei tentantes eum etc. Secreta. Suscipe quaesumus domine pro sacra connubii lege mu-

lyozza azt, hogy azt mondjuk, hogy a Pray-codex házassági miséjében a Kálmán király házasságkötési törvénye kivitelének módját lássuk, sőt hogy ilyen házassági misét már a 12. században is létezettnek feltételezzünk, a mint is ily misének nyomaira a lyrei kolostor 12. századbeli benedictiojában super sponsum et sponsam akadhatunk, [1]) s a mely mise épugy mint a Codex Victorinusbeli mint Missa Sanctae Trinitatis ismeretes. [2]) Annyi kétségtelennek vehető, hogy a Kálmán nagy reformműködése előtt sem lehetett a házassági mise ismeretlen. Az egyháznak a felekkel a házasságkötések okából való érintkezése tagadhatlan igen nagy lehetett. Egyenesen ebből a sürü érintkezésből nöhette ki magát a Kálmán házasságkötési

nus oblatum etc. Praefatio. Qui federa nuptiarum blando concordiae jugo etc. Hanc igitur oblationem famulorum tuorum etc. Antequam dicatur: Pax Domini: dicit orationem. Propitiare Domine supplicationibus nostris etc. Benedictio. Deus qui potestate virtutis etc. Pax domini sit semper vobiscum. Benedictio Patris omnipotentis et Filii et Spiritus Sancti, super vos descendant. Surgent hic ad pacem. Communio. Benedicimus. Postcommunio. Quesumus omnipotens Deus, instituta providentiae tuae pio amore comitare. Benedictio super eos post missam. Benedictio super potum. Benedictio thalami. Deus humilium vistator etc. Benedic domine thalamum hunc et omnes habitantes in eo etc.

[1]) Martene i. m. II. 128. l. ex ms. Pontificali monasterii Lyrensis. (Vesd össze a jelen munka 16. lapján előforduló 1. jegyzetet.) Post haec introductis illis in chorum ecclesiae ad dextram partem et statuta muliere ad dexteram viri, incipiatur missa de sancta Trinitate. Benedicta sit sancta Trinitas. Kyrie eleison. Oratio. Omnipotens et sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis. Deinde alia. Exaudi nos omnipotens et misericors Deus, ut quod nostro ministratur officio tua benedictione potius impleatur. Per. Epistola. Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi. Graduale. Benedictus es Domine. V. Benedicite. Alleluja. Benedictus es Domine. Evangelium. Accesserunt ad Jesum Pharisei tentantes eum et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam. Credo in unum deum. Offert. Benedictus sit Deus Pater. Secreta. Sanctifica quaesumus, Domine Deus, Trinitas. Alia secreta. Adesto domine supplicationibus nostris et hanc oblationem quam tibi offerimus, pro famulis tuis etc. Praefatio. Qui cum unigenito. Post Sanctus prosternant se in orationem, extento pallio super eos, quod teneant quatuor homines ad quatuor cornua et antequam dicatur: Pax Domini faciat presbyter hanc orationem super illos. Dominus vobiscum. Oremus. Propitiare Domine supplicationibus nostris etc. Oremus. Deus qui potestate virtutis tuae etc. Post haec sequatur: pax domini si semper vobiscum et Agnus Dei. Tunc surgant ab oratione et accipiat pacem a sacerdote et ferat ad sponsam osculans eam et neminem alium, nec ipse, nec ipsa, sed clericus post ipsum a presbytero pacem accipiens, ferat aliis sicut solitum est. Communio. Benedicimus Deum. Postcommunio. Proficiat nobis. Deus omnipotens, instituta providentiae tuae pio amore comitare ut quos legitima societate connectis, longaeva pace custodias. Per. Post missam benedicatur panis et vinum in vasculo et gustent in nomine Domini. Nocte vero, cum ad lectum pervenerint accedat presbyter et benedicat thalamum dicens: Benedic domine thalamum istum et omnes babitantes in eo, ut in tua pace consistent etc.

[2]) Tudjuk, hogy Kálmán a szt. háromság megünnepléséről is hozott törvényt (l. 1. c. 72.) Officium de Sancta Trinitate post octavas Pentecostes celebretur.

törvénye. Már ő előtte ugy kellett állni a dolognak, hogy az olyan házasságkötés, mely a házassági misével állott kapcsolatban, volt csak rendes házasságkötésnek tekinthető. Ha már most Kálmán a házasságkötést az egyház szine elé rendelte, ugy ennek az intézkedésnek a házassági misével érintkezésének kellett lenni, mely érintkezés azon sarkallik, hogy Kálmán magából a házassági miséből abstrahálta a házasságkötési törvényét. A Kálmán király házasságkötési törvényében a házassági mise eredeti rendeltetése is feltárulhat, a mely házassági mise az egész nyugaton azáltal mosódott el, hogy tulajdonkép a házasságkötés után esett. Igy volt ez annyival inkább, mert a házassági misét a házasságkötéstől holmi átadási cselekvények is elválasztották és pedig ugy, hogy ezek mint későbbiek és a házasságkötés mint előbbi között nem csekély időköz volt, sőt a házasságkötés egészen független volt az egyház szine, tanusága előtti minden eljárástól, az egyház részvéte az átadási cselekvényekkel függött össze s csak ezek kedvéért történt az, hogy a házasságkötés mintegy el lett ismételve. Ezen egész processust a Kálmán házasságkötési törvénye feleslegessé tette.

Jellemző a Kálmán törvényével kapcsolatos s a Pray-codexben jelentkező házasságkötésre nézve, hogy ez nem is szóval kifejezetten értetik, legalább a házasságkötésnek nyilvánitása szavak által nincsen előirva. Mégis az ebben megörökitett eljárás házasságkötésre vall. Mintha csak a házasságkötésben való egyetértés (consensus) a kor szokásaihoz képest máskép nyilvánittatott volna, mint most. A szavak helyett más áll az előtérben. Mintha a nyilvánosság elé rántott, rendelt házassági kötésnél nem akarták volna, hogy az egyezés meztelen szavakban nyilatkozzék s hogy ennek elkerülésével ugy történjék a házassági kötés, mintha csak otthon, magok között volnának a házasságkötő felek, hol nem lehetett hatósági kikérdezéséről szó. Hasonló jelenségről győződhetünk meg I. Miklós pápának a házassági kötés módjáról a bolgárokhoz intézett leveléből, mely pedig szintén a házassági misével kapcsolatos. [1])

A mi ép a Kálmán törvényének keretében folyó házasságkötést illeti, az is figyelembe veendő, hogy az még a házasságkötésbe való egyezést (consensus utriusque) ugy tekinti, a mely az »aliquod signum subarrhationis« által fejeztetik ki, mi arra mutat, hogy a házasságkötés mint oly szerződés jött létre, melynek létesüléséhez valaminek az adása kivántatik. A mit így adtak, többnyire a gyürü, sokkal nagyobb szerepet játszott mint ma. Ma a gyürü jogilag nem kifejezője a házasságkötésnek, mert a házasságkötésbe való beleegyezés magában véve

---

[1]) Dieckhoff i. m. 47. s követk. lapok.

hat, a házasságkötés tisztán consensualis szerződés. Ugy látszik, hogy ez a Kálmán törvénye szerint véghez menő házasságkötésre nézve nem áll. Valaminek adása által érvényesülhetett csak a házasságkötésbe való beleegyezés. Bármennyire emancipálhatta a Kálmán törvénye a házasságra lépő feleket az alól, hogy ne a más akarata teljesüljön a házasságkötésben, a felek egymás között a házasságkötésnél szereplő egyezésük kifejezésében a kor felfogása szerint arra szorultak, hogy egyezésük valamely tárgynak átadása által testet nyerjen. Nem csoda, ha a Pray-codexben foglalt mise alatt folyó házasságkötésnél nem észleljük azt, hogy a felek egyezésöket szavak által jelentik ki.

A mikor aztán a házasságkötésben ugy is van bizonyos formaság, nincs azon mit csodálkozni, hogy a szavak ejtéséhez kötött formaság a házasságkötésben nem érvényesül, a minek a kifejlődése jóval későbbi időre esik. Igaz, hogy már nemsokára Kálmán után Petrus Lombardusnak a Gratian decretumával egykorunak nevezhető munkája (Sententiae lib. IV. dist. 27. §. 3.) a következőket mondja: Efficiens autem causa est matrimonii consensus non quilibet s e d p e r v e r b a e x p r e s s u s. De ez az álláspont III. Sándor és III. Incze határozásaiban jut el a kifejlődéseig. [1]) A Kálmán törvényében még nincs a per verba expressus consensusról szó, hanem csak a consensusról, a mi a Pray-codex házassági miséjében és még jóval később is kifejeződik.

Az, hogy családból eredő hatalom a Kálmán törvénye daczára is a házasságra nézve tevékeny részt vesz: a mi az által fejeztetett ki, hogy a nő a férjnek forma szerint átadatik, az egyház szemében semmi jelentőséggel sem bír, még olyan jelentőséggel sem, hogy ahhoz a külső látszat okából alkalmazkodni kellene. Tagadhatlan azonban, hogy a nő átadása nálunk kezdettől fogva szokásban volt, a mit az Europa nyugatával való érintkezés táplált. A külföldi jogélet, hozzánk erősen érezhetőleg elhatott már annál fogva, hogy az országban minduntalan sok idegen telepedett meg. A királyaink, királyfiaink s királyleányaink házasságát pedig ép a külföldiség dominálja.

A királyi házasságok egész sora szól az állítás mellett. A házasságkötés mellett a traditioval még mindig találkozunk. Ha ez utobbi a Kál-

---

[1]) Természetes, hogy a némák és süketekre nézve az élőszóval való házasságkötés szabálya alól kivételt kellett engedni. Vesd össze Sohm i. m. 148. l. Friedberg i. m. 14. l. 1. jegyzet. A consensusnak teljesen szabad érvényesülete a 13. századnál nem régibb. B e r n a r d u s P a p i e n s i s Summa de matrimonio: Matrimonium facit utriusque consensus legitimus per mutua verba vel certos nutus expressus. T a n c r e d Summa de matrimonio: Et dicendum est, quod solo consensu . . . vel quibuscunque aliis verbis vel signis exprimatur consensus statim matrimonium est.

mán király Busillával való házasságáról nincs kifejezetten megemlítve, a akarhány királyi házasság van, melynél a traditio puellae szerepet visz. Arról, hogy II. Béla leányát 1139-ben a németek császárja fiának Konrádnak átadta (»tradebat«) egykoru feljegyzésünk van.[2]) Leghivebb azonban azon emlék, mely arról szól, a mint III. Endre királyunk leányát Erzsébetet Bécsben a cseh király fiának copulalta,[3]) a mi a traditional egyértékesűnek veendő.« [4]) Egy magyarországi miséskönyv 1341-ből de ordine ad faciendum nuptias a következő leirást tartalmazza.[5])

Episcopus sive sacerdos indutus sanctis vestibus, stans in introitu

[1]) Die determinato (az 1097. év május havában) praesentibus archiepiscopis et episcopis et diversis ordinibus dos puella legali more in publico protestatur, rex et regina catholice pariter desponsantur, solemnesque nuptiae in tentoriis et ex virentibus ramis tabernaculis factis celebrantur. Gaufredus Malaterra ap. Muratori Script. Rer. Ital. V pag. 599. Katona: Historia Critica IV. 55. l.

[2]) Katona i. m. IV. 530. l.

[3]) Anno 1298 post octavam purificationis B. virginis convenerunt ad ducem Austriae in Wienna illustris Rex Ungariae Andreas cum uxore sua regina, magnificus Wenceslaus rex Bohemiae, dux Saxoniae, marchio Bradeburgensis, dux Apuliae, dux Oppaviae, marchio de Phile et alii quamplures nobiles, barones, ministeriales et milites episcopus Basiliensis, episcopus Constanciensis, episcopus Olomucensis, episcopus Pataviensis, electus archiepiscopus Strigoniensis, episcopus Geormensis, episcopus Pragensis, episcopus Frisingensis, episcopus Wezprimiensis, episcopus de Quinqueecclesiis episcopus Seccoviensis, episcopus Chymensis, episcopus Colocensis, episcopus Wazensis, frater Amonius, episcopus Etloensis, ordinis fratrum minorum et alii quamplures personae sollemnes, abbates, praepositi, canonici et comites Ungari multi. Certe ab antiquis temporibus est inauditum, ad unum ducem tot et tam illustres convenire personas. Et venerunt cum tanta multitudine Ungarorum et Comanorum, quod vix poterant invenire hospicia in civitate; immo circumquaque extra partes civitatis receperunt se cum equis suis in cubicules et stabulis et cameris.... In eadem septimana feria quarta (12. febr.) in presentia tantorum nobilium supradictorum copulavit rex Ungarie filiam suam (Elisabetham) filio Regis Bohemie cum ingenti tripudio et solemnitate, ut decuit tantos principes; et tota terra gavisa est de pace et concordia tantorum principum Deo referentes gratiam et gloriam; et sic omnes reversi sunt ad propria. Annales Zwetlenses Katona: Historia critica VII. k. 1185. l.

[4]) Ugyanazon alkalommal, midőn III. Endre a leányát copulálta, történt a Chronicon Zwetlense előadása szerint egy másik copulálás, mi már traditionak neveztetik: 1298. Albertus dux Austriae invitavit in Wiennam regem Ungariae, regem Bohemiae, ducem Saxoniae, duos duces Karinthiae, ducem Opoliae, marchionem cum telo, duos marchiones de Braunburch et alios plures principes spirituales et seculares; factaeque sunt nuptiae magnae. Nam rex Bohemiae filium suum filiae regis Ungariae copulavit. Sed et ipse dux Albertus filiam de Braunburch tradidit marchioni Katona: i. m. 1187. l.

[5]) Olvastam a pozsonyi káptalan könyvtárában (Mssa 10. sz.) Emliti a miséskönyvet Knauz: Kortan. Budapest 1877. czimü munkájában a 117. lapon s az abban foglalt ordora ad faciendum nuptias az érdemes szerző már »A pozsonyi káptalan kéziratai» czímü munkájában 13. l. figyelmeztet.

ecclesiae, jubeat venire sponsum et sponsam, statuens eos pariter ante fores ecclesiae, sponsum vero in dextra, sponsam autem in sinistra, et annulum positum super librum sacramentorum sic benedicat. Adjutorium nostrum in nomine domini etc. Benedic domine hunc (hos) annulum (annulos) quem (quos).... Tunc sponsus accipiat annulum et tenens dextram sponsae ponat in pollice ejus dicens: in nomine patris, et sic in indice, et filii, deinde in medio, et spiritus santi amen. Sequitur: benedicti sitis a domino.... Quibus completis introducantur in ecclesiam et statuantur ante altare in dextera parte, deinde missa agatur ordine solempniter...... Ante quam dicatur pax domini sponsus et sponsa prosternant sese ante altare sub velo. Et sacerdos conversus super eos dicat hanc orationem quasi legendo..... Oratione finita sponsus et sponsa surgant et sacerdos convertens se ad altare dicat alta voce: Per omnia saecula saeculorum.... Qua completa pax detur sponso. Et sponsus osculetur sponsam suam. Populo autem per alium sacerdotem sive clerico diffidatur pax.

Az ante fores ecclesiae való eljárás tehát nálunk sem maradott ismeretlen, csakhogy abban traditio, copulatio nem érvényesül. Már csak emlékeztető arra, a mi hajdan a templomon kivül oly nagy szerepet játszott. [1])

Egy XV. századbeli miséskönyvünkben az ante fores ecclesiae való eljárásnak már semmi nyoma:

Incipit missa de nuptiis.... Benedictio annulorum..... Hic aspergantur annuli aqua benedicta. Deinde recipiat sacerdos annulum mulieris et ponat in digitum sponsi. Postea tollat alterum annulum et praesentet sponso et sponsus ponat in digitu mulieris dicendo super utrumque: Annulo suae fidei et sanctae spei subarret te dominus vester Jesus Christus...... In nomine patris et filii et spiritus sancti. Legitur benedictio: benedicti sitis.....

[1]) Traditio, copulatioról emlékezik e korból azon zsinati határozat, mely Pozsonyban 1309-ben Monteflore pápai legatus elnöklete alatt kelt: perpetua prohibemus edicto ut nullus legationi nostrae subjectus, praesumat de caetero, haeretico, Patareno, Gazaro, schismatico vel alteri fidei christianae contrario, maxime Ruthenis, Bulgaris, Rasciis, Lithvanis.... filiam, neptem, consanguineam suam connubio tradere, vel eas ... modo aliquo copulare.... Péterffy i. m. I. 142. l. Ugyancsak a copulatiora van a pápai legatus tekintettel, midőn László erdélyi vajdát eltiltja attól, hogy leányát házasságra lépni engedje a schismatikus szerb király fiával. Cod. Dipl. VIII. 7. 68. l. Robert Károly egyik adománylevele a következőket mondja: .... praesertim ob sincerum favorem nobilis dominae Elisabeth, filiae Gerke, quondam familiaris serenitatis dominae reginae, carissimae consortis nostrae, quam nos cum eadem domina regina ipsi compatri nostro (Jacopo) matrimonialiter copulavimus, praenotatam possessionem Pruk praeattacto C. Jakobo duximus perpetuum conferendum. Visegrád, 1335. Katona i. m. IX. 64. l.

Itt a házasságkötés ép oly hallgatag véghez menő, mint a minő a Pray-codexben jelentkező házasságkötés. A mi a szóban levő miséskönyvben jelentkező házasságkötésnél felötlő, az az, hogy már nem egy, de két gyürü szerepel. Ez a XIV. századbeli miséskönyvben csak annak folytán észlelhető, hogy az eredeti szöveg később kijavitva lett illetőleg megtoldatott ott, hol a gyürüről tétetik emlités. Az »anulum« szó fölé az »annulos«, a »quem« fölé a »quos« iratott. A további szöveg érintetlen maradt, a mi aztán csak egy gyürüre illő. A XV. századbeli miséskönyvben már meg van az mondva, hogy hogy kell az egyik s hogy a másik gyürüvel elbánni.[1])

A tizenhatodik századból (1508) való Ordinarius Strigoniensis[2]) arra utal, hogy az egyház részvétele a házasságra nézve már csak ennek a megáldásában nyilvánul.

Ordo benedictionis nubentium; praecipue quum fit solennitate. Incipiatur tali modo. Adiutorium nostrum in nomine domini. Qui fecit coelum et terram. Oratio. Benedic domine hos annulos: quos in nomine tuo benedicimus: ut qui eos portaverint, in tua pace consistant: et in tua voluntate permaneant: et in tuo amore vivant et senescant: et multiplicentur in longitudine dierum. Per christum. Creator et conservator humani generis, dator gratiae spiritualis: tu domine mitte spiritum sanctum tuum paraclitum de coelis super hos annulos: ut armati virtute coelestis defensionis: illis qui eos portaverint perficiat ad salutem. Hic asperge annulos et pone in digitos sponsi et sponsae sicut decet. In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.

A mint itt a gyürük szerepelnek, ez már nem bir avval a jelentőséggel, a mit a gyürü adása és vétele eredetileg kifejezett. Az 1493. évi esztergomi zsinat rendelésének értelme szerint véve a dolgot már csak a házasságkötés ünnepélyesitéséről (matrimonium solemnisari) van szó, a mi bizonyára a házasságkötés elismétlése által történt, a mi aztán mindaddig fentarthatta magát, a mig a tridenti zsinat határozata a házasságkötésről be nem vétetett. A Kálmán király törvénye feledve volt.

De ha ez igy is volt annak mégis köszönhetünk annyit, hogy azáltal érvénye»ült igazán az egyház azon álláspontja, hogy a házassági ritustól távol tartatott minden világias jogi elem, mi a Kálmán korabeli külföldi ritusokban oly nagy szerepet játszott. Ha azt el sem is fogadnók, hogy a

---

[1]) Megjegyzendő, hogy a ma érvényes Rit. Rom. még mindig csak egy gyürüt ismer, melyet a vőlegény illeszt a mennyasszony ujjára.

[2]) Az egyetemi könyvtár birtokában.

[3]) A könyv a pozsonyi káptalan könyvtárában 18. sz. a. található. Táblája belső lapján olvasható: »Iste-liber emptus est anno domini 1478.

külföldön a papi egybekötés a szülők részéről gyakorolt átadásból fejlődött volna csak ki, [1]) tagadhatlan az, hogy a világi és az egyházi tekintetek igen össze voltak bonyolódva. Ezt a Kálmán házasságkötési törvénye egyátalán nem érezteti. a mely törvény pedig nálunk igen sokáig kiható lehetett. Nálunk a papi egybekötésre (copulatio) már csak akkor kerülhetett a sor átalánosan bevett módon, [2]) midőn a copulatio — ha ugyan ezt a felek igénybe vették — magába már a házasságkötést is egészen felvette s eredeti természetét elvesztette. Ez a Mátyás alatt hozott kanonokból is kiviláglik, melyekben az in facie ecclesiae való házasságkötés az in facie ecclesiae történő copulálással egyértelműnek tűnik fel. A copulationak már csak egyházi jellege van s nem hordja többé magán világias eredetét. A copulatio átalánosan Telegdÿ esztergomi helynök alatt készült Agendarius (Tyrnaviae 1596.) által kezd válni, melyben a copulatio következőkép van meghatározva:

Deinceps sacerdos dextras utriusque jungant et junctas stola circumvolat et hac forma verborum eos copulet: Ego vos in matrimonium conjungo in nomine patris et filii et spiritus, sancti. Amen.

Ez a forma a Pázmán Péter parancsára készült Rituale Strigoniensében (Posonii 1625.) is megvan s mai nap is járja. De hogy jogi jelentősége nincs, ez a tridenti zsinat határozatából (c. 1. sess. XXIV. de matr. rel.) tűnik ki: parochus viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto vel dicat: ego vos conjungo in matrimonium conjungo vel aliis utatur verbis juxta receptum unius cujusque provinciae ritum. A copulatiora tehát semmi suly sincs fektetve. A jogfejlődés a tridenti zsinattal elérkezett a Kálmán király törvényének gondolatáig, a mikor a jogfejlődésnek már nem volt a copulatiora okvetlenül szüksége.

Illő, hogy a Kálmán király törvényének a mai tételes jog keretében is helyet kérjünk. Tudjuk ugyan azt, hogy a törvény egy időre feledésbe ment. Hála a Corpus Juris szerkesztőinek, kik a Kálmán törvényét a fele-

[1]) Dieckhoff i. m. 65. s követk. lapok.

[2]) Természetes, hogy a külföldi jogélet minduntalan megujuló befolyására az egyház helyesebben a pap által való copulatio elég korán érezhető hatással lehetett. Külömben megjegyzendő, hogy a copulatio szava ugy is használtatik, hogy az a felek házasságra szővetkezésének kifejezője (se copulare). A Chronicon Budense szerint: Mortuo autem Geycha Duce, patre Sancti Stephani, Cupan voluit matrem Sancti Stephani Regis sibi per incestuosum matrimonium copulare. III. Incze, midőn 1206-ban 2-ik Endre alatt a nádornak állitólag Mochonnak érvénytelenül kötött házasságára nézve dispensatiot adott, a következőket bocsájtja előre: Ex parte dilecti filii nobilis viri comitis palatini Ungariae, nostro est apostolatui nunciatum, quod, quum olim nobilem mulierem, quae ipsum secundo genere affinitatis et gradu secundo contigit, in facie ecclesiae nullo contradicente sibi matrimonialiter copulasset ... Katona: Historia Critica VI. k. 36. lap.

dés homályából uj életre hivták. Most már ott van törvénytárunkban Kérdés alá sem jöhet többé, hogy magyar törvény. A sanctioja kiment ugyan a divatból. Fornicatio miatt nem lehet azok ellen eljárni, a kik a törvény ellenére, az egyház elkerülésével kötnek házasságot. De a Kálmán király törvénye még ma is számot tesz. Az egyház joga hazánkban arra, hogy a házasságkötés előtte történjék, ezen a törvényen sarkal. Nálunk a törvényhozás több századokba előrelátó bölcsessége volt az, hogy annak a gondolatnak adott kifejezést, hogy a házassagkötés az egyház előtt menjen véghez. Ez a reform maradt aztán természetesen az egyedüli alap oly házassági kötésekre nézve, melyeknél a Kálmán király törvénye mellett az egyház illetőségére nézve nincs még más törvényes szabály is.

Még annak is, hogy a házasságkötés dolgában a tridenti zsinat határozata el lett fogadva, a Kálmán törvénye egyengette az utját. Még akkor is, midőn a tridenti határozat alkalmazására kerül a sor, azt méltányolni kellene, hogy a tridenti határozat nem hogy nem szüntette meg a Kálmán törvényét, de azt kiegészitette. Mindkettőt együtt kellene idézni, nem csak a tridenti határozatot magát, ha ugyan az eset olyan, hogy az a Kálmán király törvényének megfelelő. Ezt tenni annyival inkább illenék és kellene is, mert a tridenti zsinat, midőn a házasságkötésre formát szabott, azt is világosan kimondotta (cap. 1. sess. XXIV. de ref. matr.): Si quae provinciae aliis ultra praedictas laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis in hac re utuntur, eas omnino retineri sancta synodus vehementer optat. A gyürü használata a házasságkötésnél a Kálmán törvényébe be van iktatva. Ez nálunk törvényen sarkaló consuetudo. A ritus meg, mire Kálmán házasságkötesi törvénye mellett gondolnunk kell, a házassági mise Ez sem lehet még mai napság sem a házasságkötés ártalmára. [1])

[1]) Lonovics: Egyházi archeologia II. 337. l.

II. A mai házasságkötési formák.

A II. József császár pátense[1]) szerinti házasságkötési mód az, mely nálunk mint a polgári jog házasságkötési módja áll fenn.

A patens idevagó legfontosabb szakasza (29. §.) a következő:

Clementer, nihilominus declaramus nos non quemlibet expressum consensum pro sufficienti ad contrahendum matrimonium agnoscere, sed pro substantia contractus matrimonii, et conditione inevitabiliter necessaria statuere, ut mutuus in matrimonium consensus praesente parocho, pastore, aut popa, in cujus parochia, vel districtu sponsi resident, praesentibus item duobus testibus exprimatur, eo tamen parochis, pastoribus vel popis admisso, ut hi loco sui alium etiam nomine suo matrimonio ineundo interfuturum constituere possint.

A közlött szakasz magát rögtön elárulja. Hasonlit a tridenti zsinat abbeli határozatához a házasság reformálásáról, a mely ép a házasságkötés lenyegére szoritkozik (Qui aliter quam). A házasságkötés lényegét abban látja, ha csak a felek az illetékes közeg előtt a házasságkötést kijelentik. Az illetékes közeg jelenlétét ép ugy kivánni látszik, mint a tridenti zsinat határozata. E tekintetben legalább a sanctio megegyező, a mi abban áll, hogy az illetéktelen közeg előtti házasságkötés érvénytelen, a mely tulszigoruság az illetéktelen hatóság miatt a polgári törvényekben már elhagyott álláspontnak mutatkozik.[2]) A József császár pátensének 29. §-a valószinüleg a tridenti határozat befolyása mellett készült. Annak is megfelelő, a mint a házasságkötés itt nálunk, már tudnillik a lényegét véve, ismeretes volt.

---

[1]) Olvasható a függelékben.

[2]) Magában véve azért, hogy az illetéktelen hatóság előtt jött a házasságkötés létre, az sem a franczia jog (code civil 191. art. vesd össze: Aubry et Rau: Cours de droit civil francais V. 144. l.), sem a német birodalmi törvény szerint (1875. febr. 6. 42. §.) nem érvénytelen.

A tridenti zsinat határozata és a II. József rendelése között azonban mégis kell bizonyos külömbségeket tenni.

Hogy a külömbségeket egész horderejük szerint ismerjük, szükséges, hogy a tridenti zsinat határozatának indokaival tisztában legyünk. Azt már mondottuk, hogy az nem a zsinat önszántából, hanem csak ugy kényszerítve létesült. A ki a tridenti zsinatnak a házasság reformálásáról szóló első nagy szabályát (c. 1. sess. 24. de ref. matr.) elolvassa, annak mindjárt fel fog az tünni, hogy annak a legfontosabb része, melyben a házasságkötés érvénytelennek mondatik, ha a proprius parochus s a két tanu nem volt jelen, nem áll legelől, hanem a házasságkötésre magára lényegileg nem vonatkozó más rendelések közé mintegy el van bujtatva. Ezt nem is csodálhatjuk, ha azokat a vitákat számba vesszük, melyek a házasságkötés iránt a tridenti zsinaton folytak. E viták ismerete adja csak meg a kellő felfogást a tridenti zsinat illető határozatának értelméről. [1])

Az 1542. évi nov. 1-ére összehivott tridenti zsinat munkálkodását, a házassági jogra vonatkozólag, csak az 1552. évben kezdette meg és pedig ugy, hogy a zsinat nagy ülésén huszonhárom artikulus terjesztetett elő melyeknek kánonokban való szövegezésére a theologusok által meghányt-vetett anyagból bizottság rendeltetett. A munka serényen folyt s már el-annyira haladott, hogy hat rendbeli kánon készen volt, midőn a tanácskozások egy időre félbeszakadtak.

Teljes tizenegy év multán fogtak csak ujra a munkához 1563. évi február 5-én. Most már csak nyolcz rendbeli artikulusba foglalt inditványnyal kellett a zsinatnak foglalkozni a világi fejedelmek követeinek unszolására. Ugy volt, hogy az inditványok felett a theologusok a legközelebbi héten tanácskozzanak. A viták főbb mozzanatait kell csak ismernünk, hogy az egész iránt tájékozottak legyünk.

Salmerons toledói jezsuita február 9-dikén tartotta nagy beszédét. [2]) A mely mértékben kelt ki az ellen, hogy a gyermekek házasságának érvénye függő legyen a szülők egyezésétől, ép oly mértékben tört

---

[1]) Pallavicini: Vera Oecumenici Conc. Trident. Historia Augustae Vindelicorum 1769. I—III. Martene et Durand: Veterum scriptorum et monumentorum ampliss. collectio Parisiis 1733. VIII. Az I. Ferdinándhoz érkezett jelentéseket is használtam. A magyar clerust az 1562. évi jan. 1-ére ujra egybehivott tridenti zsinaton Kolosvári János domokosrendi szerzetes és Dudich András tinini püspök képviselték. Ferdinánd császári követekül Bruss Antal prágai érseket s Thun Zsigmond lovagot küldte; Ferdinándot mint magyar királyt Draskovich György pécsi püspök képviselte.

[2]) Pallavicini i. m. lib. 20. c. 2. Bruss és Thun követek február 10-dikén jelentik Ferdinándnak: Heri coeptum est a theologis disputari, de sacramento matrimonii et videtur de clandestinis matrimoniis gravis intricata et prolixa disputatio oritura. Sickel: Zur Geschichte des Concils von Trient (1559—1563.) Aktenstücke aus oesterr. Archiven. Wien 1872. 439. l.

pálczát a mellett, hogy az egyháznak meg van a joga arra, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenitse. Mellé állott febr 10-én Maillard Miklós a párisi theologiai kar dékánja, mi valószinü már annálfogva, mert alig hihető, hogy Maillard, a franczia theologia által képviselt nézetek mellől elállott volna, ő, a ki oly tekintélyes testület képviselője volt, mint a párisi theologiai kar. [1]) Ezek daczára vitás maradott már a theologusok első osztályában az, hogy az egyház az alattomos házasságokat érvénytelenitheti s az hangsulyoztatott, hogy eddigelé az alattomos házasságok érvényességéhez semmi kétség sem fér.

A kik az egyház jogát kétségbevonták az alattomos házasságok érvénytelenitésére nézve, arra hivatkoztak, hogy csak nem lehet feltenni azt, hogy a florenczi zsinat megfeledkezett volna arról, hogy a házasságkötés aktusa nyilvános legyen, midőn kimondotta: consensus facit nuptias, mi több, az ellenkező nézeten levőknek azt kellene bizonyitani, hogy Krisztus csak a nyilvánosan végbemenő házasságokra gondolt, midőn azt mondotta: a mit az isten összekötött, azt ember ne válassza el. Meggyőződésök mellett szólott minden traditio, az egyházak joga, gyakorlata.

Azok, kik az egyháznak követelték azt a jogot, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenitse, akként okoskodtak, hogy némely, a házasság érvényének utjában álló rokonsági és sógorsági akadály merőben egyházi rendelésen sarkal, mi még az impedimentum voti-ról is mondható. Annak sincs semmi akadálya, hogy impedimentum clandestinitatis is legyen.

A vita ezen állásában lépett közbe Campeggi Camillo dominikanus. Az ő okoskodása az volt, hogy nem áll ugyan az egyház hatalmában az, hogy a házasság szentsége fölött határozzon s ezen az uton érvénytelenitse az alattomos házasságokat. De igen is joga van az egyháznak arra, hogy a szerződést érvénytelenitse, mely szerződés alapja a szentségnek. Persze, hogy nyomban akadt vélemény, mely a Campeggi elméletének veszélyes voltára figyelmeztetett. Solisio Antal volt az, ki jelezte, hogy a szerződési szempont bolygatása arra vezet, hogy az állam jogai lépnek előtérbe a házasság szabályozása körül.

Kis pihenő után a zsinat juliusban foglalkozott ujra az alattomos házasságok dolgával. A franczia küldöttek julius 24-én [2]) olvasták fel a franczia király iratát, mely azt követelte, hogy az a házasság, mely pap és tanuk hiján köttetnék, érvénytelennek mondassék, valamint érvény hiján valóvá tétessék az a házasság, mely a szülők akarata ellen létesülne.

---

[1]) Pallavicini i. m. lib. 20. c. 4.

[2]) Pallavicini i. m. lib. 22. c. 1.

Az utóbbi házasságra nézve legalább annyi mulhatlanul szükséges, hogy bizonyos kor betöltéséig, a szülői egyezés a házasság érvényére megkivántassék.

A franczia küldöttek kivánata az alattomos házasságokra nézve a következő volt:

Hoc etiam petit rex christianissimus ut antiquissima nuptiarum solemnia hoc tempore restituantur, palamque et publice in ecclesia matrimonia celebrentur; quodsi aliquando propter magnam causam aliter posse fieri videatur, non primus tamen legitima esse censeantur, quam si huic sacro mysterio praefuerit parochus vel presbyter, tresque aut plures testes praesentes. [1])

A tervezett decretum eredeti szövege a következő volt [2]):

Sacrosancta Dei ecclesia, divino Spiritu afflata magna incommoda et gravia peccata perpendens, quae ex clandestinis matrimoniis ortum habent, praesertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum saepenumero priore uxore, cum qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam illicite contrahunt, et cum ea in perpetuo adulterio vivunt, eadem sub gravissimis poenis inhibuit, non tamen irritavit. Verum cum haec sancta Synodus animadvertat, propter hominum inobedientiam remedium illud hactenus parum profuisse, statuit ac decernit, ea matrimonia, quae in posterum clam contrahentur non adhibitis tribus testibus, irrita fore ac nulla, prout praesenti decreto irritat et anullat.

A szöveg bizottsági tanácskozásra adatott ki, mely bizottságnak Draskovich pécsi püspök is tagja volt. Az eredeti tervezet ellenében a következő javaslat állott [3]):

Sacrum Lateranense concilium pro illorum temporum conditione nonulla in contrahendis matrimoniis observanda salubriter statuit, quibus sancta synodus certum ratis ac legitimis matrimoniis modum praescribere intendens, quaedam addenda a se censet; quare praecipit ut in posterum antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho, tribus continuis diebus dominicis seu festivis, in ecclesia inter missarum solemnia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum. Quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in

[1]) Martene et Durand i. m. 1383. l.

[2]) Martene et Durand i. m. 1382. l. Ferdinándnak Draskovich és Bruss már jun. 21-én jelentik, hogy Birago franczia követ előterjesztésére válaszul adatott, hogy azok már kiküldettek, qui doctrinam et canones super sacramento matrimonii conficerent. Sickel: i. m. 548. l.

[3]) Martene et Durand i. m. 1385. l.

facie ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et muliere interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto dicat: Ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Illud quoque mandat, ut conjuges benedictionem sacerdotalem in ecclesia ante matrimonii consummationem suscipiant. Quod si aliquando probabiles conjecturae apparuerint, quod matrimonium malitiose impediri possit, si denuntiationes fiant antequam contrahuntur, permittit sancta synodus, ut coram testibus non minus quinque, et parocho per verba de praesenti prius contrahi possit; deinde denuntiationes et benedictio subsequentur, ita tamen ut matrimonii consummationem praecedant omnino, quae ubi servata fuerint matrimonium non clandestinum, sed ratum et legitimum esse decernit. Qui aliter contraxerint, excommunicationem ipso jure incurrant et alias poenas arbitrio ordinarii imponendas sustineant. Benedictio a proprio parocho et gratis fiat, contraria consuetudine etiam immemorabili, quae potius corruptela dicenda est vel privilegio non obstante...

Ezen szöveg nem foglalván magában az alattomos házasságok érvénytelenné tételét, a vita az eredeti tervezet körül folyt.

Ezen a tervezeten az első változtatás augusztus 1-én tétetett olykép, hogy a szöveg nem szólt egyenesen arra, hogy az alattomos házasság érvénytelen, hanem az alattomos házasságot kötni akaró felek képteleneknek (inhabiles) nyilvánittattak az alattomos módon való házasságkötésre. Igy aztán a következő módositott szöveg létesült [1]:

Tametsi Sacrosancta Dei ecclesia clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, vera ac rata esse non dubitet, ac proinde jure damnandi sunt illi, prout ab hac sancta synodo damnantur, qui huiusmodi matrimonia vera ac rata esse negant..., nihilominus tamen magna incommoda et gravia peccata perpendens, quae ex clandestinis matrimoniis ortum habent... eadem semper inhibuit. Verum cum haec sancta synodus animadvertat... remedium illud parum profuisse, statuit et decernit illas omnes personas, quae in posterum clam sine trium saltem testium praesentia matrimonium sive sponsalia contrahere attentaverint inhabiles fore ad matrimonia sive sponsalia sic contrahenda; ac propterea omnia ab eis acta pro matrimonio sive sponsalibus contrahendis irrita fore ac nulla, prout praesenti decreto irritat et anullat.

Szeptember 7-én kimondották, hogy a három tanu jelenlétét két tanuval is bizonyithatni, s hogy a tanuk jelenlétét akárminő törvényes bizonyitékkal is lehet igazolni. Mi több, egy kivételt az alattomos házasságkötésre elismertek. [2])

---

[1]) Martene et Durand i. m, 1389. l. Pallavicini i. m. lib. 22. cap. 4.

[2]) Pallavicini i. m. lib. 22. c. 8.

Nisi tamen episcopus opportunum censeret, matrimonium publice contractum coram ecclesia cum aliquo impedimento, quod sine scandalo detegi non posset, iterandum postea, eodem impedimento sublato, sine testibus. Declarat praeterea Synodus, matrimonium aut sponsalia contracta tribus testibus probari posse per duos illorum, aut per aliam legitimam probationem.

Ezen alkalommal Lainez jezsuita-generális azon ellenvetésének is az élét akarták venni, hogy a zsinat határozata a katholikusok és protestánsok között áthághatatlan válaszfal lesz, mert a protestánsok a zsinat határozatának nem fognak engedelmeskedni. Ezt a bajt az által vélték kikerülni, hogy azt mondták, hogy a hozandó decretum csak ott lesz kötelező, hol az a parochián ki lesz hirdetve. Igy gondolták aztán, hogy a protestánsokra a régi jog marad az irányadó. Hisz a decretum nekik nem lesz kihirdetve.

Csak október 26-án láttak a végső szövegezéshez, mikor a harmadik tanú helyébe a parochust tették, miután előbb arról is szó volt, hogy nem lenne jó mint testis stabilis, qui contracta connubia in codicem referret egy scriba (tabellio) [1]).

Ad efficaciam matrimonii necesse est, ut adsint duo saltem testes et parochus aut alius sacerdos, qui assistat, accepta sive ab illo sive ab ordinario ad id facultate.

Az előterjesztett szövegekből készült azután az a szöveg, mely mint a tridenti zsinat határozata ismeretes, melynek szerzője gyanánt Beaucaire Ferencz metzi püspök emlittetik. [2]) A külömböző javaslatok egyeztetése ugy történt, hogy mindegyik javaslatból az vétetett fel, a mi ép egy másik javaslattal nem ellenkezett. Igy készült a decretum végérvényes szövege, melybe az anyakönyvek vezetését tárgyazó fontos határozat is felvétetett. Hogy a határozatot nem kánonba, de dekretumba foglalták, ez azért történt, nehogy dogmatikai kételyeket keltsenek. Ez annak veszélyével járt volna, hogy a házassági reform egészen elejtetik.

Ugy a juliusi, mint az augusztusi viták az előbbiek módjára mentek. Azoknak az élén, kik a dekretumot védték s kik a franczia praelatusok voltak, a lotharingiai cardinális állott. Nézete volt, hogy ha nem is vétetnének tekintetbe azok a sérelmek, melyek az alattomos házasságok által isten ellen elkövettetnek, de csak a polgári társaság azokból eredő hátrányai tekintetnek, világos, hogy azokat érvényteleniteni kell nem is annyira a hasznosság, mint a végső szükség okából. Még azt is

[1]) Pallavicini i. m. lib. 22. c. 8.

[2]) Vesd össze egyébként Pallavicini i. m. lib. 22. c. 8.

kivánta, hogy a decretumban a szentség ereje okából arról is legyen intézkedés, hogy a pap a házasulókat megáldja. Ha ezt még az eretnekek a saját lelkészeiktől is megkövetelik, ez a katholikus egyházban még inkább helyén van, melyben az isten igazi papjai lakoznak.

Trevigniáni János velenczei patriarcha annak a lehetőségét tagadja, hogy valamely szentséget érvénytelenné lehessen tenni, melyben a szentség teljes természete benrejlik, habár a szokott szertartások hiányzanak. Midőn a házasságnak természete csupán a felek kölcsönös egyezésében vagyon s csupán az ünnepélyességre vagy bizonyiték nyerésére való szertartások hiányzanak, ezek hiján nem lehet a házasság érvénytelenségét decretálni.

Ellene felhozattak, hogy az egyház előbb érvényesekül elismert házasságokra kimondotta, hogy olyanok a jövőben érvénytelenek leszneк. Például szolgálhat, hogy keresztény és nem-keresztény közötti házasság azelőtt érvényesen jöhetett létre, s hogy ez meg lett szüntetve. Az egyháznak meg van az a hatalma, hogy akadályokat szabhat. Például szolgálhat a lelkirokonság akadálya is, mely a keresztelésből ered s a mely merőben egyházi eredetü. A gyónás is szentség, mindazáltal az egyház a feloldás erejét megvonta az oly feloldástól, melyet más, mint az illető fél saját lelkésze adott. Ahhoz tehát nem fér kétely hogy az egyháznak joga van az alattomos házasságkötést érvénytelenné tenni, csak az lehet kérdéses: vajjon ezt az egyház megtegye-e. Nem áll ellent az, hogy az alattomos házasság érvénytelenitése valami uj dolog: mert ha az egyáltalán érv lehetne, hogy valami uj, semmi ujat sem lehetne kötelezővé tenni.

Castanea rossanói érsek kétségesnek találta azt, hogy az egyházat megilletné az a jog, hogy az alattomos házasságkötést érvénytelenné teheti s igy legjobb, ha kétséges voltánál fogva az egyház attól tartózkodik. Hogy az egyház másnemű akadályokat megállapitott, ezzel a kételyt nem lehet eloszlatni, mert az egyház által megállapitott akadályok által csak az eszközöltetett, hogy a kik egymás között azelőtt alkalmasak (aptae) voltak arra, hogy házasságot kössenek, alkalmatlanokká (inaptae) lőnek. A jelen esetben nem ilyesvalamiről van szó, de arról, hogy a személyek megtartják ugyan a képességöket, de a szentség természete oly módozattal egészíttetnék ki, mi azelőtt nem tartozott a szentség természetéhez. Nem kivánatos, hogy az ujitás megtörténjék. Az eretnekeknek nem kell megadni az óhajtott alkalmat arra, hogy a szentségeket lerántsák. Olyan dologról van szó, a mi az előbbi századokban mellőztetett, habár mellette ugyanazon okok harczoltak, mint most.

Cerronius almeriai püspök az alattomos házasságkötések érvény-

telenné tételének védelmére kelt. Ha az egyháznak meg van az a joga, hogy két embert az egymással való házasságkötésre képtelenné tehet, még inkább meg van a joga arra, hogy őket csak bizonyos módon engedje házasságra lépni. A decretum által nem akkor lesz a házasság érvénytelenné téve, mikor a szentség létesült; a házasság létrejöttének megakadályozása által a szentség sem létesülhet. Nem helyeselte, hogy a tanúk közé a parochus is felvétetett; hasonlókép azt sem helyeselte, a mi valaki részéről kivánatosnak mondatott, hogy tudniillik a tanúk fide digni legyenek, mert igy számtalan házasság érvénye kétessé tétetnék.

Rithovius Márton belga (yperni) püspök azt akarná, hogy ne jussanak egymással ellenkezésbe a hivők lelkiismerete s egyház rendelései. Nem biztos, hogy a zsinatnak meg lenne a joga ahhoz, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenekké tegye. A kik a jogot vitatják, azt más és más okokból teszik s ezek az okok egymást czáfolják. A kérdés tehát homályba van burkolva. Az egyház által szabott akadályoknak meg van a magok alapjok a szentirásban. Az az akadály, a mi most van készülőben, a traditióval is ellenkezik. Arra nem kell hivatkozni, hogy az állam valamely szerződést, forma hiánya miatt, érvénytelennek mondhat. Az államnak meg van ugyan a joga külső dolgokban, de nem a természettől örökölt jogokban, minő az, hogy valaki házasságra léphet. A házasságnak kettős a czélja, melyek közül az egyik a család, a név fentartása;a másik pedig, hogy azoknak, kik magokat megtartóztatni nem tudják, menedékök legyen. Az első czél a tisztességesebb, a másik inkább csak szükséges, s a rend szerinti, a minek okából házasságok köttetnek. Ezért mondta Szt. Ágoston, hogy csak az köti ugy a házasságot, hogy ezt dicsérni lehessen, a ki azt a maga gyöngesége tudatában köti, tudniillik tudva azt, hogy magát meg nem tartóztathatja. Óhajtandó ugyan, de nem reményelhető, hogy az emberek megtartóztathatlansága annyira zaboláztatnék, hogy az egészen törvényes házasságok elégségesek legyenek: jobb tehát, hogy a házasság könnyebben legyen elérhető. Az embereknek szabadjon magokat a házasságnak alattomos köteléke által összefűzni, nehogy a titkos ágyasságra vetemedjenek.

Bonelli Constantin Citta di Castello püspöke tagadta az állam jogát arra, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenithetné, már tudniillik magát az alattomos házassági kötést. Nézetét emlékiratban indokolta, melynek tartalmát kútfőink nem ismertetik.

Vanzio Sebestyén orvietoi püspök, szükségesnek véli azt, hogy az egyház az alattomosan házasságot kötők ellen szigorral járjon el. Eddigelé csak az történt, hogy a laterani zsinat a gyermekeket mondta törvényteleneknek, ha az alattomos házasságról később kisült, hogy annak érvényes-

ségi akadály állt utjában s a papokat függesztette fel, kik a hirdetések elmulasztása által az egyház rendjét megszegték. Hatályosabban kell az alattomos házasságok ellen fellépni, de nem ugy, hogy azok érvényteleneknek nyilvánittassanak. Ha a fa, a Krisztus mondása szerint, rosz gyümölcsöket terem, azt ápolni kell s csak akkor kell kivágni, ha egészen száraznak bizonyul. Még annak is ellene volt, hogy a házasságkötésnél három tanú kivántassék meg. Miért ne volna kettő is elég, vagy tanúk helyett irásbeli bizonyiték, midőn az utóbbi sokkal erősebb és megbizhatóbb, mint a tanúbizonyiték. Különben azt vélte, hogy arra nézve, hogy a decretumot meg lehessen hozni, az volna szükséges, hogy annak oly általános és állandó »causa«-ja legyen, minő causája van a többi házassági akadálynak. Igaz, hogy az alattomos házasságok csak visszaélésre szolgáltatnak alkalmat, de mily tömege az embereknek leli abban boldogságát.

Gonzales de Mendosa salamancai püspök a következőket mondta: Az ember politikai lény, megfelelő tehát, hogy cselekedetei a politikai hatalomnak legyenek alája rendelve, hogy igy aztán a közös jóra irányoztassanak. Ily tekintet alá esik a házasság is, a mennyiben az merőben polgári szerződés, mint az ethnicusoknál. A mennyiben azonban a házasság szerződés keresztények között s igy a szentség anyaga, az egyházi hatalomnak van alája vetve. A mint a sajátunkat képező javak elidegenitése, még ha ez a természetjognak megfelelő is, az emberi (tételes) törvények által érvényteleníthető, ugyanilykép tehetni a saját testünkre néző hatalom dolgában, ha ez a hatalom olykép gyakoroltatnék, hogy ez a keresztény társaság ártalmára szolgálna. Ez az ártalom létezik az alattomos házasságkötésekben, midőn ezek miatt a biróságok teendőkkel elhalmoztatnak, a keresztény világ pedig sérelmekkel és bünökkel. Az emberi nem arrogantiája odáig haladott, hogy nemes emberek szégyenlenék magokat, ha másként házasodnának, mint alattomosan, a házasságkötés nem is volna tisztességes, ha nem volna tilalmas. Ha az eddigi tilalmak nem voltak elégségesek, erélyesebbek után kell látni.

Zamorra Ferencz beszélte, hogy az uj spanyol földről leveleket kapott, hogy hitujitók az alattomos házasságok folytán kétszer, háromszor és négyszer is nősülnek s e miatt orvoslást kér vala a pápától, a mint azt saját királyától is kérte.

Lainez jezsuita-generális először is azt mutatja meg, hogy az alattomos házasság, a természet rendje szerint, nem valami rosz: alattomosan kötötték a házasságukat elődeink, a mi az élet számos viszonyaiban szabados dolognak ismertetik el a theologia moralis által is. Másodszor bebizonyitani iparkodott, hogy az alattomos házasságokat az egyház sohasem tartotta érvényteleneknek. Az Evaristus pápa decretuma a törvényes há-

zasságra nézve a megáldáson kivül egyebeket is ép ugy kiván, mint a hogy a megáldást kivánja. Már pedig mindazt, a mit a törvényes házasságra nézve mond, nem lehet a házasság érvényébe vágónak tekinteni s igy azt sem, hogy a házasság megáldott legyen. Evaristus pápát akként kell érteni, hogy csak azt akarta, hogy a házasság akkor legyen érvénytelen, ha abban nem volt valóságos consensus, amint ez sokszor történt. Ezt a magyarázatot adja a decretumának maga Evaristus pápa, midőn a végén azt mondja: Nisi propria voluntas accesserit. Tertullián szerint érvényes maradhat az alattomos házasság. Harmadszor azt állitotta, hogy a szülőknek hatalmában álland a gyermekeik házasságát több éven át akadályozni, mi a szemérem veszélyére van. Figyelmeztetett arra, hogy az eretnekek, sőt több katholikus nemzet sem fogja a decretumot elfogadni. Azok az okok, melyek a decretum meghozatalára felhozattak, nem ujak az egyházban. Ezenkivül a decretum azt fogná eszközölni, mi a Kalvin doctrinája szerint már teljesültnek mondatik. Végezetre kiemelte, hogy kétes esetekben a hibába eséstől és megbánástól jobban meg van óva az, ki nem ujit. Azt sem hallgatta el, hogy előtte bizonytalan, hogy az egyház teheti-e azt, mit a dekretum hozatalával akar. Az egyháznak nem áll jogában az isteni jogon változtatni, sem azt megvonni, mit az evangélium egészen szabadon megenged, milyen a házasság, azoknak a rendeltetésére szolgáló, kik magokat nem tudják türtőztetni; tehát, mikoron mindenki a maga üdve fölött határoz, az egyháznak nem áll jogában az, hogy a házasságok akadályára szertartást szabjon elő.

Lainez nézetei mély benyomást tettek s irásban foglalva is keringtek.

A julius 31-én tartott első szavazásnál, mikor még csak a kérdés fölött átalában szavaztak, a vélemények igen megoszlottak. A jelenlevők egész harmada a decretum ellen szavazott. Pallavicini 144-re teszi azon szavazatok számát, melyek az alattomos házasságkötések ellen adattak.[1])

A tanácskozások augustus közepén megujittattak. Salmone püspök megpenditette azt a kérdést, hogy nem-e vág a dekretum a dogmába. Ha ez igy van, oly tekintélyes kisebbség mellett, minő a decretum ellen volt, még sem kellene engedni, hogy a decretum határozattá legyen. Majdnem odáig fejlődtek a dolgok, hogy a decretumból semmi sem lett volna. Hogy ez nem történt, azt a modenai és segoviai püspökök erélyes fellépésének lehet tulajdonitani. Maga a pápa, kinek a véleményét tudakolták, ismételten kijelentette, hogy a decretumot el kell ejteni, ha már másképp nem lehet. Azt az ülést egy héttel megelőzőleg, midőn a decretumot

---

[1]) Pallavicini lib. 22. c. 4.

oly sok változtatás után tárgyalandók voltak, september 7-dikén a decretum meghozatala ellen a legnagyobb igyekvés tanusittatott. A jeruzsálemi patriarcha inkább kész volt utolsó csepp vérét is áldozatul hozni, semhogy része legyen oly decretum hozatalában, mely minden isteni jogot lábbal tapod. A hydrontiai püspök azt látta, hogy a genfi tant akarják a szent egyházba becsempészni. A közvetitő inditvány az volt, hogy a kérdést a pápa elé kell adni eldöntésre. Ezen inditvány elfogadását a granadai érsek és a segoviai püspök akadályozták. September 10-dikén a vélemények összeállittatván, ezek négy osztályba voltak sorozhatók. Legelől álltak azok a vélemények, melyek az egyház jogát a decretum meghozatalára tagadták. Ezzel ellentétben a vélemények második csoportja nemcsak azt állitotta, hogy az egyháznak van joga, de azt is, hogy ezt a jogot gyakorolni is kell. A harmadik fajta vélemények abban összpontosultak, hogy az egyház jogát nem lehet ugyan elvitatni, de hogy a jogával éljen, erre nincsen kellő ok. Végül álltak azok a vélemények, melyek arra fektették a sulyt, hogy miután az egyház joga vitás s a kérdés felett a vélemények megoszlanak, nem illő, hogy a decretum határozattá legyen. Később azonban az eltérő vélemények annyiban engesztelődtek, hogy két dologban mégis egyetértettek. Egyrészt belátták, hogy a decretum érinti a dogmát, de másrészt azt is, hogy a decretum nem mond ellent a dogmának, mert az egyháznak joga van arra, hogy az meghozza. Ezentúl csak az volt a vita tárgya: van-e kellő causa a decretum meghozatalára.

A tanácskozás hevessége arra intett, hogy jó lesz külön vitát tartani. Ez meg is tartatott, de eredmény nélkül való volt.[1]) Nem volt mást mit tenni, mint a kérdés eldöntését elhalasztani.

Az october 26. napján tartott ülésre, mely napra Evaristus pápa névnapja esett, érkezett meg a pápa véleménye arról, hogy az egyháznak joga van-e ahhoz, a mi fölött Tridentben oly sokat vitatkoznak.[2]) A pápa természetesen, csak ugy mint magános ember, azon a nézeten volt, hogy a jog az egyházat igen is megilleti. Ugyancsak ez volt a hires Dolera Kelemen kardinálisnak a zsinathoz intézett iratában. Mindazáltal ugy az october 26. napján tartott szavazás, melylyel Evaristus pápát akarták megtisztelni, kiki ahhoz képest, a mint az alattomos házasságok ellen intézett ren-

---

[1]) Pallavicini i. m. lib. 22. c. 9.

[2]) Pallavicini i. m. lib. 23. c. 5. Prospero d'Arco követ Rómából már oct. 9-én jelenti Ferdinándnak, hogy: hieri sopra el matrimonio clandestino S. Sta. fece congregatione nella quale fu concluso chel concilio puo irritare matrimonia clandestina et che convenghi a S. Sta dechierare, utrum expediat nec ne, et per quanto s'intende S. Sta e inclinata a determinare che expediat. Sickel i. m. 610. l.

delését felfogta, mint az ezt követő végső szavazás nov. 11-én, nem volt az első szavazástól eltérő eredményü. [1])

Ezek az előzményei azon decretumnak, melyről a tárgyalások befejeztével méltán mondatott, hogy maga egy egész zsinatot megérdemelt volna [2]) s melynek szövege a következő:

Tametsi dubitandum non est clandestina matrimonia libera contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit, et proinde iure damnandi sunt illi, ut eas sancta Synodus anathemata damnat, qui ea vera ac rata esse negant, quique falso affirmant, matrimonia a filiis familias sine consensu parentum con-

---

[1]) I. Ferdinánd küldöttei november 12-ikén irják, hogy a november 11-ikén tartott ülés igen zajos volt, habár nem oly mértékben, mint azt előre gondolták. Több mint ötven zsinati atya az alattomos házasságok megszüntetésére irányzott decretum megbuktatására szavazott. A doctrina et canones de sacramento matrimonii, decem capita super reformatione eiusdem sacramenti promulgáltattak. (Sickel i. m. 637. lap) Hogy a magyar küldöttek a házassági vitát illetőleg minő nézeten voltak, ezt Ferdinánd követeinek 1563. évi szeptember 14-dikéről hozzá intézett levelök tanusitja: ... non parva etiam ex parte matrimonia clandestina prorogandae huius sessionis causam praebuerunt, nam licet 150 fere suffragia fuerunt quae prorsus tollenda vel abroganda ea censuerant, 60 tamen et aliquot patres etiamnum non parvam difficultatem suis reclamationibus nobis praebent, quibus ut eo magis satisfieret, Rmi D. legati doctissimos quosque theologos ex omnibus fere nationibus heri a prandio in privatis aedibus convocatos, multis praesentibus patribus ad id specialiter vocatis, disputantes audierunt, quod hodie quoque futurum est ac cum nos apud Rmum D. Moronum non sine aliqua quaerela mentionem fecissemus, quia maiori parti patrum praeiudicium hac ratione fieri videremus, respondit, se et collegas suos id non alio consilio facere, quam ut ex animis minoris partis patrum dubitationis scrupulos eximeret utque facilius communi sententiae accederent. i. m. 1872. 601. l.) Ez az értesítés valószinüleg Draskovich tollából ered, mit a két császári küldöttnek 1562. évi jan. 1-én adott instructióból lehet következtetni, hol a többek között mondatik: Et quia Episcopus Quinque ecclesiensis a multis annis versatus est in negotiis publicis functusque officio secretarii nostri Hungarici magnum usum habet perspicue et deserte mandandi literis ea quae in consultationibus quibus interesse consuevit deliberata fuerunt, existimamus, cum quidpiam de rebus in dies in concilio emergentibus maxime gravioribus ad nos scribendum erit, ipsi rectissime calamum tradi posse. (Sickel i. m. 255. l.) Ugyanezen instructióból kiderül az is, hogy a zsinaton ugy a magyar, mint az osztrák küldötteknek egyetértőleg kellett eljárni. Ha tehát az uralkodó három követe ugy irt a házassági vitáról, a mint azt fennebb olvastuk, abban az összes küldöttek nézete illetőleg magatartása is visszatükröződik. I. Ferdinánd Pozsony, 1563. october 2-án kelt Luna grófhoz intézett levelében a zsinat befejezését kivánva felemlíti, hogy már csak a házasság reformja van hátra. (Sickel i. m. 612. l.)

[2]) Oratio habita in sessione nona et ultima S. C. Tridentini: Quid de furtivis tenebricosisque matrimoniis commemorem? Equidem ita sentio, si alia nulla causa convocandi concilium fuisset (quae multae et maximae fuerunt) propter unam hanc id omnino fuisse faciendum.

tracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominus sancta Dei ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit. Verum, quum sancta synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam iam non prodesse, et gravia peccata perpendat quae ex eisdem clandestinis coniugiis ortum habent, praesertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cum qua clam contraxerant, relicta cum alia palam contrahunt, et cum ea in perpetua adulterio vivunt, cui malo quum ab ecclesia, quae de occultis non iudicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur, idcirco sacri Lateranensis concilii sub Innocentio III. celebrati vestigiis inhaerendo praecipit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solennia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denunciationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur, ubi parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vos in matrimonium conjungo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum. Quodsi aliquando probabilis fuerit suscipio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denunciationes, tunc vel una tantum denunciatio fiat, vel saltem parocho et duobus vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denunciationes in ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur, nisi ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denunciationes remittantur, quod illius prudentiae et iudicio sancta synodus relinquit. Qui aliter quam praesente parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat. Insuper parochum vel alium sacerdotem, qui cum minore testium numero, et testes, qui sine parocho vel sacerdote huiusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio ordinarii puniri praecipit. Praeterea eadem sancta synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent; statuitque benedictionem a proprio parocho fieri, neque a quoquaquam, nisi ab ipso parocho vel ab ordinario licentiam ad praedictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse; quacunque consuetudine, etiam immemorabili, quae potius corruptela dicenda est, vel privilegio non obstante. Quod si quis paro-

chus vel alius sacerdos, sive regularis sive saecularis sit, etiam si id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere aut benedicere ausus fuerit, ipso iure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab ordinario eius parochi, qui matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur. Habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina, diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat. Postremo sancta synodus coniuges hcrtatur, ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, et ad sanctissimum eucharistiae sacramentum pie accedant. Si quae provinciae aliis ultra praedictas laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis in hac re utuntur, eas omnino retineri sancta synodus vehementer optat. Ne vero haec tam salubria praecepta quemquam lateant, ordinariis omnibus praecipit, ut quum primum potuerint, curent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum dioecesum parochialibus ecclesiis, idque in primo anno quam saepissime fiat, deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut huiusmodi decretum in una quaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos.

A decretum szövegének az elolvasása mindenkit meggyőzhet arról, hogy annak a főbb részei különféle, a zsinaton tett javaslatok egyeztetéséből származnak. Átalán a szöveget is annak a szelleme lengi át, a mi a tanácskozásokat, melyeknek az eredménye lett. A decretum a benne foglalt nagy reformmal csak óvatosan élt.

Fontos volt a tanácskozások folyamán Lainez jezsuita generális azon nyilatkozata, hogy a zsinat határozata a katholikusok és a protestánsok között áthághatlan válaszfalat fogna emelni, a mi az által lett ellensulyozva, hogy a zsinat határozatának hatálya attól tétetett függővé, hogy az előbb 30 napon át az egyházközségekben, templomokban ki lett legyen hirdetve. Annyi bizonyos, hogy a tridenti házasságkötési forma feltétlen előszabása által a visszatérések igen megnehezittettek volna, mert a visszatérők házasságait minden esetben érvényteleneknek kellett volna tartani.[1]) Arra támaszkodva, hogy a tridenti határozat hatálya az egyházközségekben való hirdetéstől függ, mondható az, hogyha a protestáns egyházközség törvényileg elismert módon már a tridenti határozat hatálya előtt kivált volt az egyház kebeléből s igy a kivált egyházközséghez tartozó protestánsokra is kihatólag, a tridenti határozat egyházközségi-

---

[1]) Pallavicini i. m. III.22. c. 8. ţ.

leg nem lett kihirdetve, ilyenkor a protestánsok házasságára nézve nem a tridenti forma, hanem a régi jog az irányadó. [1]) De ha a kihirdetés meg is történt s csak azután állott be az, hogy a protestáns hitközség kivált: a kihirdetés s az ily uton kötelezővé lett tridenti forma az erejét azáltal veszithette, hogy az soha gyakorlatba nem vétetett vagy a szokásból kiment, elavult, mi teszem vélelmezhető oly helyen, hol a katholikus templom elpusztult, melyben a tridenti határozat ki lett hirdetve. [2]) Ezen szempontok aztán a vegyes házasság esetére is érvényesülhetnek, mert a tridenti forma alól kivett fél ezen jogállás részesévé teszi a katholikus felet is, a mi a nemkatholikus lelkész előtti vegyes házasság érvényének a nyitja.

---

[1]) Kutschker: Das Eherecht der kath. Kirche I. 463. l.: Wenn es sich .... nachweisen lässt, dass an einem Orte das Decret des Tridentinums nicht publizirt worden sei ..... so werden die dort absque forma Tridentina geschlossenen Ehen der Protestanten untereinander, falls ihnen kein impedimentum dirimens canonicum im Wege steht, auch vom katholischen Standpunkte betrachtet, unzweifelhaft als giltig anzusehen sein. Dies wird ..... in der Regel der Fall sein und steht dafür in Ermangelung des Beweises vom Gegentheil die Präsumtion bei allen Ehen aus Pfarreien, welche zur Zeit der Publication des Concils von Trient ganz oder grösstentheils von der Kirche abgefallen waren, oder in denen zur Zeit der Kundmachung des Trienter Decretes neben der katholischen Pfarre, schon eine protestantische Kirchengenossenschaft bestand, für welche dass erwähnte Decret nicht publizirt angenommen werden kann. Mit Recht haben die Väter des Concils vorausgesehen, dass in solchen Pfarreien die Publication des Concils nicht erfolgen und somit die Ehen aus demselben dem Ehereformdecret nicht unterliegen würden. Dagegen ist es consequent, ... dass wo ausnahmsweise auch in überwiegend nicht katholischen Pfarreien das Ehedecret des Concils publizirt worden ist, dasselbe auch für diese Gesetzkraft habe, was nicht selten in solchen Pfarreien der Fall sein wird, die zur Zeit der Publication des Concils noch ganz oder doch überwiegend katholisch waren, und in denen daher die Publication des Concildecretes vorschriftmässig erfolgt ist, die aber im Laufe der Zeit etwa dadurch, dass sie unter eine nichtkatholische Regierung gekommen sind, zum grossen Theile von der Kirche abgefallen sind. Da für diese Pfarreien durch die frühere vorschriftmässige Promulgation des Concildecretes die Bedingung der Verbindlichkeit desselben erfüllt worden ist, so findet dasselbe auch Anwendung auf alle Ehen, die innerhalb der Grenzen derselben geschlossen werden. Dasselbe muss offenbar auch von solchen nichtkatholischen Pfarreien gelten, die erst später in den Grenzen reinkatholischer Pfarreien, in denen das Concildecret vorschriftmässig publizirt ist, gegründet worden sind, und hie und da z. B. in Ungarn noch im vorigen Jahrhunderte selbst von der weltlichen Regierung als der Jurisdiction der katholischen Pfarrer untergeben angesehen wurden.

[2]) Szt. Alfonz: Theol. mor. l. 6. 1079. destructa enim parochia censetur destructa promulgatio quoad ejus valorem. Vesd össze a S. Congregatio Concilii egy határozatát in causa Indiarum Orientalium matrimonii Richter-Schulte Canones et decreta Concilii Tridentini Accedunt S. Congr. Card. Concil. Trid. Interpretum Declarationes et Resolutiones Lipsiae 1853. 291. l. 162. sz.

A most mondottakkal kapcsolatosan még csak az szükséges, hogy már itt tájékozottak legyünk aziránt, hogy a tridenti zsinat határozata a házasság megkötéséről a maga sanctiojával együtt, miként és minő terjedelemben vált nálunk kötelezővé.

Tudni kell, hogy nálunk a házasságkötés tridenti formája nem ugy vált kötelezővé, a mint azt a tridenti zsinat maga megszabta, tudniillik az egyes hitközségekben való, 30 napon át tartott kihirdetés által, hanem az observantia, a gyakorlat által.[1]) Ez a gyakorlat pótolta a tridenti zsinat abbeli rendelésének foganatositását, hogy a zsinat határozata egyházközségenként legyen hirdetve. Természetes, hogy az ilyen kihirdetést pótló gyakorlatnak is egyházközségenként kellett végbemenni, és annak a tudatában, hogy a tridenti zsinat illető határozatának elfogadásáról van szó. Ezen gyakorlatnak az egyes egyházközségek szerint más és más időpontja, már tudniillik mindig abban a stádiumban, midőn a gyakorlat a tridenti formát kötelezővé tehette, az irányadó arra nézve, hogy a tridenti forma minő terjedelmü hatályosságra tehetett szert. Lehet, hogy mig a gyakorlat több helyen csak hosszabb idő multán kezdődött és fejeződött be, az más helyeken elég korán vert gyökeret és izmosodott meg és pedig már akkor, midőn az egyes egyházközségekből a protestáns hitközségek törvényes létnek örvendve még nem váltak ki.

Annak nyomára, hogy a tridenti házasságkötési forma nálunk átalán elismertetni kezd, a II. Mátyás király idejében Forgách primás alatt 1611-ben Nagyszombatban tartott igen látogatott tartományi zsinaton akadunk.[2]) Ha az ezt megelőző időkben köttettek is a tridenti forma szerint házasságok s ezen uton megszokásból több vidéken a tridenti házas-

---

[1]) Ezt irta maga Kopácsy primás egy levelében 1841. évi márczius 4-én Lonovics csanádi püspöknek Rómába, ki itt a vegyes házasságok dolgában járt. Roskovány i. m. III. Pestini 1854. 481. l.

[2]) Péterffy: i. m. II. Posonii 1742. 211. l. IX.:

In matrimonio administratione illud in primis observabitur: Ne temporibus ab ecclesia prohibitis, et in Concilio Tridentino Sess. 24. cap. 10. expressis, hoc Sacramentum administretur. Deinde: antequam copulentur, ter in ecclesia, tribus continuis diebus festis denuntietur, ut si quod impedimentum forte intercurreret, intelligi possit. Quod si aliquando probalis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes: tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parocho, et duobus, vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur: deinde ante illius consummationem, denuntiationes in Ecclesia fiant, ut, si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur, nisi ordinarius ipse expedire judicaverit, ut praedictae denuntiationes, remittantur, quod illius prudentiae, et judicio sancta Synodus relinquit. Praeter parochum autem duo, aut tres ad minimum, adesse debent testes, cum matrimonium contrahitur. Nomina etiam contrahentium ac testium, annus, dies, et locus contractus, in libro ad hoc destinato annotanda erunt. Curetur etiam ne contra

ságkötési forma már a nagyszombati zsinat előtt kötelezővé vált, a tridenti forma magát még nem küzdötte ki elodáig, hogy ezen előző időkre tekintettel az országban átalán kötelezővé vált jogi gyakorlatról lehetne szó. Annyi legalább is bizonyos, hogy a nagy-szombati zsinat előtti időből nem találunk adatot, melynek segélyével csak megközelithetőleg is elmondhatnók, hogy a tridenti forma átalános elterjedésnek örvend. Az I. Ferdinánd országlása alatt Oláh Miklós esztergomi érsek által összehivott s 1564-ben tartott nagyszombati zsinat iratai nem ismeretesek, a mely zsinat pedig ép arra szolgált volna, hogy azon a tridenti zsinat határozatai kihirdettessenek.

Mi több, még az 1611-ki nagyszombati zsinat határozata sem mondja ki világosan azt, hogy a tridenti forma ellenére kötött házasság semmis volna. Csak olyan a rendelkezése, hogy a tridenti zsinat illető határozata elterjedésének a legnagyobb lendületet adhatta. Különben bármilyen lett volna is a rendelése, ez magában véve nem lett volna alkalmatos arra, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenitse. Ezt csak maga a tridenti zsinat határozata tehette attól kezdve, hogy az egyes egyházközségekben köztudomásra hozatott vagy gyakorlatba vétetett. Az sem lett volna elegendő, ha a tridenti decretum teljes hasonmását képező lex episcopi hozatott volna s ez mint ilyen hirdettetik ki az egyes egyházközségekben vagy vétetik gyakorlatba. [1])

---

ejusdem Concilii Decretum, vagi, erronesque Matrimonio conjugantur: nec si fieri potest, nisi in Templo ritu solito fiat copulatio etc.

A Telegdy esztergami helynök alatt készült Agendárius (1596.) de copulatione conjugum csak a hirdetések dolgában hivatkozik a tridenti zsinat rendelésére. A Pázmány Péter parancsára készült Rituale Strigoniense (1625.) az, melyből a tridenti zsinat határozata c. 1. sess. XXIV. de ref. matr. már egészen bevettnek bizonyul (146. lap.).

[1]) XIV. Benedek: De Synodo Dioec. l. 12. c. 5. N. 7—11.: Decreta concilii Tridentini ad matrimonii reformationem attinentia in Dioecesi Kioviensi, imo integra provincia Ruthena, non fuerunt publicata. Ad sufferenda incommoda e matrimoniis clandestinis oriri solita, Episcopi in synodo Kioviensi a. 1619. et serius in provinciali Ruthena a. 1626. congregati decreverunt, ut matrimonia, quae absque praesentia parochi proprii et duorum vel trium testium contraherentur, pro invalidis habeantur. Demandarunt etiam parochis ut decretum hoc in singulis parochiis publicent. Factum est. Decretum hoc quoad omnia cum decreto concilii Tridentini sess. 24. cap. 1. de ref. matr. congruebat, et tamen secundum declarationem S. Cong. Conc. Trid. Int. non habuit vim obligantem, quia episcopi illud non ut legem Concilii Tridentini, sed ut legem suam inducere voluerunt. Synodalia decreta Ruthena, per parochia publicata, non potuisse firmitatem adimere matrimoniis contra formam in iisdem statutam contrahendis, et propterea valida definivit matrimonia clandestina, inita post eorundem decretorum promulgationem: quodque hinc necessario consequebatur, redintegrare iussit conjugia, hoc tantum nomine rescissa, quod aliter essent celebrata, quam syno-

De annak daczára, hogy a tridenti zsinat határozata a házasság megkötéséről oly későn lett általában elfogadva s hogy már az 1611. évet megelőzőleg, az 1606. évi bécsi béke által a protestánsok különválása elismertetett: az a kérdés mégis nyilt kérdés maradt, hogy a tridenti házasságkötési forma a maga sanctiojával a protestáns felet menynyiben kötelezi. A kérdés általában el sem is volt dönthető. Lehet, hogy az egyes protestáns lelkészségek csak oly időben váltak ki az egyes katholikus parochiákból, midőn már előbb az 1611. évet is megelőzőleg a tridenti házasságkötési forma az egyes egyházközségek gyakorlata által elfogadva és szentesitve lőn s igy az ennek megtörténte után kiválott protestáns hitközségekre is kötelező maradt. Ekkor már csak arra lehetett volna a protestáns félnek a tridenti forma alól való mentességet alapitani, hogy a forma ott, hová a protestáns fél tartozott, erejét vesztette, elavult, a mi bizony oly helyen, hol katholikusok és protestánsok vegyesen laktak, nem lett volna bizonyitható s a mi bizony más helyeken is nagyon vitatható lehetett, különösen az első időkben. Szóval mindig az egyes eset elbirálásától függött az, hogy a tridenti házasságkötési formával a protestánsok irányában hányadán voltunk. Kellett, hogy a viszonyok magok igen zavarosak lettek legyen, mert megbizható adataink nincsenek. [1])

Erdély sokkal szerencsésebb volt, mint Magyarország. Erdélyben a reformált vallások szabadsága oly korán nyert elismerést, hogy e tekintetben a continens államai között párját ritkitja. Még csak Németalföldön tapasztalunk hasonló jelenséget, a mi arra mutat, hogy a népszellemnek Erdélyben és Németalföldön közös irányai, törekvései voltak. Mindakét országot az egyenlősités, nivellirozás ellen való ellenszenvében a politikai egyéniségek fentartására irányzott törekvései jellemzik, melyek Erdélyben a rendi nemzetek, Németalföldön az egyes tartományok voltak. Mindkét országban a történelmileg kifejlett autonom szabadságokhoz erősen ragaszkodtak. A népszellem ezen irányának köszönhetni, hogy ugy Erdélyben mint Németalföldön a reformatio korán gyökeret vert s a maga törvényes létét gyorsan kiküzdötte. Csak hogy a mi Német-

---

dales exposcerent constitutiones; conjugesque ea de causa separatos ad cohabitationem instaurandam adegit, idque etiamsi post separationem alias celebrassent nuptias, quarum validitati obstabant primae iam legitime contractae.

[1]) Hogy a tridenti házasságkötési forma nálunk mily lassan terjedhetett el, abból is következtethető, hogy osztr. prot. alattvalók, kik inkább álltak a tridenti forma kötelező ereje alatt, mint a magyarországi protestánsok, még a XVII. században is hazánkba jöttek, hogy könnyü módon házasságot kössenek. Az e miatt véleményezésre az osztrák kormány által felhivott bécsi theologiai fakultás 1655. évi május 18-án azt a véleményt adta, hogy házasságaik, melyek a tridenti forma kijátszásával köttettek, érvénytelenek. Roskovány i. m. I. 576. l.

alföldön nagy harczok árán ment, az magát Erdélyben a szerencsés politikai viszonyok folytán békés uton érvényesitette. [1])

Már a tordai országgyülés 1557. évi junius 1-én kimondja a keresztény vallások gyakorlásának szabad voltát. [2]) Ugyanigy szól a tordai országgyülés az 1558. év »Judica« vasárnapján [3]). A segesvári országgyülés 1564. évben Ágnes napján a legerélyesebben nyilatkozik a vallások szabadsága mellett. [4]).

Erdély már előbb, mint midőn a tridenti zsinat eloszlott (1563. deczember 4.) már János Zsigmond uralkodása alatt, ki aztán maga is kitért, annyira protestáns volt, hogy a székely földön kivül alig voltak katholikus egyházközségei. Az erdélyi püspök már 1545-ben elhagyta székhelyét. A protestánsok Erdélyben előbb nyertek törvényes lételt (consistentia legalis), semhogy a tridenti zsinat határozatának kihirdetéséről vagy a szokás által való bevételéről szó lehetne oly hatálylyal, hogy a protestánsok is a tridenti házasságkötési forma kötelező ereje alá juthattak volna. Ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy a tridenti zsinat reformáló decretumai csak 1564. évi január 28-dikán erősittettek meg s törvényerejüségök Rómán kivül 1564. évi május 1-től számit (IV. Pius bullája Sicut sacrorum), mi több ezen időn tul kellett a c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. idézetü decretumra nézve az ezt elfogadó gyakorlatnak kifejlődni: Erdélyben az idézett decretum kötelezővé válta ugyancsak megkésett. Az 1564. évre vonatkozással már az Approbáták (I. R. 1. cz. 2. czikk) is emlitik a protestáns vallások bevett voltát. [5])

---

[1]) Vesd össze Zieglauer: Die politische Reformbewegung in Siebenbürgen zur Zeit Josef's II. und Leopold's II. Wien. 1881. 474. s követk. lapok.

[2]) Quoniam Nos filiusque Noster Serenissimus ad instantissimam suplicationem dominorum Regnicolarum clementer consensimus, ut quisque teneret eam fidem, quam vellet, cum novis et antiquis Ceremoniis permittentes in negocio fidei eorum arbitrio id fieri, quod ipsis liberet, citra tamen injuriam quorumlibet. Szilágyi Sándor: Országgyülési Emlékek II. 78. l.

[3]) Quemadmodum autem antea quoque majestates suae benigne concesserant ut quilibet eam, quam vellet papisticam videlicet aut lutheranam religionem profiteretur ita nunc quoque clementer liberam dedit facultatem omnibus, alterutram harum sequi. Szilágyi: i. m. 93. l.

[4]) Quod ad statum religionis et controversias nonnullas attinet placuit, dominis Regnicolis ut articuli in generali congregatione dominorum Regnicolarum superinde Colosvarii editi observentur, videlicet, ut quilibet eam, quam maluerit religionem amplecti valeat, et neutra partium alteri damno, impedimento esse, aut vim et injuriam inferre debeat. Szilágyi: i. m. 223. l.

[5]) Vesd össze a gyula-fehérvári káptalannak azt az igen becses jogi véleményét, melyet 1782. évi decz. 11-én adott a protestáns lelkészek előtt kötött vegyes házasságokról (Roskovány i. m. II. Mon. 385.) adott, melyben a többek között a következők mondatnak: Constat equidem superiori seculo Casimirum Domokos Vica-

Mindenesetre kedvezőbb jogi helyzet, mint a jogi helyzet Magyarországon, hol a protestantismus elkésését a törvényes léte kivívásában bizonyára az okozta, hogy a protestantismus sokáig tengődött valóságos egyházi szervezet nélkül. A protestantismus elterjedt volta daczára elmulasztotta azt, hogy ott, hol a régi egyházi szervezetet felbontotta, magát kellő módon szervezte volna. [1]) Szervezésre csak a bécsi béke után került a sor. Nem igy Erdélyben, hol a protestantismus nemcsak vallásilag, de már elég jókor szervezetten is tért foglalt. Nem csoda, ha Magyarországon a a törvény által való elismerés is megkésett.

Tagadhatlan, hogy a tridenti zsinaton kifejezett egyházjogi, s a József császár rendeletében megirott polgárjogi álláspont megegyez abban. hogy a sulyt a felek akaratkijelentésére fekteti. Mindkettő megelégszik azzal, ha a házasfelek az illetékes személy előtt akaratukat nyilvánitották. Az illetékes személyre nézve is van találkozó az egyházi jog és a József császár patense szerint, ha a patens rendelkezését a katholikus felek házasságát illetőleg tekintjük. De azért még abban is, a miben megegyeznek. mindegyik törvényhozó más és más módon járt el. A mit a patens minden habozás nélkül tett meg, azt a tridenti zsinat csak félve tette. Az látszik a határozatán, mintha nem érezte volna magát hivatottnak, midőn olyanba nyult bele, amit az egyház maga eddigelé békén hagyott, legalább oly értelemben, hogy előbb nem kötötte a házasság érvényességét ahhoz, hogy a házasfelek az illetékes pap előtt tegyenek házassági kötést. Ezt egészen áthatóan előszabni azért sem sikerült volna, mert a hit egysége már igen meg volt bontva. Ha ezek daczára a tridenti zsinat ráállott arra, hogy a pap előtti és még hozzá az illetékes pap előtti házasságkötésből érvényességi kérdést csináljon, ezt csak a legnagyobb óvatossággal tehette. Azt már láttuk, hogy a tridenti zsinat a maga törvényhozói parancsát nem mondta ki feltétlenül, hanem azt az egyes egyházközségekben való kihirdetéstől tette függővé, mi arra tekintettel történt, hogy valahogy ne olyanokat kötelezzen, kiknek részére a tridenti határozat külön kihirdetettnek nem tekinthető. Ezenfelül a tridenti zsinat határozata mellett, a kellő kihirde-

---

rium Apostolicum ex Ordine Sancti Francisci in Csik-Somlyó statuisse, ut Conc. Tridentinum servatur. Verum ex eo nequaquam publica in omnibus parochiis promulgatio, sed illud duntaxat sequitur, quod Clerus, qui tunc perexiguus erat, coeperit decreta Concilii potissimum circa fidem ac mores atque in materia matrimonii usu, praxi, et consuetudine observare fidelibusque Catholicis observanda inculcare. Quod verum in locis et Parochiis sive Arianorum, sive aliorum heterodoxorum publicata aut usu etiam aliquando recepta fuerint, penitus non constat, consequenter heterodoxi legibus Tridentini matrimonialibus in hac Provincia obligati esse dici nequeunt.

[1]) Kovács Albert Egyházjogtan különös tekintettel a magyar protestáns egyházjogi viszonyaira. Budapest, 1879. 169. l.

tés daczára is, a mint majd látni fogjuk, megtörténhet, hogy az olyan házasság is érvényes lehet az egyházjog szempontjából, a mely nem létesült ép az egyház illetékes közege, de akár polgári hatóság előtt, a mi a József császár patense szerint képzelhetlen. [1]) Az nem tesz semmit, hogy az egyház a tőle idegen hatóságot mint ilyet ignorálja. Elég, hogy a felek akaratnyilvánitásában eléggé kifejezett házasságkötést elismeri. A polgári forma mellett létesült házasság az egyház előtt is megállja a próbát s akkor aztán nem az teszi a házasságot egyházilag is érvényessé, hogy a házasság minő forma mellett jött létre, a mi közömbös, de az jő szóba, hogy az egyház által tiltott rokonság s a házasság érvényébe vágó más egyházi akadályok, melyek nem a házasságkötés formájára vonatkoznak, tiszteletben tartattak-e? Ilyenkor abba, hogy a házasság egyházilag érvényes, a házasságkötés formája bele nem játszik s ebből is látható, hogy az a felfogás, mely a házasságot polgárira meg egyházira is akkép osztályozza, a mint a házasság egyházi vagy polgári hatóság előtt köttetik, mint jogi külömböztetés nem találó. Ez a felfogás az egyházat még azon térről is leszoritaná, a mely téren engedni látszik. A kétféle házasság között való megszokott különbségtevés mint fogalommeghatározás is hibás. Hisz e szerint a József-féle patensben foglalt polgári házasság, a házasságkötés egyházi formája miatt, a polgári házasságok sorából egészen kiszorulna, annak

---

[1]) A katholikus egyház nem is annyira ép azt tekinti, hogy az állam a házasságkötésre polgári formát szab, de általán azt, hogy az állam a házasságra nézve törvényhozási jogot gyakoroljon. A mikor az egyház a házasságkötés polgári formája ellen fejt ki ellentállást, tulajdonkép az állam törvényhozási joga ellen fordul, a polgári forma ellen csak annyiban, a mennyiben az állam a maga törvényhozását a házasságkötés polgári formája mellett gyakorolhatja a legkényelmesebben. Nem csoda, ha még a legkatholikusabb részről is (Gerlach: De rebus quibusdam ad concilium generale pertinentibus. Arch. für kath. Kirchenrecht. 1870. 23. k. s követk. lapok) inditvány tétetett arra nézve, hogy az egyház nyugodjék meg abban, hogy a házasságkötés formája polgári is lehessen. Ezen inditványnyal ellentétes irányú azon javaslat, melylyel hazánkfia Roskovány a hirneves canonista a legutóbbi vaticani zsinat elé állott: Matrimonium sic dictum civile est uti concubinatus considerandum, ideoque fideles desuper edocendi, ut matrimonium in facie ecclesiae contrahant. Több franczia püspök kérése de reformandis legibus matrimonialibus a vaticani zsinat előtt a többek közt a következő volt: Cum ex una parte civile quod vocant matrimonium ita nunc apud omnes etiam catholicas nationes stabilitum sit, ut nulla spes proxima remaneat abrogationem illius obtinendi; ex altera vero parte nemo non perspiciat, quantum mali et scandali profluat ex matrimoniis illis, quae coram Deo invalida, in civili tamen foro pro validis habentur: ad tam pernitiosam pestem pro benignitate et sapientia Ecclesiae avertendam, vel saltem minuendam attento submittenda videretur tota de matrimonio legislatio canonica, eo fine, ut, quantum penes Ecclesiam erit, et ipsius rei natura permittet saltem rariores efficiantur casus, in quibus idem matrimonium et validum civiliter et in conscientia nullum esse potest. Roskovány: Matrimonium in ecclesia catholica IV. Nitriae 1877. Mon. 382., 340. —

daczára, hogy azt polgári törvény szabályozza, abba az állam közigazgatási hatalma foly be, a fölött az állam biráskodik. Pedig valósággal ezeken fordul meg jogilag véve a kérdés s nem ép azon, hogy ki jár el mint közeg a házasságkötésnél. [1]) A polgári házasság intézményét meghonositani ugy is lehet, hogy a házasságkötés a tridenti forma módjára menjen végbe. Ezt a II. József császár patenséből is megtanulhatjuk, melynek már az 1. §-a kimondja, hogy:

»Matrimonium in se ipso ut contractus civilis consideratum, prout et ex contractu hoc fluentia, et contrahentibus invicem competentia jura, et obligationes vim et efficaciam omnem ex toto, et unice a praesenti constitutione pro futuro obtinebunt ac proinde decisio etiam litium eatenus oriundarum foris nostris judiciariis civilibus competere debebit.«

Ilyen módon látott József császár hazánkban is (1786. márt. 6.) a házasság állami szabályozásához. Tagadhatlan, hogy ebben volt része annak, a mint a franczia jogfejlődés a házasságban a szerződést a szentségtől megkülönböztette[2]), de ez József császárnál csak eszköz volt arra, hogy az egyházat az államnak alárendelje. A mikor a patens nálunk életbe lépett, annak 1. §-át ugy kellett érteni, a mint azt a paragraphust az örökös tartományokra nézve, hol az már 1783. évi január 16-án adatott ki, megmagyarázták. Egy 1783. évi september 4-én kelt rendeletben a papságnak tudtára adatott, hogy téves az a nézet, mintha a házassági patens által az egyházi jognak határozatai a házasságra nézve csak annyiban szüntettettek meg, a mennyiben azok a házasságra mint szerződésre vonatkoznak és hogy az egyházi jog határozatai a házasságra mint szentségre nézve érintetlenül hagyattak volna. 1784. évi márczius 13-án a püspököknek 200 arany birság terhe alatt meghagyatott, hogy a harmadik

---

[1]) Ismeretesek a nemzetközileg hiressé vált grettna-greeni házasságkötések, melyek világi egyén előtt egyházi jog szerint köttetnek. Az igy végbemenő házasságkötést a Vasárnapi Ujság egy képen ugy mutatta be s ugy kommentálta, mint polgári házasságot. (1881. 30-dik szám.) Pedig az egésznek a nyitja az, hogy miután Angliában a tridenti zsinat nincs bevéve, a házasságkötés a tridenti zsinat előtti egyházi jog szerint jön létre. Ebből aztán nemcsak az következik, hogy az ily módon létrejövő házasság egyházi házasság, de az is, hogy a grettna-greeni kovács, ki előtt a házasság köttetik csak mint magános jellegü tanú jön számba. Ezen az a körülmény mitsem változtat, hogy szokásba jött az, hogy az alattomos házasságokat a grettna-greeni kovács előtt kötik. Friedberg i. m. 425. s követk. lapok.

[2]) A tannak történelmi áttekintését nyujtja Roskovány: De Matrimonio in ecclesia catholica Augustae Vindelicorum 1837. I. Az Etruriaban tartott pistoriai zsinat 1786-ban a József házassági törvényhozásának pártját fogta (Roskovány i. m. 13. l.) A következés az lett, hogy Ricci Scipio pistoriai és pratoi püspök a pápa által kiközösittetett.

vagy negyedik fokon rokon személyek házasságát, kiknek házassága utjában az egyházi jog szerint a patens által el nem ismert rokonság akadálya állott, megengedjék a nélkül, hogy előbb egyházi részről adandó felmentésre kellene várni. 1784. évi november 2-án tulajdonkép az mondatott ki, hogy ugy a házasságkötésnél való jelenlétre kötelezett pap, mint a házasulók az egyházi törvények rendeléseitől tekintsenek el, tehát a polgári házasság aktusát végezzék, mi azonban nem zárja ki azt, hogy ha a házasulók lelkiismeretök sugalmára önszántokból az egyház rendeléseinek is meg akarnak felelni, hát ez is megtörténhessék.

Nem csoda, ha a házassági patens behozatala hazánkban a katholikus egyház előljaróinak körében aggályokat keltett.

Gróf Eszterházy Pál pécsi püspök volt az első, ki a házassági patens ellen felszólalt. [1]) 1786. évi julius 18-án a helytartótanácshoz intézett előterjesztésében a házassági patens által megtámadva látja az egyházi biráskodást. Ha a patens kifejezetten nem is veszi el a házasságra nézve az egyháztól a biráskodás jogát, ezt a házasság mint szerződésnek érvénye felett mégis csak a világi biróságoknak juttatja. Pedig a házasság érvényének kérdése majdnem mindig összebonyolódik a szentség kérdésével. A házassági akadályokra nézve nem vitatja, hogy a fejedelmeknek jogában áll akadályokat szabni, de ez a jog nem illeti meg őket olykép, hogy az egyház által szabott akadályok el ne ismertessenek. A fejedelem nem szüntetheti meg az egyház által szabályozott akadályokat, sem nem adhat ezek alól felmentéseket. A papok nem kényszerithetők arra, hogy oly akadály létében vegyenek részt a házasság kötésénél, mely akadályt a patens meg az egyházi jog egyaránt ismer, de a mely alól egyszerüen a világi hatalom adott felmentést avagy ők akkor tegyék azt, midőn a patens által el nem ismert egyházjogi akadályról van szó, mely alól az egyházi hatalom még nem adott felmentést.

A házassági patens külön tanácskozás tárgyát is képezte azon püspöki magánértekezleten, mely Esztergamban a primásnál tartatott s mely 1786. évi september 10-én fejeztetett be. Az értekezletről a primás Batthány a bécsi kormány felhivására 1786. évi november 8-dikán tesz jelentést. [2])

A jelentés mellé a tanácskozásról felvett jegyzőkönyv s az az értesités vannak csatolva, melylyel a házassági patens a lelkészkedő papokkal közöltetett.

Annak ugyan az értekezleten készek voltak megfelelni, hogy a há-

[1]) Roskovány: Matrimonium in ecclesia catholica potestati ecclesiasticae subjectum cum amplissima collectione monumentorum et litteratura. I. 1870. Mon. 80.

[2]) Roskovány i. m. I. Mon. 81.

zassági patensnek foganatot szerezzenek, de csak ugy, hogy ez ne történjék az egyházi jog sérelmével. Ezen okból a patens intézkedéseinek azt a magyarázatot adják, hogy az csak a házasság mint szerződésre vonatkozik. Midőn tehát azt a meghagyást adják a lelkészkedő papoknak, hogy valamikép olyan házasságot ne engedjenek létesülni, mely a házassági patenssel ellenkező, nyomban azt is megemlitik, hogy rajta legyenek, hogy egyes esetekben ugy a patens kivánságának, mint az egyházi jog követeléseinek megfelelőleg köttessék a házasság. Midőn a patens szerint nincs ugyan akadály, de a házasságnak valami kanoni akadály áll utjában: mielőtt a házasságkötés az ő közremüködésökkel véghez mehetne, szükséges, hogy a püspök megkérdeztessék illetőleg, hogy a felmentés részéről megadatott legyen. A hirdetésök alól való felmentés esetében nem elég, hogy a felmentést a világi hatóság megadta legyen. Ha az ilyen felmentést magok a felek nem mutatták be a püspöki vicariusnál, őket a papok, hacsak a késedelem veszélylyel nem jár, ne bocsássák házasságra, hanem előbb a felmentést mutassék be a vicariusnak, ki azok hitelességéről meg fog győződni. Jobbára ezek voltak a papságnak adott utasitások a házassági patens életbe léptetése körül.

Az értekezletről felvett jegyzőkönyvben első helyen áll azon kivánság, hogy az egyházi ügyek rendezése okából nemzeti zsinatra volna szükség. Magát a házassági ügyet illetőleg első sorban az egyház biráskodási joga a házasság felett hangsulyoztatik, a mennyiben ez szentség, s kiemeli a jegyzőkönyv, hogy az egyház magát biráskodási jogában a patens által sem látja korlátoltnak. Arra nézve, hogy a házassági patens által akadályokul el nem ismert harmad s negyedfoku rokonság és sógorság miatt zavarok ne származzanak, az egyház elől járói hajlandók könnyen elnyerhető felmentések altal segiteni, de a felmentések adására a lelkészkedő papokat magokat nem delegálhatják. Az ilyen felmentéseket arra való tekintettel, hogy igen terjedelmes egyházmegyék vannak, legfeljebb az alesperesekre bizhatják, addig is mig eljön annak az ideje, hogy a felmentéseket a lelkészkedő papoknak is megengedhetik. Kiemeli még a jegyzőkönyv, hogy az egyház elől járói igen fájlalják azt, hogy a nemkatholikus személyeknek a házassági kötelék felbontása házasságtörés, engesztelhetlen gyülölség s hosszas távollét okából meg lett engedve. Kijelentik, hogy az ily okon házassági köteléköket felbontott személyek ujra való házasságra lépésénél, akár megmaradnak hitökben, akár a katholikus hitre tértek át, papjaik részt nem vehetnek.

Mindezekre nézve a magyar királyi helytartótanács 1786. évi nov. 14-én kelt véleményében nem mulasztotta el észrevételeit megtenni. [1]) Azt

[1]) Roskovány i. m. I. Mon. 83.

rendén valónak találta, hogy a lelkészkedő papság arra utasittatott, hogy minden oly házassági kötésnek utját állja, mely a patenssel nem volna egyező: de már az utasitás azon része, melyben a lelkészkedő papságnak meghagyatik, hogy egyes esetekben ugy a patens mint az egyházi jog szabályait tartsa szemei előtt, kifogás alá vétetett. Az utasitás ezen része olyannak találtatott, mely sok zavart okozhat s a patens végrehajtását késleltetné. A törvényhozó már a házassági patens készitésénél számot vetett avval, hogy a polgári jog az egyházi jog tételeivel egyeztetve legyen. A magyar királyi helytartótanács tehát azt javasolta, hogy a papság a patens rendeléseinek feltétlen követésére utasittassék. Ha mindazáltal volnának egyes esetek, melyek bővebb felvilágositást igényelnének, ezt a lelkészek biztos eligazodására meg lehetne adni.

A mi a lelkészkedő papságnak arra való utasitását illeti, hogy a házasság létesülése előtt felmentés kéressék a püspöktől, ha oly házassági akadály merül fel, melyet a patens nem ismer el, de a mely az egyházi jog szerint fenálló, ezt nem hagyhatta a helytartóság szó nélkül. Feltételezte, hogy csak oly akadályok értetnek, melyek fölött a patens még nem törött pálczát avagy oly akadályok, melyek alól mint titkos akadályok alól való felmentés magának a patensnek 33. §-a szerint a püspökökre van bizva. De hogy félreértés ne essék, szükséges, hogy lelkészek kitanittassanak arról, hogy miféle akadályok lehetnek azok, melyeknek a legyőzésére a püspökhöz fordulhatnak.

Azt sem hagyta a magyar királyi helytartótanács figyelmen kivül, hogy a püspökök azt is utasitásul adták, hogy a hirdetések alól való felmentések, még mielőtt a házasságkötésre kerülhetne a sor, a püspöki hivatalnál bemutatandók. A helytartótanács is szükségesnek tartotta azt, hogy a csalásoknak eleje vétessék, de minek kelljen a felmentésről szóló igazolványokat egyházi hatóságnál bemutatni. Hisz ha csalások megakadályozásáról van szó, legczélszerübb a felmentéseket azon világi hatóságok által igazoltatni, melyek a felmentéseket adták. Ha a felmentéseket az egyházi hatóságnál kellene bemutatni, ez könnyen azon hiedelmet támaszthatná, hogy a polgári hatósághoz tártozó felmentések ügyében az egyházi hatóságoknak is részök van.

A helytartótanácsnak még az ellen is volt kifogása, hogy az esztergami értekezleten az lehetetlennek találtatott, hogy katholikus pap olyan személyt bocsásson házasságra, ki mint nem katholikus engesztelhetlen gyülölség vagy más okból végleg elválasztva él a hitestársától. Ugy találta a helytartótanács, hogy elégedjék meg a katholikus pap azzal, hogy ő neki olyan féllel van dolga, ki nem házasfél. Hogy mi okon van ez igy, avval ne törődjék. Ad cognitionem facti nincs hivatva, mit a biróságok már elvégeztek.

Az egyházi ügyekre kirendelt udvari bizottság 1786. évi nov. 28. kelt véleményében [1]) még szigorubban bánt el az esztergami értekezlet megállapodásaival, mint a magyar királyi helytartótanács. A kivánatosnak tartott nemzeti zsinat dolgában egyenesen kimondja, hogy arra mi szükség sincs. Még azt se tegye a primás, hogy a püspökeit magához tanácskozásra hivja. Végezze el velök a szükségeseket irásban. Az udvari bizottság véleményéből még jobban rí ki az, mi a házassági patensben foglaltatik.

Az udvari bizottság helyén valónak találja azt, hogy az alesperesek egyszer mindenkorra delegáltassanak arra a czélra, hogy a harmadik s negyedik fokú rokonság és sógorság akadályai alól felmentéseket adjanak. De erre is — miután a patens ezen akadályokat nem ismeri — csak azért van szükség, mivel a lelkészek tudatlanságából zavarok támadnának. A papok a hirdetések alól való felmentésekről szóló okmányokat ne a consistoriumoknak, de az azokat kibocsájtott világi hatóságoknak mutassák be. Elég, ha a házasultak anyakönyvébe jegyeztetik be az, hogy a házasság a hirdetések alól való felmentés mellett köttetett, nem szükséges, hogy a felmentéseket igazoló okiratok a püspöki irattárba küldessenek.

Ezekről a püspökök papjaikat tanitsák ki, de még arról is, a mi az örökös tartományokban már kimondatott, hogy az ugynevezett kánoni akadályok alól való felmentés, miután azokat a házassági patens nem ismeri, csak akkor adassék, ha a felek azt kérnék. Ha ezt nem is tennék a felek, a pap ne akadályozza a házasságot, haladék nélkül részeltesse a feleket a papi egybekötésben. Még kiemeli a vélemény, hogy a házassági patens olyannyira világos, hogy a papsághoz pásztori körleveleket sem kellett volna intézni, hanem ezek helyett elég lett volna arra figyelmeztetni, hogy a patens pontosan hajtassék végre. Őrizkedni kellett volna attól, hogy bizonyos összeütközésekre a polgári és egyházi jog között figyelmeztessenek.

Az udvari bizottság véleményéhez képest 1787. évi január 2-án kibocsájtott királyi elhatározás az esztergami érseki szék s ez alá tartozó püspökségekkel közöltetett. Erről a királyi rendeletről szól Szily János szombathelyi püspök az ország primásához 1787. évi február 2-án intézett iratában. [2]) Már mindjárt azt zokon veszi, hogy a püspöki összejövetelek eltiltattak. Ellenmondást lát abban, hogy a püspökök a házassági patens közzétételét ne körlevelek által eszközöljék s a között, hogy megkivánják tőlük, hogy minden összeütközésnek elejét vegyék. Hisz ezt

---

[1]) Roskovány i. m. I. Mon. 84.

[2]) Roskovány i. m. I. Mon. 88.

körlevelek nélkül el sem lehetne érni. Aggályai vannak a fölött, hogy a harmadik s negyedik fokú rokonság és sógorság akadálya alól való felmentésre az alespereseknek adassék hatalom. A miatt van azonban a legnagyobb aggodalma, hogy az esetre is megköveteltetik a paptól a házasságkötésnél való közremüködés, ha a harmad-, negyedfokú rokonságban vagy sógorságban levő felek magokat ezen akadályok alól nem kérik felmentetni, annálfogva, mert a mondott akadályokat a házassági patens nem ismeri. Arra kéri a primást, hogy vesse magát közbe.

Az is jellemzi a házassági patens jogi természetét, a mint a váczi káptalani vicarius Zerdahely Gábor kérésével elbántak, melyet 1786. évi ápril 10-én terjesztett elő s melyet 1786. évi május 11-én legfelsőbb helyen is megujitott. [1])

A váczi vicarius jelentette, hogy Rómából engedélyt nyert arra, hogy a vérrokonság akadálya alól harmadik és negyedik fokon felmentést adhasson, de csak ugy, ha mindakét házasuló katholikus. A kérése az volt, hogy az uralkodó adjon a pápai iratra királyi placetumot s egyszersmind engedje meg neki, hogy a pápai engedélyt kibővittesse ugy, hogy aztán olyan engedélye legyen, melynek erejénél fogva harmadik és negyedik fokon ne csak akkor dispensálhasson, ha a házasulók mindketten katholikusok, de akkor is, ha vegyes házasságról van szó.

A kérés olyan volt, mely már az egyházi ügyekre rendelt udvari bizottságnál visszatetszést szült. Már itt azon a nézeten voltak, hogy a kérvényezőnek legjobb lett volna a szóban levő házassági akadályokat ignorálni vagy ha már ezt nem tette, a mint kötelességében állott, hát adta volna meg mindig a saját felmentő hatalma tudatában a dispensatiót, de semmi esetre sem lett volna szabad a pápához fordulni. A dolog még elég enyhén végződött annak következtében, hogy gr. Pálffy Károly, az kinek nevét a Józsefé mellett a Magyarország számára kiadott 1786. évi patens alatt olvashatjuk, magát közbevetette azon reményének kifejezése mellett, hogy idővel, majd mikor az egyházi elöljárók liberalisabbak lesznek, a patenssel könnyebben lehet boldogulni. A felelet 1786. évi szeptember 2-án az volt, hogy a házassági patensre utaltak azon megjegyzés kiséretében, hogy a generális vikárius magától is tudni fogja és tudnia is kell, hogy a rendeléseknek miként felelhet meg a legpontosabban. [2]) Bizony

[1]) Roskovány: De matrimoniis mixtis. II. Mon. 317.

[2]) Erga litteras Praetit. DVestrae in eo, ut pro facultate cum diversae religionis coniugibus in 3. et 4. gradu dispensandi Romam recurrere possit, sub 11. Maii a. c. isthuc exaratas, et altissimo loco demisse repraesentatas, clementer resolvit Sua Maiestas Ssma: ut eadem Praetit. DVestra ad benignas hoc in merito emanatas normales resolutiones regias, a quibus Sua Maiestas nullatenus recedere intendit, praesertim vero ad patentales de matrimoniis editas eo adjecto invietur, quod ipsi Praetit. DVestrae

már más idők voltak, mint mikor még VI. Pius pápának a dispensatiok ügyében Bécsbe jövetelére tekintettel 1782-ben engedményeket tettek. Attól kezdve, hogy kodifikált patensek adattak, a felfogás is változott.

A házassági patens nálunk a katholikusok házasságait illetőleg sokkal rövidebb életü volt, sem hogy biztos itéletét alkothatnánk arról, hogy a patens miként küzdötte le a katholikus hivekre nézőleg az utjában állott akadályokat. Ugy látszik, hogy nagyobb összeütközésekre a polgári és az egyházi jog között nem is került a sor. Sokat tehetett az is, hogy az egyház elöljárói részéről a házassági patens irányában bizonyos engedékenység tanusittatott.

Veszprémmegye törvényszéke 1786. évi nov. 17-én kelt itéletével Romleiter Annának Baronyai Imre elleni házassági perében a házassági köteléket, melyet a felperes szülői részéről gyakorolt kényszer hozott létre, érvénytelennek nyilvánitotta. [1]

Ennek következtében a veszprémi püspök 1786. nov. 22-én ugy nyilatkozott, hogy a házasságot a hozott itélet s ezt kiegészitő bizonyságok

---

perbene constet, imo constare debeat, qua ratione semet ad statum eum ponendum habeat, ut attactis benignis resolutionibus adaeqatae satisfacere possit. Budae die 9. Sept. 1786. Vesd össze Dr. Carl v. Hock: Der oesterr. Staatsrath. Wien, 1879. 242–250. lap.

[1]) Roskovány i. m. I. Mon. 85.: Sententia Per Sedem Judiciarum com. Veszprimiensis in oppido Pápa die 17. Nov. 1786. celebratam in causa Annae Romleiter velut P. A. adversus Emericum Baronyai velut R. C. ad rescissionem vinculi matrimonialis mota — deliberatum est: Causis matrimonialibus per ben. Ordinationem Regiam dd 6 Mart. 1786. editam, moxque circulariter in Regno hoc et partibus adnexis publicatam a foris ecclesiasticis seu Dioecesanis ad specifica secularia fora, signanter vero talibus, quae inter ignobiles personas ventillarentur, ad Sedes Judiciarias respectivorum Comitatuum penitus translatis, et ad exigentiam huiusce ben. Ordinationis praesenti etiam processu iam coram praescripta Sede Judiciaria suscitato cumque universis cohaerentibus irrotulatis Actis, ferendo desuper Judicio per Partes ab utrinque submisso existente: ruminatis itaque ambarum liteagentium partium scripturis et probationibus, quandoquidem iuxta expositionem actionis actricem Annam Romleiter ad contrahendum cum R. C. Emerico Baronyai matrimonium prorsus invitam reluctantemque per parentes eiusdem minis terriculamentis variis quinimo iteratis etiam verberibus adactam fuisse ex fassionibus adjuratorum testium in Inquisitione — contentorum, et quidem respective domesticorum, respective talium, qui solimet tempore initi matrimonii influxerunt, atque adeo quasitae rei optimam notiam habentium, limpide ac manifeste comprobaretur, inquisitio autem Rei C. non ut probam eiusmodi actoream eliderет, ast potius multum secundaret; insuper coactum illud matrimonium — carnali copula haud unquam subsecuta consummatum neutiquam haberetur, ac denique ipsam et Pars R. C. petito per Partem A. divortio expresse annueret: matrimonium inter praeattactas Partes coactive initum cum omni sui vinculo iudicialiter rescindi, ac easdem partes ambas in statum antematrimonialem restitui.

alapján ő is érvénytelennek tartja s megengedte Baronyai Imrének, hogy uj házasságra léphessen.[1])

Az erdélyi püspök gróf Batthyán Ignácz, ki a házassági patens ellenében az egyház jogainak egyik lelkes védője volt, az egri püspökhöz az esztergami értekezleten történtek felett irott levelében a patensben megállapitott világi biráskodással szemközt, némi elnézésre hajlandó. Nem találta volna ugyan üdvösnek, ha a nagy ellentét a biráskodásra nézve avval egyenlittetnék ki, hogy vegyes, világi és egyházi elemekből álló biróságok alakittatnának. Mert a mit az egyház a fejedelem, a világi hatóság részére önmaga feladna, azt visszaszerezni többé nem lehetne. Inkább türje az erőszakot. Igy még eljöhet annak az ideje, midőn az, mit az erőszak elvett, ujra lábra áll. Mindazáltal ugy véli, hogy ha a törvényesen lefolyt perekből világosan az tünnék ki, hogy a házasság semmis volt, az uj házasságra való lépést meg kell engedni.[2])

Az alkalmazkodás a II. József házassági patenséhez félreismerhetlen, a min annál kevésbé lehet csodálkozni, mert maga VI. Pius pápa is Ausztriára nézve egy itteni püspökhöz intézett utasitásában az egyház jogainak fentartása mellett némi könnyitéseket engedett a házassági dolgok világi rendjével szemközt. Ezek a könnyitések főleg a világi biráskodás miatt tétetnek. Kiemeli ugyan az utasitás, hogy a mennyiben a világi biróságok házasságokat érvényteleneknek mondatnak ki avagy felbontanak, itéleteik minden erő hiján valók; mindazáltal megengedi, hogy azok az ügyiratok, melyekből a világi biróságok a házasság érvénytelenségére itéltek, mint biróságon kivüli bizonyitékok használtassanak. Ezenkivül öt esztendőre terjedő felhatalmazást ad a pápa arra, hogy házassági ügyek egyház által való megitélésében egész rövidlegesen, a legsommásabb uton lehessen eljárni. A mikor a világi biróságok hütlen elhagyás

[1]) Roskovány i. m. I. Mon. 86 : Eppi Vesprimiensis declaratio in nexu praeviae sententiae. Dilecte in Christo fili, D. VaDiacone ! Optassem si in causa Annae Romleiter et Emerico Baronyai penes latam sententiam ipse quoque processus nobiscum pro tutamine maiori conscientiae communicatus fuisset; cum tamen contextus ipsius sententiae et in ea provocatae testium juratae fassiones conformi consensione asseverarent, antelatae Annae ad ineundum matrimonium vim omnino et coactionem illatam, exindeque matrimonium a principio iure naturali nullum fuisse eapropter in his arctis rerum circumstantiis ipse quoque quaestionatum matrimonium ex praeadductis rationibus nullum praeexstitisse agnoscere debeo, sequaciter modum non video, quonimus Emericus Baronyai ab ineundo cum altera sibi desponsata servatis de iure servandis matrimonio arceri possit. Veszprimii die 22. Nov. 1786. Josephus Bajzáth, Eppus.

[2]) Roskovány i. m. I. Mon. 87.: Quodsi autem e processibus rite confectis liquido constiterit, matrimonium nulliter fuisse contractum, ad alia vota admitti posse coniuges censeo; quod tamen, si vigiles fuerint parochi, raro eveniet.

miatt a házassági köteléket felbontották, nem lehet a hütlenül elhagyott felet uj házasságra bocsájtani, de azt kell előbb kinyomozni, hogy az elhagyónak állitott fél nem-e halt meg s e tekintetben nem szükséges, hogy a bizonyitás egész szigora szerint vétessék, de elégséges a halál felől való u. n. moralis bizonyosság. [1])

József császár alkalmazkodott ugyan a tridenti formához, de oly felfogásból indult ki, mely az egyházi joggal a legnagyobb ellentétbe sodorta. A házasságban nem lát mást, mint csak polgári szerződést, a lelkész, ki a házasságkötésnél működik, csak ugy tekintetik, mint állami tisztviselő. A hirdetések alóli felmentés jogát a politikai hatóságoknak adja, a házasulók könyvének vezetését állami rendszabályok alá helyezi s a mi legfőbb jelentőségü, a házassági biráskodást a világi biróságok kezére adja, a mi által biztositva lőn az, hogy a patens minden határozata foganatositható.

---

[1]) Roskovány De mixtis matrimoniis II. 624. l. Instructio Sedis Apostolicae ad Episcopum quemdam Austriacum. »... cum perspectum exploratumque Amplitudini Tuae probae sit, sententias latas a foris secularibus et Consistoriis acatholicis, quibus matrimonia vel declarata fuerunt invalida, vel soluta fuerunt, nullius roboris, ac momenti esse: hinc eadem Amplitudo Tua nemini poterit permittere, in vim earundem sententiarum transitum ad alias nuptias, sed priusquam transitum ad alias nuptias permittat, ad examen revocare debebit in casibus particularibus: utrum intervenerit impedimentum dirimens canonicum, ex quo revera nullum declarari matrimonium possit; nihil tamen impedimento erit, quominus in huiusmodi iudicio instituendo utaris actibus factis a foris secularibus et a Consistoriis Acatolicis tamquam probationibus extraiudicialibus. Attentis vero peculiaribus circumstantiis ab Amplitudine Tua expositis, eadem Sanctitas Sua benigne facultatem ad quinquennium Tibi impertitur, procedendi summarie instituto iudicio in horum impedimentorum examine, quoties aliter fieri nequeat, deputata tamen persona aliqua, et si fieri potest, ex ecclesiastico coetu Juris scientiae pariter et vitae probitate praedita, quae Defensoris Matrimoniorum numere fungatur..... Quodsi transitus ad alias nuptias petatur propter non servatam formam a Tridentino Consilio praescriptam Sess. XXIV. de ref. matr. cap. 1. vel in matrimoniis contractis ab haereticis inter se, vel ab haereticis cum catholicis: magno adiumento poterit esse Amplitudini Tuae Instructio transmissa die 20. Aug. 1780. Episcopo Rosnaviensi. — Quod vero spectat sententias latas a foris secularibus, quibus non ita pridem duo matrimonia contracta ab haereticis inter se soluta fuerunt, unum quidem ob desertionem viri a duodecim annis alterum ob desertionem mulieris ab annis septemdecim: Amplitudo Tua probe tenet, eas nullius roboris ac momenti esse, et idcirco in vim earundem sententiarum nec mulieri pro eo, quod spectat matrimonium primo loco commemoratum, nec viro pro eo, quod spectat matrimonium secundo loco commemoratum poterit permittere transitum ad alias nuptias. Neque vero illud praeteriri silentio debet (quod profecto est exploratissimum), ob desertionem sive viri sive mulieris matrimonii vinculum dissolvi non posse. Quapropter dilligentissime cavere debebis ne sive mulieri, sive viro solutis a matrimonii vinculo in vim sententiae a foris secularibus latae, sententiae nimirum, quae nullius est roboris, adeoque ob causam expresse reprobatam, transitum ad alias nuptias permittas. Ceterum si a muliere, aut viro petatur transitus

Az ilykép létesitett polgári házasság nálunk addig állott fenn a patens egész terjedelmü érvénye szerint, a mig József császár azt önerejéből fenn birta tartani. Az egészből örökül ránk csak az maradott, a mit az 179⁰/₁. évi 26. tczikk fentartott, azt rendelvén, hogy a patens a magyarországi protestánsok joga maradjon. [1]) Ezen töredékes voltában birja még ma is az ország a polgári házasság intézményét. [2]) Igy is még mindig jobban járt nálunk II. József az ő nagy házassági intézményével, mint Belgiumban, hol azt szintén életbe léptette és a hol azt kellett megérnie, hogy az egész intézmény a papság és ezt gyámolitó hatóságok ellentállásán egészen megtörött. Mit volt aztán mit tenni, mint hogy Lipót az egész intézményt 1791. évi márczius 16-dikán kelt rendeletével visszavonta. Az egyházi jognak a rendjét csak Belgiumnak fran-

---

ad alias nuptias ob praesumptam mortem coniugum, a longo tempore absentium magno poterit esse adiumento Resolutio, quam SSmus Dnus Noster sequentem in modum efformavit: ad probandam mortem alterutrius ex coniugibus sufficere veram moralem certitudinem etiam sine teste de visu. Tandem si in aliquo particulari casu nequeat Amplitudo Tua quidquam decernere propter negotii difficultatem, deferre illud debebit ad Sedem Apostolicam, priusquam transitus ad alias nuptias aut denegetur aut permittatur Quod praesertim observandum erit, si agatur de matrimonio contracto non servata forma praescripta Sess. XXIV. de ref. matr. c. 1.

[1]) Eziránt is csak következőkep fejezte ki magát a törvény: Interea autem causae hae matrimoniales judicabuntur, secundum principia posterioribus his annis vigentia, per fora saecularia . . . Már előbb történt, hogy II. Lipót a magyar helytartó tanács utján 1790. évi ápr. 20-án rendelte: »Quod sanctionem circa sponsalia et Matrimonia anno 1786. stabilitam concernit, ut facta jam quoad ea, quae vigore horum Patentalium per Fora juridica hactenus tractabantur, provisione, intuitu etiam illorum objectorum, quae vigore hujus praecitatae sanctionis ad Fora politica quoad catholicos Latini, et graeci Ritus, nec non quoad Graecos non unitos derivata sunt, jurisdictio Concernentium Fororum Ecclesiasticorum iterum restabiliatur.« Lásd Cherrier Miklós János: Enchiridion Juris Ecclesiastici Budae, 1837. II. 325. l., a ki még megjegyzi, hogy: Cujus benignae declarationis publicationem Rex Apostolicus Franciscus I. via solita denuo promulgari jussit.

[2]) Rittner: i. m. 215. l. midőn a polgári házasságról (Civilehe) szól, igen helyesen jegyzi meg a következőket: Wier gebrauchenn diesen Ausdruck der Kürze wegen und weil er allgemein gebraucht wird; eigentlich bedeutet Civilehe eine durch Staatsgesetze normirte Ehe; és kann somit sowohl eine Civilehe mit kirchlicher Eheschliessungsform geben — wie beispielsweise in Oesterreich nach dem a. b. Gesetzbuch, wie auch eine kirchliche Ehe mit bloss bürgerlicher Eheschliessungsform — wie in den Ländern, wo das Tridentinum nicht publicirt worden ist. Man sollte daher blos von kirchlicher und bürgerlicher Eheschliessungsform sprechen, Wenzel Gusztáv (A magyar magánjog rendszere II. Budapest 1874. 308. l.) szerint: »Egyházinak neveztetik a házasság, ha annak mind keletkezése, kellékei és fenállása, mind következései egyházi törvények által határoztatnak meg.« Igen helyes kiinduló. Igy aztán az egyházi házasággal ellentétben az a házasság polgári házasság, melyet kizárólag polgári törvények szabályoznak, nem kell még azt hozzávetni: »a mennyiben (a házasság) polgári hatóság előtt köttetik.«

czia részről való elfoglalása törte meg, mely a polgári házasságnak egész más fajtáját hozta be, mely abból áll, hogy nemcsak állami törvény szabályozza a házasságkötést, melyet állami közegek ellenőriznek s mely felett állami biróságok itélnek, de magára a házasságkötésre polgári hatóság előtt végbemenő forma van szabva, mely hatóság aztán a házasságkötést el is könyveli.[1]) Elképzelhetni, hogy ez a rendszer sem boldogult mindjárt, de még előbb különféle változatokon esett át, melyeknek a részletes ismertetése hazai jogéletünk fejleményeivel már nem vág össze.[2])

A hol magát a József császár házassági intézménye a legjobban fentartja, ez Ausztria. Az 1811. évről való osztrák polgári törvénykönyv a József császár házassági szabályzatának álláspontját egészében fentartotta. Az osztrák polgári törvénykönyv nem hangsulyozza ugyan oly bátran a házassági szerződést, mint polgári szerződést, ugy a hogy ezt a József-féle házassági pátens tette, de a József császár házassági intézményének a veleje a törvénykönyvben átvitetett.[3]) Ha a hirdetések s a házassági

---

[1]) Az a fajta polgári házasságra értendőleg mondja Schulte (Handbuch des katholischen Eherechtes. Giessen, 1855. 22. l.) : Die französische Revolution stiess nach dem natürlichen Gange ihres Geistes alles Kirchliche ab, setzte die Ehe in Betreff der civilen Folgen in die Reihe der Verträge, forderte aber auch von der Kirche keine Mitwirkung (Code civil L. III. tit. 5. l. I. tit. 5.) Mag man dies auch als eine tiefe Abirrung des Jahrhunderts noch so sehr beklagen müssen, so lässt sich doch nicht in Abrede stellen, dass hierdurch der Kirche und deren Wirksamkeit ein geringerer Schaden zugefügt ist, als durch Gesetzgebungen, welche die Kirche zu Anerkennung unkirchlicher Prinzipien zwingen, ja sogar als thätig in deren Durchführung verlangen, während der Code Civil die Kirche nur ignorirt, auf ihrem Gebiete derselben aber nicht entgegentritt.

[2]) Lásd különben Friedberg i. m. 585. s követk. lapok.

[3]) Igen találóan mondhatta Haringer: Das heilige Sacrament der Ehe (Regensburg 1854.) munkájában a 125. lapon a következőket: Unbegreiflich erscheint uns daher die Aeusserung Walters (Lehrbuch des Kirchenrechtes 9-te Aufl. §. 295.), es sei das in Oesterreich geltende Eherecht hauptsächlich nach dem canonischen Rechte bearbeitet, so dass darin ein Gegensatz mit dem kirchlichen Rechte wenig hervortrete. Wahr ist es, dass das österreichische bürgerliche Gesetzbuch fast alle canonischen Ehehindernisse anerkennt und aufnimmt, aber gleichwohl enthällt es auch schon in Bezug auf die Ehehindernisse manche Abweichungen. So ist das Ehehinderniss aus Sponsalien gar nicht anerkannt: das Ehehinderniss des Alters hat viel einen grösseren Umfang, da die Minorennen (und als minorenn gelten alle Personen beiderlei Geschlechtes vor dem vollendeten vierundzwanzigsten Jahre) ohne Einwilligung der Eltern und Vormünder keine giltigen Ehen schliessen können, während nach canonischen Regeln die Einwilligung der Eltern zur Giltigkeit der Ehe gar nicht gefordert wird, und hinsichtlich des Alters bei Mädchen nur zwölf, bei Knaben nur vierzehn Jahre vollendet verlangt werden. In ähnlicher Weise wurde dass Hinderniss des Crimen in der österreichischen Gesetzgebung viel strenger als im canonischen Rechte aufgefasst. Auch hinsichtlich des Hindernisses dess Irrthums ist im §. 58. des bürgerlichen Gesetzbuches eine von

kötés egyházi uton végeztetnek is, de ha az egyház részéről akár a hirdetés, akár a házasságkötésnél való részvétel megtagadtatik, hát akkor az állam hatalma dönt. Mindenek felett pedig az állam a saját közegei által gyakorolt biráskodás által biztositja magának azt, hogy a törvénykönyvének, a törvényeinek a rendelése meg fog tartatni. [1])

Nem csoda, ha ezen intézmény ellen már Ferencz alatt megkezdettek az áskálódások. Ferdinánd alatt a fenálló jogállapot ellenesei már annyira haladtak, hogy czéljukat majdnem elérték, mely XVI. Gergely és IX. Pius pápák által istápolva az volt, hogy az egyházi jog visszaállittassék. [2]) Az 1848. évi mártiusi események a terveket megakadályozták, a nélkül, hogy ezeket csirájokban elfojtották volna. A fenálló jogállapot ellenesei még az alkotmányos monarchiától is reménylették czéljaik elősegitését. Az április 25-dikén kelt alkotmány-levél teljes vallási és lelkiismereti szabadságot igért, melyből a morva episcopatus emlékiratában ép azt következtette, hogy most már az egyházi jog teljesen visszaállitandó. Ezzel szemben a Bécsben összejött alkotmányozó gyülés tervezetének 18. §-a a polgári házasságot a polgári hatóság elé való házasságkötési móddal inditványozta, mi ellen a bécsi egyháztartomány ünnepélyesen tiltakozott.

A beköszöntött politikai események az egyháznak kedveztek. Az 1849. évi nov. 4-én octroyált alkotmány az egyház szabadságáról szólva, ezt e papság szellemében értette. A mikor aztán a kormány tanácsosai

den Canonen ganz abweichende Bestimmung aufgenommen, da es heisst, ein Ehemann. der seine Gattin nach der Ehelichung bereits von einem Andern geschwängert findet, könne fordern, dass die Ehe als ungiltig erklärt werde : und §. 74. wird irrthümlich dem Aufgebote die Wirkung zugeschrieben, dass von ihm die Giltigkeit der Ehe abhänge Wir übergehen andere minder wichtige, aber gleichwohl von den Canonen abweichende Bestimmungen, (lásd a patens s az egyházi jog közti eltéréseket Schulte i. m. 485. s követk. lapok) um nur auf die Capitaldifferenz hinzuweisen, welche darin bestand, dass der Staat sich das Recht zuschrieb, Ehehindernisse aufzustellen oder abzustellen, dass die Staatsbehörden sich das Richteramt über die Giltigkeit oder Ungiltigkeit der Ehe zuerkannten, und dass das Gesetz keine anderen Ehehindernisse anerkannte als die kaiserlichen.

[1]) Nem hiában történt, hogy midőn 1816. évi január 1-én Lombardiában és Venetiában az osztrák polgári törvénykönyv életbe léptetett, VII. Pius pápa az osztrák házassági jogot élesen kárhoztató constitutiot bocsájtott ki. Igen érdekes okmány, melynek szerzője gyanánt Roskovány Maurus Capellarit emliti, ki később XVI. Gergely név alatt lett pápa. Lásd Roskovány Matrimonium in eccl. cath. II. Mon 256.

[2]) Cherrier Miklós i. h. a törekvéseket tudomásul véve a következőket mondja : In Austria causas matrimoniales cognoscit et decidit Forum Civile seu Nobilium in quavis provincia constitutum. Caeterum spes haud infundata modo affulget, ut eaedem potestati Ecclesiasticae, ad quam jure spectare argumentis gravibus §. 140—142. evincimus, per Augustissimum Impetatorem Ferdinandum I. nunc gloriosissimo Austriam caeterasque provincias Suas gubernantem mox revindicentur.

a püspökökkel tanakodtak, a házassági jog reformja is előkerült. Az 1850. évi april 18-dikán és 23-dikán kelt császári rendeletek még csak az államegyház kérdésében feleltek meg a papság várakozásának. Ezalatt sokan még mindig arról álmodoztak, hogy a polgári házasságra nézve polgári házasságkötési forma fog behozatni.

De már az, a mint Magyarországon az osztrák polgári törvénykönyvet 1852. évi november 29-dikén behozandók voltak, ugy hogy az 1853. évi május 1-sején életbe lépjen, árnyékát előre vetette. Hisz birodalmi politika csinálásáról volt szó, tehát a birodalom egyik felére nézve tett intézkedésnek meg kellett azt is jósolni tudni, hogy mi fog az egész birodalomban történni. Az 1852. évi november 29-dikén kelt nyiltparancs III. czikke kimondotta, hogy az osztrák polgári törvénykönyv házasságjogi része, a mennyiben ez a házasság érvényes megkötését s a házasság érvénytelensége iránti tárgyalást, az ágytól és asztaltóli elválást és a házasság felbontását tárgyazza, a római katholikus vallásu, továbbá az egyesült görög és nem egyesült görög szertartásu polgári rendü alattvalókra nem alkalmazandó. Az 1853. évi május 29-dikén kelt patens, melylyel Erdélyben 1853. évi szeptember 1-ére a polgári törvénykönyv életbe léptetett, még a protestáns papszékeket is fentartotta a magok törvényeivel.

A papság kivánsága teljesült, hogy a római curiával az egyetértés teljes és tökéletes legyen. 1855. évi augustus 18-án tétetett nyilvánossá a concordatum, melynek tizedik articulusa a katholikusok egyházi jogát hosszu idő multán ujra lábra állitotta s igy házassági dolgokban a szentszékek biráskodását is megállapitotta. A megállapitott elvnek házassági dolgokban való keresztülvitele az 1856. évi october 8-dikán patens s az ezzel kapcsolatos törvény által iratott körül, melyek az osztrák birodalmi katholikusok házassági joga tárgyában intézkedtek s melyekhez az egyházi biróságok részére házassági dolgokban kiadott instructio járult.[1]) Igy aztán az egyházi jog teljes uralomra vergődött s a mi a házasságkötést magát illeti, a tridenti decretum a maga ősi jogaiba visszaállittatott. A dolgok uj rendje 1857. évi január 1-én lépett életbe.

---

[1]) Az instructio az egyház házasság-jogi tételeinek egybeállitása, melynek szerzője Rauscher bécsi érsek és cardinalis volt s mely egybeállitás Rómában is helyeslésre talált. Az instructiot a bécsi, prágai és kalocsai tartományi zsinatok egyházi törvénykép hirdették ki, mit a legtöbb püspök is, néhány magyarországi kivételével, megtett. A Bécsben tartott püspöki értekezlet abban állapodott meg, hogy: congregati Episcopi instructionem de causis matrim. pertractandis ab. Em. Card. Arch. Vienn. exaratam iudicibus ab ipsis deputandis normam constituent. Annak daczára, hogy az értekezleten részt vett, a határozat foganatositását mégis abban hagyta — az esztergami primás. Schulte: Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes. Giessen 1868. 379. l.

Reményen felől teljesedett a kath. egyház elöljáróinak vágya, a mit abból is láthatunk, hogy a mikor még 1847. évben Metternich herczeg előtt Lonovics József a házassági jog tárgyában levelileg nyilatkozott, még mindig azon eredeti tervezet szerepelt, melyet egy államtanácsosokból alakult bizottság készitett s mely az egyházi jog irányában a polgári törvénykönyv egyes rendelkezéseiből hajlandó volt ugyan engedni, de nem adta fel sem az állam törvényhozási jogát, sem azt, hogy a biráskodás jogát az állam gyakorolja. A mi az utóbbit illeti, csak az az engedmény tétetett volna, hogy a házassági peres iratok itélet mondása előtt a püspökséggel közöltessenek arra a czélra, hogy véleményét nyilvánitsa, mit ha a legfőbb fokon itélő biróság sem respektált volna, az volt tervezve, hogy maga az államfő döntsön. [1])

A concordatum megteremtette állapoton csak az osztrák polgári törvénykönyv házasságjogi részének a katholikusokra egész terjedelmében való visszaállitása változtatott, mi az 1867. évi május 25-diki törvény által történt, mely az 1856. évi oktober 8-dikán kelt patenst hatályon kivül helyezte. Ezen ekkép helyreállott jogállapotnak correctivuma gyanánt szolgál az 1868. évi május 25-diki törvény. Ezen törvény segit azon a bajon, hogy ha a lelkész az osztrák polgári törvénykönyv szabályaihoz nem akarna alkalmazkodni, mi annálfogva történhet, mert az egyházi jog mást rendel, mint az osztrák polgári törvény. Ekkor meg van engedve az, hogy a felek házasságkötésre polgári hatóság elé menjenek. Ugyanez a mód van arra az esetre alkalmazva az 1870. évi ápril 9-diki törvény rendeléséből, ha házasságot dissidensek (confessionslos) egymásközt vagy dissidens és nem keresztény egyén akarnak kötni. [2])

Hogy 'a concordatum hatályon kivül helyezésével nálunk az egyház házassági jogán csorba nem ejtetett, az magától érthető. Az, hogy az nem történt, már annak tulajdonitandó, hogy Magyarországra nézve a concordatum házasság dolgában uj állapotot nem teremtett. Itt nálunk házassági dolgok felett a biráskodás a József császár patensének 1790-ben alávetve maradott házasságokon kivül a szentszékeket illettes ezek joga mindig az egyházi jog volt. A mi változás nálunk a házassági jogrenden esett, az már az osztrák polgári törvénykönyv hatályon kivül tételével 1861-ben

---

[1]) Lonovics: A josephinismus és az egyházat illető legujabb császári rendelvény Bécsben 1851. 94. s követk. lapok.

[2]) Az osztrák polgári törvénykönyv 64. §-a, mely érvénytelenség súlya alatt tiltja azt, hogy keresztény és nem-keresztény egyén házasságra lépjenek, annyiban mégis meg van tartva, hogy keresztény csak ugy léphet nem-kereszténynyel házasságra, ha kijelenti, hogy a törvényileg elismert egyházak egyikéhez sem tartozik vagyis ha dissidens lesz.

állott be. Az osztr. polgári törvénykönyv hatályon kivül helyezésével a törvénykönyvnek a protestánsokra vonatkozólag külön érvényben volt házassági jogi határozatai helyébe a II. József császár patense lépett s azt az ürt, melyet a zsidó-házasságok tárgyában az osztrák polgári törvénykönyv hatályon kivül helyezése maga után hagyott, az 1863. évi november 2-án kelt udvari kanczelláriai rendelet igyekezett kitölteni.

A József császár patense ugy, a mint nálunk érvényben maradott, tudniillik a protestánsok egymás közötti házasságára nézve, az ujabb alkotmányos törvényhozás utján annyiban foglalt tért, fejlesztetett tovább, a mennyiben a patens az 1868. évi 48. tcz. által a Királyhágón innen való protestánsokra nézve a vegyes házasságot érdeklőleg kötelező jognak ismertetett el, mit az idézett törvényczikk olykép fejezett ki, hogy vegyes házasság esetén mindegyik félre nézve »a saját hitelvei« szerint a saját illetékes birósága mond itéletet. A mig ezen intézkedés a Királyhágón túl a protestánsok egyházi jogának terjedésére szolgált, addig azáltal a Királyhágón innen a polgári jog foglalt tért.

Nem ép a házasságot, mint az egyház házassági törvényhozását — melyben benfoglaltatnak — illeti az, hogy az eljegyzési s a születés törvényessége kérdésében forgó ügyek a szentszékek hatásköréből az 1868. évi 54. tczikk által elvonattak s igy a mindkét fajta ügyek a világi biróságok hatáskörébe estek. [1]) Ezen változása a birói hatáskörnek azonban érintetlen hagyta azt, hogy ezen a világi biróságok hatáskörébe átvont ügyek, annyiban a mennyiben azelőtt is a szentszékek hatáskörébe estek, az egyházi jog szabványai szerint biráltassanak el, a mi a birósági gyakorlatunk szerint sokszor, különösen a születés törvényességének kérdésében félreismertetik.

Természetes, hogy a mikor a házasságkötés kérdésével bonyolódik össze az eljegyzés — a mire mint látni fogjuk még ma is lehet eset — az eljegyzés érvénye felett is a szentszékek itélnek, mert az eljegyzés mint a házasságkötés alkateleme jön számba.

---

[1]) 1868: 54. tcz. 22. §.: A római latin és görög-szertartásu katholikusok, ugy szintén a keleti egyházi, valamint a mindkét felekezetű evangelicusok és unitáriusok jelenleg fenálló törvényszékeik illetősége alá egyedül a házassági illetőleg vegyes házassági perek és ezek is csak annyiban tartoznak, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét és akár az ideiglenes elválást, akár a végképi felbontást tárgyazzák.

III. Egyes formai külömbségek az egyházi s polgári jog között.

Lássuk most már a két külön jogi rend, az egyházi és polgári jog szerint egymás mellett a házasságkötés formájára vonatkozó egyes tételeket.

Azt már láttuk, hogy a tridenti zsinat decretuma a házasságkötésről extensivitás dolgában is mennyire korlátolja magát. Ez aztán, mint tudjuk, onnét van, hogy a decretum a saját maga kötelező erejét attól teszi függővé, hogy előbb az egyes parochián kellő módon kihirdettetett legyen. De az nemcsak ebben leli kifejezést. A tridenti decretum önmagát korlátoló tulajdonsága akkor is előtérbe lép, ha már az egyes parochián kötelező szabály gyanánt áll fenn.

Lehet eset, hogy nem a házasuló felek hibáján mulik, hogy a tridenti decretum rendelésének nem tudnak megfelelni. Tegyük fel, hogy ott, hová a felek tartoznak s a hol házasságra akarnak lépni, nincs proprius parochus. A S. Cong. C. Tridentini Interpraetum 1605. évi jan. 19-én ki is mondotta a következő elvet: Ubi constat decretum Concilii esse observatum, sed parochialis ecclesia utpote vacans proprio parocho careat, et cathedralis itidem episcopo atque capitulo, habentibus a Concilio facultatem alium sacerdotem ad id delegandi, nullusque alius ibi sit, qui vices parochi vel episcopi suppleat, matrimonium valere absque praesentia parochi, servata tamen in eo, in quo potest, forma Concilii, nempe adhibitis saltem duobus testibus«. Ugyanez áll arra az esetre, ha a proprius parochus nem közelithető meg vagy csak nagy veszély árán. [1])

[1]) Canones et decreta Conc. Trid. Acced. S. Congr. Card. Conc. Trid. Interpr. Declaratt. ac Resolutt. Socio Friderico Schulte edidit Aem. Ludovicus Richter Lips. 1853. 227. l. 41. és 300 l. 176. sz. Nálunk a török hódoltság idején sokszor történt az, hogy az eklezsiák pap hiányában voltak. Ilyenkor liczencziátusoknak nevezett egyének jártak el a házasságkötések körül. Ezen házasságkötési mód érvényes lehetett még akkor is, ha feltesszük, hogy az egyes helyen a tridenti házasságkötési mód a török hódoltság daczára behatott. Péterffy idézett munka II. k. 418. lap. A porosz májusi törvények folytán sok ekklézsiát a papja elhagyott, a mi azt szülte, hogy a hivek házasságkötésre akár a polgári hatóság elé is elmehettek s igy kötött házasságuk

A tridenti zsinatot értelmező congregatió által kimondott elv korántsem értelmezendő ugy, mintha a tridenti házasságkötési forma alól felmentést adott volna. A congregatio csak azt tette, hogy a rendesen, minden fenakadás nélkül folyó lelkészkedés viszonyaira számitott decretumot a maga alkalmazhatóságában magyarázta s ugy találta, hogy mihelyest a lelkészkedés fenakadást szenved, nincs ki a proprius parochust illetékesen pótolhatna, a tridenti decretum szabálya is fel van függesztve.[1]) Ugyanily értelmezés füződik ahhoz, ha a proprius parochius megközelithető lenni, mit a tridenti zsinat feltételez, megszünik avagy a megközelités nagy veszélylyel járna.

Hogy hasonló magyarázat alá lehetne vetni a József császár patense 29. §-át, ha az illetékes pap, lelkész hiányzik, a ki elé a patens a feleket házasságkötésre utasitja, előttem igen kétséges. A József-féle patens nem ismeri máskép a házasságkötést mint ugy, a hogy azt a 29. §. kifejezi. A feleknek illetékes papra, lelkészre kell szert tenniök minden áron, a mit ugy tehetnek, ha előbb majd ott, hol nem fog az illetékes pap hiányzani megtelepednek. Nemkülönben csak igy segithetnek a bajukon, ha a feleknek nincs illetőségök s igy aztán illetékes papjok, lelkészök sincs. Az egyház ekkor is inkább a házasuló felekhez alkalmazkodik azáltal, hogy a kóbor személyek házasodását a tridenti zsinat által meghatározott (c. 7. sess. XXIV. de ref. matrim.) bizonyos elővigyázati intézkedések mellett azon pap előtt, kinek területén ép vannak, megengedi. Ezt a felfogást azon okon vinni át a József császár patense uralmának körébe, mert a patens a kóbor személyek házasságkötéséről nem intézkedik, tiltja az, hogy a patens nyiltan kimondja: matrimonium . . . prout ex contractu hoc fluentia . . . jura et obligationes vim et efficaciam omnem ex toto et unice a praesenti constitutione pro futuro obtinebunt.«[2])

egyházilag is érvényes lehetett. Sohm: Die obligatorische Civilehe und ihre Aufhebung. Weimar, 1880. 7. lap. A midőn az, hogy az illetékes papok hiányzanak vagy csak nehezen közelithetők meg nagyobb mérveket ölt, átalános dispensatiot szokás a tridenti forma alól adni (dispensatio in radice), minőt mint legatus a latere Caprara kardinális adott 1803. évi április 25-én a franczia püspöki karhoz intézett instructiojában: »Qui civiliter sive coram quocumque extraneo sacerdote, duobus saltem testibus praesentibus aut duntaxat coram duobus testibus consensum mutuum de praesenti exprimentes matrimonium inierunt tunc temporis, cum ad proprium parochum seu superiorem legitimum aut alium sacerdotem, quique a catholica unitate non recesserant, aut nullatenus, aut non nisi difficillime seu periculosissime recursum habere potuerant, moneantur sic contrahentes de hujusmodi matrimonii validitate. Az ilyen dispensatio által az eleje van annak véve, hogy az egyes esetben még külön kelljen azt bizonyitani, hogy a pap, ki elé a házasságkötés tartozott, nem állott rendelkezésre.

[1]) Haringer: i. m. 224. l.

[2]) Schulte: Handbuch des kath. Eherechtes. Giessen, 1855. 500 l. azt, hogy az osztrák polgári törvénykönyv a kóbor személyek házasságkötéséről nem intézkedik

Persze, hogy a házasulók bármelyike illetékes parochusának a jelenléte is elégséges a házasság megkötésére nézve. A tridenti decretum arról nem szól ugyan, ha a jegyesek más és más pap alá tartoznak. Hanem a decretum akkor, a midőn a házasságnál való jelenlétéről szól, mindig csak parochusról beszél, tehát egy és nem két parochust értett. A S. C. Concilii ehhez képest állapitotta meg a tridenti decretum értelmét. (Est autem proprius parochus, qui adesse debet is in cujus parochia matrimonium celebratur, sive viri, sive mulieris. [1]) József császár patense a 30. §-ban külön is kimondja: Ubi sponsus et sponsa sub diversas parochias pertinent, sufficit si consensus in matrimonium coram parocho, pastore vel popa seu sponsi seu sponsae declaretur. Ez egyezésben a két jogi rendszer között nincs semmi figyelemre méltó. Ily egyezés az egymástól teljesen elütő jogrendszerekben is előfordulhat.

A tridenti zsinat határozata ismert természeténél fogva a pap (parochus) jelenlétére nézve is minél kevesebbet kell kivánni. Ez a tridenti zsinat határozatának szellemében fekszik. A tridenti zsinat a régi jog lehető kimélésével akart eljárni. Még annyit se kell a tanuként jelenlevő papra nézve kivánni, a mit egy ünnepélyességi tanutól szoktunk kivánni. A házasságkötésre felhivott sem kell hogy legyen pap, elég ha tanuként volt jelen, ha akaratán kivül is. Az sem szükséges, hogy azon járt legyen az esze, hogy ő a házasságkötésnél akar jelen lenni; elég, ha ugy van jelen, hogy a történendőt felfoghatja.[2]) És e tekintetben hiában volna az,

---

azzal pótolná, hogy a rájok vonatkozó közönséges egyházjogi szabályt veszi irányadónak. mint mely a dolog természetéből következik. A közönséges egyházi jog álláspontjának megfelelő az, mit a Geleji Katona István erdélyi prot. püspök által gyüjtött kanonokban (1649) a papok számára adott utasitáskép olvashatunk: Advenas autem et ignotos secus nulla ratione copulant; nisi testimoniales de sua tum libertate, tum probitate ac honestate produxerint. Canones ecclesiastici ex veteribus qua Hungariensibus, qua Transilvaniensibus in unum collecti. Claudiopoli 1752.

[1]) Richter-Schulte i. m. 227. lap. 43. szám. Rituale Strigoniense Posonii 1625. 146. l.: Est autem proprius parochus qui adesse debet, is, in cujus parochia matrimonium celebratur, sive viri sive mulieris.

[2]) XIV. Benedek De syn. dioec. l. XIII. cap. XXIII. n. 23. Richter-Schulte idézett munka 235. lap, 63—70. szám. Szvorényi (idézett munka 285. lap) hivatkozik a congr. concilii 1581-ben kelt declaratiójára a következő kétely felett: Si adsit sacerdos, dum contrahitur matrimonium, casu non cogitans se ad id esse vocatum, se aliud agens audit duos inter se contrahentes matrimonium, utrum validum sit tale matrimonium, in quo fuit praesens, non tamen certioratus, nec ad id expresse vocatus, neque interponens suam auctoritatem dicto vel facto, vel potius sit nullum, quasi assistentia auctoritativa per Concilium requiratur et non nuda vel causalis praesentia? A congregatio határozata volt, hogy: valere (matrimonium) etiamsi parochus aliam ob causam adhibitus non sit ad illum actum. (Richter-Schulte i. m. 234. l. 63. sz.) Szvorényi a következőt jegyzi meg: Quae insolita hic tenorum atque gentium

ha a pap olyannak tettetné magát, ki a házasuló feleket nem érti. Tökéletesen elegendő, ha a feleket valójában megértette (mutuo consensu intellecto). Az sem árt, ha magát oly helyzetbe tette, hogy a feleket ne értse. Matrimonium non valere, si sacerdos non intellexit, nisi tamen affectasset non intelligere, mondja a Congregatio Concilii. Ezen kijelentésben aztán arra az esetre nézve, ha a pap a felek házassági nyilatkozata elől elzárkozott, ki van fejezve az, hogy a pap a feleket megértőnek veendő. Hisz különben a papra még a tettetését is alig lehetne rábizonyitani. A C. C. kijelentése ugy magyaráztatik, hogy azáltal annak az eleje van véve, hogy a pap a feleket ne akarja érteni s ezáltal a házasság veszendőbe menjen. [1])

A II. József patensének közege egészen más tekintet alá esik.

Azt már láttuk, hogy nem jöhet létre a házasságkötés a nélkül, ki elé a patens a házasságkötést utasitja. Már ez is mutatja, hogy a patens hivatalos közegének jelenléte egész más szempont alá esik, mint a tridenti zsinat proprius parochusának jelenléte. A patens közegének jelenléte állami teendő, az állam részvétele a házasságkötésben, a mi elmaradhatlanul szükséges. Ha az illető közeg nem állana rendelkezésre, ezen segiteni csak ugy lehet, ha az állami hatalom gondoskodik arról, hogy a házasságkötésnél képviselve legyen.

---

contrahendi matrimonii ratio per meum olim in Academia Cassoviensi condiscipulum inita, magnum alicubi strepitum excitavit. Ez az eset azonban nem egyedüli a magyar jogéletben. 1794 körül történt, hogy Kiss Károly és Beretky Borbála a rozsnyói egyházmegyében fekvő Csolto plébánosát csellel, eljegyzés kötésének ürügye alatt lakásukba hivták s a plébános előtt tanuk jelenlétében váratlanul házasságot kötöttek. A házasságot a rozsnyói szentszék érvénytelennek tekintette, de nem azért, mintha a tridenti házasságkötési forma meg nem tartatott volna. Az érvénytelenség oka az volt, hogy Beretky Annának, ki protestáns volt, még élt a férje Vattay Miklós, kitől a nógrádmegyei törvényszék a házassági köteléket felbontva, elválasztotta. E miatt a rozsnyói szentszék ugy határozott, hogy a feleknek az együttélést megtiltotta, mit Ferencz király 1794. évi jul. 10-én megsemmisitett azon az okon, mert nem látott abban bontó akadályt, hogy Beretky Anna — kinek házasságkötési képessége protestáns hitelvek szerint itélendő meg — olyan nő, kinek az első férje még él. A király meghagyta, hogy a felek együttélését nem szabad akadályozni. Az ennek nem engedelmeskedő püspök Báró Andrássy Antal azzal végezte, — miután püspöki javai engedetlensége miatt zár alá vétettek — hogy zárdába vonult vissza. Roskovány: De matrimoniis mixtis II I. Mon 559—567. Még régebben 1752. évi april 14-én történt, a hogy Erdélyben Macskási Krisztina és Dósa Mihály kötöttek házasságot a bözödfalusi pap előtt. Dósa Mihály a papot magához hivatta, ki annak a házi kápolnájában ép a misét végezte be, midőn Dósa Mihály és Macskási Krisztina azzal rohanták meg, hogy ők házasságot kötnek. Ezen házasságot XIV. Benedek pápa érvényesnek itélte. Roskovány i. m. V. 317—421. lap.

[1]) Richter-Schulte i. m. 234. l. 63. sz. Vesd össze XIV. Benedek: De synodo dioecesana l. c. 6. sz.

Igy aztán a házasságkötésnél résztvevő hatóság (parochus, pastor, popa) a maga részvételére nézve is más tekintet alá esik, mint a tridenti zsinat proprius parochusa. Annak a részvétele még sem annyira merőben szenvedőleges, mint ezé. Se annál, se ennél nem szükséges ugyan az mulhatlanul, hogy cselekvőleg közremüködjék, de más irányban mégis külömbséget kell a kettő között tenni.

A József patense szerint még sem volna elégséges, ha a házasságkötés közege csak esetleg volna jelen vagy ép akarata ellenére. Legalább is oly tekintet alá esik, mint az ünnepélyességi tanu, kit, hogy valaminél részt vegyen, erre a czélra fel kellett hivni. Ha a szenvedőleges részvétel elégséges is, annak mégis a szabad akarat kifolyásának kell lenni. Mindez nem is lehet máskép, ha fontolóra vesszük azon körülményt, hogy a házasságkötő feleknek előbb leendő frigyök kihirdetését illetőleg az ez alól való felmentést mulhatlan ki kell eszközölniök. A dolog hamarosan nem is mehet végbe, meglepetések ki vannak zárva.

A két jogi rendszert közelebbről tekintve, a külömbségek még inkább megvilágosulnak. A kettő között való egyezés csekélyebb, mintsem azt az első tekintetre hinnők.

A patens határozatát arról, hogy a házasságkötés az illetékes közeg előtt menjen végbe, szigorubbnak kell tekinteni, mint a tridenti formát a proprius parochus illetékességéről. A házasuló felek sokkal inkább kötve vannak. A tridenti formának a szövege már ugy szól, hogy a proprius parochus helyett a püspök is eljárhat, a mi természetesen az egyházi szervezet folyománya. [1]) A patensben kijelölt közeg csak egy, s ez az egy delegálhat csak maga helyett, a mit a tridenti zsinat szerint a proprius parochus, meg a püspök is megtehet. A patensben kijelölt közeg helyébe a felebbvalója nem állhat, a mi hogy nem történhet, a protestánsoknál az egyházi szervezet által is indokolt lehet. De bármilyen lenne is az egyházi szervezet, ez a kérdésre befolyással nem lehet. Tegyük fel, a mint ez igy is volt, hogy a katholikusok házassága is a patens alá tartoznék. Ekkor bizony a püspök csak ugy magától nem állhatna a plébános helyébe. Ha ez megtörténnék, ez a házasság érvényességébe vágna, történnék az bár a felek kivánságára.[2])

---

[1]) De a püspökön kivül proprius parochusként még eljárhatnak: 1. a pápa minden katholikusra nézve; a püspök generális vikáriusa, 3. a püspöki szék üresedésben lévén, a káptalani vikárius. Kutschker i. m. 389. s követk. l.

[2]) Rittner Oesterreichisches Eherecht. Leipzig, 1876. 227. l. abban a kérdésben, hogy ki a rendes lelkész, ki elé a házasságkötés viendő, az egyházi szervezetet döntőnek tartja. Igy aztán a püspök önmagától is a parochus helyébe léphetne. Ugyanigy a pápa, ha ugyan Rittner következetes akarna maradni. Egy szóval a polgári törvény-

A delegatiora nézve az egyházi jog szerint megjegyzendő, hogy elégséges az illetékes parochus vagy püspök engedelme (licentia), nem kell a delegatio érvényére az, hogy egyenesen meghagyás adatott legyen, mi a II. József császár patense szerint (29. §.) elengedhetlen kelléknek látszik (... statuere, ut mutuus in matrimonium consensus praesente parocho, pastore aut popa, in cujus parochia vel districtu sponsi resident, praesentibus item duobus testibus exprimatur, eo tamen parochis, pastoribus vel popis admisso, ut hi loco sui alium etiam nomine suo matrimonio ineundo interfuturum constituere possint.) Az egyházi jog szerint az, hogy a delegált személy pap (sacerdos) legyen, mi magánál a proprius parochusnál nem kivántatik meg, elutasithatlanul szükséges.[1]) A II. József patense szerint elég, ha a parochus maga helyett parochust rendel. A patens szerint az is megtörténhetnék, hogy a parochus maga helyett pastort vagy popát delegálhatna. Az egyházi jog szerint az engedelem (licentia) ugy is szólhat, hogy a házasság bármely alkalmas személy előtt megköthető. Nem igy a József patense szerint, mert ebben a delegatiónál nem egyszerü engedelemről van szó, hanem hatósági meghagyásról, a minek a természetében fekszik, hogy meghatározott hatósághoz szóljon. Vitás lehet, ha vajjon a patens értelmében lehet-e a delegálás, ugy mint a közönséges egyházi jog szerint, feltételes [2]), a mi által a házasságkötés érvénye sokszor bonyolulttá válhat. A patens 29. §-ában ugy van oda állitva a delegálás, mint valami kivételes természetü. Annyiban van csak helye, a mennyiben a törvény azt kifejezetten megengedi. A patens kifejezetten a

---

könyv keretében az egész hierarchiai szervezetet respektálni kellene. Nézetét, melyben sokan osztoznak, az osztrák polgári törvénykönyv álláspontjából sem helyeslem már azon szempontnál fogva sem, hogy egységes törvénymű, codex forog szóban. Jól mondotta Kopácsy József herczegprimás az 1840. évi országgyülésen: »József császár rendeleteiben, ugy azokon alapult ausztriai törvényhozásban is, a házassági kötés az áldástól és szent szertartásoktól annyira megkülönböztetik, hogy a tulajdon lelkipásztornak jelenléte még a püspöki rendelés által sem változtathatnék meg oda, hogy a házasság ne annak jelenletében köttessék; ellenben, hogy az áldás és a szent szertartások ezáltal, vagy más által szolgáltassanak ki, abban a püspöknek szabad rendelése épen fenhagyattatik.« A főrendek naplójának 72. s k. l. Megolvasható e beszéd Gózony György könyvében is: Egyházi törvénykezés Magyarországban. Pesten. 1841. 147—131. l.

[1]) A Kálmán törvénye pap elé (in conspectu ecclesiae praesente sacerdote) rendeli a házasságkötést. Ilykép aztán többet kiván, mint a tridenti zsinat határozata, mely a parochussal is megelégszik. A tridenti határozat annyiban szigorubb, a mennyiben egy bizonyos parochust (proprius parochus) emlit, a Kálmán törvénye szerint pedig elégséges, ha csak pap volt a házasságkötésnél jelen. Ezen állapot keretében, mely arra mutat, hogy az egyházi szervezet még nem volt teljesen kifejlődve, a delegatio jogi fontosságra természetesen nem vergődhetett.

[2]) Ezen alapszik részben a Congr. Conc. hires döntése in causa Neapolit. s. Puteol. 1734. jul. 3. Richter-Schulte i. m. 230. l. 58. szám.

feltételes delegatioról nem szól, tehát ez érvény hiján való. Ugyanezt mondhatjuk a subdelegatioról, mely az egyházi jogban átalán elfogadott. [1])

Fontos különbség az is az egyházi s a polgári jog között, hogy az előbbi szerint az se baj, ha a házasságkötésnél jelen volt parochus felfüggesztve vagy excommunicálva volt. Elég, ha hivatalában tényleg még müködött. [2]) A II. József császár patense közegének a jelenléte a házasságkötésnél tisztán hivatalos állásánál, hivatalánál fogva kivántatik meg. Ezt a szempontot szigoruan meg kell őrizni. Már pedig a felfüggesztés a hivatalnak egy időre való elvonása, az excommunicatioval pedig a hivatal elvesztése jár.

Egyházi jog szerint az is tökéletesen elégséges, hogy ha a parochus nem is parochus, hanem csak ilyenként szerepel s átalán ilyennek tekintetik (parochus putativus, titulus coloratus) [3]), a mi bizony a II. József patensének helyes értelmezése szerint, nem elégséges. E szerint az illetékes parochus, pastor vagy popának, a patens jelenlegi terjedelmü érvénye szerint a pastornak, valóságosnak kell lenni.

A házasság megkötésénél alkalmazott tanuk s ezek jelenlétére nézve is szigorubb kellékek kell hogy legyenek a József császár patense, mint a tridenti zsinat határozata szerint. Ha sem az egyik, sem a másik szerint nem is volna az kivánható, hogy a tanuk forma szerint hivatalos és ünnepélyességi tanuk legyenek, a József császár patense szerint legalább annyi bizónyosnak veendő, hogy valamint a lelkész jelenléte nem lehet kierőszakolt, ugy e szerint a patens szerint a kierőszakolt tanuskodás sem jöhetne számba, minek mind az ellenkezője áll az átalános egyházi

[1]) A delegatio casuistikáját az egyházi jogban l. Schulte : i. m. 58. l.

[2]) Ferraris : Prompta bibliotheca canonica. 1767. 84., 85. sz. és ugyanitt a C. C határozata.

[3]) Lásd a C. C. 1770. évi mártius 10-dikén in causa Caesaraugustana kelt határozatát. Richter-Schulte idézett munka 229. lap, 51. szám. A harminczas években az alföld egyik népes városában, hol a parochiát a ferenczesek szerzete látta el, megjelent egy ferenczrendi szerzetes s magát az ujonnan oda küldött zárdafőnöknek igazolta. A megyei püspök, a csanádi, az új zárdafőnököt a plébánia vezetésére szükséges felhatalmazással ellátta. Az uj zárdafőnök több éven át teljesitette a parochiai teendőket, előtte számos házasság köttetett. Később kisült, hogy a zárdafőnök, ki valaha ferenczrendi klerikusként ismerte meg a papi teendőket, szökött katona, ki mielőtt zárdafőnöknek jelentkezett, utazás közben az emlitett városba zárdafőnöknek küldött ferenczrendi szerzetessel találkozott, ezt meggyilkolta s ennek igazoló okiratait magához vevén, átöltözötten magát zárdafőnökül igazolta. Az természetes, hogy a bünös szigoruu lett büntetve, de azért az előtte kötött házasságok érvényesek maradtak. A magyar büntetőtörvénykönyv javaslata a büntettekről és vétségekről. Közzéteszi a magyar kir. igazságügyminiszterium. Budapest, 1877. II. 123—125. l.

jog szerint.[1]) Az magától értendő, hogy ugy a tridenti határozat, mint a József császár patensének rendelése szerint elégséges, ha a tanuk a bizonyitásra átalán véve alkalmasak. A házasuló felekkel való rokonság sem zárja ki őket a tanuskodásból, mert tanuskodásukat nem a szerződő felek magánérdekében adják, de közérdekből arra nézve, hogy a házasságkötés megtörténte biztositva legyen.

Ugy az általános egyházi jog (c. ult. de procur. in VI-to 1. 9.) mint a József császár patense (29. §.) megegyeznek abban, hogy a meghatalmazott által való házasságkötést mindkettő ismeri, habár a házasságkötésnek ezen módja hazánkban, mint ezt Szvorényi felemliti, csak a királyi herczegeknél volt szokásban.[2]) A meghatalmazott utján való házasságkötés nyomára az erdélyi protestánsok saját jogfejlődése szerint nem akadhatni, a mi bizonyára onnét van, hogy a protestáns egyház kizárja azt, hogy házasságot meghatalmazott által is lehessen kötni.[3])

Fontos különbség az is az egyházi jog és a polgári jog házasságkötése között, hogy mig az egyházi jog a feltétel alatt való házasságkötést megtüri (c. 7. X. de cond. apposit. 4. 7.), addig a feltételes házasságkötés a polgári jogunkban, mint azt majd látni fogjuk, kizártnak veendő.[4]) Természetes, hogy az egyházi jogban is csak oly módon van a feltétel alatt

---

[1]) A code civil (37. art.) nagykorú férfitanukat követel a házasságkötésnél való jelenlét okából, a német birodalmi házassági törvény (53. §.) csak nagykoru tanukat emlit. Igen helyes azonban, hogy ugy az egyik, mint a másik törvény szerint, a házasság nem fog csak azért megdőlni, mivel a tanuk dolgában hiba esett.

[2]) Szvorényi i. m. I. 215. l. Udvardy: Római ker. katholika egyházi jogtan, Veszprém, 2. kiadás, 2. kötet a következőkép okoskodik: »Hajdan házasságok köttettek az e végre küldetett meghatalmazottak által; e mód a mai fegy szerint több nehézségeknek van kitéve. Ugyanis hasonló esetben a plébános nem magának a házasulónak egyezését hallja, hanem csak meghatalmazottjáét, és minthogy a házasuló azon időperczben, midőn meghatalmazottja az ő egyezését kijelenti: akaratát, szándékát megváltoztathatja; az oly kijelentés csak időlegesnek és elővéltnek (provisoria et praesumtiva) tekintethetik, melyet tehát szükséges megerősiteni, kimutatván, hogy a házasuló akaratát, szándékát valódilag megtartotta legyen. Ugy, de ennek kimutatására a tridenti gyülekezet a plébános és tanuk előtti nyilatkozást szükségli (?), tehát amaz időleges (?) kijelentést a felek magok im e lényeges kellék szerint ismételni tartoznak (?) és házasságok csak ekkor (?) válik valódi és érvényes házassággá. Vesd össze Szeredy Egyházjog. Pécs, 1874. II. 1136. l. A német birodalmi házassági törvény (52. §.) azt, hogy meghatalmazott által is lehet házasságot kötni, az uralkodó házak tagjaira szoritja. A franczia jog szerint a meghatalmazott által való házasságra lépés kizártnak veendő, l. Aubry et Rau: Cours de droit civil francais IV. k. 640. l.

[3]) Scheurl: Das gemeine deutsche Eherecht. Erlangen 1881. 81. l.

[4]) A németbirodalmi törvény (1875. febr. 6. 52. §.) által is a feltétel alatt való házasságkötés kizártnak veendő. Vesd össze Dr. Paul Hinschius: Das Reichsgesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung vom 6-ten Februar 1875. Berlin 1875. 179. l.

való házasságkötés megengedve, hogy a feltétel ne legyen a házasság lényébe ütköző. A contra tria bona matrimonii (proles, fides, sacramentum) irányzott feltételek magát a házassági kötést érvénytelenitik. Egyéb erkölcstelen és lehetetlen feltételek ki nem kötötteknek, vétetnek a római felfogás példájára, mely szerint a végrendeletbe irott erkölcstelen és lehetetlen feltételek nem létezőknek tekintetnek. Egyébként is a római tan a feltételről alkalmazandó a házasságkötésnél szabott feltételekre.

Az egyházi jogra nézőleg Szvorényi (i. m. I. 215. l.) a következőt véli mondhatni:

Denique, matrimonialis contractus nullam habeat conditionem adpositam, est necesse. Quamvis autem jura vetustiora hoc pacto decernant, ut conditiones, quae repugnant substantiae matrimonii, illud irritum reddant; ceterae quamquam turpes, vel impossibiles, habeantur, pro non adiectis: non videmur tamen Hungari, cautela huiusmodi indigere, dum nos ad amussim Tridentinae Synodo conformantes matrimonium in facie Ecclesiae volumus contrahi, et iuxta librum ritualem, a sponsis purum, absolutumque consensum desposcere solemus.

Megjegyzendő azonban, hogy a tridenti reform a házasságkötésről mitsem változhatott egyebet a régi jogon, mint hogy a házasság kötésére bizonyos formát szabott. Hogy a tridenti reformot (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) igy és nem másképp kell felfogni, ép a feltételek tana tanusitja, mely a gyakorlat által ép a tridenti reform óta épült ki. A házasságkötés belsőleg tekintve, olyan a tridenti reform óta, mint a minő volt azelőtt. Ha a házasságkötés külsejét tekintve változáson is ment át, a mai forma ugyanazt a házasságkötési fogalmat rejti magában, mely fogalom (sponsalia de praesenti) a régi jogban szerepelt. E szerint a fogalom szerint a házasság ugy köttetik, hogy az jogilag még nem foglalja magában a házasélet megkezdését, mire nézve az szükséges, hogy a házasfelek testileg is egyek legyenek. Ezen, még csak a házassági kötést követőleg beálló állapotra tekintettel mondható az, hogy a feltétel megállapitása magával a házassági kötéssel megférő. Hogy aztán a feltétel szabására nézve püspöki engedély kivántatik, az a tridenti zsinat által a házasságkötésre szabott formaságból folyó, mely a házassági kötésnek közhitelességet ad. Ilyenkor a feltétel szabásának megengedésénél is óvatosabban kell eljárni. Különben a püspöki engedély a feltételre nézve nem elkerülhetlenül szükséges. Ha a feltételre vonatkozó engedély nélkül jött is a feltételes házasságkötés létre, ez mint ilyen érvényes lehet.

Udvardy a feltételes házasságkötésnél, ha az erre való püspöki engedély már kieszközöltetett, elégségesnek tartja, ha a felek a feltételt magok között tüzik ki s egyezésöket a pap előtt a feltételre vonatkozólag hallgatagon jelentik ki, a mi azonban ily átalánosságban még sem áll.

Minden az egyes eset körülményeitől függő. Lehet, hogy a feltételes házasságkötés engedélyezése s a házasság megkötése között annyi idő telt el, hogy a házasságkötés, ha ugyan a feltétel nem ismételtetett, a feltételtől mentesnek tekintendő. [1]) Az mindenesetre a feltételről való lemondásnak tekintetik, ha a házasfelek a feltétel eldőlte előtt testileg közösültek. Az igy tökéletessé váló házasságra nézve egészen mellékes az, ha a közösülés azon hiszemben történt, hogy a feltétel beteljesedett.

Bod Péter Synopsisa a feltételről csak az eljegyzéseknél szól s igy a Királyhágón tuli protestánsok jogában a feltétel alatt való házasságkötés egészen hiányzó. [2])

---

[1]) Udvardy: Római ker. katholica egyházi jogtan. Veszprém, 1846. II. 214. l. Richter-Schulte i. m. 246. l. 88. szám.

[2]) Hajdan a protestánsoknál a házasságkötés alkalmával a feltétel: quoadusque in sua honestate et puritate permanserit, igen járta. Ennek a házastársak a házasságkötésnél szokásos esküformában adtak kifejezést. Az ily módon létesülő házasságkötésnek érvénye katholikus szempontból Erdélyben nagy vita tárgyát képezte a következő eset fonalán. Macskási Krisztina, Bethlen István gróf özvegye, megszerette a gyermekei nevelőjét, Váradi Istvánt, s ők mint kálvinisták, a kálvinista egyház módja szerint, mindegyik azon kikötés mellett, mig a másik in sua honestate et puritate permanserit, házasságra léptek. Később az asszony férjét, kitől gyermekei is lettek, elhagyta s a katholikus hitre tért. Házassági ügyét Bodó Sebestyén szerzetessel, ki Erdélyben mint missionárius működött, közölvén, ez 1748-ban a felől tett kérdést Rómába, vajjon a mondott feltétel alatt létrejövő házasságok érvényeseknek tekintendők. A válasz érvénytelenségre szólott, minek következtében Macskási Krisztina 1752. évi april 14-én a katholikus Dósa Mihálylyal lépett házasságra (71. l.) Ezen házasság érvényét Klobusiczky erdélyi püspök, illetőleg a szent szék elismerni nem akarván, a házasok 1753-ban Rómában kerestek igazságot. A római szentszék az ügyben az erdélyi püspök Báró Sztojka jelentését kérte, ki ez ügyben a magyarországi püspökök véleményét is tudakolta. A saját, az egri s a veszprémi püspök véleményét 1753. évi október 6-án küldte Rómába, melyek szerint a protestánsok házasságai, a szóban levő feltétel daczára is, mi nem létezőnek tekintendő, érvényesek. A pápa XIV. Benedek 1754-ben ellenkező értelemben döntött (XIV. Benedek: De Synodo Dioecesana lib. 13. cap. 22.) s meghagyta, hogy Macskási Krisztina s Dósa Mihály mint házasok együtt élhessenek. Az ügybe a Mária Theresia kormánya is beavatkozott s igy történt, hogy a pápai döntésnek nem lehetett foganatot szerezni. Róma természetesen mindig a saját álláspontjához ragaszkodott, mely szerint a feltétel quandousque in sua honestate et puritate permanserit, mint a házasság szentségébe, a tria bona matrimonii egyikébe ütköző kikötés, nem engedi a házasságot érvényesülni. Hogy a kérdés nem antiquált, bizonyitja az, hogy van arra szóló királyi rendelet (1815. junius 27.), mely a protestánsoknál a feltétel alatt való házasságkötést tiltja s hogy még 1855-ből is van eset arra, hogy a szóban levő kikötés tárgyában itélet mondatott és pedig olykép, hogy a házasság a kikötés miatt érvénytelenné válik. Róma a saját álláspontját még az 1841. évi april 30-án a vegyes házasságok iránt kiadott instructiojában is védte, a mennyiben nem a tridenti forma szerint kötött vegyes házasságot a többek között érvényesnek csak ugy ismeri el, ha nem történt meg, hogy in nuptiarum celebratione appositae fuerint conditiones

Azt, a mit a József császár patense előir (23. 24. §.), hogy tudniillik a házasságkötés élő szóval nyilvánittassék, a magyar szertartásos könyvek mint szabályt igen is szem előtt tartják. [1])

Az általános egyházi jog és a József császár patense közötti külömbség ujra előtérbe lép, ha azt nézzük, hogy milyen hatálya van a hirdetés elmulasztásának az egyik szerint, milyen a másik szerint.

A házasság hirdetésének az elmulasztása, a tridenti zsinat határozata szerint, nem olyan, a mi a házasság érvényességébe vágna, azt lerontaná. Nem igy a patens szerint. Sőt a patens odáig vitte a dolgot, hogy mind a három hirdetést, ha csak felmentés nem változtat a dolgon, mulhatlanul megkivánja, a házasságkötés érvénytelenségének sulya alatt követeli meg. E szerint aztán a hirdetés nem csupán elővigyázati intézkedés, mely arra van hivatva, hogy érvénytelen házasságoknak elejét vegye, hanem a házasságkötéssel összekapcsolt forma szerinti kellék. Ezen a tulszigoru szabályozáson csak az osztr. polg. törvénykönyv nálunk való érvénye idején volt részben segitve, a midőn a házasságkötés, a házasság háromszor való hirdetése, szintén szabály volt, de a hirdetésből a házasság érvényességére nézve elegendő volt az, ha a hirdetés egyszer történt meg. (osztr. polg. tkv. 74. §.) [2])

A tridenti zsinat rendeléséből (c. 5. sess. XXIV. de ref. matr.) még megjegyzendő, hogy ha azután, a midőn a hirdetés egyáltalán elmulasztatott, a házasság érvénytelensége kitudódik, a dispensatió iránt való igény kárba vész. A hirdetés igazolatlan mellőzésével az a hátrány is jár,

---

substantiae matrimonii ex catholica doctrina repugnantes. A feltételről átalában a II. József házassági patense szempontjából később szólunk. A mondottakra nézve vesd össze azon okmányokat, melyeket Roskovány: De mixtis matrimoniis V. k. 317—421. lap közöl.

[1]) Szvorényi i. m. 215. lapon mondja: »Attamen signa sine verbis, rituales libri Ecclesiae Hungariae, mutis duntaxat concedunt. A magyarországi rituális könyvekből kivehető tételt a code civilben is (75. art.) megtaláljuk.

[2]) Más polgári törvények szerint a házasságkötés érvényességére nézve mulhalanul még az egyszeri hirdetés sem kivántatik meg (a code civilre nézve Aubry et Rau i. m. V. 102. l. német birodalmi házassági törvény 53. §., zürichi polg. törvénykönyv 122. §.). A tridenti zsinat határozata s a József császár patensének álláspontja között az osztr. polgári törvénykönyv középutat akart követni. Az erdélyi protestáns egyházban az egyszeri hirdetés elégségesnek találtatott (Bod: Synopsis 69. §) s nem birt a hirdetményes idézés (edictalis citatio) természetével, melylyel az jár, hogy a ki vétkesen elmulasztja azt, hogy a házasságnak még ennek a megkötése előtt ellentmondjon, később meg nem hallgattatik. Ezen sanctio hiján a hirdetés és pedig csak az egyszeri hirdetés nem egyéb mint a házasságkötés egyszerü jelzése (simplex manifestatio) A II. József patensének befolyása szülte, hogy a háromszori hirdetés terjedett el. Házassági törvényrajz Bod Péter által, Anyanyelvre által tette s megbővitette Kis-Baczoni Benkő László. Kolozsvárt, 1836. 40. lap.

hogy az érvénytelenül kötött házasság vélt házasságnak (matrimonium putativum) sem tekinthető, s igy az abból származott gyermekek sem tekinthetők törvényeseknek (c. 3. X. de cland. desp.)

A házasulók kihirdetésével kapcsolatos az, hogy a jegyesek arról tegyenek tanuságot, hogy a hit elveiben járatosak. Ennek kitudásában igen kivánatos, hogy a pap, mert minden a belátásra van bizva, a hatalmával kellő módon tudjon élni. Elégségesnek vehető, ha a jegyesek a hit körül való tanultságokat iskolai bizonyitványnyal tanusitják. Ugyancsak csinyján kell bánni tudni a tridenti zsinat azon rendelésével (c. 1. sess XXIV. de matr. ref.), hogy azok, kik házasságra lépnek, előbb vagy legalább is a házasság elhálása előtt meggyónjanak és áldozzanak. [1])

A II. József patense által, ha a katholikusoknál érvényben lenne az ki volna zárva, hogy a házasságkötés bármily csekély haladékot is szenvedjen a gyónás és áldozás vagy a miatt, hogy a jegyesek hitben való tanultságokról bizonyságot adjanak. Attól a szemponttól nem szabad tágitani, hogy csak az lehet irányadó, mi a József patensében meg vagyon irva. Ebben jegyesi vizsgáról szó sincs. Ép igy nincs benne szó a szentes a tilos időről. A patens szabályaihoz kötött protestáns lelkész tehát a szentes, a tilos időt, szorosan a törvényt tekintve, nem használhatja mentségül a házasságkötés napjának megállapitásánál. Ezáltal is kifejezést nyer a patens azon egyik vezéreszméje, hogy a pap, a lelkész a házasságkötésné csak az állam által megbizott közeg szerepét játsza.

A protestánsok házassági joga a Királyhágón túl a tilos időt a jog rendszerében fenállóként ismeri (Bod: Synopsis 77. sz.):

Die dominico imo et sabbati copulatio prohibetur; ne obrietate luxuria, saltationibus is profanetur; sicque dies Christi in diem Bacch

---

[1]) Vesd össze Kutschker i. m. III. 588. l. Azelőtt különösen a vegyes házasságokat érdeklőleg történt az, hogy a katholikus pap a feleket összeadni mindaddig vonakodott, mig a katholikus fél meg nem gyónt és áldozott. Ilyen eset adta magát elő század elején, melybe a kormány is kénytelen volt beavatkozni. A katholikus szülőktől származott Zilay Erzsébet, ki ép áttérőben volt a protestáns hitre, egy protestáns férfi jegyese lett, kitől teherbe esett. A felek sürgősen házasságra akartak lépni, hogy nő szégyene takarva legyen. A dolog annyira sürgős volt, hogy végezniök kellett, mielőtt az az engedély kieszközöltethetett, hogy Zilay Erzsébet protestánssá lehet. A 179⁰/₁. évi 26. tcz. szerint az összeadásra hivatott mezőkövesdi pap az összeadást végezni mindaddig vonakodott, mig az áttérés alatt levő fél meg nem gyón és meg nem áldo Hiába vetette magát közbe Borsodmegye az egyházi hatóság előtt, a melynek a kérésére aztán a kormány meghagyta, hogy az összeadás haladéktalanul teljesittessék. A kormány 1802. évi augusztus 17-én kelt meghagyását avval indokolta, hogy a gyónás és áldozás lényegileg nem tartozik a házasságkötéshez. Természetes, hogy ez intézkedés ellen az egri érsek felirata sem maradott el. Roskovány i. m. II. Mon. 342. 343.

et Veneris sacrilege convertatur. Contrarium faciens ex constitutione Synodi 1639. poena flh. 12. punitur.

Qui diebus adventus vel duabus ante festa anniversaria septimanis conjuges copulaverit flt. 3 mulctabitur ex constitutione Synodi 1624.

Az is külömbséget okoz a polgári jog, a II. József császár patense és az egyházi jog között, hogy a polgári jog nem ismeri el azt, mit az ugynevezett titkos házasságok tárgyában XIV. Benedeknek 1741. évi november 17-én kelt bullája »Satis vobis« megállapitott, mire okul az szolgált, hogy a tridenti zsinat határozata a házasság megkötéséről sokszor azon okon nem respektáltatott, mivel a felek frigyöket titokban akarták tartani vagy szégyenelték frigyöket a tridenti forma szerint házasság erejére emelni, mert már régebben éltek együtt s házasoknak tartattak.[1]) XIV. Benedek azon volt, hogy közvetitsen egyrészről a régi jogállapot között, mely az alattomos házasságokat elismerte s az uj jog között, mely a tridenti határozat erejénél fogva, nemcsak a pap és tanuk jelenlétét kivánja, hanem bizonyos nyilvánosságot. Ez a közvetités aztán ugy történt, hogy a titkos házasságkötés intézményét létesitette, melynek a rendes házasságkötéstől való eltérő volta abban áll, hogy a titkos házasság (matrimonium secretum) nem lesz nyilvánossá. Ennek a házasságnak az elkönyvelése is titokban történik, tudniillik a csak püspöki engedélyre létesithető titkos házasság a püspök által vezetett külön könyvbe iratik. A titok csak azon feltétel alatt őriztetik meg, ha az ily titkos házasságból született minden gyermek harmincz napon belül a püspöknél jelentetik arra a czélra, hogy az a gyermeket, a törvényességhez való jogai biztositása végett, szintén külön vezetett könyvbe jegyezze.[2])

A II. József császár patense a 36. §. a következőt jelenti ki:

Matrimonia occulta seu sic dicta »mariages de conscience« penitus sublata volumus, neque dehinc ullus semet promulgationi, aliisque universaliter praescriptis regulis subducere poterit, matrimoniumque tale omnes illas obligationes ex contractu profluentes, quibus caetera matrimonia subiacent post se trahet.

De a mi itt mondva vagyon, korántsem irányul azon titkos házasság ellen, mely a »Satis vobis« bullában van körülirva. Ez a titkos házasság már azáltal kizártnak veendő, hogy a II. József patense a benne megirott házasságkötési forma alól eltérést nem enged. A 30. §. az u. n. balkézre

---

[1]) Olvasható Richter-Schulte i. m. 546. l.

[2]) Hogy nálunk a »Satis vobis« bulla alkalmazást nyerhetne, mely a kihirdetések s a közönséges anyakönyvekbe való bejegyzés elengedésével jár, annálfogva kétséges, mert nálunk az anyakönyvelés a polgári nyilvántartás czéljára is szolgál. Nálunk az egész anyakönyvelés nemcsak egyházi, de egyszersmind állami természetü.

szóló házasság ellen irányul, a mi már abból következik, hogy a 30. §. a következőt mondja: matrimonium tale omnes illas obligationes, quibus caetera matrimonia subjacent, post se trahat, mi nyilván a balkézre kötött házasságra értendő. A titkos házasságról a patens nem azt mondaná, de azt, hogy érvénytelen. [1])

Bod Péter könyvében (Synopsis 93. sz.) Matrimonium conscientiae felirás alatt a következőket olvashatjuk:

Est societas conjugalis inter inaequales clam, et sine ullis solennitatibus in perpetuum inita. Quae sola contrahentium fide sustinetur; neque gaudet legitimarum nuptiarum juribus. Conscientiae nomen inditum a conscientia, seu scientia; quod sola cohabitantium scientia instautur, et aliis haud innotescat.

Hogy itt nincs ép a katholikus jog szerint értendő titkos házasságokról szó, maga a szöveg mutatja. A protestánsoknál titkos házasság alatt sohasem értetett oly házasság, mely egyházi forma mellett titokban létesült, de az olyan házasság, melyet nem követett az, hogy a már házasfelek az egyház által egymásnak átadattak (trauung). Hogy ez az átadás később azzá nőtte ki magát, hogy az átadás a házasságkötés alkotó része lett, tette azt, hogy a titkos házasságok is érvénytelenekké lettek, melyek ellen a publicistikai irodalom folyton küzdött. [2])

Abban a Bod Péter által megalapitott házassági jogrend megegyezik a közönséges egyházi joggal, hogy a balkézre köthető házasságot megtüri, melyet II. József egészen elvetett. A Synopsis 94. szám alatt a következőket mondja:

Quid matrimonium ad morganaticam?

Est societas conjugalis cum femina inaequalis, ritu quidem ecclesiastico, non vero cum effectibus civilibus inita. Neque enim liberi succedunt patri: uxor quoque splendorem legitimae conjugis non habet; sed quod pacto conventum id lucratur. Nomen habet a morgengabe, id est donario matutinali, quod maritus uxori post primam noctem simul exactam sequentis diei matutino donabat. Locum inter virum illustrem et feminam nobilem habet.

Abban ugy a tridenti zsinat mint a patens megegyezik, hogy egyik sem teszi a házasságkötés érvényét attól függővé, hogy a házasságkötés a házasulók anyakönyvébe bejegyeztessék. [3]) Mindakettő (c. 1. sess. XXIV.

---

[1]) Az 1874. évi márczius 9-ki porosz törvény megpróbálta ugyan azt, hogy a házasságkötést a bejegyzéstől tegye függővé (35. §.) De hogy ezt minő szerencsével tette, bizonyitja az, hogy a német birodalmi törvény alkotásánál, a porosz törvény 35. §-ának elve feladatott.

[2]) Vesd össze Rittner i. m. 320. l.

[3]) Friedberg i. m. 271. l.

de ref. matr. Jos. pat. 35. l.) megelégszik azzal, hogy szoros kötelességül hagyja azt, hogy a házasságkötés a házasok anyakönyvébe irassék, mit a ma érvényes polgári törvények is általán elégségesnek tartanak. A Királyhágón túl, a protestánsok között, ugy látszik a József császár pátensének köszönhető az, hogy a házasságok hivatalos bejegyzése általán keresztülvitetett. [1])

Az egyházi és polgári jog közti külömbség a házasságkötés formájára illetőleg módjára nézve akkor is előtérbe lép, ha érvénytelenül kötött házasságról van szó s arról, hogy az érvénytelen házasság érvényessé tétessék. Feltesszük, hogy a házasságkötésre szabott forma megtartása mellett történik meg az, hogy a házasság érvénytelenül köttetik. Csak a házasságkötés külső látszata forog fenn. Szükséges-e, hogy a házasfelek illetőleg a még csak házasuló felek olykép nyilvánitsák a házasságra lépést, hogy mindent elölről kezdjenek, tehát a házasságkötésre szabott külső formát is ujra megtartsák?

A mi az egyházi jogot illeti átalán elismert dolog, hogy ha az akadály titokban maradott, azt a felek elháríthatják a nélkül, hogy a házasságkötést a tridenti forma szerint ismételni tartoznának. [2]) Elég, ha a renovatio consensus magok a felek között megtörténik. Igy van ez nemcsak akkor, midőn a szóban levő akadály — tévedés, kényszer —

[1]) »A fő consistoriumnak 1833-ki 109. sz. a. előterjesztésében, a Fels. kir. főkormányszéknek az 1834. 1771-dik számmal jegyzett rendelése következtében, — a házasulandóknak háromszori kihirdettetések iránt kelt felsőbb rendeléseknek — főképen az 1786-beli Josephina Constitutiónak szoros megtartása és a helybeli papok által a kihirdettetésekről való jegyzőkönyvnek készitése s annak pontosan vivése rendeltetik.« Házassági törvényrajz. 41. l. A rendelést ugy kell felfogni, mint a mely csak a házasságkötés külső rendjét illeti a nyilvántartás szempontjából.

[2]) XIV. Benedek : Institutiones ecclesiasticae LXXXVII. n. 62 : Magno studio disceptatum olim fuit, utrum novus hic consensus, qui matrimonium, reipsa constituit coram parocho, ac duobus testibus peragendus videretur. Nam Tridentina synodus parochum ac duos testes praesentes necessario requirit, dum matrimonium celebratur. Attamen nulla difficultas amplius superest, si discrimen inter occulta et publica impedimenta habeatur. Si matrimonium publice initum est coram parocho et duobus testibus, et impedimentum quoque publice innotuerit, idem matrimonium rite confirmari nequit, nisi consensus iterum coram parocho et duobus testibus praebeatur. Contra vero est, si matrimonium celebratum fuit coram parocho et duobus testibus, et impedimentum dirimens occultum servatur. Tunc novus consensus certe praestandus est, sed clam inter contrahentes; nec amplius parochus duoque testes requiruntur. Nam semel mandato Tridentini Concilii jam paruerunt conjuges, quum primo matrimonium, licet interposito occulto impedimento, confecerunt. Megfelelő ennek a C. Concilii döntése in causa Caeneten. 1723. april 10 : Matrimonium, servata forma Concilii Tridentini initum, non est revalidandum repetitis solennitatibus, si impedimentum sit occultum. Richter-Schulte i. m. 243. l. 81. szám.

magok a felek által elhárítható, de ha olyan akadályról van szó, mely csak dispensatio által enyésztethető el, a minő teszem bizonyos rokonsági akadály. Ilyenkor már a dispensatio is ugy szokott adatni, hogy a felek a renovatio consensust csak magok között végezzék. Persze, hogy ily módon a dispensatio csak akkor történik, ha az akadály, mely alól felmentés adatik, nem lett nyilvánvalóvá. Renovatio consensusra van akkor is szükség, ha a testi és lelki fejlettlenség (impedimentum aetatis) avagy a házassági kötelék (impedimentum ligamis) akadálya elenyészett. Csakhogy a mint ezen akadályok valamelyike megszünik, mit egyedül a viszonyok változása eredményezhet, a renovatio consensusra nézve ismét azon könnyités áll elő, hogy az magok a felek között (non servata forma tridentina) véghez mehet, ha nem lett nyilvánvalóvá.

Az egyházi jog álláspontját már magából a tridenti zsinat határozatának (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) természetéből kiindulva is felismerhetjük. A tridenti határozat a régi jog lehető kimélésével járt el. Különlegesen az az inditó oka, a melyen át a törvényhozói akarat tekintendő, hogy az alattomos házasságoknak az elejét vegye. Ez az inditó ok elesik, ha azokat a házasságokat nézzük, melyek megfelelnek ugyan a tridenti zsinat formai intézkedésének, de belső okokból érvénytelenek. A felek nem vétettek a tridenti házasságkötési forma ellen. Nem a tridenti határozat rendelése, de egyéb már azelőtt is meg volt rendelések miatt érvénytelen a házasságuk. Elég tehát, ha a régi jog rendelésének felelnek meg a renovatio consensus tételénél. [1])

A külömböző elbánás ahhoz képest, a mint az akadály titkos vagy nyilvánságos, magának a tridenti határozatnak a jogi természetéből folyik. A mikor az akadály titkos, a tridenti határozat azon czélzatának, hogy a házasságkötés actusa ugy menjen véghez, hogy ahhoz az érvényesség közhiedelme füződjék, elég van téve. Nem igy, ha az akadály nyilván való volt. A forma ekkor nem volt avval a hatálylyal, hogy ahhoz azon vélekedés járuljon, hogy érvényes házasság létesült.

Más természetü, mint a c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. a Józs

---

[1]) XIV. Benedek l. c. n. 63. indokolása a következő: Etenim Tridentina Synodus, cum jussit matrimonium contrahi coram parocho et duobus testibus, nihil aliud statuendum voluit, nisi clandestina matrimonia impedire, ex quibus gravissima mala consueverunt; ac potissimum, cum secreto matrimonium initum fuerat sine parocho et testibus, novum matrimonium simili ratione ab eodem conficiebatur, vel etiam publice adhibitis testibus, accitoque parocho; quae sane corruptela nequit obtingere, cum publice matrimonium celebratum fuit, licet irritum ob impedimentum dirimens occultum habeatur; quamobrem, cum parochus ac testes primo matrimonio jam interfuerint, quod rite celebratum putabatur, quia impedimentum nequaquam innotuerat, ideo satis est, ut clam inter conjuges novus consensus praebeatur, cum ipsum matrimonium Sacrae Poenitentiariae facultate rite confirmandum est.

császár patensének azon rendelése (29. §.), hogy a házassági szerződés érvénytelenség súlya alatt a parochus, pastor vagy popa előtt jőjjön létre a minek aztán kihatása van arra is, vajjon a formásan nyilvánitott házassági kötés az előirt formában ismételtessék-e, ha a házassági kötés valamely akadálynál fogva meghiusultnak ismerendő el.

Az erre való felelet már azon szempontnál fogva is, melyből a patens a házassági ügyet tekinti, csak az lehet, hogy a házassági kötés a maga formás volta szerint ismétlendő.

A patens a házasságot egészen a szerződés és pedig a formás szerződés szempontja alá helyezte. A szerződésre vonatkozó jogelvek szigoruan alkalmazandók. Igy aztán a házasságra nézve azon elv is áll, hogy a szerződésre megkivántató kellékeknek adva kell lenniök a szerződés létesülésekor egyenkint és egyszerre. Ha a házasságra nézve kivánt kellékeknek bármelyike hiányzó, a szerződés egyéb kellékei sem jönnek létre. Ez elutasithatlanul a jogi szempont, midőn a házasság teljes létesülése egy jogi ügyletben van concentrálva s a házasságra, mint természeti viszonyra, mely a házassági szerződésre következő, jogilag semmi suly sincs fektetve. Ily jogi álláspont mellett a házassági kötés és maga a házasság között semmi időköz sincs, mely alkalmul szolgálna arra, hogy a hiányzók pótoltassanak s ezáltal a házassági kötés jogilag megvalósittassék. A patens szerint való házasságkötésben minden egy pillanaton fordul meg. Ezt az adott pillanatot kell tekinteni midőn minden kelléknek meglevőnek kell lenni. A házassági kötés nem jövőbeli házaséletre néző, de a házassági kötés végrehajtását is magában foglalja. A mig az egyház házassági joga szerint a házassági kötés végrehajtása (matrimonii consummatio) külön vétetik számba, minek jogilag a testi egyesülés a kifejezője, és igy az a forma, melyben a házassági kötés tétetett a házasság végrehajtásáig még mindig kiható lehet, addig a patens szerint a házassági kötés oly szerződési actus, mely által a házasságra nézve jogilag minden teljesedésbe ment s innen tul már minden egy teljesen létrejött viszony módosulására vonatkozik, természetesen ismét csak a szerződés elvei szerint. Egyházi jog szerint tulajdonkép a renovatio consensusra sem volna szükség, mihez a patens szerint még a házasságkötési forma elismétlésének is járulni kell. Kánoni jog szerint — a mint ezt a corpus juris canonici nem egy helye bizonyitja — a házassági kötés kinyilvánitása a házasság végrehajtásáig még mindig tartós s nem szoritkozik, ugy mint a patens szerint, egy adott pillanatra. Azt csak a tridenti zsinat óta fejlődött jog tette, hogy legalább a renovatio consensus magok a felek között megkivántatik. A régi jog ereje abban még mindig nyilatkozik, hogy legalább nem kell a házasságkötést a maga teljességében ismételni, nem forma szerint. Ez kétségtelenül áll a titkos akadály alól való felmentés esetében. Nem igy a patens szerint,

melyet a törvényhozó mint valami egészen ujat hozott létre, a melynek a hátterében nem rejlenek régi fejlemények. A patenst ugy kell venni, mint egy egyszeriben kigondolt jogi rendet (1. §.) Igaz, hogy a patens 33. §-a a titkos és nyilvános akadály közötti külömbséget egészen jól ismeri, ismeri olykép, hogy az első alól a püspök is adhat felmentést, de ez nem azt jelenti, hogy a benső akadály miatt meghiusult házassági kötést a maga formás módja szerint nem kellene elismételni. Ellenkezőleg, ha a titkos akadály alól a püspök adta is a felmentést, ez a patens szelleméből folyó elvet a házasságkötés módjáról nem változtathatja meg. Egy 1793. évi martius 5-én kelt udvari rendelet a kiskoru árva házasságáról szólva, melyet ez birósági engedély nélkül kötött, ha ezen akadály elhárittatik, azt rendeli, hogy a házassági kötés pap és két tanu előtt ismétlendő. Csak azt a könnyitést teszi, hogy ha az akadály nem volt nyilvánságos a most már érvényesen teendő házasságkötés egész csendben, külömben a szokott módon nyilvánossággal létesittessék.[1]) Az udvari rendeletben kimondott elv még inkább kell, hogy alkalmaztassék, ha az akadály megszünte tulajdonkép nem ugy tünik fel, mint annak a jóváhagyása, érvényessé tétele, a mi érvénytelenül jött létre, de ha valóságos dispensatio esete forog fen. Nemkülömben áll a dolog, ha a tényleg megkötött házasságnak utjában oly akadály állott, mely idővel önmagától megszűnt (impedimentum ligaminis). Még a hirdetés elmaradása is ok lehet arra, hogy a házasságkötés a maga formás volta szerint megujittassék, mert a hirdetés elmulasztása vagy csak hiányossága is a házasság érvényébe vág. Áll ez annyival inkább, mert a patens az egyes akadályok jogi természete iránt nem ad felvilágositást. Még azt sem mondja meg, hogy mely akadályok eredményezhetnek hivatalból való eljárást s melyek nem (impedimenta juris publici — juris privati). A 28. §-ban meg van az mondva, hogy a tévedésből vagy félelemből kötött házasságot csak az támadhatja meg, ki a félő vagy tévedő volt s csak akkor, ha a házasságkötésbe később bele nem egyezett. Ugy látszik, hogy ezek az esetek azok, melyekről bizvást elmondhatni, hogy nincs a házasságkötés formás megujitására szükség.[2]) .

[1]) Dolliner: Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts. Wien und Triest 1818. II. 191. l.

[2]) Az, hogy sem az 1783. évi, sem az 1786. évi házassági patensben nincs megmondva, hogy mely akadályok azok, melyek hivatalból való eljárást igényelnek s mely akadályok azok, melyek csak a felek kérésére vétetnek figyelembe, okozta azt, hogy a házassági ügyek csupán a felek kérésére tárgyaltattak és pedig ugy, mint egyéb jogi ügyek. Az 1787. évi martius 5-én kelt udvari rendelet még csak azt tette, hogy a házassági perekre nézve nem a tárgyalási elvet (Verhandlungsmaxime) tartotta követendőnek. Később az 1788. évi december 15-én kelt udvari rendelet kimondotta, hogy nem minden esetben a felek akaratától függő, hogy a házassági per folyamatba tétessék s nélkül azonban, hogy a különböző eseteket pontosan meghatározta volna.

A protestánsok házassági joga a Királyhágón túl, az érvénytelenül kötött házasság érvényessé tétele tárgyában a kanoni jog szerint igazodik, habár a papi összekötés (trauung) mint a házasságkötés kiegészitő része azt követelné meg, hogy a papi összeesketés ismételtessék. A mikor a papi összeköttetés érvénytelen házassági megegyezésen épült fel, önmaga is kell, hogy hatály nélkül való maradjon s igy annak a szüksége állana elő hogy a házasság érvényes megkötésére nézve minden elölről kezdessék. A papi összekötés nem egészen kifejlett volta teszi azt, hogy a kanoni jog az irányadó. Ha ebből még az is elismert dolog, hogy az eljegyzésből elhálás által házasság lesz, ugy a papi összeköttetés elvének kisebb sérelme rejlik abban, hogy az érvénytelenül kötött házasság tekintetében a régi jog szabásai maradtak fenn, mi már abból következik, hogy Bod Péter nem mond ellenkezőt. Igy tehát ha az érvénytelenül kötött házasságra dispensatio adatik, még a renovatio consensusra sincs szükség, az ugy hat mint a dispensatio in radice, melytől a közönséges dispensatio — természeten a pro matrimonio jam contracto — ép abban külömbözik, hogy az utóbbinak csak ugy lehet hasznát venni, ha legalább is a renovatio consensus létre jön.

Az általános egyházi jogban és a József császár pátensében foglalt elvek között az eltérés — annak daczára, hogy abban találkoznak, hogy mindegyik a pap elé rendeli a házasságkötést — több tekintetben igen jelentős. A két külön jogrendszer között a főbb eltérések már a házasságkötés formai oldalát illetőleg eléggé felötlők. Az eltérések nem hiányzanak a Királyhágón túli protestánsok házassági joga s a polgári jog között sem, mely alatt a protestánsok a Királyhágón innen állanak.

Az egyházi jogon alapuló házasságkötés a maga válfajával a Királyhágón túl s a polgári jog szerint való házasságkötés egy igazán közös ismertető jelét, egy nemzeti szokás adja, mely a különféle jogok között való ellentéteket mintegy kiegyenliteni törekszik. Ez az általános szokás, hogy a házasulók a házasságkötéskor esküt tesznek, a honnét aztán a házasságkötés a magyar nevét — esküvő — nyerte. Nem képezi ugyan egyik jog szerint sem a házasságkötés lényegét, de oly feltünő jelenség, melyet a jogász sem hagyhat figyelmen kivül. Erős jogi meggyőződés szól belőle, nem lehetne agyonhallgatni. [1]) Az eskü még akkor is megengedhetőnek

[1]) Már a Telegdy idejéből való agendarius (69. l.) mondja: Postremo pro more in hac patria usitato, dextris ipsorum, super sanctis reliquiis collocatis, faciat sacerdos eos singillatim iurare, ipso in proferendo verba iuramenti in secunda praeeunte, illis vero in prima persona subsequentibus. A felek megesketését rendeli a Pázmány-féle rituale strigoniense is (155. lap.) Geleji Katona István: Canones ecclesiastici 67. c.: »Copulatio novorum conjugum, usu jam antiquitus apud nos recepto, eoque in scripturis sacris fundato, solenni ac corporali (ut vocant) jura-

tünik fel, midőn a katholikus papnak vegyes házasság esetén az ugynevezett assistentia passivára kell szoritkozni. [1])

Mielőtt a házasságkötési formák ismertetését befejezném, nem akarnám, hogy az olvasó figyelmét a Kálmán király törvényének a tanusága a tridenti zsinat határozatával (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) s a József császár patensének rendelésével (29. §.) szemben elkerülje.

Azt már láttuk, hogy a József császár patensében a házasságkötésre nézve megkivánt formalitások mennyire tulozva vannak.

Ezen vád alól a tridenti zsinat illető határozata sem mentes. [2])

Az igen természetes, hogy a tridenti zsinat azáltal is túl ment a Kálmán király törvényén, hogy a házasságkötést az illetékes pap előtt kivánja meg. Ez is igen helyén volt, midőn a tridenti zsinat egyátalán belement abba, hogy a házasságkötésre formát szabott. De hogy ép az illetékes pap előtt való házasságkötésből érvényességi kérdést csinált, ez már valamivel több annál, a mi a házassági dolgok rendjére nézve mulhatlanul megkivántatik. Elég lett volna azt mondania, hogy igen az illetékes pap előtt kell a házasságot kötni, de a házasságnak az érvényét kár volt annak feláldozni, ha a pap véletlenül nem volt az illetékes. A mennyire tökéletesitettnek tünik azáltal a Kálmán király törvényének a gondolata, hogy az egyház, a pap előtt való házasságkötésből a tridenti zsinat érvényességi kérdést csinál s hogy elő van irva az, hogy az illetékes pap járjon el: az által, hogy az érvényességi kérdést a tridenti zsinat az illetékességhez is hozzáfüzi, a Kálmán király törvényének gondolata nem vált a mi javunkra jobbá. [3])

mento mediante fieri debet. Bod Péter: Synopsis 26. lap. A tarczal-tordai zsinatok (1562/3) után a szász választó utján a lutheránusok és helvétek közti viták felől véleményezésre felkért akadémiák a többek között azt is kinyilatkoztatták, hogy: »a házasok összeesketésének eltörlését is az egyház egyik rendének, a papságnak nem lehet megengedni, s hogy nem javasolják, miszerint e Magyarországon már annyi század óta gyakorlatban volt esküvést maga az egyház is annyi sok együgyü ember megbotránkoztatására eltörölje. Kiss Áron a XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Budapest, 1882. 297. l. Vesd össze Lonovics archeologiájának 336. lapját. A házasságkötést esküvés mellett a kanoni jog is ismeri. c. 9. 31. X. de spons. (4.1.)

[1]) Decreta et Acta Conc, Prov. Strigon. Pestini 1859. 41. l.

[2]) Hogy a tridenti határozat (c. 1. sess. XXIV. de ref. matr.) a parochusról szólva a proprius parochust érti, midőn kijelenti: Qui aliter quam parocho vel alio sacerdote stb., kitünik a decretum egész szövegéből, mely szerint már a hirdetéseknél a proprius parochust emliti, ugy szintén akkor is, midőn azt határozza meg, hogy ki áldja meg a házasságot. A qui aliter kezdetü mondatban inkább csak a sanctio van kifejezve.

[3]) A tridenti zsinat tulszigoru szabálya (Qui aliter quam) ellen magában az egyház kebelében sem hiányzik a megváltoztatásra törekvő irány. A legutóbbi közzsinat alkalmával több franczia püspök a házasság reformja tárgyában a többek között a

A Királyhágón túl élő protestánsok házassági jogkönyve a Bod Péter Synopsisa (28. l.) de copulatione desponsatorum a többek között a következőket mondja:

Debet (copulatio) peragi in loco cultus publici. Aut ubi consuetudo populi desiderat. In alterius parochia prohibitum. Constitutio Synodalis anni 1620 talis, est: A ki más ekklézsiába tartozó embereket copulál igaz ok nélkül, annak papját a kurátorok előtt megkövesse s tizenötöd nap alatt, tizenkét forintot fizessen. Ha elmulasztja, azután két annyit; et consequenter.

Nem rendszerint való dolog ugyan az, hogy a házasságkötés ne az illetékes pap előtt menjen véghez, de a rendellenesség nem jár avval, hogy a házasság is érvénytelen leszen, elég, ha az illetéktelenül eljáró pap a maga büntetését veszi.

A németországi protestáns házassági jog is, melyből a protestánsok házassági joga a Királyhágón tul a maga eredetét vette, a papi egybekötésre (trauung) nézőleg, a mi a maga kifejlettségében egyedül létesiti a házasságot, nem oly túlszigoru, hogy az illetőség elvétését a házasság érvénytelenségével sujtaná. A házasság érvénye szempontjából tökéletesen elégségesnek találtatik, ha az, kihez a felek a papi egybekötésre (trauung) mennek, bir avval a minőséggel, hogy liturgicus cselekvényeket végezhet. [1]) Láttuk, hogy a franczia jog, meg a német birodalmi törvény sem sujtja a házasságkötésnél eljáró közege illetéktelensége okából a feleket azzal, hogy a házasságuk az eljárt közeg miatt érvénytelenné lesz. A jogi álláspont a Kálmán törvényéből is kivehető. Ne feledkezzünk meg erről. Majd ha arra kerül a sor, hogy a házasságot nálunk polgári törvény rendezze, a gondolatot ne ép a némettől vagy a francziától vegyük.

Látni való volt, hogy az egyházi és a polgári jogunk valójában két külön jogi rendszer, melyek ellentétei a házasságkötés actusában már for-

következő kivánságnak is kifejezést adott: De modificando clandestinitatis impedimento. Si hoc impedimentum dirimens servandum iudicetur, saltem ita attemperetur conditio, quae exigit sub poena nullitatis praesentiam proprii sacerdotis exclusive ad alium, ut in posterum gravissime huius contractus et sacramenti validitas non dependeat ex tam facilibus erroribus, qui circa quaestiones domicilii, ac consequenter circa qualitatem proprii sacerdotis oriri et subrepere possunt; unde fit, ut multa matrimonia etiam in facie Ecclesiae contracta nulla sint. Sufficiat ergo exigere, sub peccati et censurae poena, non autem cum matrimonii irritatione, ut nullus sacerdos nisi proprius aut ab eo delegatus matrimonium praesumat celebrare. Valde etiam opportunum et benignitate Ecclesiae omnino dignum esse videretur, simul et menti Conc. Tridentini apprime consonum, ut matrimonia protestantium et schismaticorum, quorum heu ita excrevit numerus, huic nullitatis causae, quae ex impedimento clandestinitatis emergit, nullibi iam forent obnoxia. Roskovány: Matr. in eccl. cath. IV. Mon. 382.

[1]) Scheurl i. m. 81. l.

mai szempontból is mélyre ható külömbségeket árulnak el. Ezek már magokban véve is felötlők, midőn kizárólag a neki alárendelt felekkel van mindegyik jogrendszernek dolga s igy egymástól távol állva hasonlittatnak össze. Most még azt kell szemügyre vennünk, hogy ha a két jogrendszer egymáshoz közelebb jut, minő módon hatnak közre, a mi a vegyes házasság esetén áll elő. Az magától érthető, hogy a két jogi rend teljes kiegyenlitéséről szó sem lehet. Csak azt kell tudnunk, hogy a két jogi rend közrehatása mellett mi módon létesülhet a vegyes házasság a tridenti házasságkötési forma ellenére. A polgári jogról eleve tudhatjuk, hogy minden egyezkedést, engedékenységet kizár, megkövesült jogi rendszer. Hogy aztán az egyházi jog, a házasságkötésre nézve, közelebbről tekintve, a tridenti formából minő módon enged s ez nálunk, a vegyes házasságok klassikus földjén, minő változatokon ment át, a legközelebbi fejezet dolga.

IV. A vegyes házasság kötésének módjáról.

Annak a módját már jeleztük, hogy a tridenti zsinatnak a házasság megkötéséről szóló határozata mellett is, miként létesülhet a vegyes házasság a katholikus fél részéről, a katholikus egyház, illetőleg a papja jelenléte nélkül. Annak a létesülése, amint mondva volt, azáltal válik lehetségessé, hogy az egyház régi joga, a tridenti zsinat előtti házasságkötési mód érvényesül.

Aziránt kétség sem is lehet, hogy a régi joga szempontjából tekinti a katholikus egyház a saját hitfelének protestánssal nem az ő saját papja előtt létesült házasságát, ha ezt érvényesnek elismeri. Ezt a régi jogot kell szem előtt tartanunk, hogy a vegyes házasság létrejöttét, megkötését minden oly esetben méltányolni tudjuk, midőn nem a tridenti forma lett követve. A régi jogból kell a vegyes házasság megkötésére nézve azokat a következtetéseket megállapitanunk, melyek a mai tételes jog alkotó elemeit teszik.

A kérdés annyira fontos, hogy annak a részleteivel is foglalkoznunk kell. Nem kevesebb van szóban, mint az, hogy nálunk a vegyes házasság akár magánosan létesült házassági megegyezésből is eredhet, melynél egyik vallásfelekezet papja sem volt jelen.

Amint nálunk a kérdés eddig fel van tárva, ugy tünik fel a dolog, mintha a római egyház azt engedélyezte volna, hogy egyenesen beleegyezik abba, hogy a vegyes házasság más pap, illetőleg lelkész előtt is köthető legyen, mint az ő papja előtt. [1]) Igy aztán egyik vagy másik

---

[1]) Dr. Konek Sándor: Egyházjogtan kézikönyve. 5. kiadás 1881. az 557. lapon a következőket mondja: »Már XVI. Gergely pápának 1841. évi ápril hó 30-án kelt brévéje és annak fonalán Lambruschini bibornok s államtitkártól kelt utasitás nyomán a magyarországi vegyes házasságokra nézve némi kivételes engedmények adattak, melyek szerint a protestáns lelkész és két tanu előtt létrejött vegyes házasság érvényesnek elismertetik, mit az 1844-iki országos törvény III. czikkének 2. §-a is a következőkben röviden kifejez: »a jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelikus lelkipásztor előtt köttetnek, törvényesek.« Ugyancsak utóbb az 1848: XX. tcz. által a görög nem egyesültekkel kötendő vegyes házasságokra is ki-

vallásfelekezetbeli pap illetőleg lelkész elé okvetlenül el kellene menni, hogy a házasság érvényes legyen. Ez az állitás, a mint téve van, egészen a magyar törvény (1868: LIII. tcz. 11. §.) szavai után indul. És azon nincs is mit csodálkozni, hogy a magyar magánjog irói saját hazai törvényünk szavainál megállapodnak, azon szoros összefüggést, miben a magyar törvény az egyházi joggal áll, nem kutatják s a kérdés felfejtését a kanonistáknak engedik át. Ha a tridenti forma mellőzésével létesülő vegyes házasság megkötésének jogi természete felől még nem hatott a jogászi közönségbe az egyház saját álláspontja, a mihez a magyar törvény ugy viszonylik, mint következményi tétel, ugy ez kanonjogi irodalmunk rovására esik. Rajta leszek, hogy a kérdést kellő módon világositsam meg.

Általán elismert, hogy a katholikus egyház törvényei ugy vannak megalkotva, hogy minden keresztelt egyénre szólnak. A dolog nem vág a más felekezetek polgárilag elismert voltába addig, a mig a katholikus egyház törvényei nem erőszakoltatnak fel a más hiten levőkre. Persze, hogy ez jó sokáig félreismert volt, a miről a magyar história is sokat tudna beszélni. Idő telt be abba, a mig a bécsi és linczi békekötések után a protestantismus törvényes léte magát annyira tudta érvényesiteni, hogy a saját hiveire nézve mindenben a saját törvényei lettek az irányadók, mely késedelemnek az oka jórészt abban keresendő, hogy a protestantismus — a mint ezt már emlitettük — nemcsak kezdettől fogva, de még a szabadsága kivivása után is kellő szervezet nélkül maradott. Az ebből származott s tartossá vált bajokat később orvosolni a protestantismus önereje nem lett volna képes. Az uralkodók bölcsessége, mely kiválólag a József császár intézményeiben s az 179⁰/₁. évi 26. tczikkben nyilatkozik, tisztázta

---

terjesztve lőn s az 1868 : LIII. tcz. folytán ujabb szentesitést nyert, annak 11. §-a világosan rendelvén : »vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.« Egyik jelentős egyházjogi irónk : Szeredy i. m. II. k. 1183. l. a következőket mondja : 1841. évi ápril 30-án kelt XVI. Gergely pápának azon nevezetes breveje, melyben a hozzáfolyamodó főpapság kérésére, tekintetbe vévén a magyarországi körülményeket, az itteni vegyes házasságokra nézve némi kivételes engedményeket tett, kijelentvén, miszerint hazánkban a protestáns fél lelkésze és két tanú előtt kötött (?) kötött vegyes házasságok is egyházilag érvényesekül tekintendők, mely szabály azután az 1844 : 3. törvényczikk 2. §-a által törvénybe igtattatott s az 1848 : 20. törvényczikk 6. § által a görögkeletiekre is kiterjesztetett.« A mikor szerző a XVI. Gergely breveje mellett kiadott Lambruschini-féle utasitás tartalmát összegezi, a 6. pont alatt már csak a következőket mondja : »Ha téritvény (t. i. reverzalis) nem adatik s a jegyesek, daczára a plébános intéseinek, a szenvedőleges segédletet nem akarják elfogadni, hanem a nem katholikus lelkész által kivánnak összeadatni, ezt a kath. lelkésznek akadályozni nem szabad, hanem ily esetben bizonyitványt tartozik kiadni arról, hogy a kihirdetés háromszor megtörtént, és semmi oly akadály nem jelentetett be, mely miatt a házasságot érvényesen megkötni nem lehetne.«

a jogi helyzetét. Ma már abban, hogy a katholikus egyház törvényei minden kereszteltet köteleznek, semmi erőszakos sincs. Tulajdonkép csak az egyház elvi álláspontjáról van szó s arról, hogy az egyház minden oly viszonyt, mely a megitélése alá kerül, a saját joga szempontjából tekint. [1]) De ez a szabály sem kivétel nélkül való legalább a házassági jog terén.

[1]) A mikor még a katholikus egyház hazánkban a protestánsok házasságainak is birája volt, mindig csak a maga jogát vette zsinórmértékül. A midőn III. Károly megpróbálta azt, hogy a katholikus szentszékeknek azt irja elő, hogy a protestánsokra nézve ugy itéljenek, a mint ezt a protestánsok saját joga megkivánja, a katholikus szentszékek visszautasitólag feleltek. Roskovány Matr. in eccl. cath. I. Mon. 53—56. Igy aztán minden a réginél maradott s ugy látszik mindaddig, mig a II. József császár patense az összes házassági ügyekben való biráskodást nem ruházta a polgári biróságokra. Ezeknél a protestánsok házasságaira vonatkozó biráskodási jog 1790-ben csak ugy maradott meg, hogy a házassági patens a protestánsokra nézve fentartatott. Természetesen a kath. egyház elöljárói a protestánsok házasságai felett a biráskodást maguknak követelték. A midőn az 179⁰/₁. évi országgyülésre már az elsőbben érkezett királyi resolutio sem juttatta 11. pontjában a protestánsok házasságai felett a biráskodás jogát a katholikus székeknek, erről azon felterjesztésben, melyet az egész resolutio ellen intézett, a következőkép emlékezett meg a katholikus clerus: »11. Tenore § huius universae causae matrimoniales Aug. et Helv. cf. addictorum propriis ipsorum Consistoriis iuxta religionis suae principia diiudicandae, relinquuntur. Tentarunt quidem hoc concives nostri occasione etiam tractatus Pacis Viennensis impetrare, impetrarunt tamen minime, quia ad 7 eiusdem Pacificationis articulum disertis verbis ponitur: ut Sedes Spirituales maneant. Spirituales has Sedes Romano-Catholicas fuisse tum ex usitata per leges nominatione, tum exinde etiam clarum fit, quod concipi nequeat, iam tunc Evangelicos sua praehabuisse publica Consistoria, quibus nec publicum antea religionis exercitium in regno hocce admissum fuit. Provocatus Viennensis Pacif. articulus rursum art 7 : 1608 ante coron. confirmatus extitit taliterque matrimonia illorum etiam secundum antiquam legum provisionem tractabantur; sed quia sub Pacificatione Lincensi de statu Sedis Spiritualis utrinque tractatum et agitatum rursus fuisset, §. 11. eiusdem Lincensis Pacif. conclusum tandem est, ut primis statim Comitiis aliquid certi de illis statuatur, in cujus sequelam declaratum etiam est art. 15 : 1647, ut Evangelici in matrimonialibus in usu consveto permaneant. Ex his certum et evidens est, Spirituales Sedes semper in statu quo permansisse, neque unquam ius diiudicandarum causarum matr. funestissimis licet bellorum temporibus dimisisse patet item ex praeallegato Lincensis Pacif. §. 11. circa statum Spiritualium Sedium nihil determinatum fuisse, sed quaestionem hanc ad Diaetam Regni seu legislativam potestatem remissam extitissae, ibidem autem usum vigentem et consvetum confirmatum fuisse. Quomodo igitur cum summo Rom. Cath. Religionis praeiudicio pro revisione causarum harum distinctum plane forum, et illud nova et inusitata iurisdictione donari posset, quando divortiales iuxta Evangelicorum principia latas sententias a Catholicis pro validis haberi vetat dogma catholicum, quo credimus et credere debemus, vinculum matrimonii neque ex adulterio, neque ex sterilitate, neque ex implacabili odio et aversione aliisque pluribus, quas ad divortium pro sufficientibus causis habent Evangelici, dissolvi posse? quomodom item sive Comitatus, sive aliae publicae Jurisdictiones latam novi huius Consistorii sententiam ad effectum dirigent, principiis Rom. Catholicis saepe adversam? hinc ad tollenda et praecavenda diversa illa incommoda, quae ex ratione inaequalis systema-

Azt már láttuk, hogy a tridenti zsinat határozata a házasság megkötéséről nem olyan, melyről feltétlenül el lehetne mondani, hogy a protestáns felet kötelezi. Ez a zsinati határozat már ugy lett meghozva, hogy nem teheti az eltérést nem engedő rendelkezés benyomását. A mig az egyház házassági törvényei a kereszteltéket általában kötelezik, a házasságkötésről szóló tridenti határozat hatálya bizonyos körülménytől van függővé téve. Láttuk, hogy ez a nagy hitszakadásra tekintettel történt és okosan is történt. A minden egyes ekklézsián való kihirdetéstől tétetett a házasságkötést megszabó határozat alkalmazása függővé. Igy aztán a határozat azt a benyomást teszi, hogy a protestánsokra nem mindig alkalmazandó. Ezen alapon többen vannak, a kik a protestánsokat a tridenti határozat kötelező ereje alól általán kiveszik azon helyeken, hol a protestánsoknak külön egyházi szervezetök van. [1]). De ha azt szem előtt is tart-

tisationis duorum fororum consistorialium tam quoad successionem quam et complura alia obiecta futuris temporibus indubie oritura sunt, pro iurium et conscientiarum tranquillitate non aliud supereet efficatius medium, quam si matrimoniales causae omnium Christianorum posthac etiam ad Spirituales Sedes R. Catholicorum fine discussionis et decisionis relegatae fuerint, ubi ceteroquin praecipua curarum pars eo dirigitur ut iustitia promte ac fideliter omnibus administretur, nec tale quidpiam statuatur quod sive iura concivium, sive liberum religionis exercitium laedat ac interturbet. Ex tabulario Vaticano. Roskovány : I. Mon. 101.

[1]) Palmieri i. m. 293. l. Questio est tamen specialis quoad impedimentum clandestinitatis invectum a Tridentino cp. Tametsi Sess. XXIV. Questio vero non est utrum ratione tantum habita potestatis, potuerit Ecclesia hoc impedimento ligare quoque haereticos. . . . . : responsio enim affirmativa satis patet ex dictis. Sed quaestio est facti ex quadam aequitate dependentis : an reapse hac lege obligentur haeretici in publicam societatem adunati propriis legibus et ministris utentes, sive vivant in societate civili, quae a catholicis gubernetur, sive vivant in societate, quae haereticis subsit. Ratio dubitandi est, quia cum ex una parte voluerit Trid. Synodus matrimonium sacramentum celebrari coram parocho et ex alia parte Ecclesia prohibeat parocho ceterisque communicationem cum haereticis in sacris durumque sit arbitrari voluisse Tridentinam Synodum esse nulla matrimonia omnia, non quidem huius aut illius haeretici, qui inter catholicos versentur (quod malum ad eorum quoque confusionem et scandalum inter catholicos vitandum permitti certe potest) sed eorum omnium, qui coetum non parvum et longo tempore duraturam constituunt, quorum plerique sunt in bona fide; consequens videtur quod pro his praesentiam parochi, quo carent, noluerit Synodus requiri Sane si credimus Pio VII in litteris datis ad Imp. Napoleonem 27 Junii 1805 de matrimonio mixto fratris eius Hieronymi in America inito, tanto studio et diligentia conscriptis : »Declaratio Benedicti XIV pro matrimoniis mixtis in Hollandia et statibus Belgii confoederatis non fuit novum ius, sed solum declaratio et explicatio quid in se ipsis haec matrimonia sint« ; quocirca auctore ipso Pio VII »idem principium Benedicti XIV applicandum est iis matrimoniis, quae inter catholicum et haereticam fiant in illis regionibus, quae subsunt haereticis, etiam cum Tridentinum Decretum fuerit ibi pro existentibus ibidem catholicis publicatum.« Hoc quidem valet pro matrimoniis haereticorum, qui in ea regione vivunt quae subest haereticis: prius vero argumentum vim habet etiam pro illis, qui coetum constituunt intra societatem, quae subest catholicis

juk, hogy a tridenti határozat a protestánsokra tekintettel volt azáltal, hogy a decretumának hatályát az egyes egyházakban való hirdetéssel tette függővé s ezáltal a protestánsok mentességét szándékolta a decretum alól, ezen mentességre tekintettel mégis csak annyiban volt, a mennyiben már a decretum hozatalakor létezett protestantismust akarta kimélni. Azt nem vette számba, hogy a protestantismus ujabb elszakadások folytán gyarapodni fog s oly helyeket ejt hatalmába, melyeken a tridenti decretum hirdetett lesz s hol ez egyáltalános kötelező erővel fog birni. Erre tekintettel mondja maga Pallavicini (lib. 22. c. 8. n. 10.) a tridenti zsinat azon intézkedéséről, mely a protestánsokra kiható: »Quod tamen satis non fuit illis regionibus, quae a catholicis tunc possessae adeoque hac lege illic solemniter promulgata obstrictae in manus postea haereticorum ibi degentium et imperantium devenere. Sed quod per sanctiones cunctis eventuris casibus non consulatur, non est hominum culpa, sed hominis natura.« Maga Pallavicini is sajnálja, hogy a tridenti zsinat a protestánsokat illetőleg a később fejlődött viszonyokra nem volt előre tekintettel. Tény tehát, hogy a tridenti decretum nem juttatott a protestánsoknak általában mentességet, a mi azonban nem áll utjában annak, hogy ott, hol a protestáns fél nem jutott a tridenti decretum kötelező ereje alá, ezt a mentességet a vele házasságra lépő katholikusra is átszármaztassa. Ez a tridenti zsinat határozatának szellemével egészen megférő, mely a régi jog lehető kimélésével akart eljárni.

XIV. Benedek, századának egyik legnagyobb jogásza, De Synodo Dioecesana czimű munkájában (l. IV. c. IV. n. 12.) a következőket mondja:

Concordibus suffragiis in eam sententiam itum est, quod sicuti valida declarata fuerunt ea matrimonia, quae in praedictis Foederati Belgii provinciis inter duos contrahentes haereticos, sine parochi praesentia inita essent: ita valida dici deberent illa quae in iisdem locis inter duas partes, alteram catholicam et alteram haereticam, eodem modo contracta forent: quoniam, cum conjugum alter, tum ratione loci, in quo habitat, tum ratione societatis, in qua vivit exemtus sit a Tridentinae Synodi lege, exemtio, qua ipse fruitur alteri parti communicata remanet, propter individuitatem contractus, vi cujus

---

Cf. P. Ballerini in Opere Morali de Matrimonio. not. ad u. 841. 4. Arbitramur ergo pro huiusmodi haereticis (idem dic de schismaticis) hoc impedimentum clandestinitatis actu non vigere. Cum vero cetera impedimenta ab his quoque haereticis servari possint, ratio nulla est, cur ipsi iis non teneantur. A nézetet számos kánonjogi iró a magáénak vallja, kiket habár máskép vélekedik, felsorol Haringer: Sacrament der Ehe czimű munkájában (236. l.) De lásd Phillips: Compendium juris ecclesiastici edidit Fridericus Hoen. Vering. Ratisbornae 1875. 635. l.

exemptio, quae uni e partibus competit, ad alteram, secundum, etiam civiles leges extenditur eidemque communicatur.

Erre támaszkodik a magyar viszonyokra vonatkozólag is Lonovics csanádi püspök, azon előterjesztésében, melyet 1841. évi márczius 27-kén Rómában jártakor a vegyes házasságok dolgában a római curiához intézett. [1]) A XIV. Benedek pápa által megirott elv arról, hogy a protestáns fél mentessége átszáll a vele házasságot kötő katholikusra, mely nézet XIII. Kelemen pápa által is kimondatott [2]), mindig alkalmazható, mikor a protestáns fél nem áll a tridenti forma kötelező ereje alatt. Ehhez képest értendő nálunk az a breve. melyet XVI. Gergely a vegyes házasságok tárgyában Magyarország számára adott.

A vegyes házasságok jogának igazi története a XIV. Benedek pápa. ezen nagy jogászi elme »Declaratio«-jával kezdődik, mely 1741. évi november 4-én adatott ki s a holland protestánsok házasságait s ezen a réven azok vegyes házasságait is illeti. [3]) Ennek a szellemében való eljárás foglaltatik a XVI. Gergely brevejében (Quas vestro) is, melyhez a Lambruschini bibornok instructioja csatoltatott.

A XIV. Benedek declaratioja (Matrimonia quae) rendelkezései a következőkből kivehetők:

Primo scilicet quod attinet matrimonia ab haereticis inter se in locis foederatorum ordinum dominio subiectis celebrata non servata forma per Tridentinum praescripta: ... Sanctitas sua ... declaravit. statuitque matrimonia in dictis foederatis Belgii Provinciis inter haereticos usque modo contracta, quaeque in posterum contrahentur, etiamsi forma a Tridentino praescripta non fuerit in iis celebrandis servata. dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum, pro validis habenda esse adeoque si contingat utrumque coniugem ad Ecclesiae catholicae sinum se recipere, eodem quo antea coniugali vinculo ipsos omnino teneri etiamsi mutuus consensus coram Parocho catholico ab eis non renovetur, sin autem unus tantum ex coniugibus sive masculus sive foemina convertetur, neutrum posse, quamdiu alter superstes erit. ad alias nuptias transire.

Quod vero spectat ad ea conjugia, quae pariter in iisdem Belgii provinciis absque forma a Tridentino statuta contrahuntur a catholicis cum haereticis, sive catholicus vir haereticam foeminam in matrimonium ducat, sive catholica foemina haeretico viro nubat: .... declarat

---

[1]) Roskovány i. m. De matr. mixtis III. 801. lap.

[2]) Roskovány i. m. II. 56. l. Litterae ad Archiep. Mechlin. ann. 1767.

[3]) Olvasható a függelékben.

Sanctitas Sua, matrimonium huiusmodi, alio non concurrente canonico impedimento, validum habendum esse, et neutrum ex coniugibus, donec alter eorum supervixerit, ullatenus posse sub obtentu dictae formae non servatae novum matrimonium inire...

A XIV. Benedek declaratiojának jogi természete iránt igen elágazók a nézetek. Némelyek azt ugy tekintik, mint a mely csak a tridenti decretum óta fenálló jognak a kifejezése és semmi egyéb. Mások azt olybá veszik, mint a mely a tridenti decretum óta fenálló jog alól Hollandiára s a vele egyesült belga tartományokra nézve kivételt tett, a mennyiben a tridenti házasságkötési forma alól a különleges viszonyok tekintetéből felmentést adott.

Ha azt tekintjük, hogy a tridenti decretum s ennek az előtanácskozásaiból csak az derül ki, hogy a tridenti zsinat, kivételt téve, csupán arról gondoskodott, hogy a protestantismus annyiban és oly mértékben kiméltessék meg, a mint már a decretum hozatalakor és kötelezővé váltáig létezett, illetőleg terjeszkedett, be kell látnunk, hogy ezen kivételes intézkedésen XIV. Benedek pápa declaratioja hozatalában túlment. XIV. Benedek általában kimondotta azt, hogy Hollandiában a protestánsok egyáltalán nem állanak a tridenti házasságkötési forma kötelező ereje alatt, mi által egy külön jogi helyzetet teremtett. A XIV. Benedek declaratioja a külön törvény (lex specialis) jellegével bir, neveztessék az akár privilegium, akár dispensationak.[1]) Hogy aztán a XIV. Benedek declaratioja azon protestánsokra nézve ujat nem tartalmazott, kik ugyis mentesek voltak a tridenti házasságkötési forma alól, ez a declaratio természetén mitsem változtat, mert ezt XIV. Benedek ugy látszik ugy alkotta meg, hogy nem csak azt vette alapul, hogy a tridenti decretum Hollandiában s az evvel egyesült belga tartományokban sok helyen csak későbben lett kihirdetve, már csak akkor, midőn a protestánsok felülkerekedtek. Mindenkép áll azonban az, hogy a XIV. Benedek declaratiojának előfeltétele az volt, hogy a protestánsok Hollandiában külön szervezett társaságot képeznek.

Hogy a XIV. Benedek declaratiojában nincs ép általános elvről szó, oka annak, hogy a declaratio csak Hollandiára illetőleg a németalföldi uralom alatt a declaratio kibocsájtása idején egyesülve volt tartományokra értendő és azon területekre, melyekre az az idők folytában kiterjesztetett.[2])

---

[1]) Phillips: Compendium Juris Ecclesiastici edidit Fridericus Henr. Vering. Ratisbonae 1875. 635. l. Schulte: Handbuch des Eherechtes I. 505. Knopp: Eherecht II. 47. l. Máskép Roskovány i. m. I. 88. l. Kutschker i. m. 484., kik azon nézet mellé állanak, hogy a XIV. Benedek declaratioja nem felmentvényi természetű, hanem egyszerüen jogkijelentő.

[2]) A XIV. Benedek declaratioja a következő tartományokban honosittatott meg: 1. Quebeck és Canada 1764. 2. Malabar 1765. 3. Bombay 1767, 4. Culm

Más alapon készült, mint a XIV. Benedek declaratioja, az az intézkedés, melyet a vegyes házasságok tárgyában 1830. évi márczius 27-kén VII. Pius pápa adott a kölni egyháztartomány (Köln, Trier, Paderborn, Trier) részére. Ez az intézkedés (Litteris altero) minden ízében a tridenti házasságkötési forma alól való felmentés jellegét árulja el [1]), a mi aztán átalán elismert dolog.

Per nostras has litteras volumus et mandamus, ut matrimonia mixta quae posthac (a die videlicet 25. Martii 1830) in vestris dioesibus contrahi contingat, non servata forma a Tridentino Concilin praescripta, si eisdem nullum aliud obstet canonicum dirimens impedimentum, pro ratis ac veris connubiis habeantur, prout Nos auctoritate Nostra Apostolica eadem vera ac rata fore declaramus atque desernimus, contrariis non obstantibus quibuscumque. Quocirca catholicae personae, quae in posterum matrimonia mixta hoc modo contraxerint, dum nullum aliud iis obstaret dirimens canonicum impedimentum, a sacris pastoribus edocendae erunt, ipsas verum et ratum conjugium inivisse.

Az intézkedés mondott jellegét nem csak a szavak árulják el, de a kölni egyháztartomány multja is.

A kölni egyháztartományból már 1817-ben, VII. Pius pápa alatt tétetett lépés azon irányban, hogy a XIV. Benedek declaratioja a porosz uralom alatt álló katholikus tartományokra kiterjesztessék, annyival is inkább, mert Porosz-Sziléziában a XIV. Benedek declaratioja már életbe volt léptetve. A kérésre a pápa azon kérdést tette, ha vajjon a nemkatholikusok külön szervezett társaságot képeznek, vajjon élvezik-e a polgári jogokat s vallásuk szabad gyakorlatát (an acatholici . . . propie dictam societatem inter se efficiant et an juribus civitatis fruantur, publicumque cultum exerceunt) és másodszor, vajjon a tridenti decretum kihirdetésére nézve vannak-e okmányok, melyek hiján kimutatandó, hogy a tridenti decretum el lett-e az observantia által fogadva s ha ez megtörtént, ennek az időpontja is közlendő. [2])

Miután az erre adott válasz, illetőleg jelentés az volt, hogy az első kérdés dolga némi csekély kivétellel ugy áll, hogy a protestánsok magok között külön szervezett társaságnak nem tekinthetők s a tridenti decretum megtörtént kihirdetése kétségen kivül való, igen természetes, hogy a XIV. Benedek declaratiojának kérelmezett kiterjesztése elmaradott. Igy történt

---

1774, 5. Orosz-Lengyelország 1780, 6. Irland 1785, 7. Cleve 1793, 8. Porosz-Szilézia 1795, 9. Uj-Orleans 1824.

[1]) Roskovány i. m. II. 234 l.

[2]) Pius levele Ehrenbreitenstein generális vicáriushoz olvasható: Roskovány i. m. II. 165. l.

ez annak daczára, hogy egész Németországban az járta, hogy a XIV. Benedek declaratioját alkalmazták a vegyes házasságokra.

A VIII. Pius intézkedését megelőzőleg constatálható tehát, hogy a kölni egyháztartományban hiányzott az arra való talaj, hogy oda a XIV. Benedek declaratioja kiterjesztessék avagy ennek a szellemében tétessék intézkedés. Igy aztán az 1830. évi márczius 25-dikén kelt pápai bréve »Litteris altero« a legszorosabban, csupán a vegyes házasságokra értendőleg magyarázandó.

Arra, hogy a breve csakis mint felmentvény jöhetett létre, vall az a körülmény is, hogy a breve mellé való s 1830. évi márczius 27-ről kelt instructio a kölni egyháztartomány püspökeit öt év tartamára rendkivül meghatalmazásokkal látta el arra a czélra, hogy a breve előtt nem a tridenti forma szerint kötött vegyes házasságok tárgyában egyes felmentéseket adhassanak, melyek nélkül bizony az előbb kötött vegyes házasságok érvénytelenek maradtak.

Ezek után fogjunk a XVI. Gergely által a magyarországi vegyes házasságokra vonatkozólag adott breve »Quas vestro« s ehhez csatolt Lambruschini-féle instructio megismeréséhez a történeti előzmények fonalán.

Azt a magyar historiából már tudjuk, hogy Erdélyben és az erdélyi uralomnak alávetett területeken a protestantismus hamarább vert gyökeret és nyert törvényes létet, semmint a tridenti decretum a házasság megkötéséről beköszöntött. Ennélfogva Erdélyben és a hozzá tartozott részekben a jogi helyzet kellett, hogy mindig tisztán álljon. Mikor már Erdélyben a protestánsok tömörülve törvényes létnek örvendettek, a tridenti decretum a házasságkötés reformjával ugy a hogy ennek kötelező ereje contemplálva volt, nem bánthatta a protestánsok házasságának nyugodalmát.

Máskép állottak a dolgok Magyarországon. Itt a protestantismus a maga törvényes lételét csak a bécsi békével vivta ki. Ez az időpont már jóval a tridenti decretum elkészülte után esik. Igaz, hogy hamarjában még a bécsi béke után sem lehet a tridenti decretum alkalmazásba vétele tárgyában általános gyakorlatról szólani. De ez nem akadályozza azon feltevést, hogy a tridenti házasságkötési forma már jóval a bécsi béke előtt a tridenti decretum erejénél fogva tett hóditásokat. Az országnak több helyei, vidékei lehettek, melyeken a tridenti decretum befogadottá lett, mielőtt a protestánsok külön létele, törvényes állása biztositva volt. Ezt feltennünk annyival is inkább lehet, mert tudjuk, hogy mindjárt a tridenti zsinat befejeztével mennyire a szivén feküdött Oláh Miklós esztergomi érseknek, hogy a zsinat határozatai bevétessenek. Tudjuk, hogy addig is, mig a bécsi békekötésre került a sor, a katholikus egyház minő erőt fej-

tett ki. Mind oly körülmények, melyek azt a föltevést megerősitik, hogy a később törvényes önállásra szert tett protestánsok mindmegannyian nem voltak a tridenti decretum kötelező ereje alól menteseknek tehinthetők. A tridenti decretum meghozatala s a magyar protestantismus törvényes léte közé annyi idő esik, mely idő alatt a tridenti decretum több helyen könnyen kötelezővé válhatott s igy aztán több helyen a később protestánssá vált egyházakra illetőleg ezek tagjaira a tridenti decretum kötelező ereje fennmaradott. A protestantismus Magyarországon az erdélyi fejleményekhez képest megkésett. De ha egyes helyekre, vidékekre tekintettel, azon feltevés sem csal, hogy a tridenti decretum gyakorlatba vétele s ekként kötelezővé válta késett meg azáltal, hogy a kötelezővé vált gyakorlat addig huzódott, midőn már a protestánsok a törvényes létélőket elnyerték, a később meggyökeresült tridenti házasságkötési forma mégis a tényleges jogállapot előnyeit élvezhette. Áll ez annyival inkább, mivel a tridenti házasságkötési forma nálunk a szokás által lett befogadva. A tridenti forma bevételének ideje az egyes helyeken igen könnyen elmosódhatott s az idők multán régiebbnek tünhetett fel, mint a minő valójában volt, régiebbnek mint a protestantismus törvényes megalakulása az illető helyeken. A mi Erdélynek az előnyére szólt, Magyarországon nem volt mondható, tudniillik az, hogy midőn a c. 1. sess. XXIV. de ref. matr. támadt illetőleg kötelezővé válhatott, már ekkor létezik a törvény által elismert módon tömörült protestantismus. A kérdést zavarhatták a tömeges visszatérések és áttérések folytán minduntalan változott vallási viszonyok. Mind oly okok, melyek egyes esetekben a kérdést a tridenti forma minő terjedelmü kötelező ereje iránt azon oldalról felszinre sem engedték kerülni, hogy a tridenti házasságkötési forma az egyes helyen, mely időtől kezdve vált kötelezővé. Inkább csak ugy általában lehetett azt tudni, hogy a tridenti házasságkötési forma nem mindenütt előzte meg a protestantismust.

A mikor hazánkat érdeklőleg a protestánsok házassága s a vegyes házasságok felől átalában Róma tudtommal először nyilatkozott, ez azon felterjesztésére történt, melyet Andrássy Antal 1779. évi február 20-án Rómába intézett.

Andrássy A. a S. Congregatio Concilii Tridentini Interpraetum előtt a következő, bennünket leginkább érdeklő kérdést terjesztette elő s emelte ki: [1])

Quid statuendum sit de illis matrimoniis, quae licet absque omni impedimento dirimente, sed tamen non observata lege tridentina, coram

[1]) Lásd az egész felterjesztést a függelékben.

ministro haeretico tam ab haereticis inter se, quam ubi contrahentium alterutra pars catholica est, contrahuntur?

A felterjesztésre 1780. évi augustus 20-dikán a következő válasz érkezett [1]:

Matrimonia haereticorum inter se coram ministro haeretico inita dissimulare debere, ita ut nec de validitate nec de invaliditate eorum disputetur et sententia feratur, cum exinde non tam utilitatis fructus, quam potius offensionis ac periculi metus in perniciem religionis catholicae esset expectandus. Posteriora, scilicet catholicorum cum haereticis, quae apostolica sedes, prout ex eodem, quem laudas, felicis recordationis Benedicto XIV. plane didiceris, in aliquibus locis, cum ea impedire non valeat, tolerat quidem et ecclesiastica quadam prudentia, commiseratione, et mansuetudine. ne maiora nascantur mala dissimulat, prudentiam tuam non latet, ab huiusmodi nuptiis velut catholico homine prorsus indignis semper ecclesiam abhorruisse . . .

Ez volt a kezdet, melyből a protestánsok házasságának méltatása s igy az ő általok kötött vegyes házasságoknak méltatása is kiindult.

Nem csoda, ha az Andrássy Antal rozsnyói püspök felterjesztése következtében a kérdéses házasságok nem részesültek még a kellő elbánásban s azok a római szentszék által bizonyos módok mellett érvényökben támadtatnak meg, ha a tridenti forma hiján köttetnek. Oka ennek részben az lehetett, hogy Andrássy Antal a Kálmán király házasságkötési törvényéről tulzott módon nyilatkozott.

Concilii Tridentini Decretum de sess. XXIV. de ref. matr. cap. 1. quidquid sit deo eo, an per singulas parochias solenniter sit promulgatum, certe usu inde mox a sua conclusione et confirmatione ad praesentia tempora per omnes dioeceses Regni Hujus Hungariae et harum singulas ecclesias receptum est, nec aliter ac eius lege servata, matrimonia contrahere fas fuit unquam, usque adeo, ut saltem quod est ad Catholicos, matrimonia ea neglecta celebrata pro clandestinis ac irritis semper sit habita: id quod integris ferme quinque saeculis ante Tridentinum ex Colomanni R. Decr. libr. 2. cap. 15. in corpore juris hungarici provisum perinde habebatur. Hogy ez utóbbi állitása, tudniillik hogy Magyarországon Kálmán törvénye óta érvénytelen volt az alattomos házasság, mennyire alapos, már láttuk. Különben Rómában a kérdést nem is tekintették a jogi mint inkább politikai oldaláról. A congregationak bajos is lett volna a

[1]) Lásd a függelékben.

kérdést jogi szempontból eldönteni. Erre nézve a kellő adatokat a nemzet jogi életéből Andrássy püspök nem tárta fel.[1])

Andrássy Antal rozsnyói püspöknek a Rómából adott utasitás következtében hiressé vált felterjesztését nemsokára egy érdekes peres eset követte, mely ép a rozsnyói szentszék előtt fordult meg. Az eset, az 1781. évben volt a rozsnyói szentszék előtt és ugyanitt kapták az esetre a felek az első-birósági itéletet.

Az eset az volt, hogy Gömöri Eszter, ki a kun-tapolcsányi protestáns lelkésznek volt hive, a saját lelkésze előtt 1769. évi szeptember 22-én a katholikus hitü Szentmiklóssy Sándorral kelt egybe. Később az asszony a házasság érvénytelenségére azon az okon perelt, hogy nem a katholikus pap előtt jött a házasság létre.

A rozsnyói szentszék a kérése szerint itélt azon az alapon, mivel a házasságkötés tridenti formája meg nem tartatott.

De már az esztergomi érseki szék érvényesnek mondta ki a házasságot. Ehhez az itélethez indokainál fogva hozzájárult a primási szék Pozsonyban 1782. évi julius 23-án kelt itéletével, mi által aztán az ügy befejeztetett.

Fölötte érdekes a másod-biróság itéletének az indokaival megismerkedni.[2])

---

[1]) Időközben Rómából a S. Congregatio Concilii által a szepesi püspöknek a vegyes házasságokra vonatkozólag 1781-ben az az utasitás adatott, hogy . . . oportet, ut parochi catholici sibi nefas esse persuadent ecclesiasticos ritus sacrilegis miscere contractibus. Mindazáltal megkívánja az utasítás azt, hogy a gyermekek mind katholikusokká legyenek, quod nisi et acrioribus, quibus in huiusmodi apostatas uti potes, remediis, aliorumque sacerdotum, qui tecum laborunt in evangelio, exhortationibus obtinueris, quidquid illi in sui perditionem comminentur, tu tamen eosdem tamquam prorsus indignos et absolutione, et a quibuscunque ecclesiasticis prohibeas sacramentis . . . . Ugyancsak a szepesi püspöknek, az előbbi utódjának a S. Congregatio Concilii a vegyes házasságok körüli eljárásra 1795. évi ápril 16-án már a következő utasítást adta : . . . . Quaecunque scilicet de hac re latae essent leges, oportere, ut eppus et parochi studiose et prudenter curent, ne huiusmodi matrimonia fiant, et si contrahantur, ut proles universa in catholica religione educetur; quoties ipsis invitis secus fuerit factum, obstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia si necessitas urgeat, sit tantummodo materialis, neque actibus et declarationibus coniungatur, quae confirment vel approbent prolem aliter quam in religione catholica posse educari. Ebben már a passiv assistentia engedélyezve van, habár a felek a gyermekek katholikus hiten való neveltetését, illetőleg az egyház kivánságát nem teljesitik.

[2]) Roskoványi i. m. III. Pestini. 361. l. Anno 1781. Die 16. Junii in causa Estherae Gömöry contra Alexandrum Szentmiklóssy maritum suum ad Metrop. forum Strigoniense appellata deliberatum est : Ex claro tenore libelli Actionalis illud potissimum fundamentum adversus valorem praesentis matrimonii in Judicium deductum fuisse dignoscitur, quod a. 1769. die 22. Sept. actricem Estheram Gömöry Aug. Conf. addictam

Már az itélet indokolása a legelején bevallja, hogy nehéz kérdéssel van dolga: »in proposita quaestione de proprio parocho gravia in utramque partem subversari legalia momenta.« Az eredmény, a mire az indokolás

---

Minister eius Kun-Taplocensis in matrimonium iunxerit cum catholico sponso Alexandro Szentmiklóssy absque praesentia vel testimonio proprii catholici parochi; cum autem benignis. Constitionibus Regiis vetitum esset in Hungaria Ministris acatholicis assistere talibus matrimoniis, ubi alterutra pars sponsorum Sacra Romana profitetur, Consistorium Rosnaviense tamquam forum primae instantiae iudicavit: defuisse in hoc casu formam a Tridento Sess. 24. cap. 1. de proprio parocho praescriptam, atque ex hoc maxime principio die 27. Sept. 1780. actionale matrimonium pro nullo declaravit. Cuiusmodi causa et sententia ad Sedem ipsam Metropolitanam Strigoniensem maturioris revisionis gratia per viam legitimae appellationis devoluta, omnibusque actis processualibus longa atque exacta deliberatione pensatis et discussis, esto quidem negari non possit, in proposita quaestione de proprio parocho gravia in utramque partem subversari legalia momenta, ipsa tamen aequitas naturalis et religio Sacrorum Tribunalium exigit, ut postpositis quibuslibet subtilioribus ac saepe superfluis disceptationibus eam potius in deliberando viam amplectantur, quae exemplis maiorum trita et in materia Sacramentorum tutior esse dignoscitur, quae item non solum securitati animarum, sed ipsi etiam publicae quietati atque utilitati magis est consentanea; ex quibus generalibus rationibus Hungarica Ecclesia oraculis et vestigiis Summorum Pontificum inhaerens semper ita de Ministris Acatholicorum sensit ac iudicavit, quod tota eorum potestas assistendi matrimoniis dependeat unice a titulo tolerantiae, communi item existimatione suorum asseclarum ipsos pro veris parochis reputantium, ac denique ex tacito consensu altaque Reipublicae potestate defectum requisitae in illis sacrae iurisdictionis supplente, quemadmodum saepe etiam in catholicis parochis occulto quopiam impedimento laborantibus supplere solet argumento legis Barb. 3. de off. praet. cuius quidem saluberrimam constitutionem ob commune bonum et evitanda graviora mala non solum leges civiles verum etiam sacri canones in pluribus similibus casibus continuo usu adoptarunt; quibus sanctissimis principiis atque exemplis insistendo Hungarica quoque Ecclesia totumque Regnum Apostolicum praedictos Ministros per benignam interpretationem et fictione quadam iuris intra limites territorii publica auctoritate ipsis assignatos constanter quasi pro propriis parochis haberi et tolerari voluit. Imitatur nempe in hoc genere Respublica nostra sensum et benignitatem universalis S. Matris Ecclesiae, ut quae illis etiam, qui a via veritatis aberrant, promta semper et aperta teneat caritatis maternae viscera, invitat saepe ad sinum suum plus pia quadam indulgentia, quam rigida legum observatione, atque matrimonia eiusmodi, quae coram Acatholicis servata caeteroquin substantiali forma celebrantur, non tantum cum tacita quadam consensione tolerat, verum etiam filios ex eisdem progenitos pro legitimis agnoscendo ad ipsos S. S. Ordines admittit. Et licet dicti ministri in Hungaria gravem culpam et poenam incurrant, si subinde per accidens adversus positiva benigna Augustorum Principum edicta alterutrum sponsum suae religionis cum catholico in matrimonium jungere attentent; propterea tamen sicut in simili casu ex altis illis Reipublicae principiis non cessant fictione juris existimari et haberi in suo territorio proprii parochi, ita nec conjuncta

jut, abban áll, hogy »fictione quadam juris« az illetékes protestáns lelkész proprius parochusnak tekinti. Teszi ezt már azért is, mert — a min mondja — azon házasságok, melyek a protestáns lelkész előtt szoktak köt tetni, értve a protestánsok egymásközötti házasságát, nemcsak eltűretne az egyház által, de ez az azokból származott gyermekeket mint törvény seket a papi rend felvételéhez is bocsájtja. A kérdés helyes megoldása ter mészetesen az lett volna, ha az itélet ahhoz képest hozatik meg, a mint a adott esetben a tridenti házasságkötési forma kötelező volt vagy nem vol Persze, ha az eset nem volt olyan, hogy a felek a tridenti forma alól men teseknek lettek volna tekinthetők még akkor is, ha mindketten katholiku sok lettek volna, arra kellett volna visszamenni, hogy Kun-Tapolcsánba a tridenti házasságkötési forma a protestantismus törvényes megalakulá sát megelőzte-e vagy nem. Ugy látszik azonban, hogy ha ezen szempo döntőnek is ismertetett volna fel, annak megfelelni tényleges adatok hijá igen bajos lett volna. Nem csoda tehát, ha az egyházi biróság ugy te igazságot, mint a mikép itélt. [1]) Ehhez járul, hogy az egyházi jogban ne

---

potestate asistendi ejusmodi matrimoniis dignoscuntur destitui, cu saepe etiam veri catholici parochi illicite quidem et culpose, valid tamen assistant matrimoniis juxta generalem illam juris regula cap. 16. de reg. traditam: Multa fieri prohibentur, quae si facta fu rint, obtinent roboris firmitatem. Cum proinde 1. teste iuridica inquisitione dispositione fori huius superrevisorii recens peracta manifeste prodeat, quod et locus acti nalis copulationis et sponsa moderna actrix indbubitato iure quasi parochiali ad cop lantem Ministrum Kun-Taplocensem pertinuerit; cum 2. Tridentinum citato decreto no requirat ad valorem matrimonii copulative praesentiam parochi utriusque sed solu alterutrius sponsi, qualis in praesenti casu fictione iuris deprehenditur fuisse propri sponsae putativus parochus dictus minister Kuntaplocensis; cum denique 3. ad decl randam nullitatem matrimonii veluti causae valde arduae, favorabilis, et privilegiat non sufficiant qualescunque ordinariae probationes etiam cateroquin legitimae, s necessaria omnino sint indicia certa et manifesta, clara atque evidentia argumen iudiciario ordine legitime comprobata adeo, ut Judicia Ecclesiastica in dubio semp pro valore matrimonii stare et pronunciare teneantur, cum ex const. Innoc. 3. cap. 4 de test. relata tolerabilius sit aliquos contra statuta hominum dimittere copulato quam coniunctos legitime contra statuta Dei separare: ex his igitur aliisque plurib gravissimis rationibus, legibus ac momentis actionale matrimonium — pro vero valido declarari, taliterque sententiam fori primae instantiae in fundamento reforma In Foro Primatiali Posonii die 23. Julii 1782 deliberatum est: Sententiam fori Me Strigoniensis ex allatis ibidem momentis approbari.

[1]) Hasonlat kedveért az előbbi esethez ide iktatunk egy érdekes vegyes ház sági esetet, mely katholikus és görög-keleti házasfelek között Magyarországon játszik Rómát is megjárta. Szerkely Klára Erdélyből való mult századbeli kálvinista hölg négy izben is férjhez ment. Ezen házasságok közül a jogászt csak a két utóbbi érdek mert az első kettő ellen nem lehet kifogása. A második férjhez már csak akkor me mikor az első férje meghalt volt. A második férjhez menetele alkalmából csak azt k megjegyezni, hogy a második férje kedveért, Szerkely Klára a férje vallását ve

ismeretlen azon irány, hogy a protestáns lelkész a saját hivére nézve, mint putativus parochus tekinthető. [1]) Maga az itélet mint putativus parochust emliti a protestáns lelkészt. Ha az itélet mindazáltal a fictio segélyéhez is folyamodott, ez annak a belátásán sarkalhat, hogy a putativus parochusnak titulus coloratusának is kell lenni. A protestáns lelkészkedés a kath. egyház szemében nem titulus.

A házasságkötési jogrend bonyodalmait az idők multán a mindinkább fejlődő viszonyok még érezhetőbbekké tették. A vegyes házasságkötések terjedésével mindinkább hangosabban nyilvánult az a követelés, hogy a vegyes házasság kötése ne szorittassék ép bele a tridenti formába. Ezzel, de már azzal szemközt is, hogy nem tudtak a vegyes házasságok, különösen azon vegyes házasságok terjedésének határt szabni, melyekben a gyermekek katholikus vallásban való neveltetése iránt kellő biztositékokat nem lehetett nyerni, a katholikus egyház előljárói szigorubb eszközhez nyultak. Ezek között a kölni érseknek a harminczas években adott példája s az ennek során kibocsájtott pápai allocutiók által felbátoritva, a nagyváradi püspök Lajcsak Ferencz volt az első, ki 1839. évi márczius 25-én kelt pásztori körlevelelében a vegyes házasságok ellen fellépett. [2]) Arra nézve, hogy a vegyes házasság még meg is áldassék, azon szokással szemben, mely az áldást mindig megadta, szigorubb feltételeket szabott. A papsághoz intézett utasítása kimondotta, hogy a katholikus férfihez menő katholikus nő házasságkötésére különös gond fordittassék. A nő

---

fel, ki katholikus volt. Igaz, hogy a második férje is meghalt volt, mikor a harmadikhoz ment, de ez mégis különös körülmények között történt. Szerkely Klára Erdélyt elhagyva, hol két eltemetett férjet hagyott hátra, Temesvárra jött s itt magát olyannak vallotta, ki még mindig kálvinista. Ezen vallási állapot örve alatt változtatta a vallását ismét egy férfi, egy görögkeleti férfi kedveért, ki őt nejéül kérte s belőlök görög-keleti módon házaspár lett ugy, hogy a házasságokat az illetékes görög-keleti pap előtt kötötték. Később kisült a Szerkely Klára turpissága a legutóbbi vallásváltoztatásánál. Ezért aztán — mert az idő 1745 körül járt — kérdőre vonták a csanádi szentszék előtt, a mikor az ő harmadszor kötött házasságának az érvénye is szóba került, mert mint katholikus a tridenti formát lett volna köteles megtartani. A házassági ügyét Rómába terjesztették fel. Mialatt az ügy Rómában járt, Szerkely Klára, kiben harmadszor kötött házassága iránt kételyek támadtak, negyedszer is férjhez ment. Most már mint katholikus nő, kinek utóbbi kitérése nem volt foganatos, katholikus férfival lépett az illetékes katholikus pap előtt házasságra. Pótlólag negyedik házassága is felterjesztetett Rómában. A kérdés igy most már az volt, vajjon a legutóbbi vagy az előbbi házassága érvényes. A felelet az volt, hogy: ad mentem, a mi annyit jelent, hogy ugy kell itélni, a hogy azt az egyház java kivánja. Zamboni: Collectio Declarationum Sacrae Congregationis Cardinalium Sacri Concilii Tridentini Interpretum V. Mutinae 1816. 239. lap. Vesd össze Kutschker i. m. I. 522. l.

[1]) Richter-Schulte i. m. 237. l. 55. sz. 305. l. 27. sz.

[2]) Olvasható: Roskovány i. m. II. 655. l.

mindenekelőtt a katholikus vallás hitelveiből oktatást vegyen; arra intessék és buzdittassék, hogy leendő férjét rábirja arra, hogy minden gyermek a katholikus vallásban neveltessék. Ha ezt kivinnie nem sikerülne s mégis ragaszkodnék ahhoz, hogy az akatholikus emberhez férjhez menjen, hát az ilyent nem kell a házasság megáldására érdemesiteni. Tökéletesen elegendő, ha a jövendőbelieket a pap a parochián fogadja, házasságkötésöket meghallgatja s a házasulók anyakönyvébe bejegyzi.[1]) A bátor fellépés követőkre talált. A magyar püspöki kar élén az ország primásával 1840. évi julius 2-án kelt pásztori levélben s ehhez csatolt instructioban egyértelmüleg arra utasitotta az összes papságot, hogy az áldást a vegyes házasságra csak akkor adják meg, ha a gyermekek mind a katholikus hitben fognak neveltetni. Különben a passiv assistentiához ragaszkodjanak.[2]) Ezen utasitás csakhamar az egész országban életbe léptetett[3]), mi az országban nagy harczokat idézett elő. Több megye perbe fogandóknak találta azon papokat, kik — mert a gyermekek katholikus vallásban neveltetését nem tudják kieszközölni — a passiv assintentiára szoritkoznak.

A mit az egészből itt figyelembe kell vennünk, az az, hogy a passiv assistentia a házasságkötéseket más irányba terelte, mint a mi többnyire előfordult. Azt már a rozsnyói püspök 1779. évi február 20-án kelt felterjesztéséből láthatjuk, hogy a vegyes házasság megkötése bizonyára nem mehetett mindig ugy, hogy a tridenti házasságkötési formának megfeleltek, sőt arra is van esetünk, hogy a tridenti forma ellenére létrejött vegyes házasság érvény szerint valónak ismertetett. Nem csoda, ha most már tömegesen az történt, hogy a passiv assistentia elől ugy menekültek, hogy a vegyes házasság megkötésében nem a tridenti formát követték.

Ezen állapot aztán eddig nem szokott mérvben állitotta előtérbe azon vegyes házasságok érvényességének kérdését, a melyek nem a tridenti

---

[1]) Olvasható: Roskovány i. m. II. 665. l.

[2]) Olvashatók: Roskovány i. m. II. 720. s következő lapok.

[3]) Az erdélyi püspök Kováts Miklós czélszerünek találta a magyar püspöki kar meghagyásának életbeléptetését a passiv assistentia tárgyában felfüggeszteni. Ugyancsak ő Komáromy György helvét hitvallásu felet a katholikus gróf Csáky Eulaliával áldás kiszolgáltatása mellett adta össze, habár a magyar püspöki kar által kivánt reversalisok nem adattak. Kérdőre vonatván többek közt azt felelte, hogy . . . illo quoque fundato metu, ne ob casum denegatae benedictionis cum scandalo fidelium per ministrum acatholicum, prout hic non raro fieri consuevit, se copulari curent, matrimonio illorum adstiterim, sponsaeque benedixerim, quin reversales aut iuratam assecurationem de catholice educandis utriusque recurs prolibus ab illis exegissem, quia utrumque in hac provincia positivis legibus sub gravi poena in contraeuntes dictata prohibetur. Az erdélyi püspök a magyar püspöki kar által meghatározott passiv assistententiát csak 1831. évi ápril 20-án léptette életbe.

forma szerint létesültek. Több helyen, vidéken régibb lehetett a protestantismus a maga tételes törvénye által elismert létjogában, mint a tridenti házasságkötési forma. Több helyen, vidéken azonban a viszony megforditott lehetett. Előbb köszönthetett be a tridenti decretum, a tridenti házasságkötési forma, mint a protestantismus ugy, a mint már törvényesen el van ismerve. A quid jurisnak megfelelni a ténybeli adatok hiján sok helyen nehéz leendett, ha ép nem lehetetlen. Lehettek ugyan vidékek, mint az erdélyi uralomnak alávetve volt vidékek, melyekről tudni lehetett, hogy azokon a protestantismus, mint törvényesen elismert vallásfelekezet, már előbb honosult meg, mint a midőn a tridenti házasságkötési forma meghonosulhatott. Melyekről ugyanezt tudni lehetett, más az erdélyi uralomnak alárendelve nem volt helyek is lehettek, melyeket annak idején a török tartott megszállva.[1] Ily helyeken ez a megszállás lehetlenithette a tridenti decretum behozatalát, a mikor pedig már a török uralom alól kikerültek s a tridenti decretum behozatalára került a sor, ekkor már azokon a helyeken a protestánsok törvényesen elismert módon léteztek. De az egész

[1]) Hogy a török megszállást, mint a tridenti házasságkötési forma bevételének akadályát méltányolni tudták már régente is, ez kitünik abból a jogesetből, mely 1732. évben került hazánk földjéről a S. Congregatio Concilii Tridenti Interpraetum elé. Gr. Frankenberg Károly 1714. évi oct. 8-án jegyese lett Blanc Anna Zsófiának, kivel leánygyermeket nemzett. A gróf 1717. évi julius 4-én meghalt s Blanc Anna Zsófia azon kéréssel járult a király elé, hogy az elhalt testvérei arra köteleztessenek, hogy az elhalt örökségéből a neki mint özvegynek s a leányának mint törvényes leánynak járó jussokat kiadják. Egy ferenczes barát bizonyitványát, ki mint aradi vicarius a parochia teendőit vitte, mutatta fel arról, hogy a barát 1717. jan. 22-én őt és a grófot, kik Temesváron időztek, ugyanitt házasokul összeadta. A fejedelem a kérést birósági utra terelte s az örökségre nézve illetékes boroszlói biróság a nőt örökségi igényeitől elütötte, mert ugyanaz a barát, ki a házasság létrejöttét bizonyitotta, később arról adott irást, hogy a mit előbb bizonyitott, az csak a nő iránti részvétből történt s igy valótlan az, hogy ő a nőt a gróffal összeadta volna. Mikor aztán igy a nő pervesztes lett, fordult Rómába a S. Congregatio elé. Az egészből először is illettékességi vita támadt azon az okon, hogy a világi biróság nem várta be azt, hogy előbb a házasság érvénye felől az egyházi biróságok itéltek volna. Az ügy érdemében nem ismeretes ugyan a S. Congregatio véleménye, de a dolog ugy adatott elő, hogy a házasság elismerése érdekében a következő vélemény mondatott: Caeterum si pro certo haberetur, matrimonium fuisse initum Temesvariae, inquirendum non esset de solennitatibus a Sacro Concilio Tridentino praescriptis ad matrimonii validitatem, cum eius leges promulgatae non fuerint in ea regione, quae Turcico Imperio tamdiu subiecta fuit post annum 1552. S. Congregatio resp. Dilata et coadiuventur probationes secundum instructionem. Kutschker i. m. V. 450. l. Vesd össze Zamboni: Collectio Declarationum S. Congregationis Cardinalium S. C. Tridentini Interpretum VII. 163. l. Az idézett vélemény szerint a házasság minden ünnepélyesség nélkül is létrejöhetett, magok a felek között. De már annálfogva is létesült a házasság, mivel az eljegyzést elhálás követte, a mi akkor, midőn a házasságkötésre nézve a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) nem kötelező, átalán elismert.

országot tekintve, félreismerhetlen volt annak a veszélye, hogy a vegyes házasságra lépők tömegesen nem feleltek meg a tridenti decretum kivánalmainak. Hisz ez még oly esetekben is megtörténhetett, midőn a protestáns fél evidensen sem volt a tridenti decretum alól mentesnek tekinthető s igy a vegyes házasság érvény hiján maradott. Mindezen bonyodalmak sokáig nem lettek volna elviselhetők.

A bonyodalmaknak a magyar püspöki kar szabott határt az által, hogy XVI. Gergely pápánál a vegyes házasságok tárgyában a »Quas vestro« brevét az ehhez csatolt instructioval 1841. april 30-án kieszközölte.

Érdekesek a magyar püspöki kar nevében Lonovics József Rómában jártakor tett előterjesztései, melyek közül az elsőt a római pápához, négyet az államtitkár-cardinálishoz intézett.

Ez utóbbiakból igen tanulságosak a következő helyek, melyek az 1841. évi január 14-én kelt harmadik előterjesztésben foglaltatnak.[1])

Relate ad proposita per me Suae Sanctitati humillima desideria nodus, quantum coniicere possum, in declaranda ineundorum citra formam Conc. Tridentini mixtorum matr. validitate haerere videtur....

Itaque ambo Summi Pontifices (XIV. Benedek, XIII. Kelemen) huius generis matrimonia pro validis declaraverint, fundamentum est: quod pars acatholica tam ratione loci, inquo degit, quam ratione societatis, ad quem pertinet, obligatione Tridentinae legis exors, hanc suam exemptionem parti etiam catholicae communicet. Jam vero fundamentum hoc etiam quoad acatholicos in Caes. Reg. ditionibus degentes obtinet.... Neque ullam inde necti posse puto difficultatem, quod memoratae ditiones Principi subsint Catholico; incolae enim earum acatholici per publicas, solennes ac irrevocabiles leges libero religionis suae exercitio, iurium civilium iuxta ac religionariorum cum catholicis aequalitate, ac iungendorum cum his connubiorum facultate fruuntur: in Hungaria vero haec eadem ipsorum iura solennibus pactis conventis nituntur, amplioraque sunt, quam uspiam alibi sub Principe etiam acatholico.

.... quaestionem illam: num Concilium Tridentinum, ac speciatim decretum eius matrimonia respiciens in ditionibus Caes. Regiis sua forma publicatum sit, demisse censeo esse supervacaneam. Quamvis enim posset affirmare definitiones C. Tridentini, exceptis dogmaticis, in tota sua extensione numquam apud nos in effectum abiisse, neque abire potuisse, ac quod ipsum etiam praeallatum decretum nominanter in Regno Hungariae sua forma modoque publicari vix quiverit, inde facile

[1]) Roskovány i. m. III. 464. s követk. lapok.

posse colligi: quod Regno hoc usque fere exitum Seculi 17. potissima sui parte immani Turcarum tyrranidi obnoxio, intestinisque seditionibus ac bellis misere discerpto, parochiis quamplurimis extinctis, Sedibus vero Episcopalibus, si paucas demam, partim eversis, partim inter tot pericula vacantibus, tristissima prorsus fuerit rei catholicae facies, illamque primum ad initium superioris seculi pia Regum Apostolicorum sollicitudine, eximioque Praesulum zelo ceperit reviviscere; ac ut speciatim exemplo Dioecesis meae Csanadiensis utar, haec licet nunc Dei Optimi munere 174 Parochias et quadrigenta propremodum fidelium Catholicorum millia censeat, sub principium tamen eiusdem saeculi duas solum tresve parochias paucissimosque catholicos unius potissimum urbis ambitu conclusos numeravit.... Singularem denique in definienda hac causa poscunt considerationem Graeci Ritus schismatici incolae, qui in Hungaria Partibusque eidem adnexis et sparsim in haereditariis Austriae ditionibus duos prope milliones efficiunt. Nempe ecclesia Orientalis etiam catholica ad valorem matrimonii ritualem hierologiam liturgicas formas, et sacramentalem, ut vocant benedictionem, atque adeo positivam copulantis sacerdotis cooperationem inomisse necessariam esse credit. Quam quidem sententiam, utut a sua abludentem, Ecclesia Romano Catholica ita hucdum passa est, quemadmodum in Concilio Tridentino tulit et actu etiam patitur aliam illam eorundem Orientalium sententiam, qua credunt per adulterium alterutrius conjugis matrimonii vinculum dissolvi; sed et penitus persvadeor, sententiam illam per Sedem Apostolicam, cuius pia indulgentia eam aequo adhuc toleravit animo, absque gravissimo Graeco-Catholicorum dolore reprobari non posse. Jam cum in inferioribus Hungariae et Slavoniae oris, item in Transylvania iidem Graeco-Catholici passim schismaticis intermixti degant, ac nominanter in Dioecesi mea novissimis temporibus prope ad 20 millia capita Ecclesiae Romano-Catholicae adunati, ac per 800 disunitorum Valachorum et Illyrorum millia undique circumfusi, passimque ab illis suae fidei communitatibus plurium milliarum itinere diremti vivant, ipsa nonnunquam necessitate cogente, saepe vero ob frequentem consortum conversionem cum Ecclesiae lucro crebra cum iisdem jungunt matrimonia. Quae quidem si cum passiva assistentia ineunda forent, coram sui ritus parocho catholico iniri deberent; at vero is ad praebendam hujusmodi assintentiam, utpote e sensu suae Ecclesiae ad conciliandum matrimonio robur invigorosam et propie suae persvasioni repugnantem se adduci non pateretur, ipsi vero sic nefors coniuncti sponsi se hac forma verum ac validum inivisse matrimonium haud unquam convincentur. Ut adeo necesse sit apud hanc regnicolarum classem mixta matrimonia in multis casibus aut prorsus impossibilia

reddi, aut consensu parochorum utriusque ritus, ac ex ipsa etiam ambo rum coniugum conscientia pro invalidis, damnabilique concubitu haber Quod ne fiat, ipsius Potestatis Civilis ac tranquillitatis publicae plur mum interest.

Az ötödik előterjesztésből a következők igen említésre méltók [1]):

Relata ad Conc. Tridentinum alias dicta itero, vestigia nempe pu licatorum sua forma decretorum S. huius Concilii, excepta Strigon ensi, in aliis Diocesibus ad notitiam meam haud reperiri, neque publ cationem hanc institui potuisse, quod iam sub medium Sec. 1 duae fere tertiae partes Regni iugum Turcarum subi rint, ac durante adhoc Concilio Tridentino in Transsilva nia aequalitas iurium inter quatuor illic actu vigentes r ligiones lege solenni stabilita fuerit. Quae mihi super h quaestione Cels. Princeps Primas in novissimis suis dd. 4. Mar literis scribit, sunt haec: »Patulum est, vere nos in humillimo nost ad Suam Sanctitatem directo recursu asseveravisse: decretum Conci Tridentini quoad formam pro contrahendis matrimoniis praescripta in Hungaria usu et consuetudine post legalem consistentiam Pr testantibus a 1606. assertam invaluisse. Promulgatio sane ill qualem Synodus Tridentina in unaquaque parochia ea lege fieri praec pet,ut decretum post evolutos a die primae promulgationis 30. dies rob habere incipiat, locum apud nos non habuit; verum iam Synodus Fo gachiana Provincialis a. 1611 celebrata, cui praeter Aeppum Franc cum Forgach, Episcopi potissimum Sedibus suis extorres interera Concilii Tridentini Sessionis 24. cap. 1-um de ref. matr. integrum fer excripsit. Sed dum haec veluti veritati consana statuunt non potest attentionem effugere, quod sanctio C. Tride tini contra clandestine initos matrimonii contractus a dita, ut quippe tales irriti sint et nulli, ad statuta Syn dorum nostrarum sive anni 1611. sive subsequarum aper et conceptis verbis assumta non sit. Ideo observare est, opi onem de clandestinis matrimoniis, quantum ad validitatem eorum, ap nos seculo adhuc 17. vacillasse, perhibente id eius temporis Vica Dolny.« Ad quae paucis adverto: Synodum praedictam a. 16 celebratam fuisse, postquam scilicet Protestantes etiam in civitatib oppidis, villis et confiniis habitantes — nobiles quippe iure hoc ab ini semper gaudebant — liberum religionis suae exercitium per solenn pacificationem Viennensem cum Imp. et Rege Rudolpho II. et Mat Archiduce subin Imp. et Rege 1606. initam, vicinarum provinciar

[1]) Roskovány i. m. III. 478. l.

fidei iussione firmatam, moxque legum tabulis et coronationali Mathiae Regis diplomati, sub in vero aliorum etiam subsequorum Regum huiusmodi inauguralibus diplomatibus illatam consecuti fuissent; ....

Az ország multjából eredő jogi helyzet ily módon feltárulván, kellett, hogy az kételyeket támasztott légyen legalább is aziránt, hogy a tridenti zsinat decretuma a házasság megkötéséről Magyarország területén átalán kötelezővé vált oly időben, midőn a protestantismus a maga törvényes lételét még ki nem küzdötte. Méltán volt várható, hogy az előterjesztéseket siker fogja koronázni. [1])

Az elért legfőbb eredményt, mire Lonovics érsek, mint azt harmadik előterjesztéséből láthattuk, a legnagyobb súlyt helyezte, a pápa felelete, a »Quas vestro« breve mellé csatolt instructio [2]) következő kijelentése foglalja magában:

Quod autem attinet connubiorum istorum coram acatholico ministro seu non servata Concilii Tridentini forma celebrationem, erit omnino sacrorum Praesulum ac parochorum studiosissime instare, atque in charitate et patientia Christi partem catholicam hortari ac monere, ut illam nimirum ab tanti scandali turpitudine quantum possint, absterreant. Si quidem vero huiusmodi ipsorum monitis atque hortamentis nihil, quod absit, proficientibus mixta matrimonia ea ratione fuerint inita, inspectis tam praeteritis quam praesentibus locorum, de quibus sermo est peculiaribus circumstantiis, erunt ab Episcopis et parochis prudenter dissimulanda, et quamvis illicita pro validis habenda, nisi tamen canonicum aliunde efficiat dirimens impedimentum seu in nuptiarum celebratione appositae fuerint conditiones substantiae matrimonii ex catholica doctrina repugnantes.

Oly eredmény, minőt Ausztria, melynek a vegyes házasságok dolgában csak a passiv assintentiát engedélyezték[3]), nem tudott elnyerni s a

---

[1]) A Lonovics érsek előterjesztései sok hasonlót tüntetnek fel azokhoz, mik arra nézve mondattak el és szolgáltak, hogy Hollandiában és a hozzá tartozott részekben XIV. Benedek által a házassági kérdések szabályoztassanak. Vesd össze Relatio eminentissimi et reverendissimi Domini Cardinalis de Alsatia archiepiscopi Mechliensis Richter-Schulte i. m. 305. l.

[2]) A breve s az instructio a függelékben közöltetik.

[3]) Roskovány i. m. II. Mon. 406. »Quando in ecclesiae utilitatem et commune bonum vergere posse agnoscatur, si hujusmodi nuptiae, quantumvis illicitae ac vetitae coram parocho catholico potius, quam coram ministro acatholico, ad quem partes facile fortasse confugerent, celebrentur,« — habár a felek az egyház által kivánt biztositékokat meg sem is adják — az assistentia passiva engedélyezve van. A könnyités — mi Magyarország számára is megadatott — abban áll, hogy azok assistentia passiva mellett köthetnek a kath. pap előtt házasságot, kik az egyház által kivánt biztositékokat nem adják. A közönséges egyházi jog szerint, ha biztositékok nem adatnak, az assistentia

mely eredmény Erdélyt történeti multjánál fogva még jobban megillette mint Magyarországot. [1]) Nem csoda ha az eredmény az ország kormánya által is oly szivesen fogadott volt, hogy a »Quas vestro« breve s az e mellé csatolt instructio már 1841. évi october 12-én elnyerte a királyi placetumot [2]), még mielőtt az ország arról szóló törvénye megváltoztatott volna

passiva sem adható. A közönséges egyházi jog szerint a legtöbb, mit a vegyes házasságra lépők nyerhetnek, még akkor is, ha biztositékokat adnak, a passiv assistentia s ezt is csak a pápa engedélyével nyerhetik. Az assistentia activa a közönséges egyházi jog szerint vegyes házasságra nézve nem létező s e tekintetben oly szigoru a felfogás, hogy a közönséges jogtól eltérő engedmények nem adatnak. Hogy ugy nálunk mint Ausztriában a vegyes házasságra nézve, ha a kivánt biztositékok megadatnak, az activ assistentia gyakorlatilag ismeretes, ez indokát abban leli, hogy az activ assistentiát illető gyakorlat előtt a vegyes házassági engedmények tételekor a római szent szék szemet hunyt. Nem tanusit többet ennél az elnézésnél a S. Congregatio Officii 1870. évi jan. 16-án kelt véleménye sem (Roskovány i. m. VII. Mon. 1442.), midőn a magyar püspöki kar kérdésére lehetőnek mondotta azt, hogy oly vegyes házasság is megáldassék, melyre nézve törvény tilalma miatt a gyermekek vallásos neveltetéséről irásbeli biztositék u. n. reversalis nem adathatott, de az a moralis bizonyosság mégis meg van, hogy a gyermekek katholikusokká lesznek. Elnézésen sarkal az is, hogy vegyes házasság kötése dolgában az impedimentum mixtae religionis tiltó akadálya alól pápai dispensation nincs okvetlen szükség, mit vagy a pápa vagy a püspökök szoktak adni a pápától származó felhatalmazás alapján. Az csak a belátás dolga, hogy nálunk a püspökök a felek által dispensatiot kéretnek, a mit aztán ők pápai felhatalmazás alapján meg is adnak. E tekintetben a közönséges egyházi joghoz (XIV. Benedek De Syn. dioec. L. IX. cap. III. n. 2.) való alkalmazkodás s ez által a pápai hatalomnak elismerése félreismerhetlen. Ha a püspök a saját hatalmából dispensál, ez nálunk csak azon tolerantiából magyarázható, melyet a római szék irántunk a vegyes házassági engedmények tételénél tanusitott.

[1]) Kutschker i. m. I. 533. emliti, hogy az instructio Erdélyben való érvénye azon okon tétetik kérdésessé, mivel az ott kihirdetve nem volna s életbe sem léptetett volna. A kételyeket eloszlatta a Rómában 1860. évi junius 15-dikén kelt s Antonelli államtitkár-bibornok által kiadott utasitás, mely kimondotta, hogy az 1841. évi pápai breve s ehhez csatolt instructio Erdély joga gyanánt is szolgáljon. Lásd a függelékben.

[2]) A királyi placet a következő okmányban foglaltatik, mely a primáshoz szól: Celsissime etc. Apostolico Suae Sanctitatis Summi Pontificis Brevi, erga Recursum communi Antistitum Regni huius nomine ad Suam Sanctitatem perlatum in obiecto mixtorum matrimoniorum elargito, per Celsitudinem Vestram fine superinducendi Placeti Regii Altissimo obtutui exhibito Sua Maiestas SSma cum consuetis legalibus cautelis benignum suum Placetum Regium clementer tribuere dignata est. Dum proin illud una cum Instructione per Secretarium Status Cardinalem Lambruschini elaborata Celsitudini Vestrae hisce transponerem, Eandem de positivo Altissimo Jussu Regio una provocandam habeo: ut, cum sollicitudini illi, ne forte animarum curatores in sensu praeallatae Ordinationis Pontificiae connubiis mixtis materiali duntaxat praesentia assistentes qualicunque demum inconvenienti agendi modo novae Acatholicorum concitationi ansam praebeant, obviari inprimis intersit, respectivos Archi- et Episcopos ad solerter vitandas huiusmodi inconvenientias attentos reddere, eoque speciatim inviare

hogy a vegyes házasság mindig a katholikus pap előtt kötendő. A placetum megadásának tényén az semmit sem változtat, hogy az instructio idézett tétele tárgyában óvatos eljárást ajánlt.

Mindenesetre más az a jogi elbánás, melyben bennünket részesittettek, mint az, melyben a kölni egyháztartomány részesült. Ha a mi instructionk nem is mindenben egyértékes a XIV. Benedek declaratióval, kétségtelen, hogy mindjárt azután sorakozik. Olyannak tünik fel a jogi természete, melynek meg van a maga történelmi háttére abban, a mint nálunk a tridenti zsinat határozata a házasság megkötéséről befogadottá vált. [1]) Ha felmentvénykép készült is, nincs történelmi motivumok hiján, mit az alapjául szolgáló előterjesztések is tanusítanak.

Most már tekintsük közelebbről magát a jogi helyzetet a vegyes házasságok dolgában.

A tridenti decretum hiján való egyházi joggal lesz dolgunk, a mely egyházi jog az alattomos házasságokat nyilván érvény szerint valóknak ismeri. Annyi bizonyos, hogy ha az egyház a tridenti decretumtól eláll, ugy ennek nincs az az értelme, hogy idegen jogrendszereket fogad el, hanem hogy a maga régi jogát alkalmazza. [2])

---

velit: quo iidem penes subordinatum sibi Clerum Curatum provideant, ut idem, dum in simili functione constituitur, hanc semper in veste statui et muneri sacerdotali propria inque aedibus parochiae, tamquam loco officii peragat. Ceterum siquidem per recognitionem validitatis connubiorum coram Ministro Acatholico celebratorum praememorata Instructio Pontificia casum praesupponat qui per solam tantum legis anni 179°/₁ transgressionem evenire potest, Celsitudini Vestrae de positivo itidem benigno Jussu Regio pro sui directione perscribendum habeo: modofatam Instructionem velut pro publico usu minus qualificatam concernentibus Dioecesanis Praesulibus pro privata solum notitia cum eo communicandum esse: ut eotum, dum de tenoribus antelatarum Pontificis litterarum Clerum suum Curatum edocuerint, huic una comittant, ut idem in singulo copulationis coram Ministro Acatholico ieundae casu, quin proprio motu quidquam praesuscipiat, congruum eatenus inviationem semper ab Ordinariatu suo expetat. Quocirca Sua Maiestas SSma eam per cunctos Archi- et Episcopos in praeexpositis casibus rationem ineundam esse Sibi pollicetur, quae parte ex una praescripto Instructionis Pontificiae consona, parte vero ex alia ad evitandas quasvis pacem et tranquillitatem publicam, animorum item concordiam perturbare queuntes collisiones comparata sit. Viennae die 12. October 1841. Antonius Comes Mailáth. Roskovány i. m. III. 517. l.

[1]) Phillips i. m. 638. l. . . . . plures Romani Pontifices alio quoque modo per indulta particularia regionibus peculiaribus concessa causam matrimoniorum mixtorum composuerunt, nec fas est cuipiam, extensionem declarationis Benedictinae subiiciendi, tametsi haec indulta plus minusve iis quae ea complectitur similia sint, id quod maxime de Instructione ad episcopos Hungariae 1841. data valebit . . . . cum in illa regno non ubique decretum concilii Tridentini de forma ineundi matrimonii promulgatum esse appareat.

[2]) Phillips i. m. 639. l.

Ha már most a vegyes házasság megkötése körül a régi egy-házi jog alkalmazható, ugy ezzel az állapottal igen könynyen meg-gyülhet a bajunk. Az áll elutasithatlanul elő, hogy a felek nincsenek kötelezve arra, hogy valamelyik vallásfelekezetbeli pap vagy lelkész elé menjenek. Az egyházra nézve jogilag teljesen jelentéktelen a másik egyház szolgájának a jelenléte, a mi még a protestánsok egymásközti házasságaira nézve is áll. Az se tenne különbséget, ha a vegyes házasság a polgári hatóság előtt menne végbe.[1]) Érdekes ide vágólag tudni, hogy már Cavalchinus, midőn a hollandi házassági viták eldöntése iránt megkérdeztetett, számot vetett azzal, ha azok, kik csak egyes esetre tekintettel mentesek is a tridenti forma alól, házasságukat politikai hatóság előtt kötnék, s hogy ő ezt a kötést érvényesnek ismerte el.[2]) Tagadhatlan is az, hogy ha a protestánsok házassági kötése nálunk polgári hatóság előtt végeztetnék s igy kerülne házasságba katholikus protestánssal, ez a házasság csak ugy érvényes volna, mint mikor most a protestáns lelkész elé mennek. Ez természetesen csak ugy érthető, ha tekintetbe veszszük hogy a római egyházra nézve közömbös, ha már elébe nem jöttek, hogy ki az, ki előtt a vegyes házasságba lépők házasulásukat kijelentik. De ebből aztán más is következik. Tudniillik az, hogy ilyenkor a római egyház az egész házasságkötést a felek puszta akaratkijelentésére redukálja melyre nézve aztán nem szükséges az, hogy egyházi személy vagy vala-miféle hatóság legyen jelen, a mint is ilyes valami a tridenti zsinat előtt nem is volt szükséges.

A tételt a hazai legujabb keletü judikaturából vett döntéssel is b[e] lehet bizonyitani. Bangya Károly protestáns fél házasságra lépett a katho-likus Simonyi Paulával Huszár Gusztáv ágostai lelkész előtt Felső-Ozo-ron, ki azonban nyilván illetéktelen volt, mert a házasfelek illetékes lelké-szei egyikétől sem nyert delegatiot, sem a nyitra-zsámbokréti paptól, se[m] a trencséni lelkésztől. Az asszony férje ellen azon alapon lépett fel, hog[y] a házasság érvénytelen, mert az a lelkész, ki előtt házasságot kötöttek egyikökre nézve sem volt illetékes. A tényállás teljesen bebizonyittatott igy csak a jog kérdésében folyt a vita. Az alperes illetékes világi bírósága mind s ugyszintén a felperesre nézve a nyitrai szentszék, a házasság[o]

---

[1]) Udvardi Ignácz : i. m. II. k. 194. l. a vegyes házasságnál működő nemkatholi-kus lelkészt olybá veszi, hogy : »a nemkatholikus hitszolga a katholikus félre néz[ve] csupán mint polgárilag működő tekintetik.« A felfogás XIV. Benedeké. Lásd De sy-nodo dioecesana L. VI. c. 7.

[2]) Roskovány i. m. I. k. 84. l. A polgári hatóság előtti házasságkötéssel azért ke-lett elszámolni, mert azt a házasságkötési módot a sok dissidens felekezet miatt Hol-landiában már korán és pedig már a 16. században meg kellett honositani. Lásd Fried-berg : i. m. 478.s követk. lapok.

érvénytelennek mondták azon az alapon, hogy a házasságkötésben a kellő forma meg nem tartatott.[1])

Egész terjedelme szerint volt a peres kérdés közlendő, ugy hogy ahhoz semmi gyanu ne férjen. A részletes közlést az első birósági itéletnél sem mulasztottuk el, habár ez csak a tényállást állapitja meg s a jogi kérdésre magára nem ad felvilágositást, sőt azt inkább elkerülni látszik.

---

[1]) Roskovány i. m. VI. k. Nitriae 1877. 503. l. Sententia Consistorii Nitriensis. In causa vinculari Paulae Simonyi Actricis contra Carolum Bangya Incattum, coram Consistorio Nitriensi pertractata, die 18. Decembris Anni 1873 in Nomine Sanctissimae Trinitatis deliberatum est: Matrimonium Paulae Simonyi incolae Nyitra-Zsámbokrethensis cum Carolo Bangya incola civitatis Trenchiniensis anno 1869. die 16. Novembris non observatis legibus contractum, signanter in fundamento concilii Tridentini sessionis 24. cap. 1 de reform. matr. ob neglectum externarum essentialium solemnitatum, pro nullo et ab origine invalido pronunciari; nam matrimonium hoc juxta documenta libello actionali adclusa, et cum interventu Matrimonii Defensoris authenticata, clandestine contractum est. Etenim parochus Nyitra-Zsámbokrethensis, Paulae Simonyi proprius parochus, in declaratione actioni sub C. adnexa, 29. Sept. 1873. legalisata, dicit: »... nullas pro parte P. S. qua sponsae, post peractas in Ecclesia Nyitra-Zsámbokréthensi mensibus Octobri et Novembri 1869. consvetas denunciationes, extrodedisse Litteras dimissoriales directas sive ad Ministrum Trenchiniensem, ad cujus forum C. Bangya qua sponsus spectabat sive ad Ministrum Ozoriensem, et ad hunc posteriorem nequidem Testimonium ita dictum passivum, quum ad forum ipsius nec sponsus nec sponsa pertinuerint«; tandem dicit: »Testimonium vero passivum super peractis promulgationibus, nec per Trenchiniensem, nec per Ozoriensem ministrum officiose requisitum fuerat.«

Concernens partis alterius scilicet Caroli Bangya minister, Trenchiniensis A. C. minister, in testimonio eidem actioni sub E., juncto dicit: Car. Bangya incolam Trenchiniensem, suum parochianum qua sponsum, cum Paula Simonyi qua nupturientes a se promulgatos — »lege praescriptas litteras dimissionales attamen, quibus in contrahendum et copulandum in oratorio A. C. Felső-Ozoriensi consensissem, Honorabili D. Gusztavo Huszár A. C. ministro — non misi, nec ullas ad nomen illius extrodedi.« In fassionibus vero ad puncta interrogatoria, sub No. XXI., per Matrimonii Defensorem exhibita, nominatim ad 4-um sub iuramenti fide fatetur, quod ad notitiam ejusdem, scilicet testis, non pervenerit, Carolum Bangya parochianum suum intendere, ut copulationis actus per ministrum Ozoriensem peragatur, nec apud sponsum desuper sive scripto sive verbo questionem movisse, idque eo minus cum, secundum legis 1868. art. 53. §. 11. matrimonia mixta coram ministro cuiuscunque partis valide contrahi possint, persvasum insuper habuisse, juxta antiquam ecclesiasticam regulam: ubi sponsa, ibi copula, sponsos in Nyitra-Zsámbokréth copulatum iri; — porro ad punctum 11-um categorice fatetur, quod exprobrationem fecerit ministro Ozoriensi, qui absque suo sive verbo sive scripto dato consensu — imo ne obtenta quidem de peractis promulgationibus certioratione, — questionatam copulationem peregit, — omne responsionis onus in ipsum coniiciens.

Congruit cum his copulantis ministri Ozoriensis authenticum testimonium sub D.: »copulaverim, quin necessarias literas dimissoriales obtinuissem.« Hoc idem fatetur ad puncta interrogatoria sub XXII; inspecie a 6-um reponit: se ad hoc, scilicet copulandum, nullam scriptam delegationem accepisse; et ad 16-um: num ei ob hanc copu-

Hely szűke nem engedi, hogy a házasságvédő előterjesztéseit a másodfoku birósághoz, a mint azok Roskoványnál közölve vannak, lenyomassam, habár a házasságvédő volt az, ki a perben a jogi munka oroszlánrészét végezte.

A felperesi másodfokú biróság a házasságot 1877. évi junius 25-én kelt itéletével érvényesnek mondotta ki, habár még nem a kellő indokoknál fogva.[1])

A másodbirósági indokok határozottan arra vallanak, mintha az 1841. évi pápai instructio azt kivánná meg, hogy a házasság mégis bizonyos lényegesnek tekintendő ünnepélyességgel köttessék. Ez az eddigi fejtegetésünknek már annálfogva sem megfelelő eredmény, mert még az alkalmazandó régi egyházjog álláspontját nem fejezi ki hiven. A házasságvédő, kinek felfogása még nem talált visszhangra, nem is nyugodhatott meg a másodfoku biróság itéletében.

Habár csak az indokok ellen voltak kifogásai, ezeket mégis csak megtette. Jellemző az ő ekkor adott nyilatkozatának az 1841. évi pápai

---

lationem minister aug. conf. Trenchiniensis verbo vel scripto exprobrationem fecerit ? reposuit: traxit me quidem una vice minister aug. conf. Trenchiniensis ad questionem, sed ubi statum rei clarificassem, excusationi acquievit.«

E fassionibus his sub fide jurata datis certum est: Carolum Bangya et Paulam Simonyi 19. Novemb. 1869. absque consensu et dimissione pastoris tum unius, tum alterius partis, per ministrum extraneum. in sensu legum clandestine, acproin illegitime copulatos. In reliquo etiam, Ecclesia catholica matrimoniis clandestinis contrariatur in tantum, ut illa pro concubinatibus habeat, praecipiatque ut cum de matrimonio clandestino agitur, nisi clarae adsint probationes, in dubiis casibus, contra matrimonium feratur sententia — »quum agatur de matrimonio clandestino a concilio Tridentino improbato, nisi perspicuae afferantur probationes, contra illud est in dubio pronunciandum.« Zamboni Collectio Declar. S. Congreg. Card. Concil. Trident. Interp. tom. 7. pag. 241. Alio vero loco: »Cum de matrimonio clandestino agatur, contra quod ita probationum vigor exigendus est, — ut in quacunque implicitate contra matrimonii validitatem sentiendum sit.«

E motivis praeexpositis matrimonium in questione positum ob neglectum externarum essentialium solemnitatum, qua clandestinum matrimonium, pro nullo et ab origine invalido judicialiter pronunciandum fuit.

[1]) Roskoványi i. m. 506. l. Sententia Consistorii Strigoniensis. Deliberatum est: Quamquam ex actis ad praesentem causam spectantibus indubium sit, in conjunctione partium lite agentium decretum ss. concilii Tridentini sess. 24. capite 1-o de reform. matr. contentum, exacte observatum minime fuisse, in quantum videlicet partes nec per aliquem e pastoribus sibi propriis copulati sint, nec vero is, qui copulationem peregit, ad actum hunc legitime perficiendum necessariis literis dimissorialibus, a propriis partium pastoribus extrodandis, provisus fuerit, et sic foedus matrimoniale cum clandestinitate vim impedimenti dirimentis habente pactum sit; quia tamen matrimonium hoc ob disparem partium religionem ab initio characterem mixti matrimonii praesetulit, tale foedus vero in Hungaria juxta Instructionem felicis recordationis Gregorii XVI Romani Pontificis ad Regni Primatem et caeteros Episcopos 30. Aprilis 1841 datam.

instructiora vonatkozó következő kijelentése, a mit ide iktatni el nem mulaszthatunk:

Instructionis verus sensus est: matrimonia mixta in Hungaria, ... valida esse non ideo quia coram ministro acatholico contrahuntur, sed valida esse eo non obstante. Etenim praesentiam ministri acatholici sive sit ordinarius sive non, in contrahendis mixtis matrimoniis, ut ea coram Ecclesia catholica valida sint, non requiri . . .

Ez a kijelentés egyenesen annyit jelent, hogy vegyes házasság megkötése esetén nem kell okvetlenül se az egyik, se a másik fél papja elé menni, hanem a felek a házasságkötést azok nélkül is elvégezhetik.

Ezt vallja aztán a felperes harmadfoku biróságának, a primási széknek itélete minden kétséget kizárólag. A primási szék itéletében a katholikusokra nézve Magyarországon valósággal létező jog és pedig ugy az egyházi jog, mint a hazai törvények elháríthatlan következéseit kell felismernünk. [1])

---

pro valido tenendum est, eo etiam in casu, si non servata in citato Tridentino decreto praescripta, proprium parochum respiciente, secus essentialiter necessaria solemnitate, contractum esset: ac ideo Actricis petitum actionale sub. III., e defectu fundamenti juris repudiari, et foederis matrimonialis per illam impugnati legitimum valorem judicialiter quoque stabilire. A másodfoku biróság részéről mondott itélet annálfogva is figyelmet érdemel, mivel azáltal a másodfoku biróság előbb vallott nézetet feladta, mely szerint hasonló esetben a házasságot érvénytelennek nyilvánitotta. Roskovány i. m. V. Mon. 1063.

[1]) Roskovány i. m. 512. l. Sententia fori Primatialis. Deliberatum est: Quoniam valor vinculi matrimoniorum coram catholicis ecclesiasticis iudiciis impugnatorum exclusive juxta principia catholica cognoscendus est, juxta haec vero in locis, in quibus decreta Concilii Tridentini in usum inducta non sunt' non secus ac in patria nostra et regnis ad Coronam Hungaricam spectantibus, a tempore dispensationis et huic junctae Instructionis per f. m. Gregorium XVI Romanum Pontificem anno 1841. die 30 Aprilis quoad mixta matrimonia editae, externae solemnitates a supramemorato concilio sess. XXIV. cap. 1. de Reform. Matr. praescriptae, ad validitatem in contrahendo, plurium celeberrimorum opinione, inomisse non requirantur, adeo, ut omne matrimonium mixtum in regnis Sacrae Coronae Hungaricae. ommissis licet illis contractum, validum habendum sit, si de dato consensu certo constiterit et secus nullum impedimentum dirimens obstiterit, nec conditio substantiae matrimonii adversa in ejus celebratione a contrahentibus apposita fuerit: praemissa supramemoratae Papalis dispensationis et Instructionis huiusmodi expositione per unicum et ideo legitimam praxim minime constituentem consistorialiter decisum casum, per appelantem Actricem sub XXXI. adductum, everti nequeunte, cum secus juxta sub III., occurrentem Actricis libellum actionalem, et judicem et partes aeque regulantem, ad matrimonium hoc, quod unice e capite clandestinitatis in judicium deductum est, consensus coram ministro aug. C. Ozoriensi datus in actis ad hunc processum spectantibus nullibi in dubium vocetur, sententiam a secunda instantia pro valore matrimonii latam approbari; liberum attamen

Még a pereset történetére nézve megemlitjük azt, hogy abban pápához is felebbeztek. A pápa a győri püspöki szentszéket delegálta, mel elé mint negyedik foku biróság elé adott nyilatkozatában a házasságvéd azt hangsulyozta, hogy:

Matrimonia mixta apud nos in sensu praememoratorum Papaliu Documentorum ex integro secundum decreta juris ecclesiastici commu nis ante Tridentinum vigentis dijudicanda sunt; jam vero secundu haec, exempli causa, secundum clarissimum textum decretalis Alexand III. »Quod nobis« omnia matrimonia clandestina, in quibus celebrat de dato mutuo libero partium consensu certo constabat, valida erat coram Ecclesia matrimonia. [1])

A győri püspöki szentszék is, mint pápai biróság, 1875. évi augusz tus 9-én kelt itéletében a házasságot érvényesnek mondta ki.[2])

---

eidem Actrici relinqui, defectum liberi consensus, per eam in appellatione solum atta tum, novo processu coram competente Consistorio discutiendi, et in casu legitimaru probationum e capite hoc matrimonii sui qua nullius judicialem enunciationem so licitandi.

[1]) III. Sándor pápa a házassági törvényhozók egyik legnagyobbika (c. 2. X de cland. desp, 4. 3.) a következőket mondja: Quod nobis ex tua parte significatu est, de clandestinis matrimoniis dispensare deberemus, non videmus, quae dispe satio super his est. Si enim matrimonia ita occulte contrahuntur, quod exinde leg tima probatio non appareat, ab Ecclesia non sunt aliquatenus compellendi. Veru si personae contrahentium hoc voluerint publicare, nisi rationabilis causa praep diat ab Ecclesia recipienda sunt et comprobanda, tamquam a principio in Ecclesia conspectu contracta.

[2]) Roskovány i. m. 520. lap. Sententia fori Delegati Pontificii Jaurinensi Deliberatum est: Fundamento agendi ab Actrice adducto, probato non existent matrimonii inter Paulam Simonyi et Carolum Bangya die 19. Novembris an. 18 contracti validitatem, Brevi Gregorii XVI Papae »Quas vestro« 1841 die 30 April edito, huicque junctae Instructioni Lambruschinianae conformiter, judicialiter qu que constabiliri, Actrici attamen ob praetensam vim et metum ad matrimonii s invaliditatem iudicialiter pronunciandam coram competente Judicio e capite defect liberi consensus de novo agendi liberum relinqui. Motiva: Quaestionatum mixtu matrimonium in sensu concilii Tridentini sessionis 24 capitis 1. de ref. matr. utpo non servata in memorato decreto praescripta forma celebratum, esset quidem pr nuntiandum nullum, quia juxta memoratum conciliare decretum matrimonia chri tianorum tunc solum valida habentur, si coram proprio parocho catholico vel ab delegato alio sacerdote et adminus duobus testibus ineantur; cum attamen Gr gorius XVI. Papa, vi juris in concilii Tridentini sessione XXV. capite 1. de refor memorati, attentis circumstantiis, saepe memorati concilii sess. 24 de reform. mat caput 1. utpote decretum disciplinare, respectu mixtorum matrimoniorum in Hu garia Brevi »Quas vestro« 1841 die 30 Aprilis edito et juncta eidem Instructio Lambruschiniana suspenderit et omnia matrimonia mixta, quae non servata supracitato conciliari decreto praescripta forma iniri contingat, in futurum qua vis illicita pro validis habenda edixerit: matrimonium inter Paulam Simonyi

Igy most már a XVI. Gergely brévéjét s az ennek jogi kivitelét tárgyazó Lambruschini-féle instructiot, melyek az egyház régi jogának az alkalmazását meglehetős széles körben kétségen kivül valóvá tették, mindenkinek ugy kell a szeme előtt tartani, hogy azzal a jogállapottal, melyet ezek méhökben rejtenek, mindennap meggyülhet a baja.

A mi kételyeket támaszthatna, az az instructionak következő része: »Quod autem attinet ad connubiorum istorum coram acatholico ministro, seu non servata Concilii Tridentini forma celebrationem, stb.

Itt a házasságnak egyenesen a nem-katholikus hitszolga (coram acatholico ministro) előtt való megkötéséről van szó. Nem-e egyenes elismerése ez annak, hogy ha a vegyes házasság nem köttetik a katholikus pap előtt, hát — a mi ugyan botrány — köttessék a protestáns lelkész előtt. Csak ez a két mód volna lehetséges.

Ilyesvalami világos alkalmazkodása volna az egyháznak előtte idegen jogelvekhez, a saját jogelveiről való lemondás, különösen arról való lemondás, hogy a törvényei minden keresztelet köteleznek. Elég, hogy a tridenti formát nem szabta elő feltétlenül.

De ha magát az idézett szöveget közelebbről nézzük, hát az korántsem következik belőle, hogy a vegyes házasságnak okvetlenül valamelyik vallásfelekezet papja, illetőleg lelkésze előtt kellene köttetni.

Az instructio maga megmondja azt, hogy jogilag mennyibe veszi a nem-katholikus miniszter előtt való házasságkötést. Egyenesen csak annyiba, mintha az ott sem lenne. Az instructio az egészben csak azt látja, hogy a tridenti házasságkötési forma meg nem tartatik, ezért mondja magyarázólag a coram acatholico ministro szavak után: seu non servata Concilii Tridentini forma. Ezért van az is, hogy mikor a nem-katholikus minisztert emliti, nincs arra tekintettel, hogy ez miféle, illetékes-e vagy nem. Pedig erre okvetlenül figyelnie kellett volna, ha előtte az lebegett, hogy a vegyes házasságot most már csak ugy lehet majd kötni, hogy a felek vagy a katholikus vagy a nem-katholikus hitszolga elé el fognak menni. Hogy pedig ettől a gondolattól mennyire távol áll, az már az egyház házassági törvényhozásának a természetéből is következik, mely sokkal exkluzivebb, semhogy az álláspontjáról magát bármiként leterelni

---

Carolum Bangya juxta documentum sub XXVII mutuo consensu coram testibus expresso, sicque secundum leges ecclesiasticas ante concilium Tridentinum communiter vigentes, in patria vero nostra quoad mixta matrimonia supracitato Brevi Pontificio in vigorem restitutas, signanter c. 1. et 25. X. de spons. et matr. et c. 2. X de clandest. desp. initum, utpote cui contrahendo aliud impedimentum obstitisse nullibi in processu probatum est, supracitato Brevi Pontificio conformiter qua validum pronunciandum fuit.

engedné. Megdönthetlennek látszik előttem az, hogy a Lambruschini instructiojában az egyház régi törvényhozásával van dolgunk, mely által az alattomos házasságkötések el vannak ismerve.

A peres eset nem volt ugyan olyan, hogy a felek ne pap előtt kötötték volna házasságot, de mert illetéktelen pap előtt kötötték frigyöket, az olybá vétetett, mintha pap előtt se lettek volna. Ennek daczára a házasság érvényesnek mondatott ki.

A végső érvényyü itélet a létező jogállapotról mindenkit felvilágosithat. Most már csak oly vegyes házassági esetnek kell felszinre kerülni, midőn a felek pap vagy lelkész elé egyátalán nem mennek s tudjuk, hogy azért az ő házasságuk, házasságkötésök, ha egyéb akadály nincs, nem fog megdőlni.

És erre már is lett volna eset egy jogerejüvé vált másodfoku itélet szerint. Az első biróság itélete a következő:

128/1879. szt. sz. Veszprém egyházmegye szentszéke a folyó évi szeptember hó 27-én tartott ülésében azon házassági peres ügyben, melyet Nemes Anna római katholikus, jelenleg pápai lakos a közte és néhai Barcza Károly ágost. hitvallású volt vidi lakos között 1873. évi szeptember hó 16. napján két tanu jelenlétében, plébános nélkül, kötött házasság érvényesnek leendő kimondása, s a hozandó itélet alapján a házasultak anyakönyvébe a házasság bevezetésének elrendelése iránt ezen püspöki szentszék előtt az 1878. évi május hó 24-én inditott, a teljes Szent-Háromság nevében következőleg itélt: A Nemes Anna római katholikus, jelenleg pápai, előbb vidi lakos és Barcza Károly ágost. hitvallásu volt vidi lakos között az 1873-dik évi szeptember hó 16-án, két tanú jelenlétében, plébános nélkül kötött házasság, vonatkozással a tridenti szt. Gyülekezet kongregatiójának az 1632. évi márczius hó 27-ről, s az 1669. évi márczius hó 30-ról kelt döntvényeire, érvényesnek mondatik ki; s annak, mint érvényesnek, a dabronyi római katholikus plébánia házasultjainak anyakönyvébe való bevezetése, valamint az ezen házasságból született gyermekeknek, mint törvényeseknek az anyakönyvbe való bejegyzése, illetve a bejegyzésnek kiigazitása elrendeltetik. Indokok: Jólehet a jelen házasság a tridenti szt. Gyülekezet XXIV. ülésének I. fejezetében (de reformatione matrimonii) hozott azon törvény ellenére, mely az illetékes plébános jelenléte nélkül kötött házasságokat érvénytelennek mondja ki, az illetékes dabronyi plébános jelenléte nélkül csupán két tanu jelenlétében köttetett meg; tekintettel mindazonáltal arra, hogy a felek minden lehetőt elkövettek, hogy az egyik félnek, Barcza Károlynak, minden pillanatban bekövetkezhető halála miatt a házasság a mondott 1873. évi szeptember hó 16-án a plébános előtt köttessék meg, s

ezen igyekezetük, önvétkükön kivül, csupán és kizárólag a dabronyi plébános Muraközy Józsefen mult, ki a feleknek az nap többször ismételt meghivására csak akkor érkezett meg, midőn Barcza Károly már meghalt (lásd a dabronyi plébános Muraközy Józsefnek önvallomását [VIII. 20.], továbbá a tanuvallomási jegyzőkönyvet [VIII. 19.]); tekintettel továbbá a tridenti szt. Gyülekezet kongregácziójának az 1632. évi márczius hó 27-ről kelt döntvényére: »Si vero parochia in qua fuit aliquando observatum decretum (scl. concilii trid. de reform. matrimonii, sess. XXIV. cap. 1.) proprio parocho careat, et cathedralis ibidem episcopo et capitulo habentibus a concilio facultatem alium sacerdotem ad id delegandi, nullusque alius ibi sit, qui vices parochi aut episcopi suppleat, matrimonium valet absque praesentia parochi, observata tamen in eo, quo potest, forma concilii, nempe: adhibitis saltem duobus testibus. Si existent quidem parochus et episcopus, sed nullo constituto Vicario, uterque metu haereticorum lateat ita, ut vere ignoretur, ubi sit, vel eodem metu a dioecesi absit, nec ad alterutrum sit tutus accessus, validum est matrimonium absque parocho adhibitis tamen duobus testibus«; és ugyanazon congregátiónak az 1669. évi márczius hó 30-ról kelt döntvényére: »Vel parochi legitimi aut missionarii aderant in ea regione et accessus ad eos erat tutus et facilis vel non aderant, nec si aderant, accessus ad eos erat tutus et facilis. Si primum; omnia praefata matrimonia sunt invalida et revalidanda. Si secundum; juxta alios decisum a Sacra Congregatione: stante impossibilitate habendi legitimum pastorem vel missionarium sunt valida, si coram testibus saltem facta sunt«; tekintettel különösen ezen idézett döntvények szellemére, valamint a tridenti szt. Gyülekezet congregácziójának ezen püspöki szentszék által a kérdés alatt levő perben hozzá felterjesztett kételyre az 1879. évi julius hó 26 ról 3000/23. szám alatt ugyanezen püspöki szentszékhez intézett leiratára (XIII. 29), melyben a szentszéket utasitja, hogy »conficiat processum«; s miután a tridenti szent Gyülekezet congregácziója által megkivánt feltétel »si coram testibus saltem facta sunt« a jelen házasságkötésnél meg volt, mert egy kifogástalan tanu Kövér Imre eskü alatt vallja, hogy a consensus mutuus a felek által az ő jelenlétében, mint e czélra felkért tanu jelenlétében, ki lőn cserélve (lásd VIII. 19, és XXVII. 57. tanuvallomási jegyzőkönyveket); a másik tanu Tanár Antal, ámbár meghalt, mielőtt eskü alatt kihallgattatott volna, de a Kövér Imre tanuskodása által nyujtott félpróba több rendbeli bizonyitékok által teljes próbává egészithető ki, mely kiegészitő-bizonyitékok: 1. Kövér Imre eskü alatt vallja, hogy Tanár Antal, mint szintén e czélra meghivott tanu, vele együtt volt jelen a házassági consensus kicserélésekor; 2. Szabó Pál, ki napközben többször megfordult Barcza Károly házában, eskü alatt vallja, hogy Tanár Antalt ott találta a házban Barcza

(beteg) ágyánál akkor, midőn este 10 órakor a dabronyi plébánossal Barczáékhoz megérkezett, sőt ott volt Tanár Antal napközben is, mert ő irta tanu jelenlétében a dabronyi plébánosnak a meghivó levelet, s neki Tanár Antal és Kövér Imre még azon nap este együtt mondták el, hogy a házassági consensus az ő jelenlétükben ki lőn cserélve (VIII. 19. XXVII. 57.); 3. Van Tanár Antalnak egy-két tanu jelenlétében és aláirásával adott irásbeli nyilatkozata, melyben kijelenti, hogy a kérdéses házassági consensus az ő és Kövér Imre mint e czélra felkért tanuk jelenlétében cseréltetett ki a felek által, mely irott bizonyiték annál nagyobb igazoló erővel bir, mert ezen nyilatkozatról Kövér Imre eskü alatt vallja, hogy Tanár Antal vele együtt az ő házánál állitotta ki s tanukkal vannak aláirva: Kövér Ferencz, Kövér Imrének testvérje és Lakat István hit alatt kihallgatott tanuk (I. 4.), kik egyszersmind hit alatt vallják, hogy Tanár Antaltól több izben hallották, miszerint ő mint tanú szerepelt a kérdéses házassági aktusnál (l. VIII. 19. és XXVII. 57.), ennek folytán a Nemes Anna római katholikus jelenleg pápai lakos és néhai Barcza Károly ágost. hitvallásu volt vidi lakos között az 1873. évi szeptember hó 16-án két tanu jelenlétében plébános nélkül kötött házasságot a perben itélő szentszéknek érvényesnek kimondani s annak mint érvényesnek, a dabronyi római katholikus plébánia házasultjainak anyakönyvébe való bevezetését, valamint az ezen házasságból született gyermekeknek az anyakönyvbe való bejegyzését, illetve a róluk szóló bejegyzésnek kiigazitását elrendelni kellett.

Olvastatik és kihirdettetik ezen itélet a veszprémi püspöki szentszék folyó évi szeptember hó 24-kén tartott ülésében tisztelendő Rosos István és tisztelendő Szabó Lajos veszprémi segédlelkész urak, mint e czélra felkért tanuk jelenlétében. Tarányi Ferencz magyar királyi szent-széki helyettes elnök. (P. H.) Jegyezte Dr. Rédey Gyula szentszéki h. jegyző.

A másodbiróság itélete a fontosabb, nem ugyan az eset elbirálása szempontjából, mint azon jogi elvnél fogva, mely benne elismertetik.

471. sz. Római katholikus Nemes Anna, jelenleg pápai lakosnak néhai Barcza Károly, ágostai hitvallásu nemesvidi lakossal 1873. évi szeptember hó 16-án, két tanu jelenlétében plébános nélkül a halálos ágyon kötött házassága érvényességének kimondása és a házasultak anyakönyvébe a házasság bejegyzése iránt a veszprémi főt. püspöki szentszék előtt 1878. évi 117. sz. a. meginditott, s ugy a rendszerinti házasságvéd, mint a szentszéki tiszti ügyész által ugyanazon elsőfoku egyházi biróság előtt rendes uton letárgyalt s az 1880. évi 128. sz. itélettel a keresethez képest elintézett, azonban pervesztes tiszti ügyész által az esztergomi érseki fő-

szentszék mint másodfokban illetékes egyházi birósághoz felebbezett kötelėki perében, ugyanazon főszentszéknek f. évi április hó 8-án tartott ülésében a rendszerinti házasságvéd jelenlétében és meghallgatása után itéltetett: a házasság érvényességét kimondó, s annak mint érvényesnek az anyakönyvbei bevezetését elrendelő elsőbirósági itélet ezennel másodbiróságilag is jóváhagyatik és megerősittetik, és pedig az első birósági itélet indokainak mellőzésével a következő indokokból: A beperesitett tanuvallomások nem hagyván fenn kétséget az iránt, hogy a Barcza Károly és Nemes Anna között a halálos ágyon kötött házasságnál ennek leglényegesebb része a kölcsönös beleegyezés két tanunak jelenlétében megtörtént, s hogy ezen vegyes házasság Magyarországban köttetett, a hol XVI. Gergely ismert brévéje és Lambruschini utasitása értelmében a tridenti forma a vegyes házasságokra nézve nem kötelező, vagyis a vegyes házasságokra nézve nálunk a tridenti zsinat előtt divó egyetemes jog lett visszaállitva, mely szerint bármily módon köthető érvényes házasság »dummodo de consensu constiterit«, tudniillik per legitimas probationes; a minek alapján bizonyos az, hogy nálunk vegyes házasság a katholikus lelkész jelen nem létében is érvényesen megköthető, de sőt ép ugy érvényesen köthető a protestáns lelkész jelenléte nélkül is, mert azon esetre is, ha a tridenti sz. zsinat »Tametsi« kezdetü törvénye, mely a rejtve nőszés esetében is a házasságot érvényesnek állitja, ha az a házasfelek szabad beleegyezésével történt, s a törvény kihirdetésétől kezdve állitja fel, hogy qui aliter quam praesente parocho, vel alio sacerdote etc. contrahit, eum ad sic contrahendum s. synodus omnino inhabilem reddit et hujusmodi contractum irritum et nullum esse decernit, nálunk forma szerint kihirdetve lett volna, csakis a kath. lelkészségekben lett volna kihirdetve, nem egyuttal az akatholikus lelkészségekben, következőleg a protestánsokat a forma tridentina nem kötelezvén, az ő házasságaik a tridenti zsinat előtt divó egyetemes jog szempontjából itélendők meg [1]), állván ez nemcsak a tisztán

---

[1]) Az itéleti indokolás itt arra is enged következtetni, mintha a kath. egyház felfogása szerint a protestánsokra már a XVI. Gergely brévéje előtt kétségtelenül az állott volna, hogy azok a tridenti házasságkötési forma által egyáltalán nem lettek volna kötve. Az itélet nem veszi számba azt, hogy ha nálunk a tridenti forma nem is lett egyházközségenkint kihirdetve, ezt egyházközségenkint a tridenti formával való élés pótolhatta már oly időben, mikor még a protestáns egyházközségek nem váltak ki, s igy aztán az egyház szempontjából a tridenti forma reájok nézve kötelező erejü maradhatott, mi csak az által szünhetett meg, hogy reájok nézve a tridenti forma, ugy hogy ezt minden egyes esetben külön kellett volna megállapitani, elavult. Annyira különösebb az indokolás álláspontja, mivel akkor, midőn a XVI. Gergely brévéjére kerül a sor, arról mint felmentvényről (dispensatio) beszél. Ugyan mi szükség volt a felmentvényre, ha a protestánsokat a tridenti forma már előbb sem kötelezte. A felmentést, ugylátszik, a katholikusra érti, ki protestánssal lép házasságra. Hisz erre a propter individuitatem

protestáns házasságokra nézve, hanem propter individuitatem contractus, a vegyes házasságokra nézve is, melyek egyenlő érvénynyel köthetők katholikus ugy, mint protestáns módon, dummodo de consensu constiterit; mert továbbá a XVI. Gergely pápa felmentvénye kiséretében 1841. április 30-án kiadott s Magyarország herczegprimásához s a magyar püspöki karhoz intézett Lambruschini-féle utasitás világosan kimondja, hogy vegyes házasság minálunk megkötve »non servata forma tridentina«-érvényesnek tekintendő. Hogy ezen instructio a miniszter akatholikust emliti, abból korántsem következik, hogy annak jelenléte a házasság érvényéhez okvetlen megkivántatik; az instructio ugyanis, mivelhogy vegyes vallásu felek által, protestáns lelkész előtt kötött s kötendő házasságok érvénye képezte a kérdés tárgyát, ezen tényt, a protestáns lelkész jelenlétét, nem hagyhatta emlitetlenül, de nehogy annak jelenléte a házasság érvényének feltétele gyanánt vétessék, arról maga az instructio nyomban gondoskodik, a coram ministro acatholico után legott hozzátevén magyarázólag »seu non servata Concilii Tridentini forma«.

Ugyanezen instructio előzőleg inti a főpásztorokat, miszerint a hiveket az akatholikus lelkész előtt való megjelenésről mindenképen lebeszéljék, »ut partem catholicam a tanti scandali turpitudine absterreant«, mely kifejezés szerint katholikus félnek házasságkötés czéljából akatholikus lelkész előtti megjelenése magna scandali turpitudo; amiből következik, hogy midőn az instructio az akatholikus lelkész jelenlétét turpitudo scandalinak notifikálja, lehetetlen, hogy ezt a házasságkötés érvényességéhez egyuttal lényeges kelléknek elismerje, holott az egyházi szabványok már eleve minden közlekedést in sacris cum haereticis határozottan tiltanak. Tehát az instructio megállapitása nem oda irányul, hogy a vegyes házasság érvényes, ha akatholikus lelkész előtt köttetik, hanem oda, hogy a vegyes házasság érvényesnek ismertessék el, daczára annak, hogy a felek annak megkötése czéljából akatholikus lelkész előtt megjelentek.

A per tárgyát képező vegyes házasság megkötésénél sem katholikus, sem akatholikus lelkész nem volt jelen; az első, mint szükségelt proprius parochus, akkor jelent meg, mikor már a protestáns felekezetü férj meghalt, utóbbit pedig maga a haldokló állhatatosan visszautasitotta, elégségesnek találván a jelenlevő két tanu előtt harsány hangon kijelenteni.

---

contractus elvénél fogva sohasem volt szükség. Elég ha már az egyik fél volt mentes a tridenti forma alól. Tehát sem az nem áll, hogy a protestánst a XVI. Gergely brévéje előtt is olybá kellett volna venni, ki egyáltalán nem állott a tridenti forma kötelező ereje alatt, sem az, hogy a XVI. Gergely brévéje a katholikusra nézve dispensatio volna. Az sem korrekt az itélet indokai között, hogy a katholikus »protestáns módon köthetne házasságot.

»miszerint Nemes Annát törvényes hitveséül ismeri, és átkozott legyen annak minden csepp vére, ki e végakaratát felbontaná, vagy szentnek nem tartaná«, mire Nemes Anna szintén érthetően és világosan férje szándékához hozzájárulván, a kölcsönös beleegyezésnek ily nyilt, határozott, kétségtelen, sőt ünnepélyes kijelentése után a két tanu előtt a házasság megkötésének érvénye iránt semmi kétség nem maradhat fenn, annál inkább nem, mert már a fentidézett instructio magyarázatából kétségtelenné válik azon általános, kivétellel nem biró, teljesen elismert jogszabály, mely szerint mindenütt, hol a Tametsi nem kötelez, akár mert nem lett kellőképen kihirdetve, akár mert utóbb felmentés adatott, a házasságkötéshez semmiféle lényeges szertartás nem szükséges, és bármily módon bebizonyitható mutuus consensus alapján érvényesen köttetik a házasság. Amihez járulnak nemcsak az ujabb kor jeles egyházjogászai is (mint Kutschker Eherecht IV. pag. 358., Rauscher: Die Ehe. Wien 1868. pag. 137.) hanem ugyanezen másodbiróságnak 1874. junius 25-én hozott itélete egy nyitrai vegyes vallásu házassági esetben, hol sem proprius kath. lelkész, sem a proprius akatholikus lelkész nem assistált, s a melyben a házasság érvénye biróilag kimondatott, mely itélet ugy harmadfokulag a herczegprimási szentszék által, mint negyedfokulag a pápa Ő szentsége nevében itélő győri szentszék által indokaiból helybenhagyatott. (L. az itéleteket a jelen munka 114—118. lapjain.)

Ezek folytán kétségtelen lévén, hogy hazánkban a vegyes vallásu házasság dummodo de consensu constiterit, et impedimentum dirimens non obstiterit, érvényes, katholikus ép ugy mint akatholikus lelkész jelenléte nélkül is, s miután jelen esetben a kölcsönös beleegyezés két kifogástalan tanu által be van bizonyitva, és egyéb bontó akadály fenn nem forgott, a peres házasságnak teljes és kétségtelen érvényességét biróilag kimondani kellett.

542. sz. Hitelesittetett és kihirdettetett ezen itélet ugyanazon főszentszéknek 1881. évi április hó 29-én tartott ülésében Dr. Aschenbrier Antal, mint rendszerinti házasságvéd úr és tiszt. Selczer Lipót főszékesegyházi karkáplán s Óbert Károly, mint e végre különösen meghivott tanuk jelenlétében. Majer István helyettes érseki helynök és ügyhallgató. (P. H.) Jegyzette Maszlaghy Ferencz főszentszéki hites jegyző.

Hogy az ezen itéletekben megirott esetet olybá is lehetett venni, hogy a felek a tridenti házasságkötési forma alól, melyet nem akartak mellőzni, akkor is mentesek lehettek, ha azt számba se is vennők, hogy itt vegyes házasságról van szó, a mint ezt az első biróság itélete vallja, ez azon mitsem változtat, hogy a vegyes házasság pap vagy lelkész nélkül is köthető. Ennek az első-biróság itélete nem zárja ki a lehetőségét. Ez ellen

az első-biróság nem argumentál. Ha ily körülmények között a másodbiróság meg egyenesen kimondja, hogy vegyes házasság pap vagy lelkész nélkül is köthető, ezen jogi kérdés feletti nézetében mint megtörtént dolog felett nincs okunk kételkedni azon indoknál fogva, hogy a második biróság esetleg a tény kérdésében tévedhetett, annálfogva, mert hisz a felek egyenesen azon voltak, hogy a tridenti formának eleget tegyenek. Elég az hozzá, hogy a vegyes házasságok dolgában a fontos jogi elvet egy második eset alkalmából is kimondották. És nekünk csakis erre volt szükségünk a judicatura szempontjából, hogy igy aztán azt, a mit a létező jog szabályaiból önmagunktól is kivehetünk, a gyakorlati téren elfogadottnak lássuk, s ne csak ép egy eset alkalmából. [1])

[1]) Az esetre nézve, ugy a mint ezt az elsőbiróság felfogta, megjegyzendő, hogy a két tanúra, kik a házasságkötésnél jelen voltak, elkerülhetlenül szükség volt. Legalább is ennyiben kell, hogy történjék alkalmazkodás a tridenti házasságkötési formához. Máskép áll a dolog, ha az esetet ugy minősitjük, mint a második biróság. Ekkor még a két tanú jelenlétére sincs szükség. Tökéletesen elégséges, ha bárminő törvényes bizonyiték által igazoltatik, hogy a házasságkötés valójában megtörtént.

V. A hazai törvények a vegyes házasság kötésének módjáról.

Azok, kik a kérdést egyoldalulag a hazai törvények szempontjából tekintik, könnyen azon hiedelembe esnek, hogy a vegyes házasság a megkötése dolgában ép oly szigor, oly formaság alatt áll, mint a nem vegyes házasság. Pedig csak annyiban van igazuk, a mennyiben a vegyes házasság léte a polgári jog, a II. József patense szempontjából tekintetik. Feledik, hogy a vegyes házasság megkötése nem kevésbé az egyházi jogon alapszik és pedig azon alakzatára nézve, midőn a házasság nem a katholikus pap előtt köttetik, a régi egyházi jogon, mely szerint a felek között magok között, pap jelenléte nélkül, végbement házassági kötés is létrehozza a házasságot.

A midőn tehát a hazai törvények a vegyes házasság megkötését emlitik, az egyházi jogot és pedig a régi egyházi jogot is szem előtt kellett hogy tartsák. És ez mindig igy is volt, mi több az 1868. évi 48. tczikk megalkotásaig a vegyes házasság egészen kánoni alapon állott. A vegyes házasság a protestáns félre nézve is a kánoni jog szabványai szerint tekintetett. Igy volt ez még akkor is, midőn az 1844. évi III. tczikk által elismertté vált az, hogy a vegyes házasság a protestáns fél lelkésze előtt is megköthető. Még ekkor is a kánoni jog uralma a vegyes házasság egész terét érintő természetesen avval a könnyitéssel, mi az 1841. évi instructio következtében előállott. A vegyes házasságok felett való itélkezés a szentszékek kezén hagyatott.

E mellett törvényhozásunk egészen napjainkig a tárgyát, a vegyes házasságot nem is ugy kezeli, mint valóságos törvényhozó. Törvényalkotásai a vegyes házasság megkötésére értendőleg kezdettől fogva annak a jellegét őrzik, hogy az állam a keresztény felekezetek között csak a közvetitő szerepét játsza. Legfőbb elv gyanánt az 1790/1. évi 26. tcz. a vegyes házasságokra nézve csak azt mondja, hogy quibus (mixtis matrimoniis) impedimenta quaepiam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto. Ez már az alapvető törvény főtörekvése, azon legfőbb juris ratio, melyen át a későbbi törvények is s ezek minden részletes intézke-

dései tekintendők. Innét van az, hogy a törvényhozás a vegyes házasság megkötésének módját sohasem szabta meg maga ugy, mint a valóságos törvényhozó szokta tenni, ki az általa megszabott formát elengedhetlennek tartja, az ezzel ellenkező cselekvést semmiséggel sujtja.[1]) Már ez ugy tünt volna fel, mint mikor az állam a házasság felett valóságos törvényhozást gyakorol. Ezt a katholikus egyházi jog sérelme nélkül nem lehetett volna tenni, ez már formailag is igen szemet szuró lett volna. Innét van azután az, hogy a mi törvényeink a vegyes házasságok megkötése dolgában nem birnak a törvény igazi erejével (leges imperfectae).

Az 1790—91. évi 26. tcz. rendelkezése a vegyes házasság megkötéséről a következő szövegben foglaltatik.

Proles e mixtis matrimoniis, quae semper coram Parochis Catholicis ineunda erunt, quibus tamen impedimenta quaepiam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto, susceptae et suscipiendae, si pater catholicus fuerit, illius religionem sequentur. si vero mater fuerit catholica, tunc nonnisi proles masculae patris religionem sequi possint.

Ha az 179⁰/₁. évi 26. tczikk rendelése a vegyes házasság megkötésére nézve oly természetü volt, hogy feltétlenül a házasság érvényébe vágott, azaz a vele ellenkező cselekvést feltétlenül érvénytelenné tette, ugy ezen körülménynek a vegyes házasságok dolgában ma is kihatása volna. Abból az következnék, hogy midőn az 1844. évi III. tczikk a vegyes házasságok kötését a protestáns lelkészek előtt is megengedte, ez az 179⁰/₁. évi 26. tczikk illető rendelésének természetében osztozkodik, a melynek a kibővitése gyanánt tekintendő. A mint azelőtt az érvényesség feltétele rejlik abban a rendelésben, hogy a vegyes házasság a katholikus pap előtt köttessék, ugy az 1844. évi III. tczikk óta a vegyes házasság érvényességében játszik az, hogy a házasság vagy katholikus vagy protestáns lelkész előtt jöjjön létre. Midőn aztán a törvényhozás minden bevett vallásfelekezet tagjaira nézve kimondja azt, hogy a vegyes házasság bármely vallásfelekezet papja előtt köthető (1868. évi 53. tczikk), ebben a kijelentésben is a házasság érvényességének kérdése forog. Ilykép a hazai törvények szerint az nem is történhetnék érvényesen, hogy a katholikus fél a vegyes házasságot alattomosan is megkötheti minden papi vagy lelkészi közbenjövetel nélkül. Máskép áll a dolog, ha már az 179⁰/₁. évi 26. tczikk illető rendelése olyan természetü, hogy nem vág a házasság érvényességének kérdésébe.

---

[1]) Ennek a hiányára az 179⁰/₁. évi 26. tcz. tárgyában figyelmeztet maga Lonovics csanádi püspök azon egyik előterjesztésében, melyre már hivatkoztunk is: . . . lex vero praedicta pro Hungaria mixta matrimonia semper coram parocho catholico iniri disponat, si tamen coram ministro acatholico ineantur, ea per expressum haud irritet (Roskovány i. m. III. 482. l.)

A törvénybeli rendelés valódi értelme, hordereje felől már az $179^{0}/_{1}$. évi 26. tczikk előtti jogállapot veendő kiinduló gyanánt.

Az 1715. évi XXX. törvényczikk által a vallás dolgában való rendelkezés a királyi felség saját intézkedéseinek jogkörébe utasittatott, bizonyára azon oknál fogva, mert a vallás dolgában egyezésre az országgyüléseken alig lehetett számitani.

Az uralkodónak adott hatalom alapján jött létre a Resolutio Carolina, mely Bécsben 1731. évi márczius 21-dikén kelt s a vegyes házasságokra nézve azt hagyta meg: ut disparis religionis homines tam in articularibus, quam non articularibus locis praecise coram parocho loci catholico matrimonia inire possint. Megfelelő volt ez annak, a mit az 1715. évi XXX. törvényczikk által a vallás dolgában adandó királyi rendelkezés czéljára kiküldött bizottság 1722. évi junius 22-én kelt véleményében mondott:

> Cum religio catholica sola haereditaria sit in hocce regno apostolico, multoque (nulla comparatione admissa) eminentior professione acatholicorum: mirari non debent acatholici, si diversae religionis sponsos parochi catholici copulent, aut ex diversae religionis matrimonio proles in catholica fide educentur; imo e converso praedicantes in similibus contra praerogativam et iurisdictionem plebanorum excederent, cum tamen scire debeant professionem ipsorum tali cum conditione primi illius toties repetiti Viennensis articuli admissam esse, ne ipsi in progressu sui exercitii praeiudicent catholicae religioni, non vero catholicam religionem taliter limitatam et restrictam esse, quae per praetensam etiam tolerantiam veluti avita et haereditaria numquam in quaestionem sumta, sicut in statu suo relicta fuit, ita reformari nullo modo possit.

Jellemző e véleményre nézve, hogy akkor, midőn vegyes házasság megkötéséről van szó, az uralkodó vallás tekintetének megóvásával törődik, ebben áll az indokolása, a mint is a korabeli felfogás az volt, hogy egyrészt az uralkodó vallás, másrészt a tolerantia tekintetét egyeztessék.

Ugyanez mondható a bizottsági vélemény alapján 1731. évben készült királyi rendelésről. Az ebben foglalt szabályozáshoz még az a nagy érdek is kapcsoltathatott, hogy a katholika egyház a jövő nemzedéknek katholikussá lételéről és neveltetéséről alkalmatosan gondoskodhassék, mi már azáltal is elérhetőnek jelentkezhetett, ha a vegyes házasság kötése a katholikus pap elé rendeltetett. Az 1731. évi márczius 21-dikén kelt rendelés az, melyen a későbbi, a vegyes házasságnak a katholikus pap előtt való megkötését érintő későbbi rendelések alapulnak.

Ezeknek azonban, ép ugy mint magának az 1731. évi rendelésnek, nem lehet azon értelmet adni, hogy a máskép, mint a katholikus pap előtt létrejött vegyes házasság érvénytelen. Annyi bizonyos, hogy ha az uralkodó vallás tekintete volt mindig a vezérlő gondolat, ugy az uralkodó vallás jogának kellett irányadónak lenni. Az állam nem a saját hatalma erejénél fogva, nem mint öntörvényhozó jár el, midőn a vegyes házasság szabályozásához lát, de abban az uralkodó vallás jogát engedi érvényesülni. Ha tehát az uralkodó vallás jogából egyes esetben igazolt lehet az, hogy a vegyes házasság non servata forma tridentina is megállhatott, ugy ez ellen az államnak sem lehetett kifogása. Gömöry Eszternek Szentmiklóssy Sándor elleni peréből láthattuk, hogy a vegyes házasságok megkötése módját érintő királyi rendelések megszegése nem vonja maga után a házasság érvénytelenségét. Elégségesnek találtatott, hogy a protestáns pap eljárása büntésre méltónak ismertetett fel. [1]) Még ha az történt volna is, hogy a Gömöry-Szentmiklóssy perben a házasság érvénytelennek találtatik, ez nem azon az okon történt volna, mert a házasság a királyi rendelések ellenére köttetett, de mert a felek a házasságkötésüknél a tridenti decretum rendelésének nem feleltek meg. Hogy csakis a tridenti decretum a házasság megkötéséről találtatott irányadónak, abból is kitünik, hogy az itélet a protestáns lelkészt, ki előtt a házasság megköttetett, szükségesnek vélte fictione juris proprius parochusnak megtenni.

A mondottak világánál kell az $179^{0}/_{1}$ évi 26. tczikk azon rendelését tekinteni, mely a vegyes házasságot a katholikus pap elé rendelte. A törvény a házasság érvényességének kérdését tulajdonkép az egyházi jogra hagyja. A miért a törvény külön megmondja, hogy a vegyes házasság a

---

[1]) Igen valószinü, hogy a Gömöry Szentmiklóssy-féle esettel összefüggő az, mit Klein Sámuel Tentamen juris ecclesiastici evangelicorum augustanae confessioni addictorum in Hungaria Lipsiae 1844. czimü munkájában (157. l.) mond: . . . anno 1771. 18. nov. Kun-Taplociensis pastor carcere, amotione ab officio, et declaratione pro indigno, qui munus sacrum amplius gerere possit, sponsus vero 100 aureis, fisco sedis sacrae solutis, immo ipse quoque r. cath. plebanus, im rem consentiens mulctatus. alter vero minister in comitatu Trencsiniensi anno 1774. in exilium pulsus est. A Gömöry-Szentmiklóssy-féle házasság 1769. évi sept. 22-én köttetett. A mig az eset kitudódott s az illetők büntetésöket vették (1771. nov. 18.) telt el a két év s akkor, midőn a büntetését kiállotta, következhetett be az, hogy a protestáns lelkész Trencsénbe száműzetett (1774.) A mikor már mindez jó ideje hogy végbement, indult meg a per a házasság érvényességének kérdésében s mondatott a jogerejüvé vált itélet (1781. jun. 16.) Jellemző, hogy Klein az általa elmondottakhoz 1844-ben közvetlenül az 1844. évi III. tczikk létrejötte előtt a következő megjegyzést füzi: An hodie violatio legis tam graviter puniretur, ignoramus; at fiscalis saltem actio, si non amotio ab officio certe subsequeretur.

katholikus pap előtt kötendő, az ép az 179⁰/₁. évi 26. törvényczikkben a születendő gyermekek mely valláson való neveltetése végett történik. Ez iránti rendelkezésében fordul elő csak ugy közbevetőleg a rendelés a vegyes házasság kötéséről a katholikus pap előtt. Ezt a rendelkezést itt az 179⁰/₁. évi 26. tczikkben a gyermekek vallásának kérdése mondatja a törvényhozóval.

Az volt a törvény megalkotásakor az országgyülési vitának is sulypontja Ennek törekedett megfelelni a katholikusok javaslata [1]), mely már avval eleget mondott, hogy a házasságra lépő felek biztositást adjanak arról, hogy minden gyermek a katholikus hitben fog neveltetni. Ez a javaslat szükségesnek sem tartotta külön kimondani, hogy a vegyes házasság a katholikus pap előtt köttessék. Hisz már az, hogy a gyermekek iránt biztositás adassék, magában foglalja azt a kivánságot is, hogy a házasság ki előtt köttessék. Az első kivánsággal jár a második is. A két dolog egymással összefüggő.

A protestánsok javaslata [2]) a gyermekek vallására nézve a szülők tetszését nézte s hogy a szülők egyezése hiján a fiak az apa, a leányok az anya vallását kövessék.

Az elsőbben érkezett királyi leirat [3]) azt azt álláspontot foglalta el, hogy a gyermekek vallása a katholikus atya hite után igazodjék, habár azt sem zárja ki, hogy a katholikus anya után a szülők egyezésére minden gyermek katholikussá lehessen. Csak a második kir. leirat, mely aztán a törvénybe átment, rendelte a vegyes házasság kötését a kath. pap elé, jobban megfelelve ezáltal annak, hogy a protestans atya ellenében a kath. anya a gyermekek vallása dolgában könnyebben boldogulhasson. [4]) A vegyes házasságnak a katholikus pap elé rendelését nem a házasság érvényességének kérdése mozgatja, nem ennek a sugallatára jött létre az 179⁰/₁. évi 26. tczikk

[1]) Quoad judicatum circa mixta matrimonia, atque proles ex iis procreandas in favorem religionis dominantis statuitur: ut iudicatus quidem relate ad dicta matrimonia, idest, talia, quae iam tempore copulationis mixta erant, sedibus spiritualibus deferatur; proles autem ex talibus matrimoniis procreatae sine sexus discrimine in religione catholica educentur, huncque in finem matrimonia mixta non aliter contrahi permittantur, quam erga reversales per illam partem, quae evangelicae religioni addicta est, super talismodi prolium educatione de se dandas.

[2]) Ut proles ex coniugio disparis religionis natae usque annos discretionis educentur in illa, de qua inter parentes convenit, religione; ubi autem non convenisset, sexum in religione sequantur; post annum vero discretionis relinquatur prolibus ipsis plena libertas, illam quam voluerint religionem eligendi.

[3]) Proles e mixtis matrimoniis susceptae et suscipiendae, si Pater Catholicus fuerit, illius religionem sequantur, si vero Mater fuerit Catholica, tunc nonnisi proles masculae Patris religionem sequi possint.

[4]) Vesd össze Irinyi: Az 179⁰/₁. évi vallásügyi törvény keletkezésének történelme. Pest, 1857. 66. l.

illető intézkedése. Hogy mennyiben való a vegyes házasság kötése a katholikus pap elé, ez már azáltal határoztatott meg, hogy a vegyes házasság felett való biráskodás a szent-székek kezén hagyatott, melyek saját egyházi joguk szerint itélnek.

Causae matrimoniorum tam eorum, quae iam tempore, quo illa inita sunt, mixta erant, quam et eorum, quae per transitum alterius partis a sacris evangelicis ad sacra catholica mixta effecta essent, cum utrobique de veri nominis sacramento agatur, sedibus catholicorum spiritualibus deferuntur.

Igy a tridenti decretum c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. az, mely a kérdés felett dönt, melynek aztán saját maga által megszabott feltétele van, a mihez az alkalmazását köti.

A törvényhozónak a tridenti decretumot tisztelni kellett. Már pedig ebben nemcsak az foglaltatik, hogy ha a rendelése érvényessé kezd lenni, a házasság bizonyos forma szerint köttessék, de az is, hogy: clandestina matrimonia ... rata et vera esse matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit et proinde iure damnandi sunt illi, ut eas sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant .... Ez az intézkedés aztán nemcsak a multra, de a jövőre is vonatkozik, mindaddig, mig a tridenti házasságkötési forma alól mentességek léteznek. Ki tenné fel az 179⁰/₁. évi törvényhozásról, hogy ép akkor, a midőn a katholikus házasság a II. József patense alól kiszabadult s ez az 179⁰/₁. évi törvényhozás helyeslésével történt, a katholikus jogra kihatólag az 179⁰/₁. évi törvényhozás valóságos törvényhozási hatalmat akart volna gyakorolni. Az sem hagyandó figyelmen kivül, hogy a 179⁰/₁. évi 26. tcz. csak ugy átalában mondta ki azt, hogy a vegyes házasság katholikus pap előtt kötendő. Ha ezáltal a házasság érvényességébe akart volna vágni, ugy legalább is akkép fejezte volna ki magát, hogy az illetékes katholikus pap (parochus) elé kell menni. A ki e nélkül is az 179⁰/₁. évi 26. tcz. különleges rendelésében a házasság érvényét illető rendelést lát, annak a rendelést odáig kellene magyarázni, hogy a vegyes házasság érvényes lett, hacsak a felek katholikus pap elé mentek, a mit még sem lehet a törvényhozóról feltételezni. Ezen körülmény is felvilágositó lehet arról, hogy a rendelésben nem olyan mondatik, a mi a házasság érvényes megkötésére czéloz.

Mi értelme lehetett tehát annak, hogy a kormány az olyan vegyes házasságokra vonatkozólag, melyek nem a katholikus pap előtt köttettek, az ezáltal végzendő recopulatiot rendelte el. Lássuk magokat a rendeléseket.

Az 179⁰/₁. évi törvény rendelése a vegyes házasság megkötéséről a katholikus pap előtt a törvény meghozatala után vitásnak tűnik fel. A kormány az 1806. évi augusztus 26-dikán kelt resolutio-

jában azt mondotta ki, hogy azok a felek, kik a vegyes házasságukat nem a katholikus pap előtt kötötték, ez előtt végrehajtandó recopulationak tartoznak magukat alávetni,[1]) mi alkalmas volt azon hiedelemre, hogy az a vegyes házasság, mely nem a katholikus pap előtt jött létre, mindig érvénytelennek tekintessék. Ezen felfogás az országban visszahatást szült. Turóczmegye feliratában 1807-ben azoknak pártját fogta, kik a recopulatiot szükségtelennek tartották.[2]) A felirat nem lát az 1791. évi 27. tczikkben alapot arra, hogy a recopulatiok elrendeltettek. A kormány intézkedése a hit dolgába vág s igy a világi hatalom a saját hatáskörét tullépte. A copulatiot a vegyes házasságra a protestáns lelkész is végezheti, ha ugyan nincs oly akadály — a tridenti formától eltekintve — mely az egyházi törvények szerint bontó. Mindenesetre áll azonban a felirat szerint az, hogy a törvényt hitelesen magyarázni csak a törvényhozás joga. A kormány természetesen a maga álláspontjához ragaszkodik[3]) s igy történik, hogy a recopulatiok virágzanak.[4]) A kormány a leiratában már egyenesen érvénytelennek mondja az olyan vegyes házasságot, mely nem köttetik a katholikus pap előtt: ..... ob defectum legitimae copulationis ipsum etiam matrimonium invalidum sit. Az 1807. évi október 6-dikán kelt resolutio az 1806. évi augustus 26-án kelt resolutio magyarázatát adja. Abból, hogy ez utóbbi resolutióban a gyermekek törvényeseknek mondatnak, habár a szükségesnek talált recopulatio nem ment végbe azon az okon, mert a házasok egyike meghalt, nem lehet a házasság érvényére következtetni. Hogy a gyermekek törvényesek lesznek, az csak királyi kegyelemből ered.[5])

A recopulatiokat megszabó rendelések, azokat nem is ép azért tartják szükségesnek, mert az 179⁰⁄₁. évi 26. tczikk a vegyes házasságokról azt mondta, hogy semper coram parocho catholico ineunda erant. Az 1807. évi január 16-án adott válasz Turóczmegye feliratára, a recopulatiok

[1]) Roskovány: i. m. II. 598. l. Ezen rendeletben még nem mondatik a házasság érvénytelennek azon az okon, hogy a vegyes házasság nem köttetett a katholikus pap előtt. Sőt kimondatik, hogy ha a recopulatio késik s valamelyik a házasfelek közül elhal, az ne okozza azt, hogy a házasságból származó gyermekek törvénytelenek legyenek s igy aztán örökjoguktól is elessenek.

[2]) Roskovány: i. m. II. 600. l.

[3]) Roskovány: i. m. II. 603. l.

[4]) Az egri szentszék 1810-ben a rekopulatiok könnyitésére elrendelte: 1. hogy a háromszor való hirdetés alól felmentés adandó, 2. hogy a házasságnak méltó felvételére szükséges rendelések, a mennyire csak lehetséges, megtartandók; de ha a katholikus fél az erre való inteseknek nem engedne, a rekopulatió azok nélkül is teljesitendő, természetesen az áldás mellőzésével, mint mondatik, annak a példájára, a hogy hajdan a nemkatholikusok egymásközti házasságkötésénél a katholikus pap eljárhatott. Roskovány: i. m. I. 521. l.

[5]) Roskovány i. m. II. 604. l.

szükségét abból magyarázza, hogy az $179^0/_1$. évi 26. tczikk a vegyes házasságok feletti biráskodást a kath. szentszékek kezébe tette le s ennek megfelelőleg kell a vegyes házasság kötésénél alkalmazkodni. Igy aztán az előtérben még sem áll az $179^0/_1$. évi 26. tczikk különleges intézkedése, de a katholikus egyházi · biráskodásban érvényesülő egyházi jog, minek a házasságkötésre nézve a kifejezője a tridenti decretum, melynek jogi természetét eléggé ismerjük. Még ha a házasság érvényébe vágónak vétetnék is az $179^0/_1$. évi 26. tczikk midőn mondja, hogy a vegyes házasságok coram parocho catholica ineunda erunt ez a tridenti decretumnak van alája rendelve. Nem hiába volt az, hogy a recopulatiokat megszabó rendelések a belőlök folyó consequentiákat meg sem engedték teljesen érvényesülni. A gyermekek törvényességét nem merték mindig a recopulatiótól függőnek tenni.

A recopulatiokat csak annyiban lehet törvényeseknek elismerni, a mennyiben a recopulatiora az egyes esetben a tridenti decretumhoz képest szükség lehetett, a mely elvi határvonalon az mitsem változtat, hogy a recopulatio a legtöbbször igazolt lehetett.

Ne mondjuk bár, hogy az $179^0/_1$. évi 26. tczikk rendelése a vegyes házasságok kötéséről (semper coram parocho catholico ineunda erunt) olyan, mely által csak a gyermekeknek katholikus vallásban való neveltetéséről akartak gondoskodni: az az állitás még sem lesz koczkáztatott, hogy azáltal a rendelés által nem akartak a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) határozásán túl tenni s igy — a mint ezt akkor felfogták volna — a hit dolgába is belevágni. Igaz, hogy ha csak a tridenti decretumot akarta is a törvényhozás jelezni, már ezáltal bekövetkezhetett az, hogy a legtöbb esetre tekintettel a vegyes házasság érvényességéről van szó. Tudjuk, hogy a protestantismus Magyarországon az erdélyi fejleményekhez képest mennyire megkésett, hogy az csak a bécsi békével lett törvényes létében kétségen kivül valóvá. A protestáns fél mentességének kérdése a tridenti decretum alól mindig az egyes hely szerint lett volna eldöntendő s igy az nem állhatott tisztán. De abban mégis nagy elvi kérdés magva rejlik, hogy a törvényhozó hatalom, miként tekintette a maga jogkörét. Ezenfelül számba veendő az is, hogy ha az $179^0/_1$. évi 26. törvényczikk rendelését a vegyes házasságok kötéséről nem állitjuk a maga élére, ugy azt a szempontot is könnyebben megnyerjük, melyet a későbbi fejlemények mutatnak. A tridenti decretumból könnyebben megmagyarázhatóvá lesz az, hogy idővel az a felfogás tört magának utat, hogy a vegyes házasság megkötése ne tartozzék kizárólag a kath. pap elé. Ezt aztán nemcsak puszta törvény változtatással tudjuk megmagyarázni, de azon mindinkább érvényesülő felfogásból, hogy a protestáns fél nem került mindig a tridenti decretum kötelező ereje alá.

Ezen talajból nőtt ki az 1840. évi april 30-án kelt pápai breve mellé csatolt instructio. A nemzet jogi életéből folyik s nem pusztán törvénytételből, hogy a tényleg mindig a tridenti forma alá helyezett vegyes házasság, az alól felszabadul. Igy az 1844. évi III. tczikk is máskép tünik fel, mintha csak azt tudnók róla elmondani, hogy fogta magát egy napon a törvényhozó s azt mondotta, hogy most már a vegyes házasság a protestáns pap előtt is köthető s merőben törvényhozói hatalomból azt is hozzátette volna, hogy egy időre visszafelé számitva az ilyen protestáns pap előtt kötött vegyes házasságok is érvényesekké tétetnek. Az 1844. évi III. tczikk feltételezi azt, hogy már előbb az egyház részéről megtétetett az intézkedés arra nézve, hogy a vegyes házasság a tridenti forma alól egészen felszabaduljon. Még az 1844. évi III. tcz. keletkezésére nézve is elmondható, hogy a világi törvényhozásnak az egyház egyengette az utját. Ez aztán az állami törvényhozásnak az egyházi törvényhozáshoz való viszonyát is jelzi, mit még jobban felvilágosit azon körülmény, hogy az 1840. évi april 30-án kelt breve és instructiora a királyi placetumot már akkor megadták, midőn a hazai törvényhozás még nem jutott odáig, hogy a vegyes házasság kötését a protestáns lelkész előtt megengedte volna. Igaz, hogy a placetum a tekintetben, hogy a protestáns pap előtt lehessen vegyes házasságot kötni, még mielőtt a hazai törvényhozás nyilatkozott volna, igen óvatos volt: az instructionak arra vonatkozó kijelentését nem tartotta a nyilvánosság elé hozandónak, mindazáltal azon az álláspontou van, hogy a pápai instructio kijelentése következtében a protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasságot érvényesnek tartja. Mi más mint ez következik abból, midőn a placetum az 179⁰/₁. évi 26. tczikk áthágásáról szól s erre nézve csak azt mondja, hogy az egyes eset mindig a püspök tudomására hozandó, kit immár az 1841. évi instructio kötött, melynek gyökerei a tridenti decretumban keresendők. Az átmeneti állapot az 179⁰/₁. évi 26. tczikkről az 1844. évi III. tczikkre a legjobban mutatja, hogy mennyibe veendő az 179⁰/₁. évi 26. tczikk azon rendelése, hogy a vegyes házasság mindig a katholikus pap előtt kötendő.

Tagadhatlan, hogy addig, a mig az 1841. évi instructio a vegyes házasságok kötésének kérdését nem tisztázta, a jogállapot igen bonyolult volt, a mi Erdélyre nézve is áll s annyival inkább, mivel Erdélyben az instructio életbeléptetése megkésett. Csakhogy Erdélyre nézve nem az egyházi jog okozta a zavart, de az, hogy a kérdésbe, mely Erdély történelmi multjánál fogva oly tisztán állott, a világi hatalom minduntalan belenyult.

Az egyházi jog egyik elháríthatlan következése, hogy a tridenti decretummal a házasság megkötéséről nem lehet ugy bánni, mint feltétnül alkalmazandó jogi szabálylyal. Ez kell hogy ingadozást okozzon. Az

egyházi joggal járó következés Ausztriában is megujult, midőn a concordátummal az egyház házassági joga állittatott vissza.

Az 1856. évi október 8-án kelt patensben az osztrák birodalmi katholikusok részére kiadott házassági törvény, mely házassági dolgokban az egyházi jog uralmát visszaállitotta, 19. §-ában kimondotta azt, hogy a katholikus és nem-katholikus keresztény közötti házassági megegyezés a katholikus pap előtt tétessék, természetesen fentartva az 1841. évi ápril 30-án a magyar korona országaira irányadó pápai brevét s ehhez csatolt instructiot, mely szerint általában eldöntött dologgá vált az, hogy nálunk a vegyes házasság egész bátran másként is köthető, mint katholikus pap előtt. [1])

Tehát Ausztriában magában a concordatum idején az a szabály állott, hogy a vegyes házasság katholikus pap előtt kötendő.

És ennek folytán, mit látunk Ausztriában annak daczára, hogy ekkor az egyházi jog virágzik, annak daczára, hogy ott a helyzet ép a concordatum idején a protestánsokra nem volt ép valami igen kedvező.

Azt, hogy az a vegyes házasság, mely nem köttetett a katholikus pap előtt, nem feltétlenül érvénytelen. És valójában, ennek is kellett a helyes egyházjogi álláspontnak lenni minden időben, midőn az egyházi jog szerint kell vala eljárni. A nem a tridenti házasságkötési forma szerint kötött vegyes házasság érvénye mindig az egyes esettől függ, merőben az egyes eset szerint igazodik.

A mikor csak elmondhatni azt, hogy a protestáns fél a tridenti házasságkötési forma által nincs kötelezve, érvényes maradhat az a házas-

---

[1]) Azt az állapotot, hogy nálunk az 1841. évi pápai bréve által kétséget kizárólag minden egyes esetre kihatóan el volt döntve, hogy a vegyes házasságot nem kell okvetlenül a katholikus pap előtt kötni, az osztrák törvényhozás akkor is respektálta midőn az 1852. évi nov. 29-én kelt nyilt parancscsal nálunk az osztrák polgári törvénykönyvet, mely a protestánsok házasságát szabályozandó volt, 1853. évi január 1-ére életbe léptette. Kitünik ez a nyilt parancs IV. czikkelyéből, mely kimondja, hogy katholikus és nem-katkolikus keresztény között házasság az osztr. polg. törvénykönyv 77. §-ától eltérőleg, mely a vegyes házasságot a katholikus pap elé rendeli, a nem-katholikus fél lelkésze előtt is nyilvánitható. Különös, hogy ezen intézkedés az osztrák polgári törvénykönyvnek Erdélybe való behozatalakor az 1853. évi május 29-én kelt patensben mellőztetett. Hogy különben a nyilt parancs kibocsájtása előtt lépés tétetett arra nézve, hogy nálunk az 1841. évi pápai breve biztositotta szabadság megnyirbáltassék akként, hogy vegyes vallásu felek a polgári törvényhozó részéről arra szorittassanak. hogy házasságukat a katholikus pap elé vigyék, kitünik a magyar püspökök azon kérvényéből az uralkodóhoz, melyet Roskovány (i. m. III. 528. l.) közöl. Az aztán ugy történt volna, hogy akkor, midőn az osztrák polgári törvénykönyvet Magyarországba behozzák, ez annak 77. §-ával egyetemben történt volna.

ság, mely nem a katholikus pap előtt köttetett, mert — mint tudjuk — a protestans fél a maga mentességét a katholikus féllel közli (exemtio qua ipse fruitur alteri parti communicata remanet.)

Igy fogta fel a dolgot maga Kutschker is többször idézett nagy munkájában, mely ép azon okból készült, hogy Ausztriában a concordatum folytán a házasságok körül előállott uj jogi rendnek biztos kalauza legyen. Ő maga is lehetőnek tartotta — habár hozzá teszi, hogy ritkán fog megtörténni, — hogy az Ausztriában nem a katholikus pap előtt kötött vegyes házasság érvényes maradhatott. Utba igazitóul azt mondja, hogy miután általános egyházi törvény, a tridenti forma alkalmazhatóságában támadó kételyről van szó, nem lehet azzal megelégedni, hogy ott helyben, hol támadt, intéztessék el a kérdés, de az egyház fejéhez kell fordulni. [1])

Ugyanezt az utasitást adta maga a római szent-szék már előbbről is a következő kérdésre felelve:

Quid de matrimonio judicandum, quod sponsi mixtae religionis, eo quod parochus catholicus propter defectum cautionis opportunae de catholica educatione prolis illud benedicere aut litterae dimissoriales dare recusavit, coram ministello protestantico contraxere? Numquid mulier, ubi concilium Tridentinum est receptum, concubina erit habenda? et si ita, quibus sub conditionibus Ecclesiae poterit reconciliare, ejusque matrimonium revalidari« ?

A felelet 1842-dik évi jun. 30-án kelt: Quoad primam et secundam partem recurratur in casibus particularibus. [2])

Ezen utasitást Kutschker annak kiemelése mellett közli, hogy arra a vegyes házasságra, mely nem létesült a tridenti forma vagyis katholikus pap előtt, korántsem mondható az, hogy az okvetlenül érvénytelen. Mert lehet, hogy olyan az egyes eset, hogy a tridenti forma nem volt kötelező. Lehet, hogy a protestáns félre nem vált a tridenti házasságkötési forma kötelezővé, lehet, hogy a tridenti formát, mert ez a protestáns félre nézve elavult, nem lehet alkalmazni. [3])

Ha tehát ez igy volt az egyházi jog szerint Ausztriában, a mi még

---

[1]) Kutschker: i. m. I. 543. l.

[2]) Kutschker: i. m. I. 536. l.

[3]) A tridenti házasságkötési forma dolgában azt, hogy az ezirânt támadó kérdésre nézve Rómába kell fordulni, kiemeli a S. Congregatio Officii azon utasitásában, melyet 1783. évi aug. 28-án az egri püspöknek adott: Tandem si in aliquo casu nequeat amplitudo tua quidquam decernere propter negotii difficultatem, deferre illud debebit ad Sedem Apostolicam, priusquam transitus ad alias nuptias ad denegetur, aut permittatur. Quod praesertim observandam erit, si agatur de matrimonio contracto non servata forma praescripta in praecitata Sess. 24. de ref. matr. cap. 1.

akkor is elismertetett, a midőn az egyházi jog egy időre ujra visszaállittatott: hazánkban, hol az 1790/1. évi 26. törvényczikk a vegyes házasságokat érdeklőleg egyházjogi alapon áll: alig lehet kétség az iránt, hogy az a vegyes házasság is érvényes lehetett az egyes eset körülményei szerint, a mely nem jött a katholikus pap előtt létre. [1])

Persze, hogy a vegyes házasságok ily módon való kötése a ritkaságok közé tartozott. Nem igy Erdélyben, habár itt sem hiányoztak az arra való rendeletek, hogy a vegyes házasság katholikus pap előtt köttessék. [2])

Már II. József császár az erdélyi guberniumhoz 1783. évi aug. 20-án intézett leiratában a vegyes házasságok kötésére nézve a következő rendelést tette:

Quoad nupturentium proclamationem benigne iubemus, ut illae in ütriusque religionis, quas nupturientes profitentur, templis fiant, sic enim dirimentia quoque impedimenta facilius cognosci poterunt; matrimonium nihilominus inire volentes copulandi potestatem, cum matrimonia acatholicorum speciem solum contractus civilis praeseferant, porro quoque penes parochos catholicos relinquimus.

Különös, hogy ezen intézkedés ép a protestánsok panaszára hozatott, kik a miatt szólaltak fel, hogy a vegyes házasság kötésére nézve a kath. papok egyedül magokat tartják illetékes közegeknek, a mi ugy látszik a gyakorlatban még nem tudta magát egészen érvényesiteni. A gyulafehérvári szentszéknek a vegyes házasságok felől 1782. évi decz. 11-én kelt véleménye meg azt tanusítja, hogy a vegyes házasság kötése a protestáns pap előtt is járhatja. [3])

A gyulafehérvári szentszék véleményét már ismerjük annyiban, a mennyiben abban arról van szó, hogy Erdélyben csak a protestáns vallások elismert volta után válhatott a tridenti decretum a házasság megkötése módjáról kötelezővé. Ebből a vélemény igen helyesen arra következtet, hogy a tridenti decretum a protestánsokra nem lett kötelező.

---

[1]) Hogy Ausztriában már a concordatum előtt való jogállapot szerint is vitát okozott az, vajjon vegyes házasság köthető-e a protestáns lelkész előtt, az szolgálhatott okot, hogy az osztr. polg. törvénykönyv 77. §-a nem szabott sanctiot abbeli rendelésére, hogy a vegyes házasság a katholikus lelkész előtt jöjjön létre. Voltak, a kik azon nézet mellé álltak, hogy a házasság érvényességére az nem lehet befolyással, hogy a vegyes házasság a protestáns lelkész előtt jön létre. Dolliner: Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts. Wien und Triest 1718. I. 58. l. Stubenrauch: Commentar des oester. bürgerl. Gesetzbuches. Wien 1856. I. 96. l.

[2]) Roskovány II. 762. s követk. lapok, III. 543. s követk. lapok.

[3]) Roskoványi. m. II. Mon. 385.

Ezen a réven oldja meg aztán a vegyes házasságok megkötésének kérdését is a XIV. Benedek által formulázott elvnél fogva: exemtio, quae uni e partibus competit, ad alteram secundum etiam civiles leges extenditur eidemque communicata remanet. Az nem állja a vegyes házasság érvényességének az utját, hogy a vegyes házasság nem a tridenti forma szerint köttetett, nem még akkor sem, ha katholikus és unitárius felekről van szó, a mint ezt a vélemény egy esetre vonatkozólag nyiltan ki is mondja: .... matrimonium Agnetis catholicae cum Unitario, assistente ministro unitario, esse gravissimo illicitum, ex hoc capite tamen et propter impedimentum clandestinitatis nullum dici non posse. Ha ehhez a házassághoz kétely férhetne, az a keresztség kérdésére lenne visszaviendő, miután az unitáriusról nem bizonyos az, hogy keresztelt egyén. A házasságkötés tridenti formájának a hiánya nem teszi a házasságot érvénytelenné.

A mellett, hogy a vegyes házasság kötése a protestáns pap előtt is járhatta, tanuskodik a Bod Péter Synopsisa is, mely (138. sz. a.) a vegyes házasságra lépőkről mondja: Licite matrimonia inibant, copulam ecclesiasticam peragente parocho a parte sponsi. Ez volt Erdélyben a szokás, a minek korlátolására kell már abban a rendeletben bukkannunk, melyet Mária Terézia 1751. évi augustus 19-én adott s melyben azt, hogy a különböző vallásfelekezetü személyek a protestans pap előtt léphessenek házasságra, a katholikus püspök engedelmétől feltételezi [1]) (interdictis reformatae vel lutheranae in illo principatu religionum ministris, ne deinceps diversarum religionum personas sine licentia episcopi catholici copulare audeant [2]).

Nem csoda, ha a II. József császár rendelete után, mely azonban még nem mondja a protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasságot érvénytelennek, az $179^{0}/_{1}$. évi erdélyi országgyülés a vegyes házasságok

---

[1]) Bod: Synopsis 139. sz.

[2]) Az ennek folytán elért eredményről Báró Bajtay erdélyi püspök 1763. évi junius 20-án Rómában ad Sacram Congregationem de propaganda fide a következőket jelenti: Nam cum prius huiusmodi matrimonia insciis ordinariis, parochisque catholicis apud ministrum partis acatholicae contraherentur, prolesque ex eis susceptae in parentis haeresi educarentur: hi complures iam ante annos ab apostolica gloriose regnantis augustae pietate legem impetrarunt, ne ullus haereticorum cum persona catholica, nisi ex arbitrio episcopi catholici connubium inire praesumat. Ex qua lege illud maximum commodum ecclesia haec consecuta est, quod ab eo tempore episcopi nullum haereticum cum persona catholica contrahere permittant ante quam is iuratis literis, ut vocant, reversalibus spondeat: a) se coram sacerdote, rituque catholico matrimonium initurum, b) proles utriusque sexus in fide catholica educaturum, c) coniugem suam (si mulier sit catholica) in exercitio religionis suae nullo unquam tempore impediturum, minus turbaturum, poenis denique si has conditiones transgrederetur arbitrio ordinarii infligendis sese submissurum. Roskovány i. m. 759. lap.

kötése ügyét olykép akarta szabályozni, hogy a különböző vallásu felek házasságkötése továbbad is a férfi papjának illetősége elé tartozzék. Ez az Erdélyben régebben átalán divatozott jognak megfelelő lett volna. [1])

Ha ezt az 179⁰/₁. évi erdélyi országgyülés nem is tudta törvény erejére emelni, 1791. évi ápril 7-dikéről azt a királyi elhatározást nyerte, hogy addig is, mig törvény hozatnék: praexistentes patriae leges, editaeque in earum conformitate quoad negotia religionis altissimae resolutiones in decidendis evenientibus casibus pro norma observentur. A praexistentes patriae leges legfőbbike az volt, mely a recepta religiok jogegyenlőségét oly régóta biztositotta s több izben is meghozatott. Mi volt természetesebb, minthogy az 1791. évi april 7-éről kelt királyi elhatározást ugy értették, hogy az ne sértse a recepta religiok egyenlőségét, a miből aztán önként következik, hogy a vegyes házasság a protestáns lelkész előtt is megköthető.

Az 1791. évi ápril 7-dikén kelt rendelés mellé álltak a protestánsok az 1792. évi erdélyi országgyülésen is, midőn az később 1792. évi augustus 29-dikén olykép magyaráztatott, hogy: »copulationes personarum catholicarum cum diversae religionis personis matrimonium contrahentium iuxta usum hactenus vigentem per parochos catholicos peragantur; idcirco catholici matrimonium coram ministro alterius licet receptae religionis, quam alteruter nubentium profitetur, clandestinum est.

Ez utóbbihoz képest az 1791. évi ápril 7-én kelt elhatározás még enyhébb volt. Ez a kérdést eldöntetlen hagyta, habár az 1792. évi augustus 29-én kelt magyarázat sem vág a házasság érvényének kérdésébe. A matrimonium clandestinum még nem jelenti azt, hogy a házasság érvénytelen. A matrimonium clandestinum magában véve ma sem jelentheti azt, hogy a házasság érvénytelen. Igy az a vegyes házasság, mely nem köttetik az egyház illetőleg a papja előtt vagyis nem köttetik a tridenti forma szerint, mindenesetre clandestinum, habár eltüretik, érvényesnek ismertetik el. A c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. kijelentette, hogy az alattomos házasságok is érvényes házasságok, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit, minek mint láttuk, nemcsak a mult időkre van értelme. Az egész kérdés történetét különösen Erdélyben nem is ugy kell felfogni, mint mely a házasság érvényességének kérdése körül forog.

Legjobban mutatja ezt a gyulafehérvári szentszéknek a vegyes házasságok tárgyában 1782. évi deczember 11-én kelt véleménye. E vélemény ugyan kétségtelennek tartja, hogy az a vegyes házasság is érvényes, mely nem a tridenti forma szerint köttetett és pedig annálfogva, mert a

[1]) Bod: Synopsis 220. sz.

protestans status már előbb létezett törvényesen elismert módon, mint midőn a tridenti decretum a házasság kötéséről jogszabálylyá vált. De azért a vegyes házasságkötés szabályozására nézve mégis a következő kérése volt

E quibus rationibus censemus, augustissimum principem primum quidem in eo orandum esse, ut apostolicum piissimae matris suae augustae 19. aug. 1751. editum decretum in tertio saltem puncto clementer confirmare, innovareque dignetur, ut nempe matrimonia diversarum religionum, si una pars catholica sit, sine licentia episcoporum catholicorum non admittantur, qui deinde facultatem tales copulandi hactenus usitato more parochis tantum suis indulgerent. Quodsi hoc propter decretum tolerantiae impetrari non posset, tunc secundo orandus esset augustissimus, ut huiusmodi matrimoniis utriusque partis parochos adesse jubeat, cum notabili tamen hac differentia, ut sacerdos catholicus totam semper sacram ceremoniam in ecclesia catholica privatim peragat, minister vero acatholicus cum aliis testibus sola praesentia sua corporali, si velit, adsit, subindeque a parte acatholica stolam suam desumat.

Ez a kérés, melynek végső része nagyon emlékeztet arra, mi az 1811. évről való osztr. polg. törvénykönyv 77. §-ában foglaltatik,[1]) nem a házasság érvénye okából találtatik szükségesnek. A gyulafehérvári consistorium előtt egészen jól ismert dolog, hogy a tridenti forma alól mentes protestáns fél a maga mentességét a vele házasságra lépő katholikus félre átszár-

---

[1]) Osztr. polg. törvénykönyv 77. §.: »Ha egy katholikus és egy nemkatholikus személy lépnek egymással házasságra, a beleegyezés kijelentésének a katholikus lelkész előtt, két tanu jelenlétében kell történni; azonban a másik félnek kivánságára ezen ünnepélyes cselekvénynél a nemkatholikus lelkész is jelen lehet.« Ezen rendelkezés az Ausztriában már régebb idő óta fenállott rendeletekből van véve, melyek 1783. évi september 25-én, 1785. évi január 15. és 31-én és 1795. évi mártius 10-én keltek. Az 1783. évi september 25-én kelt rendelet szavai: dass der Pastor als Zeuge bei der Einsegnung, welche von dem katholischen Pfarer vorzunehmen ist, gegenwärtig sein möge. Nincs kizárva az, hogy e rendeletek Ausztriában a gyulafehérvári szentszéknek 1782. évi december 11-dikén kelt felterjesztésére hozattak, melyből aztán a conceptiot felhasználhatták. A gyulafehérvári szentszéknek felterjesztése régibb keletü, mint az idézett osztrák rendeletek s ezek az intézkedésöket ép ugy indokolják, mint a hogy a gyulafehérvári szentszék a kérését támogatja. Az 1783. évi september 25-én kelt rendelet az intézkedésre nézve az uralkodó vallás tekintetét emeli ki, az 1795. évi mártius 21-én kelt rendelet pedig a házasság szentségének kiszolgáltatását veszi alapul. Ezen körülményeket is szokás volt felhozni annak a támogatására, hogy az osztrák polgári törv. 77. §-ának meg nem tartása nem vágott a vegyes házasság érvényébe s igy a házasság érvényére nézve az is elégséges lehetett, ha a felek a protestáns pap elé mentek. Lásd Dolliner: Handbuch der in Oesterreich geltenden Eherechtes. Wien und Triest 1813. I. 299. l.

maztatja. A gyulafehérvári szent szék kérését azzal indokolta, hogy: »Hanc circumscriptionem exigit sane dignitas dominantis Religionis, ac potissimum ratio sacramenti, quo secus pars catholica privaretur«. Sem az egyik, sem a másik indok nem játszik a házasság érvényességének kérdésében. Hogy a katholikus fél a házasság szentségi jellegétől megfosztatnék, ha a vegyes házasságra lépőket nem a katholikus pap adná össze, azon a felfogáson sarkalt, mely a házasságban a szerződést a szentségtől még élesen megkülömböztette s a szentség kiszolgáltatójának a papot tekintette s nem a feleket. De a megkülömböztetés maga is mutatja, hogy a házasság a papi közremüködés hiján is érvényes maradhatott, mit külömben a gyula-fehérvári szentszék véleménye is bizonyit. [1])

Nem csoda, ha az 1792. évi augustus 29-én kelt rendelet után is napirenden voltak a vegyes házasságok a protestáns pap előtt. Erről adataink bővségesen vannak. [2]) Engedékenység az erdélyi protestánsok ré-

[1]) Ha a házasság mint szerződés s ugyanaz mint szentség ketté választható, ebből épen nem következtethető az, hogy a vegyes házasság a tridenti forma hiján érvénytelen maradott. Ellenkezőleg a külömbségtevés helyességét feltéve, az, hogy megkivántatott, hogy a vegyes házasság kötése a kath. pap elé vitessék, azzal volt összefüggő, hogy a katholikus fél a szentségben is részeltessék, minek kiszolgáltatója gyanánt a szerződés és szentség elkülönözésével kapcsolatban (Friedberg i. m. 546. l.) a katholikus pap tekintetett. De ha ugy tekintjük is a dolgot, a mint ma kétségen kivül kell, hogy a szerződés és szentség egymástól elválaszthatlanok, ekkor az áll elő, hogy a házasság szentségének kiszolgáltatói magok a felek. Egyik nézet sem bántja a felfogásunk helyességét, a mely a döntő szempontot abban keresi, hogy a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) mikor és mily terjedelemben vált kötelezővé. Ez a kérdés — mint tudjuk — ép Erdélyre nézve a lehető legkedvezőbben áll. Ha aztán a legfelsőbb rendeletek a katholikus egyháznak kedveztek oly szempontból indulva ki, mely a szerződést és szentséget két külön dolognak vették, ez a házasság érvényességének kérdésen nem változtathat, nem azon szempontnál fogva sem, mely a rendeletek adásában a vezérlő volt. Változás az által sem eshetett, hogy később átalán elismertetni kezd, hogy a szerződés és szentség elválaszthatlanok, mit ily értelemben már XIV. Benedek legalább a tridenti forma szerint létesülő házasságra nézve »Redittae sunt nobis« brevejében (1746. sept. 17.) eldöntött.

[2]) Kisbaczoni Benkő László, ki a Bod Péter Synopusát Házassági törvényrajz czime alatt forditotta magyarra (i. m. 150. s követk. lapok) a vegyes házasság mi módon való kötésére nézve (a gyakorlásban levő mód mi?) a következőket adja elő: I. A K. Fő Kormányszéknek, Méltóságos Fő Egyházi Tanácsnok által közlött . . . Rendelését olvassuk akkori Superintendens T. T. Keresztes Máté Urnak de 20-ma Maji 1795 költ kerülő Levelében, a különböző vallás-felekezetekből valóknak Copulaltatások és azoknak gyermekeiknek megkereszteltetésök áránt. Melyre s következendő történet szolgáltatott alkalmatosságot, melyet kifejez a Mlgs. Fő Consistorium előterjesztése: »A Borbély György, Kolosvári Ref. lakos könyörgő leveléből bővebben is méltóztatik a Fels. Kir. Gubernium által látni, és böltsen megitélni, hogy a megnevezett instans a Kolosvári R. Catholica Ekklézsia T. Plébánusától, sok esdeklései után is, meg nem nyerhet-

széről csak annyiban nyilatkozik, hogy ha a protestáns pap jár el a katholikus papot a saját fele megesketésére meg kell hivni. Később még ezzel is felhagynak s most már az lesz gyakorlattá, hogy a mennyasszony papja találtatik kizárólagosan hivatottnak a házasságkötésnél való eljárásra. Hiába ismétli aztán az 1802. évi october 8-án kiadott királyi rendelés az 1792. évi augustus 29-én kelt rendeletet. Mi több, még akkor sem engednek az erdélyi protestánsok, midőn az 1806. évi május 16-án kelt legfelsőbb rendelés egy 1802. évi september 2-án kelt elhatározás megerősítéseképp azt kivánta, hogy »a római katholikus s más külömböző vallásuak között támadó matrimonialis ügyek a r. catholicum forum előtt« vitessenek. Az 1806. évi május 16-án kelt rendelésre az mondatik, hogy: »a per

vén, hogy házastársul magának eljegyzett R. Catholica Hiten levő Máczedoniai Julianával öszve eskettessék, és a sok vexákat, melyeken az alatt által menni kénszerittetett, többé nem szenvedhetvén, kérése által ugy folyamodott Ms. Fő Consistoriumunkhoz s Fő Consistoriumunk ugy promoveálta annak ügyét a F. Kir. Guberniumhoz, melyre lett ily válasz: Venerabile Consistorium etc. Ad representationem ejusdem Supremi Consistorii de 8-va praeteriti mensis E. D. C. Episcopum Transilvaniensem super eo interpellatum esse ut praescriptum Novellaris Articuli, ad amussim per sibi subordinatum Clerum observetur, Supremo Consistorio in vicem responsi significat. Claudiopoli Die 7-ma Mart. 1793. Erre tétetett fenn tisztelt Püspökünknek ily rendelese: hogy juxta Appr. Const. Part. I. Tit. V. Art. 4. Papjaink a férfi gyermeket — ha a férfi Reformatus — a Leányt — ha az asszony Reformata, kereszteljék. Ha a házasulandók között a férfi Reformatus, az asszony vagy leány pedig R. Catholica: a férfit eskesse meg a Refor. Pap, az asszonyt vagy leányt pedig — hogy megeskettessék, meg kell hivni a R. Cath. T. Papot. Ha pedig nem fogja felvállalni annak megeskettetését, és a leánynak — ha tetszik magát Ref. Pappal megeskettetni — eskesse meg, és vica versa. . . . . Jegyzés. Ezen rendelésnek alapja lévén az 1791-beli Diaetalis végzéseknek 53-dik Törvény Tzikje — ugyan azért ide is beiktatva következik azon megjegyzésekkel és módositásokkal, melyekkel edgyütt Fő Tiszt. Superintendens Abats János kerülő levelében ddto 2-dae Jun. 1798. volt közölve. II. Az 1791-ikbeli 53-dik Törvény Czikk, szóról szóra: De aequalitate Juriam ac libertatum, Liberique exercitii quatuor in Transylvania receptarum Religionum. Quatuor receptae Religiones, vigore Legum patriorum, benigno Diplomate Leopoldino firmatarum (Articulis illis, qui Religioni R. Catholicae praejudicassent, per Articulum 6. és 7. Nov. Artic. Anni 1744. jam sublatis) in aequlitate Jurium, ac Libertatum suarum, Liberique exercitii Religionis, non obstantibus in contrarium editis Ordinationibus, porro etiam conservabantur. Az Abats János »kerülő levelé«-nek csak végső szaka foglalkozik a vegyes házasság kötése módjával s itt a következőket mondja: Utoljára . . . a külömböző Valláson levőknek Copuláltatások aránt szól az alatt még az ezen fejedelemségbeli Reformata, Evangelica és Unitária Religiokon levő három Fő Consistoriumoknak edgyet-értésekből — az egyenetlenségeknek elkerülésére nézve — Felséges Urunkhoz az iránt 1794-dik Esztendőben Böjt Elő Havának 19-dik napján tett alázatos könyörgésekre valamely kegyelmes rendelés küldetnék — vagy különös Törvény által e részben is valami bizonyos Határozás tétetnék, tartsák magokat az eddig is gyakorlott szokáshoz, hogy t. i. a Mennyasszony Papja tegye meg a Házassági egybekötést és esketést a szokott mód szerint.

alatt levő kérdést homályban marasztja mindaddig, mig nem aziránt megállitott törvényczikk hozatik.« [1])

Igen természetes, hogy ezen század elejéig Magyarországon az az ellen kifejtett ellentállás, hogy a vegyes házasság csak a katholikus pap előtt legyen köthető, kisebb mérvű volt, mint Erdélyben. Sem itt, sem ott nem avatkozott ugyan a polgári, a világi hatalom a házasság érvényességének kérdésébe, midőn elrendelte, hogy a vegyes házasság a katholikus pap előtt köttessék. Ennek a mozgató okai mások voltak, mind a mely okok a házasság érvényébe vágnak. De a mig Erdélyben a protestáns fél a tridenti decretum alól magát mindig mentesnek tekinthette, a mely mentességét aztán a vele házasságra lépő katholikusra átszármaztatta, addig a protestáns félnek a tridenti decretum alól való mentessége Magyarországon nem állott tisztán. Ezekből magyarázandó, hogy a Magyarországon divatozott recopulatiok Erdélyben ismeretlenek maradtak. A különböző elbánásnak a tridenti decretum szempontjából még lehet értelmet adni. A mig Erdélyben a recopulationak nem lehetett jogosultsága, addig az Magyarországon a biztonsági intézkedés természetével birhatott, a mely arra való lehetett, hogy azt a kételyt, a mi a protestáns félnek a tridenti decretum alól való mentességét illeti, a vegyes házasságok terén eloszlassa. A különbség az Erdély és a Magyarországgal való elbánásban a katholikus egyházi jog szempontjából érthetővé válik. Annak a megmagyarázása nem volna elegendő arra hivatkozni, hogy Magyarországon a vegyes házasságok kötéséről törvény intézkedett s e helyett Erdélyben csak fejedelmi rendelések voltak. Ezek alapja az 179⁰/₁. évi erdélyi országgyülés kérése aziránt, hogy a fejedelem döntsön.

Az, hogy Erdélyben idők multán a politikai hatalom kivitte azt, hogy a vegyes házasságok kötésének azt a módját, midőn a felek nem járulnak a katholikus pap elé, elfojtotta: mást mint tényleges állapotot nem jelent. Erdély történelmi joga arra nézve, hogy itt a protestánsok házassága s a protestáns fél révén a vegyes házasságok nem állanak a tridenti decretum kötelező ereje alatt, maga a tridenti decretum által védett, mely volt avval az előrelátással, hogy a saját maga hatályát átalános kötelező erővel oly helyekre nem akarta felerőszakolni, hol a meghozatala idején a protestantismus már törvényesen megalakult módon létezett s legkevésbé oly országra — mint Erdély — hol a meghozatala idején a protestantismus átalán elfogadott. Ha ennek daczára az idők folytán Erdély nem részesült abban a sorsban, mint Magyarország, hol az 1844. évi III. tczikk következtében az 1841. évi april 30-án kelt pápai breve s instructio életbe lépett, az annak tulajdonitandó, hogy ezek életbe léptetését siet-

[1]) Házassági törvényrajz. 158. l.

tetni a világi törvényhozás elmulasztotta. Megtörtént aztán az is, hogy katholikus szentszéki itéletek keltek, melyek az ugy kötött vegyes házasságot, hogy a felek nem a katholikus pap elé mentek, érvényteleneknek mondta. [1]) Igy tartott ez mindaddig, mig az ilyen itéletek hozatala a pápa bécsi nuntiusa által 1857-ben nem lett felfüggesztve. [2]) A végső megoldást a vegyes házasság megkötése felől, melyben aztán Erdély történelmi joga érvényesült, Róma adta azáltal, hogy 1860-ban az 1841. évi pápai brevét s ehhez csatolt instructiot Erdély jogának mondotta ki.

Azt a magyarázatot, melyben az 179⁰/₁. évi 26. tczikknek a vegyes házasság megkötéséről részesitettük az 1844. évi III. tczikk által sem látom lerontva, mely akkor, a midőn 2. §-ában azt jelentette ki, hogy »a jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelikus lelkipásztor előtt köttetnek, törvényesek«, a következőket is kimondotta:

3. §. Azon vegyes házasságok, melyek római katholikus és az evangelika vallás bármelyikéhez tartozó felek között az 1839. évi márczius 15. napjától kezdve, a most folyó 1844. évi november 10. napjáig köttettek és nem római katholikus, hanem az evangelika vallás bármelyikének lelkipásztora által adattak össze, törvényesitetteknek jelentetnek ki.

4. §. Az illető törvényhatóságok kötelesek, a törvény kihirdetésétől számitandó egy év alatt, ily házasságokat hitelesen összeiratni; ez összeirást a felek és maradékaik jövő biztositása végett levéltáraikba betétetni s mennyiben a házasságok az illető egyházi anyakönyvbe beirva nem lennének, ezen anyakönyvbe beiratni.

Ezen törvényhely elolvasása azt a benyomást teheti, hogy az 1839. évi márczius 15. napja előtt nem a katholikus pap előtt kötött vegyes házasság érvénytelen volna, vagyis hogy az 179⁰/₁. évi 26. tcz. kizárólagos uralma idején egyátalán nem is lehetett volna vegyes házasságot érvényesen másként kötni, mint a katholikus pap előtt.

Megengedem azt, hogy az 1844. évi III. tcz. 3. §-ának megvan az az ereje, hogy olyan vegyes házasságot törvényesit, mely azért nem jöhetett létre protestáns lelkész előtt, mert a házasuló felek egyike sem volt a tridenti forma alól mentes s igy ők másképp, mint a katholikus pap előtt, házasságot nem is köthettek.

A törvény czélját csakis ebben látom s csakis ez az értelme. Ily értelemben a törvényesitésre szükség is volt.

De nem nyughatnám meg abban, ha a törvény szembeszökő czélján kivül

[1]) Roskovány i. m. V. Mon. 1081. 1082.

[2]) Roskovány i. m. V. Mon. 1102.

még arra is magyaráztatnék, hogy oly házasságot, mely már előbb érvényesen jöhetett létre, ugy, hogy a felek a katholikus pap elé nem is mentek, törvénytelenitsen. Az 1844. évi III. tcz. csak használni akart és nem ártani. Hogy nem különböztet azon vegyes házasságok között, melyek már az 1790/1. évi 26. tcz. kizárólagos uralma idején ugy is létesülhettek, hogy a felek nem mentek a katholikus pap elé s azok között, melyek csak katholikus pap előtt jöhettek létre: a dolgon mitsem változtat. Az 1844. évi III. tcz. a multra nézve csak a törvényesités javára akar rendelkezni. Ez a ratioja s a szavak is csak ehhez képest értendők. Igen kár volna egy argumentum a contrario kedvéért a törvényhozó valódi intentioját félreismerni s a törvényesitésen kivül még törvénytelenitésre is magyarázni.

Ez utóbbiról a törvény egy szóval sem emlékszik meg. Annyi bizonyos, hogy a törvény 4. §-ában csak a törvényesités czéljára rendel összeirást. Ha ezt az 1839. évi márczius 15-e előtti időre nem rendeli, ugy ezt annak kell tulajdonitani, hogy azon nap óta lett a vegyes házasság ellen való fellépés a Laicsák nagyváradi püspök körlevele által hivatalossá, a mely idő óta aztán a vegyes házasodás, ugy hogy a felek nem mentek a katholikus pap elé, napirendre került. A törvény csak az esetek többségére, gyakoriságára volt tekintettel, a miről a nagyváradi püspök fellépése előtt szó sem lehetett.

Ismét csak az egyházi jogot s különlegesen az 1841. évi április 30-án kelt instructiot tartsuk szem előtt.

Ha az instructionak nem is lehetne visszaható erőt tulajdonitani — a mit itt eldönteni nem akarunk — az instructioból mégis bajos lenne arra következtetni, hogy a kibocsájtása előtt kötött minden vegyes házasság érvénytelen, mely nem a tridenti forma szerint jött létre, és pedig azon oknál fogva érvénytelen, mert csak az instructio kibocsátásával mondatott ki az nyilvánságosan és általán, hogy immár vegyes házasság a tridenti forma hiján is létre jöhet.

A ki igenlő nézetet koczkáztatna, az instructio egész történelmi hátterével, szellemével, még a szavaival is összeütköznék.

Azt már láttuk, hogy miként folyt le Magyarországon a tridenti házasságkötési forma receptioja. Tudjuk, hogy ez sok helyen jó későn, oly későn történhetett, midőn már a protestáns községek törvény által elismert módon kiváltak volt a katholikus hitközségekből. Csak ott, hol a törvényesen már elismert kiválás később történt, mint a tridenti forma receptiója, maradhatott a tridenti forma a protestáns községekre kihatólag érvényben. A hol a kiválás korábbi volt, mint a tridenti forma elfogadása, ott a protestánst a tridenti forma nem kötelezte s ezt a jogi helyzetet élvezhette ugy a saját hitsorsosával, mint a katholikussal való házasságkötésnél, mely egészen mentes lehetett a tridenti forma alól. Hogy a

instructio ezzel a helyzettel elszámolt, ezt méltányolni fogja az, ki az instructiot figyelmesen olvassa. Az instructio nemcsak azon viszonyokra volt tekintettel, melyek a meghozatala idején, de azokra is, melyek a meghozatala előtti időben léteztek (inspectis tam praeteritis quam praesentibus locorum, quibus sermo est peculiaribus circumstantiis). Ha ezen körülmény nem is volna alkalmatos arra, hogy az instructioban foglalt dispensatiot necsak a jövőbeli esetekre intézkedőnek vegyük, de egyszersmind olybá, mely által a mult időkre is kihatólag a c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. alól felmentés adatott ugy, hogy az instructio meghozatala előtt a tridenti forma hiján érvénytelenül kötött házasságok önmagoktól is érvényesültek (dispensatio in radice) — a minő visszaható erő a XIV. Benedek által Hollandiának adott dispensatioban foglaltatik — a mult viszonyainak tekintetbe vétele annyit mégis elárul, hogy az instructio legalább számba vette azt, hogy a meghozatala előtt is lehetett eset arra, hogy vegyes házasság érvényesen jöhetett létre — ha kivételesen is — a tridenti forma megtartása nélkül. E fölött az, ki az instructiot az alapjául szolgáló előterjesztésekkel összeveti, alig fog kételkedni.

Az instructioból nem lehet arra vonni következtetést, hogy a meghozatala előtt a vegyes házasság a tridenti forma hiján mindig elbukott. Pedig ha ez a következtetés nem áll már tisztán az egyházi jog szerint, ugy a következtetés az 1844. évi III. tcz. szerint sem állhat. A magyar törvényhozást házassági dolgokban ép az jellemzi, hogy a felekezetek között az egyházi jogot közvetiti. [1]) Azt sem szabad figyelmen kivül hagyni

---

[1]) Itt van helyén arról a magyarázatról is megemlékezni, melyet Udvardy (Római ker. kath. egyházi jogtan 2. kiadás Veszprém, 1846. I. köt. 92. §.) az 1844. évi III. törvényczikk 2. §-ának adott, »A mi pedig a vegyes házasságok megkötése módját illeti, az 1790/91. évi 26. törvényczikk rendelé: hogy a vegyes házasságok mindenkor a kath. plébános előtt köttessenek; ezen törvénytől elüt a legujabbi 1844. évi 3. tcz 2. §. engedélyező rendelete (lex permissiva), melyben foglaltatik, hogy jövendőben a bármelyik evangelikai hitvallás lelkészei előtt kötött vegyes házasságok törvényesekül tekintessenek s maga a római pápa is idézett levelében (XVI. Gergely brevéje »Quas vestro s az ehhez való instructio) az oly házasságokat érvényesekül elismeri. Azonban megjegyzendő: hogy ezen ujabb intézkedés által nem hagyatik teljességgel a jegyesek kényére a lelkésznek választása, ki előtt vegyes házasságra lépjenek. Mert ha a vőlegény katholikus, ekkor az 1790/91. 26. tcz. rendelete sértetlen áll; ha pedig a jegyes nő katholika, ez mind hitelvénél, mind a tridenti gyül. (Sess. XXIV. Cap. 1. de ref.) határozatánál fogva a házasságkötést saját plébánosa előtt tartozik véghezvinni, és csak azon esetben, midőn az evangelikus vőlegény a kath. egyház kivánta hitbiztositványt adni vonakszik, s ily körülményekben az eljegyzettek a kath. papnak szenvedőleges jelenléte mellett házasságra lépni nem akarnak, ekkor a felek mind az emlitett törvényendeletnél, mind a pápai határozat értelménél fogva, az annak módja szerint véghezvitt kihirdetésekről bizonyitványt nyervén, az evangelikus lelkészhez mehetnek s ott törvényes házasságot köthetnek.« A magyarázatnak nincs ugyan már gyakorlati jelen-

hogy mielőtt az 1844. évi III. törvényczikk intézkednék, bevezető szavaiban kiemeli, hogy a bécsi és linczi békekötések alapján áll, tehát nem mond merőben ujat, hanem a multra tekintettel van, intézkedéseit a multból is meriti.

De a mi viszonyaink szempontjából még tovább is kell mennünk, egyebet is kell mondanunk.

Tudjuk, hogy az osztrák polgári törvénykönyv a házasságok megkötésének egyik szabálya gyanánt adja azt, hogy csak az a házassági kötés érvényes, mely valamely hitszolga előtt két tanu jelenlétében létesült. (75. §.) Ez volt az osztrák törvényhozás egyik vezérelve, mely nálunk a II. József császár patensében is meg van irva s nálunk is egy rövid időn át általános érvénynyel birt. Ha tehát Ausztriában a vegyes házasság nem is volt kötendő feltétlenül a katholikus pap előtt, a házasság kötésénél valamiféle hitszolgának mégis jelen kell lenni.

Ez az állapot Ausztriában megadta általán azt a kellő biztosságot, mi a házasságkötések körül kivánatos. Ezen az állapoton csak a concordatummal beköszöntött egyházi jog változtatott egy kis időre. Ekkor már a vegyes házasságokra tekintettel a tridenti forma alól való mentesség s igy egyéb házasságkötési forma alól való mentesség is előállhatott. Az osztrák polgári törvénykönyv visszaállitásával házassági ügyekben a jogilag biztos állapot ujra lábra állott, még azzal is kiegé-

---

tősége, mert a felett az élet rég napirendre tért. A magyarázat annyiban mégis érdekes, a mennyiben a hazai törvényeket, a mint különben kell is, az egyházi jog hátteréből magyarázza. Téved azonban, midőn az 1844. évi III. tcz. illető rendelkezését csak subsidiariusnak tartja, a mire csak akkor kerülne a sor, ha a katholikus pappal nem lehetne boldogulni arra nézve, hogy a vegyes házasságra áldást adjon. Ily megszorító magyarázatot a XVI. Gergely brevéje, helyesebben az ehhez csatolt instructioból nem lehet megindokolni. Hogy az instructioban van arról szó, hogy a felek azért találnak az akatholikus minister elé menni, mert házasságukat a katholikus pap nem áldaná meg, ebből az, mit Udvardy mond, egyáltalán nem következik. Azzal, a mit az instructio mond, a magát leggyakrabban előadható eset van érintve, a nélkül, hogy az instructio annak az érvényét, hogy a felek a nemkatholikus minister elé mehetnek. attól feltételezné, hogy előbb a házasságukra kért áldást a katholikus pap megtagadta légyen. Udvardy azon nézete pedig, hogy ha a vőlegény katholikus, a házasság kötése csak a katholikus pap előtt történhetnék, egészen erőltetett. Igaz, teszem, hogy ha az apa katholikus volt, minden gyermek az ő vallását követte: ennyiben a katholikus egyház a férfi révén túlsulyban volt a többi keresztény vallásfelekezet irányában. De ebből bajos lenne arra következtetni, hogy miután tisztán katholikus maradékok vannak szóban, a házasságkötés formája is a katholikus férfi törvényéhez alkalmazkodjék oly törvény szöveggel szemközt, minő az 1844. évi III. tcz. 2. §-a. Hogy különben az 1844. évi III. tcz. rendelésével a katholikus álláspont mennyire megférő, onnét is kitűnik, hogy a törvény minden vegyes házasság felett való biráskodást a szentszékeknél hagyott, s igy az az állapot, mit az 1790/91. évi 26. törvényczikk rendelt továbbra is fentartatott.

szitve, hogy a vegyes házasság mindenkor a protestáns lelkész előtt is köthető, a mi bizony Ausztriában oly instructio hiján, a minőt nekünk XVI. Gergely adott, csak az egyházi jog sérelmével történhetett. Szóval az az állapot az irányadó Ausztriában, hogy a házasságkötésre hitszolga elé, kiket ujabban némely esetben a polgári hatóság pótol, okvetlen el kell menni.

Nálunk semminemü oly polgári törvény nincs, mely a katholikus fél házasságát ahhoz a feltételhez szabná, hogy az pap vagy lelkész előtt létesüljön. Nálunk a polgári törvényhozás ilyenbe nem avatkozott. Hogy valaha Kálmán király oda hatni törekedett, hogy a házasság az egyház a pap előtt köttessék, ezt már láttuk. De azt is láttuk, hogy a Kálmán törvényének nincs oly sanctioja, hogy a rendelése a házasság érvényességébe fogalmilag belevágó lenne.

Katholikus félre nézve tehát a házasságkötési formát csak a tridenti zsinat határozata adja, mi alól azonban — mint tudjuk — mentessé válhat a katholikus fél, ha vegyes házasságra lép. Ekkor ugy is kötheti a házasságot, hogy ez a tridenti zsinat előtti jogállapot szerint biráltatik meg s igy aztán az az állapot áll elő, hogy a házassága magánosan, pap vagy lelkész nélkül létesülő házassági frigy lehet.

És ezen a hazai törvényeink mitsem változtattak.

Tudjuk, hogy az 1790/1. évi 26. törvényczikk minden sanctio nélkül azt rendelte, hogy a vegyes házasság a katholikus pap előtt köttessék. Egy ilyen hasonrendelés Ausztriában (osztr. polg. törvényk. 77. §-a) tökéletesen elégségessé vált, mivel a polgári törvénykönyvben meg volt irva, hogy a házasság semmiség terhe alatt mégis csak hitszolga előtt létesülhet. Ha a vegyes házasság megkötése nem is lett volna ép a katholikus pap elé viendő, hát ekkor a házasság érvényességére az kivántatott, hogy a házasság legalább a nem katholikus fél lelkésze előtt történjék. Ezt kivánta mindig az osztr. polg. törvénykönyv 75. §-a. Nálunk ily háttér nemcsak a multban hibázott, de hiányzik egész a mai napig is.

Nálunk a törvény háttere ép az egyházi jog, a melyről tudjuk, hogy a vegyes házasulás azon esetére, ha a tridenti forma meg nem tartatik, az alattomos házasságkötést szerepelteti. Igy tehát már az 1790/1. évi 26. törvényczikk idejére nemcsak azt mondhatjuk, hogy lehetett eset, hogy a vegyes házasságra lépő felek a frigyöket a protestáns lelkész elé is vihették, de azt is, hogy a frigyöket egész alattomosan is megköthették, minden hitszolga jelenléte nélkül. Különösen azóta, hogy az 1840. évi pápai bréve által kétségtelenné vált az, hogy nálunk a vegyes házasságra lépőket a tridenti forma egyáltalán nem köti, még nagyobb tere van annak, hogy a vegyes házasságok hitszolga nélkül is létesülhetnek. Ezt vallja az egyházi jog, a min bizony az nem változtatott semmit, hogy az 1844. évi III. tcz.

kijelentette, hogy »azon vegyes házasságok is, melyek evangelikus lelkipásztor előtt köttetnek, törvényesek«, s hogy az 1868. évi 53. tcz. kimondotta, hogy »vegyes házasság bármely vallásfelekezet papja előtt köthető.« A katholikus egyházi jog elutasithatlan következése nálunk, hogy a vegyes házasság a katholikus fél részéről mint alattomos házasság létesülhet. Ez a mai jogi helyzet Magyarországon, melyen az az átalános gyakorlat sem változtat, hogy házassági kötés okából a pap, a lelkész elé szokás menni. Ha Verbőczy tanitása fonalán el is ismernök azt, hogy Magyarországon a jogi szokásnak törvényrontó ereje van, ilyen erőt a jogszokásnak a c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. idézett általános egyházi törvénynyel szemközt nem tulajdonithatunk, mely törvényben rejlik egyedül az az erő, hogy az alattomos házasságokat érvénytelenné teheti. Ennek aztán nemcsak azáltal adott kifejezést, hogy az egyes helyen az alattomos házasság csak akkor válik érvénytelenné, ha a rendelése kihirdetve leszen.[1]) E mellett is az idézett decretum még mindig mondja azt, hogy az alattomos házasságok érvényes házasságok, tehát egyenesen arra számitott, hogy a rendelése több helyen nem lesz kötelező. Ezen felül olyan természetü, a mi alól való felmentésekre is kellett számitani, a minek megfelelőleg a felmentő hatalom magán a tridenti zsinaton a pápának (c. 21. de ref. sess. XXV.) meg is adatott. A mikor a c. 1. sess. XXIV. de matr. ref. nem kötelező — a mi nálunk a vegyes házasság kötése esetén kétségen kivül előáll — annak az az ereje is elvész, hogy az alattomos házasságokat érvényteleniti. Az nem képzelhető, hogy a tridenti decretum olykép állhatna fenn, hogy a proprius parochus előtt való házasságkötést rendelő része elengedett, de az a része, mely az előbbinek folyománya s mely az alattomos házasságot érvényteleniti, fentartott volna. A pápa a vegyes házasságokra nézve csak azt tehette, hogy vagy kötelezőnek vagy nem kötelezőnek jelenti ki a tridenti decretumot. A midőn az utóbbi történt, a tridenti decretum minden sanctiojával együtt halomra dől s az egészből a vegyes házasságokat érdeklőleg az az egyházi fenyiték (anathema) marad meg, mely nem azokat sujtja, kik a vegyes házasságokat alattomosan kötnék, de azokat, kik az ilyen alattomos házassági egyesüléseket kétség tárgyává tennék, ezeket a frigyeket házassági voltukban el nem ismernék.[2]) Ez

---

[1]) Hogy nálunk az idézett tridenti decretum kötelezővé válhatott, habár az az által a saját kötelező erejére nézve kivánt kihirdetések tulajdonképen meg nem történtek, onnét magyarázandó, hogy a tridenti decretum a maga hirdettetésének a módját közelebbről meg nem határozta s igy a kihirdetés megtörténtnek tekinthető, ha a tridenti decretum valamikép tudomásra hozatott, minek jele az, ha a tridenti decretum meghagyásából és meghagyása szerint házasságok köttettek.

[2]) Az utolsó közzsinat alkalmával arra nézve tétetett inditvány, hogy a nemkatholikusok egyátalán ne álljanak a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.)

az egyház jogi tételeiből következik, melyet még a Kálmán király törvénye is respektált. Pedig az ő idejében még nem létezett a tridenti decretum.

A mondottakból azon nagy elvi kérdésre is feleletet nyerünk, hogy hazai törvényhozásunk a házassági ügyek szabályozásában miként járt el mint törvényhozó. A felelet alig mondhat többet, mint azt, hogy a hazai törvényhozás nem az önálló törvényhozó szempontjából járt el, de azon volt, hogy az egyházi jog álláspontjának kifejezője maradjon. Legalább is áll az, hogy a hazai törvényhozás eddigelé az egyházi joggal oly ellentétbe nem sodortatott, mely magának az egyházi jognak keretében nem lenne kiegyenlithető. Erről vegyes házassági törvényeink ismertetett jellege eléggé tanuskodik. Hazai törvényhozásunk önálló, állami törvényhozói hatalmat csakis a protestánsok házassági dolgaiban tanusitott s ezt is csak ugy, hogy a József császár által a magyar jogéletbe beékelt házassági intézményt továbbra is eltürte. A magyar közszellem a házassági törvényhozás tárgyában olyan utat járt, hogy az egyház és állam közötti nagy harczot nem idézte elő. A vegyes házasságok kérdése az, a miről talán elmondhatni, hogy a magyar törvényhozást az önálló állami törvényhozás terére vitte volna akarva nem akarva. Hogy ez nem történt, annak tulajdonitható, hogy a magyar egyház a magyar államnak keze ügyére járt. Ezen alapon gördült aztán tovább a hazai törvényhozás s mindeddig a nagy összetüzésre nem került a sor. [1]) Még a legujabb törvényhozásunk is őrizkedett attól, hogy olyasmit tegyen, a mi által az egyházjogon nagy sérelem esett volna. [2]) Tagadhatlan, hogy a katholikus szentszékek hatáskörét

kötelező ereje alatt (l. e munka 88. lapján a 3. jegyzetet). Természetes, hogy az inditványozott határozat következése az volna, hogy a nem-katholikusok házasságára s a vegyes házasságra nézve a régi jog volna alkalmazandó. Ha az egyház a saját parochusa jelenlétét a házasságkötésnél feladja, az nem lehet, hogy a házasság érvényét a nem-katholikus lelkész jelenlététől tegye függővé szóval az alattomos házasságkötések még nagyobb tért nyernének, mint most. Az ebből származó hátrányok természetesen csak ott nem válnának érezhetőkké, hol az állam maga is szabályozza a házasságkötést.

[1]) A dolog ezen állásában egyátalán nem indokolt, hogy a primási szék Simonyi Paulának Bangya Károly elleni köteléki perében az általa hozott itéletnek (l. e munka 117. lapjának 1. jegyzetét) mindjárt a legelején oly nagyon hangsulyozta azt, hogy az egyházi biróságok csakis az egyháztól eredő törvények szerint itélhetnek. E nyilatkozás azt fejezi ki az adott esetben, mintha bizony a házasság csak ugy lett volna érvényében fentartható, hogy a magyar törvényekre nem reflectálnak. A mint láttuk, az alattomosan kötött vegyes házasság a hazai törvényeink rendelkezései által a maga érvényéből nem vetkőztetik ki. A vélt összeütközés a canoni és a hazai törvényhozás között nem létező.

[2]) Az 1877. évi 20. tczikk 113. §-ának 5. pontja arra látszik mutatni, mintha az egyházi és polgári jog között már létesült volna bizonyos ellentét, tudniillik a kiskoru

kisebbitette, a mi a legközelebb mulott időkben a vegyes házasságokat is illette, de nem nyulott ahhoz, hogy azon jogkörre nézve, mi a szentszékeknél maradott jogi szabályokat alkotott volna, különösen oly jogi szabályokat, melyek által más jogot csinált volna, mint a mely szerint egyedül járhatnak el a szentszékek. Arra a jogkörre nézve, mi a szentszékeknél maradott, még mindig áll az, a mit Szent István törvényeinek második könyvében (c. 15.) mond: Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere, et gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem.

---

egyén házasságára nézve. Az idézett törvényczikk rendelése a kiskorú házasságára nézve a szülők, rokonok illetőleg a gyámhatóság jóváhagyását említi. Kérdés, vajjon e rendelkezés belevág-e a házasság érvényébe. Ha ez igy volna, az egyházi joggal való ellentét már is elő állott volna, miután az egyház a kiskorúnak szülői vagy ezek helyettesei megegyezése nélkül kötött házasságát érvényesnek ismeri el (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) Hogy az összeütközés valójában nincs meg, azt az idézett törvényczikk 144. §-a felvilágositja: A 113. §. esetében a gyám vagy gondnok által a gyámhatóság jóváhagyása nélkül kötött jogügylet érvénytelen és azon felül a gyámhatósági jóváhagyás nélkül eszközlött intézkedésekből származó károkért a gyám vagy gondnok felelős. Ezen sanctio a kiskorú házasságát nem érinti, mert a házasság nem a gyám vagy gondnok által, de maga a kiskorú által köttetik. Nem helyes tehát Koneknek (Egyházjogtan 484. l.) azon véleménye, hogy az 1877. évi 20. tczikk 113. §-ának 5. pontja a házasság érvényébe vág. Ilyen intézkedés hozatalát a közönséges egyházi jog ellenében nem is lehet a törvényhozóról feltenni, midőn a katholikusok házassági joga egészen az egyházi jog szerint igazodik s az arra vonatkozó biráskodás is a szentszékeket illeti. Vesd össze Sipőcz: A gyámsági törvény. Budapest, 1882. 207. l.

VI. A házasságkötés belső természete.

Azok a hasonlatosságok, melyek a házasságkötésre nézve az egyházi és polgári jog szerint létezők, csak a külsőségekre vonatkoznak. A házasságkötés belső természetére nézve lényegileg külömböző az egyházi és a polgári jogunk szerint.

A külsőségekre nézve a hasonlóságok sok tekintetben egymáshoz oly közel állók, hogy a formabeli külömbségek sokszor egészen elsiklanak. Igy aztán igen természetes, hogy a házasságkötés belső természetében rejlő külömbségek, melyeket a formák takarnak, még kevésbé méltányoltatnak. Innét van, hogy jogirodalmunk kevéssé törődött azzal, hogy az összevágóknak tetszett formák alatt minő házasságkötési fogalmak lappangnak. Pedig ezen a téren a külömbségek még nagyobbak. A kutató, ki a formák alá nyul, tapasztalni fogja, hogy a formák alá rejtett dolgok szülik csak az igazi külömbségeket. Még csak akkor lesznek előtte még azok az eltérések is felötlők, megmagyarázottak, melyeket figyelmes szemmel már a házasságkötés külsőségeit illetőleg magukból a külsőségekből észlelt. Az intézmények a magok belső valóságaikban felderitve világositják csak fel az intézményeknek külsőkép való jelentkezésöket is. Ennek az átérzése mellett fogjunk a vizsgálódáshoz, mely a magyar jogi irodalomnak annyival inkább kötelességében áll, mert a házasságkötés lényét, belső valóságát illetőleg sem hiányzanak a magyar jogának életéből a megfelelő adatok.

Hogy mi legyen a házasságkötés belső természete az egyházi jog s mi a polgári jog szerint, annak a felismerésére ugy induljunk, hogy a római jog szerint való házasságkötési fogalmat vegyük alapul.

A rómaiaknál a házasságkötést rendesen az eljegyzés előzte meg, a mi azonban nem volt a házasságra nézve elkerülhetlenül szükséges. Az eljegyzés (sponsalia) kölcsönös igérkezés a házasságkötésre, mely vagy magok a jövendőbeliek között vagy az ő beleegyezésökkel atyjaik által köttetik. Az eljegyzés nem magát a házasságot tárgyazza, de azt, hogy a házasság még majd a jövendőben fog megköttetni. Igy tehát az eljegyzés a házasságkötésre való szerződéstevést megelőző előleges s kölcsönös igér-

kezés, pactum de contrahendo. Abból, hogy a házasságra csak közvetett vonatkozása van, következik az, hogy az eljegyzésbeli kölcsönös igéretet nem lehet kényszer utján valósittatni. Mindazáltal az eljegyzés több, mint merőben pactum de contrahendo. Az eljegyzés intézményében oly szabályok lelhetők fel, melyek a jegyesek között oly viszonyt állapitanak, mely a házasok között fennálló viszonyra emlékeztető. Az eljegyzés folytán affinitas támad, mely kizárja azt, hogy egyik a másiknak egyenes ágon való rokonával házasságra lépjen. [1]) A ki a férfi jegyesét bántja (injuria), a férfival gyülik meg a baja, mert a jegyesének a bántalma olyan, mintha ő maga volna sértve s ezért aztán a miatt a saját nevében léphet fel. [2]) Ily viszonyban az, hogy a jegyesek valamelyike kellő ok nélkül a másikat cserben hagyja s más házasságra lép, becstelenitő volt. [3]) A házasságtörés büntetése érte azt a jegyest, ki nem átallott másvalakivel közösülni. [4]) Szóval a házassági viszony hasonlóságára, az eljegyzésbe is felvétettek oly szabványok, melyek a jegyesek között házassághoz hasonló viszonyt tüntetnek fel.

Mikor aztán arra kerül a sor, hogy az eljegyzésből házasság legyen, hát ez jogilag ugy történik, hogy a felek akként létesitik a házasságot, mintha közöttük előbb eljegyzési viszony nem is létezett volna. A házasságkötés olyas valami, a mi az eljegyzéstől egészen külön dolog. Eljegyzés és házasságkötés egymástól élesen el vannak határolva.

A római jog azon természetes felfogásból indult ki, hogy a házasság ép ugy és akkor kezdődjék, mint a házasélet maga. Ezen felfogás mellett adta a házasságkötés szabályait. A férfi haza viszi magával a nőt feleségül. Ez egyszersmind a házasságkötés, mihez természetesen hozzá kell járulni a nő egyezésének is. Igy lesz a házasság. Házasságkötés sincs előbb, mint házasélet, értve az utóbbit természetes felfogás szerint a maga valóságában. A házasélet valóságának nagy tényével jön létre a házasság. Igy köttetik a házasság, értve a kötést ugy, hogy ahhoz a felek akarata magában véve nem elég, de hogy a házasságkötés csak mint egyszerre valósitott jön számba. És a római jog ehhez a felfogáshoz igen következetes volt. Ragaszkodott ahhoz, mit természeti igazság gyanánt fogott fel.

A rómaiaknál a consensus facit nuptias nem annyit jelent, hogy a házasságkötés mint egyszerüen kijelentett, a felek által decretált ügylet jön létre s vele, melytől minden tekintetben elválaszthatlan, maga a valóságos házasság, a házasélet. A mondás a maga egészében (l. 15. D. de

[1]) L. 8. D. de cond. c. d. c. n. s. (12. 4.) L. 12. §. 2. 14. §. 3. de R. N. (23. 2.)
[2]) L. 15. §. 24. de injur. (47. 10.)
[3]) L. 1. D. de his, qui not. infamia (3. 2.)
[4]) L. 13. (14) §. 3. de adulteriis (48. 5.)

condic. (35. 1.) l. 30. D. de R. J. (50. 17.): nuptias non concubitus, sed consensus facit már megmutatja, hogy a suly azon fekszik, hogy a házasságkötés létesitésében nem az elhálás játsza a szerepet. Igy aztán a jogi mondás csak azt akarja kifejezni, hogy a házasélet valóságos megkezdése, mi magába a házasságkötésbe való, nem az elháláson fordul meg, de az egyébként valósitott consensuson. Egyáltalán nem mutatható ki a forrásokból. hogy a házasságban való puszta megegyezés tényleges egyesülés nélkül hozta volna létre a házasságot. [1]) Ellenkezőleg.

A l. 5. de ritu nupt. (23. 2.) ezt mondja:

Mulierem absenti per litteras ejus vel per nuntium posse nubere placet, si in domum ejus deduceretur, eam vero quae abesset, ex litteris vel nuntio suo duci a marito non posse: deductione opus esse in mariti, non in uxoris domum, quasi in domicilium matrimonii.

Ebből aztán mindjárt erre következőleg l. 6. eod. az a következés állapittatik meg:

Denique Cinna scribit: eum qui absentem accepit uxorem, deinde rediens a coena juxta Tiberim perisset, ab uxore lugendum responsum est.

További következés l. 7. eod., hogy:

ideoque potest, ut in hoc casu aliqua virgo et dotem, et de dote habeat actionem.

Ha a házasság római jog szerint, egyszerü megegyezésre létesülhetne, ez per litteras vel per nuntium ép ugy történhetnék, ha a nő van távol,

---

[1]) Hasse »Güterrecht der Ehegatten nach Römischen Recht« (1824) 96. l.: Aber was bedeutet denn nun consensus? Man darf sich dies nicht in der Weise denken, wie bei einem Consensual-Contrakt aus dem consensus eine obligatio entsteht, wo dieser also auf bevorstehende künftige Leistungen gerichtet ist. Die Ehe ist kein obligatio sondern ein Familienverhältnis; da sie eine natürliche Thatsache ist, so kann sie nicht aus einem juristischen Akt entspringen; damit sie sei, müssen zwei Personen zweierlei Geschlechts ihr Leben wirklich vereinigt haben (matrimonium est viri et mulieris conjunctio, individuam vitae consuetudinem continens), mag nun sonst noch ein religiöser oder juristischer Akt hinzu kommen sollen, um dieser Thatsache gewisse Wirkungen beizulegen, oder mag es, wie bei freier Ehe bloss darauf abgesehen sein, die nackte Thatsache selbst herzustellen. Wenn nun Consens hier entscheiden soll, so liegt dies daran, dass die Ehegatten zu dem gemeinsamen Leben ernstlich und freiwillig zusammentreten müssen; dieses freiwillige Zusammentreten ist der consensus, der die Ehe hervorbringt, es ist aber auch schon die Ehe selbst, der Anfang des ehelichen Zusammenlebens. Also darf man sich gar nicht Ehe und Consens zur Ehe in der Wirklichkeit auseinander liegend denken, als sei die Ehe noch etwas Bevorstehendes, wie beim Consensual-Contrakt die Leistung: das würden immer Sponsalien sein. Der consensus ist hier die faktische Lebensvereinigung selbst.

mintha a férfi nincs hon. De a nő távolléte olybá vétetik, hogy e miatt házasságkötés létre sem jöhet: deductione opus esse in mariti domum quasi in domicilium matrimonii. A nő távolléte kizárja a házasságot. Egészen más, ha a férfi időzik távol Rómában, honnét ugy kötötte a házasságot, hogy a nő a házába is bevonul. Ha ekkor ő Rómában vész, a nő kell hogy őt mint férjét szűz létére is gyászolja, a mely okon neki a hozomány is kijár. Szóval ahhoz semmi kétség se fér, hogy nem puszta consensus csinálja a házasságot. [1])

1) Kánoni jog.

Általán elfogadott nézet, hogy a kereszténység első időiben a házasság megkötésére nézve a római jog elvei voltak az irányadók. Igy tehát az éles külömbség, a mi az eljegyzés és a házasságkötés között a római jog szerint létezik, a kereszténység részéről is ismertetett. A római joggal szemben a keresztény társadalom eleinte csak arra munkált, hogy az eljegyzést komolyabbá tegye, mint a minő az a császárság első idejében volt. De az egyház tovább is ment. Az ó-testamentom az eljegyzett nőt ugy emliti mint ki az eljegyzés által asszonynyá lett. Nem csoda, ha az egyház az eljegyzési igéretet olyannyira kötelezőnek vette, hogy annak igazolatlan megszegését bűnné bélyegezte s arra kezdett törekedni, hogy már az eljegyzést olybá vegyék, mint a házasságkötést. Maga az eljegyzés oly fontossá lett, hogy annak megejtése előtt a püspök tanácsát is illett igénybe venni, ki, ha tanácsát követték, az eljegyzés megtörténte után a jegyeseket áldásával látta el. A 314-ben tartott ancyrai zsinat második kánonjában egyenesen azt rendelte, hogy az a leány, kit vőlegényétől elcsábitottak, ennek akkor is visszaadandó, ha azon erőszakot tettek. Ilyenkor természetesen a vőlegénytől függött az, hogy az eljegyzést fölbontsa vagy épen hagyja. A mi azonban leginkább serkentett arra, hogy az eljegyzést a házasságkötéssel egyértékesnek vegyék, az Máriának házassága József fel. Máté evangéliomában (I. 17., 20.) Mária jegyesnek, majd mindjárt ra feleségnek mondatik. Ezen okok alapján az egyházi atyák a házasságot az eljegyzéssel kezdődőnek vallották. Ezen nézet Szt. Ágoston utján a legnagyobb elterjedésnek örvendett. Igy történt aztán, hogy az egyház az eljegyzésnek sokkal nagyobb jelentőséget követelt, mint a mi azt ép a római jognál fogva megillethette.

A dolog ezen állásában találkozott a kereszténység a germán világgal, társadalommal.

---

[1]) Azok a rendelések, melyek Justinián császár novelláiban az előkelő személyek házasságkötésére nézve foglaltatnak, figyelmen kivül hagyhatók, mert azok a rendelések a kánoni jog fejlődésére mi befolyással sem voltak.

A házasságkötés a germánoknál a maga eredetiségében adás-vevés volt. Ezt az adás-vevést a nő atyja, gyámja mint eladó, a leendő férj pedig mint vevő létesitették. Az adás-vevés tárgya a nő felett való gyámi hatalom (mundium) s megalkuvás és ennek a kivitele jogilag egy dolog volt. Az első csak ugy volt érvényes, hogyha a második is azzal együtt létesült. Az csak a későbbi idők befolyása, hogy az egész házasság nem lett meg rögtönösen. Az, hogy az erkölcsök szelidültek, s hogy a gazdasági élet is átalakult, tette azt, hogy a házasság létesülése csak bizonyos egymásutánban ment végbe akként, hogy előbb adatott át az ár és csak később az áru. Igy is még mindig olyan maradott a házasságkötés, mely csak ugy jön létre, ha legalább az egyik részről történt adás (contractus realis). Az ahhoz szükséges abstractio, hogy a házasságkötésből tisztán egyezményes szerződés (contractus consensualis) legyen, mely már a puszta megegyezés által létesül, a germánoknál még mindig hiányzott. [1]) Csak az történt, hogy a házasság létrejövetelére szükséges elemek külön időkben végeztettek. A házasság létesitésének az a része, a mi az ár megadása mellett a felek akaratkijelentését foglalta magában, volt a házasságkötés ügylete, a másik, a nem kevesebbé szükséges, a minek az elsővel, az időbeli külömbség daczára közvetlen, egyenesen abból eredő összefüggésben kellett lenni, a leány, az áru átadása, mi az u. n. trauung (traditio) volt. A mikor aztán a leány mint áru átadására kerül a sor, ez nem külön ügylet, ehhez semmi uj megegyezés nem kivántatik.

A germán felfogás szerint, a közönséges adás-vevésből eredőleg az áru átadásánál nem kivántatik meg, ugy mint római jog szerint, még az, hogy a felek külön tulajdon-átruházási ügyletet létesitsenek. A tulajdon már a szerződés erejénél fogva szereztetik meg. Az átadásra csak a birtok átmenetele miatt van szükség, a mivel aztán a tulajdon teljessége jár. Az áruként szereplő nő átadásánál sem kivántatik több a puszta átadási ténynél, mely a maga egész erejét abból meriti, hogy az akarat már kellőkép nyilvánult az adás-vevési szerződés létrejöttekor. De azért a leány átadása a házasság létesülésének lényeges kiegészitő része, mely ugy ment végbe, hogy az, ki a nő felett a hatalmat birta, az atya, a gyám, végezte az átadás (trauung) dolgát. A házasságkötés és az átadás később is ép ugy függnek össze, mint mikor még egy huzamban végeztettek. Ezen felfogás aztán épen maradott még akkor is, midőn a házasságkötésben az erkölcsi tekintetek túlsulyra vergődve, az adásvevés fogalma elmosódott, mi legközelebb azáltal történt, hogy a nő ára megszünt alkú tárgya lenni s törvényileg lett megállapitva. A házasságkötés ügylete s az ezt követő

---

[1]) Loening Die Geschichte des deutschen Kirchenrechtes. Strassburg. 1878. II. 58. lap.

átadás akkor is megtartotta eredeti jelentőségét, mikor már a nőt akarat ellenére nem lehetett férjhez adni, mikor az, mit a nőért fizettek, özvegy ellátására lett rendeltetve, az neki lett adva, vele kellett a házasság kötést létesiteni s az adás-vevés emléke még csak abban tartotta fen magát, hogy a házasság megkötésekor foglalót adtak,[1]) mi többnyire gyűr adása által történt.

Most már tisztán állhat előttünk a római és a germán házasságköt között a külömbség. A mit első sorban kell figyelmünkre méltatni, az a hogy a germán népjogok szerint való házasságkötés fogalmilag más min a házasságkötés a római jog szerint. Ha a kettő között való hasonlitás me lehet engedve, ugy azt mondhatnók, hogy a germán népjogok szerint va házasságkötés a római eljegyzés és római házasságkötés között minteg közbenső helyen áll. Több ugyan a római jog szerinti eljegyzésnél, de a szerint való házasságkötésnél kevesebb, mely utóbbi csak a felek háza ságra irányuló consensusával kapcsolatban levő együttélés által létesi Innét van az, hogy a germán jogból eredő házasságkötés, ha több is vo a római eljegyzésnél, a római házasságkötés irányában, melynek tényáll dékához képest kell vala legalább is a házasság teljes létesültét felfogn a római eljegyzéshez hasonlónak vétetett s eljegyzésnek (desponsatio) hiv tott, mire nézve bibliai támpontok is voltak.

Az eljegyzés a házasságkötéssel egyértékes. Nincs tehát mit azo csodálkozni, hogy az eljegyzés a házassághoz egészen más viszonyban á mint a római jog szerint. E szerint a jog szerint az eljegyzés a házasság nézve nem elkerülhetlenül szükséges. Nem igy a germán eredetü jog sz rint, mely a házasságra nézve az eljegyzést nem nélkülözheti. Hisz házasság magából az eljegyzésből ered.

A germán eredetü jog szerint ugy jön létre a házasság, hogy elő a felek kijelentéséből álló házasságkötési ügylettel van dolgunk. A h zasságot a teljes értelmében véve egy ügylet előzi meg, mely a háza ságkötésre nézve az egyedüli jogügylet, mihez az ezt idővel követő átad (trauung) ugy viszonylik, mint az akarat végrehajtása az akarat nyilv nitásához. A nő átadása a maga igazolását, jogi alapját egyedül a despo satioban leli, s igy maga az átadás jogi önállóság nélkül való. Az átadás vagyonjog nyelvén szólva, mely jogból fejlődtek aztán ki magok a ház ságkötés körül irányadó elvek, nem több, mint a birtok átmenete arra a tulajdont már a szerződés erejénél fogva megszerezte. A birtok átme tele előtt a tulajdon még nem teljes, de ez már mint megszerzett j szerepel. Másrészt figyelembe veendő, hogy a házasságkötes magában ve

---

[1]) Az egészről lásd Sohm i. m. 22—105. l.

nem hozza még létre a teljes házasságot. Habár az az egyedül irányadó jogügyleti kijelentés, az az egyedüli alap, melyen a házasságkötés nyugszik, a házasságkötéshez az átadás tényének kell hozzájárulni, — nem annyira cselekvényének — hogy a házasságról a maga teljességében szólni lehessen. A házasság létesülése dualisticus jellegü, a miből láthatni, hogy a germán eredetü jog szerint nincs oly értelemben vett házasságkötés, hogy egy jogügylet magában véve létesitené a teljes házasságot.

Azon nincs mit csodálkozni, hogy a kereszténység a germán társadalommal való érintkezésében örömmel vette azt, hogy a germánok között a házasságkötés ugy van megteremtve, hogy az már előbb létező mint mikor a sor a házaséletre kerül. A szentirás kijelentései és a kötelező jog között az összhangot jobban lehetett létesiteni, a miben az egyházat az correctsem akadályozta, hogy az őskeresztény egyház azon kezdette, hogy a római eljegyzést, mi még nem volt a házasság megkezdése, ilyen gyanánt vette. Az egyház készségesen elfogadta a germán népjogok álláspontját s nem nyult többé vissza arra, hogy olyan eljegyzési viszonynak követelje a házasságkötés, a házasság megkezdése erejét, mint a minő a római jog szerint való eljegyzés volt. [1]) Az egyház a germán jogfejlődés elemeit felhasználva, a meglevőként talált jogot tovább fejlesztette. [2])

Igy az egyház első sorban azt tette, hogy a germán népjogokban készen talált házasságkötést véve alapul, ezt, hogy teljes ereju házasságról lehessen szólani, nem az átadással (trauung), de az elhálással találta kiegészitendőnek, mire nézve a germán jogfejlődés is kedvező volt.

A germán népjogok szerint kezdetben ugy állott a dolog, hogy a férj neje felett gyámi hatalmat nyert. Ez után szabódott az, hogy a nő férjének egészen alá volt rendelve s igy az egymás vagyonának sem lettek részeseivé. A nő felett nyert gyámi hatalom azt eredményezte, hogy a férj neje személyének képviselője s vagyonának kezelője lett A férj nejét leánya gyanánt birta, a nő filiae familias loco volt. Arra nézve, hogy a nő férjének valóságos élettársa legyen s igy azután közöttök a vagyonközösség elve is kifejlődhessék, szükséges volt, hogy az egyoldalu gyámi hatalom más felfogásnak engedjen tért. Ez csak a férj gyámi hatalmának kisebbülésével kezdett lehetségessé válni s azáltal, hogy az életközösség szempontja mindinkább előtérbe lépett, a mi aztán a vagyonközösség elvéig is elvezetett. A gyámi hatalom csökkenésével, a mely gyámi hatalom birtoka a nő

---

[1]) Ehhez képest kell érteni a Kálmán király alatt tartott első zsinat következő határozatát is: Si quis sponsam rapuerit alterius, si illa non consensit, reddatur proprio (sponso). Olvasható a Pray-codexben. A jogi tétel a házasságkötés felbonthatóságára értendő. Vesd össze a jelen munka 179. lapján a 3. jegyzetet.

[2]) Tette ezt annyival inkább, mert a germán jogfejlődés csak találkozott már az ó-testamentomból származó felfogással Dieckhoff i. m. 117. l.

átadásának (trauung) volt következése, az életközösség elismerésére i nyuló jogfejlődés nem a nő átadását vette kiinduló gyanánt, de az életl zösség beálltát, mi abban nyilvánult, hogy férj és nő testileg is egy lettek. Igy a hires német jogkönyv, a Sachsenspiegel, a nőt férje állásán rangjának részesévé már csak attól kezdve teszi, midőn közöttök az ell lás is megtörtént. Ezután igazodik aztán a vagyonközösség elve is,[1]) me némely germán népeknél még attól tétetett függővé, hogy a házastársa nak gyermekök született legyen. Természetes, hogy az egyház szives vette a germán jogban végbemenő átalakulást, mely a házasságot a gyá sági jog keretéből mindinkább kivonta s a gyámi hatalom helyébe az él közösség elvét tette.[2]) Hisz az egyház már az ő theologiai álláspontjáb rájött arra, hogy a házasság létesültébe valóként az elhálást vegye f Erre utalt már az a bibliai mondás, hogy a házastársak »egy testt lesznek. Krisztus egyesülése is az ő egyházával az által ment végbe maga teljessége szerint, hogy ő magára testet öltött, hogy az egyesül testileges volt. A házasságnak is testilegesnek kell lenni, hogy telj házasságról lehessen szó. Az egyház tana a germán jogfejlődés által tám gatva volt és igy aztán az egyház tana még könnyebben terjedett, te általános elismerésre szert. Az elhálás még ma is az egyházi jog sz rint a házassági viszony létesülésének kiegészitő része s oly kellék, me

---

[1]) Verbőczy is (I. R. 48. cz.) az öröklésben az elhálásra fekteti a sulyt, mid arról van szó : utrum bona marito, et uxori simul collata, deficiente marito, in uxore ipsam devolvantur et e converso ? A következőket mondja : §. 1. Nam licet vir muli et mulier viro non sit, neque censeatur esse frater sanguivinis propagatione, carn tamen unione et copulatione plus quam frater esse reputatur. Jam enim secu dum evangelicam doctrinam: Non sunt duo sed una caro: frater autem altera ca existit. §. 2. Propter unionem itaque et copulam carnis, portio pessession ria mariti, in uxorem suam, et e contra uxoris, in maritum, casu in praenarrato, ri devolvenda erit. Hazai jogunkban nem fejlődött ugyan ki a házastársak között a v gyonközösség elve (Vesd össze Frank : A közigazság törvénye I. 523. l. : »A házi sz vetség pedig magában véve csak a személyes viszonyokat illeti nem a vagyont), mın azáltal a vagyonközösség elvének motivuma a mi jogrendszerünkben is érezhető hat sal volt.

[2]) Az átmenetet a már emlitett Sachsenspiegel képviseli. A férjet illető gyá hatalom még mindig az átadással (Trauung) szereztetik. Ugyancsak az átadás a me alapitója a házastársak közötti vagyonjogoknak, mi abból magyarázandó, hogy még Sachsenspiegel szerint mindegyik házastársnak a vagyona a férjet megillető igazgat és képviselet mellett elkülönitve marad. A későbbi jogfejlődés, mely a vagyonközöss elvéig jut, a nőt férje gyámsága alól felszabaditja s igy az átadás is megszünt a gyá hatalmat megalapitó lenni. Az átadás a házastársak közötti külön vagyoni rendszer az elhálás jelentőségének teljes elismerése a házastársak közötti vagyonközösségi ren szerrel kapcsolatos. Sohm i. h. 96. s követk. lapok.

nélkül az egyházi jog legfontosabb elve, a házasság felbonthatatlansága sem alkalmaztatik a maga teljésségében. [1])

Ezenfelül az egyház magát a házasságkötést illetőleg is tett változást. Tudjuk, hogy a házasságkötés eleinte szorosan vett reális contractus volt, mert a házasságkötés is csak ugy volt érvényes, ha a nőért járó egyenértéket megadták. Később a házasságkötéskor elégséges volt foglalót adni, amitől azonban még függött a házasságkötés érvénye. Az egyház ezen fejlődést sem találta elégségesnek, mert az ő szemében talán még igen emlékeztetett az adás-vevés idejére, korára. Igy történt, hogy az egyház a házasságkötést a puszta consensusra alapitotta (consensus facit matrimonium), hogy az eljegyzésből consensualis contractus lett. Ezzel ellensulyozta az egyház a még mindig lappangó adás-vevési fogalmat, a nélkül, hogy eltiltotta volna azt, hogy szokásból foglaló, gyűrű vagy más valami adassék, a mi a régi jogállapot emlékét viselte. Elég, hogy a házasságkötést a lehető legkevesebbhez, a mit a felektől kivánni lehet, kötötte.

De szóljanak magok az egyházjogi kutfők.

---

[1]) Régente a házasság szentségi jellege is csak elhált házassággal volt kapcsolatos. Igy tanitja ezt még a Gratian commentatora Rolandus is Summa Magistri Rolandi czímü munkájában (Causa 27. qu. 2.): Aliter enim distingvi potest: matrimonium aliud est, quod continet in se Christi et ecclesiae sacramentum, aliud non. Matrimonium enim carnali conjunctione perfectum Christi et ecclesiae sacramentum continere dicitur, utriusque siquidem copula conjunctionem Christi et ecclesiae significat. Unde sponsa dicitur non pertinere ad matrimonium, quod contineat in se Christi et ecclesiae sacramentum. Más a Petrus Lombardus tanitása, ki a házasságban már a házasságkötésnél fogva benlevőnek látja a szentségét, csakhogy természetesen nem oly teljesen mint az elhált házasságban (Sententiae lib. IV. dist. 26.): Sed intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua non est permixtio sexuum, sed non pertinet ad matrimonium, quod expressam et plenam tenet figuram conjunctionis Christi et ecclesiae. Figurat enim illam unionem Christi et ecclesiae, quae est in charitate, sed non illam, quae est in naturae conformitate. Est ergo et in illo matrimonio typus conjunctionis Christi et ecclesiae, sed illius tantum, qua ecclesia Christo charitate unitur, non illius, qua per susceptionem carnis capiti menbra uniuntur. Nec ideo tamen minus sanctum est conjugium. De annak daczára, hogy külömbséget tesz a között, ha a házasság Krisztus és egyházának csak szellemi egyesülését jelenti és a között, ha a házasság Krisztusnak az ő egyházával való testileges egyesülését is kifejezi, jelképezi: a házasság egyaránt felbonthatlan. Minden házasság szentségi jellegénél fogva felbonthatlan. Abban, hogy a katholikus egyház ma a puszta házasságkötést is szentségi jellegűnek és felbonthatlannak vallja s e mellett az el nem hált házasságot szűzi fogadásra vagy pápai dispensatiora felbonthatónak ismeri el, Schulte (Die Stellung der Concilien, Päbste und Bischöfe. Prag. 1871. 180—181. l.) ellenmondást lát. A kérdésre nézve, mely inkább theologiai vesd össze Palmieri i. m. 203. s követk. lapok.

Gratian a decretumában a házasságkötésről szóló észrevételeit azzal rekeszti be:

»His omnibus probentur isti (desponsati) esse conjuges.« (dict. Grat. ad c. 15. causa 27. qu. 2.)

Ez a Gratian okoskodásának a veleje és végső eredménye.

És az korántse zavarjon bennünket, hogy Gratianban egy másik helyen (dict. Grat. ad c. 28. causa 27. qu. 2.) a következő kijelentésre bukkanunk:

»Patet, quod inter sponsum et sponsam conjugium non est.«

Gratian maga az, ki a látszólagos ellenmondást eligazitja, midőn mondja:

Sciendum est, quod conjugium desponsatione initiatur commixtione perficitur. Unde inter sponsum et sponsam conjugium est, sed initiatum; inter copulatos est conjugium ratum. (dict. Grat. ad c. 34. causa 27. qu. 2.)

Természetes, hogy a desponsatio alatt nem a mai értelemben vett közönséges eljegyzést kell érteni Gratianban sem, ki még nem élt a sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti műszavakkal. Azon eljegyzés között, mely csak arra czéloz, hogy házasság a jövőben köttessék (desponsatio legalis) és azon eljegyzés között, mely már házasságkötő erővel bir (desponsatio canonica), külömbséget kell tenni. Az utóbbi eljegyzésben a házasságkötés jelenleges s nem jövőbeli. Eljegyzésnek (desponsatio) csak azért neveztetik, mert ezáltal a házaséletre való egyesülés még nem fejeztetik ki. Magának a házasságnak a teljes létrejötte nem rögtön végbemenő, hanem az az eljegyzéssel, a házasságkötő eljegyzéssel veszi kezdetét és az elhálás ténye által fejeződik be.[1]) A házasság létesülésének ezen megoszlása természetesen oly felfogással áll kapcsolatban, mely szerint a házasságkötés legközelebb nem arra irányul, hogy házasélet létesittessék, de csak arra, hogy házassági kapocs (vinculum matrimonii) támadjon. A jogi rend a házasságkötést már akkor engedi létesülni, midőn még a felek a házaséletre való egyesülést nem akarják és pedig oly kötelező erővel engedi létesülni, mintha csak a házaséletre való egyesülés is akarva

[1]) ... die Entstehung der Ehe ein allmähliges Werden ... das mit der Verlobung beginnt und mit der ehelichen Beiwohnung zum Abschluss gelangt, so dass die Ehe von jenem Zeitpunkte an bis zu diesem im Werden begriffen, also von dem Verlöbniss an bereits als werdende aber auch nur als werdende, und erst von der Consummation durch die copula carnalis an als wirklich gewordene besteht, ohngefahr in ähnlicher Weise, wie das Kind von der Empfängniss an als Embryo und erst von der Geburt an als wirkliches menschliches Individuum existirt, oder wie jemand allmählig zum Bischof durch Wahl, Konfirmation und Consecration wird, so dass er als Gewählter werdender und doch erst, wenn er konsekirt ist, wircklicher Bischof im vollen Sinne des Wortes ist. Scheurl: i. m. 46. l.

lenne. Ilykép a házasságkötésben csak az nyilvánul, hogy a felek házasok gyanánt legyenek kötve, a mi aztán már magában véve dominálja a házasság fogalmát. A házasságkötés és a házaséletre való egyesülés nincsenek összeforva, a mi már nekünk idegenszerünek tüntetik fel, habár az minden idegenszerüsége daczára a mai jogállapotban is érvényesül. Igen természetes, hogy az a felfogás, mely szerint a házasságkötés olybá vétetik, mintha a felek a házaséletre is egyesültek volna, habár ez nem történt meg, nem volt a végletekig vihető. Ily felfogás mellett, mely a házassági kapcsot előbb létesiti, mint a házaséletre való egyesülést, kikerülhetetlenné válik az, hogy a házasságnak bizonyos joghatályai, minő a teljes felbonthatlanság, nincsenek magával a házasságkötéssel kapcsolatban, de csak később állanak be, a házasságkötés végrehajtásától függnek. Magában a házasságkötésben nincsenek meg a házasságra kivánt positiv elemek. A házasságkötés ereje csak abban nyilvánul, hogy ki van zárva az, hogy a felek, kik a kötést tették, a házasságkötést feladhassák. [1]) A házasság a puszta házasságkötés által még csak kezdeményeztetik, Gratian szerint szólva még csak conjugium initiatum létez. [2]) Méltán mondhatta tehát egy hires kanonista, ki aztán a klassikus kánoni jog, a pápai decretumok korának megalapitója lett Gratian szellemében a következőket:

> Et notandum, quod duplex est fides matrimonii, una desponsationis, alia carnalis conjunctionis. Fide pactionis se castos vicissim servare tenentur, unde etsi religionem et continentiam sponsa invito sponso valeat eligere, ad alterius tamen copulam sponso vivente transire non poterit. — Fides vero carnalis conjunctionis est, qua quisque ad mutuam servitutem carnalis debiti persolvendi alteri tenetur astrictus, ut nullus altero invito valeat continere [3])

---

[1]) Ich behaupte, dass nach dem canonischen Recht des Mittelalters die Ehe durch die Verlobung geschlossen wird, aber zunächst nur als unvollkommene Ehe (conjugium initiatum) mit lediglich negativen Wirkungen (eheliches Treuverhältniss) Die Vollendung der Ehe (conjugium perfectum oder Consummatum) und damit die Vollwirksamkeit derselben (positive Wirkungen) tritt erst später ein, durch die copula carnalis, durch die thatsächliche Vollziehung der ehelichen Gemeinschaft. Sohm: Trauung und Verlobung. Weimar, 1876. 61. l.

[2]) A kifejezés conjugium initiatum (conjugium initiatur) Gratiánba (c. 5. 35. C. 27. qu. 2.) a régi gyüjtemények utján Szent Ambrusból (de institutione virginis c. 6. §. 41.) vétetett át: Nec illud moveat, quod ait: Quia Joseph accepit conjugem suam et profectus est in Aegyptum; desponsata enim viro conjugis nomen accepit. Cum enim initiatur conjugium, tunc conjugii nomen adsciscitur; non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Denique cum jungitur puella, conjugium est, non cum virili admixtione cognoscitur.

[3]) Summa Magistri Rolandi Causa 27. qu. 2., mihez képest a házasságkötés (desponsatio) a házassági hűségre való, mindenesetre csak negativ jellegü jogot hozza létre.

A mondottakból érthetővé válik, hogy a Kálmán király törvényében a »desponsatio« szava miért van a conjugium szavával együtt használva, miért van a conjugium magából a desponsatioból eredőnek feltüntetve:

De desponsatione conjugali placuit Sanctae Synodo, ut omnis conjugalis desponsatio, in conspectu Ecclesiae, praesente sacerdote, coram idoneis testibus, aliquo signo subarhationis et consensu utriusque fieret; aliter non conjugium, sed opus fornicationis reputetur.

Bizonyára nem az az eljegyzés értetik, mely még csak arra szolgál, hogy a házasságkötés a jövőben létesittessék, ép ugy, a hogy nem az ilyen eljegyzés értetik a Kálmán király törvényéhez oly közel eső kútfőben, Gratianban sem. Itt is, meg a Kálmán király törvényében is magából a desponsatioból leszen a conjugium, desponsatio és conjugium ugy viszonylanak egymáshoz, mint maga az ok és okozat. És e tekintetben minden félreértés ki van zárva. Tudjuk, hogy az a jog, melyet Gratian gyüjtött egybe, nemcsak Rómában és Itáliában, de az egész nyugati egyházban az uralkodó volt a 12. század második feléig s Kálmán törvénye még a Gratian decretumánál is régibb. Semmi okunk sincs a felett kételkedni, hogy a Kálmán király törvényében a desponsatio mint házasságkötés értetik. És ez értetett a desponsatio alatt még a Kálmán király idejét is meghaladólag. Hisz Gratian a korabeli jogot még csak Kálmán király halála után állitotta össze s az ő gyüjteménye a legnagyobb elterjedésnek örvendett. Ennek a gyüjteménynek a jogi alapfogalmai egész irodalmat tápláltak, mely a Gratian gyüjteménye nyomán sarjadzott.[1]) Azokat a későbbi jogfejlődés sem rontotta le, csak azt eredményezte, hogy a decretum alapfogalmait közelebbről meghatározta, a mi különösen a desponsatio fogalmára nézve történt a később meghatározandó okból. A házassági jogban nagy reformátorrá vált III. Sándor pápa maga volt az, ki Summa Magistri Rolandi czimü munkájában, a Gratian gyüjteményének leghivatottabb magyarázója volt[2])

Annak tehát semmi jogi akadálya sincs, hogy a Pray-codexben foglalt misét super sponsum et sponsam, melyet mint a házasulók miséjét

---

a házastársi életközösségre való jog pedig, mi már positiv jellegü jog, az elhálásban csirádzik.

[1]) A Summa Magistri Rolandit Innsbruck 1874. legujabban érdekes jogtörténeti bevezetéssel ellátva Thaner adta ki.

[2]) Schulte: Decretistarum jurisprudentiae specimen. Gissae 1868. Schulte: Zur Geschichte der Litteratur über das Dekret Gratians. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Academie der Wissenschaften. Wien, 1870. 63. kötet 1869. évi folyam 299. l.

egész tartalma szerint közöltünk, ugy lehessen érteni, mint mely magával a házassági kötéssel kapcsolatos. Ha a misét csak a desponsatiora értjük is, ez a házasságkötést jelenti. Ez a desponsatio, az eljegyzés értelme a Kálmán király törvénye és a decretum joga szerint, a melynek a jogi fogalmai és terminologiája magokat oly sokáig fentartották.

Szükséges tehát, hogy a decretum korabeli házasságkötéssel közelebbről megismerkedjünk.

Gratian a házasságkötés dolgában nem tud könnyen eligazodni, mit már tanusit az, hogy eleinte a desponsatusokkal mint házasokkal, majd mint olyanokkal bánik el, kik még nem házasok. Sok nehézséggel van dolga, mig a maga a distinctioját a conjugium initiatum és ratum között meg tudja tenni. A nehézségekkel hosszasabban foglalkozik (causa 27. qu. 2. c. 16—34.) A copula carnalist Szent Ágoston és Leo pápa a házasság szentségének létébe valóként fogják fel, a mi pedig a jegyesek között egészen hiányzó. Az impotentia felbontja a desponsatiot, de nem post carnalem copulam a conjugiumot. Harmadszor: a ki a sponsát a sponsus halála után nőül veszi, nem esik irregularitásba (ex defectu sacramenti), a mi megtörténik azon, ki özvegy asszonynak férjévé lett és a sponsa sem lehetne a sponsus halála után más mint özvegy, ha ugyan ő conjux volna. Negyedszer az eljegyzés felbomlása nem divortium, tehát az eljegyzés nem conjugium. Ötödször: a desponsatiot a vinculo felbontja a házasságtörés vagy az, hogy elcsábitás történt, a valóságos matrimonium pedig felbonthatlan. Mindenek fölött az a jogi tétel játszja a főszerepet, hogy a mig nem történt egyéb, mint a puszta desponsatio, a viszony egyoldalu szüzi fogadásra (votum) is felbomlik: a valóságos házasságban a szüzi fogadás és pedig a mindkét részről való szüzi fogadás okából a házas felek egymástól csak elkülönittetnek.[1]) Számba veendő még, hogy a desponsatio mindaddig mint felbontható szerepel, mig ahhoz a testi elhálás nem járul. Ettől kezdve azonban a desponsatio felbonthatatlan. Innét van az, hogy egy második desponsatio, ha ehhez elhálás járult, mindig birt avval az erővel, hogy az előbbit, mely nem volt elhálva, felbontotta. Ez volt az, a mi az egymást keresztező desponsatiokra nézve az eligazodást adta. Kivétel csak a megáldott desponsatióra nézve tétetik. Ezt, ha elhálás nélkül való is, az elhálással megerősitett desponsatio sem bontja fel (dict. Grat. ad c. 50. C. 27. qu. 2.) [2])

---

[1]) Igy adja elő a Gratian gondolatmenetét Sohm: i. m. 111. l.

[2]) Ezen tétel már tanusitja a házasságkötés (desponsatio) szigorubbá tételét. Hogy különben az el nem hált házasságkötés sem volt tetszés szerint felbontható, ezt egy a tizenkettedik század közepéről való Tractatus de matrimonio (Göttweiger Handschrift) is bizonyitja: Desponsatio quae est signum legitimae conjunctionis VIII. causis

Ezek miatt hajlik Gratian arra, hogy a jegyesek között ne lássa a házasságot létesültnek, a mikor már előbb a jegyeseket házasokul jelentette ki. Az ellenmondásból a conjugium initiatum és ratum között való külömbségtétel vezet ki. Ezen az alapon mondja aztán Gratian:

Cuncta ergo, quae de non separando conjugio inducta suut, de perfecto intelliguntur, quod sponsali conventione est initiatum et officio corporalis commixtionis est consummatum. Illa vero, quibus separabile conjugium ostenditur, de initiato intelliguntur, quod nondum officio sui perfectum est. (Dict. Grat. ad c. 39. C. 27. qu. 2.)

Most már egészen jól megérthetjük, hogy Rolandus, ki később III. Sándor név alatt mint pápai törvényhozó lett hiressé, Summa Magistri Rolandi czimű munkájában Gratian nyomán, a jegyesekről szólva minő jegyeseket ért, midőn azt mondja:

Est enim conjugium inter eos, fuit enim inter eos consensus qui est efficiens causa matrimonii. (Causa 27. qu. 2.)

Ez a házasságkötésre nézve a decretum jogának alaptétele, melyen a további jogfejlődés megered. A későbbi jogfejlesztés csak azon volt, hogy a tételt szigorubbá tegye az által, hogy a házasságkötésben a felbonthatlanság elvét emelje érvénye. Ez annak az értelme, hogy a desponsatiok között distingvált, a mi által lehetőnek tünt fel az, hogy a felbonthatóságot, mely a házasságkötést illette, átháritsa arra, a mi még nem volt házasságkötés. Gratián még megelégedett azzal, hogy a matrimonium initiatum és consummatum között tett külömbséget.

A matrimonium initiatum és consummatum Rolandusnak is igen kedves themája. Nem hiába mondja mintegy ismételve azt, a mit már Gratianból is kiolvastuk:

Diximus superius, quod conjugium aliud est initiatum, aliud consummatum atque perfectum. Initiatum siquidem est desponsatione, consensu et conjugali pactione; consummatum vero utriusque legitima facta carnali commixtione (causa 27. qu. 2.)

A desponsatiot magával a »pactio conjugalis«-sal egyértelmü-

---

irritatur. Quarum prima est sequens desponsatio carnali conjunctioni perfecta, secunda alterius voluntaria fornicatio, tertia raptus, IV. maleficium, V. religionis propositum. VI. enormis criminis perpetratio, VII. alterius continia aegritudo, VIII. captivitatis longa detentio. Schulte: Specimen 18—20. l. Ugyanezen felbomlási okok szerepelnek a Summa Coleniensisben (1170): Non ignoro tamen aliquos Boloniensium hinc aliter sentire affirmantes, quod de praesenti conceptam desponsationem VIII. dissolvant: posterior desponsatio carnis conmixtione perfecta, spontanea alterius fornicatio, raptus maleficium, melioris vitae propositum, horrendi criminis perpetratio, perpetua alterius aegritudo, continua captivitatis detentio. Schulte Zweiter Beitrag zur Geschichte der Litteratur über das Decret Gratians. Ugy látszik, hogy a felbomlási okok a bolognai iskola által voltak megállapitva s igy terjedtek el.

nek mondja. Az maga a házasságkötés. Ahhoz aztán, hogy házasságról a maga valóságában lehessen szólani, az elhálás is szükséges. Csakhogy ez nem a házasságkötésbe való, hanem a házasság hatályának teljessé váltára (perfectio matrimonii) szükséges, ép ugy, mint a germán jogfejlődés szerint a nő átadása (trauung), mely nem a házasságkötés alkatrésze, de a házasságkötés végrehajtása.

Kitünik a mondottakból, hogy az olasz kanonisták, kiknek a tana Gratian és Roland munkáiban tükröződik le, a házasságkötést — habár a házassági kötés már létesül — mint jövőbeli házasélet felett való megegyezést tekintik. Ezáltal a testi elhálás is még csak bizonyos időköz után tekintetik létesülőnek, mi egyező avval, hogy a házasságkötést követőleg — mint azt láttuk — a traditio puellae s az egyháztól veendő áldás is divatban volt. Még csak ezek után volt a testi elhálás bekövetkező. Az az időköz, mely a házasságkötés és elhálás között volt, jogositja fel Gratiant arra, hogy a következőt mondja:

> Potest et aliter distingvi. Sponsae appellantur conjuges, consuetudine scripturae, spe futurom, non effectu praesentium (ad c. 39. C. 27 qu. 2. §. 2.)

mi Rolandusnál is kifejezésre talál. [1])

Annak daczára, hogy a házasságkötés végeztetik a felek között, a megegyezés mégis csak jövőbeli házaséletre néző (consensus de futuro). A házasságkötéssel még a házaséletre való egyesülés nem létesül, a mi a germán jogfejlődésnek egészen megfelelő. Az egyháznak már nincs többé római joggal dolga. Matrimonium hodie non secundum leges fit, sed secundum canones, mondja egy 1170-ből való Summa Parisiensis. [2]) A mióta az egyháznak meg volt a maga külön joga, a római jog mondása: matrimonium est viri et mulieris conjunctio, individuam vitae consuetudinem continens, sem illik többé a még csak megkötött házasságra.

Az ecclesia gallicana befolyása, mely az ecclesia transalpinával ellentétbe helyezkedett, tette azt, hogy a házasság felbonthatlanságának elve jobban érvényesült. A franczia egyház azon volt, hogy minden házasság felbonthatlanná legyen s ennek következtében elvetette ugy azt, hogy felbontható házasság legyen, minő a conjugium initiatum, mint azt, hogy a felbonthatlanság tekintetéből a házasságkötés mellé a testi elhálásra is szükség van. Még azt is tagadta, hogy az el nem hált házasság votum által felbontható volna. Csak az a felbontható, a mi nem házasság. Erre tekintettel éles külömbséget tett a között, vajjon a házasságkötésre nézve nyilvánuló consensus mint consensus de praesenti vagy mint de futuro

---

[1]) Thaner: Summa Magistri Rolandi 131. l.

[2]) Schulte: Zweiter Beitrag zur Geschichte der Litteratur über das Decret Gratians. Wiener Sitzungsberichte. Phil. histor. Classe 64. k. 131. l.

adatott, vajjon a consensus házasságkötésre vagy puszta eljegyzésre vall. És ugy találta, hogy a mikor a házasságkötésre nézve a megegyezés jelenleges (de praesenti), a felbonthatlanság sem lehet hiányzó, mert abban a megegyezésben a házasságkötés nyilvánul. Csak az a megegyezés lehet felbontható, mely jövőbeli (de futuro). Ennél már nincs házasságkötésről szó, csak ennek az előkészitéséről, a mi a római eredetü eljegyzés.

A distinctio igen találó, ha a római eljegyzés és a germán eredetü desponsatio között való külömbséget akarja kifejezni. Igy avval a distinctioval nincs valami uj jogi tétel felállitva. A desponsatio elejétől fogva olyan volt, mely magát a házassági kötést illetőleg consensus de praesentit kiván. Baj csak abból származhatott, ha a consensus de praesenti és de futuro közötti külömbség a germán eredetü desponsatio keretén belől kerestetik. Ennek nyomára kell a Summa Parisiensis következő tételében is akadnunk[1]:

> Sed ecclesia Francorum judicat, quod, si facta desponsatio verbis praesentis temporis, id est »accipio te in meam« et e contrario, exinde est matrimonium ratum. Unde etsi alii desponsata carnaliter adjungetur, cogitur redire ad primum, qui eam *(adde:* non) cognovit.

A desponsatio verbis praesentis temporis történőnek vétetik. Mintha bizony a despontatio nem mindig consensus de praesenti kifejezője lett volna. A consensusnak mindig ilyennek kellett lenni, hogy házasságkötésről lehessen szólani. Ha másmilyen volt a consensus, ugy házasságkötés sem történt. Ekkor csak házasságkötésre való igérkezés állhatott elő, a mi a mai értelemben volt közönséges eljegyzés. Ekkor aztán a desponsatio szava is más értelemben használtatik, mint közönségesen használtatott, a mit nehezithetett az, hogy a közönséges eljegyzésnek az értelme megcsökkent azóta, hogy a kereszténység a germánok jogéletéből meritette a maga házasságkötési fogalmát. A római házasságkötésnek okvetlen kellett valami előkészitőjének lenni. A római jog házasságkötése csak akkor áll elő, ha már a felek a házaséletet is megkezdették. Nem igy a germán jogból eredő házassági kötés, mely maga is csak a házaséletre való egyesülést késziti elő, ilyenként van a jogi rendben megalkotva. Már maga a házasságkötési fogalom eljegyzésszerü. Ilyenkor a jogi életnek nincs olyan szüksége arra, a mit mi eljegyzésnek nevezünk.

A midőn tehát az ecclesia gallicana részéről azt a törekvést látjuk, hogy a házasságkötés és eljegyzés között distingvál, azt nem a jogélet szükséglete sugallta, de egészen más valami. Nem a jogéletnek volt tehát a distinctiora szüksége, de azoknak, a kik a distinctiot csinálták. És ez alatt magas törekvés rejlett.

---

[1]) Schulte: Zweiter Beitrag i. h. 116. l.

A miért az ecclesia gallicana a külömbséget megtette, az az volt, hogy általa a házasság felbonthatlanságának az elve nyerjen, magát kiküzdhesse. A mig az olaszok azt tanitották, hogy két egymást követő házasságkötés közül a második elsőbbséggel bir, ha ez utóbbihoz testi elhálás járul, igy tehát a második házasságkötés az elsőre nézve a testi elhálás erejénél fogva felbontó, addig a francziák ezt a felbontó erőt nem ismerték el, hanem azt tanitották, hogy az első házasságkötés kizárja azt, hogy második létesülhessen. Nem hiába láthatjuk a Summa Parisiensis legutóbb idézett tételében is azt, hogy matrimonium ratumnak mondatik a házasságkötés már magában véve. Ugyanaz a kifejezés, a mi Gratianban a testi elhálás által végrehajtott házasságra értetik, a házasságra a házasságkötéstől kezdve használtatik. A Gratian szerint egyértékes kifejezések: matrimonium ratum, consummatum, perfectum már a házasságkötésnél fogva létrejött viszony megjelölésére használtatnak, már magához a házasságkötéshez fűződnek. Ezen jogállapot a distingválás mestersége által éretett el. Ennek a segélyével azt, a mit az egyház a házasságkötésről tartott, tudniillik, hogy ez magában véve felbontható, áttolták arra, a mit mi eljegyzésnek nevezünk. Ennek a czéljából az eljegyzést is desponsationak nevezték, a mi közönségesen a házasságkötésre értetett. Az egyház régi tana, hogy t. i. a házasságkötés magában véve felbontható, a mai közönséges eljegyzésre vitték át. Igy aztán a multtal is csak elleplezett ellenmondásba jutottak, mert ugy tünt fel a dolog, hogy a mit az egyház a házasságkötés felbonthatóságáról tartott, az mindig csak a mai értelemben vett közönséges eljegyzésről (desponsatio per verba de futuro) lett volna értendő. Annak a segélyével, hogy a desponsatio szavát a közönséges eljegyzés elnevezésére is átvitték, használták, haladtak az ujitók a magok czéljok felé. [1])

A franczia tan a hirneves tanár, később párisi püspök Petrus Lombardus (meghalt 1164-ben) feldolgozásában tört magának utat. Könyve a Sententiae lib. IV. dist. 27. a következőket mondja:

[1]) Ezt az eljárási módot igen szépen jellemzi Thaner a Summa Magistri Rolandihoz irott kitünő előszavában. Már azt, hogy matrimonium initiatum és matrimonium consummatum között külömbséget tettek, arra viszi vissza, hogy tulajdonkép egymásnak ellentmondó jogi tételek kiegyenlitéséről volt szó. A distinctio mesterségéhez folyamodtak, a mely aztán az ellenmondásokat a multból is ki akarta irtani. »Die Vermittlung der Canones zur Rechtseinheit geschah nicht auf historischen Wege ; . . . . vielmehr erfolgte sie durchaus rationalistisch. Wenn nähmlich zwei Capitel oder zwei Gruppen von Capiteln über denselben Gegenstand verschiedenes festsetzten . . . . so schritten die Canonisten zu der Behauptung, dass sie gar nicht über denselben Gegenstand handeln. Sie distinguirten nun d. h. theilten den einen Gegenstand in zwei von einander verschiedene, und spielten so den Gegensatz der Canones auf den der Objecte hinüber. So distinguirte z. B. Gratian, um die Unauflöslichkeit der Ehe zu be-

3. §. Efficiens autem causa matrimonii est consensus, non quilibet, sed per verba expressus: nec de futuro sed de praesenti. Si enim consentiunt in futurum, dicentes, Accipiam te in virum, et ego te in uxorem, non est iste consensus efficax causa matrimonii.

4. §. — consensus id est pactio conjugalis, matrimonium facit, et ex tunc est conjugium etiam si non praecessit, vel secuta est copula carnalis.

9. §. (dist. 28.) Fit aliquando desponsatio, ubi est compromissio viri et mulieris de contrahendo matrimonio, non est autem ibi consensus de praesenti. Est et desponsatio habens consensum de praesenti, id est pactionem conjugalem, quae sola facit conjugium.

Természetes, hogy azt a véleményét is elveti, mely szerint a verum conjugium nem jöhetne ante copulam carnalem létre, nem jöhetne teljesen létre annálfogva, mivel a votumnak a testi elhálás előtt felbontó ereje van. Ezen bontó ereje a votumnak csak akkor van meg, ha a házasságkötésre nézve nem consensus de praesenti, de consensus de futuro létesült. [1]) Mindenütt, a hol a házasság felbonthatlanságáról van szó, ez már magából a házassági kötésből ered. Már maga a házasságkötés szüli azt, hogy a nő özvegygyé leszen, ha a férfi hirtelenében, még a házasság elhálása előtt halt is el. Ha az ilykép özvegygyé vált asszonynyal valaki házasságra lép — mert egy második házasságról van szó — irreguralitásba esik. A Gratian tanitásával csupa ellentétes tételek. Látni való, hogy a gallican egyház tana a maga következéseiben egy más házasságkötési fogalmat teremtett, mint a mi ő előtte ismert és elfogadott volt. Ha minden hatályt már a puszta házasságkötéshez fűzött, ennek a házasságkötés fogalmára is visszahatónak kellett lenni. Ha a gallican egyház tana a maga teljességében győz vala, ugy többé nem lehetne oly házasságkötési fogalommal dolgunk, melyben csak a házassági kötést (vinculum matrimonii) látjuk végbemenőnek s a melyben a házaséletre való egyesülés megtörténtnek még nem vétetik Ha a tan magát teljesen áttörte volna, a házasságkötésre nézve a consensus de praesenti nem olyan volna, mely csak a házassági kötés megtételét illeti s a mi mellett még consensus de futuro is van, tudniillik az, mely a jövőben bekövetkező házaséletre néző, de a consensus de praesenti olyan megegyezés volna, mely minden izében jelenleges. Igy aztán a házasság

weisen, zwischen Matrimonium initiatum und consummatum, während andere, wie Petrus Lombardus, aus demselben Grunde zwischen sponsalia de futuro und de praesenti unterschieden. Es trat mit einem Worte die Casuistik ins Mittel, und zwar nicht blos derart, dass man die Casus nach den Canones entschied, sondern dass mann diese nach den einzelnen Fällen auslegte, als ob der eine von diesem, der andere von jenem handle.«

[1]) Dist. 28. §. 9.

felbontlansága is máskép állana fenn. A teljes felbonthatlanság magából a házassági kötésből vagyis szerződéstételből s nem a már meglett házaséletből eredne.

A mai tan a katholika egyházban a transalpina és a gallicana ecclésia egymással ellenkező tanitásának az egyeztetéséből áll, a mint ezt a tizenkettedik század vége felé III. Sándor pápa létesité, kiről tudjuk, hogy mint Magister Rolandus még csak azt tanitotta, mit a conjugium initiatum és consummatum közti külömbséggel egész Itáliában tanitottak. De ő már ekkor sem látszott megelégedettnek avval, hogy a második elhált házasságkötés az első el nem hált házasságkötést felbontja, mert erre mondja, hogy: Quae tamen consuetudo, quibus auctoritatibus defendatur, me latere, non denego. [1]) És ugy látszik, hogy a mi már Rolandusnak visszásnak tetszett, ugyanaz birta rá III. Sándor pápát arra, hogy a multtal szakitson. Mint pápa a gallican egyház tana mellé állott. »Licet praeter solitum« kezdetü határozatában (c. 3. X. de sponsa duor. 4. 4.) kimondotta, hogy az első házasságkötés magában véve, ha ez nem is lett elhálva, feltéve, hogy abban consensus de praesenti nyilvánul, elegendő arra, hogy az legyen az érvényes és ne a második, bár elhált házasságkötés. Hogy midőn ezt tette, mennyire a reformátor módjára rendelkezett III. Sándor, kitünik a saját határozatából, midőn mondja: quamvis alii aliter sentiant et aliter etiam a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando judicatum. [2])

Igy történt, hogy a gallican egyház tana elfogadottá vált, mi avval a veszélylyel járt, hogy az nem ugy vitetik át az életbe, a mint azt érteni kellett volna, hogy tudniillik a római eljegyzés és a germán eredetü desponsatio között való külömbözőséget (desponsatio legalis és desponsatio canonica) tünteti fel. A gallican egyház inkább csak consensus de futuro és consensus de praesentiről beszélt. Később már jobbára ugy beszéltek, hogy: desponsatio de praesenti és de futuro, minek helyébe a sponsalia de praesenti és de futuro elnevezések léptek. [3]) A sponsalia de futuro mint pactum de contrahendo

---

[1]) Thaner: Summa Rolandi Causa 27. qu. 2.

[2]) Hogy külömben a nagy változás nem ment végbe oly könnyen, mint azt gondolnók, kitünik abból, hogy III. Sándor után III. Lucius pápa a Gratian jogára tért vissza, a minek következtében ez a jog Bologna, Imola, Modena, Reggio és Parmában a 13. században is belenyulólag fentartotta magát, habár III. Orbán pápa a III. Sándor nyomaiba lépett. Külömben a Licet praeter solitum utáni időre nézve igen helyesen jegyzi meg Thaner (Wiener Sitzungsberichte, 79. k. 214. l.), hogy: »Rom selbst hatte sich eine feste Doctrin noch nicht gebildet.« E tekintetben hivatkozik magának III. Sándornak a Comp. I. 4. 4. 7. foglalt döntésére, melyben csak »tutius«-nak mondatik, hogy az első s ne a második házasság ismertessék el. Vesd össze Friedberg: Quinque Compilationes Antiquae Lipsiae 1882. 47. l.

[3]) A pápai ügylevelekben (decretales) a desponsatio per verba de praesenti, de futuro vagy a consensus de praesenti, de futuro szavak fordulnak elő. Az irodalomban

(desponsatio legalis) élesen különböztek a sponsalia de praesenti (desponsati canonica) irányában, melyek csak a germán eredetü desponsatio elnevezés s viszont a sponsalia de praesenti a római eljegyzéstől (sponsalia de futuro) A mig az ilykép létező határvonalak a két jogi fogalom között megtartattak,[2]) a jogi állapot semmit se lehetett zavaros. Baj csak abból származott, hogy a sponsalia de praesenti és de futuro közötti külömbség a germán eredetü desponsatio keretén belől is érvényesittetett. E tekintetben az a körülmény igen félrevezető lehetett, hogy a desponsatio, habár benne consensus de praesenti vagyis sponsalia de praesenti rejlett, mindig csak jövőbeli házaséletre néző volt, a desponsatioval (sponsalia de praesenti) nem járt a házasélet létesitése karöltve, melybe jogilag is nem maga a desponsatio (sponsalia de praesenti) vezetett, de az ettől külön állott testi elhálás. A desponsatio a házaséletre nézőleg consensus de futuro, magát a házasságkötést illetőleg consensus de praesenti kifejezőjének volt vehető. Hol sponsalia de praesenti, hol sponsalia de futuro állhatták elő, ahhoz képest a mint a desponsatio magában véve tekintetett vagy a házasélethez való viszonyában. A közvetlen eredmény, a mit az okozott, hogy a sponsalia között tett külömböztetés jogosultsága a germán eredetü desponsatio keretén belől is kerestetett, az volt, hogy ugyanazon tényállás majd igy, majd amugy (sp. de praesenti, sp. de futuro) minősittetett.[3]) Ez ugyan hatályos fegyver volt az alattomos házasságok ellen, melyek alatt a legtöbb esetben nem consummált házasságokat kell érteni, de igen nagy ingadozást kellett, hogy szüljön. Nem csoda, ha a sponsalia de praesenti és sponsalia de futuro közötti külömbségtevésnek minden jogosultságát, igazságát a legtekintélyesebb oldalról kétségbe vonták s az egész distinctio önkényünek találtatván, az mondatott, hogy annak hasznát venni a desponsatio keretén belől csak ugy lehetett, hogy a feltételes desponsatiok s azok,

---

a 12. század vége felé a desponsatio de praesenti, de futuro szavak járják. A későbbi kanonjogi irodalom a sponsalia de praesenti, de futuro szavakat használja. A desponsatio legalis és canonica a kölni érseki tartományban 1169—1170 között készült Summa Coloniensisben fordul elő. Közli Schulte: Zweiter Beitrag i. h. 98. l. Gratian maga csak desponsatioról beszél, a mi alatt a házasságkötést érti, habár tagadhatlan, hogy a római jog szerint való eljegyzésről volt tudomása. Vesd össze Friedberg: Verlobung und Trauung. Leipzig, 1878. 27. l.

[2]) Példa erre a c. 16. X. de spons. (4. 1.): quidem — cuidam mulieri nobili de contrahendo matrimonio fidem dedit — et se cum ea infra bienium per verba de praesenti contracturum, praestito juramento firmavit. Ezután történik, hogy a vőlegény zárdába kivánkozik, mire a következő döntés adatik: respondemus, quod tutius est ei religione juramenti servata, prius contrahere, et postea si eligerit, ad religionem migrare.

[3]) A kifejezés: se ducturum in conjugum a c. 5. 15. 22. X. de sponsal. 4. 1. által mint consensus de futuro, a c. 5. X. de sponsa duor. 4. 4. által mint consensus de praesenti vétetik.

melyek serdületlenek részéről köttettek, ugy mint sponsalia de futuro vétettek. Egyebekben a praxis ingadozott. [1])

Némi ellensúlyt csak az teremtett, hogy szokás volt a házasságkötés alkalmából az egyház szine elé járulni. Ez — mint már tudjuk — azon czélból történt, hogy az egyház a házasságkötést az áldásával erősitse meg, mi közvetlenül azután történt, mikor a házasságkötést kiegészitőleg a nő annak a részéről, kit felette az atyai, a gyámi hatalom megilletett, átadadott.[2]) Fokozta az egyház szine előtt való megjelenés jelentőségét az, hogy az atya, a gyám szerepét is az egyház vette át s most már a szülői hatalomból eredő jogot is gyakorolta. Mindazáltal a kellő ellensúly azon okból hiányzott, mert az egyház szine elé való járulás nem volt ugy megszabva, hogy az a házasság érvényére mulhatlanul megkivántatott volna. Sőt az egyház elé való járulásnak az elmulasztása büntetést sem helyezett kilátásba. Az egyház csak azon volt, hogy ha már elébe nem jöttek a felek, a világi elem ne végezze azon functiot, mely az atyáról, gyámról reá szállott át örökül s a melyet ő az egyházi szertartásokhoz méltó formákba öntött. Ez volt az, a mit az egyház azért tett, hogy a házasságok nyilvánossá váljanak abban az időben, midőn még sem a hirdetéseket nem szabta elő, sem azt, hogy a házasság az egyház, az egyház illetékes papja előtt köttessék. Igy aztán csak a nép szokásai tették azt, hogy a házasságok az egyház elé való járulás által nyilvánossakká lettek. De hogy az egészet az egyház minő kevésbe vette, legalább a házasságkötés érvényessége szempontjából, kitünik abból, hogy az egyház házasságra való közreműködésének szentelt fejezetét a pápai rendelésekről készült gyüjteményekben hiába keresnénk. Csakis egyes szórványosan feltálálható helyeken tétetik az egyház

---

[1]) So ergiebt sich von allen Seiten das Resultat: die »Unterscheidung« von Sponsalia de praesenti und de futuro war nicht, wie es den Anschein hatte, eine Unterscheidung des Thatbestandes, sondern nur eine Unterscheidung des Rechts, welches für den gleichen Thatbestand eine doppelte Antwort gab. Je nachdem die »verba« de praesenti oder de futuro lauteten, konnte dasselbe Rechtsgeschäft, die Verlobung nämlich, vom geistlichen Richter bald als unlösliche Eheschliessung, bald als freilösliches Versprechen der Eheschliessung behandelt werden. Da in weitaus der grössten Masse von Fällen die technischen verba de praesenti oder de futuro (»accipio« oder »accipiam«) bei Verlobungen nicht gebraucht wurden, so hatte die Praxis damit, einen »Freibrief«, der ihr gestattete, jedes Verlöbniss je nach Umständen und Erfordern des Falles als Eheschliessung oder nicht als Eheschliessung zu behandeln. Nur für wenige Fälle (die clausurirten Verlöbnisse) stellte sich unter Mitwirkung der päpstlichen Gesetzgebung die Praxis heraus, sie lediglich als »Sponsalia de futuro« gelten zu lassen. Sohm. Trauung und Verlobung. Eine Entgegnung auf Friedberg: Verlobung und Trauung. Weimar 1876. 109. lap.

[2]) Innét van, hogy a sponsa benedicta és a sponsa tradita egyértékes kifejezések.

körülirott müködéséről emlités. A népélet önkényt folyó müködése okozt hogy a házasságkötésnek azáltal adott bizonyosságot, hogy annak alka mából az egyházat felkereste, a mi ha megtörtént a testi elhálás is jelez volt. Tudjuk, hogy az elhálás előtt kellett az egyházat felkeresni, r már azáltal lett elérve, hogy a nő átadása az egyház kezére szállott. Mind azonban csak társadalmi szokásokkal állott összeköttetésben, minden jo sanctio nélkül. [1]) Egyes esetekben mindig megtörténhetett, hogy a felek házasságkötésben minden nyilvánosságot mellőztek. Az ilyen házasságo ból eredőleg aztán mindig fel volt vethető az a kérdés, vajjon a felek köté sponsalia de praesenti vagy csak sponsalia de futuro voltak.

E tekintetben is a zavarnak a tridenti zsinat határozata c. 1. se XXIV. de ref. matr. vetett végett, melyet ezen oldaláról szinte méltányol kell tudni. A zsinat azáltal, hogy a házasságkötésre bizonyos formát sz bott, elérte azt, hogy az ezen forma betölte előtt a feleknek a házasság nézve magánosan végzett ügyletei a házasságkötésből egészen kiszorulta A házasságkötésre nézve szabott forma által gyakorlatilag is a despons tio legalis és a desponsatio canonica közötti igazi külömbség áll elő.

A tridenti reformtól eltekintve a házasságkötés joga dolgában a k tholikus egyház még mindig azon az állásponton van, a melyen a II

---

[1]) Átalán elmondhatni azt, hogy az egyház közremüködésének igénybe vétele házasságra nézve egészen magától fejlett a népélet természetes kivánságakép: Oh Kirchengesetz, durch eine spontane Entwicklung sehen wir die kirchliche Handlu in ihren verschiedenen Formen, die sie im Laufe der Entwicklung empfing, sich üb die ganze Christenheit verbreiten, weil nicht blos die Kirche, sondern auch d christliche Volk es von vorneherein nicht anders kannte, als dass eine rechte E unter Christenleuten kirchlich eingesegnet werden müsse. Weit entfernt, dass erst i 13. oder im 14. Jahrhundert die kirchliche Form mehr und mehr in das christlic Volksbewusstsein eingedrungen wäre; es gehört vielmehr die kirchliche Hochzeitsfe zu den ältesten volksthümlichen Gebräuchen, welche die christliche Kirche ken Allerdings ist die kirchliche Handlung .... nicht immer des gleichen Inhalts gewese Einst blosser Gottesdienst in Anlass der Trauung, hat sie die Trauung später an si heran, dann in sich hineingezogen. Nicht die kirchliche Handlung aber die kirchlic Trauung (durch die Kirche) datirt allerdings erst aus dem 13. Jahrhundert, währe sie als Trauung vor der Kirche noch älter ist und in das 10. Jahrhundert zurückge Die Entwicklung der kirchlichen Handlung war eine Steigerung ihres Reichthun Zugleich hat sich die kirchliche Handlung aus einem juristisch gleichgültigen in eine juristisch relevanten Act verwandelt. Während einst für das weltliche Recht d Kirchgang nicht existirte, war jetzt, seitdem der Geistliche gekorener Trauungsv mund geworden, an die kirchliche Handlung die Trauungswirkung des weltlich Rechts geknüpft (vesd össze a 160. lapon a 2. jegyzetet.) Die kirchliche Handlung w aus dem Bereich der blossen Sitte in das Gebiet des Eherechts, und zwar nic des geistlichen, aber des weltlichen Eherechts eingetretten. Sohm Das Recht der Eheschliessung 184. lap.

Sándor nagy reformáló müködése hagyta. Maga a házasságkötés ma is csak sponsalia de praesenti, melyek a házasság teljes volta okából mindig a consummálásra (matrimonium consummatum) szorulnak. III. Sándor nem fogadta el a gallican egyház azon tanát, hogy a consensus de praesenti (sponsalia de praesenti) magában véve létesiti a házasságot. Igaz, hogy a sponsalia de praesenti magok a házasságot megalapitó ügylet. De azok mégsem elégségesek magokban véve a házasság teljes felbonthatlanságára. Tény, hogy a III. Sándor müködése következtében az ő reformja előtt divatos több rendbeli felbomlási ok megszünt, de a szűzességi fogadás (votum), melyet az egyik házasfél a másik akarata ellenére is tehet, általa is még mindig felbontó erővel birónak ismertetett el az el nem hált házasságra nézve. [1]) A tizenhatodik század óta a pápa dispensationalis joga is elismert a még el nem hált házasságra vonatkozólag, ugy, hogy a pápa által a házasság de vinculo bontathatik fel. [2]) Méltán mondható tehát, hogy az, mit az ecclesia transalpina az elhálás felől mindig tartott, még ma is jelentőséggel biró. A házasságkötés még mindig olyan, mely a házasság teljességére nézve, arra, hogy a házasság teljesen felbonthatlan legyen, a házasság consummálását igényli. A házasságkötés a házasság teljes hatályára nézve még mindig initiatio conjugiinak vehető. Igy van ez ma is, a melyen bizony a tridenti reform sem változtatott. A c. 1. sess. XXIV. de ref. matr. nem beszél sem desponsatioról, sem sponsalia de

---

[1]) A c. 2. 7. X. de conv. conjug. (3. 32.) c. 16. X. de sponsal. (4. 1.) c. 4. X. de sponsa duor. (4. 4.) A tételt a tridenti zsinat dogma erejére emelte: Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per solennem religionis professionem alterius conjugum non dirimi anathema sit. c. 6. sess. XXIV. de sacram. matrim.

[2]) Egyike a régibb pápai dispensatioknak, mely Zsigmond király közbenjárására IV. Jenő pápa által 1437-ben adatott azon el nem hált házasságra vonatkozólag, melyet Korogh Fülöp és Maroth Anna pécs-egyházmegyei lakosok kötöttek. Codex Dipl. X. 7. 877. lap. Érdekes a dispensatio annyiban, a mennyiben arra okot az szolgáltatott, hogy a felek házasságkötése oly ellenségeskedéseket támasztott, hogy még felkelésektől is lehetett tartani. Érdekes azon dispensatio is, mely a Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem s Mária Krisztierna osztrák főherczegnő közötti el nem hált házasságra vonatkozólag adatott. A házasságot, mely igy bomlott fel, leirja Dr. Szadeczky Lajos a Századok 1883. évi folyamának I. és II. füzetében Nem hagyandó figyelmen kivül, hogy a pápa dispensationalis jogának gyakorlása különösen az alattomos házasságok bajával volt kapcsolatos. Magának a jognak a gyakorlása azáltal vált átalán elismertté, hogy sokszor a legéletbevágóbb körülmények követelték, hogy a korábbi matrimonium clandestinum ratum non consummatum felbontassék csak azért, hogy a később kötött matrimonium consummatum érvényesülhessen. Ez az ok a tridenti zsinat határozata óta (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) jobbára megszünt s igy a dispensatio is nagy ritkán gyakoroltatik. A dispensatio többnyire ad cautelam szokott adatni, a midőn az el nem hált házasság kötésének az érvénye van kérdés alatt s az érvénytelenség teljesen nem tudódik ki, teljes próba erejével nem bizonyitható.

praesenti-ről, de a házasságkötési fogalma még ugyanegy avval, a mi az égyháznak a germán világgal való érintkezése óta létező. A tridenti zsinat még mindig vallja azt és pedig mint dogmát, hogy az el nem hált házasság a szüzi fogadás erejénél fogva felbontható, a mi csak ugy lehetséges, hogy magának a házasságkötésnek erejénél fogva a házasság nem egészen létező, a conjugium még csak initiatum. Ha pedig ez igy van, ugy ez azon történelmileg fejlődött fogalommal, mely desponsationak, majd sponsalia de praesentinek neveztetik, áll összefüggésben.[1])

A vázlatban feltüntetett jogfejlődés bennünket a Kálmán király törvényének hordereje felől is felvilágosithat.

Ezen törvény értelmében a felektől megkivánt házasságkötési akaratnyilatkozás ugyanaz, mint a minő a mai egyházi jog szerinti is. A mai jog szerint is csak a desponsatio (desponsatio canonica, sponsalia de praesenti) szerepel, a mi mindig igy is volt. Ebben nincs valami különös, valami a Kálmán korabeli vagy a mai közönséges egyházi jogtól elütő. Csak annyiban érdekes a Kálmán király törvényének a szövege, hogy azt, mit a tridenti zsinatnak a mi törvényünk mellé állitható szövege szavakban meg nem mond, azt a Kálmán király törvényének a szövegéből egész szépen kivehetjük annak a tanuságául, hogy valamint a Kálmán király törvényében kifejezhető volt a nagy reform gondolata, ugy a tridenti zsinaton is valósitható volt a nagy reform a maga következményeivel, a nélkül, hogy azonkivül, hogy a feleknek bizonyos formaságot meg kell tartani, még a felek akaratkijelentésének természetén valami változásnak kellett volna megesni. A házasságkötés a lényegére nézve megmarad olyannak, a minő kezdettől fogva volt Csak a szavak változnak, nem a fogalom. A mi a legelején desponsationak hivatik, később a sponsalia de praesenti nevét ölti fel.[2]) Magát a fogalmat a tridenti reform sem bántotta. Igy van ez napjainkig is.

---

[1]) A tridenti házasságkötési formában is csak a sponsalia de praesenti szerepelnek. Nem helyes tehát Walternek (Lehrbuch des Kirchenrechtes. Bonn, 1871. 670. l.) nézete, midőn azt találja, hogy a tridenti házasságkötési formában nem sponsalia de praesenti rejlenének s hogy már előbb is az, hogy a házasságkötés az eljegyzés módjára (sponsalia de praesenti) jelöltetett meg, félreértésen alapult.

[2]) A sponsalia de praesenti elnevezés nálunk nem egyhamar terjedett el. Az elnevezést Árpádkori okmányainkban nem találom. Tudjuk, hogy a III. Sándor nagy házassági reformja magában Itáliában sem tudott egyhamar elterjedni. Pedig ez a sponsalia de praesenti és a sponsalia de futuro műszavaknak kiindulója. Az Anjouk kora az, melyben a sponsalia de praesenti elnevezéssel találkoztam. Vesd össze a 180. lapról a 2. jegyzetet. A műszó (sp. de praesenti) azonban később sem tudja a népéletet áthatni. A házasságkötésre nézve, mint ezt később látni fogjuk, a desponsatio (eljegyzés) szava az, mi magát fentartja.

Most már azt akarjuk fontolóra venni, hogy minő következésekkel járhatott az a házasságkötések belső erejére nézve, hogy Kálmán király azokat az egyház elé valóknak rendelte. Tudjuk, hogy a Kálmán korabeli jogban a házasságkötés mily könnyen volt felbontható. A mit erre vonatkozólag ujabban is ki akarunk emelni, az az, hogy egy második desponsatio, ha ehhez elhálás járult, mindig birt avval az erővel hogy az előbbit, mely nem volt elhálva, felbontotta. Ez volt a házasságkötések konkurrencziájának szabálya. Igy tartották ezt átalán, a minek még Gratiannál is nyoma vagyon (dict. Grat. ad c. 50. C. 27. qu. 2.) Enyhitett ezen az állapoton némileg az, hogy ha az első házasságkötésre az egyház áldása kéretett és adatott, ez egy második házasságkötés által fel nem bomlott. Ezt különösen a későbbi időkre nézve állithatjuk. Szabály gyanánt vehető az, hogy ha az egyház azokkal, kik házassági kötést tettek, ennek alkalmából érintkezésbe lépett, házasságkötésök sokkal komolyabban vétetett. Az egyház tekintélye nem engedhette, hogy az egyház elé való járulás ne járjon a legkomolyabb következéssel. Az egyház nem volt ugyan jelen a házassági kötés tételénél, de hogy ezt a felek megáldatták, ennek magára a házasságkötésre is visszaható erejünek kellett lenni. [1]) Hogyha most már azt vesszük, hogy nálunk, a Kálmán törvényénél fogva, magát a házasságkötést az egyház szine előtt kellett tenni, a mi az egyház nagyobb részvételére mutat, mint ha az egyház valami nélküle végbement dolgot megáld, sejdithetjük, hogy a Kálmán rendelése a házasságkötések komolyságára, felbonthatlanságára nézve sem maradhatott következmények nélkül. Kálmán király a házasság felbonthatlanságáról is hozott törvényt (lib. 2. c. 7. 8.)

C. 7. De mulieribus fugientibus a viris suis.

Si quae mulier a viro suo fugerit, reddatur ei, et quoties fugerit, restituatur ei: Quia scriptum est: Quos Deus conjunxit, homo non separet.

C. 8. De mulieribus adulteris.

Si quis uxorem suam, coram legibus, adulteram probaverit, ipsa poenitentiae subjaceat, et postea si voluerit, reconcilietur: aliter innupti permaneant.

---

[1]) Dict. Grat. ad c. 50. C. 27. qu. 2: illa prohibetur ad secunda vota transire quae in propriam domum est ducta et cum sponso suo est velata et benedicta. Talium discessione violatur benedictio, quam nupturae sacerdos imponit. Itt az egyház közreműködése ugy tünik fel, a mely mint a házasságkötés végrehajtására ható az elhálást jelezi. Innét van, hogy a megáldott házasságkötés, ha nem is lett elhálva, erősebb, semhogy egy második, elhálással végrehajtott házasságkötés lerontaná. Természetes, hogy a benedictio ezen átmeneti jelentősége a III. Sándor nagy reformja következtében értelmét veszitette.

A Kálmán törvényei között kell bizonyos összefüggést feltételezni. Nem állithatjuk, hogy a Kálmán törvényénél fogva »de desponsatione conjugali in ecclesia fienda« a felek részéről véghezment puszta házasságkötés egyátalán felbonthatlanná lett. Hisz ez ma sincsen igy. Házasság teljesen felbonthatlanná csak az elhálás által válik. De hogy a felek puszta házasságkötése nem mehetett veszendőbe oly könnyen, mint azelőtt, egészen bizonyosnak vehető. A következtetés annyival inkább állhat, mert ha a felek az egyház előtt tették a házassági kijelentést, ugy az egyház részéről bizonyára az áldás sem maradott el [1]), mi hogy a legünnepélyesebb módon, tudniillik mise alatt történt: a Pray-codex házassági miséjéből láthattuk, mely a Kálmán király törvényével oly szoros összefüggésben állott. A Pray-codex miséjében egyenesen a felbonthatlanság jogi tétele állittatik fel azáltal, hogy Krisztus párbeszéde a farizeusokkal a házasság felbonthatlanságáról a misében benfoglaltatik, a mi szintén a Kálmán király házassági törvényhozásának (c. 7. és 8.) megfelelő. Ez aztán nemcsak azon összefüggés mellett tanuskodik, melyben a Pray-codex a Kálmán házassági törvényhozásával áll, de a mellett is, hogy a felbonthatlanság tana nálunk már a Gratian gyüjteménye előtt kellő módon elismert lehetett.

Elvitázhatlan, hogy a Kálmán törvénye folytán a felek részéről tett házassági kijelentés a komolyságára nézve igen sokat nyerhetett. Az által a törvény által nemcsak az éretett el, hogy a házasságkötés meghatározott formába öntetett, a mi annak daczára nagyra becsülendő, hogy annak az alkalmazása nem volt kikerülhetlenül előszabva. De annak a törvénynek arra is kellett hatásának lenni, hogy a házasságkötés jobbá, tökéletesbbé legyen.[2]) Abban a törvényben tehát nemcsak az a gondolat rejlik,

---

[1]) Hajnik i. m. 296. l. Kálmán törvényét a házasságkötésről következőkép jellemzi: »A házasság szentségi jellege is csak későn nyert általános elismerést. A kereszténységre tért nemzet . . . . . . a királyság első századaiban csak kivételesen áldatta meg házassági frigyét pap által. Még Kálmán törvényére volt szükség, hogy a házasságnak kötése pap és tanuk előtt tett nyilatkozat kiséretében közszokássá váljék. A házasság ezáltal egyházi ügy lett és az arra vonatkozó kérdéseknél, különösen a házassági akadályokra nézve, mindinkább a kánonjog szabványai határoztak.« Tökéletesen találó a jellemzés, a mennyiben a papi áldást számba veszi.

[2]) Nem hiában jegyezte fel magáról Kálmán királyról a bécsi krónika a következőket: Anno 1112 N. filius Regis Colomanni mortuus est. Et rex secundam duxit uxorem de Ruscia, quam in adulterio deprehensam peccantem nec violenta temeritate dimisit: sciebat enim quia scriptum est: Deus quos coniunxit homo non separet, scilicet sine lege absqe ratione. Ideo non ipse se separavit, sed lex ab ea eum separavit quam reatus accusavit, culpa damperavit, maleficium coartavit Remisit ergo eam lex in terram suam. Quae in et ex adulterio peperit filium nomine Borich, Borich autem genuit Colomannum. Marci Chronica De Gestis Hungarorum ab origine gentis ad an-

hogy országunkban a házassági dolgok külső rendje biztositva legyen, de az is, hogy a házasság a legelején, már akkor, midőn a felek a házasságba vezető kijelentést teszik, a lehető legkomolyabb legyen.

És ez oly időben történt, midőn az a jogi rend, mely később mint egységes jog (jus canonicum) lép fel, csak egyes jogi tételekből (canones) állott, midőn még az az idő, melyet a klassikus kánonjog korának nevezünk, nem köszöntött be, a mely kor, a pápai dekretalisok kora, mindjárt a III. Sándor »Licet praeter solitum« decretalisa által (c. 2. X. de sponsa duorum 4. 6.) gondoskodott arról, hogy a házasságkötés legkomolyabban vétessék, ha ahhoz elhálás még nem is járult. A mi pedig a Kálmán előtti magyar törvényhozást illeti a Szent István törvényénél fogva (lib. 2. c. 28.) [1]) a házasság, még pedig az elhált házasság is általán felbonthatónak ismertetett el, a mi alól még csak Szent László (lib. 1. c. 20.) [2]) tett kivételt, de a mi az el nem hált házasság felbonthatóságát bizonyára nem tette nehezebbé.

Maga Kálmán alatt is ugy állott még csak eleinte a házassági kapocs kérdése, hogy felbontás ép ugy mint Szent István alatt meg volt engedve. Tanusitja ezt a Kálmán alatt tartott első zsinat [3]), mikor még a

---

num 1330 producta. Recensiut Franciscus Toldy 1867. 86. l. A 14. század krónikásával bizonyára a Kálmán házassági törvényhozásának emléke iratta a közlött szöveget ugy, a mint azt megirta.

[1]) Ut genus utriusque sexus, certa lege et absque injuriis maneat, et vigeat, et in hoc regali decreto statutum est: Ut si quis protervitate praeditus, propter abominationem uxoris, patriam effugerit; uxor cuncta, quae in potestate mariti habebantur, possideat, dum velit expectare virum, et nemo in aliud conjugium eam cogere praesumat. Sed si sponte nubere velit; liceat sumptis congruis vestimentis, et dimissis caeteris bonis, ad connubium ire. Et si vir hoc audito redierit; ne liceat sibi aliam ducere propter suam culpam, nisi cum licentia episcopi.

[2]) Si quis uxorem suam in adulterio deprehenderit et in judicium statuerit; secundum instituta canonum, ei poenitentia imponatur. Et peracta poenitentia, si maritus voluerit, iterum eam recipiat: Sin autem non, quamdiu ambo vixerint, innupti permaneant.

[3]) Si qua mulier a viro suo fugerit, reddatur marito suo semel et bis. tertia vice si nobilis est adiciatur poenitentiae sine spe conjugii, si de plebe venundetur sine spe libertatis.

Si quis uxorem suam adulteram probaverit, si voluerit ducat aliam, illa vero si nobilis est sine spe conjugii poeniteat. si plebeia sine spe libertatis venundetur.

quod si probere non poterit, idem iudicium maritus paciatur, et illa si voluerit maritetur.

eodem modo qui cum alterius uxore, vel que cum marito alterius peccat iudicetur.

si quis puellam rapuerit vel violaverit, si nobilis est canonice penitencie cum compositione subiaceat, qui vero hoc persolvere non poterit, tonso capite secundum iudicium Ladislay venundetur.

törvény de desponsatione conjugali in facie ecclesiae fienda nem hozatott meg. Szinte azt lehet mondani, hogy Kálmán uralkodásának első idejében a házassági kapocs dolga a Szent László törvényének rendeléséhez képest hanyatlóban van. A helyzet rögtön megváltozik, mihelyst a Kálmán törvénye a házasságnak az egyház szine előtt való kötéséről megtermett, a mi a Kálmán alatt tartott második zsinaton történt. Ezen a zsinaton a házasságkötési törvénynyel egyetemben a házassági kapocs felbonthatlansága is kimondatott ugy, a mint ez a Corpus Jurisból is ismeretes. Igy aztán nemcsak a régibb a Szent László idején való jogállapot állott elő, de még tovább is haladtunk. A Szent László törvénye — miután a felbonthatlanságról a házasságtörés alkalmából intézkedik — csak az elhált házasság felbonthatlanságáról érthető, de nem arról, hogy a még csak megkötött házasságot ne lehessen könnyü szerrel széjjel tépni. Kálmán alatt a házasság felbonthatlansága már a papi áldással is combinálandó, mi által a még el nem hált házasságra vonatkozólag a szigorubb felfogásnak kellett tért foglalni.

Az pedig, a mire a zavarok elkerülése okából szintén szükség lehetett, hogy tudniillik a sponsalia de futuro és de praesenti között a kellő külömbség megtétessék, nálunk a Kálmán törvényénél fogva bizonyára kevésbbé lehetett érezhető, mert az előtérben az egyház előtt teendő házasságkötés állott. Ha a törvény megtartatott, nem lehetett attól tartani, hogy a felek még majd később vitába találnak a felett ereszkedni, hogy hát mi is volt az, a mi közöttök létesittetett, egyszerüen házasságkötésre való igérkezés (sponsalia de futuro) vagy már maga a valóságos házasságkötés (sponsalia de praesenti). Annak daczára, hogy ez a két dolog a Kálmán király törvényében nem külömböztetik meg és desponsatió conjugalisról csak átalán van szó, a mi ép a törvény régiségét bizonyitja, azon körülmény minden félreértést kellett hogy elháritson, hogy a felek az egyház szine elé jöttek nyilatkozni. A legkevesebbet feltéve, a felek az iránt. hogy mit akarnak, megkérdeztettek, mielőtt a házasságkötésre magára került a sor.[1])

si quis sponsam rapuerit alterius, si illa non consensit, reddatur proprio sponso. raptor vero si nobilis est compositionem canonicam faciat et sine spe conjugii peniteat si non poterit compositionem dare, sine spe libertatis venundetur.

si quis uxorem fugiens se sponse debitorum fecit, unde se expedire nolit propter odium quod in uxorem habet, semper in servitute permaneat. et si unquam liber videatur, iterum venundetur. uxor vero eius cui vult nubat. Endlicher: i. m. 355. l.

[1]) Persze, hogy ennek a szüksége a sponsalia de praesenti és sponsalia de futuro szempontjából nem a Kálmán idejére értendő, a midőn a kettő között való külömbséget nem is érezték, desponsatio alatt, a mint ezt maga a Kálmán törvénye bizonyitja, nem is érthettek mást, mint házasságkötést. A Kálmán törvénye a maga jó szolgálatát

Az a bonyolódás, a mi a közönséges egyházi jog szerint előfordulhatott, a Kálmán törvénye által hatályosan ellensulyozott volt. Ez a Kálmán törvénye méltánylásának másik mozzanata. Igaz, hogy a sponsalia de praesenti és de futuro közötti külömbséget nem ugy kell tekinteni, mintha azt valami belső szükség hozta volna létre. A népélet az eljegyzést házasságkötésre értette. A külömbségtétel nem a néptől származik, de felülről lett csinálva. Tagadhatlan azonban, hogy a Kálmán király törvénye azon benyodalmak között is igen jó szolgálatot tehetett, melyek a későbbi jogéletben szerepelnek a kétféle sponsalia közötti külömbség ingadozásánal fogva. Tudjuk, hogy a germán népeknél még az is kisegitő lehetett, hogy szokásban volt, hogy a felek házasságkötés után az egyház áldására mentek. Pedig ezt csak a társadalmi megszokottság eszközölte, az egyház elébe való járulás elmulasztása nem járt hátránynyal. Legalább III. Sándor pápának (c. 2. X. de cland. desp. 4. 3.) ez az álláspontja. Elképzelhetjük most már, hogy a Kálmán király törvénye, mely mégis csak több volt annál az egyszerü szokásnál, hogy a felek a házasságkötésök után az egyház elé mentek, minő jó hatással lehetett abban az irányban is, hogy a kétféle sponsalia össze ne bonyolodjanak. Arra, hogy a felek az egyház elé jöjjenek házasságot kötni a legkeményebb büntetés volt szabva, a legkeményebb, a mi a házasságot érhette s a mit az a sanctio fejezett ki: aliter non conjugium sed opus fornicationis reputetur. Még ha csak vélelemről is van szó, az a vélelem elég kemény büntetést rejthetett a méhében, a mit azok, a kik ellen szólt, elég érzékenyen vehettek nemcsak mint házasok, hanem mint egyének is. A mi ép a szóban levő kérdést illeti, az ha kétely támadt a felől, hogy valami kötés házassági kötés-e vagy nem, hát annálfogva, hogy a felek nem jöttek az egyház elé a Kálmán törvénye annyit mégis csak eredményezhetett, hogy a vélelem bizony nem szólott a házasságkötés mellett. Tudjuk, hogy a kétféle sponsaliának sok esetben összezavarása oly baj volt, melyet csak a tridenti zsinat orvosolt. Ha elgondoljuk, hogy a Kálmán törvénye mily hasonló a tridenti decretumhoz (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.), azt is elgondolhatjuk, hogy annak az a tulajdonsága is meg lehetett, hogy azt a vitát elhárítsa, mely olykor feneketlenül folyhatott a fölött, hogy sponsalia de praesenti vagy de futuro létesültek-e egy-egy adott esetben.[1])

---

későbbi időben tehette, midőn desponsatio alatt legalább theoretice eljegyzést a házasságkötéstől megkülömböztetve kezdhettek érteni.

[1]) A tridenti decretumot ezen oldaláról méltatja Sohm: Eheschliessung 190. l. s a 195. lapon ugy találja, hogy azáltal szünt meg tulajdonkép az, hogy ugyanezen tényállást majd mint eljegyzést (sp. de futuro), majd mint házasságkötést (sp. de praesenti) tekintettek. Az a külömbség, a mit a franczia tan desponsatio legalis (sp. de futuro) és desponsatio canonica (sp. de praesenti) között tett, csak a tridenti reform által érvényesült gyakorlatilag akként, hogy a kánoni házasságkötési fogalom mellett a római el-

Azt, hogy a Kálmán törvénye lassankint feledésbe ment, már láttuk. Azt is tudjuk, hogy a feledést magának a törvénynek a minősége segitette elő, a mely a házasságra az egyház színe előtt való megjelenést nem ugy vette, mint mely magának a házasságnak létfeltételébe belevágó, elengedhetlen forma szerinti kellék. Ennek következtében a Kálmán törvényének mindinkább feledésbe kellett jönni, a minek természetes következése az lett, hogy a házassági viszony kezdő szakára nézve a traditio puellaenek s ebből fejlődött copulationak nagyobb jelentőségre kellett vergődni. De a mi a házasságkötés lényegét illeti, a desponsatio mindig megmaradott annak, a mi kezdettől fogva volt, tudniillik házasságkötésnek. [1]) Tagadhatlan, hogy az elnevezések: sponsalia de praesenti és de futuro mégis csak befészkelték magokat. Számos okmányaink vannak, melyek, midőn

---

jegyzés elfogadottnak tünik fel ugy, hogy minden jogbonyolitásnak eleje van véve, mit aztán a római jognak a receptioja is megerősitett.

[1]) Hogy a házasságkötés egész egyszerüen desponsatiónak neveztetik, még a Robert Károly uralkodása idején is észlelhető azon igen becses jogtörténelmi emlékben, mely mint András valkói főesperesnek az Óvári Konrád Csala nevü leánya és Mize nádor fia Jakab között létrejött házassági kötésre vonatkozó határozata lett közzétéve s mely azt is mutatja, hogy a Kálmán király házasságkötési törvényének az emléke Robert Károly alatt is élhetett: Nos magister Andreas Archidiaconus de Wolkou et Yconomus venerabilis in xpo patris domini Ladislai dei gracia Episcopi Quinqueecclesiensis memorie commendantes significamus vniuersis quibus expedit presencium per tenorem, quod domina Chala nobilis puella filia Jakobi fily korardi de Owar vnacum domina matre sua, eodem domino nostro episcopo in remotis agente, ad nostram accedens presenciam sua peticione nobis monstrare curavit, quod cum potencia Heyze in partibus istis imminebat, eundum patrum suum, ipsam ante septennium etatis sue, per potenciam suam, filio Myzee fratris sui, in uxorem in facie ecclesie desponsare coegisset. Verum ipsa puella, postquam annum discrecionis sue etatis conpleuisset, nec tacite nec expresse, consensum huic paccioni prebuisset, ymmo quociens mentio de ipsa desponsacione in presencia ipsius fiebat, semper expresse contradixisset, nec eciam de persona eiusdem fily Myzee, cum nimis contractus in tenera etate eorum extitisset, qui statim post desponsationem se ad remotas partes transtulit, noticiam haberet aliqualem. Idcirco petens a nobis, ut ei cum alio licenciam daremus contrahendi. Cuius domina mater sua antedicta, cum litteris Capituli ecclesie eiusdem, ac discretis viris Egidio nostro preposito, nec non magistro petro rectore ecclesie beati Bartholomei, et alys quam pluribus presencialiter existentibus de dictis eiusdem puelle nobis fidem fecit cerciorem. Vnde cum de iure locum non habeat consensus vbi metus vel coaccio interuenit. Cum eciam sponsalia infra septennium contracta inter puerum et puellam, nisi per cohabitationem eorum mutuam seu alias verbo vel facto ipsorum liquido appareat eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare, sponsalia huiusmodi, quae ab initio nulla erant per lapsum dicti temporis minime convalescant, ideo ipsam puellam a predicto filio Myzee absolutam denunciantes eidem cum alio licenciam dedimus contrahendi. Datum feria (igy) proxima post octauas beati Johannis baptiste (jul. 2.). Anno Domini Millesimo CCC° decimo nono Nagy Imre: Anjoukori okmánytár I. 518. l. Vesd össze ugyanezen okmánytár ugyanezen kötetében a 481. lapot.

házasságkötésről szólnak, a sponsalia de praesenti kitételét használják. [2]) Tagadhatlan ennek következtében az is, hogy a sponsalia de futuro gyakorlatilag a sponsalia de praesenti ellentéteként jelentkezhettek. Az ellentét azonban a közönséges jogi életet nem hathatta át. A desponsatio később is oly értelemben vétetik, mint kezdettől fogva. Persze, hogy azért a külömbségtevés a sponsalia de praesenti és de futuro között sokszor fontossá lehetett. A Mátyás alatt tartott lőcsei zsinat a népet arra kitanitandónak találta.

»Item quilibet plebanus nobis subjectus per se, vel per suum vicarium saepius in ambone suos informet parochianos, quomodo, qualiter et quibus verbis contrahitur matrimonium de praesenti, ut sunt haec: accipio te in uxorem, habeo te in virum ita ut sunt verba de praesenti et non de futuro, et si diceret: accipiam te in uxorem, vel habebo te in virum, per illa non contrahitur matrimonium, sed sponsalia de futuro. Et ita similibus.

Ez a lőcsei zsinat rendelése, mi arra való volt, hogy a felek, kik már nem mentek az egyház elé a házasság kötésére, tájékozottak legyenek. A lőcsei zsinatnak a rendelése csak annak a kifejezése, a mit a c. 31. X. de sponsal. et matr. 4. 1. sokkal körülményesebben a következőkben mond:

Si inter virum et mulierem legitimus consensus interveniat de praesenti ita, quod unus alterum mutuo consensu, verbis consuetis expresso recipiat, utroquo dicente: »ego te in meam accipio« et »ego te accipio in meum« vel alia verba consensum exprimentia de praesenti, sive si iuramentum inserpositum, sive non: non licet alteri ad alia vota transire. Quodsi fuerit secundum matrimonium de facto contractum, etiamsi sit carnalis copula subsecuta, separari debet, et primum in sua firmitate manere. Verum si inter ipsos accessit tantummodo promissio de futuro, utroque dicenti alteri: »ego te recipiam in meam« et »ego te recipio in meum«, sive verba similia, si alius mulierem illam per verba de praesenti desponsaverit, sicut diximus, de futuro: hujusmodi desponsationis intuitu secundum matrimonium non poterit separari, sed eis est de violatione fidei poenitentia iniungenda.

---

[2]) Az imént közöltük Mize nádor fiának házasságkötését, mely egyszerüen desponsationak neveztetik. De már 1333-ból van arról szóló okmányunk, melyben a házasságkötésre a sponsalia de praesenti elnevezés használtatik: Nos Capitulum Budensis ecclesie ... ad universorum notitiam volumus pervenire, quod ... inter Albertum civem castri novi montis Pestiensis ab una parte et dominam Elisabeth relictam comitis condam Tyse ... ex altera sponsalia per verba de praesenti fuissent contracta. ... Nagy Iván i. m. III. 37. l. Lásd még Katona i. m. IX. 288. l. Codex Diplomaticus X. 7. 877. l. Pray Annales IV. par 382. l., melyek a sp. de praesentiről szóló régiebb emlékeink.

Az egész különböztetésnek azonban nem szabad valamiféle nagy gyakorlati jelentőséget tulajdonitani. A népélet alig követhette, mely megelégedett azzal, hogy magát a régi desponsatiót ismerte. A különböztetésnek csak az alattomos házasságok irányában lehetett gyakorlati horderejе, a midőn az alattomos házasságoktól, melyek foganatba soha sem mentek, kellett a társadalmat megtisztitani. Ekkor aztán a distinctionak nagy hasznát lehetett venni. Csakhogy természetesen a népélet a maga nagyjában és egészében véve nem szokott az itéletek után igazodni. A népéletnek sokkal erősebb meggyőződései szoktak lenni, semhogy magát kivételes esetek doctrina szerinti elbirálásai által zavarni hagyná. A magyar közéletet illetőleg is egész nyugodtak lehetünk aziránt, hogy a desponsatiot házasságkötésnek vette. Azon bajok szempotjából, melyek a valóságos jogélet és a doctrina duplicatiojából állottak, tagadhatlanul méltányolni lehet a Kálmán király házasságkötési törvényét. Ezen törvény alatt a bajok, melyek később igen is fölszaporodhattak, kevéssé lehettek érezhetők. De a doctrina még sem hathatott annyira vissza a népéletre, hogy ezt a maga menetében megakasztotta volna. Verbőczy hármas könyvéből is csak azt látom, hogy desponsatio a házasságkötés minden közelebbi meghatározás nélkül.

Verbőczy hármaskönyve I. R. 100. czimében desponsatióról tesz emlitést: Notandum tamen est, quod . . . res cum sponsa . . . tempore solennitatis nuptiarum aut desponsationis vel subarrhationis ejus datae (quas nos res paraphernales dicimus) mortuo marito sine liberis, eidem sponsae hoc est uxori simul cum dote sua, salvae manebunt, restituique debebunt. A solennitas nuptiarum, a desponsatio és subarrhatio közül mindenesetre a desponsatio alatt kell a házasságkötést érteni, a mi abból is kitünik, midőn Verbőczy (51. cz.) azt emliti, hogy a leányok az atyjok hatalma alól miként szabadulnak, tudniillik per desponsationem, et nuptiarum solennitatem seu matrimonii consummationem.[1]) Hisz ha az eljegyzés alatt Verbőczy csak azt értette volna, a mit mi az eljegyzés alatt, ugy annak az atyai hatalom alól való felszabadulással közvetlenül érintkezése nem volna. Hogy pedig nem ép csak a nuptiarum solennitates azok, melyek által a felszabadulás eszközöltetik s igy nem azok képviselték a házassági kötést, kiderül abból, hogy a nuptiarum solennitates a házasság elhálásával (seu matrimonii consummatioval) állanak összeköttetésben. E

[1]) . . . notandum, quod omnes filii et filiae parentum legitimae et illegitime aetatis, non emancipati, hoc est a patria servitute non liberati, infra tempus emancipationis, seu liberationis (quae juxta consuetudinem patriae nostrae ex parte filiorum per solam bonorum et jurium possessionarium cum patre divisionem ex parte vero filiarum per earum desponsationem, et nuptiarum solennitatem, seu matrimonii consummationem fieri consuevit) in patria potestate consistant.

mellett tanuskodik Verbőczy hármaskönyvének egy másik helye. A hármaskönyv 99. czíme a hagyaték ingóságainak felosztásáról szól inter relictam (viduam) et liberos ac fratres. A 4. §. megmondja, kiket kell az osztozkodásra hivatott gyermekek alatt érteni: Filios autem hoc loco cum patre defuncto nondum divisos; filias vero de bonis suis nondum nuptui traditas et emaritatas intellige. A nuptiae tehát a nő traditiojával állottak kapcsolatban.[1]) Tudjuk, hogy a puellae traditio a házasságkötést követő dolog volt, a házasságkötésnek csak a kivitele volt. Tehát a nuptiae alatt sem kell a házasságkötést érteni. A mint Verbőczy a leányokra az atyai hatalom alól felszabadulást per desponsationem, et nuptiarum solennitatem, seu matrimonii consummationem történőnek mondja, csak a házasság teljes létrejöttének bizonyos egymásutánban való fejlését juttatja eszünkbe, azt a hogy a házasság az eljegyzéssel a házasságkötő eljegyzéssel kezdődik és az elhálás ténye által fejeződik be. A desponsatio házasságkötő ereje mellett bizonyit az is, hogy Verbőczy a desponsatiotól a subarrhatiot megkülömbözteti (res cum sponsa . . . tempore . . . desponsationis vel subarrhationis datae), mely utóbbi lehet csak az eljegyzés mai fogalmának megfelelő, a miért is ez az atyai hatalom alól való felszabadulásnál nem emlittetik. Tény azonban, hogy Verbőczy szerint az eljegyzés (desponsatio) szava alatt házasságkötést kell érteni, a mi azt is mutatja, hogy a mai eljegyzés minő alárendelt szerepet játszhatott, mit a későbbi jogélet is bizonyit.

A hármas könyvben — hogy sokat ne mondjunk — meg van azon szinte önkéntelen felfogás, hogy az eljegyzést a házasságkötéstől nem érezi elhatárolva. Azt hisszük, hogy abban a népies, a közélet felfogása nyilvánul. Verbőczynek mindenesetre tudomása volt arról, a mint a kanonjogi doctrina már jó ideje különbségeket tett a desponsatiok, a sponsalia között. Hanem hát ő az életben talált magyar jogot irta még, Magyarország élő jogát. Az hogy ő solennitatis nuptiarum és desponsatióról megkülönböztetten szól, nem azt a különbséget érezheti, a mi a házasságkötés (sponsalia de praesenti) és az eljegyzés (sponsalia de futuro) között van.[2])

---

[1]) Az 1514. évi országgyülés, tehát az az országgyülés, mely 64. tczikke által a Verbőczy hármaskönyvét helyeselte, 21. törvényczikkében a következőket mondja: . . . puellae . . . et aliae mulieres viduae, quae apud alios habitant, vel aliter Jobagionum vices non gerunt, nuptui libere tradantur.

[2]) Verbőczy hármaskönyvének 1629-ből nálam (ex collectione Joannis Fáy senatoris debrecinensis) levő kézirati forditása szerint a 100. czim következő: »Ezt is azonban eszünkben wegiük, hogy afféle ruházat és minden egiebféle marha, melliet az mein aszoninak szüley és attiafflay és egieb rendbeliek az meniekeozey lakadalomnak avagy kézfogásnak, akár giürü waltasnak ideien adnak, az eő iegy ruháival ediütt: eppen nekie marad.«

Nem ez volt az ő gondolatainak háttere. O még mindig a desponsatióban láthatta a házasságkötést. A solennitas nuptiarum a felek egybekelésének ünnepélyességeit jelenti, a mi a házasságkötés utána eső. [1])

A sponsalia de praesenti azon természete mellett, hogy általok még csak az lel kifejezést, hogy házassági kötelék létesittetett s nem maga a házaséletre való egyesülés, minek a külön kifejezője és fénye egyaránt a copula carnalis: tanuskodnak a Corpus Juris Canonici helyei.

A c. 13. X. de praesumpt. (2. 23.), mely III. Kelementől való, a következőket tartalmazza:

An juvenis sponsam, in quam per verba de praesenti consensit, debeat in uxorem habere, ad quorum matrimonium neptis ipsius sponsae praesiliens se a juvene carnaliter praecognitam proponebat .... consultius — esse credimus, ut matrimonialiter non conjungantur, sed ab invicem solutis sponsalibus separentur.

A kérdéstevés már feltételezi azt, hogy a mi által a házasság a valóságában kifejeztetik, a felek házaséletre való egyesülése még csak bekövetkezendő. Különös mindenesetre az, hogy itt a sponsalia de praesenti s a házasság között külömbség tétetik, holott külömben a sponsalia de praesenti a velök járó házassági hatálynál fogva a sponsalia de futuro ellentétéként hozatnak fel. A külömbség a sponsalia de praesenti és matrimonium között csak ugy érthető, ha az utóbbi alatt tényleges házasságot értünk. Hogy a jelen esetben a sponsalia de praesenti daczára, melyek házasságkötő erővel birnak, az mondatik, hogy »matrimonialiter non conjungantur«, abból magyarázandó, hogy már a sponsalia de praesenti sem jöhettek létre a sógorság akadálya (impedimentum affinitatis) miatt. Mindenesetre jellemző, hogy a dolog ezen állásában is arról van szó, hogy »matrimonialiter non conjungantur«, a mi annak a kifejezője, hogy a felek a sponsalia de praesenti által teljes hatályu házasságba még nem léptek. Ennek a magyarázata aztán nem lehet más, mint az, hogy a sponsalia de praesenti nem szülik azt, hogy a felek a házaséletbe is belépőknek tekintetnek.

A c. 14. X. de desp. impub. (4. 2.) a következő esetet és döntést (III. Incze) adja elő:

quidam vir nobilis filiam suam, circiter 12 annos habentem, cuidam viro nobili desponsavit, qui subarrhavit eandem consensu mutuo accedente. Sed nuptiis aliquantulum prorogatis, pater puellae viam est universae carnis ingressus .... Si puella tunc nubilis erat aetatis, e

[1]) Joannes Decius Barovius Syntagma Institutionum Juris Imperialis ac Ungarici Claudiopoli 1593. czimű munkájában (31. l.) a sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti között megteszi a külömbséget, de azért a desponsatio alatt (628. l.) a házasságkötést érti, midőn a szülők akarata ellenére létesült házasságokat emliti.

inter eam et .... virum legitimns intervenit de praesenti consensus, absque dubio inter eos erat legitimum matrimonium contractum, et si carnalis commixtio non fuerit subsecuta.

A feltevés az, hogy legyen bár a desponsatio olyan, mely de praesenti szól, a nuptiae s az avval kapcsolatos egyesülés a házaséletre csak később következő. A nuptiae elhalasztása akár hosszabb időre nem zárja ki azt, hogy sponsalia de praesenti létesülnek. A döntés bizonyitja, hogy ha a házasélet csak későbbi időre is van számitva, a sponsalia de praesenti mégis házasságkötő erővel birnak. Igy van ez, habár a házasélet nemcsak tényleg, de jogilag sem vétetik kezdődöttnek, mi által igazolt, hogy a sponsalia de praesenti magokban véve nem fejezik ki azt, hogy azok által a felek a házaséletbe lépőknek tekintetnek.

Az idézett helyekből eléggé felvilágosul azon körülmény, hogy a sponsalia de praesenti nem foglalják magokban az ugynevezett consensus nuptialist, mi már a házasélet megkezdésére irányul, hanem csak a consensus sponsalitiust, a mi minden házasságkötő ereje daczára egészen jövőbeli házaséletre néző. Az nem esetleges, hogy a házasélet még nem kezdődik meg a sponsalia de praesenti által, a mi merő esetlegességből akkor is képzelhető, ha consensus nuptialis adatott. Az egyenesen a sponsalia de praesenti természeten sarkallik, hogy a házasélet még csak később kezdődjék. A sponsalia de praesenti keretében nyilvánuló akarat nem házaséletre való egyesülés kifejezője. Szóval a sponsalia de praesenti nem olyan házasságkötés, a minőt a római jog szerint értünk, avagy a minő a házasságkötés mai értelmében véve. Ez utóbbinál is a consensus nuptialis járja. [1])

A sponsalia de praesenti jogi természetének egészen megfelelő, hogy egyik fél sincs a házasságkötés nyomban való végrehajtására kötelezve, sőt a mig ez meg nem történt, bármelyik a másik akarata ellenére is a zárdát választhatja (ad monasterium transire) [2]). Csak az a tilalmas, hogy e választást bármelyik fél a kénye kedve szerint huzza halassza. Arra nézve, hogy a házasság végrehajtása és a zárdába lépés között történjék választás, két hónapi határidő van szabva. Ha ezen idő alatt valamelyik

---

[1]) Sohm : Trauung und Verlobung. Eine Entgegnung auf Friedberg : Verlobung und Trauung. Weimar, 1876. 86. l.

[2]) c. 2. X. de convers. conjug. 3. 32. : »Verum post consensum legitimum de praesenti licitum est alteri, altero etiam repugnante eligere monasterium, sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerant, dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos. et alteri remanenti, si commonitus continentiam servare noluerit, licitum est ad secunda vota transire; quia, quum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in saeculo remanere.« Ugyanezt mondja c. 7. eod. Mindkettő III. Sándortól való-

házasfél arra tökéli el magát, hogy zárdába lép s ezt még sem tenné biró záros határidő alatt a házasságkötés végrehajtására szorithatja. Természetes, hogy ha valamelyik fél zárdába lép, a másiknak azt, mig törvényes határidő alatt a fogadalom letétetik, be kell várni, a mi ne történhet elébb mint akkor, midőn a zárdába lépett az ugynevezett no tiatus idejét kitöltötte. A sponsalia de praesenti körülirott természe mellett bizonyit az is, hogy a még végre nem hajtott házassági kötést pápa is feloldhatja.

Az egyház által fejlesztett jog, mely a házasság létrejöttét a háza ságkötés és az elhálás között osztja meg, a saját hazai jogéletü ket is ugy áthatotta, mint az idegen népekét. Hogy a házasság létesülé a házasságkötés ügylete és az elhálás között oszlik meg, e kettő által lét sül a házasság, igen meggyőzőleg szól hozzánk azon leirásból, mely a 1 század első feléből Altorjai B. Apor Péter tollából származó: »Az ré erdélyiek lakodalmiról és házasságáról.« [2])

A ki ezen leirást figyelmesen olvassa, már ebből is rá f jönni annak az igazságára, a miről szó van. Hogy ez történhessék, szó jon maga az emlék. A házasságkötésnél történni szokott dolgok leir sával a magok hű rendjök szerint van dolgunk, melyben a jog a nép él téből véve jelentkezik. A leirás még abból az időből való, midőn a háza ságkötésre nézve az erdélyi jogélet a mainál egységesebb volt, midőn m a protestánsokra nézve a kánoni jog sokkal inkább irányadó volt, mi ma. A Bod Péter jogkönyve által teremtett jogi rend még ismeretlen, u hogy nem is kellett, hogy Apor Péter a leirásában ugy szóljon a ré erdélyiek lakodalmairól és házasságáról, hogy katholikusok és protestá sok között külömbséget tegyen.

---

[1]) c. 7. X. cit. ». . . . Ceterum, quia, licet a praefato viro desponsata fuerit. . . ab ipso est incognita, mandamus, quatenus, si praedictus vir ipsam carnaliter non cogn verit et eadem ad religionem transire voluerit, recepta ab ea sufficienti cautione, qu vel ad religionem transire vel ad virum suum redire infra duorum mensium spatiu debeat, ipsam a sententia, qua tenetur, absolvas ita, quod, si ad religionem transier uterque restituat alteri, quod ab eo noscitur recepisse, et vir ipse, ea religionis hal tum assumente, ad alia vota licentiam habeat transeundi. Sane, quod Dominus in eva gelio dicit, non licere viro, nisi ob causam fornicationis uxorem suam dimittere, inte ligendum est secundum interpretationem sacri eloquii de iis, quorum matrimoniu carnali copula est consummatum.« Lásd még: XIV. Benedek De syn. dioec. L. XI cap. XII. n. 2. 9.

[2]) Magyar történelmi emlékek. Kiadja a m. t. akad. történelmi bizottsága X k. Pest, 1863. Altorjai B. Apor Péter munkái, közli Kazinczy Gábor. Metamorphos Transylvaniae IX. czikkely. 375. l. Az Apor Péter leirását véve alapul a magyar háza ságok és lakadalmakról értekezett Báró Radvánszky Antal a »Századok« 1883. é folyamának III. füzetében.

»Menjünk már a házasságra és lakadalmára. Mikor valamely ifju legény meg akart házasodni, elsőbben, mint most is, a leánynak az apját, anyját megjártatták alattomban, hogy van-e kedvek leányokat azon ifju legénynek adni vagy nincsen; ha volt kedvek, napot tettenek, hogy mely nap menjen az ifju legény leányt nézni. Az rendelt napra az ifju legény mentől tisztességesebben lehetett, elment, de kivált az urfiak az oda fel leirt czifra lovakon s öltözetben, rendszerint mindenkor vacsorára ment az leánynéző; azt ott jó szívvel látták, asztalnál az legényt és az leányt egymás elleniben ültették szemben; erősen ittak vacsora után éjfélig s tovább is tánczoltanak; az ifju legénynek az szolgáját is mentől jobb szivvel lehetett ugy látták. Megvirradván, az leánynéző elbúcsúzván, elment. Nem értem, de hallottam régi emberektől, hogy régen olyan szokás is volt, az mely most is az székelyek között az közrend között megtartatik, hogy az leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hivattattak, azokat is az legény cselédestől jó szívvel látta, megitatta, tánczoltatta; mikor azok vissza tértenek, az legény leánykérőket küldött, ha az leányt oda igérték, még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra; azon az nap elment. Vacsora előtt az leányt ebédlőpalotában kihozták, ott lévén az atyafiaiban is sokan, úgy az leány atyafiaiban is sokan; azután az legény az környülállóknak térdet hajtott, czifrán, kardosan, lódingosan az leányhoz ment, és mintha kézfogással az következendő házasságra kötelezték volna magokat,[1]) az legény szép gyengén az kezinek első ujjai végével megütötte az leányasszony keze ujjainak végit. De minekelőtte az kézfogásra kivitték volna az leányt, ugy akkor is mikor kérették, megkérdette az apja s az anyja, hogy vagyon-e kedve ahoz az legényhez való menetelre az leányoknak, és ha mondotta, hogy vagyon, ugy igérték oda, vagy ugy vitték ki az kézfogásra. Az kézfogás után az leányt megint bevitték az apja vagy anyja házában, s ott megállott, azután az legény két atyafiától az jegyes-gyűrűt beküldötte, azt az leány elvette, akkor az leánynak valamelyik asszony atyafia egy gazdag skófiummal varrott keszkenyőre vagy az kitől mint tölt ki, olyan keszkenyőre, mentől tisztességesebb gyürüt akasztván, az legénynek ugyanazoktól, kik az leány gyűrűit bevitték volt,[2]) kiküldötte, azt az legény elvévén rendszerént az legény ujólag beküldötte két atyafiát, és az leányt hütre kikérette; akkor megint az apja s az anyja s az atyafiai az leányt kihozták, rendet állottak. Az asztalon tisztességes szőnyeg volt, az asztal eleiben is az földre szőnyeget teritettenek, az pap eleállott, háttal az asztal felé, arczczal az nép felé; előment az ifju legény, az szőnyegre

[1]) Sponsalia de futuro.

[2]) Eddig tartanak és nem tovább a sponsalia de futuro.

állott, az leányt is elévezette valamelyik asszon atyafia, és az pap ott megesketé őket.[1]) Vége lévén a hütlésnek, az leányt megint bevitték. Az szőnyeg, melye az mátkások állottanak s megesküttek, az papé volt, azonkivül mind a legény mind az leány apja jól megajándékozta. Azonban asztalt terite tenek, az étket elhozták, az leányt asztalhoz kihozták, megint az legény nyel szemben ültették, vacsorán vigan laktak, vacsora után éjfélig s továb is tánczoltak.

Reggel felkelvén, az legény, ha nagy ember gyermeke volt, az má kájának száz aranyat küldött, vagy az kinek mint volt tehetsége, anny küldött; rendszerént az öreg asszonyt és az leány apjának az cselédeine az eleit megajándékozta; azzal az leány apjátul anyjátúl és az leányt elbucsúzott; akkor elment. Az mig penig mátkások volt nak, az leány az mátkáját bátyjának hitta, az legén penig az leányt hugának, úgy is irtanak levelet eg másnak.[2])

Mikor osztán az legény haza ment, ha apja, anyja volt, azokk beszéltett, ha szülői nem voltak penig, az atyafiaival az dolgot közlött az lakodalomnak napot rendeltenek; az mely napot a leány apjának megizentenek, azon napra az leán apja lakodalomhoz készült.[3]) Az ifju legény hogy azon nap elérjen, elindult, mindenütt azelőtt az hol mentenek, szállást szereztetet oda bort, vágó-marhát, szénát, zabot, egy szóval mindent szállittatott, hog

---

[1]) Sp. de futuro és sp. de praesenti gyors egymásutánban végeztetnek s igy a s de futuro önálló jogi jelentőséggel nem is birnak.

[2]) A mikor már egymásnak a pap előtt megesküdtek, kétségtelen, hogy a fel már házassságkötést végeztek. Még mindig jegyeseknek, mátkásoknak csak azé tekintetnek, mivel az elhálás még hiányzó. A házasság ezen félig kész állapotáb a jegyes, a mátka szó (bátyám, hugám) még mindig járja. A közlött c. 13. X. praesumpt. (2. 23.) szerint is a nő, ki a házasságot még el nem hálta, jegyesn (sponsa) neveztetik. (. . . an iuvenis sponsam, in quam per verba de praesenti conse sit, debeat in uxorem habere . . .) Radvánszky Antal idézett értekezésében (224. l.) Apor Péter leirásában foglalt esküvést »előzetes esküvés»-nek nevezi bizonyára az hitben, hogy a házasságkötés utólagos esküvéssel még majd az eljegyzés után e meg. Csakhogy sem a Radvánszky értekezésében, sem az Apor leirásában utólag esküvésre nem kerül a sor, minek oka, hogy az elölegesnek nevezett esküvés ala házasságkötés rejlik, a mi csak ugy lehet, hogy maga az eljegyzés a házasságköt Nem hiában történik az, hogy Apor a leirásában az eljegyzés (házasságkötés) mell foglalt esküvést nem nevezi előzetes esküvésnek.

[3]) Immár a férfi az atyafiaival egyetemben rendelkezik annak a tanuságául, hog a házasság már meg volt kötve s igy a nő már a férfié lett. Előbb még csak a nő részé állók rendelkeznek : »napot tettenek, hogy mely nap menjen az ifju legény leán nézni.« Vesd össze Sohm : Trauung und Verlobung 49. l.

mind jövet, s mind menet, mind ebéden s mind vacsorán, valamig az leányos házhoz mentenek és onnét vissza az leány házához bőven megérjék vele, mert menet jövet mindenkor vigan voltak.

Az legény rendszerént az közelebb való atyafiai közül hivott magának násznagyot, nyoszolyóasszonyt, vőfélyt és kis nyoszolyóleányt vagy ha olyan atyafiai közül nem volt, valami nagy urat kért, hogy vállalja fel magára az násznagyságot, úgy az több emlitett tiszteségekre alkalmatos személyeket kért. Az legénynek fő uri gazdája volt, az ki az uton az vicegazdának az szükséges dolgokról parancsolt; az lakodalom előtt való nap az lakodalmos házhoz való közelebbik faluban megszállott, ott reggel felestökömöt ettenek, elküldöttek, hogy mikor készen lesznek az leányos háznál, tudósítsák az nász népit; mert az vőlegénynyel feles ur, urfi asszony, kisasszony ment, kivált az atyafiai, de másféle urak, urfiak stb. azokat az kisérőköt nász népinek hitták. Mikor megizenték, hogy készen vadnak, egész nász népivel megindultak . . . .
. . . . Mikor osztán az szin vagy palota eleiben érkeztenek, melyben az lakadalom volt, az hintóból leszállottanak, az lovasak penig az lovakról, akkor az násznagy megvárta az nyoszolyóasszonyt. Legelőször azért ment bé az lakadalmas helyre az násznagy, utána az vőlegény, az után az vőfély, azokat egynéhányan kisérték, azután ment az nyoszolyóasszony, utána mingyárt az nyoszolyó-kisasszony, az násznagy, vőfély és vőlegény; az leány apja vendéginek (azok mind rendet állván) legelsőbben az férfiaknak mind kezeket fogtak, azok után az noszolyóasszony és kis nyoszolyó szintén ugy kezeket fogták; hasonló renddel fogták másodszor kezeket az asszonyoknak és leányoknak. Az kézfogás elmulván, az násznagy előállott és az örömatyát és örömanyát (mert az mennyi asszony szülőit akkor ugy nevezték) egész házát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta, melyre az örömatyák nevivel az fő-gazda válogatott szép szókkal megfelelt, és az násznagyot, vőlegényt, vőfélyt és az egész háznépit feláldotta; azután az násznagy emlékeztette az örömatyát, azelőtt való időben megigérték volt az vőlegénynek leányokat, azért haza kérte a vőlegénynek, de azt hosszas bőv szóval[1]); akkor az fő-gazda valami tisztességes uri tréfát igyekezett az násznagyon, vőlegényen ejteni, melyet az násznagy is azonképen igyekezett visszaadni; azután szép hosszas beszéddel az örömatya s anya képiben az leányt kiadta, azután az egész nász népivel ebédre marasztotta.

[1]) Tehát a már előbb véghez ment házassági kötés csak a házaséletre való igérkezés (initiatio conjugii) volt, mi mutatja, hogy a házasságkötésben nem foglaltatik benn a házaséletre való egyesülés, minek a hiánya a sp. de praesenti jellemző tulajdonsága.

Mikor osztán asztalnál mind az vőlegény, mind az örömatya anya vendégei jóllaktanak, és az gyümölcset elszedték asztaltól felkö tenek, az asztalokat az' palotából vagy szinből kihordották, az fő-gazd szép czeremoniákkal, térdhajtásokkal tánczot kezdett osztani. Az első tán czot járták az násznagy az nyoszolyó-asszonynyal, az vőlegény az menny asszonynyal, az vőfély az nyoszolyó-kisasszonynyal. Mikor ezek hárm tánczoltanak volna, az második táncz volt az örömatya táncza, az ki tán czolt az örömanyával, utána, ha több gyermekei voltanak, még két pá gyermekei, ha azok nem voltanak, az közelébb való két pár atyafiai; a után rendre tánczoltanak. Következett azután az lengyel változó, némel kor az egeres és süveges tánczok, azokat követte az lapoczkás táncz. a lapoczkás táncz után volt még két három táncz. De azonban az menn asszonyt egy külön házban bévitték, ott ujonnan tiszta fejér köntösbe felöltöztették, vagy ha azelőtt fejér köntösben volt, rendszerént zöldbe noha más szinben is láttam (mert vedd eszedben, mikor az menyasszon kihozták, és az vőfély az ajándékokot bémutatta, más köntösben vol mikor asztalhoz kihozták; más rendbéli köntösben hozták ki, mikor elkap ták, harmadik rendbéli köntösben öltöztették fel, és igy az mennyasszon lakodalma napján három rendbéli különb-különbféle öltözetben volt), a haját az fonadékból kifonták, azt szélyesen az hátán leeresztették, fény keskeny pántlikával közben felczifrázván, de azt is hosszasan lebocsátván Azelőtt jóféle gyöngyös, köves koronakoszoru volt az fejiben, de mos virágból kötött koszorut tettenek az fejiben, és ugy felöltöztetvén, ujola az palotára vagy szinben kihozták. Kihozván, az hegedüsök csakhamar vonn kezdették az menyasszony tánczát, mikor azt el kezdették vonni, a menyasszonyt osztották az násznagynak, ki is kettőt-hármat kerülvén vél kezet fogva oda vitte az hol az menyasszony apja, anyja, atyafiai állottanak azoktól elbúcsúztatta. Sokszor ugy is usuáltatott, hogy nem akkor bucsu tatta el az násznagy az menyasszonyt, hanem harmadnapján, mikor a egész nász népe el akart indulni (vedd eszedben itt azt is, hogy az meny asszony lakadalma első napján semmit sem tánczolt, elment ugyan az kinc osztatott, de csak sétált). Mikor penig az násznagy búcsúztatta az lakoda lom napján az apjától, anyjától az menyasszonyt, az menyasszony akkor a apja s az anyja előtt térdre esett, és legelsőbben az apja és azután anyj lábaihoz borult, és az násznagy az apjától és anyjától elbucsuztatta, meg köszöntetvén véle az többi között, hogy atyai és anyaiképen felnevelték gondját viselték, s most is tisztességesen férjnek adták; avval az meny asszony apjának, anyjának kezeit s némelykor az lábait is megcsókolta, a apja s az anyja is az leányokot megcsókolták.[1]) Azután az násznagy a

[1]) Itt kellene a traditio puellaenak szerepét játszani, a mi ugy látszik már kimen a divatból.

menyasszonyt az vőfély kezire adta, az vőfély egyet került véle, azonban eleibe állottak rendszerint hat forgós ifiu legények, kinek-kinek egy nagy égő szövétnek az keziben, azok az vőfély előtt, de az vőfély után is egynehány pár tánczolt, az vőfély után penig mindjárt volt az nyoszolyó-asszony, a kis-nyoszolyó-kisasszony kezeit fogván, még három pár tánczot jártanak. Mikor az harmadik tánczot járták volna, jel adatván, az szövétnekes ifiak az ajtó felé kezdettenek nagy hamarsággal, csaknem futva menni, az vőfély az menyasszonyt utánok vezette, az vőfély s menyasszony után kisérve mentenek az nyoszolyó-asszony, kezit fogván az nyoszolyó-kisasszonynak, az menyasszonyt az vőlegény hálóházába bévitték, s az vőlegénynek az vőfély presentálta, feláldván őket szép áldásokkal, azután az vőfély az kardját kivonta, és karddal az menyasszony fejéről az koszorut lemetszette és az kardja markolatjáig lebocsájtotta, mezitelen lévén az kard (az azért volt, hogy emlékezzék meg az menyasszony, hogy mivel szüzességének jegyét az koszorut karddal veszik le, ugy viselje magát az szent házasságban, hogy ha azt megmocskolja, kard lészen az fején), azután az vőfély jó éjszakát vett az új házasoktól és az nyoszolyó-kisasszonynak kezit fogván mezitelen karddal, az koszoru az kardban lévén és az szevendék hordozók előtte menvén, az lakodalmos helyre visszament. Az noszolyó-asszony az menyasszonyt levetkeztette, az vőfély penig az noszolyó-kisasszonynyal hármatnégyet fordult, azután az kardból az koszorut az földre vetette és azt négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leányságának; az után egymástól jó éjszakát vettenek.[1]) De mind az leánykapás, mind az álomra menés rendszerént hajnal felé volt; ha penig álgyu-taraczk vagy szakállas volt, mikor az menyasszonyt kapták a vőlegényhez, erősen lőttenek.

Megvirradván penig, mikor gondolta az noszolyó-asszony, hogy az uj házasok felköltek, bément, az uj menyecskét felöltöztette abban az öltözetben, az melyeket oda fel irék, hogy az vőlegény küldett ajándékban, az fejét penig pártával és igen szép orientalis gyöngyökből köves főkötőben csinálták bé. Az régi magyarok az uj asszonyt azért nevezték menyecskének, hogy az jó feleség olyan mint egy kis meny vagy menyecske, az mint-

---

[1]) A nyugaton is átalán elterjedett szokás volt addig a házasságot kötött felekkel maradni, mig a mennyasszonyt levetköztették. Ez az elhálásnak némi nyilvánosságot adott, mi az elhálás jogi jelentőségének méltatásával függ össze. A levetköztetés s helyenkint az ágybafekvés sok izetlenségre adott alkalmat. Friedberg i. m. 22. l. Az agárdiak lakodalmi szokásai szerint a mennyasszonyt az elhálásra az u. n. hivogató a vőfélylyel a padlásra szökteti, hol a mennyasszonyt a vőlegény, a nyoszolyóasszony és nyoszolóleány már várják s itt levetköztetik. Magyarország és Erdély képekben. 1853. II. 31—35. l.

hogy az gonosz asszony bizony igen nagy pokol és gehenna. Felöltöztetvén legelsőbben az férfinek megmutatta, azután az apjához és anyjához bévitte akkor az uj asszony szüleinek kezit megcsókolta. Minekelőtte felköltenek az muzsikások az vőlegénynek és menyasszonynak, násznagynak, vőfélynek noszolyó-asszonynak, kis-noszolyónak, másoknak is, az hová érkeztek, haj nalnótát vontanak.

Már most másodnapján nem nevezték tovább vő legénynek és menyasszonynak őket, hanem ujháza soknak, ugy is ittanak egésségekért; az násznagy, vőfély noszolyó-asszony, kisnoszolyó-nevek megmaradtanak mindaddig, az mig a uj menyecskét haza vitték az férfi házához, és ott is az mig a lakodalom egészen véghez ment.

Ha catholica volt az uj asszony, azt másod napján béavatták. [1])

Ez az Altorjai B. Apor Péter leirása ugylátszik mindarról, a mit a házasság kötéséről csak elmondhatott. Ép magát a házasságkötést, mely az eljegyzés és elhálásból áll, oly hiven ecseteli, hogy bátran elmondhatja ». . . ebből eszedben veheted az alább való lakadalmakat is, mert azoknak is csak az volt a fundamentoma, ha az pompa szinte ugy ki nem tölt is.« Az a másik leirása, mely azon emlékezetes lakodalomról szól, mely volt Gyalú várában az 1702. esztendőben gróf Bánffi Anna és gróf borosjenői Székely Ádám házassága alkalmából, egyező avval, mit a lakadalmak és házasság ról általában mond (i. m. 393. l.) A pompa még nagyobb volt, mint a mint a nagy lakadalmaknál általában szokásos volt. Az erdélyi gubernator gróf Bánffi György leánya ment férjhez s igy aztán Leopold császár is hivatalos volt, ki a maga képiben gróf Rabutint küldötte. A nagy pompa daczára a házasságkötést illetőleg, nem látunk egyebet, mint a mi a közlött leirásból megállapitható. Cserei Mihálynak Altorjai B. Apor Péter munkáihoz toldott megjegyzései is, midőn az »lakodalmi solemnitásokról« szól

---

[1]) A menyasszony avatása »a beavató pap abbeli esedezésében foglaltatik, miszerint az Ur a nő házassági szövetségét egyéb kegyelmei mellett tegye gyermekekben is boldoggá. Az avatási szertartás igen rövid s arra mutat, hogy ez a hajdani esketési szertartások töredéke. T. i. valamint hajdan a házasulandók a násznéppel együtt a templom ajtajánál álltak meg s miután ott a lelkész által összeadattak (l. e munka 17. lapját), zsoltárok mondása mellett a templomba vezettetvén, a menyegzői mise alatt vevék a házassági áldást: ugy ma is a beavatandó menyasszony a templom tornáczában foglal helyet, hol a pap elolvassa fölötte a 66. zsoltárt, s erre áldásért esedező nehány vers előbocsájtása után egy imában könyörög Istennek, miszerint valamint egykor a magtalan öreg Sárát gyermekekkel vigasztalta meg, ugy tekintsen ezen szolgájára is s neki termékenységet nyujtani, nemzendő magzatját pedig megáldani méltóztassék.« Lonovics: Egyházi archaeologia III. XIX. A tudós szerző még megjegyzi azt, hogy: »a menyasszonyi avatásnak a régi sacramentárokban s az előttünk fekvő külföldi rituálékban semmi nyoma.«

(i. m. 468. s követk. lapok), megerősitik azt, a mit egész terjedelme szerint leírva olvashattunk.

Apor leirásában a felek házasságkötés után is, habár ezt a pap jelenlétében esküvés mellett teszik, még csak mátkások maradnak,[1]) kik aztán csak ugy szólitják egymást, hogy: »bátyám«, »hugom«. Látszik, hogy a házasság még nem létesült teljesen. Csak ha az eljegyzéshez még az elhálás is hozzájárult, mit a lakodalom szokása szerint élesen jeleztek, volt szó házasokról, nem többé legényről és menyasszonyról. Természetes, hogy az eljegyzés alatt a házasságkötés értetik, ép ugy mint a hogy az eljegyzés (desponsatio) alatt Kálmán király is a házasságkötést érti. Az Apor által fentartott emléknek a szólásmódja több század multán is olyan mint a Kálmán királyé. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy Kálmán király a törvényében házasságkötésként az eljegyzést (desponsatio) emliti. Az elnevezés idegenszerüsége a jogfejlődés áttekintése által érthetővé válik s a mai házasságkötés belső természetét is felderiti, mely abból áll, hogy a házasságkötés a házaséletet nem létesiti, sőt az erre irányuló szövetkezést sem fejezi ki magában véve. Ez a sponsalia de praesenti jellemző tulajdonsága, a hogy a házasságkötést műnyelven ma is nevezni szokás. A mondottakhoz képest a hazai emlékeinkben előforduló azon szokást is megérthetjük, hogy a házasságkötés után, mit rendesen eljegyzésnek szokás nevezni, a nő még hon marad s nem egyhamar kerül a férjéhez. A legényt még megvárakoztatják. Ugyancsak megvárakoztatták a hazavitel dolgában (1688) a leány szülei Bethlen Miklóst. Egy évig kellett várakoznia, a miről a házasságkötést hozzávéve maga Bethlen Miklós emlékezik meg önéletirásában. Tudni kell azt, hogy Bethlen Béldi Pál és Osdolai Kun István leányai között akart választani. A mikor a Kun István leányát már megnézte, arra szánta rá magát, hogy a Béldi Pál leányát is megtekinti. Utközben egy leánykérővel találkozott s az jutott az eszébe, hogy a mig Béldieknél talál járni, addig a Kun István leányát valaki le találja ütni a kezéről. Hogy ez ne történjék meghatalmazottat küldött vissza Kun Istvánnékhoz, a ki a leányt neki eligértette. Nehány hét mulva az ekkép megkért leánynyal meg is esküdött, de csak jóval később vitte haza, a miket ő igy ad elő:

> Én hirtelen mindjárást csak resolválván magamat és egy jeles tréfás, Bacso István nevü jó iható prokátor, Baso Tamás ekkor kisérő szolgájától, kezem beadásával visszaizenek, hogy a leányt én elveszem.

[1]) A házasságkötés nem állja annak utját, hogy a házasságra lépett felek mátkások legyenek, igy is neveztessenek. A külföldi nyelvekben a férj, a feleség elnevezése is az eljegyzés (desponsatio sponsalia) szava után képződött (franczia: époux, épouse; olasz: spolo; angol: spouse) s igy a szóképzés által is átalán meg van az erősitve, hogy az eljegyzés maga a házasságkötés.

Én aztán a másiknak látására sem menék Vargyasra, hanem csak haza az atyámhoz, ki is helybenhagyja és kevés hetek múlva Nagy Tamás tanács ur s az atyámnak és nekem jóakarókkal Osdelára menönk és megesküvénk a mátkámmal, de mivel igen gyenge és kis idejü volt in anno 1688. 11. juniusban volt a lakodalmunk ugyan Osdalán, lévén ő akkor tizenöt esztendős három holnapi csak, én pedig huszonöt esztendős két holnapi. Bár lett volna idősebb, talán egészségesebb lett volna.

A jogi mozzanatokat még jobban tünteti fel a Bethlen István második házasságkötése, melyet következőleg irt le[1]):

Rhédei Istvánné az első feleségemnek is igen jó embere .... sok beszéd után monda: Édes uram kegyelmed igy nem élhet. Jó feleséged volt, a belső dologra való gondviseléshez nem szoktál, kárba megyen mindened. A kisasszonyt is hol s kineveli? stb. Én mondám: Én ezeket mind értem, de kit vegyek el és mikor? .... mert hiszen öt hete a miulta a feleségem megvolt, az asszonyok megégetnek, ha olyan jó ritka feleséget olyan hamar elfelejtem. Mondá: hiszen a hazavitel a becsületre nézve haladhat, csak a kötelesség (értsd: vinculum matrimonii) titkon lenne bizonyos; néha az ilyenben a késedelem veszedelmes; másoknak is vagyon szükségök feleségre, gomba szedőnek tőkén a szeme. Ugy lehet épen azt rántják fel, a ki kegyelmednek legjobb volna .... No lássuk hát kit?

Abban állapodnak meg, hogy a Telekieknél lévő Julia nevü hölgyet veszi el s vele ezt közlik, ki megegyezését adja. Lássuk most már, hogy iratik le a házasságkötés[1]):

A feljebb emlitett conclusum szerint, én azt titokban akartam tartani a tavaszig, de egyszer hallom minden felül, hogy beszélik az én titkom; azért ugy találok, hogy a gyürüváltási hitlés, a ki tudja eltávoztatására, legyen meg, az hazavitel haladjon bár; sok más nagy oka is volt már akkor a sietésnek, melyet csak az öcsém s én tudtunk, de kitennem nem szükséges, noha tisztességes. Az hazahozást pedig ezek siettették, 1-ma februarii lévén a hitlés a Teleky maga házában sok uri és főrendek jelenlétében, a püspök Honti István által.

Már az hitlés is publice meglévén, a fejedelemtől fogva a szemetbíróig mindennek, férfi és asszonynak nyelvén vagyok; én és jóakaróim ugy találák, ennek már mindegy a büzi, talán jobb azt a meleg ágyban kelve együtt szenvedni, mitsem a hidegben külön-külön; jobb leszen

---

[1]) Magyar történelmi emlékek. Kiadja Szalay László. Gróf Bethlen Miklós önéletirásának első fele. Pest, 1858. 385. l.

Bethlen Miklós önéletirásának második fele. 1860. 9. s következő lapok.

csak hazahozni. . . . Egy hétig voltunk mátkások. Mentem egyszer látogatni. . . . Bucsuzáskor volt az első csókváltásunk. Az asszony, mint keresztény jó atyafi szivesen örült szegény árva atyafiának szerencséjén, mint a kit azelőtt is öcsémasszony névvel szólitott. De nem tudom, mi az ördög vitte Teleky fölibe, hogy Pernyesziné által vettem én a leány megegyezését. . . . Mégis izené: hozzám el, ha kell, majd ugy segéllje, a szállásomra küldi. . . . Rhédey Istvánné és Pernyesziné az én üveges hintómon a szállásomra hozzák Juliát és 8. februarii anno 1686. tevék ugyan ők fejében a kontyot szokott stylussal élvén: tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot. De hogy az estére térjek. Minthogy a főrenden lévő mennyasszonyok az asztalnál enni nem szoktak, enni adaték; osztán a két asszony elmenvén, térden állva imádkozánk az istennek a mint tudánk, és ugy fekvénk le és kelénk a mi jó Istenünk neviben az emlitett 8-va februarii, kiért hála legyen az házasságot még a paradicsomban szerző istennek.

Ugyan az első mint a második házasságot illetőleg láttuk, hogy a nő még a házasságkötés után hon marad, szülőinél marad. És ez nem esetleges dolog. Azt a sponsalia de praesenti (desponsatio) jogi természete is megköveteli. A leirott esetekben csak arról van szó, hogy a hazavitel a szokottnál későbbre illetőleg rövidebb időre esett. Csak ebben áll az elmondott esetek különlegessége, szabály levén, hogy a házasságkötés után a házasságkötő felek nem kelnek mindjárt egybe. Tudjuk, kogy az esküvéssel a házasságkötés járt karöltve, a mivel azonban még nem járt az életközösség, az életközösségre való egyesülés. Nem csoda, ha a nőt még a házasságkötés után is otthon hagyták, még pedig nem is rövid időre. Ez alatt az idő alatt a nő még mindig rászánhatta magát egy jobb életre, mi az egyház felfogása szerint a szerzetesi élet. Ha az erre való eltökélésre még mindig két hónapi idő van számitva, természetesen az elhálás előtt, ugy annak az igen megfelelő volt, hogy a házasságot kötött feiek nem keltek mindjárt egybe. Nem csoda, ha a régi társadalmi szokások a régi jogrenddel összehangzásban voltak. Ma már nemcsak az erkölcsök, de a társadalmi szokások is a régi jogrenddel való meghasonlást tüntetik fel.

Az átalános egyházjogi fejlődésből még egy oly jogi tételt kell kiemelnem, mi ha elavultnak látszik is, nálunk még mindig jelentékeny szerepet vihet.

A felek, kik a házasságkötésre való igérkezést (sponsalia de futuro) tettek, házassági frigybe jöhetnek a nélkül, hogy előbb szükséges volna az, hogy házasságot kötöttek legyen (sponsalia de praesenti) ugy a hogy az szokás, tudniillik per verba de praesenti. Elég, hogy a házasságkötésre való igérkezést elhálás követte.

A szabályt a IX. Gergely rendelése szerint a c. 30. X. de sponsalib. adja.

»Is qui fidem dedit M. mulieri super matrimonio contrahendo, carnali copula subsecuta, etsi in facie ecclesiae ducat aliam et cognoscat, ad primam redire tenetur, quia licet praesumptum primum matrimonium videatur, contra praesumptionem tamen hujusmodi probatio non est admittenda. Ex quo sequitur, quod nec verum, nec aliquod censetur matrimonium, quod de facto est postmodum subsecutum.«

Az átalános egyházi jog tétele nálunk a Mátyás idejebeli hires zsinaton is visszhangzott:

». . . . sciendum aliud sunt sponsalia aliud matrimonium: sponsalia sunt futuri matrimonii promissio, ut si aliquis dicat, promitto tibi, quod contraham tecum matrimonium et post hujusmodi sponsalia, si carnalis copula subsequatur, est matrimonium inter tales juris interpretatione.«

A házasság keletkezése ily módon nálunk még mindig gyakorlati jelentőségű lehet.

Azt tudjuk, hogy a Királyhágón túl a protestánsok a házasságok keletkezésére nézve azokat az alapokat ismerik, melyeket a kánoni jog rakott le. Az ő kútfőjükben, Bod Péterben (Syn. jur. conub.) a házasságkötésre egymásnak még csak igérkezett felek testi közösülése által végbemenő házassága is emlitettetik. Könyve a következőket mondja:

22. Quid si Sponsus cum sponsa concubuit, carnalisque copula accessit?

Tunc locum habet Regula: Sponsalia per concubitum transire in Matrimonium: quoniam ipso concubitu consensus conjugalis inter se satis declaratur, qui inducit vinculum indissolubile. Ipso tamen facto suum imminuunt existimationem.

23. Quid si Sponsus qui Sponsam cognovit auffugerit?

Edictaliter omnino citandus; qui si non comparuerit, per sententiam Judicis pro legitima fugitivi Uxore declarari, et in ejus Bona cum omnibus juris effectibus mitti potest. Atque ita ex accidenti Sententia Judicialis idem operatur, quod alias benedictione Sacerdotali, seu copulationi adscribatur.

Hogy milyen legyen az eljárás közelebbről tekintve az elmenekült jegyes ellenében, Bod Péter a munkájában 82. sz. a. irja le s hol aztán magának a jogi tételnek a bővebb indokolásával is találkozhatunk:

Si sponsalia fuerunt legitime contracta, sponsus vero impraegnavit sponsam, tandemque aufugiens spem redeundi praesciderit; sponsa de impraegnatione praestet juramentum suppletorium. Sponsus refractarius per edictum ad matrimonium consummandum cogendus. Qui si non compareat, sponsa impraegnata pro legitima ejus

uxore est declaranda. Si tandem revertatur sponsus, solennitas ecclesiastica, copulatio scilicet, tunc quoque peraganda; ne rursum discedere conjugemque relinquere licitum putet.

Ratio sententia, quae pro uxore declarat, et in bona ejus sponsam impraegnatam inmittit, haec est: Quia sponsalia valide inter has personas fuerunt contracta. Accessit concubitus, quo ipso consensus matrimonialis, etsi occulte fuit editus. Quia talis sententia declaratoria, est iustar decreti interimistici, seu sententiae provisionalis, quam interim donec impedimentum remotum fuerit, etiam judex decernere potest: licet alias ipsi integrum haud sit a legibus ordinariis recedere.

Kisbaczoni Benkő László, ki a Bod Péter munkáját anyanyelvünkre fordította, a jogi szabályt a következő verses szavakba szedte:

Egybefekvés, ha helyt talál,
Mátkaság Házassággá vált. [1])

Hogy mindez minő megszorítással értendő, Bod Péter könyvének két előbbi pontjából kitünik:

7. Clandestina sponsalia quae sunt?

Quae non adhibitis testibus, et absque eorum auctoritate, in quorum sunt potestate, contrahuntur.

8. An talia subsistant?

Minime, etiamsi concubitus adfuit. Axioma enim; Sponsalia per concubitum transire in matrimonium: sonat de sponsalibus validis, non vero clandestinis.

---

[1]) A szabály érvényben lételét Dósa Elek Erdélyhoni jogtudomány czimü munkájában 1861-ben is elismeri. Ugyancsak ezt teszi nevezett szerző 1863-ban, midőn az erdélyhoni evangelico-reformatusok egyházi jogtana czimü munkáját kiadta (120. lap). Dr. Kolozsvári Sándor (Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyház-joga II. füz. 1877. 438. l.), kétségbe vonja ugyan azt, hogy a szabály: »sponsalia per concubitum transire in matrimonium« ma még érvénynyel birna, söt azt hatályon kivül helyezettnek állitja, de állitását mivel sem igazolja. Dósa a szabályt 1863-ban még mint élő jogot ismerteti. Ehhez képest a szabály elavultnak nem tekinthető. Elavulásra annyi idő nem elegendő, a mely a Dósa és Kolozsvári munkai megjelenése között eltelt vagyis 14 esztendő. Kolozsvárinak tehát az állitását csak ellenkező szabály vagy jogi szokás képződésével lehetne igazolni. Arról, hogy ellenkező szabály hozatott volna, nála szó sincs, az ellenkező szokás képződésének bizonyitásával is adós maradott, a mely bizonyitás csak ugy sikerülhetne, ha birósági itéletekre hivatkoznék, melyek állandóan annak az ellenkezőjét mondták volna, a mit a szabály: sponsalia per concubitum transire in matrimonium kifejez. Ha jogi szabályokon oly könnyü szerrel tultennők magunkat, mint Kolozsváry, ugy nem tudhatjuk, hogy az erdélyi protestáns egyházban mi a jog. Holnap már nem lesz jog, a mi még ma jog gyanánt tiszteltetik. Nem hiában Kovács Albert protestáns jogiró még 1879-ben is azt, a mit a Házassági törvényrajzban megirva talált, tudniillik azt, hogy az eljegyzés elhálás által házasságra változik, érvényesnek találta. Kovács i. m. 604. l.

Hogy aztán miért juttatja csak a nyilvános mátkaságnak azt az előnyt, hogy abból házasság lesz, ha t. i. a mátkasághoz elhálás járult s az elhálásnak nincs meg ez az ereje, ha a mátkaság nem volt nyilvános, a következőkép indokolja:

11. Quid si copula carnis cum ea, quam clandestine desponsavit intervenerit?

Tunc haec communiter praeferri solent, maxime si Sponsa decepta priorum Sponsaliorum fuit ignara; ob carnis tamen copulam Magistratus poenea Sponsus subjiciendus. Rectius tamen alii Sponsalia publica vel sic praeferunt- Ratio haec est: Quia per injuriam Sponsae posteriori illatam, jus priori aufferi non potest. Quia lata aperietur via fraudibus ac dolis, si quis liberari cupiens a sua Sponsa, et cum alia conjungi cupiens, absque omni causa se liberare posset, spondendo scilicet alteri Matrimonium et Copulam cum eadem habenda.

Ezen alapokon áll Dósa Elek is, az erdélyhoni jog megirója. Eltérés közte és Bod Péter között csak abban mutatkozik, hogy ő azt, hogy a mátkaságból elhálás által házasság lesz, nemcsak a nyilvános mátkaságra érti. Az elhálásnak erejét, mely a házassági kapcsot létesiti, a nem nyilvános az alattomos mátkaságra is vonatkoztatja. Csak akkor, ha ugy áll a dolog, hogy előbb nyilvános mátkaság létesült s erre az alattomos, az utóbbihoz hiába járul az elhálás, hogy az előbbit lerontsa. Mihelyest nincs nyilvános mátkaság, mely magának előnyt követel, a régi szabály, hogy az a mátkaság győz, melyhez elhálás járult, csorbitlanul marad, a mi a kánonjogi álláspontnak is jobban megfelel, a nélkül, hogy a nyilvános mátkaságot kisebbitené, jobban megfelel, mint a Bod Péter nézete. [1])

Hogy azoknak a házassága, kik a tridenti zsinat határozata által a házasság megkötésénél kötelezvék, nem jöhet létre másként, mint a tridenti forma szerint, önmagától értetődő. Ily felek között tehát az a szabály, hogy már a házasságkötésre való kölcsönös igérkezésből elhálás által házasság leszen, nem állhat. A tridenti forma csak magamagát ismeri el. Oly házassági kötés nem házassági kötés, mely nem a parancsa értelmében tétetik. Ebben külömbözik a Kálmán király törvényétől, mely a tridenti zsinat határozatához hasonlót rendelt, de a kellő sanctio hijával, a mi bizony azt okozhatta, hogy a Kálmán törvénye mellett, a házasságkötésre való igérkezésből (sponsalia de futuro) házasság lehetett, ha ahhoz elhálás járult.

---

[1]) Dósa Elek Erdélyhoni jogtudomány. Kolozsvártt, 1861. II. 29. s következő lapok. Dósa Elek: Egyházi jogtan 118. l. Külömben még Luther maga, ki a nyilvános mátkaságot, a nyilvános eljegyzést követelte, akkor, ha ezzel nem nyilvános eljegyzés konkurrált s ez az utóbbi el is lett hálva, ennek adott elsőbbséget.

De mint tudjuk, a tridenti formán rés is nyilhat. A vegyes házasságra nézve nem feltétlenül kötelező a tridenti forma. A vegyes házasságokra nézve tehát a régi egyházjognak van tere. Ennek az állapotnak most már egyik következménye az is lehet, hogy azok, kik magokat vegyes házasságra nézőleg házasságkötés tételére kötelezték (sponsalia de futuro) vagyis a jegyesek — a mint őket nevezzük — elhálás által is házasokká lehetnek.

A kánoni jognak még ez a szabálya is élő törvény. Ennek az alkalmazására a sor még ma is igen könnyen rákerülhet. Ez a Királyhágón túl a protestánsokat illetőleg kifejezetten el van ismerve. Hogy a szabály az ország közönséges jogának is alkateleme, az 1841. évi ápril 30-án a vegyes házasságokra vonatkozólag adott pápai instructio elhárithatlan következése. Furcsán hangzik ugyan már annálfogva is, mert jogi irodalmunk a szabályt mint élő jogot nem méltatja, de avval mégis csak el kell számolni. Ha tény az, hogy a vegyes házasság alattomosan is létesülhet, a mi mellett a saját szentszékeink döntése is bizonyitanak, ugy az alattomos házasság azon válfaját is el kell fogadnunk, melyet azon szabály fejez ki, hogy az eljegyzésből elhálás által házasság lesz. Az eljegyzésből elhálás által létesülő házasságot a tridenti zsinat anathémája (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) ép ugy őrzi és védi, mint az alattomos házasságot egyátalán. [1]) Hogy aztán ez az anathoma a maga czélját csak tökéletlenül éri el, mert csak a vegyes házasságban élő katholikus félre bir kihatással s a szabályt, melyet őriz a Királyhágón innen élő protestáns félt irányában nem érvényesitheti, kinek a vegyes házassága is a József császár patense szerint biráltatik el, csak a jogi helyzet nehézségét érezteti. Az mindenesetre kisebb baj volna, ha a vegyes házasság dolgában egy ugyanazon jogi szabály érvényesülne.

Mindenek felett áll pedig az, hogy a házasságkötési fogalom még ma is ugyanaz, melyet Kálmán király törvényéből kiolvashatunk. E tekintetben a kánoni jog egész napjainkig csorbitlanul áll fenn.

---

[1]) Már e munka 68. lapján a birói hatáskör kérdésénél figyelembe vétetett az, hogy az eljegyzés a házasságkötéssel össze bonyolodhat s ugy találtuk, hogy ilyenkor az eljegyzés felett a házassági kötelék birósága kell hogy itéljen, feltéve, hogy az eljegyzés a házassági kötelék szempontjából jön számba. Mindenesetre különös volna az, ha az eljárás külön választatnék, midőn az eljegyzés nem mint pactum de contrahendo matrimonio, de mint a házassági kötelék létesülésének alkateleme méltatandó. Ilyenkor a dolog természete is megköveteli, hogy a házassági kötelék birósága az eljegyzésre is kiterjeszkedjék. Külömben a házassági kötelék iránti biráskodás joga, ugy a mint az az egyházi biróságokra van hagyva, csorbittatnék.

2) *Polgári jog.*

Egészen más a II. József császár patensében, mint a kánoni jogban a házasságkötés fogalmára nézve a vezérlő gondolat. Eljegyzés és házasságkötés egymástól oly messze állok, hogy azok semmikép sem hidalhatók át. A házasságkötésben semmi eljegyzésszerü sincs, a mire a sponsalia de praesenti annálfogva emlékeztetnek, mert ezek által még nincs a feleknek a házaséletre való egyesülése kifejezve. A József császár által alkotott házassági jogrendben az eljegyzés és házasságkötés oly élesen külömböznek, hogy a külömbség nemcsak az elméletben áll kétségen kivül, de gyakorlatilag is a legmerevebb következetességgel van keresztül vive, a mi már azáltal éretett el, hogy az eljegyzésnek a jogi következményei teljesen meg vannak bénitva, szüntetve. Az eljegyzés házasságkötésre irányuló vonatkozásában elvileg véve sem ismertetik el. A József császár patense szerint nem képzelhető itélet, mely ha csak fogyatékos módon is a házasságkötést meghagyná, a mire pedig tulajdonkép az eljegyzés irányul. Ugy gondolkozik, hogy a mit nem lehet kényszer utján feltétlenül valósitani, az elvileg se létezzék. Ezért mondja mindjárt a bevezető szavainak első pontjában a következőket:

> I-mo Quilibet sponsalia, id est contractus illi per quos vir et mulier se praevie ad contrahendum matrimonium obligant, pro nullis et irritis habeantur,

a mi által azonban csak az van mondva, hogy az eljegyzés jogi következményekkel nem jár s mit aztán a bevezetés második pontja mindjárt felvilágosit:

> II-do Si proinde sponsalia ejusmodi hoc non obstante contrahantur contractus talis quocumque demum modo conceptus, et quibuscunque solennitatibus provisus nec obligationem quoad matrimonium ineundum post se trahere, nec secus vel minimum legalem effectum habere possit.

Az eljegyzés merőben a naturalis obligatio terére vitetik át s különösen kiemeli a következőt:

> III-tio Eeo minus autem ex impraegratione post contracta sponsalia intercedente, obligatio ad ineundum matrimonium oriri valebit, verum impraegnatio talis non secus, ac alia, quae absque praecedentibus sponsalibus intercessit, consideranda erit.

A mit a patens a házassági kötést megelőzőleg a felek között végbement dolgokból jogi hatálylyal felruházottnak elismer, azok a házasulási

egyezmények, melyek — mint az osztrák polgári törvénykönyv magyar műnyelve után tudjuk — a vagyoni dolgokra nézők:

5-to Omnes contractus matrimoniales in futurum taliter concinnandi erunt, quod postquam N. N. cum N. N. matrimonio jungi decrevit, quoad sequentes conditiones inter ipsos coalitum sit, quae post subsecutam copulationem vigorem suum obtinebunt.

Mind oly intézkedések, melyek által az eljegyzésnek minden érintkezése a házasságkötéssel kiküszöböltetik. De az eljegyzésnek — a mi csak mint naturalis obligatio teng — a házasságkötés irányában való külömbsége még azáltal is előtérbe lép, hogy a patens házasságkötési fogalma is más és messzebb menő, mint az általunk már jól ismert kánoni házasságkötési fogalom.

Tudjuk, hogy a közönséges egyházi jog szerint a házasságkötésből a házasságra való átmenetet a testi elhálás képezi. Az átmeneti állapottal járó dolog, hogy a házassági kötés sem lehet oly magában befejezett, mintha az az átmeneti állapot nem léteznék. A hol tehát minden átmenet hiányzó, ott a házasságkötésnek többnek, teljesebbnek kell lenni; a házasságkötésbe többnek kell beleférnie, mint külömben. És ez igy is van a József császár teremtette házasságkötésben.

Azt tudjuk, hogy a testi elhálás, mint a házasságnak külön, jogilag is külön tényezője, a József házassági jogrendében egészen hiányzó. Erre semmi suly sincs fektetve, habár az az itélet, melyet Romleitner Annának Baronyai Imre elleni peréből közöltünk (l. e munka 60. lapján az 1. jegyzetet), önkénytelenül is hódol azon természetes felfogásnak, hogy a házasság el nem hálását számba vegye akkor, midőn a kényszer alapján létrejött házasságot érvénytelennek mondja. Ha ez az itélet a József császár patense alapján hozatott is, magában a patensben arra való támpontot, hogy a házasság elhálása vagy el nem hálása mint ilyen számot tehetne, nem fogunk találni. Az egészen más dolog hogy a testi elhálás nem önmagában véve, de mint a kényszer vagy tévedés után való későbbi beleegyezésnek kifejezője, részesülhessen jogi figyelembe. Csakhogy akkor a későbbi beleegyezés hat s nem testi elhálás mint ilyen, a mi jól megkülömböztetendő.

A házasságkötésen kivül semmi egyéb sincs a József császár patensében jelezve, a mi a felek házaséletbe való lépésének kifejezője lenne. A patens ugyan többször használja a copulatio kifejezését (34. és 40. §.) mi által az volna jelezve, hogy a felek házassági kötését, a szerződést követőleg a házaséletbe a felek a papi cselekvés (copulatio) által lépnek, vezettetnek be. De hogy ez nincs igy, erről a patens 22. §-a eléggé felvilágositó:

Contractus matrimonialis per id concluditur, si vir et mulier mu-tuo consentiant ad ineundum indissolubilem unionem fine eo ut proles generent et juribus statui huic cohaerentibus fruantur. [1])

Látni való, hogy az itt körülirott házasságkötési fogalom nem tür meg azt, hogy azok, kik házasságot kötnek, a házaséletre még csak későbl egyesüljenek. A consensusnak »ad ineundam indissolubilem unionem« kell adatni ugy, hogy a megegyezés már a házaélet megkezdésére irá nyuljon; fine eout proles generent et juribus statui huic cohaerentibu fruantur. Magok a felek kijelentése teszi azt, hogy ők nemcsak há zassági kötést tesznek, de hogy a kijelentésöknél fogva a házasság maga teljességében létesült a mivel szemközt annak, hogy a felek a tény leges házaséletet abban hagynák vagy egy időre felfüggesztenék semm jogi jelentősége sincs. A felek már a házaséletbe is beléptek annál fogva, hogy a házassági kötést létesitették. Semmi egyébre sincs szükség A házassági egybekelés is — mint a magyar nevezi — véghez ment puszta megegyezés által, mely már a házas állapottal járó jogokat is meg adta. És ez nem is lehet máskép, ha meggondoljuk azt, hogy a patens házassági viszonyra nézve nem állapit meg más kezdő szakot, mint a há zasságkötést. A 22. §-ban foglalt házasságkötési fogalomnak tökéletese megfelelő a már ismertetett 29. §., mely a parochus, pastor vagy popa egy szerü jelenlétével beéri a házassági kötés tételénél. Ezen hatósági szemé lyek semmiféle cselekvő közremüködésére sincs szükség. A mit a hatóság személy, a patens jelen terjedelmü érvénye szerint a pastor végezni szo kott, ez csak azt tanusitja, hogy ahhoz a mit az állam reá bizott, a sajá egyháza jogi fejleményeit is, minő a copulatio és a megáldás, hozzáfűzi, mit a patens egyátalán nem zár ki, de a mi nem az a jogi anyag, melyb a patens magyarázandó volna. Magoknak a feleknek a kijelentése az, a m az elhatározó, ép ugy mint a közönséges egyházi jog házasságkötésébe melynek irányában a patens szerinti házasságkötés nem ebben, de abba tanusitja a külömbözőséget, hogy túlmegy azon, hogy a felek házasság kötésében csak oly házassági kötést lásson, melyben a házaséletre val egyesülés nem létesült (sponsalia de praesenti), de még csak bekövetkez A házassági patensben azon házasságkötési fogalmat látjuk, mely szerin a házassági viszony nem szakonként, de magából a házassági kötésb létesül. Ez a házasságkötés mai fogalma. [2]) És ez a patens szerint ug

[1]) A »Házassági törvényrajz« forditása szerint a szakasz következőkép hangzik A házassági szövetkezés ugy megy véghez, ha a férfi és asszony (egymás között) me egyeznek aziránt, hogy ők elválhatlanul egyesülnek a végre, hogy magzatokat nemz nek és az ezen állapottal járó jussokal éljenek.

[2]) Wenn frühere Zeiten ein einen kürzeren oder längeren Zeitraum hindurc dauerndes allmähliges Werden der Ehe, welches mit der Verlobung begann und m

történik, hogy nincs egyébre szükség, mint a felek akarati nyilatkozására. Ennek megfelelőleg értjük ma a »consensus facit nuptias« elvét, a mi aztán jogi szempontból tökéletesen elegendő. A mi ennél több az az egyházat is csak ugy illetheti, hogy az ne legyen a házasság érvényébe vágó, minő a copulatio és benedictio. Az állam a házasságkötés érvényes létrejövetele dolgában — az akadályoktól eltekintve — legkevésbé követelhet többet a consensusnál.

Már a patens házasságkötési fogalmából is kiindulva belátható, hogy hogy a patens miért mellőzte azt, hogy az házassági kötés alól dispensatiot adjon azaz helyezzen kilátásba, minő dispensatio az, a mit a pápa adhat a még el nem hált házasságra vonatkozólag. Az állam a házassági patensben a házassági kötést ugy tekinti. mint egy magában befejezett dolgot. A patens házasságkötése a házaséletre való egyesülést is felöli, egy szóval annak egyáltalán nincs tere, hogy még mielőtt a házaséletre kerülne a sor, maga a puszta házassági kötés alól felmentés adassék. Ez csak sponsalia de praesenti mellett lehetséges és érthető, melyekről elmondhatni, hogy azok még nem egyéb mint puszta házasságkötés. A mondott okból az sem volt a patensbe felvehető, hogy a házasságkötés szüzi fogadásra felbomoljék. Ez is csak sponsalia de praesenti mellett lehet indokolt. Nem volt mást mit tenni, mint a patensben a szüzi fogadásnak a házasságkötésre vonatkozó felbontó erejét mellőzni. Pedig a patensre nézve elmondható, hogy a katholikus egyháznak a házasságra vonatkozó főbb jogtételeit kimélte. Az uralkodó vallás bizonyos kiméletben részesült. De a patens házasságkötési fogalma mellett a szüzi fogadás felbontó erejének, mit a tridenti zsinat dogmakép mondott ki, el kellett bukni. [1])

---

der ehelichen Beiwohnung zum Abschluss gelangte, gekannt haben (l. e munka 160. lapján az 1. jegyzetet), so ist dise Anschauung dem Rechtsbewusstsein der Gegenwart jedenfalls völlig fremd geworden, dass heutige Recht kennt nur einen einheitlichen Act der Eheschliessung und kann nur einen solchen kennen, ja, wenigstens nach der heutigen Auffassung, alle aus dem Ehelichen Verhältniss resultirenden Rechte und Pflichten der Ehegatten so eng miteinander zusammenhängen, dass jeder Versuch, dieselben auch nur vorübergehend von einander loszureissen, dass Wesen der Ehe selbst verkümmern würde: Buchka: Die Bedeutung der kirchlichen Trauung im geltenden Rechte. Zeitschrift für Kirchenrecht 1882. XVII. k. 4. füzet. Megjegyzendő azonban, hogy a házasságkötés régi fogalma sem dualisticus, a mint kánoni jog szerint ma is a házasságkötés magában véve az egész házassági kötés. A testi egyesülés nem a házasságkötésbe való, az a házassági kötés végrehajtására tartozik. Nem a házasságkötést magát, de az egész házassági viszony létesülését tekintve lehet azt mondani, hogy a keletkezési folyamat dualisticus jellegü. Ez az, a mi a modern felfogás szerint már nincs meg. A házasságkötéssel a házassági viszony teljes létesülése van egybekapcsolva. Ennyiben szünt meg a régi dualismus.

[1]) Mindenesetre különös a jogi helyzet Németországon abban a kérdésben, mely a házasságkötésnek szüzi fogadásra való felbomlását illeti. Tudni kell, hogy az 1875.

A patensünk házasságkötési fogalmából kiindulva az is egészen érthetővé válik, hogy a patens szerint a feltétel alatt való házasságkötés kizártnak veendő.[1]) Erről nem emlékszik meg ugyan kifejezetten a patens, de az abból következik, a mi a házasságkötés belső természetére nézve a 22. §-ban mondatik. Ha olyan a felek házassági kötése, hogy ez már a házasélet megkezdésére is irányuló s igy a felek a házassági kötés létesitése által a házaséletbe is belépetteknek tekintendők, ugy az a feltételszabást sem türi meg. Tudjuk, hogy a feltétel szabása a házasságkötésben a közönséges egyházi jog szerint is csak annálfogva lehetséges, mert ezen jogban a házasságkötés (sponsalia de praesenti) a házasélet megkezdésétől el van különitve s az egyikről a másikra való átmenet alatt a feltétel eldöltét be lehet várni. Mihelyest azonban a felek a házasélet megkezdéséhez látnak s a testi egyesülés véghez ment, a feltétel sem lehet tartós, ezt áldozatul kell hozni, mi azáltal történik, hogy a felek a feltételről lemondottaknak tekintetnek. A mi a közönséges egyházi jog szerint az elhálás erejénél fogva történik, az a patens szerint már a házasságkötésben megy véghez s igy nincs más mód, minthogy a patens joga szerint a feltétel kikötése a házasságkötésben el nem férő.[2]) Nem hiába az 1815. évi junius 27-én kelt k

---

évi február 6-án kelt németbirodalmi törvény (über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung) nem öleli fel a házasságkötés jogát a maga teljességében. A németbirodalmi törvény hátterében még particularis és felekezeti jogok rejlenek. Most már Scheuerl többször idézett munkájában (279. l.) azt állitja, hogy az törvény értelmében a polgári hatóság előtt létesült házasságkötés irányában is mindig van értelme és pedig polgári értelme annak, hogy a szüzi fogadás felbontó erővel birjon. Ezt abból következteti, hogy a protestánsra nézve a protestáns jog, a katholikusra nézve a katholikus jog házasság-felbontási okai fen vannak tartva. Hauser (Zeitschrift für Reichs- und Landesrecht III. 211. l.) kiemeli, hogy a németbirodalmi törvényben jelentkező házasságkötési fogalom tulmenő azon, hogy a szüzi fogadásnak felbontó erőt lehetne tulajdonitani. A németbirodalmi törvény szerint való házasságkötési fogalom már azt is kifejezi, hogy a házasságkötő felek a házaséletre is egyesültek. Ha pedig a házasságkötő felek már ennyire vannak, ugy a felbontás, ha szüzi fogadásra is, kizártnak veendő. Részemről is ugy nézem a dolgot, hogy a szüzi fogadás felbontó ereje csak sponsalia de praesenti mellett áll meg.

[1]) Kovács Albert i. m. 596. l. abból, hogy a patens bevezető szakának 5. pontjában feltételekről van szó, arra következtet, hogy a házasságkötés feltétel alatt létesithető. A tévedés onnét ered, hogy a mit a patens a házasulási egyezményekre é azt a szerző magára a házasságkötésre mondottként fogja fel.

[2]) Resolutio Regia pro Hungaria edita de famosa conditione dd. 27. Junii 181 Ne matrimonia Reformatorum, quasi sub conditionibus inita essent, prout matrimoniu Baronissae Kemény cum Gabriele Trajtler in Transylvania initum, pro nullis habea tur, Sua Maiestas SSma ad Consistorium Reformatorum eos dimitti iussit ordines: sibi subordinatos et quosvis alios Ministros ad formulam copulationis, quae in rece siori ritus et liturgiae editione continetur, deinceps ad amussim observandam cum inviatione serio adstringat, ut nonnisi iuxta huius verbalem tenore

rályi resolutio egyátalán eltiltotta, hogy a protestáns lelkészek megengedjék azt, hogy a hitfeleik feltétel szabása mellett lépjenek házasságra. Ha a királyi resolutio nem is számolt el az intézkedése megtételénél a patens 22. §-ával s bizonyára csak az erkölcsiség tekintetei vezéreltek, abba a szakaszba az intézkedése igen bele illő. Kérdés csak ahhoz fér, nem-e lett volna helyesebb arra az esetre, ha a házasságkötés a kir. resolutio ellenére feltétel alatt jön létre, azt mondani, hogy maga a házasságkötés érvénytelen s nem azt, hogy a feltétel nem létezőnek tekintetik. A ki feltétel alatt akar, az csak feltételesen akar. Ha a feltétel hiányzik, a nyilvánitott akarat sincs meg. Ezt az álláspontot vallja a közönséges egyházi jog akkor, ha a feltétel a házasság létébe (contra tria bona matrimonii) vág. Nem-e ezt kellene mondani a patens szerint a feltételre átalán, mert a patens szerint a feltétel abba a házasságkötési fogalomba ütközik, melyet a 22. §. megállapit. A feltétel kizárja azt, hogy a házaséletre való egyesülés történjék. Ez mindenesetre áll a felfüggesztő feltételre nézve, a minő feltétel volt az, melyet eddigelé számba vettünk. A házaséletet megkezdeni s még sem kezdeni meg, egymást kizárja. De a 22. §. azt sem engedi, hogy felbontó feltétel lehessen. A házasságot mint »indissolubilis unio«-t kell kötni. Az egészen más, hogy a patens szerint a protestánsokra nézve lehetnek felbomlási okok magánál a törvénynél fogva. Az még sincs megengedve, hogy a felbomlást már a házasságkötésnél számba lehessen venni. Expressa nocent, non expressa non nocent. A patens szerint tehát a házasságkötést ugy kell kötni, hogy ezáltal legalább felbonthatlan házassági életbe kell belépni. Ezen házassági kötés természetével a felbontó feltétel is ellenkekezik, habár ezen feltételnél az akarat kevésbé szenved, ha az mondatik, hogy csak a feltétel esik el. [1])

A feltétel kérdése megmutatja, hogy a polgári jogunk házasságkötési fogalma másminő, mint a kánoni jog házasságkötési fogalma.[2])

Confessionis suae homines matrimonii vinculo iungant, et ab omni additamento, tanto magis vero ab expressionibus conditionem quampiam involventibus sub gravi responsionis onere abstineant, et hae pro non adiectis habeantur. Altissimam itaque dispositionem hanc Consilium hocce Locumtenentiale Regium Hungaricum cum respectivi processus matrimoniales, prout provocatus Baronissae Kemény, in Hungaria quoque occurrere possint, T. V. exacte observandam hisce intimat. Datum ex Consilio R. L. H. Budae die 27. Iun. 1815. celebrato. Roskovány: De matr. mixtis. Mon. 1149.

[1]) Vesd össze Rittner i. m. 199. s követk. l.

[2]) Azt, hogy a feltétel a németbirodalmi törvény szerint is a házasságkötésből kizártnak veendő (lásd e munka 76. lapján a 4. jegyzetét) annak tulajdonitható, hogy a németbirodalmi törvény szerint (52. l.) a házasságkötés által a házaséletre a házasságkötés pillanatában való egyesülés (praesente Eheschliessung) kifejezést lel, a miért is a házasságkötő feleknek azon kérdésre kell felelni: ob sie erklären, dass sie die Ehe

A mikor aztán a két külömböző házasságkötési fogalom a vegyes házasságban elegyittetik, a házasság is még mindig tökéletlen. Csak akkor, ha az is beteljesedett, a mit az egyházi jog a sponsalia de praesenti mellé kiván, tudniillik a testi elhálás, lép a vegyes házasság abba a stádiumba, hogy teljesen meg vagyon kötve. Előbb a katholikus félre nézve nincs teljes házasság, mert ő még a házasságkötés által a házaséletbe nem lépett be (sponsalia de praesenti) s a puszta házasságkötésen ünnepélyes szűzi fogadással vagy pápai felmentéssel még mindig lehet változtatni. Igy és nem különben áll a dolog még akkor is, ha a vegyes házasság a protestáns lelkész előtt köttetik, a mikor az egyházi jognak ép oly hatálya van a katholikus félre nézve, mint mikor a házasság a katholikus pap előtt jön létre.

Az eddig mondottakból kitünik, hogy a római jog házasságkötése irányában ugy a kánoni, mint a polgári jog szerinti házasságkötés fogalmilag is külömböző. A római jog és a polgári jog megegyeznek abban, hogy a házasságkötésnek a házasélettel való egyidejüleges kezdődését vallják. De a mig ezt a római jog realistikusabban fejezi ki, mert szerinte a házaséletbe való valóságos belépés termi csak meg magát a házassági kötést, addig a polgári jog a házasságkötésben kifejezett egyesülést a házaséletre elégségesnek tartja. Velök ellentétben a kánoni jog házasságkötési fogalma emelkedik ki, melyben a házasságkötés és házasélet egyidejüleges keletkezése nemcsak hogy nincs kifejezve, de annak lényeg szerint való ismerve, hogy az előtérben csak maga a puszta házasságkötés áll mely által a házaséletre való egyesülés még csak a felek akaratából magyarázottan sincs kifejezve, de csak a házasságkötés után a testi elhálás által kifejezett módon bekövetkező. A házassági viszony keletkezése bizonyos egymásutánban megy véghez. A kánoni jogból a polgári jogunkra való átmenetet a protestáns jogfejlődés mutatja meg, melyről szólni ezen okból is elkerülhetetlen.

---

miteinander eingehen wollen, a miből Hinschius i. h. a házasságkötésnél a feltétel kizárt voltát magyarázza.

VII. A protestáns jogfejlődés.

A Királyhágón túl élő protestánsok jogfejlődése okából szükséges az, hogy házasságkötés dolgában azon változatokkal közelebb megismerkedjünk, melyeket a protestantismus befolyása hozott létre azon az anyagon, melyet a közönséges egyházi, illetőleg a kanoni jog a protestánsokra is örökül hagyott. E körül az anyag körül forog az a jogfejlődés is, melyet a protestantismus a Királyhágón túl ismer, a mely jogi fejlődés a maga egyházi jellegét olyannyira őrzi, hogy azt a Királyhágón innen élő protestánsok jogától, mely a polgári hatalom rendje gyanánt áll fenn s mint ilyen, a polgári házasság jellegét fejezi ki, élesen megkülönböztetendő. Ennek a felismerésén az a körülmény természetesen nem változtat, hogy a protestantismus általán jobban simult a házasság dolgában az állam törvényhozási hatalmához s hogy a protestantismusnak receptibilitásra hajló természete a Királyhágón túl önmagától is nyilvánult a II. József császár pátensével szemközt, melyhez némi közeledés történt. Tény az, hogy a Királyhágón túl a protestánsoknak házasság dolgában külön jogi rendjök van, melyet nem az állami, a világi hatalom hozott létre, de a saját egyházi életök. Az akként létesült házassági jog aztán minden tekintetben az egyházi élet keretében mozog. Azt látjuk, hogy a midőn az egyház a felek házassági egyezését veszi, ezt a saját törvényénél fogva teszi, mely alól szükség esetén csak ő dispensál s a házasságra nézve ő maga gyakorolja a biráskodást. A házassági intézmény a maga egyházi létében él. [1])

---

[1]) Az az engedékenység, a mi a protestánsok részéről tagadhatlanul meg van az állam hatalma iránt, midőn ez házasság dolgában intézkedik, ha nem is mint törvényhozó, hanem mint egyszerüen beavatkozó, a Bod Péter könyvében (Sinopsis 140. sz.) is kifejezésre lel s ép a házasságkötés dolgát illetőleg, midőn arra a kérdésre felel, hogy mit tegyen a pap, ha a világi hatóság házasságkötés dolgában ráparancsol: Praecepto Magistratus, cui in dubio parendum, morem gerere tenetur. Cogitandum enim est, sese conjugium per copulationem non perficere, utpote quod consensus matrimonialis publice declaratus constituit, sed ritum in consummandis nuptiis usitatum, perficere. Interim hunc actum, quem alias officii ratione peragere debet, modeste declinare et ut alii committatur petere potest.

Ezen házassági intézmény az alapjait a közönséges egyházi jogban leli. Azok a változások, melyeket az intézményen a protestantismus tett, a Királyhágón túl a Bod Péter könyvéből, a Synopsisból ismeretesek, ebből lettek elfogadva s igy vannak érvényben.[1]) Az ország ezen fontos jogi könyvének megismerése tehát szükségessé teszi azt, hogy azon főbb mozzanatokkal, melyek a protestáns jogfejlés eredményei megismerkedjünk, természetesen csak annyiban, a mennyiben a házasságkötésre vonatkoznak. E fejlemények a protestánsoknál a Királyhágón innen is jelentékenyek voltak, habár Magyarországon régibb időben a protestánsok önállósága a házasság rendezése dolgában nem érvényesült eléggé, 1786 óta pedig a II. József császár házassági pátensének uralma alatt állnak.

Az alattomos házasságkötések bajait a protestantismus is kénytelen volt felismerni. Maga Luther az, ki ezt teszi, a bonyodalmakat azonban eleinte csak azáltal törekedett ellensulyozni, hogy a házasságkötésre nézve igen korlátolt hatályu nyilvánosságot kivánt. Első sorban arra a rendelésre szoritkozott, hogy a házasság oly tanuk jelenlétében történjék, kik a házasság megkötését bizonyitani tudják. Igy azon bibliai parancsnak is megfelel a házasságkötés, hogy minden ugy legyen, hogy az két vagy három ember jelenlétében történjék. Azonfelül a házasságnak nyilvánossá kell lenni s elfogadottá válnia, mely utóbbiban már az a gondolat dereng, hogy a házasok egymásnak átadassanak, a házaséletre összeadassanak. Azonban mindaz, a mit igy Luther a házasságra nézve előszab, még nem vág bele a házasságkötés érvényébe.[2])

Luther még arra nézve sem nyujtott orvoslást, a mit legjobban kárhoztatott, a sponsalia de futuro és de praesenti közötti külömbségre nézve. A házassági dolgokról szóló iratában (Von den Ehesachen) élesen panaszkodik a fölött, hogy »a jogászok és az officialisok« valóságos bolondságot űznek cum verbis de praesenti vel futuro. Igy aztán sok házasság megy füstbe, a mire azt mondják, hogy nem házasság és házasság leszen, a mi valójában nem az.[3]) Fogta magát és a kánonjog distinctiója ellen

---

[1]) Synopsis juris connubialis seu tractatus de iure connubiorum in quo varii casus matrimoniales circa sponsalia, repudia ac divortia incidentes referuntur, ex doctorum sententiis, patriae legibus, synodorum provincialum actis ac decisionibus determinantur. Studio et labore Petri Bod Cibinii 1763. Judiciaria fori ecclesiastici praxis seu de modo procedendi in judiciis ecclesiasticis liber singularis quam propriis et volentium usibus concinnavit Petrus Bod Anno 1747. Cibinii. Az elsőt »Házassági törvényrajz«, az utóbait »Egyházi törvénykeztető« czím alatt Kisbaczoni Benkő László magyarositotta.

[2]) Luthert mint házassági törvényhozót »Luthers Eherechtsweisheit« czim alatt méltatja Scheuerl: Sammlung kirchenrechtlicher Abhandlungen. Erlangen, 1873. 437. l.

[3]) »Gleichwie sie auch ein lautes Narrenspiel getrieben haben cum verbis de praesenti vel futuro. Damit haben sie auch viele Ehen zurissen, die nach ihrem Rech

fordult, a mit azon oldaláról kell méltányolni tudni, hogy a sponsalia de futuro és a sponsalia de praesenti közötti külömbségre nézve valójában nagy zavar uralkodott. Tudjuk, hogy maga a külömbségtétel minő erőltetve jött létre. Maga a házasságkötés (desponsatio) is eljegyzésszerü volt. Mi szükség volt tehát arra, hogy az eljegyzés, mint pactum de contrahendo létesittessék. A népéletnek erre nem volt szüksége. Az kellett, hogy zavarokat okozzon. Ezen az állapoton akart Luther segiteni s ugy látszik azáltal, hogy a régi jogra nyult vissza, mely a desponsatiot csak magában véve ismerte, természetesen ugy mint házasságkötést, a mely desponsatioról tudjuk, hogy az ugyanaz, a mi a sponsalia de praesenti.

Az orvoslást abban találta, hogy minden eljegyzést (sponsalia), mely feltétel nélkül való volt, házasságkötésnek (sponsalia de praesenti) nyilvánitott, ugy hogy sponsalia de futuro csak a feltételes sponsalia maradtak. Az utóbbi fajtákhoz voltak szerinte még számítandók a sponsalia impuberum, melyekben a feltétel hallgatag rejlő. Ily módon akart a kánoni jogon, helyesebben a kánoni jog gyakorlati kezelésén segíteni. De ez már csak akkor történt, midőn egy felülről oly soká fentartott jogi rend a nép életével hosszan tartott érintkezésben állott s habár erőltetve a sponsalia de futuro és de praesenti között való külömbség a nép életébe mégis átment. A nép élete is fogékonyabb lett a finomabb jogi distinctiok irányában. Immár gyakran előadhatta magát az, hogy a felek az eljegyzést mint pactum de contrahendot létesittették. Ily körülmények között mégis bajos

gegolten hat, und gebunden, die nicht gegolten hat. Denn diese Worte: »Ich will dich zum Weibe haben«; oder: Ich will Dich nehmen, ich will dich haben, Du sollst mein sein«, und dergleichen, haben sie gemeiniglich verba de futuro genennet, und fürgegeben, der Mansname sollt also sagen: »Accipio te in uxorem, ich nehme dich zu meinem Weibe«; der Weibsnahme also: »Ich nehme mich zu meinem Ehemann«. Und haben nicht gesehen, dass dies nicht im Brauch ist, deutsch zu reden, wenn man de praesenti redet; sondern das heisst de praesenti geredt: »Ich will dich haben.« Ego volo te habere est praesentis temporis, non futuri; darumb redet kein deutscher Mensch von zukünftigen Verlöbniss, wenn er spricht: »Ich will dich haben oder nehmen.« Denn man spricht nicht: »Ich werde dich haben«, wie sie gaukeln mit dem: Accipium te; sondern Accipio te heisst eigentlich auf deutsch: Ich will dich nehmen oder haben, und wird verstanden de praesenti, dass er jetzt mit solchen Worten Ja spricht, und seinen Willen darein gibt. Ja, ich wüsste selbst nicht wohl, wie ein Knecht oder Magd sollten oder kunnten in deutscher Sprache per verba de futuro sich verloben; denn wie man sich verlobet, so laut's per verba de praesenti, und sonderlich weiss der Pofel von solcher behender Grammatika nichts, dass accipio und accipiam zweierlei sei; er führet daher nach unserer Sprachen Art und spricht: »Ich will dich haben, ich will Dich nehmen, Du sollt mein sein« etc. Da ist die Stunde Ja gesagt ohne weiter Aufzug oder Bedenken. Dass liess ich wohl verba de futuro heissen, wenn ein conditio, Anhang oder Auszug dabei gesetzt würde.« Luther munkái, erlangeni kiadás 23. k. 102. lap.

volt a sponsalia de futuro körét ugy megszoritani, a hogy azt Luther tet
Ugy látszik azonban, hogy Luthert, a jogi tévedése daczára is nemzetén
hűségre hajló természete követte s azt is házasságkötés gyanánt vette,
még nem volt az, hanem csak a házasságkötés előkészitésére szolgá
Abban is követte Luthert a közérzület, hogy a házasságkötés ne legyen
szülők vagy helyetteseik tudtán kivül.

Luther fellépése a házasságkötés joga dolgában az által válik jele
tőssé, hogy a házasságkötésnek bizonyos nyilvánosságot törekszik adni.
maga ugyan még ezen a téren következetlen maradt. Azt mondja ugya
hogy a házasságkötés, a mi nála mindig az eljegyzés, nyilvános legyen,
ha a nyilvános még el nem hált házasságkötés mögött egy alattomos,
már elhált házasságkötés lappang, megengedi, hogy az elsőbbség, a jo
érvény, az utóbbi-é legyen. Luthernek a házasságkötés nyilvánosságá
törekvő gondolata azonban az idők folyamában termékenyitőleg hato
Eljött ő utána az az idő, a midőn a házasságkötés nyilvánossága a ma
szigoru következéseivel megvalósittatott, a mi aztán nemcsak ugy törté
mint a tridenti zsinat reformja, de akként, hogy azt is megszüntette, a
miatt Luther annyit panaszkodott, a sponsalia de futuro és sponsalia
praesenti közötti kánoni külömbséget.

A nagy átalakulás a régi germán jogfejlődés elemeinek felhaszná
sával csak jóval ő utána a római jog befolyására ment véghez.

Luther maga a már mondottakon kivül még csak azt tette, hogy
házasságot illető templomi ritusra folyt be azon munkája által, mely mi
»Traubüchlein« ismeretes.

Az ebben megállapitott forma a következő:

Für der Kirchen trauen mit solchen Worten:

Hans, wilt du Greten zum ehelichen Gemahel haben?

Dicat: Ja.

Greta: wilt du Hansen zum ehelichen Gemahel haben?

Dicat: Ja.

Hie lasse sich die Trauringe einander geben und füge ihre bei
rechte Hand zusammen und spreche: Was Gott zusammen füget, s
kein Mensch scheiden.

Darnach spreche er für Allen ingemein: Weil denn Hans N.
Greta N. einander zur Ehe begehren und solches hie öffentlich für G
und der Welt bekennen, darauf sie die Hände und Trauringe einand
gegeben haben, so spreche ich sie ehelich zusammen, im Namen d
Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes, Amen.

Für den Altar über dem Bräutigam und Braut lese er Gott
Wort.

Hogy aztán az itt megirott ritus nem volt olyan, hogy csak szerin

jöhetett volna létre a házasságkötés, s igy ép az a többek között nem olyan, hogy csak coram parocho létesülhetett volna, már abban lelik a magyarázatokat, hogy Luther felfogása a házasságkötésről csak a régi kánoni jognak volt ujabb kiadása, még pedig oly kiadása, mely az eljegyzést általában — ha csak feltételes nem volt — házasságkötő erővel ruházta fel.

A kánoni jognak az ereje észlelhető, ha a Traubüchleinban megirott formaságot a házasoknak a pap által való összeadását illetőleg közelebbről tekintjük. Kitünik, hogy a pap által való összeadás semmikép sem házasságkötési aktus, hanem merőben oly istentiszteleti működés, mi által a már megkötött házasság, tulajdonkép az ezt követő házasélet bevezettetik. Ha még azt is számba vesszük, hogy a papi összeadást a szokásos hirdetések is megelőzték, a Traubüchlein szerint csak arról van szó, hogy a jegyesek »az isten rendelte házasság állapotába« akarnak jutni, lépni, tehát csak arról van szó, hogy előttük a házasélet megnyiljék. A papi összeadásnál azirant kérdezendők meg, hogy »házastárs gyanánt akarják-e birni«, a mi csak annyit jelent, hogy de facto is azok akarnak-e lenni, a mik már ők de jure előbbről.

A nyert feleletek után adatja a pap általok egymásnak a jegygyürűket, a mi már megtörtént dolognak az ismételtetése és fűzi az egymásnak való átadás jelzésére össze a kezeiket, mondván, a mit az isten összekötött, azt ember ne válassza el. Ezek után a közönség előtt mondatik: so spreche ich sie ehelich zusammen ... Az egész papi összeadás a felől való megbizonyosodás, hogy az azáltal kezdődő házasélet isteni rendeletü (göttliche Zusammenfügung). A papi összeadás korántsem olyan aktus, mi által az összeköttetés isteni rendelésü voltában még csak létesittetnék.

A régi állapot jobbára fenmaradott. Sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti csak ugy voltak, mint azelőtt. Csakhogy a sponsalia de praesenti léptek az előtérbe annálfogva, hogy a sponsalia de futuro mint ilyenek a feltételes formába rejtőztek. Csak igy ismertettek el. Egyébként házasságkötésnek vétettek, mi az alattomos házasságkötésekre nézve kedvezőbb volt. Az alattomos házasságkötést (sponsalia de praesenti) nem lehetett többé érvénytelenné tenni azon ürügy alatt, hogy a házasságkötés tulajdonkép nem ez, hanem csak sponsalia de futuro. Ehhez járult, hogy az uj jogfejlődésnek elmélete és gyakorlata nagy ingadozást tanusitott a kanoni jog tételei s azon kijelentések között, melyek Luthertől származtak. Az igy támadott bajt növelte még az, hogy Luther egyik-másik nyilatkozatának sokszor nagyobb sulyt tulajdonitottak, mint a mi suly az egyes nyilatkozatot azon összefüggésnél fogva illethette, melyben a Luther felfogásával, a maga egészében állott. Nemkülönben ilyen volt az állapot a helvét vallásuaknál. [1])

---

[1]) Friedberg i. m. 211.

A mondottakról a protestánsok jogi élete Magyarországon is tanuskodik, habár a protestánsok jogi élete hazánkban igen korlátolt volt, minek eredetleges oka abban keresendő, hogy a protestantismus már elterjedése első idejében nem adta meg magának a kellő szervezetet. Pedig erre már I. Ferdinánd idejében alkalma volt azon nagy elterjedésnél fogva. melynek örvendett. A protestánsok hazánkban nem érezték át kellő módon annak a szükségét, hogy azon tényleges állapotnak, melybe jutottak, hasznát vegyék ugy, hogy magoknak biztos jogi lételt teremtsenek, mi természetesen szervezet és pedig erős jogi szervezet nélkül nem volt elérhető. Avval meg egyáltalán nem törődtek, hogy a lételöket a magyar alkotmánynyal szerves összhangba kell hozni. A mulasztásokat még a bécsi béke alkalmával sem pótolták ugy, a hogy kellett volna. A bécsi békével a szentszékeken mi változás sem esett. Maradtak, a mik voltak. Pedig a szentszékek a bécsi béke korában korántsem voltak felekezeti biróságok, de az igazságszolgáltatásnak a magyar alkotmányba ékelt igen hatalmas közegei A linczi békekötés már fontolóra vette a szentszékeket, de csak azt határozta, hogy a legközelebbi országgyülésen tétessék intézkedés, a mely legközelebbi országgyülés pedig 1647-ben 15. törvényczikke által a házassági biráskodásra nézve azt mondotta, ut evangelici in matrimonialibus in usu consueto permaneant. A következés azt mutatja, hogy ezen intézkedés nem volt elégséges, még ha azt akarta volna is jelenteni, hogy az itt-ott gyakorlatból érvényesült protestáns házassági biráskodás megmaradjon. A mi a protestantismusnak nálunk ép kezdő korát illeti, nem hagyandó figyelmen kivül, hogy a protestánsok magokat a katholikus egyházból kivállottaknak nem tekintették. Magában a katholikus egyházban ben rejtőztek. A mikor aztán kivállottak, szervezet dolgában inkább csak községileg érvényesültek. Ez kivált a török hódoltság alatt volt helységekben történt.[1]) Persze, hogy a községi élet nem lehetett a kellő keret arra nézve. hogy protestáns házassági jogrend létesittessék. És ugy látszik, hogy később is a községi élet maradott az, melyben a protestantismus leginkább érvényesült. Az a házassági jogrendre eléggé ható nem lehetett, hogy időnként zsinatok tartattak, melyek a házasság ügyével foglalkoztak. A mi legfőbb tekintet alá esik, az, hogy a protestántismus nem tudta az országos biráskodást szervezni. Pedig az olyan biráskodás, mely az egyik zsinattól a másik zsinatig várakozzék, a régibb időkben sem lehetett volna kielégitő. A szervezkedés akkor ment volna igazán, ha a protestantismus a községi életén tulmenő, az egész országra kiterjedő szervezetet tudott volna magának biztositani. Az erre való törekvések nem is hiányoztak, csakhogy eredményre nem vezettek. Csak Erdély volt az, hol a protestán-

[1]) Salamon Ferencz kisebb történelmi dolgozatai. Budapest, 1878. 9. lap.

tismus egészen jól tudott érvényesülni, a miből aztán az önálló házassági jogrend magát ki is nőtte. [1])

Mit van mit csodálni azon, hogy a magyar protestáns házassági jog nem fejlődhetett ki, a minek aztán a bajai be is következtek. Különösen azóta, hogy az 1647. évi 15. tczikk következtében a protestánsok némely vidékeken, a hol ezt előbb is gyakorolták, önálló házassági biráskodásra lettek volna hivatva. A házassági biráskodásuk egységes házassági jog hiányában önkényszerű kellett hogy legyen. Nem hiában I. Lipót alatt Lippay György esztergami primás a Nagyszombatban 1658-ban tartott megyei zsinat elé terjesztett propositioiban a többek között a következőket mondja: Restat nunc, ut... detegam et aperiam vulnera, quae hisce disturbiorum temporibus et proximae praeteritis comitiis turbulentis (anni nempe 1647) religioni et ecclesiae dei manu adversariorum, nimis gravia, sunt inflicta... Matrimoniales causae manserant prae ceteris hucusque prae manibus ecclesiasticorum; sed illas multis modis contaminarunt, dissiparunt. Primo quidem, jus hoc cum haereticis commune fecerunt. Secundo: id est lege lata concessum, ut per eos froena laxentur adulteriis beneficio divortiorum, nec ullum matrimonium vinculum sit securum, quo minus per eos ad libitum dissolvatur: lata via incoestibus quoque patefacta, quando spirituales cognationes sublatae, sine ulla regula, ulla lege ad libitum judicia faciendi cum sacros canones illi non agnoscant proprias nullas certas habent et mutent quotidie leges. [2]) Idővel aztán a protestáns házassági biráskodás végkép megszünt s a szentszékekre ment át, melyek aztán ugy megerősödtek, hogy azt sem sikerült a legfelsőbb helyről jött kezdeményezésére kivinni, hogy a szentszékek az eljegyzési és a házassági perekre és pedig csak a kötelék kérdésében szoritkozzanak. [3]) Olyan erőnek, mint II. József kellett az uralkodói hatalmat a kezébe venni, hogy a házassági biráskodás rendbe hozassék. Hogy ez miként történt, a házassági patenséből tudjuk. A midőn II. József személyes uralma megszünt, a protestánsok már már a régi állapotba estek volna vissza.

---

[1]) A hazai protestáns egyházalkotmány fejlődésének áttekintését adja Kerkapoly Károly: Protestáns egyházi alkotmány tekintettel történeti fejlődésére. Pápa, 1860. 76. s követk. lapok.

[2]) Péterffy i. m. II. 389 – 391. l.

[3]) A mi csak az 1868: 54. tczikk által éretett el, hogy tudniillik a szentszékek csak a köteléki perekben itéljenek, az majdnem egy század előtt lett kezdeményezve. Az 1770-ben a legfelsőbb helyről azon kérdés intéztetett a kir. curiához, hogy nem-e lehetne a szentszékek hatáskörét az eljegyzési és köteléki perekre szoritani, ugy, a mint ez Ausztriában már megtörtént. A curia bizottsága Döry elnöklete alatt pártolta az eszmét. A curia teljes ülése azonban a szentszéki biráskodás fenállott terjedelme mellett nyilatkozott. Roskovány Matrimonium in ecclesia catholica I. Mon. 57.

A mondott bajoktól eltekintve a magyar protestánsok között házasság dolgában töredékesen a protestantismus által a külföldön hirdetett jogi elvek érvényesültek, miről a tizenhatodik századbeli magyar református zsinatok végzései is tanuskodnak. [1])

Az 1555. évbeli erdődi második zsinat XI. czikkében a házassági esetekről szólván, a következőket mondja [2]):

»A lelki pásztorok, a közemberek közti házasság esetében, gondosan figyelmezzenek az életkor egyezésére és igyekezzenek kitudakozni az atyafiság fokozatának miként állását, hogy senki ne vegyen 14 éven alóli leányt, s mielőtt a házasságot megkötnék, hirdessék is ki azt kétszer vagy háromszor a gyülekezet előtt illően, nem titkon. Óvakodjanak attól is, hogy az össze nem illő személyeket össze ne eskessék. S ne is hagyjanak addig helyben semmi kézfogást, mig azt a helységnek jó, tisztes és idősebb polgárai a törvény és a saját tekintélyök szerint el nem intézték. Továbbá, hogy ezután senki ne merészeljen a házassági esetekben valami itéletet mondani, hanem halasszon minden válópert a következő zsinat idejére.

A házasságkötés tárgyában csak a kézfogás, az eljegyzés helybenhagyásáról van szó, mi azt mutatja, hogy a kézfogás és házasságkötés egyező értelmüek, a mi csak ugy lehet, hogy azok alatt sponsalia de praesenti értendők.

Ugyanerre vall az 1567-ben tartott debreczeni zsinat XXIII. czikke, midőn arról szól, hogy a házasok esküvel köttessenek egybe. [3]):

»Ámbár a szerződő személyeknek, felsőbbjeiknek vagy szülőiknek szabad, törvényes, nem kényszeritett s nem csalárd beegyezése csinálja a házasságot s nem az esküvés által kötött papi kötelék: mindazáltal az esküt, mint a házasság megerősitését, helybenhagyjuk és fentartani kivánjuk, de meg kell jegyeznünk, hogy ez okoknál fogva: először mert a házasulók minden törvényes egyetértése magában foglalja az esküt, mint a gyűrű, jegy és a jobb kéz törvényes egybekapcsolása mutatja . . .

Legjobban észlelhető azonban az eljegyzés és házasságkötés egészen összefüggő volta az 1562. évi debreczeni hitvallásnak a házasságról szóló következő kijelentésében [4]):

---

[1]) A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Összeszedte, a latin szövegüeket magyarra forditotta és tájékoztató jegyzetekkel kisérte Kiss Áron. Budapest, Franklin-társulat 1882.

[2]) Kiss i. m. 39. l.

[3]) Kiss i. m. 576. l.

[4]) Kiss i. m. 169. l.

»A hol pedig a beegyezés minden részről (a szülők részéről is) megvan a jegyesek egybekelésére és biztos remény van a testi összeköttetésről, biztos a házasság a vőlegény és mennyasszony közt; de a hol az egyik fél czéltalanul kalandoz és nem akarja megerősiteni a beegyezést testi kötelékkel, az olyanok között felbomlik az egyesség, ha az elhagyó személy többé fel nem található. Ha feltalálható, a jegyesek az előbb kötelezettekhez s ne az utóbbiakhoz adassanak, mert az ezekkel járó eljegyeztetés házasságtörés volt az első hit ellen.

E szerint a házasság eljegyzés és elhálás által létesül. Az egybekelés, a mi a házasélet tényleges megkezdése, a jegyesekről értetik, a jegyesek kelnek egybe. Ha a testi kötelék sem lesz hiányzó, biztos a házasság a vőlegény és mennyasszony között. Ha a jegyest a jegyesét elhagyja, azt az ehhez való visszatérésre kell kényszeriteni. A második eljegyeztetés az első ellenében házasságkötes. Mindez csak ugy érthető, ha eljegyzés alatt azt értjük, mi a sponsalia de praesenti mindig voltak, tudniillik házasságkötés.

Arra nézve, hogy a reformatio első idejében a házasságkötés iránt felállitott elvek egyáltalán nem voltak arra valók, hogy a házasságkötésnek valaminemü biztos forma adassék de még arra valók sem, hogy ezek által az lett volna elérhető, hogy a végbement házasságkötésről kellő megbizonyosodás legyen szerezhető, kitünik ugyancsak az 1562. évi debreczeni hitvallás a fölött adott nyilatkozásából, vajjon a házastársakat hittel és csupán a lelkészeknek kell-e egybekötni [1]):

Ámbár az első szerzés és a kegyesek példája s a szentirásnak is semmi bizonyitványa nem kényszerit, hogy egyedül a lelkészek kössék össze hitletétellel a házastársakat: mindazáltal az utolsó idők szüksége kényszerit, hogy a papok kössék azokat egybe az oktatás végett és hogy az atyafiság és sógorságnak fokai megtudassanak. És nincs is ez a természet törvénye, az isten rendelése és a népjogok ellen, sőt maga az isten és az apostolok tárgyalják a házassági ügyeket, kimutatják a sógorság és vérség fokait, kijelölik a tisztességes házasságokat. Azért a lelkészek jó lelkiismerettel oktathatják s köthetik össze esketéssel a házastársakat, azoknak tanulatlanságuk, gyarlóságuk és hütlenségük miatt, hogy igy erősebb legyen az összeköttetés.

Mindazáltal nem kötjük egyedül a papokhoz, mint a pápisták, az egybekötést, hanem ha közegyetértésből választatnak ki tisztességes és becsületes

[1]) Kiss i. m. 270. l.

emberek, a kik a házassági ügyeket értik, azok is helyesen köthetik össze az isten törvénye szerint a házasokat. Mert nincs egy szabályuk vagy példájuk sem az apostoloknak, mely egyedül a lelkészekhez kötné a házasok egybeadását. A pápista babona hozta be a véleményt. Noha az atyák idejében tisztességesebben gondolkodtak a papok által való esketésről. Tehát a Krisztus példája szerint, ki hittel és esküvel jegyezte el magának az egyházat, helyesen eskettethetnek össze hittel a jelenvaló szükség miatt a házastársak; nem azért, mintha hit és eskü nélkül nem lehetne a házasságot megkötni és végrehajtani, mert a hit és eskü nem tartoznak a házasság lényeges okához.

A mik itt elmondatnak, magokban is eléggé bizonyitják, hogy itt nem a házasságkötésről van szó. A házasfelek egymásnak való átadása egybekötése (Trauung) képezi a themát. De még erre sem formál az egyház kizárólagos jogot. Megengedi azt, hogy azt nempapok is végezhessék. A mihez az egyház a középkorban oly szivósan ragaszkodott (l. a 18. l. 2. jegyzet) s a mit nem engedett világiak kezére jutni, azt már a debreczeni hitvallás által feladottnak kell látnunk. Azt mindenesetre érdekes tudnunk, hogy hazánk földén a nem papok, a laicusok által való egybekötés is divott. [1])

Persze, hogy idővel a házasoknak pap által való összeadása, egybekötése már a közrend megtartása okából is kivivta azt, hogy a házasoknak laicusok által való összeadása kiment a divatból. [2])

---

[1]) Nemkülönben igy állott a dolog a 16. században Németországon. A stuttgarti consistorium elé 1595-ben a következő kérdés került: Ob ein Evangelischer an einen Bäpstischen orte durch einen Messpfaffen in Ehestandt sich möge Trawen lassen? Erre az adott felelet bizonyos feltételek alatt megengedi. Indokul szolgált: quia etiam privatus quispiam possit confirmare matrimonium annak a megemlítése mellett: Es soll ein Messpfaff seyn, der sehr gutherzig, qui vivit in matrimonio, der Lutherische Psalmen singet, et de quo communiter iudicatur, dass er mehr Lutherisch den Bäptisch. Friedberg i. m. 274. l. Nem csoda, ha sokan a protestántismust, mint az u. n. polgári házasság előkészitőjét méltatták, mire kiinduló gyanánt Luther Traubüchleinjének előbeszédében foglalt következő kijelentés szolgált: Demnach weil die Hochzeit ein weltlich Geschäft ist, gebührt uns Geistlichen oder Kirchendienern Nichts darin zu ordnen oder regieren, sondern lassen einer jeglichen Stadt und Land hierin ihren Brauch und Gewohnheit, wie sie gehen. Csakhogy Luther a következőkép folytatja: »Aber so man von uns begehrt, vor den Kirchen oder in den Kirchen sie zu segnen, oder über sie zu beten, oder sie auch zu trauen, so sind wir solches schuldig zu thun. Denn ob's wohl ein weltlicher Stand ist, so hat er dennoch Gottes Wort für sich und ist nicht von den Menschen gedichtet und gestiftet. Vesd össze Kliefoth die Einsegnung der Ehe Halle a. d. S. 1869. 33. s követk. lapok.

[2]) Kiss i. m. 294. l.

Geleji Katona István egyházi kanonjai az 1649. évből a házasok összeadását, egybekötését már mint kizárólag papi dolgot mutatja, miről a LXVII. kanon tesz bizonyságot[8]):

Az uj házasok összeadásának — a nálunk már rég bevett és a szentiráson alapult szokás szerint, ünnepélyes és mint mondani szokták, kézfogás melletti esküvel kell végrehajtatni. Még pedig az eskünek a templomban, vagy ha ez nincsen, az istentiszteletre rendelt bármely más helyen a reggeli szónoklat vagy könyörgés után, rendesen ugyan kedden és szerdán, de ha rendkivüli esetek kivánják, a hétnek többi napjain is, a szombatot és vasárnapot kivéve. Mindazáltal azon feltétellel, hogy a kézfogók vagy lakodalmak urnapokon ne tartassanak; a mi az ország nyilvános intézménye által is komolyan tiltatik, hogy igy t. i. a mi urunk Jézus Krisztusnak szentelt nap a részegség, bujaság, táncz és más aljasságok által, melyek a lakadalmakban előfordulni szoktak, az Isten nagy boszantásával meg ne fertőztessék s eképen a Krisztus napja szentségtörőleg a Bakhus és Venus napjává ne változtassék.

Azt is a legnagyobb gonddal kerülni kell, hogy az esketés az egybekelés ideje előtt sokkal ne történjék, mert veszély keletkezhetik, hogy azon időközben a már összeesketettek vagy szoros viszonyba jönnek egymással (t. i. a valóságos egybekelés, a házasélet, az együttélés megkezdése előtt) vagy oly egyenetlenség és szóbeli elidegenedés támadhat (szintén az egybekelés előtt) közöttök, a mivel az egyháznak felettébb nagy bajt okoznának. A kik azért, e körülmények bármelyike között, valamely, kivált középsorsú ember iránt, saját merészségükből, felügyelőiknek különös engedélye nélkül, valami kedvezéssel vannak, szent hivataluktól a közzsinatig eltiltandók.

Ezek azon adatok, melyeket a házasságkötés dolgában a magyarországi protestáns jogéletből kiemelni nem volt fölösleges. Azok alapján a magyarországi protestáns jogéletről illetőleg az erre való törekvésről tájékozottak lehetünk. A protestantismus Magyarországon nem tudott önálló jogi létre vergődni. Mint ez már egy helyen (93. lap) emlitve volt, még az $179^0/_1$. évi 26. törvényczikk megalkotásánál is kivánták, hogy a katholikus szentszékek biráskodása a protestánsok egymásközti há-

---

[8]) Canones ecclesiastici. Ex veteribus qua Hungariensibus, qua Transylvaniensibus, in unum collecti stb. Claudiopoli 1752. 34. l. Az 57. kanont a jeles zsinati iró Kiss Áron forditása (Geleji Katona István egyházi kánonai és a szatmári reform. egyház érvényes statutumai. Kecskemét 1875. 34. l.) szerint közöltem, azzal az eltéréssel, hogy a kanon első szavait: »Copulatio novorum Conjugum« nem igy adtam vissza: »A házasulók összeadása«, mert a mint tudjuk, a copulatio nem házasságkötési aktus. A copulatió idejekor a felek már előbbről házasok. Szorosan az eredeti szöveghez ragaszkodtam.

zasságaira nézve továbbra is fentartassék, a mi kifejezi, hogy az 1790. előtti állapot milyen lehetett. Persze, hogy a kivánság a II. József császár házassági patensét semmibe se vette, a mely azóta, hogy életbe lépett (1786), a protestáns házasságokat a katholikus járom alól felszabaditotta. Hisz a házassági biráskodást egyátalán a világi biróságra ruházta. De ez a multra nézve nem számit. Protestáns részről is elismert dolog az, hogy a József császár nagy házassági reformját megelőzőleg nem volt önálló protestáns házassági biráskodás. Ezt a jogállapotot — hacsak 1731. óta számitja — Irinyi is elismeri [1]. És azelőtt sem lehetett jóval különben. Bármily dicsőek legyenek is a bécsi, meg a linczi békekötések, arról elmulasztották a határozott intézkedést, hogy legyen, mint a protestánsok szabadságának biztositéka, külön protestáns egyházi biráskodás, mely az egész egyházi életet, tehát a házasságot is illeti. Az azonban már a bécsi békében egyenesen kimondatott, hogy a szentszékek maradjanak. Mi természetesebb tehát, hogy a szentszékek megmaradtak, ugy a mint azelőtt fenállottak; tudniillik a házasságra vonatkozó osztatlan joghatósággal. Még inkább igy volt ez a bécsi béke előtt. Igy tehát azok a zsinati kanonok, melyek közölve lettek, oly házassági rendtartásnak mozaikjai, melyek nem tartoznak a protestantismus önállólag szervezett jogéletébe, de inkább csak annak a jelentőségével birnak, hogy a protestáns egyház lelkészei a házasságkötés alkalmából, miként viseljék magokat, a mi akkor is megmaradhat, ha a házasság szabályozásának egész ügyét az állam veszi a kezébe, ugy, hogy a házasságkötés közege sem lenne papi személy. Az igaz, hogy az önálló jogéletre való törekvés a házasságot illetőleg már a második erdődi zsinat tizenegyedik czikkében is kifejezést nyer az által, hogy a válóperek zsinaton való elintézését érinti, de ilyesvalami teljesen elismertté, a magyar közjogba világosan felvetté sohasem lett. Itt-ott az uralkodók bölcsessége segitett a bajokon. Tudjuk, hogy már III. Károly azt akarta, hogy a katholikus szentszékek a protestánsok házasságaiban protestáns jogelveket alkalmazzanak. De mint láttuk ez az akarat a katholikus szentszékek erején megtörött. (l. e munka 93. lapján az 1. jegyzetet.) A magyarországi protestánsok nem helyezkedtek be jól a magyar közjog sánczaiba. Ez csak 179⁰/₁-ben történt, a mi azonban a házasság ügyét érintetlenül hagyta. Az erre való törekvés ekkor sem hiányzott, minek tanusága egy jogi könyv, mely Pozsonyban 1791-ben nyomatott. Igaz, hogy csak forditás ily czim alatt: Codex legum ecclesiasticarum in rationem utrarumque evangelicorum confessionum in Polonia et Lithvania stb., de a mondott törekvésnek hű kifejezője.

A könyv forditója Felsőőri Fülep Gábor sárospataki tanár azzal a

[1] Irinyi i. m. 60. l.

czélzattal volt, a mint ezt előszavában el is mondja, hogy miután nemzeti zsinatot kell tartani, ezen az egyház rendjét az ország törvényeihez alkalmazottan kell majd rendszerbe foglalni. Már pedig ez olyan munka leszen, melynek nálunk nincs meg mintája, nincs különösen oly nyelven, melyet megértenének, a mely minta hiján aztán nem lehetne boldogulni. Ennek az átérzése vezérelte, midőn e könyvet németből latinra forditotta arra a czélra, hogy az a magyar jogéletre felhasználtatik.

A könyvről csak annyiban szólunk a mennyiben az a kérdésünkbe vágó. Érdekesek a könyvnek a házasságról szóló fejezetei, melyekből az eljegyzés és a házasságkötés még mindig ugy szerepelnek, mint együvé való fogalmak, egy-ugyanazon dolgot jelentők. Ezenfelül a házasok egybekötése (trauung, copulatio) is azon eredeti jelentőségében tükröződik vissza, melyben az a reformatió első idejében volt.

Már az eljegyzés (sponsalia) ugy határoztatik meg, hogy az nem a jövőbeli házasságkötésre néző, de magát a házasságot tárgyazó ügylet: sponsalia sunt contractus inter virum et mulierem, vi cujus utrique sibi invicem promittunt matrimonium (125. l.) A matrimonium szavát nem a házasságkötésre, de a jövőbeli házaséletre kell érteni, Igy aztán a sponsalia a régi desponsatio, a későbbi sponsalia de praesenti.

Az eljegyzés hatályáról azt tanitja, hogy annak az ereje ép oly kötelező, mint akármiféle törvényesen létesült szerződése; kiemeli, hogy: tenebitur pars utraque sponsalia implere; et consistorio jus est, desponsatos, qui per unum integrum annum tergiversantur, a d c o n s u m m a t i o n e m m a t r i m o n i i adigendi (129. l.). Tehát ilyenkor az eljegyzés után mindjárt az elhálás következik.

A házasok egybekötése a következőkép határoztatik meg:

Copulatio est solennis et liturgica actio, vi cujus Pastor, personas legaliter desponsatas, post declaratum d e n u o m u t u u m c o n s e n s u m in Nomine SS. Sanctae Trinitatis, sub auctoritate Ecclesiae in universum, conjungit et benedicit.

Ebben az egész aktusban a felek megegyezésére nézve csak az eljegyzéssel, az eljegyzés ismétlésével találkozunk.

Ezt kétséget kizárólag megerősiti a copulatióra vonatkozó következő megjegyzés:

C o p u l a t i o s o l a, s p o n s a l i a n u l l a, r e d d e r e n o n p o t e s t v a l i d a, neque impedimenta matrimonii annullantia removere. Est enim illa unies solemnis quaedam confirmatio sponsaliorum legitimorum et ubi matrimonium locum non habet, ipsa etiam copulatio nulla est.

Ezen tételek a nálunk is divatozott jognak a mivoltára kellő világot vetnek, a mely jognak aztán Carpzov Benedek (megh. 1666.) volt a leg-

hiresebb művelője és képviselője, kinek munkája [1]) nemcsak hire és becsénél fogva hatott el hozzánk, de az evangelikusokuak Rózsahegyen 1707. évben tartott zsinatának rendeléséből, mely végzéseinek huszonötödikében ezt is kötelességül hagyta: »in quantum leges domesticae non satis sufficerent, Carpzovio regere, iudicareque et decidere [2]) . . .« Igaz, hogy ezen zsinatnak határozatai az 1715. évi tczikk által megsemmittettek, de az még sem állhatott annak utjában, hogy azok s igy Carpzov munkája is bizonyos jelentőségre vergődjenek.

Ránk nézve tehát közvetlen érdekü azt tudni, hogy Carpzov Benedek munkájának főbb jogi tételei miben állanak.

Carpzov szerint a házasság sponsalia de praesenti által támad: ejusmodi sponsalia pro matrimonio inchoatum, licet nondum Benedictione ecclesiastico firmato et consummato habentur. [3]) Természetes, hogy ugy mint Luther, sponsalia de praesentí alatt minden eljegyzést ért, mely nem feltételes. Magának az eljegyzésnek adja a házasságkötő erőt s igy azon nincs mit csodálkozni, hogy az eljegyzést ép oly felbonthatlannak tartja, mint a végrehajtott házasságot: attamen quoad effectum consortii ac vinculum indisso lubilitatis nulla inter matrimonium in choatum et consummatum, h. e. inter sponsalia publica et nuptias existit differentia. [4]) Eljegyzés és házasság között csak a következő külömbséget ismeri: Accurate igitur et proprio loquendo nomíne matrimonii venit non initium et pro-

---

[1]) Benedicti Carpzovii Jurisprudentia ecclesiastica seu Consistorialis. Lipsiae 1721.

[2]) Szeberinyi János: Corpus maxime memorabilium Synodorum Evangelicorum Augustanae Confessiones in Hungaria. Pesthini 1848. 83. l. Hogy Carpzovnak nemcsak a protestánsaink között volt meg a maga tekintélye, de az a protestánsokra nézve, mint a rájuk nézve alkalmazandó jog kútfeje egy alkalommal legfelsőbb helyen is elismertetett, kitünikabból a dispensatioból, melyet III. Károly 1724-ben azon házasságra nézve adott, melyet Radvánszky György zólyomi alispán Révay Zsuzsannával kötött. A nevezett felek a negyedik foku rokonság akadálya alól a katholikus forumok előtt nem tudtak felmentést kieszközölni, a miért is a királyhoz fordultak a felmentés kinyerése céljából. A király a protestáns superintendensektől kéretett véleményt a felől, vajjon neki jogában állhat-e a protestánsokra nézve felmentést adni. E tekintetben a superintendensek Carpzovra hivatkozással igenlőleg feleltek, a mely alapon a király a felmentést meg is adta. Ez volt az első példa, amidőn királyi hatalomból adtak canon alól felmentést. Természetes, hogy ez ellen a katholikus egyháziak részéről nem maradott el a fellépés. Az esztergami szentszék 1725. évi martius 15-re a házasfeleket maga elé idézte, kiknek az oldalán a király védőleg állott, a mi által azonban még nem lett végleg megoldva azon minduntalan megujult kérdés, hogy a protestánsok mennyiben tartoznak házassági dolgaikban a katholikus joghatóság alá. Vesd össze Lányi: Magyar egyháztörténelem. Esztergom, 1869. II. k. 271. l.

[3]) Carpzov i. m. lib. 2. tit. 2. de sponsalibus def. 17. 29. l.

[4]) Carpzov i. m. lib. 2. tit. 10. de sponsaliorum dissolutione sive repudio def. 178. 257. l.

missio matrimonii in sponsalibus facta, sive matrimonium inchoatum, sed consummatum benedictione, traditione et deductione in domum mariti.[1]) Az eljegyzés tehát maga az, mi a házasság jogviszonyát létesiti. Hogy aztán a: »conjugium omnibus muneris sit perfectum et absolutum, omnesque veri matrimonii effectus producat, ultimus ad consummationem ejus accedat actus necesse est, qui hodie in copulatione et benedictione sacerdotali consistit, tamquam in conjugii requisito formali et solenni.« Ebből következik aztán, hogy az még nem elég, ha az eljegyzésre az elhálás következett. Ilyenkor aztán, ha az illetők nem akarnak önszántukból engedelmeskedni, azt kell tenni, hogy a copulatio erőszakkal hajtatik végre (def. 135.) Ha elhálás még nem történt, a vonakodó a copulatióra nem kényszeritik, de azzal lakol, hogy pénzbirsággal büntetik. Ha ez sem elég következik a fogságbüntetés, végül az országból való kiutasitás (def. 132—134.) Természetes, hogy mindez még nem vág bele magának az előbb végbement házasságkötési aktusnak az érvényességébe ugy, hogy az maga is érvénytelen lenne. Hisz nincs magáról a házasságkötésről szó.

A nagy átalakulás, mely bekövetkezendő vala, a római jog behatására ment végbe.[2])

Az a receptió, mely Németországon a 16. században a római jogot elfogadta, a házassági jogot teljesen érintetlenül hagyta. Az olasz jogtudomány, melynek kezeiből vette a németség a római jogot, a házassági jog terén a kánoni jogot vallotta és terjesztette. A római jog receptiója helyesebben a római jogból való recepitó a házassági jog terén a protestáns egyház közvetitésével csak a 18. században történt, a mi aztán hozzánk is a Királyhágón túlra elhatott, hol a protestánsok jogi élete házasság dolgában is a saját egyházi biróságaink által érvényesült.

A nagy átalakulás azon indult meg, hogy az eljegyzés és házasságkötés között éles külömbséget kerestek. Már a 17. század elején Paulus Cypraeus ge jure connubiorum (1605) arra figyelmeztet, hogy a sponsalia de praesenti jövőbeli házasságra nézők, a miben igaza is van annyiban, a mennyiben a sponsalia de praesenti által a házasság még teljesen nem létesült. Cypraeust, ki a maga megjegyzését csak azért tette, hogy a sponsalia de praesenti felbonthatósága mellett szóljon, a 17. században theologusok és jogászok egyaránt követték s igy az eljegyzés és házasságkötés között egészen más határvonalat kerestek, mint melyet a kánoni jog ismert. Más házassági kötés lebegett a szemeink előtt, mint a minő a sponsalia de praesenti voltak. Ez észlelhető Gerhard János Loci theologici munkájában is.

---

[1]) Carpzov i. m. lib. II. tit. 8. de nuptiis def. 130. 199. l.

[2]) Lásd Sohm: 250—283. lap.

Az uj külömbségtevés eljegyzés és házasságkötés között a papi egybekötéshez (copula sacerdotalis) füződik, erre támaszkodik.

Azt tudjuk, hogy a papi egybekötés az átadásból (trauung) fejlődött mely arra volt hivatva, hogy a házasok között az életközösséget megalapitsa, ebbe való bevezetés legyen. Az átadás ezt a jellegét akkor is megtartotta, midőn belőle papi egybekötés lett, mi aztán a papi áldással egészen összeolvadott, egygyé vált. A papi egybekötés nem volt maga a házasságkötés, mi még a 17. és 18. században is felismerhető. A papi egybekötés majd mint] a római deductio in domum, majd mint traditio emlittetik. A testi elhálás (copula carnalis) az átadással egyértékesnek vétetik, mi több ugy tekintetik mint az átadás (traditio) és pedig mint a valóságos (vera traditio), melylyel ellentétben áll a: »traditio symbolica quae fit ut plurimum per copulam sacerdotalem«.

A nagy változás csirája abban keresendő, hogy a papi egybekötést (trauung) illetőleg feledni kezdték, hogy az már előbb nyilvánitott házassági megegyezésre (sponsalia de praesenti) következik s a papi egybekötés alkalmával a felek nem lépnek semmiféle uj megegyezésre. Idővel azon felfogás tört magának utat, hogy a felek még csak a papi egybekötés alkalmával nyilvánitják a házassági megegyezést, ugy, hogy ezt a házaséletbe való belépés által rögtön végre is hajtják. Ilyen consensus lebegett a szemeik előtt, mit a papi egybekötésnél gyakorlatlan volt kérdések s ezekre adott feleletek igen elősegitettek. Igy történt aztán, hogy a papi egybekötésnél a felek kijelentései kezdték a főszerepét vinni s a copula sacerdotalis arra kezdett válni, hogy testimonium publicum legyen, mely a felek ujdonatujnak vett nyilatkozását ünnepélyesiti. Igy aztán a felek házassági kötésben nemcsak az nyilvánulna, hogy házassági kötést (sponsalia de praesenti) létesitettek, de az is, hogy a házasélet megkezdésére egyesültek. Ez a tulajdonképi consensus matrimonialis, a mi idővel ugy érvényesült, hogy az a házasságkötéshez mulhatlanul megkivántatott. Igaz, hogy a sponsalia de praesenti is birnak házasságkötő erővel, azokban is meg van a consensus matrimonialis, de ez nem oly teljes, hogy a házaséletre való egyesülést is kifejezné. A sponsalia de praesenti consensus matrimonialisa a consensus sponsalitiushoz rokon természetü a mint is a sponsalia de praesenti és a sponsalia de futuro megegyeznek abban, hogy mindketten jövőben létesitendő házaséletre nézők. Egymástól csak abban külömböznek, hogy a mig a sponsalia de praesenti házasságkötő erővel birnak, addig ezt a tulajdonságot a sponsalia de futuro nem rejtik magokban. Mihelyest a consensus matrimonialis másképp kezdett értetni: az eljegyzés és házasságkötés egymáshoz való viszonyának is meg kellett változni.

Ezekhez képest kellett a házasságkötési fogalomnak is átalakulni, mi aztán következetesen arra vezetett, hogy a sponsalia de praesenti a házasságkötés fogalmából kiszorultak.

Carpzov tekintélye volt az, mely még a 18. század közepéig utjában állott annak, hogy a történelmi jog helyébe a római jogból vett fogalom a jogéletbe beférkőzzék. Persze, hogy Carpzov a régi jogot ugy őrizte, a mint azt a protestantismus módositotta azáltal, hogy minden eljegyzést olybá vett, mely nem volt feltételhez kötött, mintha sponsalia de praesenti lett volna.

A római jog befolyásának az utját, ugy, hogy ezáltal a házasságkötési intézmény a gyakorlati életre is kihatólag átalakult, I. H. Boehmer nyitotta meg,[1]) kinek tekintélye a 18. században oly általános hatással volt, mint Carpzové a 17. században.

Boehmer a római jog befolyása alatt állott.

A mint a theoriáját deducálja, azon kezdi, hogy a rómaiaknál csak egyfajta eljegyzés volt, tudniillik a sponsalia de futuro. Ha eljegyzés és házasságkötés abban meg is egyeznek, hogy mindegyik megegyezés által jön létre, mindazáltal uterque consensus diversum habet objectum.[2]) A kanoni jog kétféle eljegyzést emlit, melyek a sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti. A sponsalia de futuro egy a római eljegyzéssel. A sponsalia de praesenti nem eljegyzés, mert bennök nem consensus sponsalitius de consensus matrimonialis nyilatkozik s itt már a consensus matrimonialist ugy érti, hogy az a házaséletre való egyesülést is felöleli. A sponsalia de praesentia elnevezése onnét indul ki, hogy az egyházi atyák a fölött nem voltak egy véleményen, vajjon már házasság-e az eljegyzés. Gratian a matrimonium initiatum és a consummatum-féle külömböztetéssel, mely szerinte félszeg, akart segiteni, más kanonisták, illetőleg scholastikusok pedig a sponsalia de futuro és a sponsalia de praesenti közti külömbséghez folyamodtak. A sponsalia de praesentinél csak azt kárhoztatja, hogy azok mint formátlan, magános házassági kötés is megállhattak, mi a római szabály: consensus facit nuptias félreértésen alapult. Az ebből származó bajokat a tridenti zsinat orvosolta azáltal, hogy a házassági megegyezés nyilvánitását ünnepélyes formához kötötte.

Hibáztatja Boehmer a Luther álláspontját, ki avval telt el, hogy akkor, midőn a sponsalia de futuro és a sponsalia de praesenti közötti

---

[1]) Justi Henningii Boehmeri Jus ecclesiasticum Protestantium usum hodiernum juris canonici iuxta seriem decretalium ostendens et ipsis rerum argumentis illustrans. Quinta editio Halae Magdeburgicae 1766.

[2]) Boehmer i. m. lib. IV. de sponsalibus et matrimonio tit. 1. §. 5. 7.

külömbségtevést megtámadta, ezt csak ugy tette, hogy az »aocipiam« és az »accipio« szavakba kapaszkodott. Tehát a külömbségtevést nem támadta meg lényegileg, hanem az előtte csak a szavakban jelentkezett kriteriumok szerint. Nem tekinti javitásnak, hogy minden feltétel nélkül való eljegyzésre reá mondta Luther, hogy házasságkötés (sponsalia de praesenti) s csak a feltételes eljegyzést vette eljegyzésnek (sponsalia de futuro) Ennek aztán az lett a következése, hogy a kanoni sponsalia de praesenti szabályai oly tényálladékra vitettek át, mely nem volt megfelelő annak, a mit a kanoni jog értett sponsalia de praesenti alatt. Persze, hogy Luther igen távol állott attól, hogy a házasságkötésbe már a házaséletre való egyesülést is belevegye. Luther álláspontja még mindig a régi, az ő consensus matrimonialisa még mindig a sponsalia de praesenti.

Legérdekesebb, a mint Boehmer a maga theoriáját a papi megáldáshoz (benedictio sacerdotalis) — a miben aztán a copula sacerdotalis is benrejlik — viszonyitja.

Boehmer szerint a felek házassági egyezése a lényeg. Ennél a papi egybekötés (trauung) csak azt teljesiti, hogy a felek egyezését nyilvánságossá teszi:

> Stet ergo sententia, benedictionem sacerdotalem ex scripto legum publicarum esse necessariam, ut per illam consensus matrimonialis publice declaretur. Nihil enim haec ipsa aliud est, quam solennis declaratio consensus conjugalis coram ecclesia publice facta, adhibitis a ministro ecclesiae piis precibus et votis. Hic enim non conjungit, non copulat desponsatos, sed eorum consensum exquirit et editum publice pronuntiat manifestatque, adeoque formula consueta, qua sacerdos copulare dicitur desponsatos, admodum incongrua est et merito immutanda. (lib. IV. tit. 3. §. 41.)

Boehmer szerint papi egybekötésről (trauung) tulajdonkép nem is volna szabad beszélni. A felek kijelentése, olyatén házassági megegyezése, mely nemcsak a házassági köteléket fűzi (sponsalia de praesenti), de a mely egyezésben, kijelentésben a házassági együttélésre való egyesülés is ki van fejezve, a szerepvivő, a mi tulajdonkép sem copula carnalisra, sem a pap saját, önálló cselekvénye által véghez viendő egybekötésre nem szorul. A papi egybekötés már nem bir a puszta traditio értelmével.

E mellett a theoria mellett mégis mit kell a Boehmer tanaiban, tanitásában látnunk.

Elmondhatjuk, hogy nem maradott magához következetes. Ezt tanusitják a következő (lib. III. tit. 1. §. 56—58.) helyek:

> 1. Sunt tamen aliquot casus, qui absolutam coactionem postulant. Primus est si quis puellam impregnavit, condemnatusque est, ut eam

aut ducat, aut certa summa definita, dotat. Quid si enim nihil in bonis habet, aut determinatam quantitatem pecuniae solvere non possit? nihil sane superest, quam ut absolute compellatur, ad matrimonium ineundum.

2. Alter casus est, si sponsus cum sponsa concubuit et carnalis copula accessit Hic enim obtinet Regula vulgata: sponsalia per concubitum transire in matrimonium, quoniam ipso concubitu consensus conjugalis satis declaratus est, qui inducit vinculum indissolubile ..... Quid vero si sponsus auffugerit? Equidem edictaliter omnino citandus ubi si non comparuerit, tandem per sententiam pro uxore fugitivi legitima declarari et in eius bona cum omnibus effectibus iuris mitti poterit. Atque ita ex accidente contingere potest, ut sententia iudicialis idem operetur, quod alias benedictioni sacerdotali adscribitur.

3. Huic quoque illud addendum esse existimo, si per plures annos, ut coniuges legitimi, cohabitaverint, seque pro coniugibus publice gesserint, ut communi opinione pro talibus habiti fuerint.

Hová jut Boehmer azzal az okoskodásával, hogy a papi egybekötés nem egyéb mint puszta hordozója a felek kijelentésének, mely a házassági teljes viszonyra irányadó. A felek a papi egybekötésre kényszerithetők.

De ha a kényszer eseteitől el is tekintünk, magában azáltal túl lő a czélon, hogy a felek kijelentéséhez, melyre egyedül látszik a sulyt helyezni, a papi egybekötést kivánja.

Boehmer a maga álláspontjából a tridenti formával (qui aliter quam) tökéletesen beérhette volna, ugy, hogy a tridenti formával a maga házasságkötési fogalmát párositotta volna, mely nemcsak arra irányul, hogy a házassági kötelék létesittessék (sponsalia de praesenti), mely mellett a házasság teljesen a copula carnalis által létesül, hanem arra is, hogy a házasságot a maga egészében a házasélettel együtt kifejezze.

Boehmer tanai nálunk a Bod Péter Synopsisa által vertek gyökeret a protestánsok házassági jogakép. A Királyhágón túl még ma is az ország egy jogrendszere gyanánt állanak fenn.

Bod Péter munkájának előszavában maga is mondja, hogy: primus ac praecipuus cujus plerumque decisionibus aquievi, ac verbis mentem meam saepius expressi, fuit Boehmerus.

Igy történik aztán, hogy mindazon következetlenség daczára, melylyel az jár Bod Péternél is, (Synopsis 26. l.) kimondva látjuk a papi egybekötés (trauung) elvét:

Quid est copulatio seu sacerdotalis benedictio? Est declaratio conjugalis coram V. D. Ministro publice in Ecclesia vel in praesenti testium facta, juxta liturgiam praescriptam.

A papi áldás (benedictio sacerdotalis seu hierologia) oly lényeges, hogy ha elmulasztatik, laknának bár a felek együtt (i. m. 29. l.): »matrimonium erit nullum, effectibus legitimi matrimonii destitutum, liberi quoque inde nati illegitimi.

Hogy Bod Péter ebből a kemény szabályból engedni kénytelen már abból következik, hogy az eljegyzést — mint azt láttuk — elhálás által házasságra engedi válni, miben Bod Péter a Boehmer visszhangja. Igen természetes, hogy Bod Péter azt is tanitja (Syn. 36. l.), hogy a copulatiot a fejedelem el is engedheti.

A kényszer utján végrehajtandó papi egybekötésre nézve is Boehmert követi.

An ergo coactio locum non habeat?

Habet quibusdam in casibus.

1. Si quis Puellam falsis pollicitationibus ad concubitum pellexit ac impraegnavit; condemnatusque est, ad ducendam aut certa pecuniae summa definita dotandam. Si dotare non possit ducere cogitur. Post Hierologiam vero si in contumacia perseveret, agi potest cam eo, velut cnm desertore malisioso.

Si Sponsus post sponsalia legitima cum Sponsa concubuit, et carnalis copula accessit, tunc locum habet Regula vulgata: Sponsalia per concubitum transire in Matrimonium. Quia ipso concubitu consensus conjugalis, satis declaratus est, qui inducit vinculum indissolubile.

3. Si quis diuturna consuetudine Mulieri velut Uxori cohabitavit: quam tamen juxta solemnitates Ecclesiasticas numquam duxerat: Si publice innotsscat deserere non potest; verum ad Copulam Ecclesiasticam et cokatitandum cpgendus.

A három pont közül Dósa Elek (i. m. II. 34. l.) már csak a másodikat emliti, a mint csakis ennek van kánonjogi alapja. Csakhogy a kényszer alkalmazása a második esetben is felesleges, miután már a házasság ugyis létre jött (sponsalia per concubitum transire in matrimonium). A kényszer tulajdonképen nem is a házasság megkötésére alkalmaztatik, de csak arra, hogy a kényszeritett fél magát az egyházi copulationak és áldásnak alá vesse. [1])

Az a jog, melyet Boehmer összefoglalt s melyet mi legközelebbről a Bod Péter hires jogi könyvéből ismerünk: a házasságkötésre nézve két-

[1]) A tridenti zsinat (cap. 9. sess. XXIV. de ref. matr.) a házasságre való kényszerités ellen tüzetesen nyilatkozott. Ez okát abban találja, hogy nem ritkán az is megtörtént, hogy a felek a házasságkötésre hatósági hatalommal kényszerittettek, mi még a Boehmer idején is divatos volt.

féle módot ismer, melyek egyike a testi elhálás (copula carnalis), ha azt eljegyzés előzte meg, másika a papi egybekötés (trauung). Persze, hogy idővel a papi egybekötés a minden más módot kizáró házasságkötési forma iesz, a mit már a Boehmer álláspontja is jelez azáltal, hogy az eljegyzésből kiindult testi elhálás által való házasságkötésre, mint a házasságkötés tökéletlen módjára még a papi egybekötést kivánja.

Egy jó ideig azonban a Boehmer munkájában megirott jog még fentartja magát.

Csak hosszabb idő multán megy végbe az, hogy a papi egybekötés válik az egyedül való házasságkötési móddá. [1])

A Bod Péter munkája még azon időből való, midőn a Boehmer tanitása delelő pontján volt. Ennek a tanitását mondhatni minden részletében fogadták el a Királyhágón túl való protestans egyházak a Bod Péter közvetitésére s az igy meghonosult jogi rendszer ferdeségei is még mindig fenállanak.

A Boehmer rendszerének méltatásánál nem szabad megfeledkezni arról, hogy készen tálalt tételes jogi rendszer fejlesztője akart lenni. Igy tehát neki a római jogból abstrahált házasságkötési fogalmát már erősen kifejlődött jogi viszonyok közé kellett átültetni. Azt nem tehette volna, hogy egyszerüen a római házasságkötési fogalmat a maga római tényálladéka szerint vegye át. A saját kora erkölcsei nem engedték volna, hogy a házasságkötés is csak akkor létesüljön, midőn maga a valóságos, a tényleges házasélet.

Másrészt az is figyelembe veendő, hogy a római házasságkötési fogalmat, mely a házasélet megkezdését is magában foglalja, magából a felek akarat-kijelentéséből construálnia, ugy, hogy erre csak formát szabott volna, a papi egybekötés (trauung) kifejlett intézményénél fogva, koczkáztatott lett volna. A németség jogi meggyőződésével nagy összeütközésbe jött volna. Bármennyire meg volt benne a törekvés, hogy az egész házasságkötést a felek egyezéséből magyarázza, a gyakorlati kivitelben a papi egybekötést nem mellőzhette. Nem mellőzhette ezt annyival kevésbé, mert ez fejezte ki a nép szemében legjobban azt, a mit Boehmer már a felek megegyezéséből magyaráz, a házaséletbe való belépést. Ahhoz a népben igen erős abstractio kellett volna, hogy a régi fejle-

[1]) A porosz landrecht (II. rész. 1. czim) 136. §-a kimondotta, hogy: »Eine vollgültige Ehe wird durch die priesterliche Trauung vollzogen«, a mi mint kizárólagos házasságkötési mód értendő, ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanezen törvénykönyv 93. §-a azt is kijelentette, hogy: Die der Gültigkeit eines förmlichen Ehegelöbnisses entgegenstehenden Mängel werden durch den hinzukommenden Beischlaf nicht gehoben.

ményekkel ellentétben a felek házassági kötésében necsak azt lássa, hogy a felek házassági köteléket fűztek (sponsalia de praesenti), de még azt is, hogy a saját nyilatkozatuk erejénél fogva a házaséletbe is beléptek. Az együttélés megkezdése jogi formára szorult. Ez volt a papi egybekötés, mely az együttélés megkezdését jelképezte. Ha tehát Boehmer a házasságkötés fogalmát magába a felek kötésébe foglalólag oly bőre szabta, hogy abban nemcsak a házassági kötés, de a házaséletre való egyesülés is benne legyen, ezt ugy kellett tennie, hogy mindezt gyakorlatilag ne csupán a felek kijelentésébe helyezze, de a papi egybekötést is segitségül hivja, habár azt mondja hogy: quamvis enim haec (benedictio sacerdotalis) matrimonium non constituat, sed consensus conjugalis illud perficiat (lib. IV. tit. 1. §. 39.) A papi egybekötés nem lényeg szerint való, hanem csak »in statu civili« szükséges, jogában állván a törvényhozó hatalomnak más formát is szabni, minő Hollandiában az, hogy a házasságkötésre a politikai hatóság elé lehet menni. Felemliti azonban a pap egybekötésre nézve, a mi aztán azt is igazolhatja, hogy az a theoriájára minő ónsúlylyal nehezedhetett, a következőket:

> Verum si regulas consilii et prudentiae intuemur, multae occurrere possunt rationes, quae principem a mutatione et abrogatione huius ritus avocare possunt. Plerorumque sane mentibus haec est insita opinio sine tali copulatione per se non posse matrimonium legitime contrahi adeoque salva conscientia, haec solennia tolli non posse. Et quis dubitaret, quin etiam forsan quidem inter ipsos ecclesiae ministros reperturi sint plebem magis in hac sententia confirmantes, quam ab ea revocantes? Unde non possunt non turbae, murmurationes aliaque inde nata incommoda existere (lib. IV. tit. 3. §. 44.)

Erre még Friedberg is kénytelen megjegyezni, hogy a történelem Boehmernek igazat adott. [1])

Az is a korabeli állapotokkal való elszámolás Boehmernél, hogy az eljegyzésre következő testi elhálásnak házasságkötő erőt tulajdonitott, a mi azonban a Boehmer házasságkötési fogalmával egészen egyező lehet. A testi elhálás, mint házasságkötés jobban beleillő a házasságkötési fogalmába, mit a felek akaratából magyaráz, mint a papi egybekötés. A Boehmer házasságkötési fogalma párosulva oly házasságkötési formával, melynél a hivatalos közeg nem kell, hogy active müködjék közre, igen hasznavehető.

Habár a római tétel: consensus facit nuptias, ugy a hogy ezt a rómaiak értettek, nem vert gyökeret s az sem felel meg a római jog állás-

---

[1]) Friedberg: i. m. 232. l.

pontjának, hogy a házasság a papi egybekötés (trauung) műve: a római joghoz való visszanyulás abban mégis nyilvánul, a mi aztán a dolog lényege, hogy a házasság a jogi kezdetét csak akkor veszi, a midőn a házaséletre való egyesülés is megtörtént, mit a papi egybekötés jelez. Ennek tulajdonitható az, hogy immár a feltétel alatt való házasságkötés, a mi a római jogban sem volt lehető, kiküszöböltetik, s hogy a meghatalmazott által való házasságkötés is egészen megszorittatik. A római jog receptióját a házasságkötés intézményében természetesen ugy kell érteni, hogy a római házasságkötésben fellelhető jogi eszme a házasságkötés s a házasélet egyidejüleges kezdődéséről a német jogfejlődés formájába, a papi egybekötésbe átvitetett s ebben a római és német jog egymással kombinálva tekintendő. Ez a jogfejlemény lett aztán nálunk a protestánsok között a Királyhágón túl honossá s itt is mint a római jog behatása méltányolandó. Csakhogy az igy nálunk meghonosult jogi rendszer nem lelte azt a bejezését, hogy a papi egybekötés vált volna az egyedüli móddá a házasság megkötésére nézve.

Ez még azon zsinati határozatok, kanonok által sem éretett volna el, melyek a házasság ügyét szabályozandók voltak s melyek az 1790. évi országgyülést követőleg a protestánsok 1791. évi pesti és budai zsinatán hozattak arra rá, hogy a protestánsoknak a házassági biráskodáshoz reményeik támadtak. [1]) A zsinaton hozott kanonokat a II. József császár házassági rendelései dominálják, melyeket uj rendszerbe foglaltak, mely a protestánsok házassági ügyeiben a protestáns biráskodási hatalom gyakorlásának feltételeit szabályozta volna.

A codificationalis kisérlet is bizonyitja azt, a mit a történeti fejlődés fonalán alkalmunk volt tapasztalni, tudniillik azt, hogy a Királyhágón innét a protestánsok életében nem fejlődtek és nem fejlődhettek egyöntetü jogelvek. Ha ezek léteztek volna, ugy ezeket, ha máskor nem is, legalább az 1791. évi pesti és budai zsinaton érvényesitették volna. Ép az, hogy nem volt mást mit tenniök, minthogy a József császár házassági patensét némi csekély módositásokkal elfogadták, bizonyitja, hogy a házasság dolgában nem volt történelmileg fejlődött saját anyaguk. Ebből, ha meglett volna, a pesti és budai zsinat egyesült ereje, a utheránusok a pesti, a helvétek a budai zsinaton, azt a jogrendszert, mely a házasságra nézve mint igazában külön protestáns egyházi jog tekinttethetett volna, megteremthették volna. Nem volt mást mit tenniök, mint hogy az állami jogot fogadták el a házasságban s az egésznek egyházi szinezetet adtak. Még abban is utánozták József császárt, a

[1]) Szeberinyi: Corpus maxime memorabilium synodorum evangelicorum augustanae confessionis in Hungariae Pesthini 1848. 141. s követk. lapok.

mint ez az eljegyzésekkel elbánt. Felette érdekes arra figyelni, a mint az eljegyzést tekintették. A házasságjogi tervezetnek mindjárt az első kánonja a következőket mondja:

Sponsalia sunt conventio personarum, matrimonii capacium, maris quippe et feminae, de matrimonio invicem contrahendo coram duobus ad minimum testibus idoneis inita, qualibuscunque solennitatibus firmata, nullam ad contrahendum vel consummandum matrimonium obligationem inducunt; a sponsalibus vero solennitate canonica destitutis, impune resilire potest.

Kétféle eljegyzést ismernek. Ünnepélyeset, olyat, mely két tanú előtt köttetik s olyat, mely nem ünnepélyes, egészen magánosan ment véghez. Ez utóbbi fajta eljegyzéstől egész büntetlenül, minden jogkövetkezmény nélkül vissza lehet lépni, a mi a József császár rendelésének egészen megfelelő, habár az ünnepélyes eljegyzés miatt sem adatik a zsinati tervezet szerint arra való kényszerités, hogy a házasság létesüljön. Abban is egyetértenek József császárral, hogy az eljegyzést követő elhálás (impraegnatio) sem bir semmi hatálylyal, a mint a teherbe ejtés átalán nem vonatkoztatható házassági kötelezettségre, a mit a 2. kanon következőkben fejez ki:

Impraegnatio sive sponsalia sequatur, sive sub matrimonii secuturi promissione antecedat, nullum jus tribuit impragnatae cogendi procum ad conjugium.

Az természetesen csak az ünnepélyes eljegyzésre vonatkoztatható, a mi a 4. kanonban foglaltatik:

Contra resilientem a sponsalibus, parti repudiatae competit actio dammi et vinculi, si quod stipulatum est, coram judicio matrimoniali.

Önkéntelen valami az, hogy az ember az eljegyzések közötti külömböztetésnek az okát keresi. Mért legyen az ünnepélyes eljegyzések jogi következéssel járó s mért nem ilyen az egyszerü eljegyzés is. A külömbség nem viendő vissza azon külső körülményre, hogy az ünnepélyesség az egyiknél meg van, a másiknál hiányzó. A dolognak belső oka is van. A ki az 1. kanont figyelmesen elolvassa, az látni fogja, hogy az eljegyzés nemcsak »ad matrimonium contrahendum« de »ad matrimonium consummandum« is értetik. Az eljegyzés fogalma sem áll tisztán. legalább ugy, a mint az eljegyzést József császár értette, mint merőben pactum de contrahendot.

Az eljegyzésnek kettős fogalma játszik közre. A sponsalia de futuro és a sponsalia de praesenti azok, a mikre gondolnunk kell. Eljegyzés és házasságkötés még nem külömböznek egymástól oly élesen, mint kellene. A protestánsok szórványosan létezett jogi emlékeikkel, melyeket ismerni

tanultunk, még nem szakitották teljesen. Az eljegyzés (sponsalia de praesenti) mint házasságkötés, mely »ad consummandum matrimonii«-szól, még mindig kisért. A József házassági patensének rövid négy évi uralma nem volt elegendő arra, hogy az eljegyzés csak mint pactum de contrahendo vétessék. Bizonyos fogalomzavar még mindig uralkodik, a mi aztán a házasságjogi tervezet 1. §-ának zavaros voltát felderiti. A fogalom-zavart a 3. kanon is felvilágositja, midőn mondja:

Sponsalia a subsecuta duntaxat copulatione V. D. Ministri, robur suum sortiuntur.

Tehát a copulatioban magok a sponsalia rejlenek, melyek immár erőre tesznek szert. Ilykép az eljegyzés (sponsalia de praesenti) csak ugy érthető, ha az már a házasságkötést is magában foglalja. Bizony-bizony az a házassági szabályzat, mely a pesti és budai zsinaton készült sok zavart okozott volna, ha életbe lép. Jogi becsére nézve semmi esetre sem pótolhatta volna a József házassági patensét, melyet nem megjavitani, de megrontani készült. A midőn az lett volna várható, hogy létesül, a miben a protestantismus jogfejlődése a külföldön befejeződött, hogy a copulatio (Trauung) azzá tétetik, hogy a házasságkötés mulhatlan kellékévé válik, a József császár patense ellenében a Carpzov-féle eljegyzési tanok (sponsalia de praesenti) még mindig éreztetik a hatásokat, melyek felett a protestantismus Boehmer óta egészen napirendre térőben volt. József császárt Carpzovval elegyitették volna.

A mi féle a protestáns jogfejlődés már régóta megindult s a miben befejezését lelte, a pest-budai zsinatokon nem érvényesült. A házasságkötést csak ugy akarták létesülve látni, a mint azt József házassági patense (29. l.) körülirta, mit a zsinat házasságjogi tervezetének 7. kánonja mond meg:

Ad validitatem matrimonii requiritur expressus partium mutuus consensus, coram Ministro ecclesiae et aliis duobus adminus idoneis testibus, a neo-sponis expresse declaratus.

Ez az a copulatio mit a házasságjogi tervezet emleget, tehát nem is copulatio. Elegendő a felek akaratnyilatkozása, ép ugy mint a József patensében s a katholikus egyházi jogban. A 7. kanonnak dicséretére az legyen mondva, hogy a minister ecclesiae illetékessége nem tekintetik a házasságkötés érvényességébe vágónak. Hanem hát mégis a József házassági patensének a szempontja győzött, a mi csak protestáns szempontból nem igazolható. A házasságkötésre nézve valamiféle liturgiai eljárásra sincs utalás. Szinte csodálni lehet azt, hogy felvétetett az, hogy szentes idő alatt házasságkötés ne történjék. A mi aztán nálunk nem történt, de a mire nem is törekedtek, az Németországban teljesült.

A papi egybekötés (trauung) a maga kifejlettségében Németországon oly jelentőségre tett szert, a minővel a közönséges egyházi jogban sohasem birt. Ez a jog ismeri ugyan a papi egybekötést, a mit hires decretumában a tridenti zsinat elő is ir, de sohasem tette azt a házasságkötés alkotó elemévé, melytől a házasság érvényessége függ. Elégnek tartotta azt, hogy a papi egybekötés mint szertartásos cselekvény jelképezze a felek egyesülését, a nélkül, hogy az egyesülést jogilag másban látta volna, mint a testi elhálásban. Az »ego vos conjungo«, a papi egybekötés formája mintegy azt jelzi, a mi még utána fog történni. Ha ezen túl menve a papi egybekötés házasságkötéssé fejlődött, ugy ez csak ugy történhetett, hogy az nemcsak jelképezi a felek egyesülését, de azt létre is hozza. Ez aztán kellett, hogy a házasságkötési fogalmat is átalakitsa, mely immár többet ölel fel magában, mint a közönséges egyházi jog szerint. [1])

A protestáns jogfejlődésnek meg volt az a nagy haszna, hogy a házasságkötés fogalmát odáig vitte, kogy a házasságkötés ma már ugy érte-

---

[1]) Az ily módon betetőzött jogi rendről Scheurl i. m. 72. l. nem minden tulzás nélkül a következőket mondja: Es ist durch Abschluss, zu welchem unser gemeines protestantisches Eherecht gelangt ist, zweierlei völlig erreicht worden, worauf die ganze Entwicklung des Eheschliessungsrechts — aber bisher ohne genügenden Erfolg abgezielt hat; einmal die Wiederherstellung des richtigen, den Wesen der Ehe wahrhaft entsprechenden Eheschliessungsbegriffs, und sodann die Feststellung einer die wircklichen bedürfnisse wahrhaft befriedigenden Eheschliessungsform. Den richtigen Begriff von der Eheschliessung, von dem das kanonische Recht abgewichen, und zu dem auch das tridentinische Concil noch nicht, wenigstens nicht deutlich genug zurückgekehrt war, hatte das römische Recht schon gehabt; aber an der richtigen Form derselben hatte es ihm gefehlt, und es hatte auch die tridentinische Reformation des kanonischen Rechts in dieser Beziehung noch bei Weitem nicht das geleistet, was sie hätte leisten sollen und was eben erst durch jene letzte Entwickelung des deutschen protestantischen Eherechts geleistet worden ist. Denn die tridentinische Eheschliessungsform, d. h. die von dem tridentinischen Concil für genügend befundene Eheschliessungsform befriedigt nur einigermassen das eine Bedürfniss der leichten Erweislichkeit der Ehe, wogegen die Trauform der Eheschliessung, wie sie das neueste protestantische Eherecht für nothwendig erklärt, zugleich auch das andere Bedürfniss befriedigt, dass die Form der Eheschliessung der Verbürgung ihrer materiellen Gültigkeit diene; denn der Geistliche, ohne dessen Mitwirkung bei dieser Form die Eheschliessung nicht zum Vollzug gelangen kann, erscheint eben dadurch zugleich als verpflichtet, diese Mitwirkung nicht zu gewähren, ohne dass er sich von dem Vorhandensein der Bedingungen für die Gültigkeit der Eheschliessung nach Thaulichkeit überzeugt hat. Igaz, hogy a tridenti forma mellett megtörténhet, hogy a házasságkötéssel a felek a papot meg is lephetik, ugy, hogy az az akaratán kivül van jelen s igy is lehetségesiti a házasságkötést. De be nem látható, hogy az orvosság épen csak a papi közreműködésben az u. n. trauungban volna keresendő. E nélkül is képzelhető az, hogy a házasságkötéseknél a meglepetések ki vannak zárva s az a házasságkötési fogalom is létesülhet, melyet Scheurl tart szem előtt.

tik, hogy ezáltal a felek a házaséletre is egyesülnek. A codificatiok ma már ezen állásponton állanak. Nemkülömben igy van ez — mint már láttuk — a József császár patensében. Az ebben foglalt házasságkötési fogalom mindenesetre a legelőhaladottabb fejlemény azon három házasságkötési jogrendben, melyet figyelmünkre méltattattunk. Az átmenetet a kanoni jogból a Királyhágón túl élő protestánsok házasságkötése képezi. A törvényhozó, midőn a házassági ügy rendezése körül a házasságkötési fogalom meghatározása után lát, magát a ma fenálló hazai fejleményekből is tájékozhatja.

VIII. A törvényhozásunk feladata.

A hazai jogéletnek főbb jelenségeit a házasságkötésre nézve ismerni tanultuk. Mind a három jogi rend, melylyel dolgunk volt, felvilágosíthat bennünket arról, hogy minő nagy jelentőségü jogfejléssel foglalkoztunk s minő nagy jelentőségü tehát az a feladat is, mely törvényhozásunkra vár a házassági jog rendezése tárgyában. Mind a három jogi rend még ma is fénálló s nem lesz téves, ha azt állitjuk, hogy azokból kiindulva lehet csak a törvényhozási feladatnak megfelelni. A mint a házasságot tárgyazó jogéletnek az egészét a házasság gyúpontjából, a házasságkötésből tekintettük, úgy ebből a szempontból nézzük majd a törvényhozási feladatot, a mint is a sulypont ma már arra esik a törvényhozási feladatban. A közfelfogás is ahhoz képest tekinti a házassági jogot, a mint a házasságot kötni szokás. Tudjuk, hogy ebből kiindulva a közfelfogás a házasság egyházi avagy polgári voltára nézve nem ismeri jól fel a különbséget, nem jogilag. A közönséges felfogás csak az ellentétet keresi és nem hajlandó polgári házasságnak tekinteni az olyan polgári házasságot, mely az egyházi házasságkötési forma megtartása mellett jött létre. A közfelfogás a polgári házasságban mindenáron az egyházi házasság irányában ellentétet keres. Jól tudja, hogy az egyház az olyan házasságra nem hagyja magát felhasználni, a mely házasság az ő törvényeit hazudtolná meg. És ebből a tekintetből a közfelfogásnak igaza van. A házasság kezdődésén, kötésén szembeszökően jelezve akarja látni, hogy miről van szó. Avval még megbékél, ha azt látja, hogy a polgári házasság egyházi forma szerint létesül. Nem is nevezi polgári házasságnak.

De lássuk csak a jogfeljésnek eddigi menetét.

Azt már láttuk, hogy a saját hazai földünkön mozgó jogélet nem csak különféleségeket mutat. Ezekből a kölönféleségekből a jogfejlés egymásutánját, haladását is észlelhettük. Ha még tovább akarunk menni, úgy az eddigi fejlést tekintetbe kell vennünk. E nélkül a reform a házassági jogban nem maradhatna boszulatlanul és pedig kézzelfoghatólag boszúlatlanúl.

Semmi kétség, hogy a házassági jognak az egysége, a mi az előttünk álló törvényhozási feladatnak a legfontosabb része, uralkodó volt hazánkban. És ez nem csak addig volt meg, mig a hit egysége meg volt. A nagy hitujitásnak itt nálunk hatalmasan vergődött hullámai sem voltak képesek a házassági jog egységét megbontani, megbontani olyannyira, hogy ezáltal a jogi biztosság fenekestől fel lett volna forgatva. Tudjuk, hogy nálunk a protestantismus nem volt oly szerencsés, mint Erdélyben. És ha ezen állapot Magyarországon felekezeti szempontból nem is volt a protestantismusra nézve üdvös, az államiság szempontjából igen nagy előnyöket nyujtott az, hogy a katholikus szentszékek maradtak egy jobbadán egységes jognak az őrei. Ha ez az állapot egy uralkodó vallásnak vált is a hasznára, a jogi állapot a magyar állammal volt szerves összeköttetésben. A felekezeti szempontból nagy jogtalanságnak tekinthető állapotot az egységes jog tekintete fedte. Tudjuk, hogy a protestáns felek egymás közötti házasságaikra nézve is a kath. szentszéki joghatóság alá kerültek. És erre nálunk mindig nagy sulyt fektettek. Láttuk, hogy I. Lipót idejében Lippay esztergomi érsek az 1658-ban tartott nagyszombati zsinat elé terjesztett propositioiban minő élesen fakadt ki a fölött, hogy a mindig a szentszékek elé tartozott házassági ügyekben való egységes szentszéki biráskodást mennyire csonkitják, s hogy ebből minő zavarok következhetnek. Ezt még az 179⁰/₁ évi országgyülésen is átérezték a katholikusok, midőn felterjesztésükben oly in integrum restitutiót követeltek, mely a szentszékeknek az osztatlan házassági biráskodást, tehát a protestánsok házasságai felett való biráskodást is megadta volna. Kiemelték, hogy az örökösödésre nézve is minő zavarok állhatnának elő, ha a házasságra nézve különféle jogok lennének. Egységes jogállapot lebegett a szemeik előtt. A midőn a II. József császár egységes házassági intézménye elbukott, az azáltal hatalmasan istápolt jogi egység gondolata még erősen lüktetett, csak hogy természetesen abban a kiadásban, a melylyel egy in integrum restitutio járt volna. A gondolat még igy is kifejezte azt, a mi Magyarországon mindig irányadó volt az által is gyámolitva, hogy a protestanismus, mint ezt már többször említettük, sohasem volt jogilag kellő módon szervezve.

Mindenesetre dicsérni való van felekezeti szempontból abban, a mi Erdélyben kifejlődött, tudniillik a recepta religiok testvéries léte, jogegyenlősége. Sőt annak egyebekben is voltak hasznai. Láttuk, hogy a vegyes házasságok utjában kevesebb akadály állhatott annálfogva, mert a recepta religiok önállósága elég korán elismert volt. A tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) behozatala Erdélyben nem zavarhatta a protestánsok nyugodalmát házassági dolgaikban. A protestantismus korábban létezett törvényesen elismert módon, mint sem a tridenti decretum beköszöntött. Ez már rájuk kihatással nem lehetett úgy, mint Magyar-

országon, hol a protestantismus késő megalakulásánál fogva mindig szóba jöhetett az, hogy a protestánsok az ország több helyén a tridenti decretum kötelező ereje alá jutottak-e. Ez mint tudjuk a vegyes házasságnak is nagy akadályára vált, melyet nem lehetett oly könnyü szerrel a protestáns pap előtt kötni, mint Erdélyben, hol a katholikus részről is elismert elv, hogy a protestáns fél a tridenti decretum alól való mentességét a vele házasságra lépő katholikusra is átszármaztathatja, szabadon érvényesülhetett. Szóval Erdélyben a szabadság elve jobban állott mint Magyarországon. És addig nem is volt baj, a mig a szabadság és rend egymással nem jutottak összeütközésbe. De megtörtént az is, hogy a szabadság a jogi rend rombolójává lett. A mi ezt megfékezte volna, a jognak minden egysége hibázott. A házasság dolgában Erdély darabokra volt szedve. Élénk képét adja ennek a Bethlen Gábor uralkodása idején az 1626. évben hozott XXIV. articulus:[1])

Az, mely ecclesiabéli személyek fine divortii sive alterius negotii más hütön levő ecclesiának büntetése elől hozzá transfugiált embereket absolválnak sine ratione illis certa poena decernitur.

Minemű nagy confusiók legyenek kegyelmes urunk az ecclesiákban, praedicator uraink ő kegyelmök relatiojából értjük; tudniillik, hogy az külön különféle valláson lévő tanitók magok határában nem tartván magokat, ha valamely ember valamely vétket cselekedik, melyért az ecclésiának büntetését érdemlené, nem megyen reá, hanem az adversariusok közé transfugiál, azok is mindjárt recipiálják. Az házasoknak is odásában, kötésében is, semmi jó rend nem tartatik; mert avagy vérség vagy egyéb akadály találtatik az mátkások közt, melyre képest nem copuláltatnak, mind járást confugiálnak az adversariusokhoz, csak az oláh paphoz is, kik sine discrimine et examine copulálják őket; az szerint az há-(za)-sok citra ullas iustas divortii causas, ha harmad quindenára valamelyik pars nem compareál, az minthogy comperiálni nem is tartozik, alienus et incompetens judex előtt mindjárást divortiáltatnak; és igy forum conscientiae nemcsak in forum litigiosum transmutarunt, hanem az pogány poligamiát is invehálják. Végeztük azért országul, hogy valakik efféle vétekben találtatnak, comperta rei veritate in amissione honorum et officii convincáltassanak, ez pedig az articulus mind az négy recepta religión valóknak egyaránt suffragáljon.

Mintha csak a ma élő házassági jogrendnek a bajait ecsetelné. A mi csak a kis Erdélyre illett, ma már egész Magyarországra találó. Abban, a

---

[1]) Szilágyi: Erdélyi országgyülési emlékek VIII. kötet. 1626. maj. 24 —jun. 17. Articulus XXIV.

mit Bethlen Gábor idején a XXIV. articulus elmondott, a hazánkban már általánossá vált bajok alapokát kell felismernünk.

Hogy is történhetett, hogy Magyarország jogfejlődése, melynek a kiindulója az erdélyi jogfejlődéssel ép ellentétes volt, oda jutott, hogy az egységes jog helyébe a jogok sokfélesége állott elő. Tagadhatatlanul a magyar állami egység megbontását kell a házassági jog terén észlelnünk. Erre nem valami eszményi állapot óhaja, nem külföldi példák, de maga a hazai história tanit meg bennünket. A baj orvosságát is csak ugy találjuk meg, ha a bajt előidézett körülményeket veszszük fontolóra.

Okoskodásunkban a II. József császár házassági intézményének változatos sorsát kell alapul elfogadni. A nagyemlékü uralkodó házassági patense volt az, mely a házasság ügyét Magyarországon államilag rendezte. Az előtte is meg volt jogi egységnek roskadozó épületét kitatarozta ugy, a hogy kellett. Annak a jogi egységnek a helyébe, mit egy uralkodó vallás hatalmas joga képviselt, az államfő alkotta jogi egységet tette. Az egyedül lehetséges mód arra nézve, hogy a jogi egység továbbra is fentartható legyen s a miről gondoskodni saját erőinkből bajosan tudtunk volna.

Tudjuk, hogy a házassági dolgoknak ezen hatalmas rendét az ellentállás megbuktatta, a miben aztán nemcsak az alkotmányos szempontoknak volt része, de vallási tekinteteknek is. Ne törekedjünk mindent a politikával kimenteni.

A mióta a rendszer mint ilyen megbukott, arra a lejtőre léptünk, a mely a mai jogállapotba bennünket elháríthatlanul belevezetett. Minden törvényhozás közül a házassági törvényhozás ép az, mely rendszeres alkotást követel. A mint 1790 óta elkezdődött az esetről-esetre való törvénycsinálás, ennek a mi viszonyaink között egyenesen a szétdarabolásra kellett vezetni.

Lássuk csak az egyes kiemelkedő törvényhozási tényeket.

Legelől a nagy reformokra hivatott $179^{0}/_{1}$. évi törvénykozás működése áll, mely a jogi egységet feladta, illetőleg azt, a mit készen talált elfogadta s a mi abból állott, hogy a katholikusok s görög keletiekre nézve a házassági patens visszavonatván, két nagy jogi rendszer jött egymással ellentétbe, egyik részről a nevezett felekezetek joga, másik részről a protestánsok jogakép megmaradott házassági patens. Ezen állapotra az 1790. évi országgyülés az alkotmányosság jellegét adta. Hogy nagyobb szakadás a jogrendén nem állott be, annak köszönhető, hogy a házassági patensnek valamikép való megmaradása legfelsőbb helyről hathatós pártfogásban részesült, a mit azon körülmény is tagadhatlanul elősegitett, hogy a protestánsoknak házassági autonomiát adni azt feltételezte volna, hogy

nekik valamikép egészszé fejlődött joguk s megbizható hatóságaik lettek legyen.

A jogrend ketté szakadásából nagy zavaroknak kellett előállania, a mi hogy nem volt még nagyobb, mint a minő volt, annak tulajdonitható, hogy a vegyes házasságokra nézve az egységes jog fentartatott, a vegyes házasságra nézve a közönséges egyházi jog a maga közegeivel a szentszékekkel tétetett irányadóvá. Még akkor távol állottunk attól, hogy azt a mi Bod Péter szerint (Synopsis 220. szám) Erdélyben jogkép tanitva volt, engedtük volna a felszinre jutni:.

Quid si conjuges litigantes diversae sunt religionis? Tunc actor debet sequi forum rei v. g. maritus reformatus uxorem pontificiam in consistorio r. catholicorum. Uxor catholica reum maritum in consistorio reformatorum prosequetur. Sententia autem feranda videtur secundum principia utriusque religionis in patria non solum toleratae, sed fundamentalibus unionis legibus etiam stabilitae: ita ut si divortium totale obtineret maritus ex principiis reformatae religionis reformatus, uxor catholica ex principiis religionis catholica tantum partiale, id est, quoad vinculum maneret obligata seu in separatione thori et mensae perpetua. Indignum enim videtur, ut judaei ac alii infideles ex suae religionis principiis obtineant sententiam, christiani vero ad modulum diversae religionis adstrigantur. Si quae autem molestia ex hac sententia diversae religionis conjuges adficiat, sibi imputent, cum scientes volentes disparis religionis sibi adsociaverint. [1])

A jog egysége a vegyes házasságokra nézve Magyarországban fentartatott egész a legujabb időkig. Csakhogy ez a jogi egység, a mily kénytetve jött létre, csakis ily módon volt fentartható. Ehhez járul, hogy a josefinismus szelleme a házassági jogban még mindig kisértett. Mi tagadás benne, hogy az országban a josefinismus igen elharapódzott. A nemzet ugyan lerázta a házassági patenst ugy, a hogy az az egész ország házassági jogrendét felölelte, de a hatalmas intézménynek az egyház ellen sokáig tartó kihatása volt. A josefinismus szelleme az ez ellen tiltakozó nemzetnek kebelébe belopódzott s a vegyes házasságok voltak az az akna, melyet aztán idővel okvetetlenül felrobbant, ha a segély idején nem érkezik.

---

[1]) A gyakorlatra nézve (praxis quae est ?) Bod Péter (221. szám) megjegyzi, hogy iudicis sequuntur suae religionis principia ac doctorum sententias: ex quibus casus matrimoniales dijudicare ac decidere solent. Ha a gyakorlat meg ilyen volt, akkor meg annak a furcsaságnak kellett előállani, hogy a vegyes házasságra alkalmazandó jog attól függött, hogy a házasfelek közül, melyik perelte másikat. Ha a katholikus fél volt a felperes, protestáns jog szerint itéltek, ha a felperes szerepét a protestáns fél vitte annálfogva, hogy a katholikus szentszékek biráskodtak, kanoni jog alkalmaztatott.

Attól kezdve, hogy a vegyes házasság az alkotmányos törvényhozás által egészen a kanoni jog alapjára tereltetett vissza, az ellenhatásnak be kellett következni, mely még a nem rég egész terjedelmében volt házassági patens uralmából nyerte a maga szellemi tápláltatását. Az ország közvéleményét nem lehetett a régi mederbe szoritani, hacsak a vegyes házasságokra nézve is. Mindhiába voltak az alkotmányos törvények. Mi természetesebb, mint hogy a törvényes álláspont hiába szólott a papság mellett. A nemzetnek a maga leplezett josefinismusával, a mit aztán legfelsőbb helyen is részesitettek támogatásban, győzni kellett. Igy indult meg a házassági jog még nagyobb szétdarabolásának munkája, melynek gyümölcse a mai bizonyára nem irigylendő jogi állapot.

Nem sokára az $179^0/_1$. évi 26. t.-czikk meghozatala után a nyitrai egyházi megyében egy eset merült fel. Az eset még csak azt mutatja, hogy a világi hatalom a beavatkozó szerepét viszi. A siker még nem szól mellette. De elég hogy a fellépés nem hiányzott, a miben az egyházi hatalom – mint magát kifejezte — már elmulott időknek utóhatását látta.

Az eset az volt, hogy a liszi katholikus pap oly feleket, kik vegyes házasságra akartak lépni, összeadni vonakodott, mert veszélyt látott azon irányban, hogy a katholikus fél vallásától el fog tereltetni. Ebből folyólag a gyermekek katholikus vallásbeli neveltetése is olyannak tünhetett fel, mely veszélynek van kitéve. Az összeadás megtagadására még más körülmény is hatott. A katholikus nő, kinek házassági kötése forgott szóban özvegy asszony volt, s annak a gyanuja alatt állott, hogy még a férje életében viszonyt folytatott a vőlegényével, kitől a tilos viszony tartalma alatt férje halála esetére állitólag házassági igéretet vett. Ez a liszi katholikus pap előtt az egyházi jog rendeléséhez képest mint bontó akadály tünt fel.

Trencsénmegye törvényhatósága a házassági kötés javára lépett közbe s meghagyta az illető papnak, hogy a feleket adja össze. Ezen beavatkozás ellen a nyitrai püspök 1793. évi május 11-én Mocsonokon kelt levelében, melyet a turóczi főispán Illyésházy Jánoshoz intézett, ünnepélyesen tiltakozott. A megye rendelésében a püspöki joghatóságot látta sértve és pedig a hazai törvények szempontjából is. A beavatkozásról nem tartott egyebet, mint azt, hogy abból az: odor patentalium et systematis intimatiorum árad, quae omnem diocesanorum activitatem sublatam volebant.[1])

A megye ellenében az egyházi hatalom még csak könnyen győzött. A kérdés birói utra, a szentszékek elé vitetett. A nyitrai szentszék 1793. évi augusztus 16-án kelt itéletével kimondta, hogy a feleknek a házasságra lépés meg nem engedtetik. Indok gyanánt döntőnek azt ismerte fel, hogy

---

[1]) Roskoványi i. m. VI. Mon. 1422—1423.

az $1790/_1$ évi 26. t.-czikk 13. §-a szigoruan tiltja a katholikus félnek vallásától való elterelését, minek egyátalában nem áll utjában az, hogy a törvény 12. §-a szerint a vegyes házasságra lépés elé semmiféle akadályt sem szabad gördíteni. Ezen okoskodást még annak a gyanujával egésziti ki, hogy a felek között annak idején oly házasságtörő viszony állott fenn, mely a czélba vett házasságot érvényessé lenni nem engedné. A felebbviteli biróságok már csak ez utóbbi indokra hivatkoznak.[1]) Annak a félszeg állapotnak, melyben a vegyes házasság létezett, nem hiányoztak az arra való eszközei, hogy a vegyes házasság szabad létrejöttét, a törvény rendelését ellensulyozza. Ez a katholikus egyháznak nem egy esetben sikerült.

Bizonyitja ezt az is, a mint 1798-ban a Berczelly Mihály házassága létesült, ki Hamar Annát vette nejéül. A házasság létesült, de csak ugy, hogy Berczelly Mihály a protestáns fél egyszeriben azon vette magát észre, hogy katholikussá lett. Az eset története következő.

Berczelly Mihály nőül akarta venni Hamar Annát, a minek abban nem volt törvényszerű akadálya, hogy a férfi protestans, a nő pedig katholikus volt. Ez azt nem akadályozhatta, hogy a házasság a maga érvényében jöjjön létre. A mi az érvényesség utjában állott az az volt, hogy a felek negyedfoku rokonok voltak. Igaz, hogy ezen, ha a felek katholikusok, könnyen lehet segiteni. A dispensatio katholikusok között könnyen megadatik. A felmentés a negyedik foku rokonság akadálya alól, ha a felek különböző vallásuak, már nehezebben megy. Ilyenkor az, hogy nem mindakét fél katholikus, sulyositó körülmény. Tudjuk, hogy Zerdahely váczi káptalani vicarius a pápái széktől kapott ugyan arra való facultást, engedélyt, hogy a 3. és 4. foku rokonság akadálya alol felmentéseket adjon, de a felhatalmazás világosan azon feltételhez volt kötve, ha a felek katholikus vallásuak.[2])

Tudjuk, hogy Zerdahely a maga felhatalmaztatását ki akarta bővittetni olykép, hogy a vegyes házasság esetére is dispensálhasson a mondott akadályok alól, de azt is tudjuk, hogy a pápához intézendő kérésnek II. József az utját állotta. Igy az egész abban maradott. Pedig a Berczelly Mihálynak és Hamar Annának ép Zerdahely elé kellett járulniok, kinek az egyházmegyéjébe tartoztak. Természetes, hogy a vicarius nem tehetett a kérésőknek csak ugy egyszerüen eleget. Berczelly Mihálynak, ki azt adta elő, hogy a katholikus hitre áttérnie egy várandó örökség miatt veszélyes volna, meg kellett fogadnia, hogy katholikussá leszen. Addig is, mig ez a szokott módon, nyilvánosan megtörténend, kötelezte magát, hogy katholikus módon fog élni. Titkos hive lesz a katholikus vallásnak, mint

---

[1]) Roskovány i. m. VI. Mon. 1424—1426.

[2]) Lásd e munka 59. lapját.

hajdan Arimathiai József vagy Nicodemus, kik félve a zsidók üldözésétől csak ugy titokban volták Krisztus hivei. Még arra is különlegesen kötelezte magát Berczely Mihály, hogy titkon Váczra belátogat, arra a czélra, hogy őt a szentségekben részeltessék.

Mindezekre szóló fogadalom mellett ugy bánt el Zerdahely Berczely Mihálylyal, mintha már katholikus volna s a házasulandó feleknek az unokatestvérség akadálya alól felmentést adott, mire aztán a házasság meg is köttetett. Ettől kezdve Berczely nem csak a fogadalmát nem tartotta meg, de született fiugyermekét protestánsnak kereszteltette. E miatt a házasságának érvénye is szóba került. Zerdahely ugy vetette fel a kérdést, hogy ő a házasságot érvénytelennek tartja. A hamis ürügy alatt kieszközölt dispensatiót erő nélkül valónak s igy magát a házasságot a rokonság akadálya miatt érvénytelennek tekintette.

Az ügynek olykép szakadt vége, hogy a király a helytartótanács utján Berczelly Mihályra nézve azt mondotta ki, hogy ő már azoknál fogva, a mire magát a házasságkötése előtt kötelezte katholikusnak tekintendő. Vele úgy kell elbánni, mint ki katholikus hitét el akarja hagyni s így a katholikus hit elveiben való hat heti oktatásnak alája vetendő. A mikor aztán Berczelly ujra protestáns lett, a gyermekekre nézve ugyancsak a helytartóság utján az lett a határozás, hogy a visszatérés idejéig nemzettek mind a kathoiikus hitben nevelendők. [1])

Az eset maga nem volt olyan, hogy érdemes lett volna annak a félnek a pártjára állani, ki mint protestáns fél — ha nem is a vegyes házasságot illetőleg — a József császár patensére hivatkozhatott, mely még nem rég az országban átalán szabályozta a házasságkötést, és mely az intéző embereket ahhoz szoktatta, hogy az állam hatalmát érvényesitsék. A Berczelly eljárása nem képezhette alkalmas hátterét annak, hogy a fejedelmi hatalom az egyházi hatalommal mérközzék, mérkőzzék ép akkor, midőn a fejedelmi hatalom a fellépésre az erkölcsi bátorságot a multból meriti, egy nagy institutióból, melyet az alkotmányosság mintegy ketté törött. A visszaszoritott haladás zászlóját fejedelmi kézben akkor illik látni, midőn meg van a hozzá való alkalom.

Hisz erről a példa már előbbről meg volt.

Már érintettük azt a házassági esetet, mely báró Andrássy Antal rozsnyói püspöknek a javadalmába került.[2]) Egyenesen azt kivánták tőle, hogy egy vegyes házassági esetben a protestáns fél házassági képességére nézve ne az egyházi jogot vegye irányadóul, de a protestáns fél külön jogát. Andrássy Antal az egyházi jog s a hazai törvények mellett foglalt

[1]) Roskovány: De mixtis matr. V. Mon. 1016—1020.

[2]) Lásd e munka 71. lapján a 2. jegyzetet.

szilárdan állást s nem engedte meg oly feleknek az együttélést, kik a jog szerint érvényes házasságot nem köthettek. Védekezésében a hazai törvények is kellőleg méltányoltatnak. És igaza is volt. A midőn az 179⁰/₁. évi 26. t.-cz. a vegyes házasságok elbirálási jogát a szentszékekre ruházta, ezzel azt is kimondotta, hogy a vegyes házasságokra alkalmazandó jog az egyházi, a kanoni jog. Azt kivánni, hogy katholikus biróság másként járjon el, mint a saját joga szerint, már magában véve is erőltetett. Nem csoda, ha Andrássy Antal hajlithatlan maradt. Buzdithatta az is, hogy a hazai történetből tudhatta, hogy az elvért, melyért sikra szállt, már folyt egyszer vita, midőn III. Károly azt rendelte meg, hogy a protestánsok házassági ügyeiben a szentszékek protestáns hitelvek szerint itéljenek, s a szentszékek az engedelmességet megtagadták.[1]) Hogy ne tette volna azt, a mit tett, midőn az elv ugyanegy volt azzal a külömbséggel, hogy már kisebb keretben mozgott, mióta a szentszékek régi hatásköréből a protestánsok felett csak az maradott meg, hogy a szentszék a vegyes házasságbeli protestáns fölött itélhetett. A mint megjárta Althan váczi püspök a maga idején, ép ugy Andrássy is, kinek a jogért való küzdelméből sequestrum nőtte ki magát. Az elve mellett a josefinismus ellen, mely az ő esetében a hazai törvényeknél is hatalmasabb volt, csak visszavonultságából, a rozsnyói barát kolozstorból tiltakozhatott. Igy mult el az élete s a történelem feljegyezte, hogy azok a felek, kiknek a házassága miatt annyit küzdött az állami hatalom ellen, igen szerencsétlenül végezték. Az egyik szörnyü halállal, a másik meg mint gonosztevő börtönben mult ki.[2])

A josefiniusmus vegyes házasságot érdeklőleg más alkalommal is érvényesült.

A század elején a Berczelly-féle esethez hasonló dispensationalis eset nyert elintézést, a mennyiben a más-más vallásfelekezetü felek között, kik házasságra akartak lépni, negyedfoku rokonság akadálya állott fenn és a dispensatiót nem egy könnyen tudták elnyerni. A házasuló felek egyike a katholikus Gombos Imre, másik a kálvinista Szepesy Katalin volt. Az esztergomi vicarius facultása csak olyan lévén, mint a minőt egykor a Zerdahely kapott, hogy tudniillik a negyedik foku rokonság akadálya alól csak akkor dispensálhat, ha mindkét fél katholikus, a kérő feleknek dispensatióját Bécsen át Rómából akarta kérni. E czélra Bécsbe felterjesztést is tett, honnét az a válasz érkezett, hogy' a vicarius vagy saját hatalma erejéből dispensáljon vagy ha eziránt aggályai vannak hát

[1]) Lásd e munka 93. lapján az 1. jegyzetet.

[2]) Adalbertus Pogány: Monumentum Antonio e L. B. Andrássy de Csik Sz. Király et Kraszna-Horka, Eppo Rosnaviensi, gemmae Epporum Hungariae, in tesseram grati animi et perennem posteritatis memoriam erectum Pestini 1854. 61. l.

hagyja el hivatalát.[1]) Igy történt aztán, hogy a vicarius a dispensátiót kénytetve meg is adta.[2])

Igaz, hogy a felmerült kérdés körül nem a házassági patenst alkalmaztak, mely a dispensalást nem is ugy ismeri, mint az egyházi hatóság elé tartozót. De azért az intézkedésben mégis a József császár szelleme kisértett, ugy a hogy az a házassági ügy terén először nyilatkozott, midőn még rendeletileg csak azt szabályozta, hogy a dispensatióért nem szabad az ország határán kivül menni, tud[redacted] a pápához menni.[3]) Annyi bizonyos, hogy a Gombos-Szepesi-féle [redacted]en váló elbánást magyar törvényből bajos lett volna kiolvasni. Ha az eset később még az országgyülésen is felhasználtatott arra, hogy az egyház ellen való harcznak egyik támaszpontja legyen, tudniillik az 1840. évi országgyülésen a protestánsoknak az uralkodóhoz intézett kérő levelében, csak azt bizonyitja, hogy a josefinismus mennyire erőt vett a nemzet egyrészének lelkületén még a törvényhozás termeiben is.

Elvitázhatlan marad, hogy az államhatalom részéről az egyházi ellenére a vegyes házasságokba való minden belenyulás nem a hazai törvények, de a josefinismus befolyására létesültek. A josefinismus észlelhető a negyvenes évek alkotmányos mozgalmában is, midőn arról volt szó, hogy a katholikus pap a vegyes házasságot mindig megáldja, még akkor

---

[1]) Resolutio Regia ad Vicarium Strigoniensem dd 22 Januar 1819. via Praesidialium Cancellarii dimissa sequentis est tenoris: »Illustrissime etc. In ordine ad petitam per Emericum Gombos in quarto gradu imped. consangvinitatis dispensationem Sua Maiestas SSma Illustrissimae D. Vrae tam ob denegatam contra leges eidem Emerico Gombos dispensationem in praeexposito quarto gradu imp. consangu. quam ob recursum in hoc obiecto ad Nuncium Apostolicum directum Suam Altissimam displicentiam Regiam significandam, simulque Illmae DVrae serio iniungendum elementer praecipere dignata est: ut praefatam dispensationem indilata elargiatur. Ceterum Sua Maiestas SSma Illmae DVrae et id significari iussit, ut, huic altissimae ordinationi satis facere ac generaliter dispositionibus Regiis in Publico-Ecclesiasticis morem gerere posse absque vi conscientiae inferanda haud arbitraretur, Ilma DVra congrua media ad salvandam conscientiam suam si non aliter, per officii sui resignationem exoperandam arripiat. Viennae 22. Jan. 1819. Roskovány De matrimoniis mixtis III. 505. l.

[2]) »Emericus L. B. de Perén etc. Cum. Nob. Emerico Gombos — ad affectum contrahendi cum. Nob. Catharina Szepesy Helv. conf. addicta in 4. consangv. gradu matrimonii, tum quod recursus Romam pro optinenda dispensatione simili formari nequeat, ac proin velut casu necessitatis, in quantum quippe facultates a Sua Sanctitate Pio PP. VII. die 23 januar 1810. Nobis cum qua Vicario capitulari communicatae neiors in casum hunc haud sufficerent, Ordinario competendi potestate utentes tanto magis, quod lege patria suffragante Acatholici nulla in 3. et 4. cognationis gradu dispensatione egeant, prolesque patris catholici religionem secuturae sint: tum quod ex modo attactis, praesenti in casu Suam quoque Sanctitatem dispensationem elargituram: dispensamus etc. Datum Tyrnaviae 15. februarii 1819.« Roskovány i. m. III. 523. l.

[3]) Az 1781. évi september 4-ről való rendeletet közli Roskovány i. m. Mon. 58.

is, ha a házasuló felek a gyermekek katholikus hiten való neveltetésére nézve nem akarnának biztositékot adni. A követelés mindenesetre olyan volt, a mit a magyar törvényekből kiindulva nem lehetett igazában törvényesnek itélni. Tudjuk, hogy mi történt az 1790. évi országgyülésen. A A József-féle házassági jogrendszer elbuktára az alkotmányos jóváhagyás megadatott; maga a vegyes házasság kifejezetten a kánoni jog alapjára helyeztetett s csak az volt a kivánság, hogy a vegyes házasságok kötése elé akadályok ne gördittessenek, a mely kivánság nevezhető az egyedüii polgári jellegü vonatkozásnak a vegyes házasságra nézve az akkoriban gyakorolt törvényhozásban. Ez ugyan a vezérlő gondolat, a legfőbb juris ratio, de olyan a mi csak inkább gondolatnak járja meg, mint törvényhozói kijelentésnek. Ebből kiindulva azt követelni, hogy a vegyes házasság minden esetben megáldassék, mindenesetre erős követelés, midőn a megáldás nem is a házasságkötést illeti. Idáig eljutni csak a josefinismus indokából lehetett. Igaz hogy a József házassági pátense a szerződést a szentségtől megkülömböztette, azt mondotta, hogy a házasságot mint szerződést szabályozza, de tudjuk, hogy ez csak ürügy volt arra, hogy az egyháznak a házasságot illető hatalmát megsemmisitsék, az egyházat az államnak alája rendeljék. Csak abból a szempontból lehet a negyvenes évek mozgalmát jól megérteni. Az alkotmányos tényezők is hatottak a josefinismusnak akarva nem akarva. Fényesen bizonyitják ezt a negyvenes évek vitái, melyek két legelőkelőbb harczosa volt Deák Ferencz a zalamegyei követ [1]) és Kopácsy József primás.[2]) Az előbbi a nemzet részén mint a közérzület tolmácsa, az utóbbi az egyház részén mint törvénymagyarázó. Deák Ferencz ugy vetette fel a kérdést, hogy a papság az általa addig követett gyakorlattal, mely az áldást mindig megadta, ellentétbe jött. Ennek a gondolatnak a segitségével vitte bele az 1790/1. évi 26. t.-czikkbe azt a magyarázatot, hogy midőn a törvény a vegyes házasság kötését a katholikus pap elé rendelte, ezt ugy értette, hogy a házasságkötés a szokásos ritus szerint történjék. Hiába volt most már az, hogy Kopácsy a házasságkötés és a házasság megáldása, a szerződés és szentség között különbséget tett. Jogászi okoskodással nem lehetett boldogulni. A megyék az 1547. évi XIV. törvény alapján, mely a vallásháboritók ellen hozatott, perbefogandóknak határozták azokat a papokat, kik nem akarják a vegyes házasságot megáldani. Mind oly körülmények, melyek bizony elmaradtak volna, ha a nemzet törvényhozása 1790-ben a József császár pátense mellett megmarad. Legalább is áll az, ha a házassági pátens nálunk a maga

---

[1]) Deák Ferencz beszédei (1829—1849) összegyüjtve Kónyi Manó Budapest, Franklin-társulat 1882. 346. 360. 378. és 470. lapokon.

[2]) Kopácsy beszédei olvashatók az 1840. évi országgyülés főrendi naplójának 12. 73—75. lapjain.

egészében fentartatik [1]) s annak a gyakorlata kifejlődik, a kivánság, mit a nemzet táplált, törvényesebbnek bizonyulhatott volna, mint különben midőn a vegyes házasságot illetőleg kanonjogi alapon kellett állani. Igy a papság nem csak azzal védekezhetett, hogy az egyház az államtól szabad legyen, de azzal is, hogy oly jogról van szó, mely az egyház saját alkotása s melyet hitelesen magyarázni, alkalmazni csak ő lehetett hivatott. Igaz ugyan az, hogy ha a házassági pátens keretében folyik is a vita, az egyház büszkén hivatkozhatott volna a szabad léthez való jogára, de akkor állam alkotta jogról lett volna szó, mely a döntést az állam kezébe adta. Ekkor az egyház elnyomatásról beszélhetett volna, de nem arról, hogy a tételes törvények szerint neki van igazsága. Hogy az egyház még az utóbbit is latba vethette, teszi azt, hogy a vegyes házasság megáldása iránti vita nálunk egészen máskép jelentkezik, mint Poroszországban, hol az kezdetét vette, s hol az a kölni érsek elfogatásában érte el a tetőpontját. A sors, mi nálunk Lajcsák nagyváradi püspököt érte, a hazai törvényekhez való ragaszkodásnak is jellegét őrzi.

A zavarokból, melyek az egyház elleni harczból támadtak, nőtt ki az 1841. évi ápril 30. kelt pápai bréve és instructió, mely ugyan a vegyes házasság megáldása kérdésében a magyar papságnak adott igazat, de az által, hogy a vegyes házasság kötését teljesen szabaddá tette, a hazai jogállapotot még jobban szétforgácsolta. A nyert eredményt az 1844. évi III. t.-cz. akként jegyezte fel, hogy a vegyes házasság a protestáns lelkész előtt is köthető, de tudjuk, hogy az ennél is többet jelent, és pedig azt, hogy a vegyes házasság mint alattomos házasság is létesülhet, már tudniillik a katholikus fél joga szempontjából. Csak ilykép volt az elérhető, hogy a protestáns lelkész előtt kötendő házasság is érvényre jusson, mert hisz a katholikus egyház a protestáns lelkészt a házasságkötésnél nem veheti számba, az ő jelenlétében kötött vegyes házasságot csak ugy tekintheti érvényesnek, a mennyiben azt nélküle is érvényesnek találja. Tagadhatlan, hogy a vegyes házasság kötése dolgában a szabadság sokat nyert, de csak ugy, hogy ezt a körülményt a házassági jogrendnek a terhére kell betudnunk. A házassági jogrendnek a bonyadalmai, még inkább tetézve vannak. Igaz, hogy az alattomos házasságkötés elvileg a negyvenes évek előtt sincs a magyar házasságkötési jogrendből kiirtva. Az alattomos házasságokra a vegyes házasságok körében elvileg az előtt is lehető volt. De a mi azelőtt csak elvileg létezett, most már tényleg érezhetővé kezd válni. A bajt még akkor sem éreztük, midőn vegyes házassági vitáink elintéztettek. Nem tudtuk minő áron jutottunk ahhoz a szabadsághoz, hogy a

[1]) Az 1790. évi országgyülésen Zichy Károly országbiró és Ürményi József személynök a házassági patens védőiként tünnek fel, mert még a katholikus egyház házassági biráskodását is megszüntetendőnek tartják. Irinyi i. m. 107—108. lapok.

vegyes házasság a protestáns lelkész előtt is köthető legyen. A judicatura a bajt immár felszinre hozta. Simonyi Paulának Bangya Károly elleni peréből, majd meg Barcza-Nemes-féle perből láthattuk, hogy az alattomos házasság nálunk nem rég elmulott időkről való rege, hanem rideg valóság.[1])

Ha a házasságkötési jogrend történetét hazánkban végig tekintjük, azt kell látnunk, hogy a jogunk csak egy kis időre volt az alattomos házasságkötések ellen egyátalán biztositva s ez a házassági pátens rövid életü átalános uralma alatt volt. Ezen törvényhozási műtől való eltántorodás következtében állott be az, hogy az alattomos házasságkötések előtt a sorompók megnyiltak. Eleinte a baj csak elvileg létezik. Jön aztán egy korszak, mely egy régi jogrendszert arra késztet, hogy olyan engedményt tegyen, melyben a létét megtagadná. Természetes, hogy a régi jogrend nem képes uj eszméknek helyet adni. Ha mégis kényszeritik, hát csak azt hozza felszinre, a mi benne lappangva rejlik. A régi jog nem tudja magát épen csak ahhoz szabni, a mi kivántatik s a mivel ép magán is segithetne. Ha enged, hát ugy enged, hogy nagyon is visszafelé kell mennie. Az alattomos házasságkötés elismertté válik. Az alattomos házasságok elismertté lesznek, ha titokban is (quamquam dissimulanda, valida sunt habenda.) A titok egy ideig csak megtartatik. Jön aztán az élet, melynek feszereje a titok pecsétjét feltöri. Egy titokzatos jogrendszer már mitsem ellensulyozhat. Az egyház addig, a midőn még nincs perről szó, elbirja a titkot. De a mikor már biráskodnia kell, hát biz ő igaz biró akar és tud lenni. Kimondja a rideg valóságot, a mint azt a felhozott esetekben meg is tette Mikor aztán odáig jutottunk, az is módunkban van, hogy a József császár házassági pátensének nagy reformjáról magunknak helyes képet tudjunk alkotni s belássuk, hogy annak elbukása óta a házassági jogrend mennyire hanyatlóban van.

De ebben az irányban a mondottakon kivül még egyéb is történt.

A vegyes házasság sorsa még nem állapodott meg abban, a mi a negyvenes évek elején osztályrészeül jutott. A bajokat még ujabb alkotmányos törvényhozásunk is tetézte. Még nem jutottunk Erdélynek sorsára Az csak az 1868. évi 48. tcz. intézkedése következtében sarjadzott fel, midőn az vált törvénynyé, hogy a vegyes házasságra nézve mindegyik félnek a saját birósága a saját hitelvei szerint itél. De még azok is bekövetkeztek, a miktől Bethlen Gábor fejedelem az országát olyan erélyesen óvta, tudniillik az egyik vallásból a másikba való transfugiálások, midőn az 1868. évi 53. évi t.-cz. kimondotta, hogy az áttértnek az áttérés pillanatától minden cselekvényei az uj egyház törvényei szerint itéltessenek meg.[2])

[1]) Lásd az e munka 115—119. lapjain és a 120—125. lapokon közölt itéleteket.

[2]) Ezen alapon a birósági gyakorlat odáig vitte, hogy a katholikus feleknek illetőleg katholikus félnek a házasságát, az áttérés pillanatától kezdve az uj egyház,

De nézzük csak a vegyes házasságoknak 1868. óta való jogi alakulatát. Mit jelentsen az tulajdonkép, hogy mindegyik félre nézve a saját birósága szolgáltasson igazságot?

Semmi esetre a jogrendet. A jog elveinek minden összehangzása is egyenesen lehetetlenné van téve. Vajjon lehető-e az, hogy mindegyik félnek a saját hitelvei szerint szolgáltassanak igazságot. A gyakorlati megoldás önmagát hazudtolja. És erről igen könnyü meggyőződni.

Láttuk, hogy a házasságkötésre nézve minő különbségek léteznek az egyházi és polgári jog között, mely jogokat illet többnyire az a rendelés, hogy mindegyik félnek a saját hitelvei szerint kell igazságot szolgáltatni. Bizony, bizony kiegyenlithetlen ellentétek azok, melyek a két rendbeli jogrendben mutatkoznak. Már annálfogva, hogy az egyik jog révén a házasság mint alattomos házasság is létesülhet, a mi a másik jog szerint egyenesen ki van zárva, a vegyes házasságok terén a külső jogrend legkezdetlegesebb szempontból sincs biztositva. Hát ha még a házasságkötést a belső ereje, természete szerint tekintjük, A vegyes házasság nem mint két külön vallásu személy szervesen kigondolt házassági szövetsége jelentkezik, de mint olyan, mely két külömböző jogrend összecsapásának eredménye s melyeknek csak itt-ott vannak érintkezései. A vegyes házasság igazán elegyes házasság. Erről bennünket itt, hol csak a házasságkötés bajaival foglalkozunk, a házasság kezdő szakának változatos helyzetei is meggyőzhetnek.

Fogadjuk el, hogy a házassági kötésben semmi hiba nem esett. A házassági kötés mint ilyen megáll, de a katholikus fél részéről még nincs végrehajtva. Igy állván a dolog a katholikus fél zárdába megy s ünnepélyes szüzi fogadásra szánja magát, a mit aztán le is tesz. Vajjon a protestáns fél, ki a házasság érvényére perel, megkapja-e a maga jogát és igazságát? Ha meg is kapja a saját biróságától az itéletet a házasság elismerésére, ennek mi foganatja se lehet. Most már a protestáns fél legfeljebb a miatt perelhet, hogy az élettársa hütlenül elhagyta, tehát a házasság felbontására. Akkor sem áll más módjában, ha a katholikus fél az el nem hált házasság köteléke alól a pápától dispensatiot nyer.

Vagy mi történik akkor, ha a vegyes házasság kötésekor a katholikus fél a házasságra csak feltétel alatt lépett s az általa szabott feltétel megfogyatkozott, nem teljesedett? A feltételes házasságot a protestáns fél joga nem is ismeri. A következés elhárithatlanul az, hogy a katholikus fél szabadul, a protestáns fél meg benne marad abban a házasságban, mely tulajdonkép nem is létezik. Ennyit jelent az a könnyen kimondott elv, hogy mindegyik fél a saját joga szerint kap itéletet. Az elv tehát, melyről

protestánsoknál a Királyhágón innen a József császár házassági patense szerint birálja el.

az 1868. évi 48. törvényczikkben szó van, alig tartozhat a jogi elvek sorába s a házassági jogrendnek a legnagyobb mértékben való megbomlását fejezi ki, mely még az egész családi életbe is bele hat, a gyermekek családi állását is kétségessé teszi. Szinte azt csodálhatja az ember, hogy a mellett az elv mellett, hogy létezhet jogi rend. Pedig az nemcsak nálunk honos, de a nagy Németországban is szerepet játszik, melynek a házassági jogrendje szinte a legnagyobb tarkaságot tárja elé. Még csak annyival jobb, mint a miénk, hogy az 1875. évi február 6-ki birodalmi törvény által a házasságok kötésére nézve egy általános külső jogrend lett létesitve. Bizonyára igy sem irigylendő állapot, a mi magában is megtanithat bennünket arra hogy valahogy ne ugy kezdjük a házassági reformot, mint a birodalmi németek.

Mi legyen tehát teendő?

Nem ok nélkül tettük azt, hogy a hazai történet lapjait forgattuk. A hazai jogtörténet bennünket sokban, de igen sokban felvilágosithat. A hazai fejlemények egészen jó utmutatót adnak. Annyi bizonyos, hogy az eddig taposott ösvényen már mindent kimeritettünk, a miből azonban még nem következik az, hogy az e hazában fejlődött állapotokkal szakitsunk. A feladat megoldása csak ezekre figyelemmel képzelhető. Ép azért nem mentünk eddigelé semmire, mert a feladat megoldását nem a nemzet erőihez mértük, melyeket csak a történet tanuságaiból lehet megtanulni. Nem kerestük a saját multunkban a fejlés törvényeit. Azt hittük, hogy ugy segithetünk a bajainkon, ha külföldi intézményeket fogunk átvenni. Igy gondoltuk ezt mindig s a jövőt is igy festettük a nemzet szemei előtt. És mielőtt még segittettünk volna kiáltó, de igazán kiáltó bajokon, azt kell tapasztalnunk, hogy a reform gondolata iránt a nemzet egészen kihült. A ki ebben a nemzet hibáját keresné, még mindig nem gondol az igazi feladatra. Ha ez tovább is igy tart, csak a jelen állapotok válnak tartóssá. És ez igy lesz. minél tovább történik az, hogy a reformok gondolatában egyik a másiknál többet akar mondani s a jogászt is ahhoz képest mérik, hogy ki az, ki többet igér. Korántsem ugy kell a feladathoz látni, hogy először is számba vesszük azt, hogy miféle intézmény létezik itt-ott a külföldön s miután az egyiket vagy másikat megszerettük, lássunk a törvényhozási bajaink orvoslásához. Igy aztán a kötelező, facultativ, meg a pótpolgári házasság fogalommeghatározásait fejtegetjük, természetesen ugy, a hogy azok a külföldön a felszinről ismeretessé váltak, s a mely ismeret a külföld vajudásai előtt egészen szemet huny vagy nem is tudja azt, hogy a kráter mélyében minő mérkőzések mennek véghez. Igen természetes, hogy a külföldi intézmények ismeretének nem szabad hiányozni. A fődolognak azonban mégis csak annak kell lenni, hogy a hazai jogállapotokkal kell igazán megismerkedni, a mí oly tárgynál mint a házasság csak történeti fonalon

lehetséges. Igy aztán arra is reájöhetünk, hogy bizony nekünk még polgári házassági intézményünk is van. Nemkülömben láthatjuk, hogy a nemzet egész jogi élete vajmi tanuságos, még a régi fejlemények felujitása is segithet a bajainkon. Ha mást nem, legalább azt kell a nemzetnek kimutatni, hogy állott elő az a zürzavar, a melyben leledzik.

Ez a törekvés vezette az én tollamat.

Nem állok tehát mindjárt avval elő, hogy ezt vagy azt a házassági intézményt fogadjuk el a külföldről. Az én első kivánságom az, hogy az ország lehetőleg a jog egységét állitsa helyre. Ez a feladat sulypontja, a minek többféle kiviteli módozata lehet. Ebben a feladatban én igen nagy sulyt helyezek arra, hogy az ország kipróbált tényezőkkel számitson mindaddig, a mig az lehetséges. A házassági jog reformját nem kell megneheziteni, lehetetlenné tenni azáltal, hogy mindjárt nem ismert tényezőket vegyünk számitásba. Ezen irányban a házasságkötés közegei veendők fontolóra. Azok legyenek-e a házasságkötés közegei, kikkel az állam mint már meglevőkkel rendelkezhet avagy az állam uj közegeket teremtsen. A meglevők alatt természetesen az egyház közegeit értjük, az ujak alatt a még csak szervezendő anyakönyvvezetői hivatalokat. Természetes, hogy a felelet attól függ, hogy minőmérvü házassági reformot akarunk. Megelégszünk-e avval, hogy a házassági jogéletbe lehetőleg általános rendet hozzunk avagy ezt ugy akarjuk tenni, hogy az egyházak jogéletével egészen szakitsunk. Az általános rendezést ugy akarjuk-e, hogy e mellett csak azon legyünk, hogy uj jogi tételekben bizonyos határt tartsunk avagy egyenesen a házasság secularisatioját akarjuk.

Kérdés nem-e lenne elégséges a házassági jogrendnek oly fajta rendezése, mint a minő a József császáré volt. Igaz, hogy a reformnak még ez a mérve is legalább a katholikus egyházzal való összeütközést kikerülhetlenné tenné, de nem oly mértékben, hogy szabály szerint nem lehetne arra számitani, hogy a katholikus egyház közegei el fognak a házasságkötés körül járni.

A házassági reform terjedelme dolgában azt a viszonyt kell döntőnek elismerni, melyben egyház és állam, egyház és társadalom hazánkban egymáshoz állanak. Egyház és állam egymáshoz való viszonyát a magyar közjog tárja fel, az egyház és társadalom egymáshoz való vonatkozását a tényleg létező hitélet mutatja meg. A magyar közjogra, meg a magyarországi hitéletre is illik egy pillantást vetni, mielőtt oly nagy reformra határoznók el magunkat, minő a házasságnak állam által létesitendő átalános rendezése. Az, a ki a jogintézmények megvalósitásában a szükség szerint cselekszik, az semmi esetre nem fog eszmények szerint eljárni, a mi sokszor nem egyéb, mint szólamok szerint való cselekvés. Hisz a fran-

czia forradalom is csak akkor látott a házassági intézmény szabályozásához, ugy a hogy azt tette, midőn előbb már az egyházzal végezett, a mivel azonban korántsem mondjuk, hogy a franczia házassági intézmény eredete tisztán forradalmi volna.

Az egyház és állam egymáshoz való viszonya a magyar közjogból eléggé ismeretes. Arról itt nem szükséges közelebbről nyilatkozni. A magyarországi hitélet azonban, mely az egyház és társadalom egymáshoz való viszonyát jelzi, már problematikusabb. Sokan az igazi hitéletet hazánkban kétségbe vonják, a mit aztán az ősi türelmességgel hoznak összeköttetésbe. Nem érzem magamat hivatva századok felett itélni. Csak egy körülményt veszek a hozzánk legközelebb eső jelenségekből. Az utóbbi évek alatt ment végbe. Az ujra ébredett magyar állam a népiskolai közoktatás ügyét a kezébe vette. Az ifju erővel rendelkező állami hatalom iránt nagy volt a bizalom le egészen a nép utolsó rétegéig. A községi iskolák divatba jöttek az egyházi népiskolák rovására. Alig telt el egy évtized s azok a községek, melyek az egyházi jellegü iskolákból felekezet nélküli népiskolákat csináltak, a régi állapotba vissza kezdettek vágyódni. Ma már az mondható, hogy a népiskolák az egyház kezére visszakerültek. Az állam a népiskolai ügygyel csak csiklándozni tudott, de nem tartósan hatni, a mi Európában is átalán észlelhető jelenség. Az állam a népiskolában nem tudja azt pótolni, a mit az egyház nyujthat.

De a mi különösen a házasságot illető hitéletet érdekli, az bizonyitásra is alig fog szorulni, hogy a hitélet valójában létezik. Erről bennünket a házassági jog története is meggyőzhetett, Kezdve a Kálmán király törvényén találkozunk erős hitélettel lépten-nyomon. Még a magyar reformatio azon időiben is, midőn a házassági jogrend erősen meg volt ingatva, az az irány győzött, mely a hitélethez ragaszkodott. Az 1562. évi debreczeni hitvallás kimondotta, hogy: »nem kötjük egyedül a papokhoz mint a pápisták az egybekötést, hanem ha közégyetértésből választatnak ki tisztességes és becsületes emberek, a kik a házassági ügyeket értik azon is helyesen köthetik össze az isten törvénye szerint a házasokat.« És azt kell látnunk, hogy az adott szabadságnak kevés foganata volt. Később a protestáns hitélet is azt mutatja, hogy az egyházi összeadás kivivta a maga jogát, a mi ugy látszik a népélet önként való müködésére történt. A népélet tanitotta meg a protestáns egyházat arra, a mire valójában szüksége volt. A hitélet mellett tanuskodnak a József császár pátensének behozatala idején vívott harczok is, melyeket igen együgyü felfogás volna egyedül a papságnak tulajdonitani. A mi ép a katholicismust illeti, mely a küzdelmet vitte, azt mindig szem elől kell tartani, hogy a házassági joga olyan fejlemény, hogy az a hitélettel válhatlan kapcsolatban áll. A mit a József császár pátensének behozatala idején látunk, az kisebb mértékben,

tudniillik a vegyes házasságok térén meg-megujul mindaddig, mig a josefinismus szelleme kisért. A mi a küzdelmet táplálja, az mindig egyben a a hitélet. Még akkor is, midőn a népélet az egyház ellen fordul, a hitélet a lüktető elem. Az ország harcza a negyvenes években a vegyes házasságok megáldásaért népéleti és egyben hitéleti mozgalom. Ha a mozgalomban a josefinismus is tényező, ez csak az bizonyitja, hogy maga a josefinismus a házasságra nézve a hitéletet felhasználta. Az nem hiában való dolog, hogy Jézsef császár a házassági patensében a házasságkötést papok, lelkészek elé rendelte. Jól tudta, hogy mit cselekszik. II. József császár gondolatában, egyenesen azt kell látni, hogy nem más közegek hiján rendelte a házasságkötést a papok elé, de az általa átérzett belső szükség következtében. A ki a reformját máskép fogná fel, ki csak opportunitást látna abban, hogy József a házasságkötést a papok elé rendelte, hát az a josefinismust a maga valóságából kivetkeztetné, a mi mégis nagy történeti botlás volna. József császárnak is tehát szüksége volt a hitéletre, a melynek hatalmát éreznie kellett. Nemkülömben éreznie kell ezt a mai törvényhozónak, midőn látja, hogy a vegyes házasságra nézve a papi áldást a házasságkötő felek még ma is mennyire megkivánják. A vallási közöny nem igy cselekszik, kevesebbel, a házasságkötés egyszerü lehetőségével is megelégednék. A népélet még ahhoz is hozzá van szokva, hogy a házasságkötés esküvés mellett történjék. A megszokottság még talán az esküvést sem engedné bántani. A törvényhozó, ki azt megbolygatná a hitéletből sarjadott erős népszokással állana szemben. Hát ha még azt tenné, hogy a házasságkötést egyátalában más hatóság elé rendelné, mint az egyházi hatóság elé. A hitéletbe nagyon is beleütköznék.

És ez a protestánsok irányában is elmondható, kik között pedig nálunk kezdetben a házasságot a hitélet nem környékezte hathatósan. Igaz, hogy a protestánsok házassági jogéletében igen sok gáncsolni valót lehetne találni. Külső körülmények gátolták abban a protestantismust, hogy Erdélyt kivéve önálló házassági jogéletre tudtak volna szert tenni, mely a századok viharai között megállja a helyét. Végül is az történt, hogy a Királyhágón innen az állami hatalom nyujtotta házassági jog árnyékában lelték védelmöket s lelik még mai napig. Pedig hát abban a József-féle házassági pátensben nem minden bibliaszerü, nem a mi ép a házasság felbonthatóságát s ezzel kapcsolatban az uj házasságkötést illeti — a biblia protestáns magyarázata szerint sem. Ezek daczára az állam és a protestáns egyház között semmi összetüzésre nem került a sor, nem még akkor sem, midőn a biróságok a házassági patens házasság felbomlási okait kiterjesztették elodáig, hogy minden házasság egyoldalulag is szabad önkényre felbontható lett. Azt azonban a protestáns egyház Magyarországon sem nézné közönynyel, hogy a házasságkötés előle egészen

elvonatnék. Mindenesetre legalább is a külső lételhez való jogát látná abban megtámadva, ha abból a szerepéből, melyet az egyház, de még az állam is neki adott, egészen ki akarnák zökkenteni. Ez ellen neki is volna tiltakozó szava, mit Kovács Albert a következőkben fejez ki: »A mai magyar protestáns tudat, ha az állam behozná a polgári házasságot (értsd a polgári hatóság előtti p. házasságot), bizonyos, hogy annak törvényességét elismerné, de még bizonyosabb az, hogy az egyház befolyásától merőben függetlenül kötött házasságot, ha nem nevezné is ágyasságnak, mint a katholikus clerus, de tisztességes viszonynak sem tartaná. A protestáns egyház miatt az állam nem is kénytelen ily félszeg eszközhöz nyulni, mert ez készséggel elismeri az állam törvényhozói jogát a házassági ügyben, s csupán a törvények végrehajtásának jogát igényli magának, nem hierarchikus, hanem emberiségi szempontból, mert csak igy látja megóva a házasság fogalmának erkölcsi mozzanatait, s ezekkel együtt a családi viszony gyengédségét.« [1]) Majd igy folytatja ugyanez a szerző: A polgári házasság érdekében csak azon egy argumentumot lehet felhozni, hogy az egyházak néha dogmatikai okokból nem engednek megkötni oly házasságot, mely ellen fizikai és polgári, sőt erkölcsi szempontból sem lehet kifogást tenni és megtagadják a házasság végleges felbontását még akkor is, midőn az tényleg már felbomlott, sőt talán a felek már uj törvénytelen viszonyt kötöttek; már pedig az állam köteles ezen polgárainak magán érdekeit is védelmezni. Mindez egyátalán nem talál a protestáns házassági jogra, de igen a katholikusra. Azonban itt is az ilyen esetek az összes jogeseteknek mindenesetre igen kis perczentjét teszik, mert a katholikus házassági törvények minden félszegségök daczára is a többség szükségeit képesek kielégiteni s nem esnek azon hibába, mint a polgári házasság védői, kik az elenyésző kisebbség szükségéért a nagy többség érdekeit és érzelmeit hajlandók megsérteni, s átalában egy félszeg rendszert egy másik félszegséggel helyettesiteni, mely amannál annyival rosszabb, a menynyivel kevesebben vannak az oly házasodni akarók, kiket a katholikus egyház nem akar összeadni, azoknál, kiknek összekelése ellen nem tesz kifogást és az elválni akaró házastársak azoknál, kik együtt élni akarnak. És a mennyiben az államnak még ezen kevés egyén iránt is érdeklődni kell s nem hajlandó eltürni, hogy más egyházba lépés által segítsenek magokon: ezáltal csak a szükségből való polgári házasság behozatala volna indokolva; mert nem lehet bölcs törvény az, a mely azért, hogy az ezredik ember tágas lelkiismeretét kielégitse, a többinek komoly erkölcsi érzületét megsérti.«

A protestánsok hitéletét sem kell tehát a házasság dolgaiban alá-

---

[1]) Kovács Albert i. m. 592. l.

becsülni. A mai jogállapotok mellett, mely a József császár házassági pátensében foglalt polgári házassági jogrendet ismeri, protestáns atyánkfiai még megelégedésöket lelhetik. Azon túl vitt reform, mely az egyházat átalán már nem részeltetné abban, hogy a házasságok előtte köttessenek — ugy látszik — visszatetszést szülne. És valójában, miért is ne elégednék meg azzal az állam, ha a protestáns egyház csak azt akarja, hogy az állam akaratának, törvényhozásnak hűséges végrehajtója lehessen. A törvényhozási, de még a birói hatalmat sem igényli a protestáns egyház, csak azt, hogy a házasságkötésnél a közreműködő hatóság szerepét vihesse. Hisz az állam irányában való kész engedelmességet igen meg kellene becsülni. Vajha a másik, a katholikus egyház részéről is ily kész engedelmességet tapasztalhatna az állam. A protestáns egyház részére nem is ott kezdődik a polgári házasság intézménye, midőn az áll elő, hogy a házasság ügyét az állam veszi egészen a kezébe, ő lesz a parancsoló és az egyház legfeljebb az engedelmeskedő közeg, hanem ha az állam nem bizza meg többé az egyházat a házasságkötésnél való közreműködéssel. A protestantismus a külső látszattal is megelégszik. Hitélet már ennél kevesebbet nem is követelhet. Az ilyen hitélethez még akkor is ragaszkodni kellene, ha az állam nálunk a házassági intézmény kiméletlen secularisationak hivatását akarná teljesiteni.

Persze, hogy mindjárt máskép áll a dolog, ha katkolikus egyházra tekintünk. Ennél könnyebben megtörténhetik az, hogy a házasságkötés egyházi formáját feladja, mint az általa vallott házassági akadályokat. A polgári formába való megnyugvás mellett az utóbbi közzsinaton is voltak inditványok, de nem a mellett, hogy a világi törvényhozó hatalmakhoz abban legyen közeledés, hogy a házasság belső feltételei változzanak. A katholikus egyház birói hatalmából sem hajlandó engedni. Egy szóval a katholikus egyház szempontjából az egyházi és polgári házasság között a belső ellentétek az igaziak. Igy aztán a polgári házasság intézményét is más szemüvegen át nézi. A házassági pátens szerinti házasság reá nézve valóságos polgári házasság, mely reá sokkal sulyosabban nehezedhet, mint az olyan fajta, mely a házasságkötést polgári hatóság elé rendeli. Még az is meglehet, hogy egyes esetben a polgári hatóság előtt kötött házasságot ő maga is érvényesnek ismeri el, viszont, ha ki is erőszakolnák tőle helyesebben a hitszolgájától a házasságkötésnél való részvételt a József pátense erejénél fogva, midőn az ő saját joga házassági benső akadályt lát, a házasság az ő szemében csak polgári házasság maradna. A katholikus egyházban tehát a hitélet sokkal követelőbb az állam házasság dolgában intézkedő törvényhozása irányában. A katholikus egyház nemcsak a külső látszatot óvja, de a házasság belső valóságát. És ezt elodáig teszi, hogy a saját souverenitását irja elő. A hitélet a katholikus egyházban a legkomo-

lyabb s így a legkövetelőbb is. Ezért jött az egyház a József császár pátensével s az ezt folytató Ausztriai törvényhozással folyton ellentétbe. A mint a katholikus egyházzal szemben nálunk elbukott a József császár pátense ép igy járt az osztrák polgári törvénykönyvbe, átment a Józseffféle házassági törvényhozás Ausztriában. Itt a concordatummal kerekedett felül a katholikus egyház házassági joga. A mikor aztán 1867-ben az osztr. polg. törvénykönyv teljes hatálya szerint a concordatum teremtette házassági állapotok mellőzésével uj életre ébredt, óvatosabban jártak el. Számba vették, hogy mi okozta a bukást 1855-ben. És ugy találták, hogy a katholikus egyházat meg kell kimélni attól, hogy kényszeritve legyen a házasságkötésnél való részvételre akkor, midőn az egyház a saját jogaival ellentétbe jönne. Az orvoslást abban találták, hogy ha az egyház nem akar az állam törvényének eleget tenni, hát legyen polgári hatóság, mely előtt a felek az állam engedte házassági szövetkezésre léphessenek. És ez-óta csend van Ausztriában. Nincs ok félni attól, hogy az osztrák polgári törvénykönyv házassági részével ujra meg találnak bukni. Az intézmény, a mi békét megvalósitotta, a kisegitő polgári házasság (Nothcivilehe) intézményének nevezik, habár nincs házasság, mely létre jöhetne máskép, mint a polgári törvényeknek megfelelőleg s talán ép ez a dolog a polgári házasság lényege.

Mi is okulhatnánk a József császár házassági intézményének nálunk való elbukásán. Ha a házassági pátens egész terjedelme szerint életbe akarnók léptetni, nekünk is gondoskodni kellene annak a módjáról, hogy az állam és egyház között való összeütközések kikerülhessenek.

De hát valójában a József császár házassági intézményéhez tartsuk magunkat, a mikor nálunk az átalános házasság jogi rendezésének a műve megalkotandó.

Azokhoz, a mik már mondva lettek, még a következőket fűzzük.[1])

Az emberek együttélése már feltételezi a házasságot s igy az nem olyasvalami, a mit még csak a jogi rend hoz létre. A házasság oly ős anyag, mit a jogrend már készen talál s csak azon van, hogy a házassági intézményt fejlezsze, mi főleg abban áll, hogy a jogi rend óvólag hat közre. A mire igy bennünket a természetes felfogás is megtanit, azt az isteni kijelentés is megerősiti, a mennyiben a házasságot mint isteni alapitású intézményt a teremtésre viszi vissza. (Genesis 1, 27, 2, 18. Máté evang. 19, 4—6). Ugyis mint Krisztusnak a megváltott emberiséggel való egyesülését jelképezi az egyház a házasságot s azáltal a házasság irányában való következéseit a legmélyebb alapra vezeti vissza. Oly gondolatok, melyeket keresztény nép törvényhozásában egészen figyelmen kivül

[1]) Vesd össze Scheurl i. m. 5. s követk. lapok.

hagyni lehetlen. Az ebből eredő követelmények legalább is mint olyanok veendők figyelembe, melyeket ha a törvényhozó nem is tekint kész jogi tételeknek, de azokra kell mégis hogy sulyt fektessen.

Mindenesetre nagy tévedésnek tenné ki magát az, ki arra törekedénék, hogy a házasságot mint merőben jogi viszonyt szabályozza. A házasság nem olyan, mint a tulajdon vagy mint az adósság. Az korántsem él igazán a házasságnak és a házasságban, ki csak azon van, hogy a jogi szabályokba ne ütközzék. A házasság erkölcsi lényénél fogva a jogi szabályozás dolgában kevéssé hozzáférhető. Sokat, a legtöbbet az erkölcsre kell bizni, ha csak a törvényhozó nem akarná azt a balgaságot elkövetni, hogy minden erkölcsi tekintetből jogi szabályt faragjon s ezáltal az erkölcs lényéhez annyira hozzátapadó individualitás mozzanatát a házasságból kiírtsa.

Korunk két nagy jogi elméje Savigny és Puchta voltak azok, kik a házassági törvényhozás feladatát körvonalozták. Ezt azon alkalomból (1842) tették, midőn Frigyes Vilmos (IV.) alatt a porosz landrecht azon anyagát vizsgálták felül, mely a házassági válásokat tárgyazza. Savigny: »Darstellung der in den preussischen Gesetzen über die Eheschliessung unternommenen Reform.« [1]), Puchta: »Die Ehescheidungsfrage« [2]) czím alatt irt. Természetes, hogy midőn oly kérdéssel foglalkoztak, minő a házassági válás kérdése, az egész házassági törvényhozás szellemét kellett kutatás alá venniök, a minek mi is hasznát vehetjük, kik a házasságkötés kérdésén át tekintjük a nagy feladatot.

Savignynak hármas a szempontja: a jogvédelem, az egyéni szabadság és a házassági intézmény méltósága. Szerinte a jogvédelem szempontja az, a mi a házasságban a legtökéletlenebb kell, hogy legyen. Csak kevés esetben lehet jogvédelmet nyujtani s ezt is csak tökéletlenül, mit a hütlen elhagyás esete is mutat. Még több nehézségre talál a jogvédelem, ha arról van szó, hogy jövőbeli biztositást adjon, teszem folyton tartó bántalmazások ellen. A mi meg az okozott jogi sérelmek kiegyenlitését illeti, mi a vagyonjog keretében, a kártérités éretik el, az egyenesen képzelhetlen. Kell tehát, hogy sok az egyéni szabadságra legyen bizva. Legfőbb tekintet esik azonban, a mi a törvénykezés által a legjobban szem előtt tartandó, a házasságnak mint intézménynek a méltóságára. A házasság tiszteletét parancsoló volta azon alapszik, hogy az egyesekre nézve az emberi létnek lényeges és szükségképi formája, az államra nézve pedig a lételének mellőzhetlen alapja. A házasságnak ezen természete teszi azt, hogy önálló létnek s oly elismerésnek kell örvendenie, mely az egyéni vélemény és tetszéstől független legyen. Az egyéni szabadság szempontja azonban az, mely majd a házasság méltóságával, majd a jogvédelemmel összeütköző. Igy

[1]) Savigny. Vermischte Schrieften.

[2]) Fliegende Blätter für Fragen des Tags. I. Die Ehescheidung. Berlin, 1843.

tehát az egyéni szabadság tulzó kedvezményekben részesitése hátrányos, főleg azért, mivel a házasság sajátos természetét igen elhomályositja s igy üdvös hatásait is gyöngiti.

Puchta kiindulója az, hogy a házasság a jogi téren hármas szempontból méltányolandó, jogi, politikai és egyházi szempontból. Ezen okból van az, hogy a házasságot magánjog, közjog és egyházi jog egyaránt a magok körébe igyekszenek vonni s igy történik, hogy egyik-másik tulsulyra vergődik. A leghelyesebb azonban, hogy a házasság mint magánjogi viszony sértetlen a nélkül, hogy az államnak és egyháznak a házasságra való igényei szem elől téveszteinének. A házasság hármas hazáju. Magánjogi, politikai és egyházi intézmény. Minden oly nézet, mely a három közül valamelyiket kizárólag érvényesiti, tulsulyba hagyja jönni, egyoldalu és hamis. Bölcs törvényhozás az állam és egyház jogos igényei szerint meg fogja az egyéni szabadságot a házasságban szoritani.

A mit Savigny a házassági intézmény méltóságakép emlit, azt Puchta közelebbről fogja fel, midőn a házasságra nézve a politikai és az egyházi elvet hangsulyozza. Megegyezők azonban aziránt, hogy a házassági jog fő problemáját az egyéni szabadság és az intézmény természete közötti egyeztetésben keresik. Még csak abban különböznek, hogy a mi Savignynál erősen kidomborodik, tudniillik a jogi védelem elégtelensége, az Puchtánál hallgatással mellőztetik, habár a Puchta felfogásába is egész beleillik. A Savigny elvéből aztán méltán következtethető, hogy a házassági törvényhozást ugy kell felfogni, hogy a törvényhozás inkább csak azon legyen, hogy a nép jó szokásainak ápolója, a kinövéseknek irtója legyen. Semmire se áll inkább, mint a házasságra, az, hogy a törvényhozás a népszokásokkal szemben aránylag tehetetlen. Az is tapasztalható tény ép a házasságra nézve, hogy a visszás törvényhozás könnyebben ront a jó erkölcsökön, mint sem az, hogy a jó törvényhozás a rosz erkölcsöket helyrehozná. [1])

Ne lépjünk tehát a házassági törvényhozásunkban a próbálgatások terére. Igen könnyen pórul járhatnánk, arról nem is szólva, hogy nekünk mi minden nem sikerült, és még nem fog egyhamar sikerülni az igazságügyi törvényhozás terén. A mit most tehetnénk, az ugy is csak az volna, hogy a már emlitett német birodalmi törvényt leforditanók. Pedig jeleztük, hogy annak a birodalmi törvénynek a hátterében minő zürzavar rejlik, hasonló a mi házasságjogi állapotainkhoz. Még azt se érnők el vele, a mire a fősulyt kell fektetni, hogy lehetőleg egységes házassági jogunk legyen. Az még magában véve nem lehet kielégitő dolog, hogy államilag szervezett anyakönyvvezetői hivatalaink lennének. Még mindig háladatosabb dolog

[1]) Scheurl i. m. 18. l.

volna a József császár házassági pátenséből kiindulni. Ne botránkozzunk meg azon, hogy abban a házasságkötés a pap, a lelkész elé rendeltetik. Igaz, hogy ez a körülmény szükségessé teszi azt, hogy a házassági jogban az egyháznak is kijusson. Ennek a gondolatnak oly német tekintély, mint Savigny s főleg Puchta is pártját fogja s a gondolatnak a házasságkötésben is kifejezést lehet adni. Ennek a gondolatnak a népszokás is hatalmas istáplója. Ahhoz még a protestáns atyánkfiai is ragaszkodnak, mondhatni csakis ahhoz az egy dologhoz. Az a németbirodalmi törvény ma-holnap ugyis összemegyen. Majd Savignynak, meg Puchtának lesz törvényileg is elismert igazsága, a mi azonban korántsem azt jelenti én előttem, hogy várjuk meg, a mig a német birodalmi polgári törvénykönyv el talál készülni. Még akkorára is félek attól, hogy utánzók, másolók legyünk. A hirhedt németbirodalmi törvény után megtalál aziránt a németeknek az érzékök jönni, hogy ép a saját hazájok kivánalmának tendentiájának feleljenek meg Már is megvan az előize annak, hogy a protestáns jogfejlődés talál abba a németbirodalmi codexbe átmenni, a melyet Boehmer után megismerni tanultunk.[1]) Talán az még se illenék a mi viszonyaink közé. Jobb lesz tehát már most a magunk lábán járni s a saját jogifejlődésünkből a következtetéseket kivonni. Az sohasem maradna sem most sem később boszulatlanul, ha más eszével akarnánk gondolkozni, szervezni, teremteni.

Hogy azonban az se történhessék meg rajtam, hogy ellenem valamelyik azt mondhassa, hogy ha csak Németország az én bajom, hát ő majd a franczia vagy olasz földön szereplő polgári házassággal fog engem meggyőzni, hát egyet-mást a nagy világ polgári házasságairól is el akarok mondani. Azt hiszem, legkönnyebben végezhetünk az olasz polgári házassággal, a minek egyátalán elismert nagy hiányára elegendő lesz figyelmeztetni.

Az 1866. évi julius 1-én életbe lépett polgári törvénykönyv volt az, mely Olaszországban a polgári házasság intézményét, a franczia törvény-

---

[1]) Scheurl: Der Dispensationsbegriff des kanonischen Rechtes (Dove-Friedberg Archiv für Kirchenrecht XVII. 1882. 201. l.) czimü közleménye végén annak a reményének ad kifejezést, hogy a németbirodalmi polgári törvénykönyv a házasság felbontására nézve egészen a közönséges protestáns jogfejlődés elveit fogja a magáévá tenni (... das zu erwartende Reichscivilgesetzbuch, wie zu wünschen oder zu hoffen ist, wird sich ganz die maassvollen Grundsätze des gemeinen protestantischen Ehescheidungsrechtes aneignen). Ha ez meg fog történni, ugy valószinü, hogy a házasságkötés joga is át fog alakulni, ugyancsak protestáns értelemben. Hogy aztán az ilyen házasságkötés, természetesen összefüggésben a házasság felbontásának eseteivel nem tenné meg az országunk lakosainak legnagyobb zömére nézve a maga szolgálatát, előre látható. A papi közremüködésre a házasságkötésnek sok esetben nem lehetne számitani, szóval protestáns házassági jogot bajos volna felerőszakolni. Ne számitsunk hát a németek codificatiojára.

hozást követve, létesitette. Egy tekintetben azonban mégis meg kellett az egyházzal alkudni, tudniillik abban, hogy habár a polgári hatóság előtt való összeadásától függ a házasság érvénye, a felek ne legyenek gátolva abban, hogy előbb mehessenek az egyház, a pap elé, mint a polgári hatóság elé. Ezen engedménynyel két dolognak akarták az elejét venni. Először is annak, hogy a házasságkötő felek valamelyike ne legyen kitéve annak, hogy ha a polgári hatóság előtti házasságkötés volt elöljáró, a másik fél az egyház, a pap elé való járulást megtagadhassa s igy kijátsza azt, a miben a felek megállapodtak. Másodsorban pedig annak akarták az elejét venni, hogy az egyház ne panaszkodhassék elnyomatás miatt, az egyház szabadsága ne legyen sértve. A következés azt mutatja, hogy a nép házasságkötésre az egyház elé megy s még utólag sem keresi fel a polgári hatóságot. Igy aztán töméntelen házasság létesül, mely valóságos házasságnak nem is ismertetik el. [1]) Arról nem is szólok, hogy a pap előtt olyan házasság létesülhet, mely a házasságkötési forma későbbi megtartása által nem érvényesül, de megtörténhet az is, hogy az olasz házassági törvénynek az akadályai is kijátszatnak. Hogy a baj mennyire kényes természetü, abból is kitünik, hogy még mai nap sem volt orvosolható. Azt hiszem, hogy az olasz törvényhozást alig lehetne mintául elfogadnunk.

A franczia jog már mentes attól az állapottól, a miben Olaszország leledzik. Francziaországban az egyházat, a papot csak akkor lehet felkeresni, ha a felek a polgári hatóság előtt a házasságkötést elvégezték. A Code Napoleon 199. és 200. §-a büntetéssel sujtja azt a papot, ki a feleket elfogadja, mielőtt ezek a polgári hatóság előtt a házasságot megkötötték. De ennek aztán más rosz következése vagyon, a mit ép az olasz törvényhozás akart orvosolni s a mi miatt az olasz törvényhozás még nagyobb hibába esett. A franczia jogállapottal járó baj az, hogy azt a felet igen könnyen kijátszhatni, a ki sulyt helyez arra, hogy a házassági frigye egyházilag is elismert legyen. Ha már a házasság a polgári hatóság előtt meg vagyon kötve, a másik felet nem lehet arra kényszeriteni, hogy az egyház elé is menjenek. Hisz a házasság már teljes erejüen meg lett kötve, fölösleges dologra pedig nem lehet kényszeriteni. Ez az a zsák-utcza, melybe a franczia polgári házasság igen könnyen belevezethet, mert átalános szokás, hogy az egyház elé való járulást a családok megkivánják. Ezt semmibe venni nem lehet, annálfogva sem, mert az egyéni szabadság nagy sérelme rejlenék abban, ha az egyik fél vallási érzülete a másik által lábbal taposható lenne. Nem csoda, ha Francziaországban is meg van az

[1]) Vesd össze: M. Th. Huc. Le code civil italien et la code napoleon Paris 1868. I. 42. l. Glasson: Le mariage civil et le divorce. Paris 1879. 69. l.

arra való törekvés, hogy már a házasságkötés formájának szabályozásában kerestessék az orvoslás. [1])

Kérdezzük már most, hogy mi jobb. Az a jobb-e, ha a polgári házasságra nézve az egyházi házasságkötési forma állittatik az előtérbe s a mi visszaságok ebből eredhetnek, a polgári hatóság közbenjöttével orvosoltatnak, avagy az, ha a polgári házasságkötési formát fogadjuk el merev kanon gyanánt. A ki Olaszországra vagy Francziaországra tekint, ugy tekintsen oda, hogy ne csak a kész törvényt nézze, de a létező állapotokat is.

Lehetetlen, hogy az összeütközések az állam és az egyház részéről a házasságkötési formára nézve ne legyenek napirenden, ha az állam a házasságkötésre nézve a polgári formát szabja meg. Vessünk csak számot a történelmi fejlődéssel.

Tagadhatlan, hogy a keresztény jogi fejlődés első időiben a házasságkötés nem tartozott az egyház elébe. Az idők folyamatában ment az csak véghez, hogy a házasságkötés az egyház kezeire szállott. Eleinte csak az történt, hogy az egyháznak, mint az atya a gyám helyettesének kezeiből vette át s ekkor vitte haza a leányt, a nőt az, ki ezzel már előbb házasságot kötött. Később aztán már magára a házasságkötésre is az egyház szine elé mentek, a mi egyes vidékeken már jó korán kifejlődött s a miből a tridenti zsinaton átalános egyházi törvény lett. Ez az egész fejlődés inkább a nép akaratából ment véghez, a mi meg a nagy tridenti reformot illeti, ez — mint tudjuk — a világi hatalmak, az államok befolyásának műve volt. A mi ép a tridenti reformot illeti, ez oly időben létesült, hogy annak még a gyanuja alatt sem állhat, hogy a házasságnak egyházi jellegét akart volna adni. Hisz akkor még a nagy hitszakadás daczára is az államok sokkal keresztényiebbek voltak, sem hogy az egyháznak csak esze-ágában is járhatott volna holmi jövőbeli polgári házasság ellen védekezni. Az csak a két utóbbi század műve, hogy a házasság dolgában önálló állami törvényhozás gyakoroltatik s ezáltal válik csak érthetővé az, hogy a házasságnak az egyház szine előtt való kötése az egy-

---

[1]) Legrand: Le mariage est les moeurs en france Paris 1879. 186. l. hol Delahays emlittetik, ki Du mariage dans une état qui a proclamé la liberté des cultes czímü munkájában a vallásszabadság kivánalmakép azt akarná, hogy a házasság a külön confessiok joga szerint tekintessék. Természetes, hogy a terv mint olyan, mely a házasságnak állam által való szabályozását egészen elejti, számba se jöhet. Emlittetik még Mittermaier terve (Revue de legislation VIII) ki állami közegekül a házasságkötésnél a lelkészeket használná s csak kisegitőleg, midőn a lelkészek a saját egyházaik joga miatt eljárni nem akarnának, venne igénybe állami közegeket. Tehát a mellett, hogy az egész házasság állam által szabályozott legyen, Francziaországban nem hiányzik az arra való törekvés, hogy a házasságkötés az egyház elé tereltessék s csak akkor, ha fenakadás volna, kellene az állam által rendelt közegek elé járulni. (Noth-civilehe).

ház szemében igen jelentékenynyé kezd válni. A mig régente ugy állott a dolog, hogy az egyház még az alattomos házasságkötés által nem látta a házasság dolgában felállitott tételeit veszélyeztetve, mert az ő törvényhozása volt az egyedüli, ma már, a midőn az államok az önálló törvényhozási jog után nyultak s ezt gyakorolták, az egyháznak egész sulylyal a házasságkötés aktusára kellett magát vetni, a midőn mint egyedüli alkalommal hozhatja kifejezésre az ő házassági jogelveit. Még inkább áll ez akkor, a midőn az állami törvényhozás elodáig halad, hogy a házasságkötésre is polgári formát szab. Most már annyival inkább ragaszkodni kell az egyháznak az előtte végbemenő házasságkötéshez. Ezen a réven még a birói hatalmát is épen tarthatja. Hisz mindig sokan lesznek, a kik az egyház elveit is meg akarják testesitve látni a házassági frigyökben. Mihelyest aztán zavarodás áll fenn abban a tekintetben, hogy az egyház valamely házasságra nézve résztvevő legyen, az egyház birói hatalmára is szükség van. Egy szóval, az egyháznak megvannak a maga okai arra nézve, hogy az előtte végzendő házasságkötéshez ragaszkodjék s dőreség volna azt követelni, hogy az egyház helyezkedjék vissza azon álláspontra, midőn még avval is megelégedett, ha a felek házasságkötés után templom-látogatóba mentek. Ezt többé a fenekestől felfordult viszonyok nem engedik. Ma már nincs többé az egyháznak a régi államokkal dolga, melyek abból, hogy keresztények legyenek, egészen kivetkőztek. A világi törvényhozások nincsenek többé tekintettel arra, hogy a házassági jog terén a keresztény erkölcs őrei legyenek. Ez a feladat egész az egyháznak jutott s már csak abban a szűk keretben, midőn a felek jó szántukból ő elébe jönnek. Az egyház most már csak ugy tarthatja féken még az államot is törvényhozása gyakorlatában, ha a saját házassági jogát fennen hirdeti s az eléje került hivektől a házasságokra való közremüködést megtagadja, ha a saját törvényei beteljesültét a házasságkötésben nem remélheti. Ezt az állapotot aztán a közönség mélyen átérzi s ez visszahat az állam által szabott házasságkötési formára. Az ellentét természetesen annál nagyobb, minél inkább eltér az állam az egyház törvényhozásától, mely eltérés már annálfogva is nagy, a házasságkötés polgárilag megy. Az ellentétek kikerülhetlenek, a miért bizony az egyházat kárhoztatni nem szabad.

Fölötte tanuságos figyelemmel kisérni s párhuzamba helyezni a katholikus és a protestáns egyház harczát az ellen, hogy az állam házasságkötésre polgári formát szabott, a mely küzdelem a külömbségeire nézve ép Németországban a legjobban észlelhető. A mig azt látjuk, hogy az a protestantismus létkérdésébe vág, hogy az állam a házasságkötésre polgári formát szabott, addig ezt a katholikus egyház könnyebben viseli el. És a külömbségnek meg vannak a maga természetes okai. A protestántismus tulajdonkép feladta az önálló házassági törvényhozáshoz való jogát. A

midőn a protestáns egyház létesült, a törvényhozási jogát az államra szállitotta át. A házasságkötést világi ügynek (weltliches Geschäft) nyilvánitotta. Cserébe azt kapta, hogy a házasságkötést ő előtte létesitsék a felek. Persze, hogy a hosszu idők során az állam felfogása a házasságkötésről is megváltozott, ezt az egyháztól elvonta s most már az sem maradt a kezén.

A katholikus egyház kezdettől fogva a házassági törvényhozása egységében találta a házasság irányában a jogi álláspontját. Igy aztán az is megtörténhetett, hogy a házasságkötésre egy magában nem fektetett sulyt, mindenesetre nem olyat, hogy az ő házasságának ép csak a házasságkötés lett volna az ismertető jele. Igy volt ez a középkorban, a mely felfogásra még a tridenti zsinat után a mai jogállapotokban is rátalálhatunk, midőn azt látjuk, hogy a tridenti formát akár el is engedi. Igy van ez nálunk a vegyes házasságra nézve, igy van ez Porosz-Sileziában, hol a XVI. Benedek declarátiója lett meghonositva. Teszem Magyarországban megtörténhetik, hogy a katholikus fél protestáns pap előtt, Porosz Sileziában pedig, hogy a polgári hatóság előtt is köt házasságot. Az ilyen házasságot a katholikus egyház ép oly szentségesnek ismeri el, mint a mely ő előtte létesült — feltéve, hogy az általa szabott bontó akadályok tiszteletben tartattak. A katholikus egyháznak abból a nagy tőkéből, melyet keresztény házasságnak nevezünk, mindig van engedni valója a nélkül, hogy az engedmény őt tönkre tenné. Egészen másként áll a protestáns egyház, mely mihelyest elengedte azt, a mire még jogot formál, elengedi a házasságkötést, hát a kincses kamrája kifogyott. Nem igy a katholikus egyház. Innét magyarázható, hogy a harczokat is könnyebben állja. Engedékenysége — képzelhető — annyira is mehetne, hogy a tridenti formát egészen elengedje, a mint arra czélzó inditvány a legutóbbi közzsinaton tétetett is hogy az egyház a felek szabad választására hagyhatná azt, hogy a tridenti avagy egyéb formát válasszanak. Még ekkor sem dőlne meg az egyház házassági joga. Még ekkor is szilárdabban állana a házassági joga, mint a a protestáns házassági jogrend, mely csak egy külsőséghez ragaszkodik.[1]) A mikor a protestáns egyház Németországban a polgári házasság intézménye ellen feljajdul, ebben annak is van része, hogy miután az egész

---

[1]). Nem hiába mondja Sohm (Die obligatorische Civilehe und ihre Aufhebung 32. l.) a következőket: Die obligatorische Civilehe ist allein möglich in Ländern mit überwiegend katholischer Bevölkerung. Hier stehen die beiden Rechtssystheme insofern friedlich einander gegenüber, als das eine von dem andern ignorirt wird. Für den Staat ist nur der Civilact, für die katholische Kirche nur die kirchliche Handlung vorhanden. Innerhalb jedes Systhems herscht völlige Einheit und Klarheit. Dort ist der bürgerliche, hier der kirchlige Act der einzige Vorgang durch welchen die Eheschliessung bedingt ist. Die beiden Handlungen, die bürgerliche und die kirchliche, haben gesonderte Rechtskreise.

protestáns házassági jog megbukott, ez csak a katholikus egyháznak nevelheti a proselytákat. [2]) Hanem hát természetes, hogy a katholikus egyház a tridenti formához is ragaszkodik. Ezzel is hatalmasan ellensulyozza azt, hogy a házasság ne keresztényteleníttessék el tökéletesen. Ez az ellensulyozásnak azon fegyvere, a melylyel a népre s ezáltal az államra a legjobban tud hatni. Hogy ezt a fegyverét itt-ott le is teszi, megmutatta, de hogy egészen kihagyja a kezéből siklani, ez csak ugy képzelhető, ha majd azt látná, hogy a világi törvényhozások egészen máskép viselik magokat a keresztényi házassági jog tiszteletében, a minek ugy látszik azonban nem fog egyhamar az ideje bekövetkezni. A historia örök mozgásának törvénye látszik abban, a mint a két nagy hatalom, az egyházi és a világi, egymást ellensulyozzák. Az ellensulyozásnak a házasság dolgában mindenesetre a legerősebb fajtája az, ha az állam azon kezdi, hogy a házasságkötésre polgári formát szab, mi annak a jelensége, hogy a házassági jogát is az egyház jogától a legelütőbben akarja szervezni. Az mindenesetre nálunk a kérdés, hogy nem volna-e czélszerűbb az ellensulyozásnak egy kisebb mértékét alkalmazni, mely abból áll, hogy a házasságkötés egyházi formáját addig, a mig az alkalmazható, megtartjuk s csak ezentul léptetnők életbe a házasságkötés polgári formáját. A czél. a házassági jog egysége s a társadalmi szükségeink kielégitése igy is el volna érhető. A nagy elvekért tegyük-e ki magunkat vagy csak azért, hogy lehetőleg egységes jogi rendszerünk legyen s társadalmi szükségleteink is kielégittessenek.

Azon két nagy ellentétnek, mely a házasságkötés polgári és egyházi formája között létezik, enyhitésére Németországon egy igen szerencsétlen kisérlet tétetett. A németbirodalmi törvény (Civilstandsgesetz) 82. §-a az ugynevezett Kaiserparagraph kiemelte azt, hogy a házasságkötés polgári formája által a felek még nem tettek eleget annak, a mivel az egyházuknak tartoznak. [1]) Ezen kijelentés még csak fokozta az egyházaknak abbeli igényét, hogy ők a házasságkötésnek az egyházi formáját tekintsék csak a házasságkötés aktusának, a mivel önként járó, hogy az egyházak részéről a házasságkötések polgári formája nem ismertetett el a házasságkötésnek. És ez a viszonyok természetében rejlik. Hogy aztán az egyházak, illetőleg a képviselőik felfogása büntethetővé se váljék, arról a Kaiserparagraph gondoskodott. Az az egyházak részéről a legcsekélyebb követelés, hogy a felek a házaséletet legalább addig ne kezdjék meg, a mig az egyház áldását nem vették. Ezt a szabályt a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de

---

[1]) Sohm i. m. 18. l. Eine praktische Folge des Civilstandsgesetzes wird die weitere Ausbreitung des Catholicismus sein.

[2]) Az 1875. évi február 6-ki törvény (über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung) 82. §-a a következő: Die kirchlichen Verpflichtungen in Beziehung auf Taufe und Trauung werden durch dieses Gesetz nicht berührt.

matr. ref.) is kiemeli: praeterea eadem sancta synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem suscipiendam in eadem domo non cohabitent, nem ugyan házasságkötést érintő rendelkezésként, de mint melyben az egyháznak egy erős igénye rejlik. Miután azonban a németbirodalmi törvénynek a házasságkötése olyan, mely által a felek házaséletre való egyesülése is kifejeztetik és pedig teljes erejüleg, a felek azáltal, hogy házasságot kötöttek, már a házaséletbe is beléptek, a házasélet tényleg is megkezdettnek vétetik: a németbirodalmi törvény a katholikus egyháznak még azt az igényét is sérti, hogy a házasélet ne kezdődjék meg előbb, mint mielőtt az egyház a házasélet megkezdésére közremüködött. Az még egyeztethető lenne, ha a polgári házasságkötés nem ölelne fel többet, mint a kanonjog szerint való házasságkötést (sponsalia de praesenti), de tudjuk, hogy a polgári jog házasságkötése messzebb menő. Ha tehát nem is kellene a tridenti decretum szerint a házasságot a proprius parochus előtt kötni, már a polgári jog házasságkötési fogalmánál fogva megvan a polgári és egyházi jog szerint való ellentét. Még nagyobb az ellentét a polgári jog és a protestáns egyház álláspontjai között, midőn a protestáns egyházban a megáldás odáig fejlődött, hogy az a házasság megkötése fogalmába, a házasság érvényességébe vág.[1]) Mind oly okok, melyek az egyház szemében a polgári közeg előtt való házasságkötés elismerését kizárják. Az egyház, különösen a protestáns egyház az, mely igen sajátságos helyzetbe kerül. Egyrészt azt követelik tőle, hogy a polgári házasságkötést elismerje, másrészt azáltal, hogy az egyházi házasságkötés meghagyatik, egyenesen arra van utalva, hogy a polgári házasságkötést ne ismerje el. A következmények igen természetesek. Nem is lehet csodálni, ha népélet az egyház felfogásának kedvez.[2]) A mikor a közönség ezt teszi bizonyára nagy önfel-

---

[1]) Bar Staat und katholische Kirche in Preussen czimü legujabban (Berlin 1883) megjelent munkájában (73. l.) a németbirodalmi törvény 52. §-ában a vallásos érzületnek az állam és törvény omnipotentiájából eredő egészen felesleges megsértését látja, a mely szakaszban az iratik elő, hogy az anyakönyvvezető hivatalnok a házasságkötő feleket ünnepélyesen házasokul jelentse ki. Bar azt is elhibázottnak tartja a törvényben, hogy nincs annak módja ejtve, hogy az anyakönyvvezető hivatalnok a felek kérelmére maga helyett papot, lelkészt rendelhessen, magát ezek által helyettesithesse. Pedig Barnak a libera chiesa in libero stato a jelszava, csakhogy ezt ő nem mint üres formulát használja, hanem az egyház és állam különválasztását ugy érti, hogy a történetileg fejlődött állapotok irányában is igazságos maradjon.

[2]) Es kann keinem Zweifel unterliegen: die evangelische Kirche ist ganz ähnlicher Opposition gegen den Civilact wie die katholische Kirche. Sie versagt den Civilact seine reichsgesetzlichen Wirkungen und es ist nicht blos die willkürliche Agitation einiger kirchlichen Hochtorries, es ist der aus den tiefsten Kräften des Volkes aufsteigende geschlossene, populäre Wiederstand gegen den Civilact, welcher in der Stellung der Kirche seinen Ausdruck findet. Der Civilact ist nicht bloss unpopulär; ihm wird von den evangelischen, wie von dem katholischen Volke Deutschlands geradezu und offen

áldozással teszi s belső hajlamát, mondhatni ösztönét követi. [1]) A mikor a közönség az állami törvényhozásnak áll a pártjára, ez igen szomoru jelenségekkel kapcsolatos a családok teljes elkeresztényteleneďésével. [2])

Bizonyára nagy megpróbáltatásoknak tenné az ki Magyarországot, a ki arra a térre lépne, melyet a németek magok is elhagyni készülnek, Nekünk mindenesetre a saját erőinkhez képest kell a házzassági codificatió után látnunk. És ezt úgy tehetjük a legjobban, ha egyszer a magyar

die Anerkennung seiner eigentlichen Rechtswirkung verweigert. Der Civilact steht (wenn wir die grosse Masse der Fälle ansehen) als Eheschliessung nur auf dem Papier: es ist ein geschäftlicher Act, welcher um des staatlichen Zwanges willen vollzogen wird aber er ist nicht die Eheschliessung, welche in den Herzen des deutschen Volkes lebendig ist. Sohm i. m. 24. l.

[1]) Trotz des Civilactes und seiner gesetzlichen Wirkung ist in weitaus der grössten Mehrzahl der Fälle die Trauung nicht blos thatsächlich eine Bedingung der eheligen Gemeinschaft, sondern sie ist von den Eheleuten als solche gewollt und in der Überzeugung als solche gefordert. Der volksthümliche Gebrauch versagt daher der Braut vor der Trauung den Stand und den Namen ihres Mannes, und die Bräute selber begehren, dass sie in der Trauhandlung als Jungfrau und mit ihrem Geburtsnahmen angeredet werden. Was sonst die schwerste Beleidigung für die Frau ist, als Frau nicht anerkannt zu werden, das wird hier als ein Recht gefordert, und was sonst zu den grössten Ehrenrechten der Frau zählt, den Namen ihres Mannes zu führen, und eine »Frau« zu heissen, dass erscheint hier als Beleidigung. Die Ordnungen und Ansprüche der Kirche stimmen mit den volksthümlichen Instinkten vollständig überein und diese volksthümlichen Instinkte erachten es für eine Beleidigung wenn der Civilact vor dem Standesbeamten als Eheschliessung behandelt wird. Sohm i. m. 24. l.

[2]) Der Staat hatte den Standpunkt der Socialdemokratie acceptirt, nach welchem die Religion eine Privatangelegenheit des Individuums darstellt, die Einrichtungen der christlichen Kirche hatten auf dem Gebiet der Eheschliessung von Rechts wegen aufgehört, das öffentliche Leben der Nation zu bestimmen. Die blos vor dem Standesbeamten geschlossenen Ehen waren die Quelle, aus welcher zahlreiche Kinder hervorgingen, denen die heilige Taufe nicht ertheilt ward. An sich ist es auch für die ungläubigen Eltern schwer, ein Kind ohne Taufe und damit ohne Beziehung zu einer kirchlichen Gemeinschaft gewissermassen heimathlos aufwachsen zu lassen, losgelösst von dem sittlich bildenden Kräften, welche zweifellos auch in den Augen der Atheisten das Christenthum in allen seinen Erscheinungsformen in sich trägt. Wo aber die Ehe ohne Betheiligung der Kirche geschlossen war, lag in der Natur der Verhältnisse eine Veranlassung, die Hand der Kirche auch von den Kindern aus der Ehe zurükhalten. Die obligatorische Civilehe half nicht, blos die Sitte der kirchlichen Trauung, sondern was noch schwerer ins Gewicht fällt, die Sitte der christlichen Kindertaufe zu untergraben. Es zählt mit zu den Wirkungen der obligatorischen Civilehe, wenn wir vor unseren Augen ein neues Heidenthum aufwachsen sehen, Kinder denen nichts heilig ist, was einst ihren Eltern einst heilig gewesen war, getrennt von den besten sittlichen Besitzthümern der Nation, in ihrer Vereinzelung einer die Gottlosigkeit predigenden populären Litteratur preisgegeben, ohne über eine überlieferte feste Weltanschauung, ohne im Stande zu sein den Drang des Daseins durch den Aufblick nach oben siegreich zu überwinden. Sohm i. m. 13. l.

historiából codifikálunk. Ha igaz az, hogy összes házassági bajainkat a magyar historiából ismerhetjük meg jól, úgy azután kell néznünk, hogy nem lelhetők-e fel magában a historiában az orvoslás eszközei. Talán csak nem oly elavultak a magyar házasságjogi intézmények, hogy azokban a továbbfejlésre nézve az anyag nem volna lerakva. Hisz hazánkban annyi jogfejlődés próbálkozott, hogy belőlök az eligazodást megleljük, oly gazdag a jogfejlődés, hogy egyenesen a tultengés miatt kell panaszkodnunk. Mint a hegységben a kőzetek egymásra fekve rejlenek, ugy feküsznek nálunk egymáson a különféle házasságjogi fejlemények. Igaz, hogy házasságjogi történelmünk a bonyodalmakból is sokat tüntet föl, a mik egész a mai napig fokozódtak, de ez is csak azt tanusítja, hogy a sok hasznos fejleményt alkotmányos törvényhozásunk nem tudta egybefoglalni. A jogfejlés legszebb darabjai parlagon hagyattak, annyira parlagon, hogy ma már alig vétetnek észre, legfeljebb annyiban vétetnek számba, hogy azokat az utból el kellene tenni. Pedig azokból lehet és kell a házasságjogi rendezés nagy művét kiépíteni. Ugy a formális, mint a materialis házassági jog legszebb darabjai azok. Hisz a leggazdagabb európai jogfejlés maradványai, melyeken végig rezeg az egész jogfejlésnek a menete, ugy, hogy ezen hazai maradványokból is példázólag megmagyarázhatjuk azt, a mi az egész nyugaton a legujabb időkig történt. És azok aztán nemcsak egy hazai régiségtár, de még mindig életképes intézmények. Csak az kell, hogy egyszerüen körültekintsünk, még a teljes életműködésökben megfigyelhetjük őket.

Átalános állami törvényhozásról lévén szó, a József császár pátensének kell a kiindulónak lenni. Azt is tudjuk, hogy hogy bánjunk el vele. A történet bennünket megtanított. Természetes, hogy szó sem lehet arról, hogy azt a maga rideg voltában tegyük alkotmányos törvényünkké. A revisió munkájának alája kell vetnünk.

A házassági pátens tehát az, melyben a törvényhozási munka központosítandó. A revisió munkájában a másik két jogrendszer, a katholikus és protestáns házassági jog fognak segédkezni, mint melyek a hazai jogfejlődésben a legkiválóbbak, mondhatni az egyedül figyelembe vehetők. Hisz maga a József császár is ugy csinálta a házassági pátensét, hogy a létező külön jogokból vonta ki a maga jogi tételeit, csak azt tette, hogy az egész általa fejlesztett nagy rendszerbe az állam egységes hatalmát beleteremtette. Ezen a nyomon kell nekünk is haladni. És az eljárás módja igen üdvösnek fog bizonyulni, melynek a során azt is felhasználhatjuk, a miként a József császár házassági pátense a későbbi ausztriai törvényhozás által tovább fejlesztetett. Ebben az irányban is sok tanuságra bukkanhatunk. Nem nevezhető mind az javításnak, a mit József császár pátensén tettek. Hisz maga a dispensationalis rendszer is olyan, melyen 18-szor

változtattak. A későbbi ausztriai törvényhozás mellett, az eredeti forrásokra, melyekből József császár merített, vissza kell térni. Sok van azokban, a mit maga József császár tévesen fogott fel. Ehhez még az a körülmény is hozzáveendő, hogy az egyházi jog irodalma igen fejlődött. Tehát a kánoni ismeretek mindenesetre az az ősforrás, melyből ujat és ujat kell meríteni. Olyan az a házasságjogi codificatió munkájánál, mely első sorban nélkülözhetlen. Az ignorálása csak ott kezdődhet, a midőn a codificatió munkájában az öntudatos eljárás helyébe a mechanismus lép, a mi nálunk mint a fordítás mestersége honosult meg, a mitől azonban — hála isten — a feladat természete megóv bennünket. Ha ennek a feladatnak megfelelni oly könnyü volna, hát eddigelé az ország már benne úszna a lefordított házassági jog levében, melyről azt se tudná meg hamarjában, hogy milyen annak íze. A szagával megelégednék.

A mi ép a házasságkötést illeti a József császár házassági pátense azt a javítást okvetetlen igényli, a mely javítás az osztrák polgári törvénykönyvön is megtétetett akkor, midőn a concordatum s evvel együtt az egyházi házassági jog hatályon kivül helyeztetett. A javítás abban áll, hogy azon esetekre tekintettel, midőn a pap, a lelkész nem volna felhasználható arra, hogy a házasságkötésnél részt vegyen, legyen közeg, mely előtt az állam házassági joga érvényesüljön, a mely közeg természetesen állami közeg lenne. Ez által az úgynevezett pótpolgári házasság (Noth-civilehe) állana elő, a mi mellett azonban az egész házassági intézmény mégis csak polgári volna annálfogva, hogy mindig csak a polgári jog érvényesülhetne, a mely jogra nézve a dispensátió is a világi hatóságok kezén lenne, úgyszintén a házassági ügyekben való itélkezés. A mi az itélkezést illeti, erre nézve csak az a kiemelendő, hogy ha az állami biróságok szerveztetnének is, ez az egyház házassági jurisdictióját nem szüntetné meg, csak megszorítaná. Azt nem is lehet elérni, hogy az egyház házassági joghatósága, már tudniillik a katholikus egyházé, mely rá jogot tart, egyszerüen megszüntessék. Ha arra nézve vita támad, hogy az egyház az elébe jött felek házasságát elfogadja, meg kell az egyház saját hatóságának lenni, mely a vitát — természetesen a saját joga álláspontjából — eldöntse. Ennek nálunk még több értelme volna, midőn úgy állana a dolog, hogy szabály szerint minden házasságkötés az egyház elé volna utasítva. Ennek csak mi magunk emelnénk nehézséget, ha az egyházi házassági joghatóságot egészen megszüntetnők. Szóval az egyházi joghatóság is megmaradna s igy a tridenti zsinat azon rendelésével sem jönnénk ellentétbe, mely (C. 1. 12. sess. XXIV. de sacr. matr.) a következőket mondja: Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticas anathema sit. Csakhogy természetesen az egyházi itélkezésnek házassági dolgokban egészen más értelme volna mint most. Az államra s a polgá-

rokra mint ilyenekre nézve csak az állami biróságok itéletének volna ereje. Az egyház itélete csak magát az egyházat reguláználná, illetőleg az egyházat hiveivel szemközt való viszonyában. Az itélkezésnek ezt a körét az egyháznak már a szabad mozoghatása szempontjából is érintetlen kellene hagyni. A tridenti zsinat ép most idézett rendelésének is megmaradhatna a jelentősége, a melyről jól megjegyzendő az, hogy az nem követeli kizárólag az egyháznak az itéletmondás hatalmát, de azt a véleményt kárhoztatja, mely őt a házasság fölött való itélettevésből kirekesztené. A mi azonban az állami törvényhozás szempontjából a legdöntőbb, az az, hogy az egyházi házassági biráskodásnak a mondott mérvben elismerése által csak könynyíthetné azt, a mit czélba vesz, tudniillik azt, hogy a házasságkötések minél könnyebb módon az egyházak előtt folyhassanak. Azt mondanunk sem kell, hogy protestáns hitfeleink azokhoz képest, a mik említve lettek, a házassági biráskodásról egészen is lemondanának. Hisz a Királyhágón innen a protestánsok házassági biráskodást egyátalán nem gyakorolnak. A Királyhágón túl pedig a protestáns házassági biráskodásnak az a legfőbb elve, hogy a birói hatalom a király személyéből ered. Ezt Bód Péter könyve a Synopsis is elismeri. Könyve előszavában, mely Mária Therézia idejében jelent meg, kifejezetten említi, hogy: Hodie quoque gloriose regnans Caesarea Regia ac Apostolica Majestas considerati vult, qua indisputabilis supremus judex in causis matrimonialibus subditorum suorum Religionum Protestantium. Ugyancsak a dispensátióra nézve, ha ezt az állam magához venné, sincs keresni valójuk. Bód Péter (Synopsis 150. szám) világosan mondja: Dispensatio est penes principem regnantem. In minoribus tamen inferioris sortis hominum causis penes superaltendentem provincialem diplomate regio confirmatum et seniores dioecesanos ex mente canonis LXVIII. secundum constitutionem Synodi 1761. A protestánsoknál a Királyhágón innen ma sincs külömben, mint hogy a dispensationális hatalmat az állam gyakorolja. Ugyanigy fogná ezt a hatalmat az állam a katholikus felek házasságára nézve gyakorolni, a mi azonban nem zárná ki azt, hogy sokszor ép a házasságnak az egyház előtt megkötése okából a felek az egyháztól is kérhessenek dispensátiót. És az utóbbi tekintetben az egyházi dispensátiók elé semmi akadályt sem kellene gördíteni. Legyen szabad a dispensátiót egész a római pápáig menve kérni. Ezt megszorítani semmi okunk sincs, a mit József császár már a házassági reform előtt 1781. évi september 4. napján kelt hires rendeletében megtett [1]). Az a mi a pátensből következnék, hogy tudniillik az egyház ne kivánhassa a felektől a dispensátiót akkor, ha a polgári jog szerint nincs akadály s csak az egyházi jognak áll fen valamely akadálya, az által veszti minden jelentő-

[1]) Roskovány: Matrimonium in eccl. cath. I. 148. l.

ségét, hogy szükség esetén, ha tudniillik a felek nem akarnának az egyházhoz alkalmazkodni, sem az egyház a felekhez, a polgári házasságkötési forma volna behozva. Ez az egyházat is teljesen szabaddá tenné s az államot is az egyháztól, a nélkül, hogy az az állapot állana elő, hogy az állam és az egyház egymásnak hátat fordítanak. Az a házassági intézmény, melyet József császár hozott be, a legjobb gyümölcsöket teremtheti, ha az intézmény kellő módon revideáltatik. Meg lesznek a saját állami törvényhozásnak az előnyei a hátrányok nélkül. Csak azt kell tenni, hogy a pátensnek egyenesen az egyháznak állam által való feltétlen uralására irányuló elvét kell a pátensből kivenni, tehát azt a fulánkot, a mely csak sérthet. Igy aztán elérhetjük azt, hogy egy lényegére polgári házasságnak nevezhető intézményt nyerünk, mely a házasság dolgában való polgári törvényhozásoknak két hátrányát mellőzi, melyek egyike az, hogy az állam magának az egyházat alárendeli mit a József-féle házassági pátens bőségesen megtett a másika az, hogy a házassági intézmény az egyház karjaiból egészen kirántatik, a mit a nagy polgári codificatiókban elég szomorú jelenségként tapasztalhatunk.[1])

Persze, hogy bizonyos egyházi tekinteteknek a tiszteletben tartása kikerülhetlen lenne, milyen az, hogy a keresztény házassági alaptételek

---

[1]) Igen helyesen mondja Mohl (Politik I. 257. l.) a következőket: Das System der obligatorischen Civilehe hat unzweifelhaft einige bedeutende Vortheile für sich. Zunächst ist es logisch vollkommen richtig..... Sodann ist nicht zu läugnen, dass der Staat als regierende Gewalt auf diese Weise mit den Kirchen nicht leicht in unmittelbare Collision kommen kann, da er in deren Gebiet nicht eingreift und sie dort ganz nach ihrem Gutbefinden gebahren lässt, sie sich aber wohl hüten müssen, eine ausdrücklich nur als bürgerlich-rechtlich ausgegebene Einrichtung auf diesen Boden anzufechten. — Leider drängen sich aber auch gewichtige Bedenken gegen die ganze Idee und in Beziehung auf deren Folgen auf. Vorerst sind keine guten sittlichen Folgen zu erwarten, wenn die Ehe ihres religiösen Charakters grundsätzlich vom Staate selbst entkleidet ist. Die religiöse Weihe ist eine grosse Bestärkung des Bandes und seiner Heilighaltung, namentlich für die Frauen. Die Einwendung, dass der Staat die kirchliche Schliessung nicht verbiete, sondern sie völlig freistelle, wenn nur seine Forderungen erst erfüllt seien, genügt nicht. Theils wird doch allmählig eine Anzahl von Ehen nur bürgerlich geschlossen werden; theils ist überhaupt die Erklärung des Staates, dass er die religiöse Weihe der Ehe nicht für wesentlich erachte, sie nicht verlange, und dass er Verbindungen ohne dieselbe eben so hoch stelle und nach Kräften schütze, wenig geeignet, die sittliche Bedeutung der kirchlichen Handlung zu fördern. Man mag zugeben, dass der Staat bei seinem Systeme nicht positiv unsittlich und irreligiös handelt, allein er fördert doch auch, mindestens gesagt, die Sittlichkeit nicht; dies ist aber immer ein Fehler, selbst ein politischer Fehler. Sodann trägt es zur Auctorität des Staates wenig bei, wenn er bei Beziehung einer täglich vorkommenden wichtigen Angelegenheit des Lebens seine Unmacht, dieselbe ganz nach seiner Ansicht vom Recht und Zweckmässigkeit zu ordnen, eingestehen muss. Durch die Zurückziehung des Staates auf die Civilehe erkennt er thatsächlich seine Besiegung durch die Geistlichkeit.

lehetőleg kiméltessenek. Ha ezek egészen mellőzietnének a házasságkötés kisegítő polgári formája nem lenne csak kisegítő s az a felek mihaszna terheltetésével járna, ha előbb az egyházhoz utasíttatnak, s csak ha itt nem boldogulnának, jöhetnének a polgári házasság elé. A katholikus egyház főbb tételei házasság dolgában elismerést igényelnek. Igy a felbonthatlanság, igy az, hogy nagyobb papi rendü egyén vagy fogadalmat tett szerzetes házasságra nem léphetnek. Természetes, hogy az engedményekben határt kellene tartani. A szüzi fogadásnak az el nem hált házasságot illetőleg meglevő felbontó erejét mellőzni kellene, már annál fogva, hogy bizonyára nem lennénk hajlandók a házasságkötést ugy szabályozni, mint a hogy a sponsalia de praesenti vannak szabályozva. A kiskorú házasságát szülői vagy gyámhatósági egyezés hiján nem lehetne érvényesnek elismerni, bármily sajnosan ütköznénk is az egyház házassági jogába. Az egyház szolgájának a házasságkötésnél való jelenlétére nézve sem elégednénk meg a passiv assistentia azon minimumával a mi a katholikus egyházi jogból ismeretes. A házasságkötésnél minden meglepetést ki kellene zárni.

Annyi természetesen előrelátható, hogy tekintettel hazánk felekezeteire teljes egyenlőséget még sem lehetne valósítani. A házasság felbonthatlansága az, a mit egyrészt tiszteletben kell tartani, másrészt az alól kivételeket tenni, a mint is a külömbségtevés a házassági pátensben is fellelhető. Egység annyiban, és a mainál nagyobb egység mégis volna, hogy az ország összes lakosait két táborba lehetne osztani s a nemkatholikusokra nézve a felbonthatlanság alól némi kivételeket tenni. Persze ezt is csak csinyjával lehetne tenni. A vegyes házasságoknál jogi dualismusra vezethetne, a min csak ugy lehetne segiteni, ha azt a házasságot, melynél katholikus fél részes, felbonthatlannak jelentenők ki. Ez az országra nézve mégis kisebb anomalia volna, mintha a felbonthatóság általán megengedett lenne. Pedig helyesen csak a jogi dualismus és a felbonthatlanság között van választás. Az mindenesetre kisebb baj, ha a protestáns félre nézve bizonyos házasság felbonthatatlan, mintha a jog dualismusát a vegyes házasságra nézve fentartanók. A dualismus a jogi rendezés szempontjából házassági jogunk nagyobb sérelmére válnék, mint az egyéni szabadságnak a házasság felbonthatlansága akkor, midőn ez nem dogmatikus szempontból, de a jogi rendezés szempontjából elkerülhetlenné válik. A vegyes házasság esetében a felbonthatlanságot nem a dogmatika, de a jogrendezés és pedig a jogrendezés opportunitása szempontjából kell méltányolni, habár a felbonthatlanság mint jogi elv, a dogmatikától független is létező. [1]) A javasolt mód által házassági jogállapotaink legnagyobb baja

[1]) Legrand i. m. 192. s követk. lapok.

orvosolva lenne, tudniillik az, hogy egyugyanazon házassági viszonyra két egymással ellenkező jogi rend az irányadó. A baj, melyet orvosolni kellene nem is oly régi. Az 1868. évi 48. törvényczikk az okozója, mihez még az 1868. évi 52. törvényczikk azon rendelése járul, mely az áttértnek az áttérés pillanata óta, minden cselekvényét, tehát az áttérés előtt való házasságkötését is az uj egyház elvei szerint rendeli megitélendőnek. Ez is a lehetőleg elérendő jogi egység legnagyobb kárára van. Ha számba se vennők azt, hogy az áttérés visszaható ereje a házasság intézményéből az állandóság minden jellegét elveszi, az a felekezeti szempontnak való legnagyobb hódolás az állam részéről, midőn mindent az átállással takar. Mindkét törvény, ép az ellenkezőjét tette annak, a mi a házasságnak állam által való szabályozását érdekli. 1868. óta még inkább belejutottunk a felekezetiesség hinárjába. Ezt az irányt kell visszaterelni fel egész odáig, a midőn a házassági patens keletkezett. Ez volt nálunk a házasság jogi rendezésének első és utolsó nagy müve. Ezen alkotásra visszahajtó erővel kellene rendelkeznünk, hogy előhaladásról lehessen szó. Hogy aztán a haladás miként eszközöltessék, azt azon müben, mely a házasságkötés kérdésének van szánva, körülményesebben nem irhatni meg. Elég, hogy a feladatnak körvonalait jeleztük, ugy, a hogy ezeket a házasságkötésből tekinteni lehet.

És ugy látszik, hogy a nagy feladatnak még most sem jött el legalább hivatalosan az ideje. Legjobban mutatja azt a keresztény és zsidó között való polgári házasságról készült törvényjavaslat.

Nem a jog egygyé tételére való igyekvést árulja el. A mai jogállapotokban az elaprózás munkáját folytatja. Az az irány, mely a József császár házassági pátense óta a bajokat mindig, de mindig növelte. A vegyes házasság egy uj fajtájának akar helyet szorítani. És ezt nem azért mondjuk, mert ép zsidó és keresztény közötti házasságról van szó. A törvényhozás feladatát a lehető jogi egység szempontjából mérlegelve tünik fel a javaslat különlegesnek. A sokféleséget akarja szaporitaní, annak ép az ellenkezőjét a mire törekedni kell. Mint előbb, ugy most is a pillanatnyi szükségnek akar a törvényjavaslat megfelelni. Félő, hogy ennek az árát maga a törvényjavaslat keserüli meg, vagy ha a törvényjavaslat sikerülni talál, maga azon intézmény, a melyet létrehoz. Ez által aztán egy nagy házassági jogrendezés is a hitelét veszithetne.

Lássuk csak, hogy hogyan akarja a törvényjavaslat a zsidó és keresztény között való házasságot létesiteni, mert az, hogy mit akarunk, attól is függ, hogy hogyan akarjuk.

Eddigi vegyes házassági törvényhozásunktól egészen elütő az, a hogy a zsidó-keresztény házasságot életre akarják hivni. A vegyes házasságok intézménye még ma ugy áll fenn, hogy két külön jogrendszer összecsa-

pásából áll. Ezzel ellentétben a zsidó-keresztény házasság mint egészen az állam szabályozta házasság fogna megélni. Hát igen szép, hogy az állam azt megteszi, de megvallom, hogy nem tudok arra megfelelő példát, hogy az állam csak ugy magát a zsidó-keresztény házasságot vette volna elő s e tárgybani feladatát csak ugy elszigetelten akarta volna megoldani, mint a hogy ezt a magyar törvényhozás tenné. Az mindenesetre szemet szuró, hogy állam a felekezeti házassági jogok egy csoportját meghagyja s ezek merev ellentéte gyanánt zsidó-keresztény házasságot teremtsen. Ime itt a szemünk előtt Ausztria. Itt a házassági jog rendezése az osztrák polgári törvénykönyvben van megirva. Tehát tulajdonképen felekezeti házassági jogok nem is léteznek. A felekezeti jogokkal járó következmények is meg vannak szüntetve, mik első sorban azok, hogy a házasságok felett az állam biráskodik, a szükséges felmentéseket (dispensatio) is az állam adja. A házassági jogban csak felekezeti árnyalatok léteznek, minőnek nevezhető az osztr. polg. törvk. 64. §-a is, mely szerint keresztény és nem keresztény között házasság nem jöhet létre. És mit látunk Ausztriaban is, melynek jogállapota a mienkhez képest óriási haladást képvisel. Az osztr. polg. törvk. 64. §-a szenvedett ugyan változtatást, de csak úgy, hogy az 1870. évi ápril 9-diki törvény által az van lehetségessé téve, hogy ha zsidó és keresztény házasságra akarnak lépni, a kereszténynek dissidenssé (confessionslos) kell lenni, azaz ki kell nyilatkoztatni, hogy az elismert vallásfelekezetek egyikéhez sem fog tartozni, s igy most már házasságot köthetnek. Az idézett törvény csak a dissidensek közti s a dissidens és nem keresztény közötti házasságot szabályozza. Ausztriában nincs zsidó és keresztény közötti házasság, csak leplezett módon. Nem mondjuk, hogy utánozandó állapot, még kevésbbé azt, hogy nálunk a zsidó-keresztény közötti házasság minden áron mellőztessék. A példát csak azért hoztuk fel, hogy azt a feladatot megmérni segitse, mely a magyar törvényhozásra vár. Nem szabad feledni, hogy mi felekezeti házassági jogok között élünk, az azokkal kapcsolatos egyházi biráskodásokban és az egyházaktól keresendő és nyerendő felmentésekben (dispensatio). Ha csak az osztrák jogállapotok időkorához viszonyitjuk is a mi jogállapotainkat, azt mondhatjuk, hogy Ausztria és közöttünk egy századnyi jogfejlődés áll. Ott a II. József alkotta házassági intézmény a maga egészében áll fenn. Ugyanez nálunk a maga egészében csak rövid négy éven át (1786—1790.) tudta magát fentartani s még mindig a József előtti házassági jogrendszerek járják, ha csak azt nem tekintjük, hogy a József-féle házassági pátens a Királyhágón innen való protestánsok jogakép s talán egy szerencsésebben alakuló jogfejlődés reménységének horgonyakép létez. Most már, a mit Ausztria sem tett még meg eddigelé, azt mi most mindjárt egy ugrással megtennők, ugy, ahogy az terveztetik?

A dolgok rendes menete az volna, hogy a házasságot állami intézménynyé kellene tenni, a mi legczélszerübben ugy történhetnék, ha a József-féle házassági pátensre mennénk vissza. Ezen kiindulóból látnánk az után, hogy a házassági törvényhozás a kezünkbe kerüljön s hogy e hazában valóságos jogrendet csináljunk. Ez volna a dolog rendje, a mi azonban ujra ébredett alkotmányos törvényhozásunk működése által sohasem lett kellőleg méltatva. Most meg mindjárt oly feladat elé állitanak bennünket, melynek az egész létező jogrend ellene mondhat és pedig ugy, hogy az eddigiekhez képest s azokhoz képest, a mik továbbra is megmaradnak, bizonyos oldalról a törvényhozó hatalom joga is kétségbe vonható. Bármily tőkéletes és teljesnek képzeljünk egy törvényhozó hatalmat, erre is áll az a szabály, hogy mindenek felett rendszeres eljárás szükséges legalább is arra a czélra, hogy a megteremtendő intézmények gyökeret fogjanak. Ha mi már ott volnánk, hol Ausztria, bizonyára több jogosultsággal léphetnénk fel a házassági törvényhozás terén. És hiszem is azt, hogy több őszinteséggel tennők azt, a mit tennénk a zsidó-keresztény házasság tárgyában.

Azon helyzetből, melyből a törvényjavaslathoz hozzá kell szólanunk. a következőket mondhatjuk.

Régtől fogva érzett szüksége volt az az országnak, hogy legyen annak módja, hogy keresztény és nem keresztény egymással házasságban vegyülhessenek. Ez az országnak alapitása első időiben nem ütközhetett valami nagy akadályokba.[1]) Csak Szent László idejéből való az a törvény, midőn már a keresztényi tudat annyira kifejlődött, hogy keresztény és nem keresztény között ne létesülhessen házasság. (lib. 1. c. 10.) Tagadhatatlan, hogy a keresztényi tudatnak való áldozatot az ország igen megérezhette. Ezt már abból is következtethetjük, hogy Kálmán egyik törvénye (lib. 1. c. 48.) a következőket mondja: ismaelitarum vero nullus audeat filiam suam jun-

---

[1]) A Corpus Juris Hungarici 1844. évi kiadásában a Kálmán király most mindjárt a szövegben idézendő törvényéhez a 144. lapon Thuróczira való következő hivatkozás olvasható: Thuróczi p. 2. c. 22. ait: Intraverunt Hungariam tempore Geyzae, S. Stephani, aliorumque Regum Bohemi, Poloni Graeci, Hispani; Hismahelitae seu Saraceni, Bessi, Armeni etc. qui diutius in Regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum Contractus Hungaris inmixti, Nobilitatem pariter et descensum sunt adepti. Videntur hi populi, Maesiam seu Mysiam (quam nunc Serviam, Bulgariam etc. dicimus) incoluisse: nam Belgradum, contra Salamonem regem fortiter propugnarunt: Saraceni, Graeci et Bulgari accitis in auxilium etiam Bessis seu Bissensis, id est Bosnensibus, ut Author idem testatur p. 2. c. 50. Quo expugnato multi Saracenorum; passim bello capti, partim dedititii, adducti sunt in Ungariam: Quibus isthic per 4. cap. Leges vivendi tradit Colomanus. Apparet autem eos judaisasse: Nec pridem ecclesiae Romanae adjunctos: An impii Mohametis, an aliam sectam prius secuti, incertum.

gere matrimonio alicujus de gente sua, sed nostra. Az ismaeliták nem voltak keresztények, de mohamedánok. Még mindig nem lehettünk mi magyarok kellő számban, a miért is Kálmán a házassági törvényhozásban az ismaeliták beolvasztására törekedett. Ennek a beolvasztásnak a házasságban ismaelita részről természetesen a pogányság akadálya állott utjában, a mi ugy lett elháritva, hogy ismaelita leánynak ismaelitához való férjhez menetele el volt tiltva, a mi az ismaelitákat bizonyára arra utalta, hogy leányaikat a keresztény vallás felvételére engedték, hogy igy aztán a törvény rendelésének megfelelhessenek, mely nem csak a mondott tilalmat szabta, de azt is meghagyta, hogy az ismaelita leány keresztényhez menjen férjhez. Az akadály elháritásának módja a zsidóság részéről is meglehetett, mert még mindig uj volt a Szent László idejéből való törvény, mely a keresztény-zsidó házasságot tiltotta s igy a zsidó és keresztény még nem volt egymástól annyira elidegenitve, hogy egymással házasságra ne kivánkoztak volna. Legalább is a mondott uton-módon zsidónak ép ugy, mint ismaelitának kereszténynyel való házassága kétséget alig szenved. Egy a későbbi idők állapotait felvilágositó oklevél 1234-ből még arról is tesz tanuságot, hogy a keveredés keresztény és nem keresztény között nemcsak ugy volt meg, hogy a nem keresztény lett kereszténynyé, de megforditva, a mivel kapcsolatban álló dolog az, hogy a házassági biráskodás az egyháziak kezéről világiak kezére jutott. Persze, hogy a mikor a dolgok már idáig fejlődtek, a pápának a legerélyesebben kellett II. Endre ellen fellépni, a mely fellépésnek IX. Gergely pápa részéről érdekes részleteit az idézett oklevél világositja fel. A mit a magyar históriából felemliteni akartunk, az az, hogy már Kálmán király érezte a keresztény és nem keresztény között való keveredésnek a szükségét, a mit aztán a maga korának felfogása szerint intézett el, s a mely keveredésnek a jelenségeivel Kálmán után több mint egy század mulva is találkozunk, a mikor egyenesen arra volt szükség, hogy azon keveredésnek a kórja irtassék. [1])

---

[1]) Olim siquidem ven. frater Aeppus Strigoniensis intellectis quibusdam enormibus abusionibus, seu enormitatibus abusivis, quae in Regno Hungariae tunc fiebant, videlicet quód propter oppressionem pauperum Christianorum, ac Saracenorum et Judaeorum in Christi fidelibus dominatum multi Christianorum oneribus insupportabilium exactionum gravati, videntes Saracenos melioris conditionis et maioris libertatis praerogativa gaudere, sponte se transferebant ad eos, et ritus suscipientes eorum, ut pari cum eis libertate gauderent, non solum per errorem Christiani Saracenorum et Saraceni Christianorum mulieribus miscebantur, verum etiam ducebant eos damnabiliter in uxores; — libertas etiam ecclesiastica in regno ipso subversa erat adeo et eversa, quod laici non solum ecclesiarum hominibus, sed etiam ipsis ecclesiis et personis ecclesiasticis collectas et datias imponebant, compulsis clericis respondere sub examine judicis secularis; possessiones denique ac reditus, quos ex donatione Regum a longis retro-

Persze, hogy ma már nem lehetne a nem keresztények és keresztények keveredéséről ugy gondolkozni, a mint Kálmán gondolkozott arról, hogy a keresztények és ismaeliták (saracenok) keveredjenek. Kinek juthatna eszébe az, hogy a zsidó atyáknak megtiltsa azt, hogy leányaikat zsidóknak adják s ettől reményelje azt, hogy a zsidó hölgyvilág kereszténynyé lesz és hogy ezen az uton-módon keresztényekhez fognak férjhez menni. A beleolvasztásnak ez a módja már nem járhatja. Más ut és más módról kell gondoskodni.

Ezt a törvényjavaslat, mely a zsidó és keresztény közötti házasságról szól, megpróbálta. De lássuk csak, hogy miként veszi a nagy feladatot tervbe.

Azt már emlitettük, hogy minő jogállapotok közé akarja a zsidó-keresztény házasságot plántálni. És ez magán a törvényjavaslaton is nagyon megérezhető. A törvényjavaslat szakaszaiból is igen kirivó.

A törvényjavaslat 39. §-a a következőket mondja:

Minden házassági per...., mely a jelen törvény hatálya területén polgári hatóság előtt (zsidó és keresztény között) kötött házasságból ered: a királyi törvényszékek hatásköréhez tartozik.

Erre aztán a 40. §. a következőket mondja:

»Nem változtat ezen hatáskörön, ha a házastársak vagy ezek egyike vallását megváltoztatja.

Ha azonban a házastársak vagy ezek egyike vallását a törvény által megengedten és olyképen változtatja meg, hogy a házastársak

---

actis temporibus possederant, sine lite praedictis ecclesiis laici contra justitiam auferebant, ac occasione immensarum donationum, quas de novo fecisse Regalis Celsitudo quibusdam nobilibus dicebatur, ecclesiae non modicum gravabantur; et cum causae matrimoniales ad examen secularis judicis perferuntur, per saecularem judicem frequenter contingebat matrimonia seperari et quia Regalis Excellentia tua diligenter ab eodem Aeppo monita praemissa, prout ad eam pertinet, noluit emendari, cum posset, regnum Hungariae supposuit ecclesiastico interdicto, et in quosdam familiares tuos excommunicationis sententiam promulgavit .... Et licet recepta a te juratoria cautione .... nihil tamen exinde facere voluisti; quumque postmodum .... legatum in Ungariam de nostro latere destinari, dilectum filium nostrum Praenestinum electum ... ad partes Ungariae commisso sibi legationis plenae officio providerimus destimandum et ipse ... apud Regiam Celsitudinem ... juxta suum et nostrum desiderium non profecit ... Serennitatem tuam rogamus, monemus, et hortamur in Domino ... quatemus eiusdem Legati ... consiliis et monitionibus humiliter acquiescens, praedicta omnia sine difficultate qualibet taliter facias emendari, quod divinam offensam evites quin potius laudem ab hominibus et proemium a Deo assequaris. Alioquin ne tibi ... simus perditionis occasio ... sententias, quas idem tulerit in rebelles, ratas habebimus et faciemus, auctore Deo inviolabiliter observari. Tu vero, fili carissime prudenter provideas, ne in illius difficultatis articulum te inducas, de quo de facile exire non possis. IX. Gergely pápa intő levele II. Endréhez. Fejér: Codex Dipl. III. (2.) 366. l.

mindegyike ugyanazon vallásuvá, vagy a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek valamelyikéhez tartozó lett és azután a házasság egyházi közeg előtt ujra megköttetik: a királyi törvényszékek hatásköréhez a jelen törvény alapján csupán csak az először kötött házasság érvényének megitélése tartozik.

A vallásváltoztatás ugy, ahogy ezt a törvényjavaslat akarja, igen is változtatni fog a birói hatáskörön, jobban mondva a házasság természetén. Egy egészen uj házasság fog a törvényjavaslat igyekvése szerint előállani. A régi házasság, midőn a zsidó fél a keresztény hitre átszállittatott, már csak mint reminiscentia létezik. Többé nem a régi házasság szabályozza a felek életét. Szóval a leendő törvény is érezni kénytelen, hogy a maga intézményét minő visszás állapotok közé ültette. Az állam a saját maga megteremtette intézménytől eláll, mihelyt az általa létesitett házassági viszonyban a változást keresztül tudja vinni. A törvényjavaslat önmagának ellenmondani kénytelen. No ugy még az egyház sem bánik el a tőle idegen, a házasfelek által pogány, nem keresztény létükre kötött házasságokkal, mint ahogy fog elbánni a magyar állam az általa alkotandó házassággal. Az egyház még akkor is, midőn az áll elő, hogy a két nem-keresztény közül az egyik hozzá átáll, azon van, hogy a régi házassági viszonyt fentartsa. A házasságot tovább is kiméli, ha az az isten káromlása nélkül (absque contumelia creatoris) lehet. Nem igy a magyar állam a saját teremtményével, a zsidó-keresztény házassággal, a mi az állam részéről oly erkölcstelen cselekedet volna, hogy az általa czélba vett házassági törvényt mindenki szemében nevetségessé fogná tenni. Lám olyasmire, a mit mi magyarok akarnánk, Ausztria nem szorult, ő már tul van azon, hogy felekezeti házassági jogai volnának. Ha még azt is tekintjük, hogy Ausztria a zsidó és keresztény közötti házasságot csak áluton érte el, ez sokkal kisebb hiba, mint a milyen a mienk lenne, ha azt a 40. §-t elfogadnók. Legalább legyen bennünk meg az a becsület, hogy azt a kérdést agyonhallgatjuk. Az eredmény ugyis ugyanaz lesz, a mi nem a törvényhozó hibájából, de a létező viszonyokból áll elő annak a tanuságául, hogy a házassági jog törvényhozását egészen máskép kell kezdőbe venni. Nem is a 40. §. miatt kárhoztatjuk a törvényjavaslatot, hanem a miatt, hogy ha már a zsidó-keresztény házasságot elkülönzötten elővette, nem tett meg a maga részéről a jelen jogállapotok keretében minden lehetőt, a mi az ellentéteket enyhitené. Szinte azt hajlandó az ember elhinni, hogy a törvényjavaslatból minden őszinteség hiányzik, ha csak a hibáit a tájékozatlanság nem menti.

A törvényjavaslat 1. §-a a következő:

Érvényes házasságot polgári hatóság előtt a jelen törvény értel-

mében és hatálya területén keresztény és izraelita vallásu különböző nembeli személyek köthetnek egymással.

Azt akarja mondani, hogy keresztény és izraelita egymás között házasságot polgári hatóság előtt fognak kötni, a minek a következése, hogy ha a házasság keresztény és izraelita között nem polgári hatóság előtt köttetnék, hát az ilyen házasság érvénytelen.

Ezen következés elől egy kis körültekintés a kanoni jogban, talán visszariasztotta volna a szövegezőt. Ha a szövegező a keresztény és zsidó közötti bontó akadálynak a történetét ismerné, az mindenesetre feltünt volna neki, hogy az csak a keresztény népek jogi szokásából fejlődött ki, tehát impedimentum juris humani. Ezt előtte a magyar jogfejlődés mozzanatai is feltünővé tehették volna. Ezek fonalán rájöhetett volna aztán arra, hogy az alól az akadály alól dispensatió is adható. Ha csak a magyar jogi könyveket forgatta volna, rájöhetett volna a dispensatió lehetőségére. Igy az, a ki nálunk a mult században a szentszékek praxisát megirta s a kinek a munkája két kiadást is ért, Khlosz egyenesen kiemeli, hogy: cultus disparitas matrimonium et contrahendum impedit, et contractum interdum dirimit. Si quis enim Judeae conjugali societate jungi voluerit stb. A cultus disparitásra nézve még megjegyzi, hogy: id est baptisatus cum non baptisata et vicissim non potest saltem absque dispensatione Pontificis, valide contrahere, post statutum ab Ecclesiae hoc impedimentum: ideoque hic non intelliguntur haeretici. [1]) Igy tanitották ezt nálunk mindig. Arról is meggyőződhetett volna a törvényjavaslat szerzője, hogy a dispensatió nem puszta lehetőség, a melyből soha semmi se lesz. Erre az ujabb időből is találhatott volna példát. Maga IX. Pius 1860-ban egy Dániában lakozó nőnek (in insula Danica S. Thomae) zsidó férfival kötött házasságára nézve dispensatiót (cum sanatione in radice matrimonii) adott, a mi nem valami elrejtett dolog, de Phillips tankönyvébe is fel van véve. [2]) Az egyházjog álláspontjával igen jó lett volna elszámolni, midőn az az 1. §. papirra tétetett. Ha a szakasz olyan marad, mint a milyen, még az is megtörténhet, hogy az a keresztény-zsidó házasság, mely a pap előtt köttetett, érvénytelen talál lenni. Legalábbis figye-

---

[1]) Khlosz Pál: Praxis seu forma processualis fori spiritualis, in Mariano Apostolico Hungariae Regno usu recepta Tyrnaviae (1756 és 1794) 2. kiadás 188. l.

[2]) Georgi Phillips Compendium juris ecclesiastici auctum atque emendatum edidit Fridericus Henr. Vering. Editio tertia Ratisbonae 1875. 632. l. Schulte: Die Geschichte der Quellen und Litteratur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart. Stuttgart 1880. czimü munkájának (III. kötet) egyik jegyzetében a következő kifakadás olvasható: Welcher Grund liegt denn z. B. vor, einem Katholiken (Katholikin) die Ehe mit einer reichen Jüdin (reichen Juden) zu erlauben? wie das nach öffentlichen Nachrichten Leo XIII. schon that.

lemmel kellett volna lenni arra, hogy valahogy ne érvénytelenittessék az oly keresztény házasság, mely dispensatióra a pap előtt talál létesülni. Elég ennek a lehetősége különösen akkor, a midőn az a törvényhozói feladat, hogy a kényes viszonyok között az ellentéteket, a mennyire lehet ki kell egyenliteni. Persze, hogy az elmondottakról még a törvényjavaslat indokaiban sincs szó, pedig az intézményt a kánoni viszonyok közé kell elhelyezni, s azok által a törvényjavaslatnak különcz voltát is takargatni lehetett volna. Ismét egy alkalom arra, hogy elmondhassuk, hogy a házassági törvényhozónak a kánoni jogban is járatosnak kell lenni.

A feladat az volt, hogy az uj házassági intézmény minél kevésbé legyen kivételes. Ez ellen a mondott hiányon kivül még egyéb vétkezés is történt. És itt nem ép kánoni jogról van szó, hanem a hazai jogéletről. Tudjuk, hogy hazánkban a házasságkötés esküvőnek hivatik. A házasságkötés ezen elnevezése is mutatja már azt, hogy hazánkban a házasságkötést, mint esküvőt ismerik. Ez az, a mi a házassági jogoknak annyi sok különbözőségét áthidalja. Nálunk a házasságkötésnél esküdni szokás. Ez a nép szemében az, a mi a házasságkötést minden más szerződéstől megkülönbözteti. A törvényjavaslat az uj intézményre nézve az esküvést is mellőzte. A mellőzés okairól hallgat. Engedje hinnünk, hogy ez nem készakarva történt. Csak feledésből maradott ki az, a mit falusi kisbirák-ból alakitott codificatori összejövetel semmi esetre sem mellőzött volna. Miért ne lehetne az esküt a polgármesternek vagy az alispánnak is kivenni. Hisz esküt a polgármesternél vagy az alispánnál kisebb hatóságok is szoktak kivenni. Nincs oly esküről szó, a mi a biróság elé tartoznék. A házassági eskü igérő eskü (juramentum promissorium), olyan fajta, mint a hivatalba lépő esküje. Hát ha nem is ép arra fognak a felek esküdni, hogy egymást szeretik, a mi a mai szokás szerint is helytelen, de legalább esküvéses házasságkötést tennének. Ha az eskü nem is menne mindegyiknek a vallása szerint, hát az egy igaz istenre a keresztény meg a zsidó is esküdhetnének, a mint ez a törvénykezési eljárásban szokásos.

Hogy a törvényjavaslatban nincs szó, ugy a mint illenék a létező jogrendszerekbe való lehető beillesztésről, de mindenkép elütő jogi intézmény alkotásáról, ez még a házassági kötelék kérdésénél is szembeötlik.

A törvényjavaslat 58. §-a a házassági kötelék felbontását házasságtörés, erre való közreműködés, elhagyás, ismételt sulyos bántalmazás esetében s a miatt is megengedi, ha egyik a másik életére vagy egészségére tört. Ezekhez járul még, hogy az 59. §. a kölcsönösen táplált engesztelhetlen gyülölséget is felbontási oknak veszi.

Láttuk, hogy a törvényjavaslat 40. §-a hogy vigyáz arra, hogy a keresztény házasságot a zsidó-keresztény házasságnak elébe tegye. És ugy látszik, ezt akarja a felbontás kérdésében is megmutatni, mert törvényesen

a zsidó-keresztény házasság leszen a legkönnyebben felbontható. Pedig egyenesen az illenék, hogy a zsidó-keresztény házasságot lehetőleg a keresztények közötti házasággal egy tekintet alá hozza, tehát az ujfajta házasság a hatályára nézve is olyan legyen, mint legalább az eddigi házasságok. Például a katholikusnak a házassága zsidóval ép oly ereju legyen, mint annak a katholikus személynek nem-katholikus kereszténynyel való házassága. Az eddig átalános elv, hogy a katholikus fél házassága felbonthatlan legyen, a mire azon tekintetből is szükség lett volna, ha a keresztény-zsidó házasságra nézve a katholikus fél dispensatiót talál kapni, például az a keresztény nő, a ki Mármaros egyik-másik falujában nem is tudott volna mást, mint zsidó férjet kapni (angustia loci). Persze, hogy a törvényjavaslat szövegezője az ilyen dispensatióról gyanitással sem birt s talán ép a katholikus szempontnak akart megfelelni, midőn a keresztény-zsidó házasságból könnyen felbontható házasságot akart csinálni. Szinte csodáljuk, hogy a zsidó elmenesztő levél (Geht-brief), mit a zsidó a felesége markába nyomhat, nem talált a törvényjavaslatban felvételre. Elképzelhetjük, hogy minő viszontagságokon talál majd a törvény az életben keresztül menni, ha az a törvényjavaslat ugy talál törvény lenni, mint a hogy az meg van csinálva. Majd megtaláljuk érni azt az esetet, hogy a keresztény nőnek zsidóval való házasságát akkor is respectálni fogja az egyház, a midőn a házasságát a világi biróság felbontotta s ennek daczára sem fog a keresztény nő uj házasságra léphetni. Ujabb házasságkötési bonyodalom, a mit hála istennek, eddig még nem ismertünk.

És a törvényjavaslat bajain az korántsem segit, hogy a törvényhozási feladatnak számos szakaszban (75. §.) törekszik megfelelni, a mikor csak az lett volna a leghelyesebb eljárás, hogy az egész zsidó-keresztény házasságot a József császár patensébe illesztette volna bele azon szakasznak (10. §.) módositásával, mely a keresztény és nem-keresztény között való házasságot érvénytelennek jelenti ki. Tudjuk, hogy a házassági patens átalános házassági szabályzat, mely csak az 1790/1. évi 26. t. cz. által lett a protestánsokra szoritva. Abban a házassági pátensben a keresztény-zsidó házasság illő helyet talált volna. Minek az egész házassági jogot végig codificálni a keresztény-zsidó házasság kedvéért. Az egész törvény ugyis csak az időlegesség jellegével bir, mert reményelhető, hogy az átalános házasságjogi rendezésnek az ideje még is csak beköszönt. Az a pátens, a mi a protestánsoknak rendeltetett, az ujfajta házasságokra is jó lehet. A házassági pátens mondott szakaszának megváltoztatása mellett még csak néhány rendelkezésre lett volna szükség, mely azon közegeket illeti, melyek előtt a házasság kötendő, azon keresztény-zsidó házasságok teljes érintetlenül hagyásával, melyek a katholikus egyházi jog szerint találnak létrejönni. De a törvényhozási feladat ily megoldása mellett is szükséges

volna az, hogy a születési anyakönyvek vezetése is meghagyassék, a miről az eléggé hosszadalmas törvényjavaslat nem intézkedik. Azt gondolja talán, hogy a születések bejegyzését az eddigi közegek, papok és lelkészek is teljesiteni fognák, ugy hogy azt a leendő törvény folytán előállandó állapotok kivánni fogják. Tudva van ugyan, hogy a kihágásokról szóló büntetőtörvénykönyv 60. §-a az állam által törvényesnek elismert gyermekek törvénytelen születésüvé való bejegyzését kihágássá minősitette. Csak hogy a mint ennek eddig sem volt valami nagy értelme, ezután sem lesz. Az állam törvényei eddig is többfélék voltak. Igy a vegyes házasságra nézve kétféle törvény van most is az állam által elismerve, a melyek sokszor egymással ellenkeznek. Ehhez képest egy ugyanazon gyermek törvényes, meg törvénytelen is lehet. Bizony annak a 60. §-nak csakis szólama van, de nincs igazi rendelkezése. Nem sokkal külömben állnánk avval a 60. §-al a leendő törvényben foglalt házasságból származó ivadékokat illetőleg. A katholikus papot bajos lesz majd megbüntetni, ha a zsidó-keresztény házasságból született gyermekeket nem akarná törvényesnek bejegyezni. Mindenesetre jobb lesz, az uj házassági könyvek mellett, a születési könyveket is megrendelni. Eltemetni még csak el fogja a katholikus pap azt a felet, ki zsidóval lépett házasságra. Az uj közegekre tehát temetést bizni fölösleges lesz. Hanem a születési könyveknek nem szabad hiányzaniok. Ha eziránt intézkedik a törvényjavaslat, sokkal okosabban tette volna, mintha bennünket a házassági jog egyes tételeivel szerencsétlenit, miknek a részletes felderitése nem lehet e könyv feladata. Csak azt akarjuk még itt megjegyezni, hogy a törvényjavaslat bizonyára azon okból nem bánt el a József-féle pátens segitsége mellett a törvényhozási feladatával sokkal rövidebben, mivel az abban foglalt házasságot nem tudta méltatni.

Sokkal gyöngébb a törvényjavaslat azon részében, melyben a nemzetközi házassági jognak a tételeit akarja egybeállitani s melyben azt is kimondja, hogy honosoknak külföldön kötött házasságai a formaságok szempontjából külföldi törvények szerint itélendők meg e hazában. Ez már oly veszedelmes elv a maga átalánosságában, hogy azt a legerélyesebb megrovás nélkül nem is lehet hagyni. Azon kezdjük, hogy a magyar állam souverenitását egészen kiszolgáltatná.

Az ezt szabályozni akaró 68. §-a következőket mondja:

»Magyar honos férfi által a jelen törvény hatályba lépte után ennek területén kivül polgári hatóság előtt magyar vagy külföldi nővel kötött házasságának érvénye a jelen törvény szerint itélendő, azon kivétellel

1. hogy a házasságra lépő külföldi nő házasságkötési személyes képességére vonatkozólag azon állam törvényei alkalmazandók, a melyhez a házasságkötés idejekor tartozott, és

2. hogy a kihirdetésre, az ettől való felmentésre és az összeadás módjára vonatkozólag a házasságkötés helyének törvényei alkalmazandók.

Furcsán leszünk. Hogy az eddig nem lehetett, a mit a törvényjavaslat akar, hát erre bennünket Dósa Elek az ő Erdélyhoni jogtudományában (II. 44. l.) úgy tanitott meg, hogy Magyarország önállóságára, arra hivatkozott, hogy: »hazánk nem kormányoztathatik idegen törvények szerint, az 1791. 6. t.-cz. értelmében.« Ha Dósa Elek a közjogot a magánjoggal össze is zavarta, abban még is igaza volt, hogy erősen átérezte azt, hogy a házassági törvényhozását minden nemzetnek a legféltékenyebben kell őrizni, a törvényeitől eltérőt nem igen szabad eltűrnie. Semmi kétség, hogy a nemzeti önbecsérzet játszik abban, hogy a hazafiak a saját hazájuk törvényei szerint kössenek házasságot. Ország, a mely házassági jogában még azon az állásponton van, hogy a házasságkötés egyházi formáját főleg az egyházi jog szerint ismeri el szabály gyanánt, mint Magyarország, hát annak nem szabad, nem lehet házasságot máskép mint egyházi formában elismerni. Ez a szabály, melynek megdöntésén fárad a törvényjavaslat második része, a mi sokkal fontosabb része az egésznek, mint a keresztény-zsidó házasság. De annál még tovább is megy. Minden magyar állampolgárnak módot akar arra nyújtani, hogy még avval is, kit mint e hazának leányát szeret, külföldre vándorolhasson házasságot kötni, hogy a törvényjavaslat kedvezményeiben részesülhessen, minő az, hogy pap elé nem kell mennie, hogy a felbonthatlan házasság nyüge — a mint azt látni fogjuk — nem fogja nyomni. Fel tehát magyar katholikusok a vándor utra. A nász-út ugyis szokásban van. Végezzétek azt már a házasság kötése előtt. Igy minden esetre kevesebbet fogtok koczkáztatni. Ha már a nászút után nem ábrándultok ki, se baj, hisz felbontható házasság jut csak osztályrészetekül. Nem is kell áttérnetek, a felbontható házasság kezdettől fogva rendelkezésetekre áll.

Lássuk csak először is a locus regit actum elvét. Hogy is vagyunk ezzel az elvvel mai napság, midőn az egyes felekezetek joga áll az előtérben. A mi ép a katholikus házassági jogot illeti, annak más értelmet nem lehet adni, mint azt, hogy annak igen kevés jogosultsága lehet, miután a katholikus egyház joga universalis jog, melynek nincsenek oly határai, melyek ép valamely ország határával esnének össze. A locus regit actumnak csak arra tekintettel lehet értelme, hogy vannak helyek, hol a tridenti decretum (c. 1. sess. XXIV. de matr. ref.) nem kötelező s ily helyeken a pap (parochus) nélkül kötött házasság is megáll. Erre természetesen a continentalis államokban nagyon elvétve lehet eset. Angliában már megtörténhetnék az, hogy magyarországi alattvalók a házasságukat pap nélkül is megköthetnék, tehát akár grettna-greeni módra. Tudjuk, hogy ha a tridenti forma nem kötelező, a felek a házasságkötés akár mely módját választhatják, teszem a polgári hatóság előttit is. A locus regit actum az egyházi jogban is

el van ismerve.[1]) De ennek arra tekintettel, hogy a tridenti forma az európai államokban átalán elfogadottnak veendő, igen kevés tere van. Ebből következik, hogy átalán elmondhatni azt, hogy katholikus hazánkfiainak külföldön polgári hatóság előtt kötött házasságát érvénytelennek kell tartani. Ezt a jogállapotot, mi egy 1871. évi márt. 28-án kelt ministeri rendeletben is el van ismerve,[2]) a mi kedves törvényjavaslatunk egyszeriben ki akarná forgatni. Egy macska-ugrással akarná elérni azt, a mihez minden európai állam közül Magyarország áll ép a legtávolabb. Azt akarja, hogy a magyarországi házassági jogállapotokba külföldi jogrendszereknek szabad befolyásuk legyen. A hiba mindenesetre onnét ered, hogy az igazságügyi ministerium a kánoni jog ismerete elől nagyon is elzárkozottnak látszik. Azt a mi Ausztriában járhatja, Magyarországra alkalmazza, a mi meg arra mutat, hogy Ausztria és Magyarország jogi helyzete között nem tud külömbséget tenni. Nem látszik tudni, hogy az osztrák házassági jogállapotok polgári jellegüek, a mi Magyarországon — a Királyhágón innen való protestánsokat kivéve — nem létező. Nálunk tehát a locus regit actumról máskép kell beszélni, mint Ausztriában, habár itt is az egységes, a polgári törvénykönyvbe foglalt házassági jog daczára igen kényesek arra, hogy házassági törvényhozásokba külföldi törvényhozások eredményei ne kevertessenek. Ausztriában sincs a locus regit actum elve pártatlanul elismerve és annyival inkább nincs, mert bizony a házasságkötés azon formasága, hogy a házasság pap vagy lelkész előtt köttessék a házassági intézmény lényébe belevágónak tekinthető s igy a polgári hatóság előtt való formával nem egy könnyen pótolható,[3]) a mi elvben Savigny[4]) és

[1]) Még ha azt tennék is a felek, hogy a hazájukban élő tridenti házasságkötési forma kijátszása (in fraudem legis) okából mennének el a külföldre, megáll a házasságuk, ha csak ezt ugy kötötték, hogy a külföldi domiciliumot megszerezték. Richter Schulte i. m. 226. l.

[2]) Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das Kaiserthum Oesterreich. Wien, Manz-féle kiadás. Az ő felsége oldala melletti magyar királyi minister idézett keletü rendeletét emliti, mely szerint a magyar állam polgár külföldön polgári hatóság előtt kötött házassága érvénytelen.

[3]) Unger: System des oesterr. allg. Privatrechts. Leipzig, 1868. 210. l. Die Ehe ist im Inlande giltig, wenn sie im Auslande unter Beobachtung der ausländischen formen eingegangen wurde. Wenn jedoch das Recht der Heimat den giltigen Abschluss der Ehe an eine kirchliche Trauung bindet, so müsste die kirchliche Trauung auch im Auslande stattfinden, wen gleich das ausländische Recht die s. g. Civilehe kennt. Dies aus dem Grunde, weil die kirchliche Trauung nicht wie z. B. das Aufgebot zu dem blos äusseren Formen gehört sondern ein inneres Erfoderniss des Actes selbst ausmacht. Persze, hogy Rittner i. m. 48. l. más nézetnek hódol, mi valószinüleg összeköttetésben áll azon általa táplált kívánsággal, hogy a házassági codificatio abban álljon, hogy az állam egyátalán a polgári hatóság előtti házasságkötést létesitse,

[4]) Savigny: System 1849. VIII. 357. l.

Thől[1]) által is el van ismerve.[2]) Bármint legyen az azonban, hogy locus regit actum, erről a kanoni jog irányában, mely hazai törvény, még is csak másként kellene szólani, mint a hogy a törvényjavaslat. A törvényjavaslat kigyót akarna ikeriteni madárral. Az álláspontjának némi tetszhetősége csak a József császár patenséből kiindulva lehetne, melynek 41. §-a szerint:

Circa modum copulationis subditi nostri quoad matrimonia per ipsos in exteris provinciis contrahenda constitutioni huic alligati non sunt, verum sufficit, si ea tenus leges provinciae, ubi copulatio fit observentur.

Nem csoda, ha a törvényjavaslat ezen szakaszt hozza fel a maga indokolására, de feledi, hogy a szakasz — ha az úgy is vétetik, a minőnek állittatik — az ország nagyon kis töredékére irányadó. De még arra a kis töredékre nézve sincs igaza. A magyarázata az ország Királyhágón illető protestánsokat sem fogná megnyugtatni. A protestáns tudat nincs kielégitve azzal, ha a felek oly házasságban élnének, melyről a protestáns egyháznak nincs tudomása abból, hogy a felek házasságkötésre elébe jöttek. (lásd e munka 254. lapját). Maga a 41. §. sem látszik oly veszedelmesnek, a minőnek a törvényjavaslat állitja. A 41. §-ban az a szó, hogy »copulatió« benfoglaltatik, a minek talán még sem lehet azt az értelmet tulajdonitani, hogy abban a polgári házasságkötés benfoglaltatik. 1786-ban a franczia polgári házasság intézménye, mely a világot bejárta, még nem volt proclamálva, azt még is talán bajos elhinni, hogy a József császár ép Hollandiához akart volna alkalmazkodni, hol polgári hatóság előtti házasság régtől fogva divatban volt. Hisz itt sem volt a polgári hatóság előtti házasság átalában behozva, a mint így behozva Angliában sem volt. Bizonyára, a midőn a patens 41. §-a magyaráztatott, nem lett volna ártalmas azt a magyarázatot az 1786. évi állapotokhoz képest megtenni. A josefinis-

---

[1]) Thöl: Einleitung in das deutsche Privatrecht 1851. 80. §. 1. 2. és 83. §.

[2]) Még Laurent is (Le droit civil international IV. Bruxelles-Paris 1880. 486. l. a keresztény házassági jognak nem kis ellensége a locus regit actum elvének a házasságkötés dolgában elismertté váltát attól feltételezi, ha a polgári hatóság előtti házasságkötés általánosan elterjedett lesz: Si le mariage civil etait établi partout tel qu'il existe dans plusieurs paÿs de l'Europe, avec l'intervention d'un officier public établi pour solenniser les mariages, le problème serait résolu. Ce serait l'application universelle de la règle admise par le droit des gens, locus regit actum. Ce suppose que partout l'Etat est secularisé, que partout il s'est dégagé des liens qui l'enchaînaient à la religion et a l'Eglise. A zürichi codex (114. §.) a locus regit actum elvének alkalmazhatóságát idegen házasságkötési formára nézve kivételkép csak ugy engedte meg, ha arra nézve minden egyes esetben a főtörvényszék (Obergericht) és a kormánytanács (Regierungsrath) egyetértésre jutottak. Hanem hát a birósági gyakorlat szorosan ahhoz tartotta magát, hogy a házasságkötés pap vagy lelkész előtt ujittassék meg. Bluntschli: Das zürcherische Personen- und Familien-recht. Zürich, 1872. 125. l.

musnak a rendszere sem kedvező az igazságügyministeriumi magyarázatnak. Az nem jelenti az állam és egyház különválását, a mely gondolat hozta létre az európai polgári házasságok nagy intézményeit, de az egyházat mint az állam engedelmesét nézte s ezen szempontból tekintette a házasságkötést is. Bármiként is álljon a 41. §. magyarázata, nem illő meghazudtolni a magyar állam házassági intézményeit. Ugyan minő hirnevet szerezne az nekünk magyaroknak a külföldön, ha magyar honosaink a külföldi anyakönyvvezetői hivatalok helyiségeit látogatnák házasságkötés czéljára s a feltünő jelenség miatt való kérdezősködésre azt felelgetnék, hogy a magyar állam házassági intézményei igen roszak, ezt maga a magyar állam is belátta, s hogy alattvalóinak módot nyujtson a polgári hatóságok előtti házasságkötésekre, hát ezt ugy tette meg, hogy a házasságkötésre való kivándorlásokat elősegitő törvényt csinált. A kik a pellengérre állitásnak ezt a módját akarják, azok szavazzák meg a törvényt. Az lehetetlen, hogy a kipróbált hazafiak, magok az intéző kormányférfiak azt akarták volna, a mi abban a törvényjavaslatban foglaltatik. Csak az történt, hogy a törvényjavaslatba olyasvalami került bele, a minek a horderejét nem vettek kellő módon fontolóra. Egy lelketlen codificationalis időjárás szülöttje a törvényjavaslat, mely mindent ismer, csak azt nem, a mi előtte fekszik, saját nemzetének jogi életét. Külföldi ujdonsült törvények szóhangzatának mámorában recipiál, fordit, azt se tudja igazában, hogy mit s ilyen eljárás mellett akar törvényhozó lenni. Nem is azt teszi, hogy a későbbi törvényt akkor forditaná le, mikor már az előbbi belekerült a magyar törvénytárba. Nem. Mindjárt a legujabb után nyul. Igy születnek az eget rázó codificationalis művek, a mi még talán ment addig, a mig nem került oly becsületbe vágó intézményre a sor, minő a házasság. Itt azonban talán már felsül az a nehány év óta követett eljárás. Bizton reméllem. A házasság kérdéshez a magyar nép is csak konyit egy kicsit. A vezetői sem hiányzanak. Az egyház előljárói méltányolni fogják tudni azt, a miről szó van. Az evangelium szavait a hazafiság, a nemzeti becsület vértjével is fel lehet fegyverezni. Igy a nép is jobban megérti. És nem kell várni a világért sem holmi szakférfiak nyilatkozataira. Itt az ideje és legfőbb ideje annak, hogy tenni kell. Mert már ugy állunk, hogy a törvénycsinálás, a codificatio nem hogy megmentené Magyarországot, de a sírja, legalább az erkölcseinek a sirja talál lenni. Ezt most már mind érezzük, a midőn abba vágó dolog készül, a mi a házasságot illeti. Legalább azt ne engedjük, hogy a házasságköteséink a külföldi piaczra vitessenek, a mi bizony nem igen válna becsületünkre. Ne a zsidó-keresztény házasság bántson bennünket, de az, hogy a keresztény házasságok vándoruton való kötését készitő javaslattal van dolgunk. Annak a legnagyobb támadásnak, a mi ellenök intéztetik, a legélesebb fegyverét az egyháznak a főrendiházban ülő képviselői,

a 68. §-ban keressék, melylyel kapcsolatban, a 68. §. intézkedésének megkedveltetésére s abból származó következményként a 71. §. a következőket mondja:

»A királyi törvényszékek előtt inditott váló-perekben, a melyek a jelen törvény hatálya területén kivül polgári hatóság előtt kötött házasságokra vonatkoznak, a jelen törvény első részének a házastársak időleges elválásáról és a házassági kötelék felbontásáról szóló rendelkezési alkalmazandók.«

Ez a szakasz akar annak a jutalmazása lenni, ha a felek a 68. §-ban kinálkozó alkalmat megragadják. Egyenes felhivás a magyar honosok részére az, a mi a 68. §. foglaltatik s a mi már abból is kitünik, hogy az nem csupán a külföldiek vagy külföldinek belföldivel való házasságkötését illeti, de az a magyar honosok egymásközötti házasságára is szabva van a 71. §. jótéteményével egyetemben. Majd ezek a szakaszok a csak az országban szereplő jog irányában mint valóságos jogi kedvezmények (beneficia juris) fognak érvényesülni s a tulajdonképi nemzeti jog (ius civile) megbélyegzését fogják képviselni. A nemzeti jog majd csak a parasztosztályra lesz szánva, melynek nincs meg a módja házasságkötés okából a külföldre rándulni, a magyar kaputososztálynak pedig olyan nemzetközi jog (jus gentium) jut osztályrészeül, mely őt a saját hazai jogintézményeitől elidegeniti s még azt is eszközölni fogja, hogy a külföldön a saját jogi intézményeink miatt meg fognak bennünket vetni. Eddig csak bizonyos erdélyi házasságok miatt jöttünk egy kissé rosz hirbe, melyeket természetesen külföldiek jöttek hozzánk kötni. Az egészet egy felekezetnek a házassági autonomiájával való visszaélése okozta, melynél a magyar állam csak közvetve volt érintve. De ime most egy törvény készül a magyar állam saját erejéből, a mely a nemzetet a saját hazájából kifelé tereli. Semmi kétség sem lehet józanul az iránt, hogy a törvényjavaslat nem sikerülhet. Bármiként gondolkozzék is valaki a házassági törvényhozás feladatairól Magyarországon, akarjon bár legmesszebb menő polgári házasságot, azt nem fogja akarhatni, hogy szentesitett törvény által a saját, továbbra is megmaradó intézményeinket meghazudtoljuk. A saját szenyesünket nem fogjuk a világ szeme láttára mosogatni úgy, hogy a külföldnek mindennap arról legyen alkalma meggyőződni, hogy mi a saját jogintézményeinket mennyire alábecsüljük s azok bajait az ő intézményeik segitségével akarjuk és tudjuk csak orvosolni. A nemzeti együvévalóságnak sokkal erősebbnek kell lenni arra nézve, hogy a törvényjavaslat ellenében sorakozzunk. Nem lehetne csodálni, ha még az előhaladni akaró elemek magától a haladás ügyétől el találnának tántorodni. Pedig tudjuk, hogy a házassági jog rendezésére minő kiáltó szükségünk van. Fájó, ha a fel-

adat a jelen törvényjavaslat által annyira hitelt vesztetté válnék, hogy a becsületes munkához való hozzálátás még továbbra is elhuzódnék s zavartalanúl nem haladnánk a czél felé, mely Magyarország házassági jogának törvény által rendezése s a melytől függ a magyar polgári törvénykönyv egészséges megalkotása.

A törvényjavaslat, mint reménylem legalább azon részében elbukott kisérletről, mely a külföldön kötött polgári házasságról szól, egy nagy tanuságot jegyezzünk fel.

Vannak intézmények, melyek megvalósítása bizonyos fejlettségi fokon elkerülhetlen. Ilyen a polgári házasság intézménye, mely alatt nem kell ép a polgári hatóság előtti házasság intézményét érteni. A polgári házasság a maga lényege szerint úgy is polgári lehet, ha a házassági intézmény szabályozásában csak az történik, hogy a házasság ügyét az állam veszi a kezébe, s ez úgy történik, hogy az egyháznak csak annyit enged, hogy a házasságkötésnél, mely azonban minden tekintetben csak az állam szabályai szerint létesülhet, segédkezzék, sőt ezt tőle egy bizonyos határig el is várja. Igy létesiti az állam a polgári házasság intézményét egyházi házasságkötési forma mellett. Ez az alapgondolat, a melynél azonban az állam a felekezeteknek a mondottnál többet nem enged. A dispensátió és biráskodás ügyét is erősen a kezeiben tartja. Ha az előadottaknál az állam tovább megy, ez úgy történik, hogy a mennyiben az egyházakra a házasságkötéseknél nem számithat, a házasságkötésekre nézve polgári közegeket állit fel, a mi arra tekintettel kikerülhetlen, hogy az állam a házasság szabályozásában a társadalmat az egészében tartozik felölelni s a melynél abból a szempontból indul ki, hogy ha a társadalom nagy zömének a kielégitésére szolgál is az, hogy a házasságkötésre egyházi forma létezik, kisegitőleg olyan házasságokat is kell engedni, melyek az egyházi házasságkötési formában nem helyezhetők el, tehát arra a segitségre szorulnak, hogy polgári közeg előtt köttessenek. Igy is még megtartotta az állam a házasságra vonatkozó hatalmát s azt korántsem bizza az egyházak kényére. Végső eredményben az történik, a mit az állam akar, s a társadalom meg van kimélve attól, hogy az állam és egyház közötti mérközéseknek ép a házasság intézményében áldozatul essék, a mi az oly polgári házassági intézményeknél történik, melyekben az államra nézve az egyház egyátalán nem létező. A polgári házasság intézményének ezen mérve az a mi közönségesen polgári házasságnak szokott neveztetni s a mivel szemben az a polgári házasság, mely e könyvben inditványoztatik, mert azt a házasságot csak ott látják, hol a házasságkötés közege polgári, kisegitő polgári házasságnak neveztetik, habár ez az elnevezés a tervbe veendő intézménynek kis körét érinti s nem azt a másik aránytalanúl nagyobb részét, mely

szép csöndesen egyházi formában létesülne, habár ez is polgári törvényben lenne szabályozva, fölötte polgári biró itélne s mielőtt még megköttetnék, arra nézve a szükséghez képest a dispensatiót is polgári hatóság adná. Ezek a körvonalai azon házassági intézménynek, melyben hazánk népét a házassági jogélet terén szerencséltetni jónak tartanám. A mondott módon az egész házassági intézmény az állam megteremtette alapra helyeztetnék, anélkül, hogy oly hatalmas érdekkörök, mint az egyházak magokat egészen kivetkőztetve érezhetnék. Tudjuk, hogy az állam és az egyház harczai a házassági jog terén nem valami üdvösek. Igaz, hogy ezek a harczok már akkor is kikerülhetlenek lesznek, ha az állam látja el a házassági törvényhozást, ámbár ezen a téren az egyházaknak azt megtenné, hogy az engedékenység végső határáig elmenne. De akkor aztán aziránt is bizonyos lehet, hogy azok a nézeteltérések, melyek az állam és egyház között lesznek, a népre hatólag nem lesznek szithatók. A harczok legfeljebb a jogászok és egyháziak között fognak folyni, a harcz a népre, melynek ősi szokásai a házasságkötés egyházi formája által ki lesznek elégítve, nem lesz átvihető. Igy aztán az állam és egyház is békésebben meg lesznek egymás mellett, mint külömben. A külömböző felfogás az egyház és állam részéről inkább csak az átmeneti korszakban lesz észlelhető.

A mint a viszonyok eddig fejlődtek, annak már nagyon is eljött az ideje, hogy a házassági jog rendeztessék. A törvényjavaslat, mely most napirenden van, éreztetheti azt, hogy a dolgok fejlődésének rendes utja és módja veszélyeztetve van, veszélyeztetve annál fogva, mert a helyes megoldás még mindig késleltetve van. Az emberek a miatt, hogy feszélyezve vannak, igen monstruozus dolgokat gondolnak ki. Bizonyitja a törvényjavaslat, a mely ha elbukott, a probálgatásoknak nem lesz vége. A tervezők most az egyszer hosszú orral fognak távozni. De ha a dolgok fejlődése ezután sem hagyatik a rendes kerékvágásban, úgy könnyen vihar támadhat. A viharban majd radicalis eszközökhöz fognak nyúlni az intézők. Ma még az állam és egyház között a békés megoldásnak a módja kinálkozik. Ha az állam a helyes ösvényre rá talál lépni, nem kell elijeszteni, külömben zavarában a franczia vagy németbirodalmi polgári házassággal akar majd magán segiteni s nem úgy hogy az ország határain kivül élő intézményeknek hasznát engedi venni a honlakosok által, de úgy hogy azt a külföldi polgári házasságot is be találja a nemzet szivébe telepiteni. És ennek aztán legkevésbé az egyház venné a hasznát. Igaz, hogy az állam is megkeserülné s a harczoknak hossza-vége sem lenne, de annak az utja egyengetve lenne, hogy az egyház és állam külön váljanak. Ma ezen tendentiára még senki sem gondol. A magyar politika még nem vette napi rendjére azt, a mi a történelmileg fejlődött viszony megbontását akarná. Még hivek

vagyunk a történeti magyar államhoz,[1]) s a mi a házasságot illeti azon traditióknak is, melyek kimélhetők, hivei akarunk maradni, midőn a házasság állami szabályozásának feladatát kell valósitani. Még ma is elismerjük annak a nagy horderejét, a mint Kálmán király a házasságkötést szabályozta, s a mint azt az utána következő nemzedékeknek örökéül hagyta, és ezt annál is inkább elismerjük, mért ép ez az, a mit az egyháznál még meg lehet hagyni. Ezt annyival inkább tiszteljük, mert a házasságok rendjének, egyéb jogi természetü elemeit az állam kezében kell központositani még abból a szempontból is, hogy a vallás a házassági ügyben megtartsa az őt megillető hivatását, melyet ma sokkal könnyebben lehet kijátszani, mint akár ha majd a törvényhozás a házassági jogrendet lehetőleg általánositotta. A közönséges jogot (jus commune) a házasságkötésre nézve az aztán nem zavarhatná, hogy az állam mint kisegitő házasságkötési formát, mint külön jogot, jobban mondva az egység jogelvén alapuló törvényének egyik külön ágazatát (jus singulare) a polgári házasságkötési formát alkalmazná. Ez annyival kevésbé lehetne sértő, mert azt csak szükségből alkalmazná, mint az őt megillető intézkedő hatalom kifolyását.

Tudni való, hogy avval a házassági intézménynyel, melyet akarunk, az egész országnak, s különösen a katholikus egyháznak már volt dolga. A házassági patens teljes érvényben létének idejéből (1786—1790) tudjuk, hogy sok olyan nehézség le lett győzve, mely abból származott, hogy a házasság ügyét az állam önhatalmából szabályozta. Maga a katholikus egyház a házassági ügyekben való világi biráskodással is el tudott számolni. A mienkéhez hasonló jogi rendszer mellé Ausztriában a főpapság Rómából kapta a maga utasitását, mely a világi és egyházi jogrendszernek egymáshoz való közelebb hozását elősegité illetőleg arra hatott, hogy a világi és egyházi jog bizonyos együtt müködésben szolgált a közönség javára. Nincs tehát legyőzhetlen akadályról szó. Próbált uton haladnánk. A gyakorlati életben pedig annál kevésbe akadnánk fel, mert azt mellőznők, a mi a József-féle rendszerben az egyházra nézve legkényesebb volt, hogy tudniillik a házasságkötéseknél való jelenlétre reá volt szoritandó. Ezt a kényes állapotot nem varázsolnók vissza. A házasságkötés céljára szol-

[1]) Igen helyesen mondja Trefort Ágoston vallás és közoktatásügyi minister a »Budapesti Szemle« ez évi folyamának mártiusi számában a szerkesztőhöz intézett levelében, a mi parlamenti egyik beszédére emlékeztet, a következőket: »Érintettem végre hogy a vallásos vagy egyházi eszme felekezetlenséghez ne vezessen, mert a mint máskor mondottam positiv vallás nélkül nincs positiv jog, szükséges, hogy minden egyház hiveinek kedélyére és erkölcsiségére hasson — nevelni kell ez irányban ily szerepekre a papokat s óvakodni kell az extravagantiáktól.« A positiv vallás és positiv jog összefüggése valójában oly gondolat, melynek akkorára igen jó hasznát lehet venni ha majd a házasság törvényhozási rendezésére kerül a sor.

gáló polgári hatóság megteremtése oly esetekre, midőn az egyház nem akar a házasságkötésben szerepet vinni, azon a bajon, a mi okvetlen előállana, segiteni fogna. Az egyház csak azon természetes hivatására volna hivatva, hogy minden lehetőt elkövessen, hogy a felek a házasságkötésre eléje jőjjenek. Igy aztán egyes esetekben az is elérhető volna, hogy a keresztény-zsidó házasság az egyház előtt jönne létre, a mi a leghathatósabban istápolná azt, hogy egy fajnak igaz beolvadása elősegittetnék. Tagadhatlan, hogy azon keresztény-zsidó házasságok lennének a legirigyeltebbek, amikor a felek nem volnának kénytelenek a polgári hatóság elé menni. Az egyház elöljárói igen sokat tehetnének egy jó ügy érdekében. Egyes szórványosan előforduló dispensationális esetek igen jó hatnának még azon házassági esetekre is, melyek dispensatió nélkül jöttek létre. A törekvést a dispensatió után előtérbe állitaná s igy az uj intézményt a kinövéseire nézve is ellensulyozná.[1])

Láttuk, hogy mi a magyar állam feladata, melynek mérvét a létező szükség szabja meg, a mi mellett a törvényhozás sokkal realisabb utat követne, mint ha intézményeket csak intézmények kedvéért valósitana.

Most még nincs készen ez vagy ama javaslat. Az egyéneket még nem bánthatják egyéni hiúságok. Bizonyos dolgokat előre jól ki kellene gondolni. Egyik-másik javaslat elkészitésére ne szánjuk el magunkat hamarjában, a mi ha kész, csak a támadás meg a védés osztja kétfelé az embereket. A megvalósitandó intézményt előbb javaslatok nélkül kellene megvitatni, a mely szempont egyedül tartott engem attól vissza, hogy kész javaslattal álljak elő.

Lehet, hogy hazánk jogi életéből egyik-másik jelenség a figyelmemet elkerülte. A nagy törvényhozási feladat megérdemelné, hogy minden együtt legyen. Valójában avval lehet a házassági codificatió nagy feladatát szolgálni, ha a hazai jogélet jelenségeit — akár a történelmi multból — felderitjük. Házassági törvényhozó a história szövétnekével kezében járhatja csak a maga biztos utját. Semmiféle codificatióban nem boszulhatja meg magát úgy a történelmileg meglett dolgok ignorálása, félrevetése, mint a házassági codificatióban. Hogy a történelem figyelembe vétele a haladást nem akadályozza, talán e könyv törekvése is elárulja.

[1]) A magam részéről a zsidó-keresztény házasság szabályozásánál tekintettel volnék arra, hogy a létező jogi intézményeket már az alkalmazkodás szempontjából is felhasználjam. Ennek a czélnak szolgál az a törvénytervezet, melyet a függelék végén közlök tekintettel azon végső szükségre, melybe a keresztény-zsidó házasság dolgát a képviselőház igazságügyi bizottságának egészen ferde uton haladó határozásai hozták.

FÜGGELÉK

I. Nos Josephus Secundus, Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus etc. etc.

Damus pro Memoria, quod Nos gravitatem Contractuum matrimonialium, eorumque in singularium non minus familiarum, quam et ipsius Status publici felicitatem influxum animo clementer revolventes, Constitutionesque hac in materia praeexistentes intento fini haud satis accomodas esse perspicientes, clementer decreverimus, quoad Sponsalia non minus, ac validitatem, vel invaliditatem Contractuum matrimonialium, effectusque eorundem Civiles, atque adeo etiam, quatenus susceptae proles pro legitimis, vel illegitimis considerendae veniant, relate etiam ad Regnum Nostrum Hungariae, Partesque eidem adnexas interea quoque, donec hanc in rem in subsecutura Regni Diaeta, communi Statuum et Ordinum Regni Consilio ulteriora concludi valeant, certiora Principia praesenti Constitutione Nostra defigere. Quod proinde Sponsalia attinet, cum haec nec Statui publico, nec privatis utilia, ast potius utrisque reflexe ad coacta Matrimonia plurimum damnosa sint, idcirco quaemadmodum Contractus Sponsalisticos in Regno quoque Nostro Hungariae, et Partibus eidem adnexis penitus abolendos, et abrogandos anno adhuc 1783. per solitas Circulares medio Consilii Nostri Regii Locumtenentialis Hungarici ordinavimus, ita porro clementer statuimus, ut

1mo Quaelibet Sponsalia, id est Contractus illi, per quos vir et mulier se praevie ad contrahendum Matrimonium obligant, pro nullis et irritis habeantur.

2do Si proinde Sponsalia ejusmodi hoc non obstante contrahantur, Contractus talis quocunque demum modo conceptus, et quibuscunque solennitatibus provisus nec obligationem quoad matrimonium ineundum post se trahere, nec secus vel minimum legalem effectum habere possit.

3tio Eo minus autem ex impraegnatione post contracta sponsalia intercedente, obligatio ad ineundum matrimonium oriri valebit, verum impraegnatio talis non secus, ac alia, quae absque praecedentibus Sponsalibus intercessit, consideranda erit.

4to Sponsalia per quempiam e Subditis Nostris in exteris Provinciis ubicunque contracta in ditionibus Nostris nullum sortientur vigorem.

5to Omnes Contractus matrimoniales in futurum taliter concinnandi erunt; quod postquam NN. cum NN. matrimonio jungi decrevit, quoad sequentes Conditionis inter ipsos coalitum sit, quae post subsecutam Copulationem vigorem suum obtinebunt.

Quod autem ipsum Matrimonium concernit.

§. 1.

Matrimonium in se ipso ut Contractus Civilis consideratum, prout et ex Contractu hoc fluentia, et Contrahentibus invicem competentia jura, et obligationes vim, et efffcaciam omnem ex toto, et unice a praesenti Constitutione pro futuro obtinebunt, ac proinde decisio etiam litium eatenus oriundarum foris Nostrís judiciariis Civilibus competere debebit.

§. 2.

Cuivis integrum est Contractum Matrimonii inire, quem Nos per hancce infra declarandam Constitutionem pro incapaci non declaramus, et quidem.

§. 3.

Primo: Ad ineundum Contractum Matrimonii incapaces sunt Minorennes, nisi praevie Patris sui legitimi, vel eo non praeexistente Avi Paterni Consensum impetrent.

§. 4.

Si tamen pater, vel Avus consensum suum deneget, et proles post aliquod temporis spatium petitum suum incassum reiterent, clementer concedimus, ut hae, vel Pars illa, quacum ineundum matrimonium difficultatur, prout et Pater, vel Tutor ejusdem semet eatenus ad competens judicium Saeculare convertere possit.

§. 5.

Si Judicium audito Patre, vel Avo causas denegati Consensus fundatas esse adinveniat, petitum modalitate Circumstantiis accommodanda rejiciet. Quodsi nihilominus hi fundatas negati Consensus causas adducere nequirent, experimentum praevie faciendum erit, annon iidem placida modalitate, aut etiam concesso aliqua pro re uberius expendenda tempore ad praebendum Consensum permoveri valeant. Hoc vero itidem absque

effectu tentato Judicium Consensum suum ex officio elargietur, ac Matri monium in his Circumstantiis initum non modo plenam consequetur vali ditatem, verum illud neque prolibus relate ad jura earundam ulla ration praejudicare valebit.

§. 6.

Si contra Minorennes absque consensu Patris, vel Avi aut contra expressam eorundem prohibitionem absque implorato Judicis consensu, vel plane in obversum denegati per Judicium petiti matrimonium contraherent, illud ob defectum requisiti Consensus simpliciter, et penitus nullum erit, adeoquo omni effectu destituetur.

§. 7.

In Casu attamen eo, quo Pater, vel Avus paternus in vivis quidem esset, Judicium nihilominus eos a tutela sive ob spontaneam eorundem Renunciationem, sive ex alia fundata Reflexione removendos adinvenisset, per consequens alium Tutorem constituisset, proles ultra Consensum Patris, vel Avi, Tutoris quoque Cônsensum exoperari tenebuntur. Si hi inter se differant, res per Judicium decidenda erit.

§. 8.

Secundo: Mortuo Patre, vel Avo Paterno proles minorennes absque consensu eorum, sub quorum cura constituuntur, Matrimonium inire nequeunt. In hac tamen casu solus Tutoris consensus non sufficiet, verum Judicii quoque annutus implorandus erit.

§. 9.

Si tamen nec ipse Tutor Consensum praebere, nec Judicium concernens eatenus adire vellet, liberum esto Minorenni, aut nomine ejus alteri modalitate in §. 4. attacta semet ad Judicium convertere; quod subin audito Tutore, id, quod aequum videbitur, ordinandum habebit.

§. 10.

Tertio: Matrimonium inter subditum Nostrum Religioni Christianae addictum, et alium Religione huic non addictum pro nullo, et invalido declaramus.

§. 11.

Quarto: Vir cum muliere, vel mulier cum viro jam semel matrimonii vinculo nexa tamdiu, donec Matrimonium tale durat, secundum Matrimonium inire nequit, hocque si initum sit, pro nullo habendum est.

§. 12.

Si proinde personae, quae jam conjugatae erant, novum Matrimonium inire vellent, tales nisi de morte primi conjugis in loco illo, ubi Matrimonio jungi volunt, publica notorietate constet, ad secundum Matrimonium tamdiu admitti nequeunt, donec mortem prioris conjugis sufficienter, et legaliter edocuerint.

§. 13.

Quinto: Sanguine junctos ad ineundum inter se Matrimonium pro incapacibus modo sequenti declaramus: In Linea descendenti incapacitas haec in infinitum, in Linea vero collaterali non ultra semet extendet, quam inter fratrem et sororem, nec non inter fratrem, et alterius fratris, vel sororis filiam, uti et vice versa inter sororem, et hujus fratris, vel sororis filium, demum inter proles duorum fratrum, vel sororum, aut vero fratris, et sororis.

§. 14.

Incapacitas haec ad ineundum Matrimonium inter collaterales absque discrimine intelligenda est non solum in eo casu, si fratres, et sorores ab uno eodemque Patre, ac ab una eademque matre descendant, sed etiam tunc, si solummodo Patrem, vel Matrem communem habuerint, id quod de Consanguineis non tantum ex legitimo, sed etiam illegitimo Thoro natis intelligitur.

§. 15.

Sexto: Affinitas quoque personas sibi invicem proxima affinitate junctas ad ineundum Matrimonium incapaces reddit; haec tamen incapacitas solum ad personas §. 13. et 14. memoratas restringenda est; utpote marito cum ibidem denotatis Consanguineis uxoris suae et vice versa mulieri aeque cum ibidem memoratis Consanguineis mariti sui conjugium inire integrum non est. Affinitas haec relate ad Contractum Civilem ex valido duntaxat Matrimonio, non autem ex illegitimo Concubitu oritur, et hinc Concubitus hujusmodi impedimentum Matrimonii, ut contractus civilis respectu praedeclaratorum Consanguineorum neutiquam constituit.

§. 16.

Si nihilominus in peculiari quopiam casu graves omnino rationes Matrimonium inter personas consanguineitate, aut affinitate juxta praemissa junctas admittendum suadentes occurrerent, Casus eiusmodi praevie semper Nobis repraesentandus erit, et nonnisi post obtentum benignum

Indultum Nostrum eatenus forum Ecclesiasticum interpellare liberum erit. Illae e contra Personae consanguineitate, vel affinitate sibi invicem junctae, quas Nos ad contrahendum Matrimonium hisce pro incapacibus non declaramus, semet eatenus solum apud Episcopum suum Dioecesanum, si stimulos conscientiae senserint, insinuare possunt.

§. 17.

Septimo: Qui mulierem aliquam violenter rapuit, validum cum ea matrimonium contrahere nequit, si tamen illa postquam extra potestatem raptoris fuerit, in Matrimonium cum eo contrahendum consentiat, matrimonio tali nullum amplius impedimentum ponendum erit.

§. 18.

Octavo: Non absimiliter adulterum, et adulteram pro incapacibus ad ineundum mutuo Matrimonium declaramus, si commissum adulterium ante contractum Matrimonium judicialiter edoctum fuit.

§. 19.

Nono: Incapaces pariter sunt illi, qui conjugem partis unius intento Matrimonio obicem ponentem occiderunt, seu dein occisio per se ipsos, seu vero medio alterius ipsis committentibus, seu praeterea accedente partis utriusque Consensu, seu vero per unam solum partem absque scitu, et voluntate alterius perpetrata sit.

§. 20.

Decimo: Personae militares absque Regiminis, Corporis vel alterius Superioritatis suae scripto indultu Matrimonium contrahere nequent, et non modo Matrimonium contra hocce Interdictum Nostrum initum invalidum, et nullum erit, verum insuper Partes, et Parochus, Pastor, vel Popa, qui militares Personas absque praescripto indultu copulaverint, pro ratione Circumstantiarum punientur.

§. 21.

Intuitu incapacitatis ineundi Matrimonii in Ecclesia Catholica cum Statu Ecclesiastico, vel Religioso, et cum emissis Ordinis votis connexae, nihil hacce Constitutione Nostra immutandum clementer decrevimus.

§. 22.

Contractus Matrimonialis per id concluditur, si vir et mulier mutuo consentiant ad ineundam indissolubilem unionem fine eo, ut proles generent, et juribus Statui huic cohaerentibus fruantur.

§. 23.

Consensus in Matrimonium clare, et perspicue exprimendus, ac per ipsas Partes dandus est; Benigne equidem concedimus, ut Matrimonium medio etiam Plenipotentarii concludi valeat, tale attamen Matrimonium in illo duntaxat Casu validum erit, si Plenipotentia ad Matrimonium determinatae alicujus personae directa sit, et si illud eodem tempore, dum Plenipotentiarius Matrimonium conclusit, revocatum non fuerit.

§. 24.

Quidquid consensum impedit, id etiam valorem Matrimonii infringit. Quamobrem illi, qui rationis compotes non sunt, nisi lucida intervalla habeant, sub quibus jura, et obligationes Status conjugalis perspicere valeant, Matrimonium valide contrahere nequeunt. Surdi attamen et muti, qui consensum suum per signa manifestare possunt, ab ineundo Matrimoio neutiquam arcendi sunt.

§. 25.

Irritum et nullum est Matrimonium etiam tunc, dum quoad Personam, quacum Matrimonium initur, error intercedit; error tamen in accidentalibus, aut qualitatibus Personae interveniens validitatem Matrimonii non impedit, nisi qualitas ejusmodi essentialem in persona mutationem faciat, et Parte ex una consensus ad hanc qualitatem expresse restrictus, ex altera vero Parte qualitas talis falso simulata fuisset.

§. 26.

Nullitatem matrimonii ad eum quoque casum extendimus, si mulier tempore contracti Matrimonii a tertio gravida esset, et Circumstantia haec futuro ejusdem Marito ignota fuisset, isque ut primum de graviditate probae eidem suppetebant, id ipsum in sua Competentia remonstrasset, ac una edocuisset, sibi antea nihil eatenus constitisse.

§. 27.

Obstat etiam valori Matrimonii, si Consensus metu et vi extortus esset, et metus fine extorquendi Consensus incussus, ac talis fuisset, ut Persona metum incussum allegans eidem resistere non potuerit.

§. 28.

Jus Matrimonium ex errore, aut metu contractum velut irritum impugnandi ei soli competit, qui in errore versatus, aut cui metus incussus est, neutiquam vero alteri parti, respectu cujus nec error, nec coactio inter-

cessit, sed nec Pars in errore versata, aut coactionem passa deinceps audienda est, si post detectum errorem, vel cessantem metum Consensum suum vel expresse, vel per spontanee continuatam conjugalem cohabitationem renovasset.

§. 29.

Clementer nihilominus declaramus Nos non quemlibet expressum Consensum pro sufficienti ad contrahendum Matrimonium agnoscere, sed pro substantia Contractus Matrimonii, et Conditione inevitabiliter necessaria statuere, ut mutuus in Matrimonium Consensus praesente Parocho, Pastore, aut Popa, in cujus Parochia, vel Districtu Sponsi resident, praesentibus item duobus Testibus exprimatur, eo tamen Parochis, Pastoribus, vel Popis admisso, ut hi loco sui alium etiam nomine suo Matrimonio ineundo interfuturum constituere possint.

§. 30.

Ubi Sponsus, et Sponsa sub diversas Parochias pertinent, sufficit, si Consensus in Matrimonium coram Parocho, Pastore, vel Popa seu Sponsi seu Sponsae declaretur.

§. 31.

Quodlibet Matrimonium, priusquam ineatur, in Ecclesia Parochiali personarum desponsatarum die quopiam Dominica, aut Festo de praecepto tempore Concionis, aut dum secus Populus sufficienter congregatus est, publice promulgari, occassione Promulgationis hujus Sponsi aeque, ac Sponsae, Nomen, Cognomen, Locus Natalis, et Status, seu Conditio clare denotari, haecque Promulgatio duabus adhuc Dominicis, vel Festis diebus repeti debet, ut quilibet cognitum fors sibi Matrimonium tale dirimens impedimentum debite detegendi tempus habeat.

§. 32.

Si Personae desponsatae sub diversas Parochias pertineant, trina Promulgatio in utriusque Parochia praemittenda est, quin imo si alterutra Pars in actuali Parochia sua nondum sex hebdomadas exegisset, Promulgatio in illa quoque Parochia, sub qua Pars talis antea constituebatur fieri debebit.

§. 33.

In Casibus tamen extraordinariis et vere momentosis, aut ubi periculum in mora esset, benigne admittimus, ut Partes pro relaxanda trina Promulgatione recurrere possint, hanc nihilominus semper apud Saecula-

rem, eamque politicam Competentiam petendam habebunt, cui hisce facultatem tribuimus, in ejusmodi Casibus petitam Relaxationem impertiendi ea tamen ratione, ut haec eo intenta sit, quo promulgatio, in quantum fieri potest, semel ad minus fiat, super relaxata autem promulgatione scriptum Testímonium partibus dispensationem obtinentibus expedietur, ut eaedem semet cum Testimonio tali apud concernentem Parochum, Pastorem vel Popam legitimare valeant, quo obtento, nisi Partes sponte, et proprio motu Ecclesiasticam quoque Dispensationem petere vellent, ad eam impetrandam nulla ratione adigi poterunt, verum per Parochum, Pastorem, vel Popam juxta praescriptum ordinem copulari debebunt.

Activitatem vero Dispensationes hujusmodi elargiendi in loco illo, ubi Consilium Nostrum Regium Locumtenentiali existit, eidem, alibi autem concernentibus, aut Magistratibus Districtualibus clementer deferimus. In omni attamen dispensationis Casu coram eadem, quae Dispensationem elargitur, Politica Competentia Juramentum per Partes Matrimonio jungi volentes super eo deponendum erit, quod ipsis nullum inter se subversans hacce Constitutione Nostra expressum Matrimonii impedimentum notum sit. Eaedem autem Competentiae in Disquisitionem occultorum Matrimonii impedimentoram se neutiquam míscebunt, hoc enim ad ipsos Episcopos spectat.

§. 34.

In cunctis Casibus, ubi promulgatio in pluribus, quam una, Parochiis praemitti debet, incumbit Parocho, Pastori, vel Popae, in cujus praesentia Matrimonium initur, testimonium factae etiam in alia Parochia Promulgationis sibi exhiberi facere, sine promulgatione autem nemo Parochorum, Pastorum, aut Poparum sub gravi poena Personam aliquam copulare praesumat, nisi a Saeculari Competentia obtenta Relaxatio, aut si Persona Militaris sit, a Regimine, Corpore, aut alia superioritate concessa facultas scripto exhibita fuerit. Unde Matrimonium absque praescripta trina Promulgatione, vel obtenta hujus Relaxatione, vel demum praedeclarata facultate initum simpliciter nullum, et irritum est.

§. 35.

Quilibet Parochus, Pastor, vel Popa obligabitur omnia in Parochia sua inita Matrimonia cum clara denominatione Conjugum, et Testium, qui praesentes erant, designatione item Loci, ubi Matrimonium initum est, et an tale coram ipso, vel alio suo nomine, et quo initum sit, Libro, seu Matriculae Copulatorum hoc fine servando propria manu inserere, ut ita quodlibet intuitu Matrimonii talis, aut temporis, quo contractum est, subortum dubium illico plene tolli possit.

§. 36.

Matrimonia occulta, seu sic dicta Mariages de Conscience penitus sublata volumus, neque dehinc ullus semet promulgationi, aliisque universaliter praescriptis regulis subducere poterit, Matrimoniumque tale omnes llas obligationes ex Contractu profluentes, quibus caetera Matrimonia subjacent, post se trahet.

§. 37.

Minorennes subditi haereditariarum Nostrarum Provinciarum, et in servitio Nostro existentes Militares Personae in exteris etiam Provinciis Matrimonium relate ad tales Provincias validum non secus inire possunt, quam si juxta praescriptum hujusce Constitutionis Minorennes quidem Consensum Patris, Avi, Tutoris, vel Jurisdictionis illius, cui superinspectio Tutelae competit, Militares autem Personae indultum Regiminis, Corporis, aut alterius Superioritatis suae praevie obtinuerint.

§. 38.

Si impedimenta superius §phis 10. 11. 13. 15. 17. 18. 19. 21. expressa subversentur, Subditi Nostri nec in extera aliqua Provincia Matrimonium pro Ditionibus Nostris validum inire possunt.

§. 39.

Defectus Promulgationis, aut requisitae eatenus juxta Constitutionem hanc Dispensationis Matrimonium per quempiam e Subditis Nostris in exteris Provinciis contractum pro Ditionibus Nostris tunc duntaxat irritum reddit, si in Provincia illa, ubi Matrimonium initum est, Promulgationes requiruntur, vel si Subditi Nostri juxta Leges ibidem vigentes Dispensationem modo in talibus Provinciis praescripto non obtinuissent.

§. 40.

Circa modum Copulationis Subditi Nostri quoad Matrimonia per ipsos in exteris Provinciis contrahenda, Constitutioni huic alligati non sunt, verum sufficit, si eatenus Leges Provinciae illius, ubi Copulatio fit, observentur.

§. 41.

Contractus Matrimonii modo hactenus ordinato ineundus indissolubilis erit, et vinculum hocce, donec ambo Conjuges vivunt nullo sub praetextu dirimi valebit.

§. 42.

Si tamen contingeret, ut alterutra pars maxime essentialem Matrimonii obligationem, copulam videlicet carnalem ob impotentiam explere nequiret, parti per id laesae Jus in salvo erit coram judicio Saeculari ad declarandam Matrimonii nullitatem agendi.

§. 43.

In hujusmodi Casibus Judicium soli partis incusatae de impotentia sua factae confessioni nunquam aquiescet, sed veritas praetensae impotentiae semper pro diversitate Personarum per expertos Medicos, Chyrurgos, et obstetrices indaganda erit. Idem de caeteris etiam Casibus ubi solutio vinculi Matrimonialis ex quocunque alio in praesenti Constitutione expresso impedimento petitur, intelligendum venit, nec unquam impedimentum tale etiamsi ab utrinque agnitum, pro vero habendum erit, nisi illud praevie debito modo disquisitum et probis sufficientibus edoctum fuerit, quin imo Partes comperto eo, quod mutua ejusmodi Confessio veritate haud nitatur, insuper puniendae etiam erunt.

§. 44.

Quod si factâ indagatione signa certa perpetuae impotentiae observentur, seu impotentia haec absoluta, seu respectiva duntaxat relate ad alteram partem sit, Matrimonium pro irrito, et nullo declarandum est; si vero ex signis externis evidenter statui nequit, an impotentia temporanea tantum, vel perpetua sit, Conjuges adhuc per triennium ad cohabitandum inviandi, et hoc solum elapso, si impotentia eousque duraverit, a vinculo Matrimonii solvendi erunt.

§. 45.

Comperto autem eo, quod Impotentia temporalis tantum sit, et per adhibenda congrua Medicamenta tolli possit, petitum rejiciendum est; pari modo Matrimonium dissolvi nequit, si evenerit, Impotentiam tempore initi Matrimonii non praeexstitisse, sed duntaxat postea durante Matrimonio per Morbum, aut alios Casus fortuitos causatam esse.

§. 46.

Si validitas initi Matrimonii in dubium vocetur, Contractus attamen Matrimonialis pro valido comperiatur, Conjuges, qui forte facto proprio semet ab invicem separassent, ad domesticam Cohabitationem stringendi sunt. Si e contra Matrimonium pro irrito declaretur, fora Nostra Judiciaria eo invigilandum habebunt, ut domestica Cohabitatio

Personis antea conjugatis praecludatur, et omnis suspecta Conversatio impediatur.

§. 47.

Si matrimonium ob impedimentum quoddam inter Conjuges subversans invalidum, hocque partibus ignotum esset, impedimentum tale in quantum possibile fuerit, semper occulte tollendum est. In iis vero Casibus, ubi Partes subversans impedimentum sciverunt, Matrimonium attamen eo non obstante iniverunt, non modo Matrimonium irritum erit, verum partes insuper pro ratione status, et Conditionis suae etiam triennali aresto, et labore, aut alia commensuranda poena plectendae venient.

§. 48.

Ut primum Matrimonium aliquod pro irrito declaratur, omnia inter Personas ejusmodi conjugatas ex Contractu Matrimoniali profluentia Jura, et obligationes cessant. Proles attamen fors natae sub potestate Patris semper manebunt, ac id, quod pro earundem intertentione, et educatione ex Substantia utriusque partis exscindendum erit, illico proportionate determinabitur, et tam eatenus, quam et quoad detentionem allaturae, damnum item ex irrito ejusmodi Matrimonio enatum, aut alias exhinc emergentes praetensiones fora judiciaria id, quod Juris est, decernent.

§. 49.

Quamquam secundum tenorum §phi 41. vinculum Matrimonii inter Conjuges toto vitae tempore durat, neutiquam tamen ea est benigna mens Nostra, ut iisdem adimpletio obligationum ipsis vi Contractus Matrimonialis incumbentium etiam in Casibus illis imponatur, ubi haec gravibus difficultatibus obnoxia est. Pro talibus nihilominus Casibus, sequentes regulas exacte observandas clementer statuimus.

§. 50.

Si una Pars Conjugata per alteram dure tractaretur, vel periculum inductionis ad scelera, et corruptos mores subiret, parti laesae integrum esto consveta Juris via Auxilium, et Securitatem quaerere, separatio tamen a Mensa, et Thoro inter Conjuges nunquam secus admittenda erit, quam si ambae partes quoad separatam habitationem inter se convenerint, et insuper eaedem intuitu ratae, quam utraque Pars retinendam, vel percipiendam habet, praevie coaluerint, quin hoc in passu judiciali Inquisitioni, aut Sententiae locus sit; unde sequitur, nullum existere posse Casum, ubi Judex in decernendam hujusmodi Separationem semet imittere posset.

§. 51.

Praehabito quod praemisso utriusque Conjugis Consensu iidem semet adhuc ante Separationem coram Superioritate sua, seu Judicio personaliter sistent, et absque eo, ut id, super quo conventum est, remonstrare teneantur, id solum declarabunt, quod utraque Pars in Separationem sponte consentiat, et provisione mutuo facta contenta sit, ad praecavendam nihilominus Separationum ejusmodi frequentiam Superioritas, seu Judicium Conjuges tales non secus audiet, quam si per eos una Scriptum Testimonium a Parocho, Pastore, vel Popa suo allatum fuerit.

§. 52.

Hunc in finem ambae Partes, antequam semet intuitu Separationis apud Superioritatem, seu Judicium insinuent, Parochum, Pastorem, vel Popam suum in Persona interpellabunt, hic autem ejusmodi Conjuges per inculcandum ipsis obligamen Conscientiae, aliaque possibilia media ad reconciliationem disponere sataget, et nonnisi tunc, si conatus hic inefficax esset, iisdem Testimonium Scriptum super eo expediet, quod incumbenti huic muneri statisfecerit, sed vel ipse quoque separationem pro justa habeat, vel quod non obstante omni adhibita Industria Partes a Separatione dimovere non potuerit.

§. 53.

Separatis taliter Partibus liberum semper erit erga nudam apud Superioritatem, vel Judicium faciendam insinuationem iterum ad unionem redire, omnesque inter ipsas conclusi Contractus Matrimoniales vigorem suum retinebunt. Intuitu susceptarum Prolium vero id observandum veniet, quod §. 48. praescriptum est.

§. 54.

Universim omnes Subditi Nostri Constitutionem hanc absque discrimine observare tenebuntur; illos attamen, qui Catholicae Religione addicti non sunt, ab observatione ejusdem quoad sequentia puncta benigne eximinus.

§. 55.

Primo: Admittimus, ut in Casu, quo unus Conjugum alterius Vitae insidiatus fuisset, aut Adulterium commisisset, pars laesa totalem Vinculi Matrimonialis Solutionem petere possit, et si factum comprobatum fuerit, Judex Matrimonii Vinculum pro sublato declaret.

§. 56.

Secundo: Par jus etiam illi Conjugi competit qua ub altera parte malitiose dereclictus est. In hoc Casu attamen pars absens praevie ternis vicibus juxta Praescriptum ordinis Judiciarii ad legitimandam absentiam suam per publica Edicta citanda, et pars derelicta non prius pro libera ab ejusdem praetensionibus declaranda est, quam si absens intra praefixum Terminum semet haud legitimaret.

§. 57.

Tertio: Solutionem vinculi Matrimonialis in eo quoque Casu admittimus si inter Conjuges capitale odium aut insuperabilis aversio enata fuisset, ac utraque Pars Divortium postularet. In ejusmodi attamen Casibus Judicia petitum Divortium nunquam illico concedent, verum praevie ad tempus aliquod Separationem a Mensa, et Thoro ordinabunt, hancque pro ratione Circumstantiarum etiam repetent.

§. 58.

Si denique omnia adhibita media in irritum caderent, nullaque spes adesset Conjuges tales aliquando rursus ad pacem, et unionem reducendi tum Judicia ad totalem quidem Separationem procedere possunt, haec tamen tunc solum locum habebit, si ambae partes conjugatae eandem adhuc petierint, et Prolibus ex Connubio tali progenitis nulla per id Injuria illata fuerit.

§. 59.

In quolibet separationes quoad Vinculum Casu simul etiam omnes per unam, aut alteram partem formatae praetensionis superandae sunt. Speciatim autem nulla vinculi Matrimonialis Solutio concedenda est, usque dum quaestio quoad intertentionem, et educationem susceptarum fors Prolium, seu mediante Contractu coram Judicio per Partes confirmando, seu per Judiciariam determinationem, et excisionem superata fuerit, neque ullus Parochus, Pastor, aut Popa sub poena Amotionis divortiatum aliquem Conjugem, ex primo Matrimonio Proles habentem, secus copulare praesumat, quam si prius factam pro Prolibus excisionem, aut emensionem sibi exhiberi fecerit.

§. 60.

Facta quoad vinculum separatione utrique Parti liberum relinquitur Matrimonium rursus inire. In illis nihilominus Casibus, ubi Crimen per unum conjugem contra alterum commissum Divortio Causam praebuit,

Criminis ejusmodi reo cum tali Matrimonium contrahere nonquam licebit, quem Crimini huic implicitum fuisse coram Juro edoctum fuit.

§. 61.

Dum Mulier a Marito divortiata ad alia vota transire vult, tempus debitum semper praestolandum erit, ne videlicet intuitu Prolis ex priori Matrimonio fors conceptae, error aliquis, aut dubium interveniat.

§. 62.

Si divortiati Conjuges post tempus aliquod Consilium mutare et solutum Matrimonii vinculum rursum restabilire vellent, id ipsum non secus fieri valeat, quam si iidem circa novum suum Matrimonium omnia ea denuo observaverint, quae ad ineundum quodvis primum Matrimonium requiruntur.

§. 63.

Haec est benigna Mens, et Voluntas Nostra, quam pro futuris Casibus in decisione objectorum quorumvis Matrimonialum exacte observari clementer praecipimus.

Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die Sexta Mensis Martii Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octuagesimo Sexto, Regnorum Nostrorum Romani Vigesimo Primo, Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno Sexto.

Josephus m. p.
(L. S.)

Comes Carolus Pállffy, m. p.
Josephus Nagy, m. p.

II. Declaratio Benedicti XIV. cum Instructione super dubiis respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio contracta et contrahenda, dd. 4. Novemb. 1741.

Matrimonia, quae in locis Foederatorum Ordinum dominio in Belgio subjectis iniri solent sive inter haereticos ex utraque parte, sive inter haereticum ex una parte virum et Catholicam foeminam ex alia parte, aut vice versa, non servata forma a Sacro Tridentino Concilio praescripta utrum valida habenda sint nec ne? diu multumque disceptatum est animis hominum ac sententiis in diversa distractis: id, quod satis uberem anxietatis ac periculorum sementem per multos annos subministravit, quum praesertim Episcopi, Parochi, atque illarum Regionum Missionarii nihil

certi hac super re haberent, nihil vero inconsulta Sancta Sede auderent statuere, ac declarare; cum autem proxime evolutis annis in tam ancipiti gravique causa Apostolicae Sedis judicium vehementius exposceretur, urgeretque id inprimis vigilantissimus Iprensis Episcopus, dum pro debito officii sui, et sua erga Beati Petri Cathedram observantia de concreditae sibi Ecclesiae statu ad Romanum Pontificem referebat, ponendumque omnino esse tam prolixae dubitationi finem gravissímis verbis ac rationibus persuaderet: Clemens XII. id temporis Romanus Pontifex, qui rei gravitatem, quanti oportebat, aestimaret, sacrae Congregationi Eminentissimorum Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum in mandatis dedit, ut de tota controversia diligenter more suo cognosceret. In re itaque tanti momenti volens eadem S. Congregatio quam accuratissime procedere, commissae sibi cognitionis initium ab exquisitis aliorum quoque Belgii Episcoporum relationibus, atque sententiis, quas desuper explorari sategit, petendum duxit, eodemque tempore audire voluit praestantes aliquot huius almae Urbis Theologos, quibus injunxit, ut rem totam ea, qua decet, maturitate discuterent, suamque opinionem proferrent. At dum haec maxime agerentur, supersedendum per aliquot menses fuit ab istiusmodi causae expeditione propter viduitatem, quae incidit Romanae Ecclesiae donec ad Summum Pontificatum feliciter evectus SSmus D. N. Benedictus XIV. inter primas regiminis sui curas, causae huius cognitionem repeti iussit a memorata S. Congregatione Concilii, quam voluit coram se haberi, ut auditis Eminentiss. Patrum sententiis ipse demum quid hac in re tenendum foret, supremo suo pronunciaret oraculo. Cum igitur Congregatio praefata sub diem 13. Maii currentis anni 1741. coram Sanctitate Sua fuerit habita, idem SSmus D. N. spatio aliquo temporis ad rem secum expendendam accepto hanc nuper Declarationem et Instructionem exarari praecepit, qua veluti certa regula ac norma omnes Belgii Antistites, Parochi, earumquc Regionnm Missionarii et Vicarii Apostolici deinceps in huiusmodi negotiis uti debeant.

Primo scilicet quod attinet ad matrimonia ab haereticis inter se in locis Foederatorum Ordinum dominio subiectis celebrata non servata forma per Tridentinum praescripta: licet Sanctitas sua non ignoret, alias in casibus quibusdam particularibus et attentis tunc expositis circumstantiis Sacram Congregationem Concilii pro eorum invaliditate respondisse; aeque tamen compertum habens nihil adhuc generatim et universe super eiusmodi matrimoniis fuisse ab Apostolica Sede definitum, et alioquin oportere omnino ad consulendum universis fidelibus in iis locis degentibus, et plura avertenda gravissima incommoda, quid generaliter de hisce matrimoniis sentiendum sit, declarare: negotio mature perpenso, omnibusque rationum momentis hinc inde sedulo libratis, declaravit, statuitque matri-

monia in dictis foederatis Belgii Provinciis inter haereticos usque modo contracta, quaeque in posterum contrahentur, etiamsi forma a Tridentino praescripta non fuerit in iis celebrandis servata, dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum, pro validis habenda esse, adeoque si contingat utrumque coniugem ad Ecclesiae Catholicae sinum se recipere, eodem, quo antea coniugali vinculo ipsos omnino teneri, etiamsi mutuus consensus coram Parocho Catholico ab eis non renovetur, sin autem unus tantum ex coniugibus sive masculus sive foemina convertatur, neutrum posse, quamdiu alter superstes erit, ad alias nuptias transire.

Quod vero spectat ad ea coniugia, quae pariter in iisdem Belgii provinciis absque forma a Tridentino statuta contrahuntur a Catholicis cum haereticis, sive Catholicus vir haereticam foeminam in matrimonium ducat, sive Catholica foemina haeretica viro nubat: dolens inprimis quam maxime Sanctitas Sua eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati ab hisce detestabilibus connubiis, quae S. Mater Ecclesia perpetuo damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent, et prorsus sibi abstinendum non ducunt, laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus poenis Catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo se se haereticis coniungant: Episcopos omnes, Vicarios Apostolicos, Parochos, Missionarios, et alios quoscunque Dei et Ecclesiae fideles Ministros in iis partibus degentes serio graviterque hortatur, et monet: ut Catholicos utriusque sexus ab huiusmodi nuptiis in propriarum animarum perniciem ineundis, quantum possint, absterreant, easdemque nuptias omni meliori modo intervertere, atque efficaciter impedire satagant. At si forte aliquod huius generis matrimonium Tridentini forma non servata ibidem contractum iam sit, aut inposterum (quod Deus avertat) contrahi contingat: declarat Sanctitas sua, matrimonium huiusmodi, alio non concurrente canonico impedimento, validum habendum esse, et neutrum ex coniugibus, donec alter eorum supervixerit, ullatenus posse sub obtentu dictae formae non servatae novum matrimonium inire; id vero debere sibi potissimum in animum inducere coniugem Catholicum sive virum sive foeminam, ut pro gravissimo scelere, quod admisit, poenitentiam agat, ac veniam a Deo precetur, coneturque pro viribus alterum coniugem a vera fide derrantem ad gremium Catholicae Ecclesiae pertrahere, eiusque animam lucrari, quod porro ad veniam de patrato crimine impetrandam opportunissimum foret, sciens de cetero, ut mox dictum est, se istius matrimonii vinculo perpetuo ligatum iri. Ad haec declarat Sanctitas Sua, ut quidquid hactenus sancitum, dictumque est de matrimoniis sive ab haereticis inter se, sive inter Catholicos et haereticos initis in locis Foederatorum Ordinum dominio in Belgio subjectis, sancitum dictumque intelligatur etiam de similibus matrimoniis extra fines dominii eorundem foedera-

torum ordinum contractis ab ijs, qui addicti sunt legionibus seu militaribus copiis, quae ab iisdem foederatis ordinibus transmitti solent ad custodiendas muniendasque arces conterminas, vulgo dictas di Barriera; ita quidem, ut matrimonia ibi praeter Tridentini formam sive inter haereticos utriusque sive inter Catholicos et haereticos inita valorem suum obtineant, dummodo uterque coniux ad easdem copias, sive legiones pertineat; et hanc declarationem vult Sanctitas Sua complecti etiam Civitatem Mosae Trajectensis a Republica foederatorum ordinum, quamvis non iure dominii sed tantum oppignorationis, ut aiunt, nomine possessam.

Tandem circa coniugia, quae contrahuntur vel in Regionibus Principum Catholicorum ab iis, qui in Provinciis foederatis domicilium habent, vel in foederatis provinciis ab habentibus dominicilium in regionibus Principum Catholicorum: nihil Sanctitas Sua de novo decernendum aut declarandum esse duxit, volens, ut de iis, iuxta canonica Juris communis principia probatasque in similibus casibus alias editas a S. Congregatione Concilii resolutiones, ubi disputatio contingat, decidatur; et ita declaravit statuitque ac ab omnibus in potterum observari praecepit. Die 4. Novembris 1741. A. Card. Gentili S. C. Concilii Praefectus. C. A. Arch. Philipp. Secret.

III. Recursus Episcopi Rosnaviensis B. Antonii Andrássy ad S. Congregationem Concilii super dubiis quibusdam matr. mixta respicientibus, dd. 20. Februar, 1779.

Eminentissimi etc. Onerosa Episcopalis officii cura, nullo licet meritorum meorum suffragio, sed sola Dei et Apostolicae Sedis gratia, mihi per novellam Dioecesim Rosnaviensem in Hungaria commissa postulat, ut ab Sacra Congregatione Eminentiarum VV. ea provideri, ordinari, ac declarari humillime petam, quae pro directione mea in decidendis causis matrimonialibus, obviis quidem illis hic, ac saepe ad Sedem meam Episcopalem venientibus, sed tamen multum dubiis, et quia nondum, quod sciam, iudicio Sedis Apostolicae definitae forent, negotium haud sane modicum facessentibus, ad modum regulae mihi subservire possint ac valeant.

Quum enim in Hungaria ab Regnantibus Principibus permissum sit: ut commixti haeretici cum Catholicis vivant, eademque iuris aequalitate, et civili consuetudine perfruantur, evenit omnino: ut matrimonia etiam contrahantur non modo inter duos haereticos, sed etiam inter unum haereticum, et alterum catholicum, non modo absque omni alio, quam illo

religionis impedimento, sed etiam intra gradus iure prohibitos, non modo servata forma Conc. Tridentini, sed etiam ea praeterita coram Ministro haeretico.

Hoc vero ita posito sequentia duo dubia enascuntur: Primo, quid statuendum sit de illis matrimoniis, quae licet absque omni impedimento dirimente, sed tamen non observata Lege Tridentina, coram Ministro haeretico tam ab haereticis inter se, quam ubi contrahentium alterutra pars catholica est, contrahuntur? Secundo, quid censendum de matrimoniis cum impedimento dirimente, sive ubi utraque, sive ubi alterutra saltem contrahentium pars haereticam sectam profitetur, sive coram Parocho Catholico, sive coram Ministro haeretico initis ac celebratis?

Siquidem dubia isthaec prima fronte inspiciantur, clare illa resoluta esse videntur a felicis recordationis Benedicto PP. XIV. primum per Declarationem cum Instructione super dubiis respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio contracta et contrahenda editam, ac sub die 4. Novemb. a. 1741. solenniter promulgatam, Bullarii T. I. N. 34. superinde comprehensam; alterum anno 1748. diebus 29. Junii et 8. Augusti Apostolicis literis datis ad Primatem, Archi et Episcopos Regni Poloniae, incipientibus: Magnae Nobis, et: Ad tuas manus, in Bullario editis T. II. N. 52. et 59. — Verum quia a parte Regni Hungariae et eius Episcoporum magnum utrobique discrimem intercedit; cum ad hoc aciem mentis meae intendo, tantum abest, ut proposita dubia, quod est ad Hungariam, decisa censere possim, ut revera etiam hucdum insoluta, pluribusque aliis quaestionibus haud levis resolutionis implexa debeam reputare.

Primo scilicet quod attinet ad priore loco propositum dubium: Concilii Tridentini Decretum Sess. XXIV. de ref. matr. cap. 1. quidquid sit de eo, an per singulas Parochias solenniter sit promulgatum, certe usu inde mox a sua conclusione et confirmatione ad praesentia tempora per omnes Dioeceses Regni huius Hungariae et harum singulas Ecclesias receptum est! nec aliter ac eius lege servata, matrimonia contrahere fas fuit unquam, usque adeo, ut saltem quod est ad Catholicos, matrimonia ea neglecta celebrata pro clandestinis ac irritis semper sint habita: id quod integris ferme quinque seculis ante Tridentinum ex Colomanni R. Decr. lib. 2. Cap. 15. in Corpore Juris Hungarici provisum perinde habebatur. Deinde Hungaria inde a primo suo Statore S. Stephano semper dominio Principum Catholicorum subiecta est, et nonnisi horum gratia ob bonum publicae pacis et tranquillitatis novissimarum haereticarum sectarum professio in ea adhuc quidem, sed tantummodo toleratur restricta quoad publicum exercitium ad nonnulla articulariter definita loca, quae tamen et ipsa non minus ac alia quaecunque acatholica loca iurisdictioni alicuius Parochi Catholici Edictis Regiis sunt subiecta. Cum itaque his in

Regno Hungariae obtinentibus, in Hollandia, aliisque Belgii regionibus Foederatorum Ordinnm dominio subjectis omnia e diametro opposita vigeant: non sine gravi ratione ab Sacra Eminentiarum VV. Congregatione declarari humillime postulo: utrumne matrimonia non observata Lege Tridentina coram Ministro haeretico in Hungaria ab haereticis quidem inter se saepe, ubi autem contrahentium alterutra pars catholica est, nonnunquam inita ac celebrata pro virtute Decreti Tridentini sint nulla et irrita? vel vero provisio recolendae memoriae Benedicti PP. XIV. super huiusmodi matrimoniis ad Belgium, atque alias eius provincias data, sit ad matrimonia quoque praedicto modo inita et ineunda per Hungariam extendenda?

Et quod quidem spectat ad ea coniugia, quae Acatholici inter se coram suo Praedicantio celebrant, ea etiam in Hungaria valida esse, si non in ratione Sacramenti, saltem in ratione contractus civilis, extra dubium mihi positum esse videtur; quandoquidem observantia legis Tridentinae perinde hic, atque in Belgio moraliter sit impossibilis, postquam propter idem ipsum bonum publicae pacis, et tranquillitatis, ob quod haeresis adhuc in Hungaria toleratur, Edicta Regia permittunt Acatholis coram suis Ministellis matrimonia inter se inire, dummodo authenticum Parochi Catholici testimonium, cuius iurisdictioni subsunt, super trina denunciatione, et carentia omnis impedimenti, ac scripto expressum consensum habeant. Ex praxi certe Hungariae Ecclesiae constat, tales coniugatos, si ad veram fidem convertantur, ad renovandum coram Parocho Catholico consensum matrimonialem non adstringi. Quamquam hic quoque non immerito forte quaeri possit: an Parochi Catholici consensus scripto expressus sufficiens sit, ut matrimonia huiusmodi valida censeantur? utpote quod consensum Parochus proprius Catholicus pro exigentia Decreti Tridentini non in alium quam Sacerdotem tranferre possit, quales utique Protestantium Ministri non sunt.

Haec interim utcunque se habeant, iam quod ad ea matrimonia perinet, quae pariter in Hungaria absque forma a Tridentino statuta contrahuntur a Catholicis cum haereticis, sive Catholicus vir haereticam foeminam in matrimonium ducat, sive Catholica foemina haeretico viro nubat: non perinde de his pronunciandum mihi videtur. Tantum enimvero abest, ut his observantia Conciliaris Decreti propter gravia damna exinde emergentia moraliter sit impossibilis, ut potius a contrario eius neglectus propter gravissimas sanctionibus Regiis constitutas poenas moraliter impossibilis censeri debeat, Sane primo, Apostolicis Regum nostrorum decretis severissime cautum est, ne unquam persona orthodoxa cum haeretica in matrimonium iungatur, nisi praestitis praevie a parte haeretica Reversalibus literis de utriusque sexus prolibus in Fide orthodoxa enutriendis.

Secundo, itidem cautum, ut huiusmodi matrimonium nonnisi coram Parocho Catholico celebrari possit et valeat, usque adeo, ut si quidpiam secus quacunque de causa, etiamsi cum consensu parochi catholici scripto expresso fortassis fiat, hoc tam contrahentibus, quam assistenti Ministro, et consentienti Parocho sit admodum poenale; Minister scilicet illico per Magistratum Civilem in carceres coniicitur, munereque suo in perpetuum exuitur; contrahentes autem gravibus aliis poenis pro ratione conditionis aut corporalibus, aut pecuniariis competenter ad vires et facultates adficiuntur; Parochus denique si forte quoquomodo in eiusmodi contractum matrimonialem consensit, non absimiliter poenis canonicis per Ordinarium subiicitur.

Quae hucusque dicta sunt, de iis matrimoniis procedunt, quae in Hungariae absque omni quidem impedimento dirimente, sed tamen non observata forma a C. Tridentino praescripta ab haereticis nonnumquam contrahuntur. Jam nunc ad ea matrimonia, quae itidem in Hungaria non modo non servata forma Tridentini, sed insuper etiam cum alio impedimento dirimente, nimirum intra gradus iure prohibitos iniri solent, gradum faciens, satis equidem, Eminentissimi Domini, mihi constat, eam esse perpetuam S. Matris Ecclesiae Catholicae disciplinam, ut in impedimentis dirimentibus cum haereticis numquam dispensetur, sive contrahentium uterque, sive etiam alterutra saltem pars haereticam sectam profiteretur, nisi abiuratio haeresis reapse praecesserit. Neque minus perspectum mihi est, Episcopos vigore Facultatum, quas Sedes Apostolica iis in remotis locis positis impertiri consuevit, quidquam aliter iure et valide facere posse, quemadmodum altefatis Apostolicis literis suis ad Primatem, Archi-et Episcopos Regni Poloniae sanctae reminiscentiae Benedictus PP. XIV. declaravit. Sed enim quia nihilominus in Hungaria Matrimonia haeretici inter se etiam in gradibus prohibitis contraherent vigore solius concessionis Regiae, quae ipsis quidem ab Augusta Aula dari solet, sed per quam solummodo ab actione Fisci Magistratualis ipsi alias tamquam contra incestuosos competente eximuntur, habilesque una cum prolibus suscipiendis ad omnes effectus civiles fore decernuntur: iure merito quaeri posse mihi videtur: quidnam de huiusmodi matrimoniorum valore sit pronunciandum, seu illa ob intervenientem Regiam Concessionem servata forma Tridentina coram Parocho Catholico, seu, quandoquidem haeretici in Hungaria, ut iam praemissum est, iurisdictioni Parochorum Catholicorum subsunt, de horum consensu coram Ministro haeretico celebrentur? imo quaeritur: possitne Catholicus Parochus eiusmodi matrimoniis aut assistere, aut saltem, ut coram Ministro contrahantur, consensum suum praebere? quid vero, si coniugum huiusmodi uterque subinde haeresim eiuret, debetne dispensationem ab Episcopo suo accipere, et ad renovan-

dum matrimonium adstringi, aut si istud nolit, imo plane separari velit, ad alia vota liber pronunciari? quid si unus tantum eiusmodi coniugum convertatur, altero in haeresi permanente? cum neque hic dispensatio dari queat, quid, inquam, debetne a vinculo immunis declarari, et perinde ad alias nuptias liber pronunciari?

Sed nimirum haec omnia, aliaque plura his similia quaesita a valore eiusmodi matrimoniorum dependent, qui mihi dubius est, quemve idcirco una cum priore loco propositis dubiis ab Sacra Eminentiarum Vestarum Congregatione decidi ac declarari humillime peto, ac interea me, ac Dioesim meam benignae protectioni devotissime commendans permaneo. Rosnaviae in Hungaria die 20. Febr. 1779. Antonius Baro Andrássy, Episcopus Rosnaviensis.

IV. Rescriptum S. Congregationis ad Episcopum Rosnaviensem in eodem merito, dd. 20. Augusti 1780.

Perillustris et Reverendissime Domine uti Frater! Quod et materiae gravitas, et diversarum quaestionum copia, quas in Tuis literis sub die 20. mensis Februarii 1779. ad Sacram hanc Concilii Congregationem proposuisti, expostulabat: ut iis diu, diligenterque discussis, dum Tibi respondendum adgreditur, et de Pastorali, quam geris huiusce Tuae Dioecesis sollicitudine, et de filiali, quam erga Sanctam Sedem Apostolicam significas, veneratione, plurimum gratulatur.

Duo sane tantum quaesiveras ab initio, nimirum: quid statuendum sit 1. de illis matrimoniis, quae licet absque omni impedimento dirimente sed tamen non observata Lege Tridentina, coram Ministro haeretico, tam ab haereticis inter se, quam ubi contrahentium una pars catholica est, contrahuntur? 2. de illis, quae cum impedimento dirimente sive ubi utraque, sive ubi alterutra saltem contrahentium pars haereticam sectam profitetur, sive coram Parocho Catholico, sive ministro haeretico ineuntur ac celebrantur. Cum autem ipse pro Tua sapientia probe intelligeres, hisce dubiis, nisi enucleatius perferrentur, apte satisfieri non posse, illa deinceps per partes distinguere instituisti ac distributis quaestionibus articulatim in hunc modum proponere.

1. Utrumne matrimonia non observata lege Tridentini coram Ministro haeretico in Hungaria ab haereticis quidem inter se saepe, ubi autem alterutra contrahentium pars est catholica, nonnumquam inita ac celebrata, pro virtute Decreti Tridentini sint nulla et irrita: vel vero provisio recolendae memoriae Benedicti PP. XIV. ad Belgium. atque alias eius pro-

vincias data sit ad matrimonia quoque praedicto modo inita et ineunda per Hungariam extendenda? Noveris igitur, non unam eandemque utrorumque habendam esse rationem. Quamquam enim commendata provisio, donec per S. Sedem Apostolicam aliter declaratum non fuerit, tamquam pro non extensa ad Hungariam ab omnibus censenda sit: priora tamen, nempe haereticorum inter se coram Ministro haeretico inita, ita a Te oportet dissimulari, ut super eorumdem validitate seu invaliditate ab omni prorsus abstineas nedum ferendo iudicio, verum etiam promovenda disputatione, ex qua non tam utilitatis fructus, quam offensionis et periculi metus in Catholicae Religionis perniciem foret exspectandus. Posteriora autem, scilicet Catholicorum cum haereticis, quae Apostolica Sedes, prout ex eodem, quem laudas, felicis recordationis Benedicto XIV. plane didiceris, in aliquibus locis, cum ea impedire non valeat, tolerat quidem et ecclesiastica quadam prudentia, commiseratione, et mansuetudine, ne maiora enascantur mala, dissimulat: et quamvis matrimonia mixta coram Parocho Catholico, absque alio dirimente impedimento celebrata, valida dignoscantur; Prudentiam tamen Tuam non latet, ab huiusmodi nuptiis velut catholico homine prorsus indignis semper Ecclesiam abhorruisse, nec quidquam intentatum reliquisse, quo fideles suos ab eis ineundis omni ope deterreret, proptereaque si quibusdam in regionibus propter locorum et temporum difficultatem ea tolerari contingat, id quidem ad eam referendum est aequanimitatem, quae nullo pacto approbationis vel consensus cuiuspiam loco habenda sit, sed merae patientiae, quam ad graviora vitanda mala offert necessitas, non voluntas.

2. Verum enimvero, inquis, quia haeretici in Hungaria matrimonia inter se etiam in gradibus prohibitis contraherent vigore solius Regiae concessionis, iure merito mihi quaeri posse videtur: quidnam de huiusmodi matrimoniorum valore sit pronunciandum? At nisi Ecclesiae, cuius auctoritate introducta sunt, legitima impedimentorum dispensatio intercesserit, invalida esse in eadem Benedicti XIV. declaratione satis aperte decernitur. Statuit enim, ut vel in ipsis Foederati Belgii provinciis matrimonia inter haereticos etiamsi forma a Tridentino praescripta non fuerit in iis celebrandis observata, pro validis habeantur, dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum, qua exceptione manifeste ostendit, si quod aliud subsit canonicum impedimentum, quale est, quod ex gradibus prohibitis enascitur, huiusmodi matrimonia non valere.

3. Quaeris insuper: possitne Parochus Catholicus eiusmodi matrimoniis, illis scilicet, quae ab haereticis inter se contrahuntur, aut assistere, aut saltem ut coram ministro (nempe heeretico) contrahantur, assensum suum praebere? Quoad assistentiam porro iam teneas, omnino non licere. De consensu autem nonnulla supersunt exquirenda, de quibus plenior a

Te relatio desideratur, nimirum qua formula consensus exprimatur? an una eademque sit omnibus veluti ad exemplar praescripta, an vero pro uniuscuiusque Parochi arbitrio diversa? Insuper an ex Regiis Sanctionibus haeretici tantum teneantur Parochi Catholici, cuius iurisdictioni subsunt, consensum exquirere pro celebrando matrimonio coram proprio Ministro? an vero respiciant Parochos Catholicos, ne postulantibus consensum denegent, et quatenus renuant, quidnam inde mali timendum sit? — Cum vero in eisdem Tuis literis mentionem feceris et de authentico Parochi testimonio super trina denunciatione, sive de carentia omnis impedimenti: doceas etiam, oportet, utrum cum adest impedimentum, necesse sit haeretico huiusmodi testimonium, simulque Parochi consensum scripto habere expressum, ut coram proprio ministro matrimonium inire valeat? et siquidem illud testimonium haberi debet, teneturne Parochus tantum de impedimento in genere, an de gradu etiam, quo contrahentes inventi sunt inter se coniuncti, rursus ad quot gradus extendatur facultas, quam civilis Magistratus concedere solet quoad gradus iure canonico prohibitos? Postremo, ne quidquam ad rem desit, referendum a Te erit quoad denunciationes, quo tempore, locoque fiant, et cum nomina recitantur eorum, qui contrahere volunt, exprimaturne, illos haereticos esse, sive alterius communionis, an reticeatur?

4. Sed Tu pergis adhuc, quid si coniugum eiusmodi uterque haeresim eiuret, et fidem orthodoxam amplectatur, debetne dispensationem ab Episcopo suo accipere et ad redintegrandum matrimonium stringi? aut si plane nolit, imo separari cupiat, ad alia vota liber pronunciari? Ad haec cum iuxta responsionem ad II. dubium, de quo agitur, iam plane sequitur ut si in illo per conversionem permanere voluerint, ab eisdem dispensatio petenda sit et ab Episcopo concedenda, si necessaria gaudeat facultate novoque consensu in facie Ecclesiae pristinum coniugium esse redintegrandum; quodsi ab eo resilire obfirmate velint, atque ad alias nuptias convolare, in irritum cessis adhortationibus Tuis, quas adhibere non praetermittes ad illam redintegrationem suadendam, tum impediri non poterunt, quominus iure suo, et libertate utantur.

5. Quaeris tandem: quid si unus tantum huiusmodi coniugum convertatur, altero in haeresi permanente, cum his dispensatio dari nequeat quid, inquam, debetne a vinculo immunis decerni, et proinde ad alias nuptias liber declarari? Recte intellexisti, dispensationem altero tantum converso, altero in haeresi permanente, a Te dari non posse; proinde ubi casus huiusmodi contigerit, recurras, oportet, ad hanc S. Sedem, quae pro iudicio suo et auctoritate statuet, quid facto opus sit, attentisque circumstantiis, Deo inspirante, modum praefiniet, quo tuto Te geras, ut gregi Tuo oportune in Domino providere valeas.

Haec Sacrae Congregationis nomine Tibi significamus, dum Amplitudini Tuae fausta omnia precamur a Domino. Romae 20. Augusti 1780.

V. Breve Gregorii XVI. PP. ad Primatem ad Archiepiscopos Regni Hungariae circa matrimonia mixta dd. 30 April. 1841.

Ven. Fratres etc. Quas vestro et communi istius Regni Antistitum nomine ad Nos per Ven. Fratrem Josephum Episcopum Csanadiensum misistis, obsequentissimae literae partim moeroris, partim laetitiae causa Nobis exstiterunt. Et sane cum pro Apostolici muneris officio sacrae doctrinae et disciplinae integritati cavere studiosissime debeamus: non possumus non moleste ferre, quidquid in earum discrimen induci fortasse contingat. Exploratum porro satis superque est, quid Ecclesiae de matrimoniis Catholicos inter et Acatholicos perpetuo senserit. Ipsa nimirum tamquam illicitas planeque perniciosas semper habuit eiusmodi nuptias tum ob flagitiosam in divinis rebus communionem, tum ob impendens Catholico coniugi perversionis periculum, pravamque sobolis institutionem. Atque huc omnino pertinent antiquissimi Canones illas severe interdicentes, et recentiores Summorum Pontificum sanctiones, a quibus speciatim recensendis iuvat abstinere, cum ea abunde sufficiant, quae in rem disseruit insignis memoriae Praedecessor Noster Benedictus XIV. in Encyclicis literis ad Poloniae Regni Episcopos, atque in celebratissimo opere, quod de Synodo Dioecesana inscriptum est. Quodsi alicubi propter locorum ac temporum difficultatem talia connubia tolerentur: id profecto ad eam referendum est aequanimitatem, quae nulla ratione adprobationis vel consensus cuiuspiam loco habenda sit, sed merae patientiae, quam ad maiora vitanda mala affert necessitas, non voluntas; quemadmodum in data ad Archiep. Moguntinum die 9. Octobr. 1803. epistola fel. rec. Pius VII. Decessoris sui ad Episcopos Vratislaviensem, Rosnaviensem, Scepusiensem responsiones commemorans, sapienter animadvertit. Hinc etiam accidit, ut, si aliquid de canonum severitate remittens haec Apostolica Sedes mixta istiusmodi matrimonia quandoque permisit, id gravibus duntaxat de causis, aegreque admodum fecerit, et nonnisi expressa sub conditione de praemittendis opportunis cautionibus non modo ut coniux Catholicus ab Acatholico perverti non posset, quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum, sed insuper ut proles utriusque sexus ex hisce coniugiis procreanda in Catholicae Religionis sanctitate omnino educaretur. Quae certe cautiones in ipsa divina et naturali lege fundantur, in quam procul dubio gravissime peccat, quisquis se vel futu-

ram sobolem perversionis periculo temere committit. Jam vero ex praedictis vestris literis comperimus, per istius Regni Dioeceses abusum communiter inolevisse, ut matrimonia Catholicos inter et Acatholicos, nulla licet accedente Ecclesiae dispensatione, nec praeviis necessariis cautionibus, per Catholicos Parochos benedictione sacrisque ritibus honestarentur. Ac propterea intelligitis, Vener. Fratres, quam graviter exinde affici debuerimus, maxime cum invectam ita lateque propagatam perspiceremus omnimodam mixtarum nuptiarum libertatem, atque adeo magis in dies promotum funestissimum, uti vocant, indifferentismum in Religionis negotio intra vastissimi illius Regni fines, quod antea Catholicae Fidei gloria tantopere praestabat. Nec sane dissimulamus, Nos sanctissimi quo fungimur muneris partes minime fuisse praetermissuros, si scilicet res pridem innotuisset. Hanc autem silentii Nostri causam ex eo etiam vobis pronum est coniicere, quod vel nuperis temporibus nulla prorsus ad promiscuas nuptias isthic ineundas Apostolica dispensatio fuerit concessa, nisi praescriptis necessariis conditionibus, iniunctisque regulis, quae ex Sanctae huius Sedis instituto servari consueuerunt.

Inter haec tamen non parum solatii Nobis allatum est, quod uno tempore de ingruenti malo certiores facti, didicerimus pariter adhibita per vos Collegasque vestros studia ad illud opportune medendum. Et superabundavit quidem gaudio cor Nostrum, cum noverimus, quo coniunctim zelo inflammemini, ut Catholicae Fidei puritas illaesa usque permaneat: quaque unanimiter hanc Apostolicam Sedem, Veritatis ducem et magistram, observantia ac devotione prosequamini, ad illius nutum crediti vobis pastoralis officii rationem sedulo dirigentes. Ubi enim docti Nostris in rem ipsam declarationibus ad alias regiones spectantibus, perpendistis, praxim, quae isthic invaluerat, Ecclesiae principiis, ac legibus penitus adversari, ac proinde sine gravi periculo tolerari per vos diutius non posse: minime dubitastis communi consilio atque opera eidem tollendae ut par erat insistere, parati etiam fortiter sustinere pericula, si quae forent pro aeterna vestra gregisque salute obeunda. Ad Nostram autem laetitiam complendam accesserunt uberes fructus, qui ex Vestris curis illico dimanarunt. Neque enim ignoramus, quam fideliter Parochi, et reliquus Clerus Vestris ea de re monitis praeceptisque fuerint obsequuti, ita, ut, illegitima consuetudine iam passim sublata, primaevae Sacrorum Canonum disciplinae consultum sit. Itaque gratulamur Vobis maiorem in modum, Vener. Fratres, et gratias agentes Deo, qui Vosmetipsos in fidei suae ac doctrinae tutelam fortitudine induit ex alto, hortari ac vehementius etiam excitare non desistimus, ut pari firmitate atque constantia pergatis Catholicae Ecclesiae causam propugnare, ne pravus usus uspiam reviviscat, et si quod adhuc superest illius germen funditus eradicetur. Interim vero non potui-

mus non attente respicere ad ea omnia, quae in memoratis Vestris literis addebatis, exponentes nimirum gravissimas circumstantiarum difficultates, unde permoti ac propemodum coacti tolerandum censuistis, ut siquando Catholicus vir aut mulier, conantibus licet contra per debitas suasiones hortationesque Sacris Pastoribus, in contrahendi mixti matrimonii citra necessarias cautiones sententia persistat, nec aliunde res absque maiori Catholicae Religionis discrimine valeat impediri: tum Parochi matrimonio ipsi passive tantum intersint ab omni religioso ritu et a quovis adprobationis indicio prorsus abstinendo. Qua quidem providentiae forma dum propositum Vobis erat praesenti necessitati prudenter occurrere, arduum huiusmodi negotium ad Nos quamprimum deferendum statuistis, assensum in id Nostrum impetraturi, quem ex urgenti causarum concursu praesumi tunc quodammodo posse arbitrabamini. Et reapse Nos, qui, ceteroquin sanctissimis Catholicae doctrinae institutis integre retinendis iugiter intenti, nequaquam omittimus calamitosis istarum regionum circumstantiis ortisque inde Vestris angustiis pro tradita Nobis potestate subvenire: quin susceptam per Vos consilii rationem improbemus, petitioni Vestrae ducimus indulgendum. Idque facimus congruenter ad ea, quae et Nos ipsi Praedecessorum Nostrorum exemplo circa aliarum ditionum loca haud ita pridem tolerantes admisimus; et iam ante alter illorum, sanctae nempe memoriae Pius VI. pro aliqua ipsiusmet Hungarici Regni Dioecesi pluries declaraverat. Is namque in responsione, quam tum anno 1782. Vindobonae degens, tum subsequenti post suum in urbem reditum dandam mandavit Episcopo Scepusiensi, quamque huius Successori anno 1795. iterari iussit, ita de mixtis connubiis in iis temporum adiunctis agens mentem suam aperuit: »Quaecunque scilicet de hac re latae essent leges, oportere, ut Episcopus et Parochi studiose et prudenter curent, ne huiusmodi matrimonia fiant, et, si contrahantur, ut proles universa in Catholica Religione educetur: quoties vero, ipsis invitis, secus fuerit factum, abstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia, si necessitas urgeat, sit tantummodo materialis, neque actibus et declarationibus coniungatur, quae confirment vel adprobent prolem aliter quam in Religione Catholica posse educari.«

Siquidem igitur, Venerabiles Fratres, in Regni istius Dioecesibus ex temporum, locorum, ac personarum conditione quandoque contingat, ut matrimonium Acatholici viri cum catholica muliere et vicissim, deficientibus licet cautionibus ab Ecclesia praescriptis, absque maioris mali scandalique periculo in Religionis perniciem interverti omnino non possit, simulque (verbis utimur gloriosae memoriae Pii VII. in supranunciata epistola ad Archiep. Moguntinum) in Ecclesiae utilitatem et commune bonum vergere posse dignoscatur, si huiusmodi nuptiae quantumlibet vetitae et illici-

tae coram Catholico Parocho potius quam coram ministro haeretico, ad quem partes facile confugerent, celebrentur: tunc Parochus Catholicus aliusve Sacerdos eius vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde ac si partes unice ageret meri testis, ut aiunt, qualificati, seu auctorisabilis, ita scilicet, ut utriusque coniugis audito consensu deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat. His tamen in circumstantiis, uti idem Decessor Noster apposite commendabat, haud impari imo maiori etiam conatu et studio per Episcopos et Parochos elaborandum est, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut prolis utriusque sexus educationi in Religione Catholica, quo meliori modo fas erit, cautum sit, atque ut coniux Catholicae fidei adhaerens serio admoneatur de obligatione, qua tenetur, curandi pro viribus acatholici coniugis conversionem, quod ad veniam patratorum criminum facilius a Deo obtinendam erit opportunissimum.

Ceterum intime dolentes, quod haec tolerantiae ratio erga Regnum professione Catholicae Religionis insigne fuerit ineunda, sincerissime coram Deo profitemur, Nos ad ipsam unica de causa adduci, seu verius pertrahi ne graviora Ecclesiae Catholicae incommoda obveniant. Idcirco Vos, Venerabiles Fratres, cunctosque collegas Vestros per viscera Jesu Christi, cuius personam, immerentes utique, gerimus in terris, tota animi contentioni obtestamur, ut id demum in tam gravi negotio agere studeatis, quod implorato Spiritus S. lumine, istiusmodi fini revera censueritis respondere. Atque illud una simul satagite, ne tali tolerantiae ratione erga homines mixta connubia illicite contracturos fiat, ut in Catholico populo extenuetur memoria Canonum ea matrimonia detestantium, et constantissimae curae qua Sancta Mater Ecclesia filios suos avertere studet ab illis in suarum animarum iacturam contrahendis. His Vestrum aliorumque sodalium Antistitum et Parochorum erit in erudiendis sive privatim sive publice fidelibus flagrantiori in posterum zelo doctrinam et leges ad connubia eadem pertinentes commemorare, accuratamque earum custodiam iniungere. Haec omnia ex spectata Vestra religione, fide, et in hanc Beati Petri Cathedram reverentia Nobis certissime pollicentes, coelestis auxilii auspicem, et Paternae Nostrae caritatis testem Apostolicam Benedictionem Vobis, universisque Collegis Vestris cum proprio cuiusque grege communicandam peramanter impertimur. Datum Romae apud S. Petrum die 30. Aprilis a. 1841. Pontificatus Nostri anno XI. Gregorius PP. XVI.

VI. Instructio Cardinalis Lambruschini ad Primatem, Archiepiscopos et Episcopos in Hung. Regno.

Memores officii, quo assidue tenentur, advigilare, ut Catholicae Fidei puritas et sacrae disciplinae integritas nihil unquam detrimenti capiat, Hungarici Regni Antistites, ubi primum animadverterunt, invectam illic praxim benedicendi ac religiosis ritibus honestandi matrimonia, quae Catholicos inter et Acatholicos, nulla praevia Ecclesiae dispensatione, neglectisque necessariis cautionibus, iniri consueverant, utpote sanctissimis Religionis nostrae principiis et canonum statutis repugnantem, diutius citra grave piaculum tolerari non posse: omnem unanimiter curam atque operam impendere non distulerunt ad opportuna tanto huic malo remedia comparanda. At sicuti laetandum ipsis fuit de fideli Parochorum et reliqui Cleri studio in pastoralibus documentis monitisque perficiendis: ita pariter praesenserunt, quot quantisque difficultatibus ac molestiis sese atque illos his de causis obiicerent. Eiusmodi namque praesunt Dioecesibus, ubi Acatholicorum pars Catholicorum saepe numerum exaequat, et nonnumquam etiam excedit: atque adeo tales inibi leges vigent, quibus ratione inductae pridem utrinque civilium iurium aequalitatis, et consilio tuendae publicae pacis ac quietis, libertatem mixtas nuptias ineundi fovent, proindeque cum canonicis ea de re sanctionibus conciliari minime possunt. Nec reapse multum abfuit, ut in maximas redigerentur angustias; cum ex una parte nequirent Dei Ecclesiaeque causam prodere, ex altera vero violatae legis patriae perturbatique inde ordinis tam ipsi quam inferiores sacrorum ministri insimularentur. In hac difficili conditione positi, eoque insuper spectantes, ut imminentia Catholicae Religioni graviora incommoda prudenter averterent, subditumque sibi Clerum adversatiorum iurgiis ac vexationibus eriperent, nec non iis potissimum ex leviori sexu prospicerent, quae ob negatam omnino illicitis suis nuptiis Catholici Sacerdotis praesentiam a fide facile essent defecturae: in sententiam devenerunt tolerandi ex praesumto Sedis Apostolicae assensu, ut Parochi iisdem nuptiis, siquidem absque maioris mali periculo interverti non possent, passive tantum, exclusisque penitus sacris ritibus, adessent. Mox autem re ad ipsam Sanctam Sedem obsequentissime delata, fusiusque expositis angustiis, quae ex ingravescentibus in dies impedimentis Clero videntur impendere, tum per literas ad Sanctissimum Dominum Nostrum Gregorium PP. XVI. communi nomine datas, tum per Legatum huc votorum suorum interpretem Episcopum Csanadiensem initi abs se consilii ratihabitionem, simulque opportunum super universo hoc negotio Apostolicae auctoritatis auxilium atque adiumentum magna cum animi sollicitudine implorarunt.

Porro Sanctitas Sua, singulis matura consideratione perpensis, auditoque suffragio Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium ex S. Congregatione extraordinariis Ecclesiae negotiis praeposita, summopere studens, salvis Catholicae doctrinae principiis, unde nec minimum deflectere fas est, quantum pro supremi Apostolatus munere possit, subvenire postulantium eorum Antistitum angustiis et molestas, quibus premuntur, difficultates minuere, maxime vero tristiora in Religionem et Ecclesiam mala praecavere: primum quidem debitas rependit laudes alacri ipsorum zelo in illicita, de qua dictum est, praxi tollenda, eosque vehementius excitavit ad firmiorem usque in salutari proposito constantiam; deinde susceptam per eosdem tolerantiae rationem ratam censuit habendam. Hinc rescribens ad memoratas nuper literas, tolerari posse declaravit, ut, quoties ex temporum, locorum, ac personarum conditione matrimonium Acatholici viri cum catholica muliere, et vicissim, omissis licet necessariis cautionibus, sine graviori discrimine nequeat impediri, atque insuper Ecclesiae utilitati communique bono expedire videatur, si illud, quamtumvis vetitum et illicitum, coram Catholico Parocho potius, quam coram ministro acatholico, ad quem partes facile confugerent, contrahatur, idem Catholicus Parochus, aliusve Sacerdos eius vice fungens, matrimonio ipsi materiali tantum praesentia, nullo adhibito ecclesiastico ritu, intersit, perinde ac si partes unice agat meri testis, ut aiunt, qualificati, seu auctorisabilis, ita scilicet, ut, utriusqe coniugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum valeat referre. Quibus tamen in circumstantiis apposite subdidit, non impari imo maiori etiam conatu ac studio ab Episcopis et Parochis elaborandum fore, ut a Catholica parte perversionis periculum, quoad fieri poterit, amoveatur, ut universae prolis educationi, quo meliori liceat modo, cautum sit, utque Catholicae Religioni adhaerens coniux serio admoneatur de obligatione curandi pro viribus conversionem acatholici coniugis; quippe quod ad patratorum criminum veniam a Deo facilius impetrandam apprime conducat.

Permotus praeterea Sanctissimus Dominus Noster iis, quae in praenunciatis literis per Hungaricos Antistites addebantur, quaeque ex ipsorum sensu uberius expressit Episcopus Csanadiensis, tali nempe providentiae forma haud satis mederi multiplici regionum necessitati, nec auferri suarum et Cleri anxietatum causas, habita praesertim ratione nuptiarum, quas ob denegatam etiam ex defectu cautionum Catholici Parochi benedictionem coram Acatholico Ministro iniri contingat: alia nonnulla pari benignitate decrevit super mixtis connubiis in Hungariae Regno, et Magno Transsilvaniae Ducatu indulgenda seu toleranda. Itaque praesenti Instructione Primati, Archiepiscopis, et Episcopis eiusdem Regni Pontificio nomine significatur: si recensitae superius circumstantiae in re, de qua

agitur, intercesserint, pati ipsos ulterius posse, ut a Parrcho Catholico tum consuetae proclamationes fiant, omni tamen praetermissa mentione circa religionem illorum, qui nuptias sint contracturi, tum etiam de peractis hisce proclamationibus literae mere testimoniales concedantur, in quibus (dummodo nullum adsit dirimens impedimentum) unice enuncietur, nil aliud, praeter Ecclesiae vetitum ob mixtae religionis impedimentum, conciliando matrimonio obstare, nullo prorsus addito verbo, unde consensus aut adprobationis vel levis suspicio sit oritura. Quod autem attinet ad connubiorum istorum coram Acatholico ministro, seu non servata Conc. Tridentini forma, celebrationem: erit omnino Sacrorum Praesulum ac Parochorum studiosissime instare, atque in caritate Dei et patientia Christi partem Catholicam hortari ac monere, ut illam nimirum ab tanti scandali turpitudine, quantum possint, absterreant. Siquidem vero huiusmodi ipsorum monitis atque hortamentis nihil, quod absit, proficientibus, mixta matrimonia ea ratione fuerint inita: inspectis tam praeteritis quam praesentibus locorum, de quibus sermo est, peculiaribus circumstantiis erunt ab Episcopis et Parochis prudenter dissimulanda, et quamvis illicita pro validis habenda; nisi tamen canonicum aliunde officiat dirimens impedimentum, seu in nuptiarum celebratione appositae fuerint conditiones substantiae matrimonii ex catholica doctrina repugnantes. Ceterum quocunque demum modo mixta haec matrimopia citra Ecclesiae dispensationem et necessarias cautiones, sive per passivam Catholici Parochi praesentiam, sive coram Acatholico Ministro contracta fuerint: illud Episcopis et Parochis Sanctitas Sua magnopere commendat, ut omni pastorali sollicitudine catholicum coniugem ad patratae culpae detestationem, congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eumque solerter adducant ad obligationes implendas, quibus gravissime tenentur, illam praesertim quae est de catholica universae prolis educatione impense curanda. Quae si ex voto contingant, adeoque constet eum revera resipuisse, paratumque esse ad opportunam, quoad valuerit, scandali reparationem, tunc sane poterit ipse Sacramentorum Ecclesiae particeps fieri, quemadmodum respondens die 13. Jul. 1782. Archiepiscopo Mechliniensi sanctae memoriae Pius VI. in rem adnotavit. Datum Romae die 30. April. 1841. A. Card. Lambruschini.

VII. Epistola Card. Secretarii ad Eppum Trans. decisionem S. Sedis continens 1860.

Illme ac Rme Due. Litteris XI. Cal. Junii a. 1856. Smo Duo Nostro datis significasti, Illme ac Rme Dne, Te in ista Transilvaniensi Dioecesi

nihil de praxi, quam circa matr. mixta Praedecessor tuus Nicolaus Kovács servavit, immutandum fore consuisse, nullo habito respectu ad Instructionem Card. Làmbruschini die 30. Apr. 1841. ea praecipue ductum ratione, quod civilis lex non modo actionem pro observantia cautionum ab Ecclesia praescriptarum, vulgo Reversalium, istic non concedere, sed vel cautiones ipsas exigi omnino prohiberet. Sanctitas Sua eiusmodi rationem maximi faciens in mandatis dedit, hac super re cum Imperiali Gubernio instrui negotiationes, quibus Gubernio eidem significaretur, Tibi iniunctum iri, ut commemorata Instructio in ista etiam dioecesi usu reciperetur, dummodo tamen per Civilem Potestatem removerentur obstacula, quae ex imperialibus legibus praefatas cautiones respicientibus dimanant. Post longum tempus ab initis tractationibus Imperialis hic Orator apud S. Sedem die 29. Martii proxime elapsi fidem scripto dedit, quod statim ac Te, Illme ac Rme Dne, ad praedictam Instructionem accomodaveris, civilibus auctoritatibus mandabitur, ut ad tramites decreti a Maiestate Sua Apostolica sub die 24. Januar huius anni editi omnem adhibeant curam, ne Parochi impediantur, quominus imposito ipsis per eandem Instructionem oneri satisfaciant; invigilandi scilicet, ut quae nascetur proles ex mixtis coniugiis, in catholica religione educetur, ac tutam hac de re exigendi promissionem ab iis, qui eiusmodi matrimonia inire velint. Sanctitas Sua haec omnia Tibi per me significari voluit, simulque mandat, ut praefatam Instructionem diei 30. April 1841. in ista tua dioecesi in praxim deducas, idque Te ad amussim fore effecturum Gubernium istud eo, quod magis opportunum duxeris, modo certiorare curabis, ut quod suarum partium est exequi quamprimum possit. Romae 15. Junii 1860. J. Card. Antonelli.

Törvénytervezet a keresztény és zsidó közötti házasságról.

1. §. Azon akadály, mely keresztény és nem-keresztény között fenálló: a keresztény és zsidó között létrejövő házasságra nézve megszüntetik.

Ily megszoritással értendő az 1786. évi márczius 6-án kiadott s az $179^{0}/_{1}$. évi 26. t.-czikk által a protestánsokra fentartott házassági pátens 10. §-a, mely a keresztény és nem-keresztény közötti házasságot érvényesen létrejönni nem engedi.

2. §. A mennyiben zsidó oly kereszténynyel lép házasságra, kinek házassága az 1786. évi márcz. 6-án kelt házassági pátens által szabályoztatik: minden házassági kérdésre nézve — a mennyiben a jelen törvény mást nem rendel — az 1786. évi márcz. 6-án kelt házassági pátens a törvényt szabó.

3. §. Ha a keresztény és zsidó közötti házasságkötésnél a protestáns lelkész a házassági pátens értelmében résztvevő lenni nem akarna, a felek frigyök megkötését az esketésre hivatott polgári hatóság elé vihetik.

4. §. A közremüködésre hivatott polgári hatóság megyékben az alispán, törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester.

A házasuló felek házasságának kihirdetése és a házasság megkötése valamint a házassági és születési anyakönyvek vezetése körüli eljárást a belügyminiszternek az igazságügyminiszterrel egyetértésben kiadandó rendelete szabja meg.

5. §. A mennyiben keresztény és zsidó között a házasság egyházi jog szerint érvényesen találna létre jönni: ezen házasságra nézve a keresztény felet illetőleg ezen törvény nem intézkedik.

A zsidó fél házassága az 1786. évi márczius 6-án kelt házassági pátens alá esik.

6. §. A mennyiben keresztény és zsidó között a házasság egyházi jog szerint érvényesen létre nem jöhetne már annálfogva, hogy az esketésre hivatott pap vagy lelkész a felek puszta felkérésére eljárni nem akarna, a jelen törvény 2. és 3. §-ban foglaltak irányadók.

7. §. A jelen törvény életbeléptetésével, végrehajtásával a belügyi és igazságügyminiszter bizatik meg.

Indokolás. A magyar állam ez idő szerint nem teheti azt, hogy a házassági jogot egy átalános törvénynyel szabályozza. Azon az égető szükségen akar csak segiteni, hogy keresztény és zsidó házasokul egybekelhessenek. Ezt is csak ugy véli elérni, hogy ez a fenálló jogrendszerek minél csekélyebb terheltetésével járjon, miután nem lehet más a feladata, mint-hogy a létező jogrendszerekbe a házasságok szóban levő uj fajtáját lehetőleg beilleszsze. Ez az uj házasságok tekintetében is csak kivánatos lehet, nehogy azok ugy nézessenek, mint melyek a fenálló jogrendszerekkel öszszeköttetésbe semmikép sem volnának hozhatók. Bármily csekély legyen is a létesitendő jogi intézmény s az eddigiek között való érintkezhetés, ez lelkiismeretesen fel volt használandó.

A mit első sorban tenni lehetett, az az, hogy az állam a saját házassági jogát, mely az 1786. évi márczius 6-án kelt házassági pátensben van megirva, használta fel. Tette ezt ugy, hogy a házassági pátensnek 10. §-át, mely keresztény és nem-keresztény között házasságot nem enged létesülni, a szükségnek megfelelőleg módositotta. Tenni akarja ezt az állam annyival inkább, hogy a már meglevő házassági joga felett való rendelkezési jogát kifejezésre hozza. Tehát az 1786. évi házassági pátensből kellett kiindulni.

Az 1786. évi pátens kibővitésében azonban bizonyos határt kellett tartani. A mily üdvösnek tartható az egyrészről, hogy az állam a házas-

ságkötésre nézve az egyház közegeit használja, oly veszélyes volna a házasságkötés közegeire kényszert gyakorolni. Ezért történik az, hogy habár az állam szükségesnek ismeri el azt, hogy az 1786. évi házassági pátens értelmében müködő közeggel a fele a házasságkötésre nézve elszámoljon, mindazáltal az 1562. évi debreczeni hitvallás szavaival élve: »nem köti egyedül a papokhoz az összeadást«, hanem »azon tisztességes és becsületes emberek gyanánt, kik helyesen köthetik össze a házasokat«, az alispánt, illetőleg a szolgabirót rendeli.

Nehezebb volt az egyházi joggal való elszámolás.

A katholikus egyházi jog csak ritka kivételkép engedi meg azt, hogy a saját egyháza szine előtt köttessék keresztény és nem-keresztény között házasság. Ezt elérni csak a pápa által adható dispenzáczió mellett lehetséges, mi azt mutatja, hogy az esetek nagy többségére nézve a keresztény és zsidó közötti házasság az egyház szine előtt nem érethetik el. Ha erre a jelen törvénytervezet mégis számitott, ezt azért tette, hogy mindarra, a mi csak lehető, számitani akar. A magyar állam a magyar katholikus egyházzal való viszonyát még elvileg is meg akarja őrizni, a jelen törvényjavaslatban is tanusitani akarja azt, hogy az egyházzal nem hogy szakitana, de hogy reá még mindig számitani is tud. Teszi ezt annyival inkább, mert a legujabb időkből is hirét veszi annak, hogy a római szentszék a keresztény és zsidó közötti házassági akadályt egyes esetekben eltávolitotta. IX. Pius pápa maga megtette azt az 1860. évben (in insula Danica S. Thomae), hogy egy keresztény leányt zsidó férfihez engedett nőül menni (Phillips: Compendium juris ecclesiastici 632. l.). XIII. Leo pápáról is tudva van, hogy a keresztény-zsidó házasságok dolgában dispensátiókat adott (Schulte: Die Geschichte der Quellen und Litteratur des canonischen Rechts. III. Stuttgart, 1880. 13. l.) A katholika egyház iránt tartozó tisztelet tehát, hogy a törvényjavaslat 5. §-a még a keresztény-zsidó házasságra nézve is az egyházi jogot érintetlen és tiszteletben tartja. Csak ha fenakadás támad, lép az állam hatalma kisegitőleg közbe, a mi által tanusitja, hogy a törvényjavaslatban oly intézményről van szó, melynek magvai a katholikus egyház kebelében csirádznak, s melyekre nézve az az óhajtandó, hogy első sorban a saját termő helyükön hajtsanak, mi az államnak is érdekében álló.

Könnyebb volt a protestáns egyház házassági jogával a Királyhágón tul számot vetni, mely házassági rendhez az állam már most is tarthat bizonyos jogot. A mi magát a kopulátiót illeti, a Királyhágón tul élő protestáns házassági jog (Bod Péter: Synopsis jur. connub. 140. szám) maga elismeri még azt is, hogy abba az államnak megvan a maga beavatkozó hatalma, midőn a papnak a házasságkötésnél való jelenlétéről a következőket mondja: Praecepto magistratus cui in dubio parendum, morem

gerere tenetur. Cogitandum enim est, sese conjugium per copulationem non perficere, utpote quod consensus matrimonialis publice declaratus constituit, sed ritum in consummandis nuptiis usitatam perficere. Ennélfogva a magyar állam megkövetelhetné, hogy a zsidó-keresztény házasok egybekötése elé a protestáns lelkész a Királyhágón tul akadályokat egyáltalán ne görditsen. De az állam nem feledi, hogy a mit az egyik felekezet ellen nem alkalmazhat, azt a másik vallásfelekezet irányában sem illik alkalmazni. A bevett vallásfelekezetek között az egyenlőség elvét a lelkiekben fen kell tartani. A magyar állam egyik vallásfelekezetnek sem akar zsarnoka lenni, különösen, midőn valamely vallásfelekezetnek már a házassági intézményénél fogva az engedékenységéről van alkalma meggyőződni. Azt a protestáns egyház a Királyhágón tul a saját joga szerint is elismerni tartozik, ha azon túl, hogy az állam minden lehetőt megtesz arra nézve, hogy az uj házasságokra nézve magának az egyháznak a részvételét biztositsa, még sem tudna czélt érni, az állam az ő terheltetése nélkül megteszi a maga kötelességét.

A magyar állam, midőn mindazt felhasználta az uj házasságok érdekében, a mit a fennálló jogrendszerek mellett felhasználhatott, csak a kötelességét teljesitette és teljesithette azon tudatban, hogy a keresztény elvekkel is tőle telhetőleg elszámolt, a mit a törvénytervezet egésze és részletei is bizonyitanak. A magyar állam élhet abban a hitben, hogy valamint a multban sikerült a vallási és egyházi kérdéseknek az egyház részvétele mellett békés megoldása, ugy erre nézve a jelen esetben is az egyházak tehetik a legtöbbet. Hogy az egyházak azt, a mi módjukban áll. megtegyék, hogy az állam reájok számit, már abból is kivehetö, hogy a feleket az állam elibéjök utasitja. Az állam felfogja azt, hogy minő kivánatos az, hogy az egyházak a házasságkötésbe belefolyjanak, csakhogy aztán az egyházak részéről se hiányozzék a jóakarat. Sok esetben az egyház is eligazithatja azt a dolgot, a minek a megoldására bizonyos körülmények között nagy szükség lehet, a mit az egyház annyival inkább megtehet, mert a leendő törvény nincsen hivatva nagy tömegek szükségleteinek, de ritkábban előforduló kivánatoknak kielégitésére. Ehhez képest van e rövid törvénytervezet megalkotva. A házasságkötés valláserkölcsi jelentőségét annyira méltányolja, hogy az ősinek nevezhető magyar szokást, az esküvést még akkor sem akarja mellőzve látni, ha a házasságkötés polgári hatóság előtt létesül. Ezt jelzik csak ugy odavetőleg — mert az esküvés nem vág a házasság érvényébe — a 3. §. következő szavai: »az esketésre hivatott polgári hatóság.«

A mi a keresztény-zsidó házasságból eredő gyermekek vallásos neveltetését illeti, intézkedés nem tétetett. A keresztény bevett vallásfelekezetekről szóló 1868. évi 53. t.-czikk abbeli rendelkezésének kiterjesztése,

hogy a fiuk az atya, a leányok az anya vallását kövessék, a jelen törvény keretében nem volna kivánatos, sőt az talán minden részről ellenzésre találna. Az sem lehet, hogy az 1868. évi 53. tczikk azon elve csonkittassék, hogy a gyermekek vallásos nevelése felett a házasuló felek nem egyezhetnek. Ez a maga következményeiben az alkotmány egy fontos pontjának revisiójára vezethetne, sőt a bevett vallásfelekezetek jogi állásának kérdését is érintené. Mind oly tekintetek, melyek nem kedveznek annak, hogy a gyermekek vallására nézve külön intézkedés tétessék s azt tanácsolja, hogy a recipiált kanonjognak azon tétele ne bolygattassék, hogy a keresztény és zsidótól származó ivadékok csakis keresztények lehessenek (c. 10. C. 28. qu. 1.) s mely jogi tétel a keresztség közösségénél fogva Magyarországon valamennyi keresztény egyházzal közös. Ezen álláspont a törvénytervezet azon céljának is csak elősegitésére fog szolgálni, hogy a vallásfelekezetek a keresztény-zsidó házasságot lehetőleg tiszteletben tartsák. Ez az álláspont felel meg azon nemzeti czélnak is, melyet szem előtt tartunk.

Végül is csak azt kell átérezni, hogy a magyar állam a házassági jogrendek mai állapotában nem tehet többet annál, a mi a törvénytervezetben foglaltatik.

Sajtóhibák

44. l. 9. sor: »anathemata« helyett: anathemate.
142. l. 14. sor: »bővségesen« helyett: bőségesen.
176. l. 2. jegyzet: »a 180. lapról a 2. jegyzetet« helyett: a 183. lapról a 2. jegyzetet.
232. l. 20. sor: »sub« törlendő.
232. l. 28. sor: »eljegyzések« helyett: eljegyzés.
238. l. 15. sor: »Az, mely« helyett: Az mely.
240. l. 1. jegyzet 2. sor: »iudicis« helyett: iudices.
284. l. 13. sor: »az ország Királyhágón illető« helyett: az ország Királyhágón innen eső részében levő

Hozzáadni valók

62. l. 1. jegyzethez: Vesd össze az egri püspöknek 1794-ben adott instructiót (S. Congregatio Officii.) Roskovány: Matr. in eccl. cath. Mon. 94. I. köt. 295. l.
81. l. 2. jegyzethez: Vesd össze Georgh Illés Honyi törvény I. 136. l.
126. l. 1. jegyzethez: A felek beismerése is elegendő. Dict. Grat. ad. c. 11. C. XXX. qu. 5.

TARTALOM